

A decorative red border in an Art Nouveau style, featuring symmetrical, flowing lines and stylized floral motifs at the corners and midpoints.

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

DR. BIRÓ BERTALAN

XVIII. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

BANGHA BÉLA S. J.

ÖRÖK ÉLET IGÉI

I.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

**Imprimi potest. Nr. 362/1941. Budapestini, die 24. III. 1941.
Eugenius Somogyi S. J., Praep. Prov. Hungariae.**

**Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus.
Nr. 2213/1942. Imprimatur Strigoni, die 27. Martii 1942.
Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.**

Kiadja a Szent István-Társulat.

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Bevezetőül.

Szentbeszédeim közzétételével egyrészt ama hallgatóim kívánságának óhajtottam eleget tenni, akik erre ismételten és sürgetően kértek, másrészt a nyomtatott betű révén szeretném elmélyíteni s maradandóbbá tenni azt a lelki hatást, melyet a röpkén elhangzó szó csak pillanatokig ébreszthet a hallgatóságban.

A növekvő hitélet öröndetes jele, hogy egyre többen érdeklődnek a szentbeszédek iránt. Ezt az érdeklődést ápolni és táplálni elsőrendű lelkipásztori kötelesség. Hiszen Szent Pál örökérvényű szava szerint „a hit hallásból van, a hallás pedig Krisztus szava által” (Róm. 10, 17) s így az igehirdetés mindama kincsek elérésének a föltétele, amelyeket Krisztus hozott meg a világnak. Az istenfiúság minden szépsége s áldása, a lelkek s a társadalom fojtó válságainak minden megoldása, erkölcs és megújulás, erő és vigasz, főleg pedig az örök élet boldog reménye — mind abból a hitből fakad, amelyet az Úr igéjének hallgatása és megszívlelése készít elő a lelkekben.

Nincs igazuk azoknak, akik azt mondják, ők nem szorulnak rá a prédikációra. Mert hogy ők úgyis tudják azt, amit a pap hirdet. Ők pap és közvetítő nélkül is megtalálják az utat az Istenhez. Erkölcsösen élni, bajaikban vigaszt találni tudnak ők maguktól is. Igaz ez? A tapasztalás azt mutatja, hogy ahol nem hallgatják az Egyház prédikációját, ott bizony legtöbbször szégyenletes vallási tájékozatlanság terjeng, nem ritkán sötét babonával vegyesen. Ott bizony nem-hogy megtalálnák, de még csak nem is nagyon keresik az utat az Isten felé. Ott az emberek vajmi gyak-

ran az erkölcstelenség mélypontjaira süllyednek. Ha pedig küzdelem és szenvedés szakad rájuk, legtöbb-ször oly siralmas erőtlenséget s vigasztalanságot mutatnak, amely nem ritkán a kétségbeesésbe s a szinte már járványszerű öngyilkosságba sodorja őket. Be másképp állna a lelkük s be másképp folyna a világ sodra, ha az emberek kevesebbet képzelődnének s helyette inkább tanulékony lélekkel sorakoznának a Szószék köré, amelyet az Út, az Igazság és az Élet állított fel Anyaszentegyházában a hívők erősítésére s a hitetlenek megvilágosítására!

A katolikus prédikáció, a Krisztustól rendelt egyházi tanítóhivatalnak egyedül törvényes és illetékes igehirdetése emellett azzal a nem mindig eléggé méltányolt előnnyel jár, hogy nemcsak fölemel és oktat, erősít és eligazít, hanem ezt Krisztus nevében s az apostoli jogutódlás jegyében teszi, vagyis hogy általa maga Jézus oktat, nevel, szilárdít és irányít minket. Itt nem a szónok személye fontos, nem a szócsilingelés, a cirkalmazott és érzelgős beszéd s nem is az egyéni tudás, élmény vagy ihletés. Hanem a legfelső küldetés, a missió, a jézusi „Tanítsatok” parancsa s az Úrnak ígérete, hogy tanító s lélekkormányzó Egyházában Őmaga marad hívei között a világ végezetéig (Mt. 28, 20). Ma, amikor sokan nem tudnak különbséget tenni igaz és téves vallásosság, illetékes és illetéktelen igehirdetés, felülről vett és önkényesen kitalált és merészen világgá röpített tantételek között, ez a szempont különösen jelentős és időszerű.

Az itt közölt szentbeszédek legnagyobb részét a rádió is közvetítette. Mintha a Gondviselés éppen a technikai elanyagiasodás ellensúlyozására állította volna bele az Ige szolgálatába a technika e modern csodáját: levelek és vallomások özöne bizonyítja, hogy sokakban éppen a rádiós szentbeszédek keltették fel újra a vallásos érdeklődést, olyanokban is, akik előzőleg ki tudja, mióta nem lépték át a templom küszöbét. Helyes és kívánatos dolog, hogy az eszmeterjesztés

modern eszközeit necsak a rombolás és a tévedés állítsa be a maga eszméinek szolgálatába, hanem az igazság, az Úr szava is, az Ég üzenete a földnek!

A szentbeszédek szövegét olvasmánnyá, elméldéssé alakítva találja itt az olvasó. A prédikációkhoz néhány nemszószerű elmélkedést is csatoltam.

Bangha Béla S. J.

Az Isten arca.

Az arcodat keresem, Uram!

Vívódom érte s pörbe szeretnék szállni veled, hogy nem mutatód. Milliók beszélnek rólad, ezer meg ezer bölcs kutatja képed; csodás könyvek, szentelt írások, mennyből szállt levelek, próféták, szibillák égbemeredt ujjai rajzolgatják elém, Világszfinksz, a te öröktől elfátyolozott arcod haloványan áttörő vonásait.

A te küldötted és a te valóságod: Jézus, már vilámsugarakkal világította meg nekünk az örök fátylak titkát, lebbentette el egy-egy pillanatra a leplet arcod varázslatos csodái előtt. Oly élénken állsz azóta előttünk, hogy mindenki úgy érzi, ismer téged; az anyóka és a gyermek úgy beszél hozzád, mintha látna; úgy cseveg rólad, úgy imádkozik hozzád, mintha ujjával elérne. Oly közel vagy mindnyájunkhoz, hogy szinte az arcunkon érezzük égő lehelletedet, közelségednek csodálatos, végtelen, perzselő melegét. És mégis Uram, mily fájón messze vagy!

A vonásaid oly világosak, szépek, égők, lobogók, de jaj! csak — vonások. Látjuk őket, de egyeztetni nem tudjuk; lenyűgözön, megkapón, elbűvölő határozottsággal rajzolódnak a szemünk elé s egységes képpé mégsem bírjuk olvasztani őket! Te, akitől eredünk, te akihez megyünk, te, akiben „élünk, mozgunk és vagyunk“ (Csel. 17, 28), mindig újra elsiklasz előlünk; végtelenséged kéklő magasaiba tűnsz, titokká légiesülsz, talány maradsz! Sokszor kínzó, gyötrő, nyugtalanító talány!

Te, aki oly közel vagy mindegyikünkhöz, miért vagy tőlünk mégis oly távol?

I.

Azt mondd meg Uram, mindenelőtt: mi vagy te inkább: jó-e vagy szigorú? Elragadó vagy rettenetes? Szép vagy félelmetes? Atya vagy bíró? Udvozító vagy megtorló? Irgalmas vagy igazságos? A mennyország-e a te igazi alkotásod vagy a pokol? Hol vagy te igazabban te: a betlehemi jászolban vagy a bírói trónon? A keresztfán avagy a végítéleten? Amikor a kisdedeket öleled magadhoz, vagy amikor a farizeusokra szórsz szörnyű, borzalmas átkokat? Amikor a megtérő bűnöst édesgeted, vagy mikor a kárhozat tüzéről beszélsz? Amikor a napsugár csókjába borítod az erdőt s a mezőt, vagy amikor haragvó szélvész paripáján száguld félelmetes lehelleted végig az Alföldön, végig a szirtéken, végig a tengereken?

Ha magam elé fektetem az Írásokat, ha evangéliumodat lapozom, ha belemélyedek Betlehem, Názáret s Golgota titkaiba, ha a szent Szív képe előtt állok, verőfényként hull a lelkembe a bizonyosság, hogy te az vagy, aminek a szeretet apostola nevez: a Szeretet. „Az Isten szeretet” (I. Ján. 4, 8). Filozófiailag nem is értem meg a világot másképp, mint ebből a szemzőből.

Minek teremtetél volna, ha nem szeretetből? Ha nem kiömlő, túlcsorduló, pazar jóságból? Te, aki magadban elég gazdag vagy s elég boldog, hogy ne szorulj rá senki társaságára, úgyhogy millió embernek és angyalnak (s ha van még másfajta érző lény a mindenségben, hát annak) millió évekig tartó dicsőítése, imádata s szeretete semmit, éppenséggel semmit sem adhat hozzá a gazdagságodhoz s boldogságodhoz: miért teremtetél volna, ha nem azért, hogy adj? Hogy boldogságodat másokkal is megoszd, hogy kincseid birtokába másokat is bevezess; hogy legyen, akire, mint az apa a gyermekére, ráöntsöd és ráborítsd kimondhatatlan szépséged s gazdagságod egész kincseshegyeit? Csak így van értelme az univerzumnak.

Ez a világ egyetlen csók: a Teremtő csókja; ez a

világ egy ölelés: a Teremtő ölelése; ez a világ egyetlen szikrázása, ragyogása, tükröződése, kiömlése, gátszakadása az Isten bőkezűségének.

Ahogy a fiatal apa vagy anya örül a gyermekének; örül, ha a gyermeke örül s a karácsonyfa alatt összecsapkodja kis kezét s ugrál és sikongat a csilingelő káprázat örömében, az édességek, a játékszerek, a pásztorok és birkák között, s az anya és apa szívében a boldog büszkeség méze ömlik szét, hogy ő tehetne boldoggá ezt az édes kis gyermeket: úgy mosolyogsz te és örülsz és vigadsz, Uram, a te végtelenségben, hogy egy nagy, milliószerű világot teremtettél és millió és százbillió élőlény örül és ragyog a te adományaid karácsonyfai fényességében...

Ennek a világnak nem kellene olyan szépnek lenni, mint aminő. A föld megteremhetné a szükséges tápláló anyagot anélkül, hogy smaragdzöld rét és ezerszínű illatos virág és százlombú erdő borítaná, amelynek minden gallya, szirma, bimbója külön csoda és külön gyönyörűség.

Vajjon a hegyek grandiózus pompája nélkül, a nap, a hold, a csillagok kimeríthetetlen poézise nélkül Isten nem teremthetett volna földet? Miért oly szép a világ? Miért nemcsak bő és gazdag mint egy raktár és hasznos és unalmas mint egy gyár? Miért oly szép az ember? Teste? Leleke? Miért van annyi báj néha csak egy mozdulatban is, miért annyi kellem csak egy vonalban is, egy színben, a szem egy villanásában, az arc egyetlen játékában? Miért vagyunk sokszor betegek a vágnak, a szerelemnek, a barátságnak? Miért bódultjai az emberi nagyságnak, karakternek, hősiességnek, anyai szeretetnek, hitvesi hűségnek, lovagi vitézségnek? Az az Isten, aki nemcsak kenyeret adott, hanem a kenyér mellé mézet is s a méz mellé virágot s a virág mellé mosolyt s a mosoly mellé szívet és sok-sok melegséget, vonzalmat, lángadozást és kielégülést: ez az Isten csakugyan nem teremthetett másért, hanem *mert szeretett*.

Szeretett mindenkit s mindent. „Semmitsem útalasz

abból, amit alkottál" (Bölcs 11, 25). Szereti nemcsak az angyalt, hanem az embert is. Nemcsak az angyali embert, hanem a nyomorultat is, a bűnöst is. A szegényt, a cigányt, a kaffert is, a leprást és főleg a lélek leprásait.

Az evangélium tele van ennek hangoztatásával. Nem az igazakat jött megváltani, hanem a bűnösöket. Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adá, hogy minden, ki benne hiszen, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Igen, hát itt van. Nem is kell keresni tovább. Jézus mondja, maga az Isten. S a tékozló fiú példabeszédében oly megragadó fotográfiáját adja Istennek, önmagának, mint megbocsátó, minden irgalmazó atyának, hogy könnybelábad a szemünk, ha megértő szívvel olvassuk.

Hát akkor, úgylátszik, nincs probléma többé?

Dehogy nincs! De mennyire van!

Éppen az a probléma, hogyha „az Isten szeretet”, mikép lehet akkor a világon baj és szenvedés? Nézzetek szét a földön: „gements et flentes” vagyunk, sírdogál és nyög itt mindenki. A szeretet gyermekei, az Isten jóságának kényeztetett alkotásai könnyeznek és sírnak. Az emberiség hallatlan testi-lelki nyomorban vergődik; ha nem 80, hát mindenesetre igen nagy százalékban siralmas, szomorú életet él. Mi ez? Nem sikerült az Istennek, amit akart? Vagy nem értett a mesteriségéhez? Kontár volt? Csütörtököt mondott minden igyekezete? Boldog embereket akart teremteni s hiába napfény, csillag, virág és színpompa: az édennek szánt kertből bojtorjános siralomvölgye lett?

Vannak, igen, akik mindig örülnek (ám örökké azok sem fognak örülni!), de aztán vannak, akiknek egész élete legjobb esetben kemény vesződés, prózai harc a görönggyel, kalapáccsal, az aktákkal, a gondal, az elemekkel, a léttel. Közben tengernyi bú, százcáncú betegség, kínzó fájdalmak, családi tragédiák, szociális feszültségek, harc, tülekedés, háború, s a végén elsorvadás és elvonaglás valami kórházban, padlásszobában, szegényes oduban.

És vannak nagyon jelentékeny számban, akiknek egész élete mártíromság: szinte szakadatlan küzködés a fojtogató szegénységgel, gyógyíthatatlan betegséggel, fenevad-emberek rosszaságával, üldöztetéssel, szenvedéssel. Gondoljatok a roppant pokolra: Oroszországra! 160 millió ember, akit véres terror alatt tart néhány százezer gonosztevőnek örült erőszaka! Gondoljatok Mexikóra: ahol már azért is kötél, golyó vagy börtön s pénzbírság járta, ha valaki imádkozni mert vagy a gyermekét megkereszteltette! Gondoljatok a 27 millió fiatal indiai „özvegyre“, akit ugyan az angolok szigorú törvényei miatt már nem lehet máglyán megégetni, de az életük egyetlen, perzselő pokol! Gondoljatok a még mindig ki nem vezett afrikai rabszolgaságra, gondoljatok 6—8 ezer esztendő összes rabszolgáira, gondoljatok az emberáldozatokra, a gladiatori és bestiárius-játékokra, gondoljatok Szibériára, gondoljatok a török és tatár betörések rettentő kegyetlenségeire . . .

Vagy ne ezekre gondoljatok! Gondoljatok a padlásszobák lakóira, vagy akiknek lakásuk a váróterem, vagy a városligeti padok vagy a Duna-hidak alja. Gondoljatok a vakokra; gondoljatok azokra, akik évek óta szaladnak állás és munka után s akiknek kezében más vagyon nincs, mint egy csomó reménytelen zálogcédula s a nyakukon feleség és gyermek, s talán egy vak édesanya, aki mind elsorvad az éhségtől s a hidegtől . . . Gondoljatok a lassú haldoklókra!

S ah, még ez sem elég! Ez még csak a testi nyomor. Jön még aztán lelki szenvedés is, mindenféle fajta! Meghasonlás, önvád, önmegvetés; bűn és gyengeség; megférhetetlenség s békétlenség; kínzó kételemek, tépelődések, iránytalanságok, bizonytalanságok; reményvesztettségek, végső elcsüggedés, sötét magárahagyatottság s öngyilkosságra hajtó kétségbeesés!

Uram, ha szeretél minket, miért taszítottál ennyi nyomorúságba? *Miért teremtetél, ha az életünk szinte merő kín és nyomor és szenvedés?*

Igy beszélünk Uram, így jajgatunk s vádaskodunk sokan és sokszor. Vádolunk téged és megzavarodunk benned. A mi szűk emberi látóköreink mértékei szerint méricskéljük a te gondolataidat, a mi törpe filozófiánk pislogó mécsesénél akarunk belátni arcod örök redőiből

Hasztalan.

Mert csak ha lehántjuk magunkról a földiesség gátló kötelékeit, ha felszállunk a te felséges gondolataid világotúli magasába s az ima tűzében megtisztult szemmel vizsgáljuk titkaidat, csak akkor látjuk meg egyszerre, de megszégyenítő, földresujtó világossággal, mennyire nincs jogunk a meg nem értő forradalmárság hangján beszélni a te felsőbbbéssé, atyai szándékaidról. Beszélni és félrebeszélni!

Mert félrebeszélünk Uram, amikor téged a szenvedéseinkért hebegő szofizmákkal felelősségre vonunk. Félrebeszélünk s még hozzá bizonyos öntudatlan képmutatással. Hát nem képmutatás-e az, hogy azért is téged teszünk felelőssé, ami bajt *mi magunk* okozunk magunknak?

Már egészen megszoktuk, hogy így beszélünk: az Úristen bocsátja ránk a szenvedéseket. Hiszen igaz, hogyne; sok esetben így van. De nem a legtöbb esetben, mert a *legtöbb* esetben bizony nem az Isten az, aki a szenvedést ránk bocsátja, hanem mi magunk. Mi magunk vágjuk magunk alatt a fát, magunk gyújtogatjuk esztelen lázban a házunkat, magunk metszünk bele a húsunkba s aztán nagy böszén az ég felé rázzuk az öklünket, hogy: Isten, te vagy a hibás! Hát nem így van?

Nem mondhatjuk-e el, hogy az emberi szenvedésnek legalább nyolc tizede magától az embertől származik? Vajjon talán Isten okozza vagy parancsolja a gyűlölködést, a bosszút, önzést, kapzsiságot, szívteleniséget, igazságtalanságot, a tobzódó, romboló, szerencsétlenségbe vivő érzékiséget, a kegyetlenséget? Vajjon fizikai szükségesség-e a háború, az osztály- és nemzetközi marakodás, a családi tragédiák, az egyéni

meghasonlások? Nem főleg az emberi könnyelműség, rosszasság és bűn eredménye-e a nyomor, a szegénység, a szociális visszasságok, sokszor még a betegségek is? Mi joga vetünk akkor az Úristennek szemére olyasmit, amihez magunk ragaszkodunk, amit mi magunk okozunk?

Vagy talán az volna az Úristen dolga, hogy az emberi bűnök rossz következményeit mindannyiszor valami csoda által elsimítsa? Mint valami pesztonka, akinek az a dolga, hogy hamar rendbehozzon szépen mindent, amit a rakoncátlankodó kis kölyök felborított, összezúzott és beszennyezett? Csak arra való a jó Isten, hogy az emberek észnélküli, amorális tobzódásainak természetes rossz következményeit szép csendesen visszacsinálja? Hiszen ezzel csak megkönnyítené az embereknek a bűnözést, szinte bátorítaná őket, hogy csak hajrá, hitványkodjatok szabadon; menlevelet állítana ki nekik a még több és még gonoszabb vétkezésről!

Nem, az Úristen éppen azzal tesz velünk nagy jót, hogy engedi a fejünk fölött meg is *érni a bűn keserű gyümölcseit*. Csak hadd vássék bele a fogunk, hadd lássuk, mit tettünk s máskor legyünk okosabbak! A legtöbb embernek a bűn még így sem okoz elég gondot és főfájást. Hát még ha keserű következményeit sem kellene soha megízlelnie, egyáltalán nem törődnek bűnnel, erkölccsel, törvénnyel, ésszel. Így arra mégis jó a szenvedés, hogy kemény tanulság, elevenbe vágó szankció legyen. Hogy ránk riasszon: ember, megállj, mert az út, amelyre lépsz, nemcsak tilos ösvény, hanem boldogtalan is és bajországba vezet.

A szenvedés az a tilalomfa, melyet az Úr a bűn mellé állított. Sajnos, még így is hányan vannak, akik nem törődnek a tilalomfával. Amiből az következik, Uram, hogyha valamin panaszkodnunk szabad, majdnem inkább azon kellene panaszkodnunk, hogy miért nem állítottál a bűnös ember útjába még több s még elrettentőbb tilalomfát!

Ezt persze nem érti meg, aki nem hisz az ember

magasabb, erkölcsi s természetfölötti rendeltetésében, lélekben, Isten országában. Annak persze csak az a fontos, hogy itt lehessen élni minél kényelmesebben, minél korlátlanabbul s fesztelenebbül. Mit annak erkölcs, mit annak lélek s érzékfeletti értékek!

Az ilyennek természetesen megoldhatatlan probléma a szenvedés. Egyszerűen nem érti meg, hogy a szenvedésnek értéke is lehet.

Azonban kinek a hibája ez? Megint csak az emberé, aki nem hisz s okosabb akar lenni az Úrnál. Az Úristen pedig nem köteles a vakok, még pedig a készakarva vakoskodók kedve szerint rendezni be a világot s meghátrálni, mikor ezek azt akarják, hogy ne ők igazodjanak az Úr nagy szándékaihoz, hanem az Úr az ő szeszélyeikhez.

Hogy az ártatlan is szenved? Hogynem! Neki is jó a tilalomfa! Neki is hasznos az az élénken ráeszmélő felismerés, hogy az Úr törvényei szentek s hogy rengeteg boldogtalanság származik abból, ha a világ a Teremtője ellen fordul.

Összefügg ezzel, amit a keserűség óráiban szintén nehezen vesz észre fátyolos szemünk: hogy neked, Uram, még más, fenséges és lélektisztító céljaid is lehetnek a szenvedéssel. Azzal is, amelyet közvetlenül nem a mi bűnünk vagy embertársaink bűne okoz, hanem amely csakugyan tőled ered, amely adva van az elemekkel, a fizikummal, az időjárással, a természet berendezésével. Hirtelen katasztrófa, hajótörés, tűzvész, fagy, jégeső, szárazság, betegség, járványok és halál: ezek is eszközök lehetnek a te kezedben nagy célok, javunkra való atyai szándékok teljeseződésében.

Én azt hiszem, jószágos Isten, mindenekelőtt arra jó ez a szenvedés és minden szenvedés a földön, hogy egy kissé *kikorrigálja a mi Rólad alkotott hiányos és egyoldalú vélekedéseinket*. Te az emberek nagy részének szemében nem vagy más, mint valami kegyes égi hivatalnok, akinek egyetlen feladata, hogy a világra vigyázzon, hogy esőt, napfényt bocsásson ránk s ennünk-innunk adjon. Sokan amolyan mennyei fő népjo-

léti-miniszternek képzelnek, aki merőben arra való, hogy kívánságainkat teljesítse s amire szükségünk van, szép kötelességtudóan házhoz szállítsa nekünk. Sokan az evangéliumból is csak azt olvassák ki, ami a jóságodra vonatkozik s abból aztán veszedelmesen egyéni, emberi és egyoldalú módon konstruálják meg maguknak a te képedet.

A jóságos Atya vonásai mellett ebben a képben teljesen hiányzanak végtelen fölségednek, abszolút uralmadnak, kérlelhetetlen erkölcsi szigorúságodnak kemény és igaz vonásai. Mintha éppen csak édes volna te s nem félelmetes is; gondviselő, de nem büntető is. Mintha végeredményben elég volna abban bizakodnunk, hogy no majd csak valahogy eligazítod te a mi örök sorsunkat, anélkül, hogy mint apostolod írja, „félelemmel s rettegéssel” kellene üdvösségünket munkálnunk (Tób. 13, 6).

Hát erre jó a szenvedés: kissé ráébreszt arra a megrendítő etikai komolyságra, amellyel a világot s az Urat szemlélnünk kell. Kizökkent abból a kényelmes, komolytalan és gyermekes Isten-elképzelésből, amellyel a mi erkölcsi könnyűvérűségünk oly szívesen mentegeti a maga vétkes kilengéseit.

Kell, hogy az ember ráébredjen, hogy nem szabad a Mindenhatót lakájnak képzelnie s mellette önmagát istenítenie; kell, hogy a szeretet és a bizalom mellett néha az Úr csontokig ható félelme is átjárjon minket. Meg kell tanulnunk, hogy a kegyes Isten tud rettenetes is lenni s bármennyire jó és nagylelkű, de azt már sehogysem engedi meg, hogy tréfáljunk vele és törvényeivel. Szeret, de fenyeget is; akarja, hogy szeressük, de féljük is.

Ezért ez a nagy és csodás *dualizmus* a természetben, amely az ő képe. A természet is szép s egyben iszonyatos. Mily ragyogó az élet, de mily szörnyen komoly is! A napfény éltet, de öl is. A tenger lágyan ringató, hullámos, üdítő fürdő; de lehet tömegsír is. A légáramlás lehet nyájas, márciusi szellő, de lehet jeges hófúvás is, perzselő számum, vagy hajókat forgató,

süllyesztő tájfun. A természet a legpazarabb panoráma, de minden sarkából millió résen át leselkedik a halál.

Ilyen az Úr is: jósága, mosolya ragyog felénk az enyelgő napsugárból, patak csobogásából, május szellőjéből, bimbó fakadásából, madárdalból, édes gyermekcsacsogásból, a hitves, az édesanya szerelmes öleléséből. De ugyanakkor komor ódákat, titokzatos, sőt megrendítő himnuszokat zeng az ő nagyságáról, felségéről, parancsoló akaratáról a villám, a tűzvész, az éhínség, a pestis, a háború és a milliókarú halál.

Mintha mind ezt hirdetné: azért az Urat valahogy ne nézzétek tehetetlen bábnak, üres árnyak, amellyel tréfálni lehet! Jaj, aki semmibe sem veszi, jaj, aki szembeszegül vele, vagy ami talán ennél is felháborítóbb s provokálóbb felségsértés: hátat fordít neki, nem törődik vele, mintha az Isten levegő volna, valami elhanyagolható mennyiség! Mert az, aki a Vezúv látványával, a Titanic-ok elsüllyedésével, srapnellek tűzesőjével ezreket tud kavargó, sistergő, rettenetes halálba fojtani itt a földön, mit tehet az majd ott, a voltaképpen megtorlás helyén azokkal, akik ellenségeivé szegődtek!

A szeretet Istene ő, de egyúttal a dönthetetlen erkölcsi rendé; atya, de egyben az akaratának feltétlen érvényt szerző, felséges úr is, aki nemcsak adni tud, hanem számon kérni is s akinek haragját felidézni szörnyű! S mivel mi emberek oly borzalmasan könnyelműek és frivolak vagyunk s oly szívesen torzítanók bábbá az Urat, hát azért vagy kénytelen, Uram, néha velőbe vágó eszközökkel is rátanítani bennünket arra, hogy ezt a torzképet megkorrigáljuk.

Hiszen sok még így is alig tanul belőle! Sok még így is hogyan packázik veled! Ha az embereknek ezt a határtalan erkölcsi könnyelműségét látom, jaj, szinte inkább azon csodálkozom, hogy miért nem döbbsz elénk még keményebb, még harsogóbb módszerekkel a te nagyságodat, a te ítéleteidnek félelmetes zordonságát! Hiszen akárhány ember talán csak akkor

okulna, ha mindennap villám csapna le valahol a közelében, itt egy káromlóra, ott egy vallásgúnyolóra, amott egy házasságtörőre; ha minden harmadik embernek halálosan a torkán akadna a szemérmetlen beszédje s azonnal szederjévé rothadna a bűnöző teste! Bizony sok fennhéjázónak, daliának, szépnek, tudós-nak, hatalmasnak, kényeztetettnek nem ártana, ha néha egy kis egészséges szenvedés érné... Nagyobb, komolyabb, mint most. Amely egy kicsit ráébresztené az élet komolyságára s arra a végső hatalomra, amely felettünk van!

Nem fogják-e ezek a szegény gazdagok s szánandó nevetők az utolsó napon irigyelni azokat, akik a földön kemény sorcsapásokon mentek keresztül? Fájdó szegénységen, marcangoló gondon, kínos betegségekben, de amelyek ébrentartották bennük a neme-sebb gondolkodást s megóvták őket a legnagyobb földi kísértéstől: az elpuhulástól?

S ezzel elvezettél Uram, a szenvedés másik nagy értékéhez: a *szenvedés pedagógiájához*. Amelyre szüksége van a jónak s a rossznak, a bűnösnek s ártatlannak egyformán.

Gyermekesek vagyunk, Uram, bosszantóan s nevetségesen gyermekesek, amikor mi akarjuk előírni neked, miben álljon s miben mutakozzék a te hoz-zánk való szereteted. A naiv gyermek szemében persze a legfőbb jó a kényeztetés. A cukor, a játék, a folytonos szünidő, az esőtlen napsütés. Nem vesszük észbe, hogy te épp azért, mert végtelen vagy, mesz-szebb látsz és mélyebben pillantasz s a dolgokat nem a csillogásuk szerint értékeled, mint a csecsemő, aki-nek sokkal többet ér a fényes, új rézkrajcár, mint a gyűröttes, elfakult ezresbankó.

Nem vesszük észbe, hogy kétféle szeretet van: érzelmi és akarat. Így is mondhatnám: puha és erős szeretet, kényeztető vagy használni akaró. Az egyik cirógat s ha baj van, azt is leplezi, esetleg el is mér-gesíti; a másik edz és fegyelmez és orvosságot diktál s ha kell, az operáló késhez nyúl. Az ostoba gyermek

A kereszténység örök alaptétele, hogy *a lélek a fő*, nem a test; az örök élet minden, az evilági élet alárendelt jelentőségű. „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?” (Mt. 16, 26.) Ezen az alapon kétségtelen: nem az az igazán nagy, erős és használni akaró szeretet, amely csak puhít és kényeztet s pillanatnyi jóknak birtokába juttat, hanem: amely lelkileg felemel, gazdagít, nemesít, a kegyelem s örök élet szempontjából értékesebbé nevel.

Ebből a szempontból pedig bezzeg új színben jelenik meg előttünk a szenvedés! Már az is kincset érő benne, hogy kiábrándít a földből, kijózanít az ideleennvalókból, megérteti velünk, hogy mégsem ez a föld az igazi hazánk.

Akinek folyton csak jól megy a dolga ideleenn, aki reggeltől-estig tejben-vajban fürdik, akire mindig mosolyog a szerencse, az bizony vajmi könnyen úgy oda-tapad a röghöz, hogy nem érez honvágyat a másik élet, az Isten örök országa felé. Megszereti a földi vackát persze nyafog hozzá s dulakodik a mentőkézzel, de a bölcs pedagógus, az orvos, a tanító, az okos szülő nem igazodhatik a csecsemő bölcselkedése szerint.

s nem óhajt kimozdulni belőle. Az élet javai úgylis nagyon csalogatók s marasztalók: megállítanak a magasságok felé vezető úton, leheveredni készítenek, felejtetik velünk a célt. A test zsírjába könnyen belefűl a lélek. Azért mondja Jézus az evangéliumban (Mk. 10, 25), hogy „könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, mint a gazdagnak (azaz a földi javakba temetkezőnek) bemenni Isten országába”. (Mk. 10, 25.)

A földi kincsek ragyogásában, a dőzsölő érzékiség balthasszári lakomáján a szenvedés egyszer csak mint hatalmas Mene-tekelírás jelenik meg a falon s elmentelre int. Minden betegség egy Memento mori, minden csalódás amolyan egészséges fejbekólintás, hideg zuhany s komoly intelem: ember, ne nagyon rendezkedjél be a földön, ne ásd bele magad a porba! Ne bízzál a földi élet szerencséjében, mely minden pillanatban

megszakadhat; ne építs kártyavárakat, amelyek egy lehelletre összeomlanak; keress magadnak el nem múló javakat s oly hazát, amelyben nem lesz többé gond és baj s a bizonytalan holnaptól való reszketés! Szállj a magasba! Szabadulj ki a világ fojtó öleléséből, a káprázat vakító, lélektompító varázslatából, vágyódjál a tiszta, zavartalan, maradandó és háborítatlan béke után, amelyet nem nyujthat a föld, csak az Isten örök országa odafenn!

A gyászfátyolos emberek szemében mindig valami mélységes kiábrándulás van, valami józan komolyság. A fájdalom súlya alatt az amúgy oktondi ember is megérti, mily ingatag e földön minden: erő, vagyon, szépség, fiatalság, szerelem, családi kötelék, hírnév, ragyogás. Ma van, holnap nincs; csillogó szappanbuborék, perc alatt elpattanó. A keserű csalódások üdvös tanulsága ez, valami egészséges csömör, amelyből aztán felsír a lélek a magasságok felé s honvágyat érez az ég után. S keresztény szemmel nézve nincs nagyobb etikai érték a világon, mint ez a földmegúnás, felfelé kanyarodás, ég felé sóvárgás. Ebből lakad minden erkölcs, minden természetfelettség, minden istenkeresés. Hát csak köszönjük meg a legjobb Atyának, hogy néha keserű orvossággal bár, de kigyógyít bennünket a legveszedelmesebb kábulatból s gyermekeit gyógyító tisztítóúton keresztül vezet a paradicsomvágyás útjára.

Nem is volna méltó az Istenhez, hogy csak kényeztessen minket: ezzel bábukát nevelne belőlünk, nem *hősöket*. Ajándékkal elhalmozott úri gyermekekből lesznek sokszor a puhányok, az izomtalanok, a vitézségre s hősiességre képtelenek.

Uram, te az erő ura vagy, nem a puhányságé s bennünket is erősségre akarsz nevelni: hála neked érte! Erősségre, hogy necsak vitetni tudjuk magunkat a kegyelem árján, ringattatni, becéztetni, hanem helyt is állni a megpróbáltatásban. Az erő útja a harc. Ki lett valaha hőssé küzdelem nélkül? Ki lett katona sebek nélkül? Quis sine vulnere miles? Nem az a nagy lélek,

aki soha életében szenvedést nem viselt el, hanem aki a kísértésben megállta a helyét s össze nem roppant. Ures, hitvány, áporodott lélek az, aki sohasem szenvedett.

Te megadhatnád Uram, az embereknek az örök mennyországot éppenséggel földi küzdelem nélkül is. De ez amolyan potya-mennyország volna, merő alamizsna, mely minden munkánk, verejtékünk, minden pozitív érdemesülésünk nélkül csak úgy hullana az ölünkbe, mint koldus kalapjába az odadobott krajcár. Szégyenkeznünk kellene érte még a boldogok paradicsomában is, hogy szabad akaratunk volt s mégsem tettünk a magunk erőfeszítéséből semmit, nem harcoltunk a magunk jószántából s nem túrtunk hősiesen az üdvösségünkért; csak úgy kaptuk el, mint az égből eső mannat.

Önérzetes katona szégyel oly kitüntetést hordozni, amelyre keményen rá nem szolgált; szégyennek tartaná olyan vaskeresztet viselni a mellén, amelyet két garasért lehet kapni a sarki boltban. Egészen máskép esik az a kenyér, amelyet becsületes munkával, vívódással, verejtékezéssel magunk verekedtünk ki magunknak, mint amelyet csak úgy könyöradományként hullajtottak oda nekünk. Az örök boldogságot is majd csak az teszi igazán édessé az üdvözülteknek, ha tudják, hogy a kegyelem mellett maguk is megdolgoztak s derekasan meg is szenvedtek érte. Csak ez a mód méltó, Uram, hozzád s csak ez méltó hozzánk is, magunkhoz, emberi méltóságunkhoz.

De ezen túl: *a szenvedés a lélek szépítőszere.* Mennyi nemes vonást vés a lélek ábrázatjára a keresztényül viselt szenvedés! Ó, ezek a csodálatos tűrők és elmélyültek! Ezek a lélek lovagkeresztesei, az erkölcs és bensőségesség arisztokratái!

Hogyan megbecsüli az élet legszerényebb értékeit is, aki előbb nélkülözött! Milyen hálás, aki szenvedett, minden békés óráért, minden kis napsütésért, minden szerény, zavartalan öröméért! Mennyire megérti a mások szenvedését; mennyi részvéttel van, aki

maga-magán tapasztalta, milyen kín a szenvedésben az elhagyatottság s mily jól esik a bajban minden szíves szó, minden vigasz, minden részvétteljes segítőkészség! Hova lenne a földről a megértés, a könyörület, az őrangyali karitás, ha az emberek előbb önmagukon nem próbálták volna végig a betegséget, árvaságot, szegységet s ínséget? A folytonos jólét rideggé, önzővé, követelőzővé, szívtelenné tesz; viszont a szenvedés iskolájából kikerültek rendszerint csendesek, igénytelenek, mélyek, finomak, tapintatosak; nem féktelenek, nem tolakodók, nem telhetetlenek.

Mi több, a szenvedés szárnyán jutnak el az igazán nagy lelkek a szeretetnek arra a hősi magaslatára, ahol az ember önként veszi le embertársa válláról a keresztet s *beáll megváltónak a Megváltó mellé*. Lehet-e ennél felségesebb emberi tökéletesség, hősőbb hivatás? Csak nagy lelkek értik meg a helyettesítő szenvedés csodálatos, emberfeletti értékét. Azt az értéket, amelyet az Isten Fia jött le keresni a földre. Mert amit mi ezenkívül nyujthattunk volna neki: aranyat, ezüstöt, palotát, kényelmet, azt az Isten Fia szelíd lenézéssel tolta félre az útjából. Neki mindez nem kellett. Minden emberi kincsek közül ő egyet választott ki a maga számára: a keresztet. A szegénységet, nélkülözést, verejtéket, szegységet, fizikai kínt, a lelki gyötrelmet s végül a halált.

Ügylátszik, a megváltó szenvedésben valami titokzatos kincs, valami hallatlan érték rejlik, hogy az Isten Fia csak éppen ezt választotta a maga számára. S nemcsak a maga számára, hanem mindazok számára is, akiket nagyon szeretett. Szenvedett az édesanyja, szenvedtek az apostolai, vértanui, szűzei, szentjei mind!

Kellett szenvedniök!

Ártatlanul, másokért, vezeklésül, bűnbocsánatkérésül; hogy gyarapítsák az emberiség erkölcsi tőkéit s villámhárítói legyenek a büntetésnek, amelyet a bűnbemerült világ túlon túl megérdemelt. Udvözlítő szeretetet gyakoroltak, megosztották Krisztussal az ő keresztjét, epéjét, ecetjét, töviskoronáját. Tudatosan, aka-

rattal, örömmel. Micsoda fény árad rájuk ebből a nagy-szerű Krisztus-hasonlóságból!

Elég, Uram, elég! Most már nem zúgolódom s nem jajgatok felséges végzéseiden! Csak bár értené is meg minden gyermeked, milyen jó vagy te akkor is és éppen akkor, amikor sujtasz, vágsz és égetsz!

Igaz, az éhezőnek nehéz a megtartóztatás hasznáról beszélni; a szenvedés alatt éppen roskadozó emberrel nehéz megértetni a szenvedés erkölcsi értékeit. Egészséges korban kell felkészülni a betegségre; nyugodtan, előre kell megértenünk, hogy a szenvedés értékei igaziak s elképzelhetetlenül szegény és hitvány lenne az élet s iszonyúan romlott az emberiség, ha a szenvedés megszűnnék a földön.

A francia konvertita Coppée könyvet írt a szenvedés hasznáról, a „bonne souffrance”-ról; nem is könyveket, hanem könyvtárakat lehetne írni róla, s mindnyájunknak a maga lelkébe kell megírnia a maga Jób-énekét, a maga katekizmusát a szenvedésről. Az angyalok is könyvet írnak a szenvedésről: beleírják a mi szenvedéseinket az Élet Könyvébe. Az utolsó napon valószínűleg ámulva fogjuk látni az elviselt bajok áldásait; mindegyikünk a maga bajainak az áldásait. Természetesen csak a helyesen, nemesen, sikeresen viselt bajokért. Mert a szenvedés, minden haszna mellett, megmarad az élet egyik legnagyobb kísértésének is; sok elbukik alatta. A hit, a bizalom, a türelem, áldozatkész szeretet, könyörületesség s vértanúság rózsái teremnek ott, ahol megértik; a hitetlenség, Isten elleni zúgolódás, káromlás és kétségbeesés tövisei ott, ahol meg nem értik. De ez már az egyes ember saját okosságának s elhatározásának kérdése; az Úr a szenvedéssel is *jót* akar s bűn és dőreség, ha az ember a jónak szánt eszközt csupa dacból romboló szerszámmá torzítja.

Mindez természetesen nem jelenti, hogy nekünk keresztényeknek a szenvedést, talán csupa megbecsülésből, nem volna szabad irtogatnunk a föld színéről. Ellenkezőleg, a felebaráti szeretet épúgy, mint a helyes

önszeretet, kötelességünké teszi, hogy *amennyire csak lehet, csökkentsük a magunk és felebarátaink szenvedését.*

Az Egyház kétezeréves története nem is egyéb, mint ennek a szenvedéscsökkentő karitásznak története. S nemcsak gyógyítással kell csökkentenünk a szenvedést, hanem *megelőzéssel* is. Ennek a módszernek legfőbb, örökérvényű kódexe az Evangélium. Minél evangéliumibb életet élünk, minél több lesz köztünk a hit, a vallásosság, a krisztuskövetés és erkölcsiség, annál kevesebb lesz a szenvedés, amelynek legmérgezetebb forrása éppen az emberek bűneiből fakad.

Miért van a börtönökben több férfi mint nő? kérdezte egy szellemes ember, s szellemesen és igazsággal így felelt: mert a templomokban több a nő, mint a férfi. Minél több a templom, annál kevesebb a szenvedés, főleg a megértés nélkül viselt, tehát kétszeresen fájó s hasztalan szenvedés. Minél több az emberekben a hit, a természetfeletti gondolkodás, annál több az önfegyelmzés, amely óvakodik attól, hogy másnak szenvedést okozzon s csüggedetlenül viseli, ha őt magát baj éri. Ebben az értelemben is a kereszt a kulcs a szenvedés problémájának megoldásához. Ave crux, spes unica!

Sajnos, az emberek elfordultak a kereszttől! Elhalványult bennük a természetfeletti világnézet, az élő hit elevensége. A gőgös ember magára hagyatkozott; a maga erejéből akarta megépíteni kultúrája, boldogsága földi várait. Rajtavesztett a próbálkozáson. Sz szenvedések özönébe merült és szenvedések fojtogató áráját zúdította embertársaira. S ugyanakkor, mikor legmagasabbra hágott testi-lelki nyomora, még az Istent is ellökte magától. Most aztán kétszeresen, százszorosán boldogtalan: szenvedéseit maga fokozta szinte izzási fokig s nem talál hozzá erőt, értelmet, módot, hogy csökkentse, viselhesse baját. Ezért is az Úr-e a felelős?

II.

Könnyek hullása, szívek tépődése, vér, seb, inség, gyász és katasztrófa — mind kemény, súlyos, kínzó kérdés, bár nem megoldhatatlan. Hogy a szelidség és szeretet Istene sujtani s vágni is tud s gyötrelmen, vergődésen, fullasztó kínokon, a szenvedés ezerfokú skáláján keresztül is szeret és azért sujt, mert szeret: nehéz tétel, de a természetfölöttiség alapján mégis érthető.

Ha csakugyan a lélek minden s nem a föld, ha csakugyan az örökkévalóság a cél s nem az idő, ha igazán egy felsőbbrendű élet az ember rendeltetése s nem az evilági kedélyes nyújtózkodás, akkor, Uram, bármily nehéz és szokatlan és emberfeletti a kereszt világnézete, belátom, hogy igaz és nagyszerű, s meghajtom fejem bölcs végzéseid előtt. Zokogok az emberiség óceánnyi kínján, de vigasztalódom: ha csakugyan javunkra válik, hát akkor igen: sujts és vágj és égess minket itt a földön; csak érd el bennünk isteni gondviselésednek, világmentő terveidnek titokzatos, fájón gyógyító, sujtón éltető, tisztítótüzeket át üdvözítő céljait.

De ah, Uram, itt megint új probléma lázad: hogy vajjon eléred-e vele célodat? Az örökkévalóság szempontjából csakugyan javunkra válik-e a vergődés és maga az élet? Itt a probléma szögesebb fele, kínzóbb, érthetetlenebb szakasza. Sőt éppen a természetfölötti alapra helyezkedéssel bonyolódik össze a kérdés legszörnyűbben; most már a hitnek, a legkeresztényebb hitnek a talaján is mar a kétség, sőt éppen itt mar legsebzőbben: hány ember éri el az élet s a próbáltatás célját? Hány zuhan el mellőle végzetes, örök lebukással? S ha így van: miért volt akkor a lét, miért adtál akkor nekünk életet, *mire volt jó egyáltalán teremteni?*

Semmi kín sem kétségbeejtő, amelynek vége van s amelynek értelme van. De jaj, az evangélium szerint minden földi szenvedés, még a végítéletre meg-

érett világnak velőt elszárító gyötrelmei is még csak „kezdetre a gyötrelmeknek” (Mk. 13, 8). Aki komolyan veszi a Máté 25-ik fejezetét s még néhány hasonló, komoly részletet a kinyilatkoztatás dokumentumaiból, annak meg kell borzadnia az emberiség lelki nyomorán, jövődől, örök szenvedésén.

Ha Szent Pál szerint hit nélkül lehetetlen kedvesnek lenni Isten előtt s a mennyországból minden, még a gyengeségből elkövetett súlyos bűn is kizár: ugyan *hányan lesznek, akik csakugyan elérik* az egy célt, amelyért teremtettek? A tanítványok egyszer rémülve kérdezték a Mestert: Uram, vajjon sokan lesznek, akik üdvözülnek? A Mester kitérő választ adott, de sokatmondót: Törekedjete, erőlködjete, „agonizáljatek” bemenni a keskeny kapun, járni a meredek ösvényen, amelyen kevesen járnak s amely az életbe vezet! (Lk. 13, 24.)

Hát Uram, itt áll meg a szegény halandó esze, aki a te arcodat meg szeretné látni s a te szándékaidba be szeretne pillantani! Miért teremtettél minket, ha ily nyomorultul gyengéknek ismertél, ha jó részünk (ki tudja, hány milliónyi) nem éri el a célt! S nemcsak nem éri el; ha akkor legalább megsemmisülne, vége lenne, megfosztaná a továbblétezéstől! De a te szavad világos: ezek a tömegek, ezek a talán tízmilliók szintén örökre élni fognak, de kínban! Tűzben! Fogcsikorgató gyötrelemben! Azokban a lángokban, amelyekről a te Krisztusod oly hihetetlenül egyértelmű világossággal beszél, hogy nem marad semmi az evangéliumból, ha ezeket a szavakat is foszlánnyá, köddé, merő üres fenyegetéssé és semmitmondó szóképpé lehet szétszimbolizálni!

Itt, Uram, itt legsűrűbb az arcodon a fátyol; itt, itt torpan meg legtehetetlenebbül az emberi gondolkodás. Hát te, az örök szépség és báj, te az örök irgalom és szeretet, te a fény és melegség, a gazdagság és szeretetreméltóság, csakugyan, komolyan képes vagy tűzbe hányni az embert, akit teremtettél?

Értsük ezt a szót, hogy „tűz”, bármiképp; a probléma

ugyanaz marad. Anyagi tűzbe vagy valamiféle tűzbe, itt mindegy: de valami rettenetes és örökké tartó kínba, kétségbeesésbe, rémületbe, minden evilági kánpadot s ólombányát, tűzvészt s hajótörést meghaladó szenvedésbe vagy hajlandó temetni ezeket a fiúkat és lányokat, ezeket a te gyarló, cserépszerűen törekeny s tudatlan gyermekeidet? S nemcsak a megrögzött, céges, monstuózus gonosztevőket; nemcsak az apagyilkosokat s tömeghóhérokat, nemcsak a hivatásos méregkeverőket s vérszopó zsarnokokat; hanem azokat is, akiről Szent Pál beszél: a merő házasságtörőket s az érzékiség szánandó rabjait... Még azt is, „aki asszonyra néz, hogy őt megkívánja”. (Mt. 5, 28.) Uram: ki fog itt üdvözülni vajjon?

Igaz, te megbocsátasz azoknak, akik bűnbánatot tartanak. De ugyan hány tart bűnbánatot? Hány él benn az élet szennyos forgatagában s éri váratlanul a halál? Bűnbánat nélkül, feloldozás nélkül? „Ketten lesznek a mezőn: az egyik felvétetik, a másik elhagyatik; kettő őrl a malomban: egyik felvétetik, másik elhagyatik.” (Mt. 24, 40.) Villamoskocsi robog el mellett, tele emberrel: munkások, kofaasszonyok, hivatalnok férfiak, üzletemberek, csevegő iskolás lányok, kényes úri dámák: Uram, hol fognak ezek megállni? Mi lesz a végállomásuk? Hány lesz közülük, aki „felvétetik” s hány, aki „elhagyatik”?

Az emberiség évezredek óta él a földön. Azóta már bizonytal sok, sok millió üdvözült közü. De hány millió kárhozott el? Magános éjtszakákon mintha felsírnának hozzánk, mintha a szélvész zúgásában az ő kétségbeesett panaszszavukat, vergődő, örökké hánnyódó kínjuk átkozó szavát hallanám. Dante csak költeményt írt a pokolról s az is mily megrázó. Hát milyen lehet a valóság? Míg én lefekszem és alszom, felkelek és munkám után járok, míg én nevetek és tréfálok, ők, a legszerencsétlenebbek, minden dantei gyötrelmeknél keserűbb, borzalmasabb, véresebb tragédiában őrlődnek a te ítéleteid malomkövei közt,

Uram — aki a jóság vagy s a szeretet! Hogyan lehet ez, Uram? hogyan lehet?

Ma 2000 millióra becsülik az élő emberek számát. Roppant mennyiség, óriási család! Vagy 1000 millió férfi s ugyanannyi nő. Fiatalok, öregek; fehérek, feketék, sárgák, vörösek. Gazdagok, szegények; műveltek, műveletlenek. Finom úriemberek és erdőlakó „vadak”. Születők, szülők és haldoklók. Szerelmesek és gyűlölködők. Házasodók és háborúskodók. Mindegyik ember egy-egy probléma, mindegyiknek élete regény és dráma; mindegyiknek szíve hallatlanul változatos, érdekes kaleidoszkóp. Mindegyiknek vannak gondolatai, érzelmei, vágyai, emlékei, szeszélyei, szenvedélyei, jó s rossz tulajdonságai; a legrosszabb emberben is van jó, van szeretetreméltó s a legjobban is akad, hacsak szemernyi is, de hiba és tökéletlenség.

Te utat jelöltél nekik a boldog örökkévalóság felé; szigorúan és pontosan megszabtad az üdvözülés útját. Pattogón, tömören, kategorikusan hullanak szavaid Krisztus ajkáról a Márk 16, 16-ban. Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül; aki pedig nem hisz, vagy élete módjával megtagadja a hitét? Mi lesz ezekből, Uram, odaát? Egy örökkévalóságon át? Naponta átlag 140 ezer ember hal meg; minden óraketyegésre meghal egy ember; mint ősszel a falevél a földre, hullanak az emberek a sírba s lelkük átmegy a te ítélőszéked elé. Mi lesz ott velük, Uram? A férfiakkal és nőkkel, fiúkkal és leányokkal? A feltámadás után mi lesz ezzel a sok testtel és lélekkel, ezzel a sok kézzel és lábbal, ezzel a sok szemmel és szívvel, ezzel a sok vágó, szerető, síró, nevető arccal?

Ha csak egyetlenegy lesz is minden millió közül, aki örökre égni fog, örökre hányódni, vergődni, dobálódni a kinban, az eleven temetőben, az elviselhetetlen lángokban: Uram, érdemes volt-e akkor világot teremteni s embert alkotni? Vigasz-e, kárpótlás-e a milliók üdvözülése a százezrek kárhözataért?

És milyen könnyű félrelépni az életben! A széles útra térni, amely a pusztulásba vezet! Hogyan lesel-

kedik a lélekfogdosó rém az emberekre lépten-nyomon, a gyermekszobától a fogatlan vénségig! Úgy körülfon, úgy körülbabonáz, mint a Círcék bűvös éneke; száz közül ha egy akad, aki ellenáll neki. Szélesen, gőgös diadalmassággal terpeszkedik trónján a bűn, a világ ura; ezernyi ezer papja s papnője van; minden művészet, minden tömeghódító eszköz neki hódol, neki dolgozik; az emberiség — fiúja, leánya, aszonya, férfia — mint a légy az édes enyvre tapad messze kinyujtott, csillogó, bódító, ízes csápjaira.

Nemcsak az úgynevezett gonosztevők a bűnösök; előtted, Uram, a lélek mezején gonosztevő vajmi gyakran a gentleman is s a tisztességes úrinő, vétkes az angyalarcú, fehér leányka s a pirosképű, romlatlan külsejű ifjú. S ó, véres tragikum: ezeket a szegény, veszendő embereket sokszor éppen az viszi vészbe, ami a Te legcsillogóbb ajándékod: a szépség s a szeretet! Panaszkodni szeretnék Uram, sokszor, ha szépséget látok s a szépbe az ember lelke beléhal s meggondolom, hogy soknak éppen az válik vesztére, hogy szép, vagy hogy szerelmes a szépbe. Ah, volnánk inkább rútak, kellemetlenek s unalmasak, s inkább ne rajonganánk úgy a szépert! Miért rejlik éppen a legégőbb rózsza mögött tövis? Miért sziszeg kígyó a legbájosabb virág alól? Miért méreg a legédesebb méz s miért öl az élet legharsogóbb, legteremtőbb zenéje?

Miért oly rövid az út a széptől a szeretetig, a szeretettől a szerelemig, ettől az érzékiségig, ettől az alacsonysáig, a bűnig s a kárhozatig? Miért lesz Uram, pokol kútjává a te remekműved: a test? Miért alkotál ekkora szépségek mellé ekkora gyengeséget, ennyi báj és fenség mellé ily szörnyű alacsonyságot s ily fékezhetetlen, gyarló akaratot? Észt adtál: miért adtál kételyt hozzá s tévetegséget? Akaratot adtál: miért adtál hozzá dacot s gőgöt? Testet adtál: miért adtál hozzá ekkora törékenységet? Miért vagyunk az ész mellett is oly tudatlanok s akaratunk mellett oly akartalanok?

S ha ilyen nyomorúságosan esékeny és hitvány

a természetünk, hogy szinte ellenállhatatlanul lök s taszít bennünket a kárhozat felé: Uram, akkor hát miért is teremtettél minket?

Szerencsére még itt is, a természetfölötti eszmélődés problematikájában is vigasztaló sejtések derengenek át a sötétségen. Uram, te bölcs vagy, szép és tökéletes, igaz és hű. Eleve biztos, hogy: ha vagy, te csak jó lehetsz és jót tehetsz. Nem lehetsz kontár, nem lehetsz kegyetlen, sem igazságtalan. Ha nem értünk is meg, tudjuk, hogy jóság és fenség minden lépésed, minden szándékod, minden ítéleted. Az is, amellyel a kárhozatot akartad, amellyel a poklot teremtetted.

Te egyet sem pusztítasz el s taszítasz a kárhozatra azok közül, akiket szeretetből teremtettél, hacsak nem jogosan és szinte kényszerülten. Ha te valakit örök halálra ítélsz, hát akkor egészen és eleve bizonyos, hogy az illető ezt annyira megérdemelte, hogy te nem tehetted vele másképp és ha szabad ily merészen s öntelten szólnunk: a te helyedben mi magunk sem tehetnénk másképp. S ha sokan jutnak e rettenetes sorsra, egészen bizonyos, hogy valamennyien teljes mértékben megérdemelték azt; bizonyos, hogy szörnyen gonoszak voltak; bizonyos, hogy maguk akadályozták meg minden kegyesszándékú törekvésedet, maguk hiúsították meg lélekmentő kegyelmednek minden szelíd ostromát a lelkük kapuján.

S nincs-e benne vagy képmutatás, vagy hihetetlen világot-nem-ismerés a mi részünkön, ha el nem hiszszük, hogy *vannak emberek, akik csakugyan kiáltóan megérdemlik* a te ítéleteidnek minden rettenetességét? Ah, micsoda feneketlen mélységekbe száll le vajmi gyakran az emberi gonoszság!

Micsoda emberbőrbe bújt sátánok járkák ezt a világot! Micsoda szörnyetegek élnek köztünk: terroristák és leánykereskedők, rabszolgavadászok és gyermekgyilkosok, özvegyek s árvák sanyargatói, könyörület nélkül vérből aranyat taposók, egzisztenciák és családi boldogságok hidegvérű letörői, lelkek mérge-

zói, hiénák, szívtelenek, liliomtiprók, lélekhóhérok! Milyen csökönyösen tudunk mi emberek hazudni a Szentlélek ellen, mily konokul tusakodni a megismert igazság ellen! Mily Istent-nevető gúnnal tudunk káromolni téged; hogyan kacagunk a szemedbe, milyen megvető arcfintorítással nézünk el fölötted; milyen magától értetődőnek tekintjük, hogy hadat üzenünk neked, a te szűzeidnek, a te papjaidnak, a te templomaidnak! Sokan, mint valami felháborítóan dőre inszINUÁCIÓT tolják el maguktól a gondolatot, hogy téged szolgáljanak, parancsaidért a saját kedvteléseiket feláldozzák, hogy Egyházadat tiszteljék!

Lelkiismeretfurdalás nélkül gázolnak bele gyenge lelkek szentélyeibe, lerombolják a te élő templomaidat, elszakítják tőled a gyermekeket s együgyűket, kerékbe törik, irtják, kínpadra vetik szolgálodat, egész országokban terrorba fojtják a hit minden megmozdulását. Iskarióti Júdásnak Oroszországban szobrot emeltek. Mexikóban gyermekeket akasztottak fel, mert imádkoztak. S hány van, aki, ha nem tesz is ilyen borzalmakat, de azonosítja magát velük, palástolja, letagadja, szépíti e büntetteket s titokban örül nekik! S mikor aztán duhaj eszem-iszomban s tobzódó érzékiségben töltött életük során egyszer-egyszer a te megbocsátó kegyelmed dörömből lelkük ajtaján, mily fölényes daccal, mily kacagó derűtséggel nevetik a megtérésre intő szózatot! Mi az Isten nekik? Rongy, amelybe bele kell rúgni; levegő, amelyen keresztül kell nézni; egy senki és semmi, akit ocsmány szitokkal s káromló gúnnal szabad elintézni!

Hát józan beszéd-e, Uram, ha az ilyen Isten-megvetőkkel szemben is azt kívánjuk tőled, hogy te csak hűnyj szemet mindehhez, engedd magad káromoltatni és semmibe vettetni e férgek által, melyek még férgek sem lennének, ha te nem adsz nekik létet és levegőt? Még gúnyolni sem tudnának, ha te nem adsz nekik szemet és száját, szívet és szót? Ha ők a tőled vett javakat s képességeket csak arra fordítják, hogy ellened hadakozzanak, ha adományaidat arra használ-

ják, hogy jótevőjük ellen küzdjenek, izgassanak s vétkezzenek: lehet-e akkor azt kívánni tőled, hogy te, aki túrsz, vársz és hallgatsz egy életen át, odatúl is lemondj az elégtételszerzésnek nemcsak isteni jogáról, hanem isteni köteletségéről?

Mert te Uram, elvégre önmagad fenségének tartozol vele, hogy kigúnyoltatni s *végleg gyaláztatni ne engedd magad*. Akik minden kegyelmedet visszautasították, akiknek lelkéről minden jószág s hívogató hasztalanul lepattant, akik csökönyösen megmaradtak az ellened való lázadásban, azok kell, hogy egyszer meglássák, de szörnyen és megsemmisítően meglássák, hogy nem lehet büntetlenül öklöt rázni az Isten felé. Te nem lehetsz báb s nem lehetsz tehetetlen, mint egy madárijesztő, amelynek végül már a madarak is kedélyesen a vállára ülnek.

Ha már a földön van igazságszolgáltatás s a legszelídebb ember is követeli és szükségesnek tartja, hogy a gyilkos és terrorista, az árvák s özvegyek sanyargatója, a családi szentélyek feldúlója, az irigy, a gonosz s a becsstelen megbűnhődjék: hát akkor neked ne legyen szükségképeni attributumod, hogy helyreállítsd a megzavart egyensúlyt? Hogy aki bocsánatot nem kereste vagy egyenesen vissza is utasította, azt büntetéseid roppant súlya és többé már ki nem gúnyolható rettenetessége kényszerítse térdre? Szorítsa tüzes vasmarokkal annak elismerésére, hogy te vagy az Úr, aki előtt porig kell hajolniok eleveneknek s holtaknak, önként hódolóknak s gögösen lázadóknak?

Milyen rövidlátás, mikor egyoldalúan hánytorgatjuk: miképen lehet, hogy te büntetsz? S nem vesszük észre, hogy már ezzel a kérdéssel is lefokozzuk a te fölségedet, tudomásul nem vesszük a te nagyságodat s jogaidat s az ellened való lázadásnak, vagyis a bűnnek határtalan belső gonoszságát. *A bűnön nem akadunk fenn, de a büntetés ellen ágaskodunk*. Micsoda Isten is az ugye, aki nem engedi magát a teremtményeitől büntetlenül fitymáltatni!

Bizony, akik oly könnyen felháborodnak azon, hogy te Uram, poklot teremtetted, jobban tennék, ha magukon háborodnának fel: akik ennyire semmibe se vesznek téged, akik oly esztelenek s vakmerők, hogy ujjat mernek húzni veled, a Mindenhatóval, hálátlanul elfordulnak legfőbb jótevőjüktől s felháborító rosszakarattal lökik el maguktól a legnagyobb jótéteményt.

Nem a kárhozat lehetőségében van a hiba, hanem azokban a vizenyős, torz és sekélyes istenfogalmakban, amelyeket az emberek alkotnak, csak hogy a köteles istenszolgálat alól kivonhassák magukat s élhessenek, mint a barmok, az ösztöneiknek s alacsony élvezeteiknek. Az Istent lomtárba utasítják s persze szeretnék, ha ez az ő „halott” Istenük odatúl se mutatná meg nekik, hogy él!

Ki teremti meg a poklot? Te Uram? Vagy talán az emberek? Bizony, inkább az emberek.

S akkor sincs igazunk, Uram, mikor azt mondjuk: ha előre láttad, milyen rosszak leszünk s mennyi lesz közöttünk a bűnös és elkárhozandó, hát akkor miért teremtetted meg minket? Miért nem hagytad megteremtetlenül legalább azokat, akikről előre láttad, hogy ellenségeid lesznek?

Nem, így nem lehet beszélni! Mert az Úr nem igazodhatik örök elhatározásaiban azok szerint, akik méltóztatnak keresztülhúzni az ő atyai jószándékait, akik az üdvösség helyett csökönyösen a kárhozatot választják. Ezekre lenni tekintettel a teremtés vagy nem-teremtés kérdésében nem volna méltó sem az Istenhez, sem azokhoz, akik Isten hű gyermekei. Vajjon a gonoszok kedvéért Isten egyáltalán ne teremthessen embereket? *A hálátlan fiak kedvéért rekessze ki a létből a jókat, az üdvözülendőket is?* Zárja be örök mennyországát a hű és tiszta lelkek milliói előtt a Júdások kimélése okából?

Akik önmaguk vesztét okozzák, magukra vessenek; miattuk a *többiektől* is megvonni a létezést, az üdvösség lehetőségét, semmiesetre sem lenne méltányos. A kárhozott nem számít, nem vehető figyelembe,

nem jutalmazható (bizonyos értelemben) azzal, hogy a rá való tekintet legyen döntő szempont a Teremtő kegyes szándékainak megvalósításában. A büntetés helyett jutalom volna, meg nem okolt, igazságtalan kitüntetés a rosszakkal szemben, ha miattuk Isten lemondana a teremtésről, vagy csak azokat teremtené meg, akikről előre tudja, hogy nem fognak vétkezni. A gonosz büntetést érdemel, nem a büntetés elől való eleve-megmentetést, előre-kivételezést!

III.

Erre azt lehetne mondani: igen Uram, értem, hogy aki gonoszul ellened fordul, azt neked meg kell aláznod s meg kell büntetned megbántott fölséged végtelen mértéke szerint. De *miért kerül pokolra az is, aki csak gyengeségből, félig-meddig öntudatlanságból vétkezik?* A legtöbb vétkező talán azt sem tudja igazában, mit cselekszik. Ha tudná, szinte fel sem tehető, hogy vétkeznék. Kevés olyan ember van, olyan elvetemült, sátáni lelkületű, hogy egyenesen azért vétkeznék, mert gyűlöl téged s a rosszat, mint rosszat akarja!

Való igaz, az emberi vétkek széles mezején sokkal nagyobb mértékben szerepel indítóok gyanánt a gyengeség, a félrevezettetés, a rossz nevelés, a környezet hatása, mint rosszakarát vagy istengyűlölet. Ha meg akarjuk állapítani az egyes emberek igazi egyéni felelősségét, olyan útvesztőbe tévedünk, amelyben eligazodni embernek már egyenest lehetetlenség. Abból, hogy valami tárgyilag bűn és gonoszság, még nem mindig következik, hogy alanyilag is az. Ki más, mint a szívek és vesék vizsgálója, tudja áttekinteni az alanyi indítóokok bonyolult szövedékét, amelyek az egyes emberekre a cselekvés és önelhatározás pillanatában hatnak?

Azonban az elvi megoldás itt is világos. Vagy súlyos bűn valami, vagy nem az. Ha alanyilag nem súlyos bűn, nem jár érte kárhozat. De ha alanyilag súlyos bűn, voltaképen majdnem mindegy, hogy

gyűlöletből s elveteműltségből történik-e vagy gyengeségből. Mert a gyengeségből, önzésből, szenvedélyből elkövetett bűn is, ha tudatos és szabadakaratos, lázadás az Úr ellen s magában foglalja az Isten megvetését. Aki az Úr törvényeit tudatosan lábbal tapodja, még ha csak a vér lázában teszi is, az Urat magát gyalázza meg, ellene zendül, ellenségévé lesz. A kísértés hevessege csak fokozatilag csökkenti a bűn végtelen rosszságát, de lényegileg nem; feltéve, hogy nem vette el az értelem s a szabad elhatározás lehetőségét.

Semmisem kényszerítette az embert, hogy ellened vétkezzék, hanem ő vetett meg téged s vette rendeleseidet semmibe. Bizony akkor csak önmagára vethet, ha ezzel meg is pecsételte sorsát s arra kényszerít téged, hogy rettenetesen megfenyítsd.

Ha tudatosan s szabadakarattal vétett ellened. De talán éppen itt van a megoldás sok bonyolult esetre. Talán éppen ez lesz szerencsés mentsége sok szegény bűnösnek: hogy oly önállótlan s oly kiseszű volt, hogy cselekvése az alanyi hozzájárulást tekintve el sem érte a teljes beszámíthatóság mértékét. Az emberek sokszor hihetetlenül ítéletnélküliek, tudatlanok, korlátoáltak.

Akik gyermekkoruktól fogva hozzászoktak s hozzánevelődtek ahhoz a kristálytiszta erkölcsi gondolkodáshoz, amelyet a katolikus hittan közvetít, talán el sem tudják képzelni, hogy akik ilyen nevelésben nem részesültek, sokszor milyen gyámoltalanok a hittani s erkölcsi kérdésekben. Sokan azt a kevés hittant is rég elfelejtették, amit gyermekkorukban tanultak; az élet, az utca, a szalón, a modern filozófia eszméi, a sajtó, az irodalom egészen hihetetlen vallástani káoszt teremtettek a legtöbb lelkében. Tanuja ennek minden exponált lelkipásztor és minden gyakorlati hitvédő.

Elképesztő, hogy az emberek sokszor milyen *abszolút szellemi zűrzavarban élnek a vallási kérdések terén*. Még egyébként művelt embereknek is szinte

teljesen elmosta a gondolkozási képességét a modern logikátlanság, a saját következtetéseit és ítéleteit ellenőrizni nem tudó felületesség, szólamok, előítéletek, megszokottságok, utánaszejközások, pártszellem, szenvedély és a gondolkozási restség által szabállyá emelt vallási tudatlanság. Valósággal kilúgozott agyú emberek tömege ez, amely ítél és beszél, de mindig csak benyomások, ötletek, jelszavak alapján s nemcsak a dolgokat nem érti meg, hanem rendszerint még a kérdés velejéig sem jut el, amelyről éppen szó van.

Hogyan van pl., hogy a mi érveink, ha mégoly meggyőzők s világosak is, bizonyos emberekre semmi hatást sem tesznek — holott rengeteg komoly embert teljességgel meggyőznek s igen sok konvertitát is elhozhatnak az Egyházba? Vajjon csupa merő rosszakarattal s az igazság ellen való tusakodással számlájára írandó-e, hogy a protestáns, a zsidó, a mohamedán, a hindu nem fogadja el az igaz hitet? Hallja az érveket, nem tud ellenük felhozni egyetlen mukkanást sem, de nem tér meg. Vajjon csak gonoszszágból-e? Ki merné ezt állítani? S így van ez sok európai pogánynál is: ragaszkodik a maga félig végiggondolt elméleteihez, Kantra, Hegelre, Marxra, Rosenbergre eskszik s dehogy gondolna rá, hogy tévutakon jár. Nem arra született szegény, hogy gondolkozzék; leél egy életet anélkül, hogy valamit komolyan s őszintén végigelmélkedett volna.

S ahogy az emberi értelem hihetetlen elkorcsosodásokra képes, ugyanúgy az *emberi akarat* is. Rengeteg ember nem a maga akaratával akar, hanem a környezetével; nem az egyén az, amely dönt és választ benne, vétkezik vagy erényt gyakorol, hanem igen nagy fokban a neveltetése, a ráhatások, a kora ifjúkorától szerzett benyomások. Ki tudja, vajjon az apagyilkos, a terrorista, a betörő, az iszákos, a liliumtipró s leánykereskedő, ha véletlenül más környezetben látja meg a napvilágot, ha vallásos, katolikus családban nevelkedik fel, ha jó emberek közé kerül, nem volna-e ma rendes, derék, istenfélő ember? A környe

zet s a nevelés ugyan nem veszi el a szabadakaratot s nem szünteti meg az egyéni felelősséget, de ki tudja, hány esetben csökkenti azt hihetetlenül nagy mértékben s néha talán ama határvonal alá nyomja, ahol a bűn már elveszti egyénileg súlyosan beszámítható jellegét. Erre vonatkoztatható bizonynyal az Írás szava is, mely szerint az Úr nem a külszín szerint ítél, hanem a „szívek és vesék vizsgálója”, aki nemcsak a tettet látja, hanem a szándékokat is és azok rúgóit s az önakarat felelősségének mértékét.

Ez a megfontolás, amilyen megszégyenítő volta-kép az emberek nagy részére, époly *vigasztalónak* látszik örök sorsuk szempontjából. Lehet, hogy sokan éppen e miatt a szellemi alsóbbrendűségük miatt fognak üdvözülni, akiket, ha pusztán cselekedeteik tárgyi valórje szerint ítélünk, feltétlenül kárhozatra valóknak kellene ítélnünk.

Évszázados, izgalmas viták folytak valamikor a hittudósok között arról, vajjon nagyobb lesz-e a kárhozottak, mint az üdvözültek száma? Ki merne erre a kérdésre csak úgy magától megfelelni? Igaz, hogy „ha a vétket figyelembe veszed, Uram, Uram, ki állhat meg előtted?” (Zsolt. 129, 3.), s igaz, hogy Krisztus Urunk szerint keskeny az út, mely az életre vezet s kevesen járnak rajta; és sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak. Mindazáltal félreérthetetlen, határozott kijelentést a kinyilatkoztatás forrásaiban arról, hogy sokan, többen kárhoznak-e el, mint ahányan üdvözülnek, nem találunk. S bármennyire féltő is, hogy az elkárhozandók száma igen nagy lesz, óvakodnunk kell, hogy erre vonatkozó felfogásainkat a magunk emberi becslése szerint alakítsuk.

Nem szabad felednünk azt sem, hogy az Úr a *halálos ágyon is csodákat művelhet*. Ki tudja: abban a pillanatban, amikor a testi élet szikrája végsőt lobban s a szív már elakad, nem állítja-e Isten még egyszer, csodálatos világossággal a lélek elé a választást a hódolat s a dac, a megbánás és megátalkodás, az üdvösség s kárhozat között? Ki tudja: mikor mi már

rég befejezettnek, eldőltnek véljük az élet csatáját, nem viszi-e el sok-sok veszendő lélekben még egy utolsó, fenséges erőfeszítéssel a kegyelem a bűn felett a pálmát?

Titkok ezek, amelyekbe szemünk ezen a földön soha bele nem pillanthat. Az ember rosszasága s esztelensége végtelen, de végtelen az Úr kegyelme is s „az ő irgalmassága fennmarad nemzedékről-nemzedékre”.

Itt azonban megint felágaskodik az emberben a kétség. Hogyan van az, hogy az üdvösség nagy harcában nemcsak két döntő tényező viaskodik az ember lelkéért: az Úr kegyelme s az ember jó vagy rossz akarata, hanem egy harmadik is lényegesen esik latba: az *embertárs*?

Megértem, ha elkárhozik, aki az Úr kegyelmét állandóan s átalakodottan visszautasítja. De kemény probléma elé állít a tény, hogy hiszen nagyon sok esetben nem az emberen magán múlik, elfogadja-e, avagy visszautasítja-e a kegyelmet, hanem — harmadik személyeken. Embereken, akik engem jóra-rosszra diszponálnak, akik keresztény vagy keresztényellenes légkört teremtenek körülöttem, akiknek behatása, mint a viaszt a mintázó kéz, alakítja a lelkemet.

Mit keresnek harmadik személyek ebben az én legegényibb ügyemben, a lelkem üdvössége vagy elkárhozása kérdésében? Hogyan függhet az én örök sorsom másoktól, akikhez semmi közöm, akiket nem én választok ki arra, hogy sorsom intézői legyenek? Miért van szükség apostolokra, hogy üdvözülhessenek? S miért kell nekem magamnak is apostolkodnom, hogy azok üdvözülhessenek, akiket szeretek? Miért van aggódó lélekmentés, szívet sajgató, szentpáli fájdalom azokért, akik elvesznek, ha nem segítünk rajtuk? Miért kell a misszionáriusnak Előindiába, Alaszkába, Bazútolandba és Tarahumarába menni s ezer áldozat, erőfeszítés, leleményesség latbavetésével verejtékeznie, hogy a lelkek el ne vesszenek? Az Úr végtelen irgalma úgyis megtalálja s megmenti, aki csak megtalálható és megmenthető, a többi pedig

magára vessen, megérdemli a pusztulást — minek akkor a vértanúságig menő küzdelem a harmadik személyek megmentéséért?

Miért akarta ezt az Isten?

Tehát ha a gyermekemet nem nevelem vallásosan s erkölcsösen, a gyermekem esetleg éniattam fog elkárhozni? Ha én vagy más apostol nem megyek a pogányok közé, akkor azok esetleg örökre elpusztulnak? Ha nem is mind (a fentiek szerint), de sokan? Tehetnek-e azok a vad népek, vagy azok a japánok, kínaiak arról, hogy én nem megyek közéjük, hanem itthon ülök s kényelmesen olvasok s legfeljebb nagy kegyesen a magam bőrét mentem meg?

S ha Adalbert és Pilgrim és Gellért nem járnak köztünk, ma talán mi is pogányok volnánk még. Ha XI. Ince ki nem kergeti a törököt Magyarországról, talán eltörökösödünk s ma mohamedánok vagyunk; ha Pázmány nincs, ma talán valamennyien hamis hiten vagyunk... Ha nincsenek derék, vallásos szüleink, jó hitoktatónk, jó lelkipásztorunk, talán mi is istentagadó, erkölcstelen népség vagyunk... S az ég tudja, még milyen közbelépésektől, kiknek a buzgalmtól vagy hanyagságától függött az az egész légkör, amelyben élünk, azok a hatások, amelyek alatt vallási életünk kialakult!

Kik működtek közre abban, hogy egyikünk buzgó, tisztaéletű keresztény lett, másikunk istentelen csélcsep, tolvaj és betörő, vagy nemtelen szenvedélyek rabja... Az egyik apáca, a másik bukott nő... A környezet, a vérség, a példaadás, a neveltetés hatása a lelki fejlődés minden mezején kiszámíthatatlanul nagy; úgy látszik, a saját szabadakaratomk számára kevés marad eldönténivaló. S ezektől a kiszámíthatatlan imponderabiliáktól tette függővé Isten örök terve az egyes ember örök üdvözülését vagy elkárhozását?

Nem borzasztó talány ez megint?

Igen, talány, melyet maradéktalanul meg nem oldhatunk. De amelybe némi világosságot mégis vet a következő megfontolás.

Először is: Az Úr csakugyan akarja, hogy mi emberek egymást necsak földi ügyeinkben, hanem legfontosabb feladatunkban: a lelkünk megmentésében is *támogassuk*. Bizonyos fokig igenis ettől a közreműködéstől s támogatástól teszi függővé kegyelmeinek mértékét. Azonban bizonyos, hogy az üdvösség vagy kárhozat formálisan nem a körülményektől s nem a harmadik személytől függ, bármennyire elhatározó jellegűeknek látszanak is ezek, hanem az egyes ember szabad akaratától. Tehát éntőlem! A körülmények s ráhatások igen nagy fokban módosítják a lélek külső eligazodását, de éppen az az Isten titka, hogy ő e bonyodalmas külső ráhatások ellenére ki tudja hámozni a lélekből, hogy mit okoztak benne a jó és rossz ráhatások s *mit tett hozzá maga az ember*. S a lélek örök sorsát elsősorban voltaképpen csakis ez az utóbbi döntheti el.

Ebből azonban megint sehogy sem következik, hogy akkor hát mindegy, milyen körülmények közé kerülünk vagy juttatjuk felebarátainkat! Hogy akkor kár vallásosan nevelni a gyermekeinket, kár a papnak prédikálni, a szenteknek erőfeszítéseket tenni, a hit hirdetőknak idegen világtájak felé menni, kár a vértanúknak a véreket ontani csak azért, hogy az evangélium fénye hasson át minél több embert.

Már azért sem jogos ez a következtetés, mert elsőben is az evangélium széthordása a földön, Isten országának szilárdítása az emberek között nemcsak egyedül a lelkek örök üdvössége okából szükséges, hanem azért is, mert ezzel tartozunk Krisztusnak, az Isten dicsőségének, az evangéliumnak. Krisztusnak nem mindegy, hogy csak odatúl üdvözülünk-e, ideleinn pedig pogánymódra élünk (amennyiben ez a kettő bizonyos fokig összeférhet egymással). Jézus megbecsülése maga is megkívánja, hogy az evangéliumot minden erőnkkel terjesszük s megkívánná akkor is, ha e munkánk folytán egyetlenegy lélekkel sem üdvözülne több. A „menjetek és hirdessétek az evangé-

liumot" abszolút parancs és becsületbeli kötelesség volna akkor is.

De másodszor: a lélekmentő munkára a lélekmentés érdekében is szükség van. Mert bár minden ember üdvözülhet minden körülmény között, mégis nyilvánvaló, hogy az igaz vallás segítségével, az Anyaszentegyház szentségeinek s imaéletének támogató hatása alatt, a Krisztus hirdette *erkölcstörvény általánosabb uralomrajutása mellett százszor könnyebben üdvözülhetnek az emberek, mint a nélkül.*

Ez a dolgok természetében van, de kifejezetten is tanítja Krisztus, amikor a lelkek aratásáról beszélve fájdalmasan felsóhajt: „Az aratás bő, de a munkás kevés; kérjétek tehát az aratás Urát, hogy munkásokat küldjön az ő aratásába” (Jn. 4.). Tehát a lelkek aratása s behordása az üdvösség tárházába igenis bizonyos fokig a munkásoktól függ. Nem elég kérnünk az aratás Urát, hogy maga hordja be az aratását, hanem: arra kell kérnünk, hogy munkásokat küldjön az aratás elvégzésére s behordására. Szent Jakab apostol is ebben az értelemben mondja: „Testvéreim! ha valaki közületek eltéved és valaki megtéríti őt, tudja meg, hogy aki a bűnöst visszatéríti téves útjáról, megmenti annak lelkét a haláltól és betakarja bűneinek sokaságát” (5, 20.).

A hit- és erkölcsi élet virágzása a történelem s a tapasztalás szerint elsősorban az apostolokkal, főleg a papok helytállásán múlik.

A megváltásra elég az Úr kegyelme, az üdvözülésre a lélek közreműködése kell a kegyelemmel. E közreműködés jobb előkészítésére, megkönnyítésére, nagyobb biztosítására okvetlenül szükséges és hasznos az embertársak apostoli erőfeszítése is. Az Úr ezzel nem tesz igazságtalanságot azokon, akikhez az apostolok és apostoli segéderők tevékenysége nem hat el, mert ezeknek is ad annyi kegyelmi segítséget, amennyi kell a kárhozat elkerülésére, csak éppen azt a kegyelmi többletet vonja meg tőlük, amely az apostolkodás révén jutna birtokukba.

Hogy miért teszi ezt? Miért juttat egyiknek mérhetetlenül több kegyelmet, nagyobb könnyebbséget az üdvözülésre, a másiknak kevesebbet, az az ő titka, melyet megfejtani sohasem tudunk. De bizonyos, hogy az igazság mértékét ő sohasem hagyja el, senkitől el nem vonja a szükségést, nem vet oda a pusztulásnak egyetlen lelket sem, mert akkor nem volna többé az, aki: nem volna többé Isten.

A szőlőművesekről szóló példabeszédben Krisztus úgy fejt meg a problémát, hogy a szőlőtulajdonost így szólaltatja meg az elégedetlenkedőkkel szemben: vajjon nem adhatok-e én egynek-egynek többet is, mint amennyi neki jár? vajjon, mert az egyiknek egy órai munkáért is annyit juttatok, mint a másiknak az egész napiért, vagyis: mert egyiktől több erőfeszítést követelek az üdvösségért, mint a másiktól, következik-e ebből, hogy egytől is megvontam azt, amivel neki tartozom s ami az ő üdvözülésére szükséges?

IV.

Csakugyan nem lehet az a mi feladatunk, hogy az Urat számonkérjük. Ő minden esetben s mindenfölkött igaz és hű, akinek „irgalmassága mindörökké kiterjed nemzedékről-nemzedékre”. A mi feladatunk csak az lehet, hogy minden erőnket megfeszítve, a felebaráti szeretet egész apostoli szenvedélyével dolgozzunk, vívódjunk, vérezzünk embertársaink megmentésén, terjesszük az Úr igazságait, óvjuk az embereket a hitetlenségtől s a bűntől; az eredményt azonban bizzuk az örök Jóság irgalmas végzéseire. Dolgozzunk, mintha minden csak a mi munkánktól függne, s bizzunk, mintha minden csak az Úr kegyelmén múlték.

Mert való igaz ez is: amily szükséges és hasznos az emberi közreműködés a lelkek mentésében általán, viszont nem lehet elmondani, hogy az eredmény mindig a teljesített munka s a befektetett erőfeszítés szerint igazodik. Van, ahol apostol-lelkek munkája

nélkül is pompásan szárba szökik a vetés; másutt meg a legodaadóbb, legvértanuiabb erőfeszítés is látszólag meddő marad.

Mi több, mintha néha maga az Úristen húzná át leghívebb szolgálóinak odaadó szolgálatait, véres erőfeszítéseit. Mintha egyenesen azt akarná jelezni, hogy *nem mi vagyunk a döntő tényező* a lelkek megmunkálásában.

Micsoda töméntelen s mondhatnók eredménytelen harc folyt sokáig Mexikóban, ma Oroszországban, azelőtt is majd ebben, majd abban az országban, századokon át! Hiába vézettek el a Morusok és Championok, az Egyház Angliában évszázadokra jóformán kiveszett. Hiába sok tízezernyi vértanu s annyi nemes, misszionáriusi erőlködés Japán megtérítésén; a milliós japán kereszténységet tövestül kiirtották s ma Japán nem a kereszténységnek, hanem az ázsiai pogányságnak lett a vára a messze Keleten. S akárhányszor oly igénytelen, oly csekély okokon múlnak évszázadokra, világreszekre szólón gyászos, romboló események! Az Úrnak csak egy hajszálnyira kellett volna kedvezőbben benyúlnia az események folyásába s kimondhatatlan bajokat sikerült volna elhárítani.

Ha Luther felléptekor s az első egyházzendülések idején nem műpártoló s nepotista Mediciek ülnek a pápai trónon, talán az egész egyháztépő szakadást csirájában el lehetett volna fojtani. Az egyháztörténet folyamán hányszor látjuk, hogy egy-egy ügyetlen, tehetségtelen, gyáva vagy méltatlan ember ült felelős helyen válságos időkben s egész országok katolicizmusát béníthatta meg: egyetlen elhibázott egyházhatósági intézkedés néha mennyi lelki kárt és bajt okozott! Hányszor terpeszkedett az egyházi életben is bűn és tudatlanság, egyéni érdek s gyávaság, hiúság és önzés, ahol egész papi generációknak kellett aztán kipótolni, amit egy-két oda nem való főpap elrontott.

Mit szenvedhettek ilyenkor a nagy lelkek és nagy szentek, akiknek energiája s lángelméje látszólag terméketlen remeteségben enyészett el, míg világias

pompában élő avignoni kardinálisok vagy reneszánszprelátusok hanyagságából az Anyaszentegyház testét vérző sebek szaggatták fel s roppant lelkipásztori feladatok maradtak megtétlenül! S az Isten mindezt túrte!

Hagyta, hogy minden fontos pozíciót tucatembe-
rek foglaljanak el s szinte családi koncként osztozkod-
janak a „javadalmakon”, s engedte, hogy ugyanakkor
a perifériákon elsőrendű erők és szeráfi lángolások
hamvadjanak el a névtelenség csendjében s hulljanak
az eredménytelenség keserű meddőségébe. Mint aki-
nek nem fontos a mi munkánk eredménye, mint aki
előtt nem érdemel támogatást a leghívebb bajnokok
vértanui erőlködése!

Am ez is bizonytalanság csak látszólagos probléma.
Lehetetlen, hogy Istent szíven ne érintse gyermekeinek
lángoló, önfeláldozó erőlködése. Lehetetlen, hogy a
sóvárgó, apostoli vágyódások, önfeláldozó gyötrődé-
sek, néma hősiességek, vértanui aggódások gyümölcs-
telenül veszttek volna el. Lehetetlen, hogy a kegyel-
mek osztásában ne szerepelt volna lényegesen a
Sziénai Katalinok, a kanadai, angliai s japán vértanuk
síró, vérző könyörgése. Csak éppen az nincs meg-
mondva sehol, hogy az Úristennek pontosan abban a
pillanatban kell a kegyelmeit osztania, ahol s amikor
a könyörgés, a sírás, az áldozat s az erőfeszítés folyik.

Az Úr tudja, mit csinál.

Lehet, hogy egyszer csak valahol a föld másik
sarkán, vagy száz évvel később feltűnően ömlik az
égből a kegyelem esője, talán mert valaki messze s
régén könnyeivel, verejtékével s vérével kiesdette
ezt a kegyelmi esőt.

A vértanuk Japánban hullanak el, de a Fülöp-
szigetek lélekbirodalma termékenyülhet meg tőle, az
ír katolikusok 300 éves mártíromsága az oceánontúli
országok, Amerika s Ausztrália katolikus hitéletében
teremhet csodás eredményeket; a Gonzága Alajosok
és Kosztka Szaniszlók kora letörése a trienti egyház-
reformban fejtheti ki titkos, kegyelemszerző hatását,
Mexikó s Oroszország vértanuinak a halálhörgése az

Egyház új diadalainak lehet éltetője a jövőben s lisieux-i kis Terézek liliumhullása valahol a távol missziók fellendülésében válhatik milliószorosan áldott rózsasövé.

Ahogy a természetben nem vész el energia, úgy az Isten országában sem; minden fohásznak, minden imának, minden csendes önfeláldozásnak, minden vérontásnak megterem valahol a kegyelmi ellenértéke. „Ki az Úr tanácsadója?” (Iz. 40, 13. Róm. 11, 34). Ki írhatja elő neki, hogy hol arassa, amit hű szolgálai vettek? De ahogy egyetlen hajunk szála sem görbül meg az ő tudta s számítása nélkül, úgy egyetlen apostoli tett sem marad nála elkönnyevetlenül s jutalmazatlanul a lélekmentés roppant mezején. A csalódás csak színleges, a munka csak látszólag meddő.

Egy bizonyos: *az Úr jobban szeret minket, mint mi magunkat.* Jobban, mint az anya gyermekét. Jobban, mint jegyes a szerelmesét. Ha az anya el tudna feledkezni gyermekéről, ő akkor sem feledkezik meg rólunk. S az utolsó napon, mikor már nem vak gyermekek módjára tapogatózunk a Gondviselés titkai körül, ha majd látunk s megértünk mindent: isteni gondolatokat, végtelenbe nyúló szándékokat s világterveket, sohasem sejtett, csodás összefüggéseket, valószínűleg áldóan s hálásan borulunk majd le a legjobb Atya előtt, aki szenvedést és bűnt, emberi nyomorúságot és tudatlanságot, halált és vérhullatást oly csodálatos, isteni számítással tudott felhasználni a javunkra, a magunk és mások örök boldogulásának munkálására, grandiózus, szédítően fenséges, világmegváltó terveinek megvalósítására.

Nem! A leplet felderítenem végleg most sem sikerült. A titkok és fájdalmas problémák nem fognak elmúlni, amíg szemünk elé a földiség párázata von sűrű fátyolt.

Ágoston vizsgálódásai, majd a molinisták s tomisták bölcsekedése talán a legmerészebb kísérletek voltak arra, hogy az emberi elme bányázmécsese belevilágítson, Uram, a te világüdvözítő és világkárhoz-

tató terveidnek rejtelmes aknáiba; s mégis e kíséreltek után is maradtál, aki voltál: örök, izgalmas, fejthetetlen talány, lelket bűvölő s elmét bénító Enigma, izzó, villámló, forraló Napfény, de feketén gomolygó felhők függőyei mögött. Áttörhetem a felhőt egyik ponton: annál sűrűbben mállik élém a másikon. Tündöklőn, vakítón ragyog át egy-egy sugarad ezen a résen: annál ködlőbb fátyolba burkolózik arcod amazon.

Uram, te így akartad!

Akartad a homályt; akartad, hogy most még csak sejtsük, ne lássuk arcodat, hogy gondolataid cikázó, egeket hasító villámainak pályáját követni kívánó elménk belekábuljon a fáradságba s magába hulljon s csak elemezhetetlen fényvillanásaiban csodálhassa világokat átjáró szándékaidnak, az örökkévalóság falain visszhangzó parancsszavaidnak szikrázó, nyűgöző, kozmoszfeletti játékát.

Mégis mily jó, Uram, hogy így is, a problémák és titkok mellett is, van rólad egy képünk, amely nagyon hű és beszédes: Jézus. Mily jó, hogy a dermesztő talányok közt is perihélióban vagyunk, amióta arcodat oly napközeli tanulmányozhatjuk, aminőbe Krisztus által, fényképed által, jutottunk hozzád, a titkok láthatatlan s közelíthetetlen Istenéhez.

Mily jó, hogy mégsem kell céltalanul filozofálnunk s szfinkszi titkokon gyötrődnünk, hanem elég odatekintenünk a betlehemi jászol Gyermeke-re, a naimi ifjút anyjának visszaadó Könyörölő-re, a tékozló fiúról port és piszkot lecsókoló Atyára, a betegekhez, a kórságosokhoz sorba lehajoló Gyógyító-ra, a kereszten vonagló teofánia diadalmas Szereteté-re! Jézus a legvilágosabb transzparens, amelyen keresztül legenyhítőbben világít keresztül a titokzatos Isten igazi arca; a legvigasztalóbb rés az örök fátylak felhőzetén, amely mögül, ha titokzatosan is, de melegen és éltetőn és reménykeltőn tündököl a Napok Napja.

Fehéren, mint a villám, izzón, mint a szeretet tüze, pirosan, mint valami nagy, nagy, nagy Szív...

Ünnepek.

Karácsony.

Krisztus Jézus született, örvendezzünk!

Karácsony különleges helyet foglal el az ünnepek sorában. A szeretet ünnepének, az öröm s a béke napjának nevezik s talán egyetlen ünnepet nem ülnék meg az emberek oly féltékenyen, otthoniasan zárkózott, meleg ünnepléssel, mint ezt.

A római Martyrologium is szokatlan ünnepélyességgel hirdeti meg ezt az ünnepet: „Az 5199-ik évben a világ teremtése után, a 2957-ikben az özönvíz után, a 2015-ikben Ábrahám születése után, az 1510-ikben Mózes és a zsidó népnek Egyiptomból való kivonulása után, az 1032-ikben Dávidnak királlyá való felkenetése után, a 65-ik évhétben Dániel jövendölése szerint, a 194-ik olimpiászbán, a 752-ik évben Róma város építése után, Octavianus Augustus császár uralkodásának 42-ik évében, midőn az egész világ békében volt, Jézus Krisztus, örök Isten s az örök Atyának fia, hogy a földet az ő kegyes eljövetelel megszentelje, kilenc hónappal a Szentlélektől való fogantatása után, mint igazi ember Betlehemben Szűz Máriától megszületett.” Ezt az örömet már sok száz évvel előbb hirdették a próféták: „A nép, mely sötétben járt, nagy fényességet lát, azok számára, kik a halál árnyékának országában laknak, világosság támad... Örvidenek előtted, mintahogy örvidenek aratáskor, mintahogy ujjonganak a győzők a szerzett prédának, amikor szétosztják a zsákmányt...

Gyermek születik ugyanis nekünk, és Fiú adatik nekünk, s a fejedelemség az ő vállára kerül és leszen

az ő neve: Csodálatos, Tanácsadó, Isten, Hős, az örökkévalóság Atyja, a béke Fejedelme" (Iz. 9, 2—6; v. ö. Mik. 5, 3).

Miért is olyan boldog ünnep hát a karácsony? *Mi teszi az öröm napjává* még azoknál is, akik máskor alig ünnepelek? Vajjon csak az-e, hogy e napon ajándékokat osztunk és kapunk? Hogy ilyenkor meghitt, régi dalokat énekelünk és gyermekeinket a karácsonyfa gyertyafényén keresztül az illúziók angyalos világába ringatjuk? Betlehemes játék, jászol, angyalok, pásztorok, napkeleti bölcsek, éjféli mise, karácsonyfa, ajándékok, karácsonyi vakáció és karácsonyi jutalék — vajjon ez a lényeg? Avagy ez mind csak járulék és rezonancia, visszhang és jelkép, következmény és az ünneplő külső dísz csupán?

A mai emberek szeretnek szekularizálni, minden szentből és nemesből kiűzni a lelket s kihalni az Istent. Mi ne engedjük szekularizálni a karácsonyt, ne engedjük pusztá polgári ünneppé zsugorodni, amelyet bárban és lokálokban épügy meg lehet ülni, mint az éjféli misén, pezsgős üvegek és cigányzene mellett épügy, mint térdreborulva a Jászol előtt...

A karácsony igazi öröme karácsony misztériumának, gazdag eszmei tartalmának megértéséből fakad. Mi is hát a karácsony igazi jelentősége?

Mindenekelőtt az, hogy ez a nap hozta meg nekünk embereknek a *legnagyobb, az elképzelhető legszebb istenközeliséget*. Karácsony által jutott a mi nyomorult kis Földünk a legmagasztosabb értelemben vett perihéliumba, napközelségbe. Az Isten szállt a szentestén le hozzánk, nem az ószövetségi vagy akár a paradicsomkori istenjelenések, theophaniák alakjában, még kevésbé a görög s a római mitológia torz elképzelései szerint, hanem a hypostaticus unió, a megtestesülés útján, az Isten-ember alakjában.

Örökre titokzatos, megrázó, vakmerően hangzó dogma, amely szűkmellű filozófusokat, kislelkű embereket megdöbrent és szkepszisbe ejt: hogyan lehetséges, mondják, hogy mi ennyire naívnul s ennyire

anthropocentrikusan fogjuk fel a világot? A mindenható Isten, ez a minden kozmosz felett álló örök Hatalmasság majd éppen erre a hitvány sártekére száll le! Százmillió eddig ismert naprendszer közül az egyik legkisebb Napnak egyik legkisebb bolygójára, s itt megszületik ember képében!...

Akik így beszélnek s megütköznek, azok nem értik meg s nem tartják észben, hogy Isten nem méterrel méri a nagyságot s nem is fényév-távokkal s hogy a lélek neki több, mint ezer nap és tízezer tejút.

Nápolyban jártam egyszer s már fél délelőttön át álmélkodtam a Museo Nazionale nagyszerű antik márványszobrain. Egyszersak egy angol család vetődött elém: egy remek szoborcsoport előtt 10—12 éves, élénk szemű, szelíd tekintetű, göndörfürtös leánykára tévedt rá a szemem. Önkénytelenül összehasonlítottam a márványcsoportot s az eleven embercsoportot s szinte rajtakaptam magam, hogy az élő emberek engem mennyivel jobban érdekelnek mégis, minden művészet ellenére is, mint az egész, halhatatlan márványmúzeum! Talán vakmerő, talán profán szó s mégis úgy éreztem: az ember mellett, egy gyermek mellett, akinek él a szeme s a szíve, hogyan eltörpül, milyen csekélyértékű lim-lom lesz az egész márvány szoborhalom? Igen, mert bármi szép a művészet, azért az ember mellett, akiben lélek van és személyiség és örök életre való rendeltetés, a világ minden halott remeke por csupán és értéktelenség. Bizonytal az Isten szemében is: mi neki a Véga és az Arcturus, a Göncölszekér és a Hattyú, a Tejút és az Andromedacsillagköd, mi neki mindaz, amit csak önhatalma s önszépsége pazar kiömléseként alkotott s hintett bele az álmos úrbe — mi ez neki mind egyetlen emberhez, egyetlen lélekhez képest, amely őt szeretni s őt szeretve befogadni képes?

Karácsonynak ez a legbájosabb angyali zenéje, ez a legédesebb titka: hogy az, aki milliószor nagyobb a kozmosz minden égő s rohanó kolosszusánál, anynyira becsült és szeretett minket, hogy nem átalotta

hozzánk szegődni, törpe kicsinységünk osztályosává lenni, nyomorúságunk köntösét felvenni, mikroszkópikus szűkösségünk koldusgúnyját magára öltetni. Mennél nagyobb ő s mennél kisebb lett értünk, annál kiáltóbban, perdöntőbben bizonyos, hogy *nagyon szeret minket*, hogy végtelenül *nagyra értékeli* a mi ma még kicsiny tömlőbe zárt, halhatatlan lelkünket s hogy az öнкиüresítés és önmegalázás legmegrázóbb csodatételeire képes, csakhogy minket is szeretetre indítson önmaga iránt!

Királyok nem szoktak paraszti kunyhóban lakozni, igaz. De a szeretet le tudja csalni a királyfiakat — nemcsak a mesében, hanem néha a történelemben is, sőt ezúttal a dogmatikában is — a völgybe, a vár-aljára, ahol pórúhás pásztorleánykák laknak. Ez a karácsony, testvéreim: az örök Király fia, aki elhagyja a mennyi kastélyát s a mi lelkünk szerelméből, a pórleány szeretetéből a vár aljára költözik s pórrá, emberebbé lesz velünk!

S nemcsak leszáll hozzánk, hanem *fel is emel bennünket magához*. Mily nagy lett az ember karácsony eseménye által! Milyen arisztokratikus fönség ragyog azóta a megkereszteltek homlokán! Mi csak hús és vér vagyunk; kicsiny halandók, de azért íme: egy közülünk — Isten!

A Mindenható — a mi vérrokonunk lett, a mi testvérünk, aki a keresztségben megosztja velünk istenfiúságának kimondhatatlanul magasztos, főnemesi kiváltságait. Mi több, a mi ereinkben az Oltáriszentség révén az ő vére lüktet; a kegyelem révén belénk, szegényes venyigékbe, az isteni szőlőtő életereje, életnedve, természete ömlik át.

Mily szép azóta a föld, hogy Isten Fia járt rajta! Mennyivel több, gazdagabb, fényesebb, ragyogóbb, mint a százezerszer nagyobb égítetek, az egész anyagi világ káprázatos üveggyöngy-bazárja! Mert ha Betlehem csak ezen a picurka bolygón van, ha Golgota és Sion csak ezen a sárteken van, ha tabernákulum és Úrnapi és áldozás csak ezen a mi porszem-

csillagocskánkon van, akkor mégis ez a Föld a világ centruma, temploma, tabernákuluma s akkor a csillagok világa csak drapéria, csak dísz, csak boltozat s a lakók, a háziurak, a birtokosok mi vagyunk!

Am karácsony nemcsak dísz és nemességet hozott nekünk, hanem ennél többet is: *megváltást*. Karácsony a mi megváltásunk, szabadulásunk kezdete. Mily tragikus az ember, az áteredő bűn átkát nyögő ember belső elesettsége, tehetetlensége, önmagát megváltani nem-tudása! Ezer baj közt vergődik, de a bajokat nem-hogy megszüntetni nem tudja, hanem még tetézi is mindig újabb, magatépő örülettel. Mindig több bűnnel és szerencsétlenséggel. Nem szomorú-e ez az évezre-des sopánkodás a jobb jövőért, amely csak mindig újabb csalódásokba zuhan?

Hogyan büszkélkedik az ember, hogy majd ő így és úgy, nem kell ide más, csak humanizmus, és haladás és technika és a műveltség növekvése s majd akkor boldog eldorádó lesz a föld!

És az eredmény?

Különös dolog: soha annyi tudósa, gondolkozója, feltalálója nem volt a világnak, mint ma és soha olyan tanácstalanok nem voltunk! Soha annyi könyvet és cikket nem írtak, soha annyit nem szavaltak és szónokoltak jólétről, boldogságról, haladásról, *soha annyi programot nem adtak, mint ma, és soha oly kúsza és árva nem volt az élet, mint manapság*. Soha annyi technikai vívmány nem gazdagította az emberiséget, annyi villanyerő, annyi találmány, annyi könnyebbítés, mint napjainkban. Soha oly fejlett termelési rendszerek nem voltak, olyan tökéletes gazdasági berendezések, annyi racionalizálás, soha annyi pénz és gép és nyersanyag nem állt rendelkezésünkre, mint ma. Soha az ipar, a kereskedelmi forgalom, a tőke s a munka oly bámulatos hatványozottsággal nem érvényesült, mint ma — és soha annyi szenvedés és tömegnyomor, annyi békétlenség és kétségbeesés, éhség, lakástalanság, munkanélküliség, öngyilkosság nem volt, mint napjainkban!

Soha az emberek oly közel nem jutottak egymáshoz, a közlekedés távíró, telefon, rádió és repülőgép révén soha oly gyors és könnyű nem volt, mint most, és az eredmény? Soha még ember az embertársától oly távol nem volt, soha annyi gyűlölködés, elzárkózás, önzés és magunkbaroskadás nem volt, soha az emberek közt oly mély szakadék nem tátongott, mint ebben a telefonos, rádiós, villanyfényes, motoros, tőkés, bölcs és programgazdag világban.

Igen, mert kincs, tudás és vívmány nem elég arra, hogy a lelkeket gyógyítsa, megújítsa, megneemesítse s ezzel az életet magát valóban szebbé tegye, mert ehhez *megváltás* kell s azt csak Az tudta hozni, aki az emberi lélek mélyének titkait ismerte, elég erős volt arra, hogy ezekbe a mélyekbe le tudjon szállni s ott új, teremtfői erővel jobb, szebb, szentebb s istenibb életet tudjon varázsolni.

A Kisded, aki ma született, meg tudta ezt tenni. Ő nem villanyfényt hozott, csak a betlehemi csillag fényét; nem programbeszédet tartott, hanem evangéliumot hirdetett; nem anyagi kincseket szórt, hanem kegyelme esőjével áztatta fel a lelkek szikkadt földjét.

S ahol megjelent, újjáalakultak az emberek.

Újjáalakulnak ma is. Vadakból szelídek lesznek, bős párdúcokból bárányok s gödölyék, paráznákból tiszták, gyilkosokból karítaszangyalok, önző hódítókból áldástszóró apostolok, elkényeztetett puhányokból vértanuk, kétségbeesőkből bizók, erősek, hősi túrók!

Ő Krisztus, a te erőd, a te szellemed több, mint minden egyetem tudása, több, mint minden akadémia bölcsesége, több, mint minden emberi technika, vívmány, tőke, munka, nyersanyag, gazdaság, ipar és kereskedelem! Te megválthatsz minket és rajtad kívül senki más. S a legszomorúbb embertragédiája az, ha neked hátat fordítunk, ha az Egyetlent ellökjük magunktól, aki megválthat minket!

Karácsony a megváltásunk kezdete, de nemcsak erre a világra, hanem az örök életre nézve is. Hiszen

mi tudjuk: nemcsak ez a világ van, hanem van túlvilág is; nemcsak idő van, hanem van örökkévalóság is, nemcsak ásvány-, növény- és állatország van, hanem van mennyország is. És ez a mi felsőbb világunk, túlvilági rendeltetésünk époly fontos, sőt fontosabb, milliószor fontosabb, mint egész evilági handabandázásunk. Mit ér minden megváltódás itt a földön, ha odatúl, a mi igazibb, maradandóbb életünkben nincs biztosítva a boldogulásunk!

Karácsony éjszakájának tüzei éppen azért értékesek, mert fényük átvilágít a jövőendő életbe is. Mert karácsony titka elsősorban az örök életre való felképesíttetésünk alapja. Karácsony annyi, mint az Üdvözítő megtestesülése, a Megváltó munkájának eleje. Annak a munkának, amely megkönnyítette nekünk az el nem kárhozást és lehetővé tette nekünk a mennyország elérését.

Ha nincs megtestesülés, semmiesetre sem érhetjük el a természetfölötti örök boldogságot. Talán nem kellett volna okvetlenül elkárhoznunk s a pokol tüzébe zuhannunk; talán Isten természetes segítségével elkerülhettük volna lelkünk elvesztését megváltó nélkül is, de *milyen nehezen!* Hiszen magunkon látjuk: még így is, a megváltás áldásainak teljes verőfényében, a kegyelmek árjában, a katolikus Egyház ölen, annyi kinyilatkoztatás, hittantanulás, prédikáció, mise, gyónás, áldozás után is milyen könnyen megtevédünk, milyen hamar elbukunk, milyen gyorsan vétkezünk, milyen végzetesen gyengék és nyomorultak vagyunk!

Hát még ha sohasem születik meg a Megváltó, ha sohasem csendül fel az evangéliumi szó fülünkben, ha nincs Krisztus-rendelte lélekmentő Egyház, ha nincsenek szentségek, nincs Mária-tisztelet, nincs semmi, csak a lelkiismeretnek halványan pislákoló mécsese s az őskinyilatkoztatásnak néhány ránk hullott foslánya! Mily nehéz lett volna akkor megállnunk a helyünket! Ha ma üdvözülhetünk s ha aránylag könnyen üdvözülhetünk, mihelyt csak komolyan akarjuk s

együttműködünk az Úristen kegyelmével, ezt elsősorban a karácsony misztériumának köszönjük.

Ezért kell mindenekelőtt és mindenfelett *hálásaknak* lennünk szent karácsony napján. Udvözülendők serege vagyunk, boldog várományosai az Isten örök országának, a fény és szeretet, a boldogság és dicsőség örök otthonának, választott vitézei az Úr udvarának, polgárai az ő gazdag államának, — ezért kell örülnünk, ezért hálálkodnunk szent karácsony napján!

Boldog, aki megérti karácsony e csodás örömét s befogadja a szívébe a karácsony nagy Vendégét. De sajnós, voltak mindig s vannak ma is, akik visszautasítják őt. „Tulajdonába jöve, de övéi őt be nem fogadák” (Ján. 1, 11). Mi ne tartozzunk azok közé, akik karácsonyt ülnek, de Krisztus nélkül, Isten nélkül, lélek nélkül. Ne tartozzunk azok közé, akik a szívük ajtaján kopogtató Jézust elkergetik és elűzik: nem kellesz, nem akarok hallani rólad, nem érdekelsz engem! Fogadjuk a karácsony királyát élő hittel, alázatos, hódoló engedelmeskedéssel! Tartsuk meg parancsolatait örömmel és buzgón, terjesszük országát és ébresszünk magunkban szívből fakadó hálát és mélységes szeretetet iránta.

Kis Jézus, ott a jászol szalmáján: íme minden hálánkat, minden szeretetünket elébed visszük. Legyen a mi szívünk szerény betlehemi lakocska neked! Trónolj benne s kiterjesztve fölénk gyöngé karjaidat, áldj meg minket. Áldd meg gyermekeinket, családjainkat; áldd meg a magyar hazát, áldd meg az összes népeket! Főleg, kis Jézus, áldd meg és vigasztald a szenvedőket, akik karácsony szent napján is fűtetlen szobában, sőt, dehogy szobában, lyukakban, földalatti odukban laknak. Indítsd könnyörületre azokat, akik adhatnak és segíthetnek!

Ha majd kis karjaid megerősödnek, a keresztre visznek téged, kezeidet és lábaidat által fogja verni a mi gonoszságunk. Szenvedsz érettünk, Jézus, azután feltámadsz és a mennybe mész és egy ideig látszólag magunkra hagysz bennünket. Azonban majd eljön a

nap, amikor ismét megjelen sz köztünk, már nem betlehem-i szegénységben, hanem ragyogó mennyei hatalomban, fényességben, ítélni eleveneket és holtakat. Akkor, ó betlehem-i Jézus, azon a napon találj minket is azok sorában, akik a te betlehem-i alázatosságodban felismertek és szerettek téged!

Emlékezzél akkor arra, hogy betlehem-i szegénységed a mi hűség-szívünkben meleg otthonra, puha bölcsőre, vendégszerető jászolra talált!

Miért félnék az emberek a karácsonytól?

„Tulajdonába jöve, de övéi őt be nem fogadák.” Ján. 1, 11.

Karácsony a megtestesülés ünnepe, az Isten irgalmazó szeretetének csodájáé, azé a soha szavakban ki nem fejezhető, soha teljesen fel nem becsülhető isteni nagytetté, hogy amikor az emberiség a bűn által eljátszotta a teremtkor nyert istengyermekségi állapotot, az örök Isten-Fia lejött a földre s emberré lett, hogy mint ember járjon közöttünk, gyógyítson minket, vezessen új utakra s kinszenvedésével s halálával megváltson s ismét az istenfiúság kegyelmében részesítsen minket. Karácsony épp ezért az öröm ünnepe, a megváltottak örvendezése a megváltáson és a Megváltón.

S különös: az emberek mintha mégis félnének a karácsonytól. Valahányszor így évről-évre karácsonyt hirdetnek a harangok s felzendül a gyermekek ajkán a *Mennyből az angyal*, vagy a *Stille Nacht*, vagy olaszul a *Bambin Gesù* vagy franciául az *Il est né, le divin Enfant* s a többi édes karácsonyi dal a föld minden nyelvén, az egész világot mindannyiszor mintha valami újszerű boldogsághullám öntené el, valami sejtelmes vágy egy jobb, megváltottabb és krisztusibb élet után. Ilyenkor, mintha a siralom völgye egyszerre egyetlen örvendő, tapsoló, éneklő gyermekszobává alakulna át. De mindez csak egy napig tart, vagy ép-

pen csak egy estéig s aztán a világ ismét csak vissza-süllyed a maga krisztustalanságába és sötétségébe.

Ilyenkor azonban fel is tolakszik az ember lelkébe a kérdés: *miért csak egyetlen napra, csak néhány röpke órára?* Miért húzódoznak és félnek az emberek a karácsonytól? Miért nem akarnak örök, szakadatlan karácsonyi hangulatban s érzületben élni? S miért vannak sokan, akik még ezen az egy napon is szeretik a karácsonyt megfosztani igazi, eszmei tartalmától: merő ajándékozó napnak nézik s az aranydiót, az új nyakkendőt s a zserbót tartják a karácsony lényegének? Az emberek, jaj, odaborulnak pillanatig a jászol Kisdede elé, felneszelnek a gyermekek ajkán visszhangzó angyali békedalra, de aztán sietnek elfordulni a betlehemi kis Jézustól és mielőbb elfeledni a karácsony misztériumát.

Miért van ez? Hogy van ez?

Bizonyval azért, mert Karácsony Kisdede nemcsak kedves, bájos gyermek, mint a többi gyermekek, nemcsak ajándékokat szór s nem is csak békét hirdet angyalai által, hanem mert igen komoly, velőbe vágó tanításokat is hoz, amely tanítások sokban kereken ellenkeznek a modern emberek felfogásaival. Tanításokat, amelyeknek a megértéséhez bizony némi lelki mélység kell, fogékonyság, jóakarát, ami nincs meg mindenben.

Ez így volt az első karácsonyon is. Mikor Jézus először jelent meg a földön, nemcsak Szűz Máriák és Szent Józsefek, nemcsak hódoló pásztorok és imádó bölcsek sürgölődtek körülötte, hanem Heródesek is és ő nemcsak szeretettel és örvendő érdeklődéssel találkozott, hanem hideg, elutasító közönnyel is. Szent János nem hiába teszi evangéliumának elejére azt a szomorú mondatot, hogy mikor az örök Ige irgalmazó szeretetének azt a csodáját vitte végbe, hogy emberre lett értünk s az emberek közé jött, megtörtént bizony az a hallatlan és szinte érthetetlen dolog, hogy övéi, teremtményei, kitüntettjei, kegyeltjei őt egyszerűen be sem fogadták.

Az emberek visszautasították az Istent, a megváltást-hozót. Miért? Azért, mert ez a Kisded már a pusztá megjelenésével is olyan elveket hirdet, amelyek ke-
reken ellenkezni látszanak mindazzal, amit ennek a világnak a bölcsesége magától értetődőnek tart.

Felületes emberek úgy szoktak beszélni a karácsonyról, hogy ez a gyermekek ünnepe, gyermekek napja, úgy ahogy van madarak és fák napja s újabban van anyák napja. Felületes elgondolás ez, mert van ugyan benne némi igazság, de teljességgel nem meríti ki a karácsony valtaképpen jelentőségét.

Karácsony a gyermekek napja, de abban a magassabb és teljesebb értelemben, hogy ezen a napon a gyermekség eszméje csodás megdicsőülést ért el azáltal, aki ugyan mindenkinél nagyobb és öregebb, de ezen a napon gyermekké akart lenni s minket is arra hív meg, hogy tudatosan újra gyermekek legyünk. Karácsony a gyermekek napja, vagyis inkább: a Gyermeke, aki mivoltánál fogva minden inkább mint gyermek, de gyermekké lett értünk, hogy minket egy szent és felsőbbrendű gyermekségnek minden áldásában részesítsen.

Karácsony azért nagy ünnep, mert a nagynak és kicsinynek csodálatos ölelkezése, egek leszállása a földhöz és a föld felemelkedése az éghez. Isten lesz ma emberré s az ember lesz Istenné s a kicsinnyéválásában ismerjük fel a naggyáválás mennyei titkát. Aki ennek a csodálatos processzusnak mestere és vezére volt, az Isten-Fia maga, így fejezte ki ezt az utóbbit ránk nézve: ha nem lesztek ti is olyanok mint a kisdedek, nem mentek be mennyeknek országába.

Szent kisdedség, karácsony édes és sejtelmes misztériuma, fejtsd ki nekünk varázslatos tanításodat, itass meg minket a szent éj titokzatos tanításaival!

Miért akart az Isten-Fia kisdeddé lenni s mi az, ami miatt az emberek félnek tőle?

Az emberré lett Ige mindenekelőtt már a megjelenésével s annak körülményeivel azt tanítja, hogy az igazi nagyság nem a pöffeszkedésben s a felfuval-

kodottságban van, hanem az *önként vállalt kicsinységben*. Nem a ragyogásban van az érték, nem a feltűnésben, hatalomban, dicsőségkeresésben, hanem az ismeretlenségben, igénytelenségben, öнкиüresítésben.

Ime, ő igazán a legnagyobb volt, a legfőbb, a leg-tökéletesebb, leggazdagabb, legelőkelőbb, akihez képest ennek a földnek minden Cézárja törpe és minden Napoleonja gyermek, akihez képest minden Krózus koldus és minden tudós kontár. S mégis, mikor a földre jött, nem bíborban, selyemben, bársonyban akart születni, nem palotákban lakni s nem pompával, ragyogással, kényelemmel öveztetni, hanem istállóban, barmok közt, jászolban, szegénységben s kivetettségben tartotta bevonulását.

Minden, ami születését körülveszi, ezt a tudatos szegénységkultuszt leheli, ezt az elhatározott szembe fordulást mindazzal, amit a világ nagynak s kívánatosnak tekint, ezt a hangsúlyozott lemondást és igénytelenséget. Nem elég neki, hogy ő, a mindenható, a végtelen, emberré lett, hanem még az emberek közt is a legutolsó, a legkisebb, a legszenkibb akart lenni, akinek sem pénze, sem vagyona, még csak födele, hajlékja sincsen, akinek a legszükségesebbje is hiányzik. Ő, akit az egek egei nem fogadhatnak be és nem hátrólhatnak körül, milyen büszke és jelentős tudatossággal vallotta már születése által is, amit később e szavakkal fejezett ki: „A rókáknak oduik vannak és az ég madarainak fészkeik, az Emberfiának pedig nincsen hová fejét lehajtsa” (Máté 8, 20).

Ó ti hajléktalanok és kitagadottak, ti szegények és világ kicsinyjei, nem dobban-e büszkébben a szívetek, ha arra gondoltok, hogy az Isten, mikor a földre jött, maga is koldus akart lenni?

Természetesen a szegénységnek és önkéntes kicsinységnek ez a tanítása sehogysem látszik érthetőnek azok szemében, akik az ember értékét a külső ragyogásban, a földi nagyságban látják. Akiknek a fény és pompa minden s a vagyon, a kényelem, a bőség a kívánható dolgok netovábbja. Akik a lelküket

is odaadják érte s ádáz, véres, felforgató harcokat vív-nak miatta, csak hogy egy hajszállal többek, nagyobbak legyenek az embertársaiknál. Akik az aranyborjú körüli tánc lázában hajlandók halomra gyilkolni felebarátaikat s a gazdasági fölény hajszolása kedvéért gazdasági válságba, vad háborúba, elviselhetetlen nyomorúságba hajtani egész népeket és néposztályokat. Vagy akik a maguk érvényesülése címén harctérre alakítják a társadalmi együttélést, még a szűkebb környezetüket, sőt a saját családjukat is.

Mennyire nincs igazuk s mennyire igaza van velük szemben a betlehemi Kisdednek!

Hiszen amit mi nagyságnak nézünk, mi az egyéb, mint kicsiny liliputi-erőlködés! Mi más a mi pompánk és harsonázásunk a lélek s a végtelenség szempontjából mint apró, tudatlan gyermekek naiv sípolása-dobolása! Mi egyéb a mi fényűzésünk s előkelő kényelmeskedésünk, mint szappanbuborékok fúvogatása s apró hangyák öntelt sütkérezése a nem maguk-gyújtotta napon? Mi más a mi kevélykedésünk, szegény halandó s tiszavirágéletű emberkéké, mint mikor a rabok a fogházban azon vesznek össze, hogy kinek van csikosabb rabruhája, vagy mikor a falusi óvodások azon kérkednek, melyiknek rikítóbb a hangja?

Az el nem múló értékek mérlegén egy a nagy: az Isten. Egy a maradandó: az örökkévalóság. Egy az előkelő: a lélek. És egy az igazi nagyság: hogy ki mennyire értette meg az élete hivatását, az istengyermekség csodás ajándékát. Ha a tested szép és ápolt, de a lelked üres és elhanyagolt: csunya vagy. Ha a termeted daliás és izmos, ha alakod gazdag és ragyogó, jól táplált és élvezetekben bővelkedő, de a lelked cse-nevész és hitvány, szennyes és beteg, önző és fegyelmezetlen: kicsiny vagy. Ha a pénztárcád és éléstárad mégannyira duzzadt, de a szíved üres, önző és rideg: szegény és szárandó vagy!

Az Isten Fia úgy fejezte ki a nagyság e titkát, hogy azt mondta: „Ha nem lesztek mint a kisdedek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt. 18, 3). Kicsi-

nyeknek kell tehát lennünk, tudatosan alázatosaknak, meggyőződésesen igényteleneknek, a magunk törpe-sége érzetében Isten előtt főhajtóknak, csak akkor lehetünk igazán nagyok, Isten gyermekei s a mennyek országának várományosai. Kétezer éve prédikálja ezt nekünk a betlehemi kisdéd, de milyen kevesen értik meg ezt a mai napig! S hányan fordulnak el tőle idegesen ezek miatt a főségesen divatellenes tanítások miatt!

Kapcsolatos ezzel a Kisdédnek az a második tanítása, amit mi szintén csak nehezen értünk meg, hogy — miként később ő maga mondta — *nagyobb boldogság adni, mint kapni* (Csel. 20, 35). E tekintetben is mennyire más az emberek felfogása! Dehogy adni akarnak ők, csak kapni! S ha nem kapnak, elvenni. Nemcsak a magukét, hanem lehetőleg a másét is. És ha nem adják, elrabolni. S ha azt sem lehet, szervezkedni, fegyverkezni a tömeges elrablásokra.

Az ember természeténél fogva önző s éppen az önzésével árt magának legtöbbet. Nézzétek az irigyet, a veszekedőt, a kártevőt, az erőszakoskodót: nemcsak másokra nézve teszi pokollá az életet, hanem végül a maga számára is. Az éppen a mi velünk született vakságunk, hogy mindent magunkra vonatkoztatunk, mindenben magunkat akarjuk a világegyetem középpontjává tenni. Mi vagyunk a kezdet és a végcél, mi vagyunk a Nap s azt szeretnők, ha körülöttünk forogna minden, a nap, hold és csillagok s lehetőleg még az Úristen maga is. Minden úgy legyen, ahogy buksi gyermekfejjel magunk gondoljuk el magunknak.

Én vagyok az első személy, te a második, ő a harmadik, az Úristen meg lehetőleg a negyedik, vagy a semennyiedik, aki legfőllebb arra jó, hogy kiszolgáljon minket, de már például a parancsaival és törvényeivel ne zaklasson és ne háborgasson bennünket. A felebarát csak alom, amelyen tombolunk és rugdalózunk. A társadalom, a nemzet csak fejőstehén, amelyből élősködünk, amennyire csak módot találunk hozzá; ha aztán nincs hasznunk többé belőle, lökjük

el magunktól s ne törődjünk többé vele. Boldogabb dolog, ezerszer boldogabb kapni, sőt elvenni, sőt elrabolni, sőt véres erőszakkal kisajtolni másból, amit csak lehet, mint adni neki s áldozni érte. Ez a világ erkölcskódexe.

S most jön a betlehemi Kisded és azt mondja nekünk: Emberek, ti mást mint számonkérést és büntetést alig érdemeltetek tőlem. Szembefordultatok a Teremtőkkel, lábbal tapostátok örök törvényeimet, kárhozatotokba rohantatok. S mikor már betelt a pohár s amikor megérett a világ arra, hogy leszámoljak veletek s pokolra taszítsam ezt a pogányságba, fajtalanságba, vérengző kegyetlenségbe s istenfeledésbe szakadt világot, akkor én, az Isten, nem leszámolást jöttem végezni a földre, hanem megváltást hozni. Nem mint világot felperzselő bíró szálltam közétek, hanem mint kegyelmet osztogató Udvözítő. Nem a jogomat jöttem követelni rajtatok, hanem a megbocsátás ígéit hoztam s nem is csak ígéit, hanem önfeláldozásom s kálváriai vérhullatásom megváltó tetteit. Mert nekem, az Istennek, „boldogabb dolog adni, mint kapni”; boldogabb a bűnöst megtéríteni s az életre elvezetni, mint elveszíteni. Tanuljatok hát tőlem ti is! Tanuljatok jóságot és nagylelkűséget, tanuljátok meg, hogy az igazi boldogság a szeretetből fakad s nem a gyűlölségből, a megbocsátásból s nem a bosszúállásból, a jótettből s nem az önzésből.

Ó, ha megtanulnók s megértenők a betlehemi Kisdednek ezt a csodálatosan igaz és időszerű tanítását! Ha minket is eltöltene állandóan a karácsony ajándékozó s örömköző lelke, s nem csak egy napig és nem is csak azokkal a kedveseinkkel szemben, akikről viszontszolgálatot s szívességeket, örömeket várunk! Ha minél több lenne köztünk a jó ember, a karácsonyi ember, az embertársa megváltásán s nem kizsákmányolásán fejét törő ember!

Ha mindegyikünk feltenné magában, hogy komolyan magába száll s megvizsgálja magát: szokott-e másoknak, sokaknak, ismeretleneknek is örömet

okozni, szokott-e szomorúakat vigasztalni? Juttatott-e pl. a karácsony meleg szeretetéből a katolikus karitáshoz is, a szegényeknek, az elhagyottaknak, a hájukon kívül nyomorba jutottaknak? Nem okoz-e ellenkezőleg szomorúságot s bajt ott is, ahol nem kellene? Nem részes-e benne ő is, hogy olyan kevés e világon a béke, a szeretet s a boldogság? Nem viszi-e bele talán még a családi szentélybe is a békétlenség, harc, egyenetlenség és széthúzás poklát?

Betlehemi kis Jézus, jaj de soká kell még hirdetned a te üdvözítő tanádat, míg megértjük valahogy! Míg belátjuk, hogy helytelen úton járunk, amikor mindig csak másoktól követelünk s nem sietünk engedni, elsimítani, békíteni s békülni magunk! Míg a társadalmi osztályok belátják, hogy nem az osztályharcban van a feszültségek s világválságok megoldása s míg a nemzetek is ráeszmélnek arra, hogy nem a fegyverkezésben és gyűlöletszításban, nem az egymás ócsárlásában s kijátszásában, hanem a mindeneket testvérré avató, szent, krisztusi testvériségben van a boldogabb jövő rejtve!

Talán valamennyi közt legnehezebben érthető s mégis legszebb tanítása a kised Jézusnak az, amikor a *gyermekség szentségére* figyelmeztet minket. „Ha meg nem változtok és nem lesztek, mint a kisedek, nem mentek be a mennyek országába!” (Máté 18, 3.)

Micsoda? Hát gyermekek legyünk újra? Lehetséges az? És kívánatos az? Hiszen emléknék kedves az ifjúkor s a költővel mi is szívesen vissza-visszaábrándozzuk a gyermekéveinket, amikor még lovagultunk fűzfásipot fűjva... De vajjon mondjunk-e le férfiúi önállóságunkról, felnőtt érettségünkéről, legyünk naivak, gyermekesek, gondolat- és ítéletnélküli bábok?

Nos, nem ezt kívánja tőlünk Jézus. Ő is gyermek lett értünk, de nem lett sem önállótlán, sem gyermekes, sem báb.

Legyünk *gyermekek az Istennel szemben*, azaz először is: legyünk olyan ártatlanok, tiszták, fogékonnyak s bízók vele szemben, mint a gyermekek a szü-

leik irányában. Ne toljuk fel magunkat az Isten fölé, ne akarjunk a magunk istene lenni, ne helyezzük a saját gondolatainkat az Úr rendelései fölé, ne tagadjuk meg tőle azt a hálát, hűséget, szeretetet és engedelmességet, amellyel a legjobb Atyával szemben tartozunk.

Kicsinynek, gyermeknek lenni magában véve nem irigyletes állapot. A fejletlenség és kiforratlanság állapota, amelyet a serdülő szeret elhagyni, amelyből szeret kinőni, sőt szereti, ha idősebbnek tartják mint a valóságban. Viszont az ember minden erkölcsi rendellenességének alapja az, hogy nagyobb szeret lenni, mint amekkora valóban. Kevélységében többet képzel magáról, irigységével, kapzsiságával többet óhajtat magának, mint ami neki jár, haragjában le akarja törni az akadályokat, melyek a nagyobb mértékű érvényesülésnek útjában állanak s érzékiességében többet akar élvezni, mint amennyit kell.

Az erkölcsi rend arra készíti, hogy érje be azzal a hellyel, amely belső korlátozottsága s kicsisége folytán megilleti, hogy ne akarjon jogtalanul, mások kárára, Isten törvénye ellenére érvényesülni, hogy ne önmagát tegye meg törvényhozónak ott, ahol az Isten az egyedüli törvényhozó. Ne abban lássa a nagyságot, hogy korlátokat robbant, hogy felforgat, hogy egeket ostromol és Isten trónjára akar ülni. Hanem ellenkezőleg: abban, hogy tudatosan s engedelmesen beleilleszkedik az Isten sürgette erkölcsi rendbe, azt a helyet törekszik pontosan és lelkiismeretesen betölteni, amelyet az Isten jelölt ki számára s jelöl ki nap-nap mellett. Szerénység, megadás, gyermeki hűség és engedelmesség az Alkotó iránt, tanulékony, befogadóképes és megértő lelkület: ez a lelki értelemben vett gyermekiség titka.

A gyermeket mindenki szereti, amíg gyermek és jó gyermek. De jaj, ha a gyermek szét akarja feszíteni a maga gyermekiségének kereteit, ha nem akarja, hogy neveljék, hanem a maga szeszélye szerint járni. Jaj, ha nem őt irányítják, hanem ő akar irányítani máso-

kat; ha a nagyokat illető jogokat tulajdonít magának s az ő fejletlen, tudatlan, tapasztalatlan kis feje szerint akar cselekedni: szóval, ha a gyermekdedség helyett gyerekeség és gyermekes önfejlőség alakul ki benne. A gyermek addig érték, amíg kicsiségnek tudatában marad, amíg hallgat az okos szóra s nem képzeletét magát nagynak.

Igy vagyunk a lelki téren valamennyien. Amíg Isten gyermekeinek érezzük magunkat s igyekszünk eszerint is élni, gyermekdeden, szerényen, engedelmesen az Isten vezetése iránt, addig egyre növekszünk, nagyobbodunk, fejlődünk. Mihelyt ezt a szent szabályt elhagyjuk, mihelyt az Úristen fölé akarunk emelkedni s túltesszük magunkat a legfőbb Nevelő szent utasításain, gyermekesek leszünk s visszafejlődünk. Milyen szánandó és nevetséges az ember, amikor öklöt emel az Isten ellen! Amikor okosabb akar lenni az Úrnál s a maga ötleteit és gyermekes számításait, „elveit” vagy inkább szeszélyeit helyezi az Úr törvénye fölé!

És másodszor: keressük azt a mindennél értékesebb kincset és adományt, amelyet úgy hívunk, hogy *istengyermekség*. Az istengyermekség nem annyi, mint az Istentől való függésünk pusztá elismerése. Még csak nem is annyi, mint pusztá bűnmentesség. Az istengyermekség az a pozitív adomány, az a természetfölötti élet, amelyet Isten minden kinyilatkoztatásának hűséges elfogadásában s Isten minden parancsának engedelmes teljesítésében gyakorolunk s amelynél fogva a pusztá szolgálai és teremtményi sorból kiemelkedve Isten kegyelmének, barátságának és természetfölötti adományainak részeseivé, az örök boldogság örököséivé válunk.

Ez az istengyermekség nem lealacsonyodás, hanem ellenkezőleg hihetetlen fokú felemeltetés, nem önállótlanág, hanem a legmerészebb *fölfelétörés*, nem naivság, hanem transzcendens bölcsesség, nem gyengeség, hanem minden evilágin messze túlszárnyaló erő.

Ha Isten gyermeke vagyok, hitben, alázatban, engedelmes istenszolgálatban, akkor több vagyok mint a királyok és fejedelmek, több mint a Krózusok és Rockefellerek, több mint akiket irigyel a világ. Előttem akkor egy új és végtelen világ tárul föl, az én mennyei Atyám mérhetetlen gazdagsága, fényessége, szépsége, a végtelen tudás és végtelen szeretés birodalma. Előttem akkor örökkétartó ifjúság nyílik meg, mely századokon át ismét és ismét megújul, miként a sasé. Én akkor gyermek vagyok s gyermek maradok örökké, abban a legszebb értelemben, hogy sohasem fogok elaggni s elfonnyadni, sohasem elmúlni s megsemmisülni, mert mindig és mindig újra megfiatalodom, mindig még csak a kezdetén leszek a létnek, annak a gazdag, boldog, tartalmas és teljes életnek, melynek nincs alkonya.

Szegény emberek ti, akik a törpeségtekben nagy-nak, gyermekességtekben felnőtteknek s tökéleteseknek képzelitek magatokat s akik sohasem szárnyaltok magasabbra a föld poránál és sohasem ízleltek szállóbb, emelkedőbb reményeket, mint aminőket hamarosan hamuvá fog égetni a halál! Ó, jertek a betlehem-i jászolhoz, a gyermekké lett Istenhez, a kiseddé lett Világalkotóhoz, a pólyába takart Mindenhatósághoz, s tanuljátok meg tőle a szent és örök gyermekség titkát! Tanuljátok a Kisednek ama követőitől, akik szintén ráléptek erre az útra s gyermekek lettek, Isten gyermekei, a mennyország örökösei! Tanuljátok meg tőlük, hogyan kell az apostol intelme szerint „in novitate vitae ambulare,” (Róm. 6, 4) az élet újdonságában, frissességében, természetfölötti romolhatatlanságában járni, soha el nem fáradni, soha meg nem rokkanni és soha el nem pusztulni!

Isteni Kised, hozd meg nekünk karácsonyi ajándékul a te karácsonyod lelkületét, a te fölséges és titokzatos tanításaidnak megértését, kincseidnek vágyását, gyermekségednek szeretését, karácsonyi kegyelmeidnek szomjazását!

Hogyan lehetünk boldogok?

„Tételet ez sokak romlására és feltámadására.” Lk. 2, 34.

Karácsony hetének vasárnapjára.

Ilyenkor, Újév táján boldog újévet kívánunk egymásnak, sok naiv optimizmussal, vagy talán sok fanyar mosollyal is: hiszen annyi év óta tudjuk már, hogy ezek a boldogságkívánások nem igen szoktak teljesedni! A rabok a fegyházakban, talán még a halálraítéltek is, alkalmasint szintén boldog újévet kívánnak egymásnak: vajjon milyen érzülettel és milyen értelemben tehetik?

Mi emberek olyanok vagyunk, mint a gyermekek, akik könnyelműen ugrándozva folytonosan elvágódnak s jól megütik, felsebzik magukat; akkor aztán iszonyú sírást és jajveszékelést visznek végbe, szinte az egész világot felelőssé akarják tenni azért, hogy ügyetlenek s könnyelműek voltak. Olyanok vagyunk, mint aki maga gyújtja fel a házát s aztán vad szitkozódással és káromlással vádaskodik ég és föld ellen, hogy íme, nem hagyják őt élni s milyen gonoszság és igazságtalanság történt vele: leégett a háza!

Mi sem győzünk eleget panaszkodni a rossz idők ellen, siránkozni és nyafogni. Sokszor ugyancsak megérdemelnők, hogy így feleljenek nekünk: Ne rimánkodjatok, mint az apró gyermekek, hanem inkább tegyetek róla, igenis *tegyetek róla*, hogy éveitek boldogabbak legyenek! Hogy legalább az a viszonylagos boldogság, amelynek részesei lehetnétek, valósuljanak meg köztetek!

Dehát lehetséges ez? Igaz ez? Valóban tőlünk függ-e, hogy életünk boldogabb, szebb, örömdetesebb legyen? Hát igen: hangsúlyozottan és messze-menőleg igen! Sőt nem lehet eléggé belevinni a köztudatba ezt a tételt: *boldogtalanságunknak okai legnagyobb részt mi magunk vagyunk*, hiúságunkkal, szenvedélyeinkkel, vakságunkkal, csökönyösségünk-

kell! És ezt a másik tételt is: azért vagyunk boldogtalanok, mert boldogságunkat mindig az Isten ellenében, az Isten útjait keresztezve az Isten törvényeivel szembeszegülve akarjuk megépíteni! Pedig hát „nincsen bölcsesség, nincsen okosság, nincsen tanács az Úr ellen” (Péld. 21, 30).

I.

A mindennapi élet megfigyelése is megtaníthat minket arra, mennyire igaz ez a két tétel!

Nézzük pl. az önző embereket. Az önzés mély emberi ösztön, mely arra indít, hogy csak a magunk pillanatnyi javát nézzük s a mások érdekeit és jogos igényeit ennek alája rendeljük. Aki nem szokja meg, hogy az evangélium törvénye szerint az önzést leküzdje magában s Isten és a felebarát szeretetét iparkodják az önszeretettel legalább is egyvonalba helyezni, az ugyan sok apró előnyt vív ki magának az életben, de végeredményben mit ér el? Azt, hogy mindenki megveti s meggyűlöli. Nem lehet azt az embert megszeretni s tisztelni, aki mindig önmagát bálványozza, mindenben csak a maga szeszélyeit tartja szem előtt. Az ilyen embert mindenki lenézi s ahol lehet, kerüli vagy borsot törnek orra alá. Ezt pedig az illető előbb-utóbb maga is észreveszi s attól kezdve pokol az élete. Sem önmagát igazán nem boldogította, sem a környezetét, felebarátait.

Hasonló a hiú ember helyzete. Vannak, akik szinte meghalnak egy kis dicsőségért. Állandóan önmagukról beszélnek s ezerféle ravasz fogással igyekeznek önmagukra fényt szórni, dicséreteket halmozni. Valóságos rabjai a dicsváagnak. E mellett nem veszik észre, hogy egész környezetük jóízűn mulat vagy bosszúskodik rajtuk. Mindenki keresztüllát a szitán és észreveszi, hogy itt tulajdonképpen egy szegény félbolonddal van dolga az embernek, aki állandóan önmagát bálványozza s önmagára szórja a hódolat és imádat tömjénfüstjét. A hiú embert végül mindenki megveti s menekül tőle.

Nemkülönben vagyunk a *kapzsi* emberrel. Azzal, akinek istene a pénz. Aki egy kis vagyoni előnyért jellemet, lelket, felebarátot, becsületet s mindent feláldozna. Lehet, hogy közben vagyont gyűjt magának, talán sikerül állásokat, jövedelmeket halmoznia s fényes, kényelmes külsőségek közt élni le életét. A tudatlanok és üresfejűek talán meg is irigylik érte. A komolyabbak azonban tudják, hogy az ilyen pénzeszsákon senkisémet az egyéniséget becsüli, hanem csakis a Wertheim-kasszáját, a bankóit, az értékpapírjait. S hogy a pénz egymaga nem boldogít, mutatja az a tény is, hogy éppen a jobbmódúak közt mennyi az életűnt öngyilkos.

Halomnyi baj és boldogtalanság fakad továbbá az egyik legelterjedtebb emberi hibából: a *szeretetlen-ségből*. Oly könnyen sértegetjük egymást! Oly hamar csúszik ki a számon a megszóló, rágalmazó beszéd, a visszamondás, besúgás, gyűlölethintés! Azt hisszük, szellemesek vagyunk, ha távollévő felebarátaink kárára csillogtatjuk az eszünket s az ő számlájára jókat mulatunk! Pedig mi az igazság? Az, hogy még akik pillanatig úgy látszik, hálásan élvezik a tréfáinkat, a következő percben elfordulnak tőlünk, vagy első dolguk, hogy besúgják annak, akit távollétében rágalmaztunk. Valószínűleg azt gondolják magukban: milyen utálatos karakter ez! Milyen kíméletlen és lelkiismeretlen! Ha énelőttem ilyen szabadszájjal piszkolta le A-t és B-t, C-t és D-t, vajjon nem fog-e engem is a legelső alkalommal hasonlóképp lepiszkolni, mihelyt a hátam mögé kerül? A szerencsétlen embert végül is mindenki megveti: másoknak tulajdonképpen nem ártott többet, mint önmagának!

Hát a *haragos, türelmetlen, dühösködő ember*! Aki minden csekélységért azonnal felfortyan s akkor aztán sem Istent nem néz, sem embert! Dúl-fúl a haragjában, káromkodó, durva, becsmérlő, sértő, vérforraló szavakat mond, talán tettelegességre vetemedik! Hogy az ilyen ember nem szerez embertársainak békét s boldogságot, valóban kézenfekvő. De vajjon önmagá-

nak szerez-e? Vajjon nyer-e azzal valamit, hogy ahol csak megfordul, háborúságot támaszt maga körül? Hogy mindenütt mint békebontót, mint izgága, kellemetlen, túrhetetlen frátert, mint valami élő pestist kerülnek? A saját családjában is megfertőzi a levegőt, győtrelemmé teszi az együttélést, pokollá a hitvesi kapcsolatot, gyermekei számára rettegéssé és utálat színhelyévé a szülői házat!

Családi élet! Mennyi boldogtalanságnak okozói a családban a gondtalan, erkölcstelen, vallástalan szülők! Azok, akik nem istenfélelemre oktatják a gyermekeiket, hanem Isten törvényeinek megszegésére, megvetésére, vallásellenes, erkölcstelen beszédre, papszidásra, templomkerülésre, tunyaságra, önzésre, álnokságra és becstelenségre!

Mennyi szenvedést okoz a családi életben az az örület is, amelyet *válásnak* nevezünk, a válás állami megengedettség! Valóban itt teljesedik be csak igazán, hogy „nincsen bölcsesség, nincsen okosság, nincsen tanács az Úr ellen” (Péld. 21, 30). Okosabbak akarunk lenni az Istennél és azt hisszük, boldogságunkat építjük vele, hogyha a házasság felbonthatatlanságának szent törvényeit félredobjuk. Haszontalan, csélcsap embereknek, a házasságtörő viszonyok kedvelőinek természetesen örömet okoz ez az erkölcsi lazaság, legalább pillanatilag. De ezer meg ezer család békéje bomlik meg általa. Hisz már az a lehetőség, hogy minden legkisebb összeveszésből azonnal nagy baj: végső elhidegülés származhatik, mert hiszen mindig ott fenyeget a háttérben a rettenetes lehetőség, a válás, ez a valóságos rákfenéje a családi élet békéjének. És mennyi erkölcsi rombolást okozunk ezzel az Istenellenes intézménnyel a gyermekek lelkének! A gyermeknek úgy kellene a szülejére feltekintenie, mint ahogy egy oltárképre néz fel az ember. Ám hogyan tegye ezt a gyermek, ha azt látja, hogy szülei maguk is folyton civakodnak, veszekednek egymást közt, egymás arcába durva szavakat vágnak, sőt hűtlen elhagyással fenyegetik egymást! Sőt ezt nemcsak mond-

ják, hanem meg is teszik: esküszegően, hűtlenül, gyűlölködve szét is válnak! Hogyan becsülje nagyra az erkölcsi tisztaságot az a gyermek, aki azt látja, hogy a saját szülei nem becsülik az Isten VI. és IX. parancsát, hanem házasságtörő viszonyokat kezdenek s ezeket a viszonyokat még az állammal is szentesítették? És hogyan tekintse a gyermek szentnek az adott szót, sőt az Isten oltára előtt tett szent esküt, ha azt látja, hogy a saját szülei is lábbal tapodják ezt az esküt s még az állam is odaáll védelmezőnek az esküszegés mellé, mintegy ráütve a becstelenségre a maga pecsétjét: „esküszegés törvényileg védve”! Ime, milyen szörnyűséges pusztítást visz végbe ezer meg ezer gyermek lelkében a sok lelketlen szülő!

Am azért akadnak elvakultak, akik még védelmezni is merik a válás pogány rendszerét! Csupa felekezeti szenvedélyből, a katolikus Egyház elleni gyűlöletből megakadályozzák azt, hogy a magyar törvénykönyv a házasságjog terén visszatérjen az evangéliumnak világosan és nyomatékosan kifejezett elvéhez!

II.

Jaj, milyen fényesen értünk mi emberek ahhoz, hogy bajt okozzunk, békétlenséget szítsunk, szenvedést okozzunk, leromboljuk még azt a kevés boldogságot is, ami ezen a földön megterem, terhére váljunk magunknak és felebarátunknak egyaránt!

Hát aztán milyen végeláthatatlan szenvedéshimalájákat torlaszol az emberi boldogság útjába a *szeretlenség és gyűlölködés*! Főleg ha egész nemzetekre és néposztályokra átkerjed! Háború, mindig újabb háború, persze hol a nemzeti becsület címén, hol a jogos önvédelem, hol a másokat legázoló élettér keresgélése ürügyével, hol ilyen, hol olyan szép jogcímenek! Valójában pedig gonosz ösztönökből ered: gőgből, gyűlöletből, önzésből, barbár hatalomvágyból folytatott borzalmas gyilkolás, az Isten V. parancsolatának szégyenletes és véres, tébolyodott és üzemszerű megszegése!

S utána évtizedekig tartó gazdasági válságok, milliók elszegényedése, rettentő szenvedése, kenyértelensége, munkátlansága, reménytelensége! Mennyi rettenetes csapás, milyen tömeges és tartós boldogtalanság származik azokból a bűnökből, amelyek egy-egy háborút előidéznek!

A modern *politikai élet* is a maga folytonos gyűlölködésével, vádaskodásával, gyanúsításaival, sértegetéseivel, nem valóságos iskolája-e a békétlenségnek, a boldogságölő fenevadmorálnak? S a mai *gazdasági élet*? Ez a késhegyig menő létharc emberek, osztályok és nemzetek között, amelyet a kivénült liberalizmus még ma is mint kívánatos szabadversenyt magasztal, nem szembeszökő példája-e annak az emberi örületnek, amely a maga boldogságát a gyűlölet és versengés alapján akarja felépíteni s nem veszi észre, hogy ugyanakkor állandóan a maga boldogtalanságát növeli?

Vagy ott van végül a legkényesebb és mégis legvilágosabb példa: az *érzékiesség* példája. A legtöbb emberrel erről a kérdésről beszélni sem lehet nyugodtan és komolyan, annyira rabja az érzékiességnek, oly szentül meg van arról győződve, hogy a földi boldogságnak legfőbb tartozéka az érzékiességnek minél csapongóbb, minél féktelenebb kiélése.

Már az ifjú diáknál, a serdülő falusi legénynél ez a kérdés kerül az érzelmi élet és a fantázia középpontjába és jaj annak a nevelőnek vagy lelkipásztornak, aki ennek az ösztönnek szabad garázdálkodását meg akarja fékezni. Városaink utcái, irodalom és színház, mozi és táncterem, mint valami mágneses központ körül forognak a nemiség és testiség gondolatai körül.

De legyünk csak egyszer őszinték: *csakugyan csupa boldogság sarjad-e az emberiségre ebből az ösztönből?* Igen, ha Isten törvényei szerint s az általa megszabott határok között érvényesül, ez az ösztön sok-sok szép és boldogító érzelemnek lesz a forrásává. Jaj azonban, ha eltépi láncait s túlcsapva minden gáton és öncéllá lesz. Így is sok pillanatnyi gyönyört

okoz, de további kihatásaiban annál több kint és szenvedést. A nemibetegeknek egész hadseregei fekszenek kórházaink ágyain; tömérdek civódás, féltékenység, gyűlölet s kielégületlenség kíséri a testiség rettenetes lobogását, marja az emberek testét-lelkét, mérgezi meg családi békéjét, társadalmi együttélését. Mennyi szerelmi dráma, mennyi feldúlt családi tűzhely, mennyi gyermekátok a korcs és zabolátlan szülők ellen, akiknek bűnei folytán az örökletes bajok egész vészes fürgetege szakad a felnövekvő nemzedék nyakába. a vakságtól az elmebajokig, az iszákosságtól a kóros akarathiányig!

Képzeltethetünk-e szegényletesebb és szerencsétlenebb embert, mint az érzékiségnek azokat a rabjait, akik maguk is fájdalmasan s önvádolóan érzik rabbilincseiket s mégsem tudnak szabadulni tőlük! Akik mint a tékozló fiú a sertések között, már csak moslékra áhítoznak s még azzal sem tudják romlott vágyaikat lecsillapítani! Vajjon boldogság-e az, ami ezekből a vándorló emberi penészvirágokból, ezekből a testileg-lelkileg fertőzött, vérbajos és züllött megszálottakból árad a maguk, a hozzátartozóik és környezetük megfertőzésére?

De legyen elég a szomorú példákából!

III.

A bűn az embert nyomorúságba dönti, de ugyanakkor megfosztja a legszebb örömeitől is. Az Istentől eltávolodott emberek soha meg nem ízelelik, még csak nem is sejtik azokat a legszebb és legfelemelőbb érzéseket: a lélek ama *tiszta örömeit, amelyek az Isten szolgálatából fakadnak*. Pedig milyen gazdag és túlcseresznyésztető öröme ezek! Mennyi nemes szépség és lelki finomság rejlik a tiszta, istenfélő életben, a mi hitünk gyönyörűségei tanaiban, a kereszténység reménység újjongó várakozásaiban, Jézus szerető barátságában! Milyen lelketgazdagító tudat az, hogy Isten a mi atyánk, Jézus a mi barátunk, a nagy katolikus Egyház

az ő millió szentjével és vértanujával, e legszebb virágokkal az emberiség fáján, a mi családunk és ott-honunk!

Mennyi megnyugvás száll a lélekbe csak egyetlenegy, igazán áhítatosan elmondott Miatyánk-ból, Udvözlégyből! Mennyi büszke és bátor öntudat egy teljes hittel örvendő lélekkel elmondott Hiszekegyből! Egy szentmise ájtatos meghallgatásából, főleg ha jól meggondoljuk, ki is az, aki ott az oltáron feláldozza magát értünk s kik vannak lélekben jelen minden egyes szentmisén az ég s a föld lakóiból! Milyen megtisztulás, megifjodás, új életre indulás sarjad egy-egy jó gyónásból, lelkigyakorlatból, egy forró áhítattal végzett szentáldozásból!

Mennyi öröm és lelki nemesség lengi át egy őszintén vallásos család légkörét. Külsőleg talán szűkös és szerény keretek közt folyik le az ilyen családnak az élete, amelyben bőven akad szenvedés is és nélkülözés, sőt betegség és haláleset; máris mily nagy lélekkel viselik el ott az emberek a keresztet s mennyi enyhülést találnak szenvedéseikben, egymás szeretetében, a hitben, az áhítat és Istenbe-merültség gyakorlataiban!

Hát még mennyi tiszta és nemes öröm csörgedezik az apostolkodó életben, az Istenért való lemondásban, az Úr országának önfeledt, önfeláldozó művelésében! Sokszor gondolom: ha tudná a világ, mennyi öröm él éppen a szigorú szerzetekben, mennyi kedvesség, testvériesség, kölcsönös megbecsülés, a világ irigyelné a mi szerzeteseinket! Hány pap, szerzetes és szerzetesnő kiált fel magában újra meg újra: Vagyonom ugyan nincsen, sem rangom, sem kitüntetésem, nincs családom, nincsenek gyermekeim, sem unokáim: mégis nem cserélnék senkivel kerek e világon!

Csakugyan, az a világ, amely Istennek, vallásnak hátat fordít, kétszeresen megcsalja, megkárosítja önmagát: értelmetlenül megy el a legszebb és legnemesebb örömek mellett s ugyanakkor ezer csalánba, tüskébe, bojtorjába vérzi meg a lábát.

IV.

Nem torzul-e fanyar mosolyra az ajkunk, amikor Újév hajnalán egymásnak szokásszerűen boldog új-esztendőt kívánunk? Nincs-e ebben az évenként megújuló s évenként sok-sok csalódásban végződő boldogságkívánásban jóadag önámítás, sőt öngúny? Az életfogytiglan elítélt rabok valószínűleg szintén boldog újévet kívánnak egymásnak: vajjon milyen értelem-ben és milyen meggyőződéssel tehetik?

A keresztény életfelfogás szerint *igazi és teljes boldogság ezen a földön nincsen*. A teljes és tökéletes boldogság mégcsak a cél, a remélt túlvilági beteljesedés, amelynek kiérdeklésére adatott az élet itt lenni, a „siralom völgyében”. Mégis legalább bizonyos viszonylagos boldogságról már itt a földön beszélhetünk. A boldogságok tanában az Isten Fia beszélt róluk. Erre a viszonylagos boldogságra törekednünk szabad és kell, sőt másokat is, amennyire tőlünk telik, ennek a *viszonylagos boldogságnak* az útjára kell segítenünk.

*

Miben áll ez a „viszonylagos boldogság”? Abban, hogy biztosítjuk magunknak és felebarátainknak a nyugodt, derűs és lelkileg gazdag élet feltételeit s a lehetőség szerint csökkentjük a bajokat, főleg azokat, amelyek nem természeti adottságokból, hanem emberi gondatlanságból, tévedésekből és bűnökből származnak. S ugyanakkor felvértezzük magunkat és embertársainkat azokkal a lelki erőkkal, amelyek az elkerülhetetlen bajok békés és fölényes elviseléséhez szükségesek. Nem lehet eléggé hangoztatni s a közfelfogásba belevinni azt a szomorú, de kétségtelen igazságot, hogy az emberi szenvedésnek okai mi magunk vagyunk. Szerencsétlenségeink és boldogtalanságunk túlnyomóan nagy tömege a saját értelmetlenségünkől és hibánkából fakad. *Mi magunk gátoljuk meg a boldogság eljövételét*, tartjuk fenn a föld siralomvölgy jellegét. Vagyis: a viszonylagos boldogság-

nak helyreállítása a földön javarészen elérhető lenne, ha mi emberek azt igazán és elszántan *akarnánk*.

Épúgy nem lehet eléggé megrögzíteni a közfelfogásban azt a tételt, hogy „nincsen bölcsesség, nincsen okosság, nincsen tanács az Úr ellen” (Péld. 21, 30). Nemcsak az egyes ember boldogulása, hanem a család, a nemzet és a társadalom derűje és biztos fejlődése is elsősorban azoknak az örök törvényeknek a hű megtartásán múlik, amelyeket a Teremtő szabott ki teremtményei elé. *A morál nemcsak morál, hanem boldogságkódex is.* Az evangélium nemcsak túlvilági, hanem evilági boldogságunknak is mellőzhetetlen végső alapja; aki nem erre az alapra épít, az előbb-utóbb bajt, veszedelmet, békétlenséget és nyomorúságot hoz önmagára és embertársaira. Ha tehát a boldog újesztendő megvalósításának feltételeit keressük, legelső helyre azt a kérdést kell tennünk, kik és milyen tényezők azok, akiken és amiken ezeknek a feltételeknek a realizálása múlik, akik és amik által tehát az emberek s közvetve maga az élet is jobb és boldogságosabb lehetne?

V.

Az első és legfőbb tényező ezen a téren: maga az Egyház. Őreá bízta Krisztus a kincseit, az emberek tanítását, nevelését és erkölcsi gazdagítását. Mennél tökéletesebben teljesíti az Egyház a maga Krisztus-adta hivatását, annál jobbak az emberek, tehát annál boldogabb is az élet. Az Egyház belső virágzásának korszakai mindig a népek nagyobb boldogulásának kora is voltak.

Ma az Egyházra és az egyháziakra rendkívül fontos és nehéz feladatok várnak. Nemcsak a jelenkor vallásellenes és erkölcsromboló áramlataival kell szembeszegezõdnie, hanem még azonkívül egy letűnt, lanyha és elanyagiasodott kor mulasztásainak szomorú örökségét is fel kell számolni. A megnövekedett lelki, szellemi, erkölcsi és társadalmi szükségle-

tek közt csüggedetlen erővel, pazar bőkezűséggel kell Krisztus világosságát és kincseit a lelkiekben annyira megrokkant emberiség közé szórniok. Ma már a papi működés úgyszólván sehol sem mehet sokra, ha beéri bizonyos régimódi középszerűséggel. *Ma a papnak kétszeresen fel kell készülnie hivatására, mint valaha;* rengeteget kell tudnia, mélyen kell ismernie az emberi pszichét, az élet ezernyi baját s a túlságosan érzékeny finomult igényesség mellett a tapintat, a lelki nemesség és emberiség valóságos héroszakként kell járnia-kelnie. A lelkipásztorkodás hagyományos, régi és egyszerű módszereivel nem érheti be a pap, bármennyire elsőrendűek azok magukban véve, hanem meg kell éreznie a kor különleges feladatait is, a társadalmi kérdések bonyolultságát, a hányatottak, gyökértelenné váltak, állástalanok és munkanélküliek problémáit, a tömeghatás és tömeges eszmeterjesztés: sajtó, irodalom, film, munkásmozgalmak stb. modern módszereinek fontosságát. Egy mindenből kiábrándult, kritikussá, sőt gyanakodóvá vált világban kétszeresen is óvakodnia kell attól, hogy a hiúság, nagyravágyás, kitüntetések hajszolásával, vagy pedig az anyagiak után való túlságos törekvéssel meg ne hazudtolja az elveket, amelyeket hirdet s ne fordítsa el magától azoknak bizalmát, akiket felülről vett misszió alapján vezetni óhajt.

Talán meglepőnek hangzik, de így van: a „boldog újesztendő” megvalósítása nagy mértékben az Egyház és az egyháziak kezébe van letéve.

Rögtön utánuk azonban a *szülők* következnek. A szülők, akik közt a többség még mindig nem lát-szik tudni, hogy a legtöbb fiatal ember és fiatal leány boldogulása az életben legjavarást attól a neveléstől s attól a szellemi atmoszférától függ, amelyben gyermekkorukban, szüleik körében részük volt. Iszonyú, hogy mennyit vét ma a társadalom a szülőkön keresztül a jövő nemzedék boldogulása ellen. *Micsoda torz nevelők sokszor a mai szülők!* Milyen felháborítóan tudatlan, ferde, elhibázott és elromlott nevelést

kap a gyermekek jókora százaléka azoktól, akik őket az életbe elhívták! Mintha még a nevelés kötelességének a tudata, a nevelői felelősség s a nevelés nehéz művészetének átérzése is végleg kiveszett volna tömérdek szülő szívéből. A gyermekek nem neveltetnek többé, hanem csak nevelkednek, mint a bokrok.

Ez is összefügg a szabadkőműves szellemű házassági törvények által ellaicizált, szentségi méltóságától megfosztott házasság rendszerével; hiszen ha a házasság nem szent, akkor a család s a gyermek sem az. A gyermek esetleg nyűg, esetleg játékszer, esetleg számítás dolga, de nem örök felelőségek létesítője. Ha nemzetünket és társadalmunkat boldogabb életutakra akarjuk vezetni, ha a belső felbomlástól egyáltalán meg akarjuk óvni, valami igen mély és komoly mozgalmat kellene indítanunk abból a célból, hogy a mai szülők ismét akarjanak és tanuljanak meg nevelni.

VI.

Papok és szülők mellett különösképp feladatuk ez a *tanároknak* és *tanítóknak* valamennyi fokon. A modern pozitivistá és szabadelvű világszemlélet talán soha annyira zsákutcába nem tévedt, mint amikor a tanítás és nemzetnevelés egyetlen feltételévé hivatalsan csak bizonyos főiskolák elvégzését és bizonyos vizsgálatok letételét tette meg. Mintha bizonynyal már kész és alkalmas nemzetnevelővé lenne az ember, hogy megbizonyította, hogy ért valamit a nyelvészethez, a mennyiségtanhoz, a történelem vagy akár az elméleti pedagógia tételeihez! Hogy van-e a nevelőnek konstruktív világnézete, vannak-e építő célkitűzései, a kereszténységben gyökerező erkölcsi meggyőződései, van-e mindenekfölött magával ragadó s példaadó nevelői egyénisége, akár egyetemi katedrán ül az oktató, akár közép- vagy szakiskolában, akár egytermes falusi iskolában működik, azzal a liberális közoktatásügyi bölcsesség évszázadon át egyáltalán nem törődött. Szabadkőműves tanárok, szocialista tanítók

épp olyan jók voltak neki (ha voltak olyan jók), mint pl. a szerzetes tanárok. A modern Franciaországnak kb. 90.000 állami tanár és tanítója szocialista, tehát ateista. De még a régi, liberális Budapest is előszere-ttel dugdosta középiskoláira katedráira a hite-hagyott katolikus papokat. Nyilvános esküszegők mint nevelők! Lehet-e bizarrabb képe a bizarr helyzetnek?

Örvendetes, hogy újabban a merő szakképesítés mellett komoly törekvések mutatkoznak *a tanító-személyzet erkölcsi értékelésére is*, de hol vagyunk még attól, hogy modern iskoláink valamennyie, fel az egyetemekig, ne csak oktató, hanem a szó teljes és nemes, keresztény értelmében nevelő és léleképítő intézmény legyen.

A boldogabb újesztendők megépítésében szerep vár továbbá mindazokra, akik másoknak bármi formá-ban irányítói, *mások sorsának intézői*. Közigazgatási tisztviselőkre, orvosokra, üzemek vezetőire, az egysze-rűbb néposztályokkal szemben az *egész értelmiségre*.

A társadalmi együttélés kapillaritásának törvényei szerint naponta millió és millió apró megnyilatkozás-ban érvényesül a vezetők irányadó befolyása az ala-csonyabban állókkal, a tömeggel szemben. *Ahol az ér-telmiség megromlik, ott lassan megromlik a nép is*. Ahogy a rádió hullámain át a nagyvárosi gondolko-zás, sajnos gyakran a nagyvárosi léhaság és ízléstel-len mulatozási stílus is hamarosan észrevehetően át-formálja az egész vidéket, úgy az értelmiségi osztály elvei, felfogásai, beszédmodora, viselkedése, jó vagy rossz erkölcsi példája hovahamar szintén átmódosítja az egyszerűbb néposztályok gondolkodását és erkölcsi életét. Roppant felelősségek teremnek ebből; felelős-ségek, amelyeket azok, akiknek ezeket vállalniuk kell, a legtöbb esetben nyilván tudomásul sem vesznek. Az értelmiség bűnei így szikkadnak le az alsóbb réte-gekbe s csatlakoznak ott ennek a rétegnek amúgy is meglévő erkölcsi fogyatkozásaihoz. Értelmiségünk túl-nyomó része bizony ebben a vonatkozásban ma éppen

nem végez építő, hanem sokszor inkább romboló munkát.

Széditő méretekig emelkedik végül a nemzet boldogulásának kérdésében azok felelőssége, akik *egy egész ország élén állnak*. Csodálatos tünet: mikor a felelősség úgyis oly nagy, hogy csak a legkevesebben tudnak megfelelni neki, ugyanakkor az államvezetők részén ma mégis az a törekvés mutatkozik nem egyszer, hogy hatáskörüket s felelősségüket is még inkább kiterjesszék. Nincs erre semmi szükség: csak legalább ott tartanánk már, hogy a modern államok megtegyék, ami szoros hivatásuk és kötelességük: hatékonyan védelmezzék a közjót a magánérdek túltengése ellen s legyenek a jogrendnek megközelíthetetlen s meg-ingathatatlan oltalmazói. Amikor azonban egyre-másra derülnek ki Európának s Amerikának hol ezen, hol azon a pontján, majd az államok vezető helyein, majd a városok adminisztrációjában éveken át sikeresen folytatott panamamanőverek botrányai, amikor a *korruptió* sokfelé már alig tartja érdemesnek, hogy palástot öltson magára, valóban nem az az államvezetők feladata, hogy más tényezők rétébe kaszáljanak, hanem hogy mindenekelőtt a közéletet tisztítsák meg a tolvajlástól és rablástól, mint a közgazdasági tevékenység egyik bevett stílusától.

Az államvezetés művészete elsősorban szintén *karakteri kiválóságot követel*, nem merő adminisztrációs technikát s ha a sokat emlegetett szociális igazságot valaha valóra akarjuk váltani, legelső helyen arra kell elszánnunk magunkat, hogy a közéleti szereplés erkölcsi feltételeit is revízió alá vegyük. Csak akkor remélhetünk olyan szociális reformokat, amelyeknek más a céljuk, mint a bennük szerephez jutók egyéni érdeke.

A boldogabb újesztendők legrealisabb feltétele ma kétségtelenül összefügg a sokat emlegetett reform témakörével. A *szociális reformról* rengeteg szó folyik, de szinte csak szó; ami annyiban nem is csoda, mert egy beteg társadalmi rendszer átszervezése a legnehe-

zebben s leglassabban megvalósítható feladat. Egyetlen téves intézkedés e téren rosszabb lehet, mint akár a semmi intézkedés. Csak nagyon alapos tudás és hozzáértés és a legtisztább szándék nyúlhat e kérdésekhez büntetlenül. De *hozzá kell nyúlnia, mert a mulasztás maga is végzetes lehet.* S itt aggodalommal kell arra gondolnunk, mily kevesen vannak, akik ezen a téren komoly felkészültséggel és illetékességgel szólhatnak hozzá a szőnyegenforgó, nagyjelentőségű kérdésekhez, mily kevesen folytatnak e téren elmélyült, önzetlen, keresztény alapon való tanulmányokat s hányan vannak viszont, akik a régi liberális csökevényelméletek bűvkörében topogva a gazdasági és társadalmi reformok kitervelésében éppen a legkomolyabb elvi alapokat alig veszik figyelembe.

*

Boldog újesztendő! Mi annak a világnézetnek hívei és hirdetői vagyunk, amely ezt a szólamot nem merő udvariassági frázisnak szánja, nem konvencionális és hazug bóknak, hanem programnak, mi több: feladatnak és szent kötelességnek. A világ százszor boldogabb lehetne, mint aminő ma; az élet összhangzatosabb, megbékéltebb, emberhez méltóbb. Nem volna okvetlenül szükséges, hogy bűn és gazság taposson sárba sokmillió embert, hogy ostobaság és gondolat-szegénység, szűkmarkú önzés, csak a maga kényelmes emésztésével törődő érzéktelenség és felelőtlenység taszítson ezerszerű testi-lelki, szociális és morális fertőbe Istentől megváltott lelkeket.

Ennek az egyetlen konstruktív világnézetnek nevében hívunk munkára minden jóérzésű embert. Annak az elvnek alapján, hogy a boldog újesztendő nem lehet merő fantóm, hanem legalább viszonylag megvalósítható eszmény s a jobb jövőt, a valóban „boldog újesztendőt” nem elég egymásnak fintoros arccal kívánnatnunk, hanem egymás számára *meg is kell teremtenünk!*

Boldog újévet!

Lehet-e a mai viszonyok között okosan s önámítás nélkül boldog újévet kívánnunk egymásnak? Nem merő szócsilingelés-e ez ma, kegyetlen játék, megtevesztő illúziókeltés vagy üres megszokásból eredő, naiv udvariaskodás?

Attól függ, *milyen világnézet* talaján állunk. Akiknek ez a föld minden, akikre nézve az életnek nincs magasabb rendeltetése, mint a múltó évek lehető kiadós kiélése, azoknak csakugyan nehéz ma józanul boldog újévet kívánni. Azoknak ez a sötét előjelekkel nyíló újév csak egyre lehet jó: hogy felocsudjanak, hogy még jobban csalódjanak a világfelfogásukban s még jobban belássák, mennyire hamis és ingatag az az alap, amelyen állnak.

A *keresztény világfelfogás* talaján azonban lényegesen kedvezőbb a helyzet s biztatóbb az eligazodás. Itt ma is, minden nyomorúságunk mellett is, a szónak igazi értelmében, a dolgok teljes őszinte valóságában boldog újévet kívánhatunk és kívánunk magunknak s egymásnak. A mi hitünk szerint ugyanis az életnek s az élet minden mozzanatának voltaképpen irányítója, intézője, bölcs kitervezője s láthatatlan gondviselője ma is ugyanaz, mint volt a béke s a viszonylagos jólét napjaiban s ez a gondviselő a szenvedéseinkben épúgy virraszt felettünk, mint a vígasság éveiben. A mi theocentrikus eligazodásunk azt az *Istent látja a világ, az élet s a történeések középpontjában*, aki mindenekelőtt az igazság Istene, aztán a boldogságé s végül a szépségé, akiben tehát hinni, remélni s akit szeretni mindenfelett érdemes és kötelességszerű. Mint az igazság Istene eligazít; mint a boldogság osztogatója, kételkednünk s kétségbeesnünk nem enged; mint a szépség örök forrása és tárháza, vigasszal tölt el s szeretetre gyullaszt maga iránt. Így sohasem vagyunk árvák, sohasem hiába szenvedők, sohasem céltalanul küzdők, sohasem elveszettek. Még akkor sem, ha éhen kellene halnunk valahol az

erdő közepén, vagy befagynunk a tél hidegében az utca szélén...

A mi hitünk s a mi világnézetünk nem meglegházi növény csupán, nem jámbor frazeológia, amellyel a gyermekeket ringatjuk álomba s a parasztságot szorítjuk móresre, hanem életalap, éltető levegő, vitálítás és duzzadó energiák telepe. Mi ezt a hitet mindenekelőtt önmagunkon próbáljuk ki s azt tartjuk, hogy annak éppen a megpróbáltatás komor napjaiban kell önmagáért helytállnia. Mert nem ér az a hit semmit, amely a válság sötét mélységei előtt felmondja a szolgálatot, amely csak addig jó, amíg nemigen van rá komoly szükség. A hit belső értékének mérővesszeje: alkalmassága arra, hogy az élet sötét óráiban eligazítson, megerősítsen s megnyugtasson.

Ezen az alapon igenis boldog újévet várhatunk és remélhetünk magunknak s egymásnak mi, akik a lélek kultúrájának, a kereszténységnek talaján állunk, a mai sanyarú és kínos viszonyok között is. Mégpedig háromféle értelemben.

I.

Mindenekelőtt abban az értelemben, hogy ennek a hitnek *komoly átérzésében és gyakorlásában* erőt szerzünk és erőt gyűjtünk az élet megpróbáltatásainak kiegyensúlyozott s megértő lélekkel való elviselésére. A lelki erő jelentőségét a szenvedéssel való megbirkózás terén mindinkább észreveszik a mai pszichológusok is. Csakugyan nem mindegy az, hogy egy-egy nehéz órának, egy-egy kemény megpróbáltatásnak felkészült, kiegyenesedett, elszánt lélekkel megyünk-e neki, avagy előre megroskadtan, kedélyileg összetörve, a pszichikai ellenálló erő teljes hiányában. A lelkiileg erős ember Scaevolaként tartja kezét a lángüst fölé és fel sem szisszen az égető kínra; a tört idegzetű viszont már a szellő fuvalmára összerezzen s a komoly próbatételt százszorosan érzi és sínyni. Lehet szenvedni fogcsikorgatva, tehetetlen dühvel és habzóajkú kétségbeeséssel és lehet szenvedni mosolyogva,

nyugodtan, bízón, mint a vértanuk s a kettő közt a különbség éppen nem csupán a teherpróba belső súlyosságához igazodik.

Ebből a szempontból bátran állíthatjuk: Nem az az emberiség igazi jótévője, aki a bajok végleges megszüntetését s valami utópiásan boldog, paradicsomi állapotok létrejöttét ígérgeti, mert ezek az ígéretek nagyrészt úgysem teljesülhetnek soha, amíg e földön élünk. Hanem az az igazi jótévő, aki az embereket megtanítja arra, hogy nyugodt és nagy lélekkel szenvedjenek, békén viseljék az élet lerázhatatlan terheit, az elháríthatatlan szenvedéseknek értelmét lássák s értékét becsüljék. Erre, mondanunk sem kell, csak a vallásos hit képesít. Az, amely a szenvedésnek értelmet ad s a keresztsben kitüntetést lát, kincset, isteni és atyai szándékok gondviselésének érvényesülését. Mihelyt idáig eljut valaki, mihelyt a bajban nem romboló erők értelmetlen s könnyörtelen dühöngését látja, hanem a csodálatos utakon járó atyai gondviselésnek titokzatosan számító, javunkat kereső, lelki értékeket építő kezét, abban a pillanatban könnye közt is mosolyogni kezd s a vértanui gyötörtetésben is győzelmes reményeket érez éledni a lelkében.

Ma nekünk, vívódó magyaroknak, jobb és igazabb boldog újévet nem is kívánhat senki, mint azt, hogy erősek legyünk, ne engedjük a politikai s gazdasági horizont szürkéségén túl még a lelkünk egét is beborulni, hogy meg ne rokkanjunk és meg ne tántorodjunk a szenvedések özönében, amelyek reánk szakadtak. Ha ezt elérjük ebben az új esztendőben, már nagyon sokat értünk el!

II.

A másik titokzatos út a boldog újév biztosítására az, hogy *szeressük egymást* és szeretettel igyekezzünk pótolni azt, amit külső javakban, kincsekben a mi geográfiai és világtörténeti helyzetünk e pillanatban megtagad tőlünk. A szegénység és a betegség is elviselhetőbb lesz, ha szeretet veszi körül a szegényt és

a beteget; a közös balsors pedig csak még fájóbbá kesernyül, ha a szenvedők még külön is bántják, gyötrik egymást. Ez az a titokzatos és mégis oly kézenfekvő életbölcseiség, amelyet mi emberek oly nehezen értünk meg és tanulunk meg; pedig kicsiben minden nap van alkalmunk meggyőződni az igazságáról. Mennyivel könnyebb a szenvedés, ha résztvevő, finom lelkek osztják meg velünk a kínt, s mennyivel elviselhetőbbé válik minden földi nyomorúság, ha legalább jó szívvel vagyunk egymáshoz!

Mondják, hogy a vadállatok, ha valami veszedelem összetereli őket, például ha árvíz idején ugyanarra a kis szigetre vetődnek, nem harcolnak egymás ellen, sőt ilyenkor még a védtelen háziállatokat sem bántják. Csak az ember rosszabb ezen a téren a vadállatnál; akkor is gyötri, bántja a felebarátját, amikor mindketten amúgyis nagy bajban vannak s amikor az egymás békés elviselésére mindketten fokozottan rászorulnának.

Jaj, micsoda paradicsom lenne ez a föld, ha az emberek Krisztus Urunk szeretet-parancsát csak 24 órára komolyan vennék! Ha 24 óráig mindenki feltenné magában, hogy jó lesz és csak jó lesz a felebarátjához, hogy nem önmagát, hanem embertársa javát fogja mindenben keresni! Milyen utópiás elképzelés az, hogy ilyesmire az emberek valaha is rászárnának magukat! Pedig hát nem volna-e mindnyájának nagy haszna belőle? Nem lenne-e egyszerre Eldorádó ez a föld? Nem lenne-e szebb így, mint ahogy ma van? Nem lenne-e boldogabb mindenki, mint ettől a folytonos, fenekedő, önző harctól, amely végeredményben mindenkit megsebez és mindenkinek megkeseríti az életét?

Tanuljunk hát legalább mi, akik a keresztény világnézetet valljuk, a szeretet Istenének példájából és szavából: szeressük egymást! És mindjárt jobb, szebb, napsütésesebb és világosabb lesz ez a siralom-völgyel

Ma Magyarország koldusszegény emberek, gond-

dal, éhséggel küzködők országa, nyomor birodalma. Az irgalmazó szeretetnek végeszakadatlan munkaterülete van ma mindenfelé közöttünk, csak ki kell nyitnunk a szemünket. A nyomortanyák lakói, hogy semmi másról ne szóljak, minden fillérért, minden kenyérmorzsaért, sőt minden jó szóért, minden testvéri pillantásért, minden részvétért hálásak. S ha még nem mindenestül pokol a helyzetük, bizony ebben igen nagy része van a katolikus karitásznak. Annak a rengeteg jónak, amit a keresztény szeretet művel, egyházközségek körül, zárdák körül, jámbor egyesületek körül. Amelyek csendben, szerényen, zajtalanul működnek, nem hánytorgatják fel honmentő érdemeiket országnak-világnak, nem követelnek érte tiszteletkora nemzeti ajándékot cserébe és jutalmazásul, mint ez másfelé divat. De amelyek nélkül, ki tudja, nem robbant volna-e ki máris pusztító erővel az elkeseredés és kétségbeesés szörnyű származéka: a forradalom.

Am ki mondhatná, hogy ezen a téren nincs már tennivaló? Vagy hogy nincs már Magyarországon fillér és kenyérdarab, amelyet nem lehetne, nem kellene eljuttatni a legszegényebbekhez? Vagy hogy nincs még szív, amely — ha pénzből és kenyérből nem telik is elég — még mindig tud melegséget, vigaszt, részvétet, segítőkészséget vinni a megpróbáltatottak közé?

III.

S végül a boldogabb újév felhozatalán dolgoztunk még egy úton: *a társadalmi helyzet megjavításának az útján*, aminek programját elsősorban a katolikus akció jelöli meg.

Boldog újévet nemcsak kívánhatunk, hanem bizonyos fokig *teremthetünk* is. Hiszen jó- és balsorsunk jelentékeny részben a saját kezünkbe van letéve s nem szabad felednünk, hogy ami kint és gyötrelmet ma szenvedünk, az is javarészt a saját erkölcsi botlásaink s bűneink eredménye. A világválság, amely

alatt ma milliók nyögnek, kilencven százalékban azoknak a megtévelyedéseknek és bűnöknek logikus következménye, amelyekben a modern ember oly nagyon tetszelgett magának s részben ma is tetszeleg. A háború természetes büntetés volt a liberális állami és gazdasági berendezésekért, az önzésnek, gőgnek és isteni törvényt nem ismerő államistenítésnek gonosz divatjáért. A gazdasági és társadalmi élet ezer feszültsége, kapitalizmus és bolsevizmus, bankokrácia és szocializmus, tömegnyomor és tehetetlen vergődés azoknak a keresztény erkölcsöt megtagadó nemzetgazdasági elméleteknek s gyakorlatoknak szükségképpen, természetes szülötte, amelyeket a humanizmus és szabadelvűség növelt naggyá. Az a nagyfokú és túlzott individualizmus, amelynek már szinte vallásos tiszteletét a XVI. század óta csökönyösen folytatott vallási megoszlás idézte elő s a nyomában fellépett modern bölcselet igyekezett igazolni, a tekintélyi elvvel, az egyházi egységgel s fennhatósággal ellentétben mindig csak a szabadság és önrendelkezés jogait hangsúlyozta s ez végeredményben a legszentebb társadalmi kötelékek s fékek meglazulásához s ezen keresztül a fejtelenséghez, a széthúzás kultuszához s a mindenki harcához mindenki ellen vezetett. A gőgös emberiség önmagát taszította le az örvénybe.

Éppen ezért, boldogtalan éveinknek magunk lévén kovácsai, rajtunk múlik az is, hogy megjavuljunk és sorsunkat jobbra fordítsuk. Ezt csak akarnunk kell. Ennek a jobbrafordulásnak útjai a katolikus gondolkodás visszaállításának, az Isten rendelte társadalmi rend megszervezésének állomásain haladnak keresztül. Ezért van katolikus akcióra, sajtóra, szervezkedésre, közmunkára szükség.

Sok szó esett már a *világiak apostolkodásáról*, a *katolikus akcióról*, a katolikus szervezkedésről; sokan sürgetik a katolikus mozgalmak kiszélesítését, rendszerezését, kiépítését. Nagyon helyes. Ám még a sürgetők közül is talán csak kevesen értik meg, hogy ezek a katolikus mozgalmak, ha helyesen vezetettek,

nemcsak szent elvek, jogok és törvények biztosítására szükségesek, nemcsak a jogos katolikus önérzetet vannak hivatva táplálni s munkába állítani, hanem egyúttal a népközösség, a nemzet, a társadalom szociális boldogulásának legjelentősebb eszközei.

Babona az és álhiedelem, amin rég túl kell már lennünk, mintha az állam volna önmaga fenntartója s támasza, mintha ő egyedül, ő legfőképpen volna képes és hivatott társadalmi jólétet teremteni. Nem; az állam s társadalom boldogulásának legfőbb feltételei azon a lelki síkon fekszenek, amelyeken az emberlelkek formálódnak, ahol az ethnosz az éthosszal kapcsolódik, a nép a morállal s amely síkon a katolikus szervezkedés és akció van hivatva erejét kifejteni. Amikor ezek az akciók a vallás és az erkölcs előírásait igyekeznek az életre alkalmazni, ugyanakkor a társadalom egészségét s harmonikus fejlődését mozdítják elő, sebek gyógyulását s bajok elhárítását művelik. Isten törvényei nemcsak a lelket nemesítik s töltik el a kegyelem áldásaival, hanem a földi élet egyensúlyát, a békét, igazságot, szelíd erkölcsöket, testi-lelki jólétet szorgalmazzák s ezért azok a katolikus mozgalmak, amelyek a Krisztus-ország elveit s törvényeit az életben uralomra emelni igyekeznek, nemcsak a katolikumnak mint ilyennek tesznek szolgálatot, hanem a köznek is, a legszélesebb értelemben, az egész nemzetnek s egész társadalomnak. A mi mozgalmainkból még a nemkatolikusoknak is csak javuk származhatik. Nem „felekezeti” mozgalmak ezek, hanem egyetemes jellegűek, társadalmi hatóerőben is páratlanok, pótolhatatlanok.

IV.

Csábító volna itt a példák egész során igazolni ezt a nézetünk szerint ritkán hangoztatott összefüggést katolikus mozgalmak és társadalmi jólét között. Csak egyre mutatunk rá röviden: a *családi élet* békés, boldog szilárdságának összefüggésére a katolikus házasságvédelmi mozgalmakkal. Rövidlátó emberek azt hi-

szik, amikor mi a válások ellen s a házasságnak szent-ségként való kezelése érdekében küzdünk, hogy mi ezzel csak éppen az Egyházunk presztizséért hadakozunk, nekünk csak az jár az eszünkben, hogy egy válási elvet sürgezzünk s egy vallási álláspontot védelmezzünk. A gyakorlat pedig azt mutatja, véres tanúságokkal igazolja, hogy ahol a katolikus házassági elveket félretették, ahol merő polgári aktusnak, csereberének, felbontható játéknak nézik a férfi s a nő életközösségét, ott nemcsak a vallási elveken esik sérelem, nemcsak az erkölcs hanyatlik alá, hanem súlyos csorba éri a legvitálisabb emberi értékeket is, a női méltóságot, a szerelem nemességét s tisztaságát, a hűség patináját, a gyermek boldogságát, a nemzet egészséges fejlődését. Ebből az következik, hogy aki tehát a házasság katolikus eszmerendszerét védi s újból virágzásba akarja segíteni s aki az ilyen eszmék mellé tömegeket toboroz, tehát pl. katolikus sajtót terjeszt és támogat, Katolikus Népszövetséget szervez, egyházközséget fejleszt, aki a mi egyesületeink gyűlésein, előadásain résztvesz, aki katolikus szociális, politikai, kulturális vagy munkásvédelmi szervezkedésekben sürgölődik, az egyúttal társadalommentő s hazafias munkát végez, a katolikumon kívül a nemzet boldogságát is műveli. Sokkal inkább és sokkal hatásosabban, mint aki napestig szavalja a Talpra magyart, nagyokat koccint a hazáért, s míg ajka hazafias szólásokat görget, cselekvéseivel állandóan destruálja a haza belső életterejét.

Igy van ez nagyon sok dologban. Bajaink megelőző eszközei és orvosszerei sokkal közelebb fekszenek hozzánk, mint legtöbbször hisszük. A mi gyógyulásunkat — bátran állíthatjuk — legfőképp az előítéletek hátráltatják, azoknak a naiv embereknek előítéletei, akik a kereszténység társadalomfenntartó erejét előítéletnek, a katolicizmushoz való alázkodó és bízó visszatérést naivságnak nézik. A laicizmusnak, az élet szekularizálásának szerencsétlen fanatikusai ezek, falábakon büszkélkedő gyerekóriások, képzelődő suhan-

cok és falusi felcserek, akik az ő módszereiknek ezerszeres csődbejutásából sem okulnak s lenézik azokat a sokszor, igaz, nagyon is szerény kezdetekben vergődő katolikus akciókat, amelyekhez képest pedig az ő büszke elméleteik részeg és kártevő félrebeszélések csupán. Lenézik a saját boldogulásuk útját, lenézik az Isten útjait s inkább rohannak, büszkén és fölényes tudatlanságban, a maguk kis ösvényein az örvények felé, minthogy alázatosan megvallják, hogy tévedtek s jobb útra térjenek.

A magyar katolikusság sokáig volt nevezetes arról, hogy saját ügyeit elhanyagolta. Ma már, hála Istennek, sokan vannak a felébredettek. De sok még az alvó is, a közömbös, az öntudatlanul is az ellenséggel tartó, a rombolást erősítő. A mi boldog újév-kívánásunk akkor lesz hatékony és gyakorlati, ha minél több ilyen alvót sikerül felráznunk, minél több eddig passzívot sikerül a sajtónk, a szervezeteink, a mozgalmaink zászlója alá csoportosítanunk!

Ne sopánkodjunk tehát, amikor tennünk is szabad! Ne üres szólamként kíválgassuk egymásnak meddón s tehetetlenül a „boldog újévet”, hanem Isten segítségével hozzuk is fel, alkossuk is meg, mert hiszen ez elég nagy mértékben önmagunktól függ, önmagunk komoly akaratán, a boldogságot igazán akarók nekigyürkőzésén múlik.

Húsvét.

„Ime, élek örökön örökké.” Jel.
1, 18.

Végigjártuk a passiót, ott álltunk Krisztus keresztje alatt, ájtatos lélekkel borultunk le a Megfeszített Szeretet holtta vált teste előtt. Néma áhitattal szemléltük a keresztlevételt s elkísértük útján a Krisztust sírjába vivő temetési menetet. Szívünkbe zártuk a Fájdalmas Szűz csendes zokogását az Udvözítő kihűlt holtteste és dicsőséges sírja fölött. S most kérjük: vajjon ezzel mindenestül véget ért a passió?

Renan s a hitetlenek szerint: igen, Jézus története befejeződik a sírnál. Nincs tovább. Ami ez után jön, az szerintük már csak legenda és mítosz-költés. Jézus nem támadt föl a sírból.

Sokan vannak ma is, akik azt szeretnék, hogy ne legyen tovább, hogy Jézus holttestével együtt a műve, alkotása, országa is mindörökké sírbaszálljon, soha fel ne támadjon.

A húsvét diadalmas eseménye azonban hatalmas cáfolat ezekre a hitetlen hiedelmekre és törekvésekre. Nem, Jézus nem maradt a sírban. Passiója új élet kezdetének bizonyult. Az Úr meghalt, de nem maradt halott! Megölték, de sírja dicsőséges lett s a feltámadt Udvözítő győztes, világhódító diadalútra indult. Vele együtt feltámadt az ő műve is, amely mint ő, megmarad a világ végeztéig! Feltámadása nemcsak pillanatnyi győzelem volt, hanem olyan, amely nap-nap mellett száz- és százezerszer ismétlődik. Ezt az ő titokzatos húsvéti győzelmét tegyük most elmélkedésünk tárgyává.

Jézus mindenekelőtt győzött a szenvedésen és a halálon. Nemcsak a saját golgotai gyötrelmeit s kínos halálát váltotta fel örök dicsőség és élet, hanem *híveinek* szenvedéseit is csodálatos, éltető erővel alkítja át a felsőbbrendű életnek mindig újból felszökkelő forrásává.

Jézus akarja hogy amint ő szenvedett, úgy szenvedjenek gyermekei is. Hogy ők is hordozzák az ő keresztségét, gúnyruháját, sebhelyeit. Ő akarja ezt így; ő, aki gyöngéden szereti híveit, de tudja azt is, mily nevelő s megszentelő érték rejlik a szenvedésben. Szereti őket, de nem elpuhító, elkényeztető szeretettel, hanem erősségre és hősiességre szoktató pedagógiával. Akarja, hogy az igazaknak üldöztetésben legyen részük, mint neki volt; akarja, hogy méltatlanságokat, meghurcoltatásokat szenvedjenek, testi és lelki megpróbáltatások nehezedenek rájuk. És akarja azt is, hogy meghaljunk, hogy a haláltusa minden rémületén, keserűségén, vergődésén keresztülmenjünk.

Akarja, hogy testünk, ez a megszentelt test, ez a keresztiség, bérmlás és Oltáriszentség által felavatott és felkent test szétporladjon a sírban s a széthullás és enyészet minden rettenete diadalmaskodjék rajta. Akarja, hogy sírok és koporsók legyenek, temető és gyász, özvegyek és árvák zokogása...

De éppen ebben: a szenvedés és halál keserűségében fejti ki Jézus a legszembetűnőbbben az ő feltámasztó s felegyenesítő hatalmát. Nem csodálatos hatás-e az, hogy azóta annyi szenvedő ember van, akit a szenvedés nem tud mégtörni, a halál nem tud kétségbeejteni? Hogy annyi ezer meg ezer gyöngé, törékeny ember mondja ki Őutána a legszebb imát, amit ember a fájdalom éjszakájában kimondhat: „Atyám, ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár; mindazonáltal ne úgy legyen, amit én akarom, hanem úgy, amint tel” (Mt. 26, 39). Hogy mialatt a testet porba nyugózi a fájdalom, a lélek mosolyog és bízva tekint az égre s a szenvedésben kincset, isteni ajándékot, kitüntetést lát?

Nem csodálatos-e Jézusnak ez a halálon győzedelmeskedő ereje mibennünk, amikor szereteteink sírja fölött bizodalmas hittel énekeljük a feltámadás és örök viszontlátás himnuszát? A halál nekünk is fáj, mi is rémüldözünk tőle, mi is könnyeket hullatunk a nyílt sírok fölött. A halál a mi szemünkben is rettenetes: virágfejek leütögetője, tölgyek kidöntögetője, szépségek és daliasságok kegyetlen felörlője, alkotások és törekvések könyörtelen megszakítója, remények és szerelmek bús letörője.

De ha Jézus hite eleven bennünk, akkor ezt a rettenetet legyőzi bennünk az örök élet boldog bizonyossága s az öröm, hogy az Isten hű szolgáinak csak a teste kerül a sírba, a lelke ellenben kimondhatatlan ragyogásban ébred fel odatúl s oly boldogságban van része, amelyhez képest ennek a földnek minden gyönyörűsége gyász és minden ragyogása árnyék.

Jézus kivette a halál bojtortánjából a legszúróbb tövist, a leggyilkolóbb fullánkot. Azóta a sírjaink fölé

nem tört oszlopokat állítunk, hanem a feltámadás jelét, a keresztet s tudjuk, hogy miként az Üdvözítő sírja nem maradt zárva, hanem felpattant húsvét reggelén, úgy a mi sírunkon is fel fog pattanni egyszer a zár és örökre „boldogok a holtak, akik az Úrban halnak el”. (Jel. 14, 13.)

Ahogy Jézus meghalt és „elsőszülötte a halottaknak” (Jel. 1, 5), úgy meghalunk mi is, de minket is feltámaszt egyszer a halottak nagy életrekeltője, aki a Jelenések könyvében így szól önmagáról: „Én vagyok az első és az utolsó, és az élő, bár halott voltam; de íme, élek örökön örökké, és nálam vannak a halál és az alvilág kulcsai”. (1, 17—18.)

Jézus azonban *ellenségein is győzött feltámadása pillanatában s hasonlóképp győz ellenségein az ő titokzatos testében is.*

Hej, hogyan ujjongtak ellenségei, mikor Jézus a kereszten függött s mily hamar fordult ujjongásuk csalatkozásra!

Mily rémülten távozhattak a Golgotáról, amikor Jézus halálakor a nap elhomályosodott, a föld megrengett, a sziklák megrepedeztek s a templom kárpitja meghasadt! Mily zavarodottan értesülhettek a saját katonáiktól arról az anyyali jelenésről, amely Jézus sírjáról a követ elhengerítette s az üres sírról, melyet nem a tanítványok üresítettek ki! Hát még milyen megdöbbenés foghatta el őket úgy 40 évvel utóbb, amikor Jézus jövendölése teljesedett a városon s a rómaiak által elfoglalt Jeruzsálemben kő kövön nem maradt! Milyen szörnyű volt ez az ostrom! Az éhínség, amelyben anyák megölték és megették saját gyermekük testét! S a rómaiak bosszúja a hosszas ellenállásért, amikor Josephus Flavius szerint nem volt elegendő fa Jeruzsálem környékén, annyi zsidót fészítettek keresztre a római katonák!

Am a Krisztus-gyűlölet örülete nem szűnt meg máig s Krisztus üldözése folytatódott a világtörténelem folyamán.

Nem volt század, nem volt ország kegyetlen egy-

házüldözés nélkül. Majd a római császárok, majd a barbárok, majd az ariánus gótok és vandálok, majd a mohamedánok, majd a középkor császárainak és fejedelmeinek önkényuralma, majd az újkori katolikus-üldözések s a napjainkban is folytatódó oroszországi, mexikói és spanyolországi borzalmak: nem mind csupa szerves folytatásai-e a pokol Krisztus-gyűlöletének? Jöttek aztán az ellenséges támadások a szellemi téren: az istentagadó bölcselet, az illetéktelenül támadásra használt s e célból meghamisított természettudomány; majd a társadalmi és politikai keresztényellenesség: szabadkőművesség, kultúrharc, forradalom, bolsevizmus, a fajimádat. Valamennyinek főtörekvése a Krisztus országának elpusztítása volt.

S az eremény mégis az, hogy bármennyire üldözik Jézust az ő Egyházában, ez az üldözött Egyház mindig újra feléled. Ahol tegnap még üldözés folyt, ott ma virágzó hitélet fejlődik; sokszor ugyanazok, akik tegnap még az üldözök sorában hadakoztak újkori Saulokból újkori Pálok lesznek.

Jézus már itt a földön győz az ellenségei fölött, de főleg győzni fog odatúl, az ítélet napján. Micsoda megszégyenülések, mily kétségbeejtő megsemmisülések lesznek ott! Hogyan csuklanak majd magukba a büszke derekak, hogyan hajolnak meg a gőgös fők, hogyan rebegnek mentegetődző, irgalomért esedező szavakat azok az ajkak, amelyek itt a földön káromolták őt s restelték Jézusnak nevét csak ki is ejteni más-kép, mint gúnyolódó fintorral!

De győzött Jézus még az ő *híveiben s a jóakarató emberekben* is. Győzött az ő hitetlenségükön, kételkedésükön, félénkségükön, kishitű habozásukon. Feltámadásának fényes bizonyágtételével legyőzte ingadozásukat, a megfutamodókat eltöltötte hitvallói erővel, a tamáskodókat sziklaszilárd hitbizonyossággal. S talán azt lehet mondani: Jézusnak ez a győzelme még csodálatosabb, még meglepőbb, méreteiben és hatásaiban még istenibb, mint egyéb győzelmei. Hiszen az ember oly hitvány és alacsonylelkű tud lenni, annyi

önzés, lelkiismeretlenség, állhatatlanság és bátortalanság jellemzi, annyi törekenység és visszaeső hajlandóság! S Jézus győz rajtunk és bennünk, kiemel bennünket a saját alacsonyságunkból s hősöké, szentekké nevel.

Nem csodálatos-e például Jézus állandó győzelme az ő híveiben a *hit által*? Mit el nem követett a vallás-ellenes irányzat, hogy a hitet kiirtsa, hogy látszólagos érveket hordjon össze Jézus tanítása ellen!

Hogyan feltúrták a geológiai rétegeket, hogy akárcsak egyetlenegy átmeneti alakot találjanak ember és majom közt! Hogyan folytattak évtizedes ásatásokat abban a reményben, hogy a Szentírás elbeszéléseit megcáfolják, hogy valami adatot, egyetlenegy feliratot, követ, írásos téglácskát találjanak, amely ellentétben állana az evangélium adataival, az Egyház tanáival! Hogyan hordtak össze minden elképzelhető történeti, régészeti, filológiai adatot, hogy a Szentírás s a hagyományok értékét megdöntsék!

És mit értek el mindezzel? Jézus győzött: a kutatások csak megerősítették az ő hitét, az evangélium elbeszélését, Egyházának dogmáit. S bármekkora erővel estek neki az agitációnak, sajtóval, irodalommal, pártszervezetekkel, népgyűlésekkel, kormányintézkedésekkel, iskola-laicizálással, csak hogy a hitet az emberek szívében megdöntsék: sokan, igaz, léprementek a romboló agitációnak, de viszont annál bámulatraméltóbb, hogy a komolyabb elemek mily ingathatatlan hűséggel, mily hegyeket elmozdító biztossággal vallják tovább is Jézus tanításának rendíthetetlen igazságát s Anyaszentegyházának csalatkozhatatlanságát.

Épöly csodálatos a remény élete Jézus híveinek szívében. A bűntudat lesújt s a porba hűz bennünket, de Jézus hívogató szava s bocsánatot kínáló ígérete újra meg újra visszairányítja a tékozló fiú lepteit az elhagyott apai házhoz. A „Fölkelek és atyámhoz megyek” szent reménysége főleg így húsvét táján szikla-remetető erővel nyilatkozik meg az emberek lelkében. Micsoda tömegei a gyónóknak, áldozóknak! Hány

szegény bűnös kelt fel e napokban ismét megkönnyeb-
bült lélekkel, újraéledt szívvel a gyónószékből! Hány
erkölcsi halott-támasztást végzett Jézus a lelkek biro-
dalmában! Hány tékozló gyermeknek hullott a nyakába
megbocsátón, ölelőn, biztatón és bátorítón! S hányat
táplált öntestével s önvérével új, tisztább, szentebb
életre! Milyen titokzatos, nagy aratása van az ő örök
ígéreteinek erősítő kegyelmének, jóraserkentő noga-
tásainak a nagybőjti hetekben!

S mily csodákat művel Jézus az ő híveinek szívé-
ben a szeretet terén! Rideg, önző szívek jegét hogyan
melengeti fel, hogyan olvasztja el az ő kegyelme,
Szentlelkének eleven, tüzes lehelletel! Mennyire el-
mondhatta Jézus s mennyire elmondhatja mirőlunk is:
„Én pedig, ha felemeltetem a földről, mindeneket ma-
gamhoz vonzok!” (Jn. 12, 32.)

Csakugyan, Jézus, magadhoz vonzottál mindene-
ket! Magadhoz vonzottad a bűnösöket s megtisztítot-
tad őket. Magadhoz vonzottad a közönyösöket s szere-
tettel, lelkesedéssel töltötted el őket. Magadhoz von-
zottad a lanyhákat s a buzgóság tüzevel hevítetted át
őket. Magadhoz vonzottad az érzékiségben fuldokló-
kat s tiszta, mennyei örömök édességére keltettél ben-
nük szent és erős vágyódást. Magadhoz vonzottad az
önzőket s az önfeláldozó felebaráti szeretet nemes
virágát fakasztottad a lelkükben. Magadhoz vonzottad
a földhöz tapadtakat s az apostoli szeretet fáradhatat-
lan, soha meg nem nyugvó, soha nem csüggedő hő-
siességével töltötted el a lelküket.

Mennyi tiszta istenszeretet, mennyi karitás, mennyi
szociális gondoskodás, mennyi vértanui kész-
ség, mennyi szűzies fölfelé-vágyás, mennyi apostoli
lángolás díszíti azóta birodalmad széles virágoskertjét!

Húsvét királya, Jézus, te valóban nemcsak magad
támadtál fel, hanem feltámadásod csodáját folytatod
ezer változatban meg ezer lélekben, a századokon s
világrészeken át. Hol van még egy hadvezér, még egy
triumfátor, aki ennyi diadalt vallhat a magáénak!

Azért húsvéti imánk is csak ez lehet: Ó diadal-

mas, sokgyőzelmű Jézus, győzz rajtunk is, ahogy győztél feltámadásokban a hitetlenségen, reménytelenségen, szeretetlenségen, ahogy győztél ellenségeiden, a szenvedésen s halálon! Győzz azokon is, akik még távol vannak tőled! Akik talán gyűlölnék téged, vagy félve kerülnek téged! Győzz és győzelmed legyen a mi feltámadásunk: lelki feltámadásunk itt a földön s egykor testi-lelki feltámadásunk az ítélet napján. az örök élet küszöbén!

Húsvéti harangok.

Megkondultak már a húsvéti harangok; a nagyhét komor gyásza után felcsendül az allelujás ének; az igavonó ember, a gyár munkása s a hivatal szürke robotosa ünnepi ruhába öltözik s félretéve a napi élet gyötrő gondjait, boldog áhítattal csatlakozik a nagyszombatesti körmenethez. Jól esik a föltámadás himnuszát énekelnie, csilingelő csengetyűk, húsvéti dalok zenéjébe sírnia bele a hosszú nagybőjt: az élet minden szomorúságát.

Talán nincs egyetlen ünnepe sem az évnek, amely annyira szíven kapná az embert, főleg a szenvedőt, a megpróbáltat, mint a húsvét. Szkeptikusok azt mondanák: épp azért örülnek a húsvétnek szegények, mert szenvednek s mert nem bírják a szenvedést reménykeltő szimbolumok nélkül. Húsvét — azt hiszik sokan — a vallás költészetének legszebb s legemberibb illúziója. A telet legyőző tavasz ünnepe. Az örök emberi siralom közt mindig újra felpeszdlő, letörhetetlen reménykedés virágbaborulása. Az élet elbukottságában hinni nem akaró optimizmus feltörő bizodalma, ágaszkodó életigenlése, a sötét valóság prózájába bele nem nyugvás lázas tiltakozása a halál és az elmúlás ellen.

Ha húsvét csak ennyi volna, akkor is mint költészet s nemes ábránd is szép volna; akkor is tanuságot tenne arról, hogy az emberi természet kiirthatatlan vággyal ragaszkodik az élet teljességéhez, az el nem múlás, végleg el nem süllyedés hitéhez. Hogy nem tud

belenyugodni a halál véglegességének mindent letaroló, mindent eltemető borzalmasságába.

Csakugyan a legnagyobb s legkínzóbb emberi probléma ez, amely az őskor emberét épúgy foglalkoztatta, mint a mai gondolkozót s amelynek nyoma minden nép vallásrendszerében élénkbe ötlük: az egyiptomiban és parsziban, az indusban és aztékban, a görögben és rómaiban. Vége-e a halálban mindennek, vagy ellenkezőleg, új élet sarjad-e nyomában? Múló tiszavirág-ropdós-e az emberi lét, vagy van-e feltámadás a sötét vermen túl, amelyben oly szomorú egyformaságban sülyyed el szépség és erő, rang és hatalom, szeretet és bánat, remény és ragyogás? Sírkövek és szomorúfüzek közt támolmog az élet; amerre nézünk, csupa elmúlás és gyász, — vajjon ez-e az élet célja? A koporsó-e a végállomás, amelyen túl nincs semmi?

Bizonyos, hogy mennél szebb az élet, annál kegyetlenebb a halál, ha nincs utána feltámadás. Szép dolog a történelmet lapozni: hősokról olvasni, hódítókról, lángelmékről, az emberi művelődés előmozdítóiról, nagy törvényhozókról, költőkről, lovagokról, várúrnőkről — de milyen szomorú dolog mindegyiknek élete végén azt olvasnunk, hogy az ő napjaik is megszámláltattak, nekik is el kellett menniök, itt kellett hagyniok alkotásaikat, hatalmukat, vagyonukat, barátaikat, családjukat. Szép a társadalmi élet, a hosszú éveken át kipróbált barátság, hű rokonok, ragaszkodó munkatársak; de oly szomorú közben arra eszmélni rá, hogy ezek a kedves, derék, meghitt emberek is mind elmennek és sokan máris elmentek és ma-holnap több jóbarátunk hívünk, ismerősünk van a föl dalatt, mint a föld fölött!

Milyen esendő az ember: „Ma még piros élet, holnap sötét álom” — mondja a nóta s minden szépre, jóra, kedvesre áll a szó, hogy „Elhull a virág, eliramlik az élet”. Ha az ember amúgy igazában belemélyed a mulandóság szemléletébe, szinte azt kérdehetné: érdemes-e így élni? Érdemes volt-e születni, ha a sír úgyis

mindent elnyel, ha egy hosszú vándorútnak minden öröme, vágya, álma, törtétese csak arra való, hogy elzsugorodjék, áloomá száradjon, porrá s hamuvá váljék? Ez az édes kis gyermek s az a daliás vitéz, ez a kincsesagyú tudós és az a hűséges anyai szív — mindez csak azért legyen, hogy a sárba hervadjon s végeredményben gyászba s fájdalomba borítson másokat is?

A húsvéti harangok azt hirdetik: nem, a *halál nem korlátlan úr*; van, aki legyőzte; van, aki elvette fullánkját. De vajjon csak költői biztatás-e ez a harangszó, húsvétnek ez a merész bizodalma? Igaz-e a húsvét hite, vagy csak csillogó álmom? Ez a kérdés, amely ma értelmünk ajtaján dörömböl. Meg kell rá felelnünk, mert különben értelmünk csak kábítószert lát a húsvétban, nem elmét és szívet egyaránt megnyugtató, boldog bizonyosságot.

*

Igaz-e a húsvét hite? Hogy e kérdésre megfeleljek, meg kellene itt vázolnom az egész idevágó hitvédelem tan érv-rendszerét. Rá kellene mutatnom arra, hogy az utóbbi félszáz esztendő roppant szellemcsatáin, minden régebben dívott tagadással szemben milyen hatalmas erővel jutott fölénybe az evangéliumok történeti jellegének s értékének biztossága.

Hogyan igazolták az evangéliumok szavahihetőségét ezer apróságban a nyelvészeti, irodalomtörténeti, földrajzi, profántörténelmi kutatások, ásatások, leletek; hogyan volt kénytelen a modern szentíráskritika lépésről-lépésre visszakozni azoktól a merész elnagyolásoktól, amelyek még 50 évvel ezelőtt 100—200 vagy még több évre Kr. u. akarták kitolni az ú. n. apostoli iratoknak eredetét. Meg kellene rajzolnom azoknak az egyszerű, becsületes, jámbor embereknek a lelki arcképét, akik a Krisztus feltámadásának tanúi voltak, akik éppen nem voltak képzeletdús, hiszékeny és könnyen fanatizálható emberek, vagy éppen tudatos álnokok; s akiknek semmi érdekük nem volt, hogy hamis híreket koholjanak a Mesterről — híreket, ame-

lyeket ezer szemtanu cáfolt volna meg azonnal, ha valótlant regélnék —, s akik, ellenkezőleg, csak üldöz-tetést, börtönt, kínt s halált várhattak a tanuságukért.

Ki kellene fejtenem, hogy káprázatnak, tömeg-hallucinációnak sem lehettek áldozatai, mert hiszen a tudomány nem ismer olyan hallucinációt, amelyben oly sokan s oly különböző jellemű emberek egyszerre láttak-hallottak volna ilyen eseményeket, ilyen komoly, ilyen logikus, ilyen emberfölöttien szép és nagy dolgokat merő idegtúlfeszültség és lázalom eredményeképpen. Mindezt az okfejtést elvégezték már az apologetika tudósai s végiggondolták, végigelmélkedték sok ezerszer azok, akik nem vakhittel, hanem megfontolásból eredő meggyőződéssel hajoltak meg a húsvét nagy eseményének valósága előtt s mosolyogva hajtották fejüket ennek a hitnek boldog bizonyosságában akár a vértanúság bárdja alá is. Az ő szemükben a feltámadott Krisztus valóban az az „Istentől igazolt férfiú”, akinek az Apostolok Cselekedetei szerint az első szemtanuk mondták (Csel. 2, 22); az, „akit arra rendelt és igazolt az Isten mindenki előtt, mikor feltámasztotta halottaiból”. (Csel. 17, 31.)

A hívő lélek ezen az alapon tartja a húsvétot az ünnepek ünnepének. Neki a feltámadás nem hitrege s nem jelkép csupán, hanem édes valóság, biztos igazság; nem vak bizakodás, hanem az önmagát kijelentő Isten legszebb ajándéka, a legkínzóbb emberi gyötrelém legfényesebb megoldása.

A húsvét nekünk annyi, mint *Isten ígérete*, hogy a sírban mi sem múlunk el végleg. Hogy a halál nem lezuhanás a mélységbe, hanem felszállás az élet teljességébe. Hogy a temető kapuján nem a letörés és megsemmisülés reménytelen igéi állnak, hanem a feltámadásé és örök viszontlátásé s ez a kapu nem a soha vissza nem térők szomorú halálkapuja, hanem diadalív, melyen át az örökkétartó élet fenséges újszerűsége zúg és harsonáz, int és mosolyog felénk. Hogy a mi gyászdalaink voltaképp nem gyászdalok, hanem győzedelmi himnuszok s a temetői pompa nem

az életet temeti igazában, hanem a halált. Egyszóval: hogy a halál — nem halál, hanem új élet, a vég — nem vég igazában, hanem boldog, diadalmas kezdet.

Esendő ember, egyenesedjél fel e szóra s vigasztalódjál! A nagyszombati harangok csengése-zsongása zúgjon a szívedbe igaz örömet s boldog, erős hitet! Igaz, hogy a por gyermeke vagy, de nem a porért élsz; siralomházban lakol, de nem ez az igazi, végleges otthonod; innen el fogsz menni, de bízzál: Az, akinek feltámadását húsvét harangjai hirdetik, kitárt karral s megnyílt szívvel vár téged is odatúl s megosztja veled feltámadott, örök életének minden kincsét, fényét, melegét, boldogságát.

Zúgjak, nagyszombati harangok s a fáradt, eler nyedt, kételkedő és bajlódó szívekbe sírjátok bele a húsvét igaz örömét, a feltámadás bízó hitét, szilárd és éltető reménységét!

Aldozócsütörtök.

„Az Atyához megyek.” Ján. 16, 16.

Jézus mennybemenetelének napja sejtelmes, örömet sugárzó ünnep, mert a mi egykoron elkövetkezendő mennybevételünknek előjele s ígérete.

Mennybemenetel! Mennybefölvétel! Sok fülnek de rosszul hangzik ez a szó! Hogyan lehet a XX. században, a technikai rohanás diadalainak materiális korában ilyen avult és primitív képzetekkel dolgozni: hogy valaki felemelkedik a levegőbe, fényes felhő takarja el s ő felszáll a mennybe... Mi az a menny? Hol van? A fejünk fölött? A lábunk alatt? Az anyagi világűrben? A csillagvilágban? Vagy azon is túl? Vagy valamely más világrendben? Túl téren és időn, anyagi elképzelésen és fizikai mérhetőségeken?

Mennybemenetel!

Olyan nagy gondolat ez, egy csapással annyira kiemel bennünket ennek az életnek minden kicsinyességéből, az anyag megkötöttségéből, dohos műhelyek és cifra báltermek, parlamentek és élelmiszerpiacok,

gyermekszobák és halottaskamrák egész mulandó, circuszi törpeségéből! Van tehát más élet is, mint ez a kicsinyes földi; eljön egyszer a nap, amikor rólunk is lehull minden, ami hervatag, sírszagú és mulandó, s kifejlődik bennünk az isteni létrend teljessége, megvalósulnak bennünk az Istennek végtelenségben mozgó, gazdag ígéretei.

Ebben a krisztusi szóban: „az Atyához megyek”, minden idők minden filozófiájának legjava cseng össze. A vágy a végtelenség felé. Elmennni innen a világból, elhagyni a szűkösséget, az animalitást, az érzékekhez kötöttséget; kimenni innen, ki, ki, valahová fel, új létrendbe, testetlenül tiszta légkörökbe, az Atyához, a mindenek Alkotójához: ez a lélek legmélyebb nosztalgiája, igazi hazájába való honvágya.

Jézus mennybemenetele a mi megdicsőülésünknek is ígérete. Ahogy ő mondja: „Magamhoz veszek titeket, hogy ahol én vagyok, ti is ott legyetek” (Ján. 14, 3). Mert „Atyám házában sok lakóhely vagyon” (Ján. 14, 2).

Mily kár, hogy mi emberek, keresztények, oly kevésszer *gondolunk a mennyországra* s oly homályos és tökéletlen képet alkotunk róla magunknak. Oly sivár az élet, annyira tele van bajjal s megpróbáltatással, oly nehéz a küzdelem, a bűn, kísértés, a test s a világ ezer csábítása ellen, emberileg tekintve oly hálátlanak tetszik sokszor az erény s a becsületesség útja, annyi erőre, bizalomra, lendületre, vigaszra volna szükségünk lépten-nyomon. A mennyország gondolata, ha igazán megértjük, oly eleven erőket fakaszthatna bennünk! Miért nem áll jobban előttünk?

Miért nem gondolunk rá? Talán nem szólt Jézus világosan? Talán megcáfolta valaki a túlvilág s az örök élet létezését? Az a siralmas, materialista világnézet, amely Istent, lelket, túlvilágot tagad, amely a mennyországot mesének, álomnak, gyermekámitásnak nevezi, egyetlen jottát nem tört le a Jézus szavainak igazságából, egyetlen érvel, az érvek egyetlen komoly kísérletével sem tudta meggyöngíteni a túl-

világhit gránitszilárd bizonyítékait. Sem azokat, amelyek magából az Isten fogalmából s a teremtés tényéből indulnak ki, sem azokat, amelyeket a kinyilatkoztatás foglal magában.

A túlvilág léte, az örök élet valósága a Krisztust hívó ember szemében *épolý biztos, mint bármily más elméleti vagy tapasztalati igazság*. Hogy ma vagyunk, élünk, gondolkozunk és beszélünk, azt az öntudatunk bizonyítja, de az Isten szava legalább oly biztos igazság, mint amiről az öntudatunk kezeskedik nekünk. Hogy ezek a tárgyak itt körülöttünk, ezek a falak, oszlopok és boltívek, ez a szószék, ezek a padok, ezek az emberek valóságok, azt az érzékeink mondják; ám az Isten szava legalább annyi bizonyosságot alapoz meg, mint az ember érzékei. Hogy Napoleon élt valamikor, hogy volt egyszer egy harmincéves háború, hogy volt Július Cézár és Homérosz, azt a történeti emlékezésből s a feljegyzésekből tudjuk. Csakhogy az Isten szavai, melyekről szintén tökéletesen megbízható történelmi tanuságtételek tesznek bizonyosságot, legalább olyan hitelt méltók, mint a történetírók feljegyzései.

Az Isten szava pedig minden kétséget kizárólag tanítja s hirdeti az örök élet valóságát. Miről beszél Jézus többször s nagyobb nyomatékkal, mint az örök életről? Az ő Atyjának örök országáról, amelynek polgáraiul mi is mindnyájan meg vagyunk hívva? Az utolsó ítéletről, amelyen a bűnösök örök kárhozatra kerülnek, míg az igazakat Jézus maga vezeti be, mint „Atyjának áldottait”, az örök életre? Lehet tagadni Jézus istenségét, lehet tagadni az Isten létét, de kereszténynek lenni, vagyis hinni az Istenben s hinni Jézus istenségében s ugyanakkor kételkedni az örök élet valóságában, amelyet Jézus oly nyomatékkal s oly félremagyarázhatatlan világossággal hirdet, logikusan nem lehet.

De mégha Jézus sohasem járt volna is a földön, az Isten lényeges tulajdonságainak szemlélete, összevetve azokat az emberteremtés tényével, maga is ki-

zárna minden jogosult kételkedést a túlvilági, örök életben.

Mert ha teremő Isten van, az csak bölcs lehet s nem tudunk elképzelni elfogadható okot arra, hogy a végtelen bölcsesség csak azért teremtett volna érző s gondolkodó lényeket, hogy azokat egy idő múltán minden cél és szükség nélkül megsemmisítse. Mint aki házat, kastélyt épít csak azért, hogy azt hamarosan lerombolja. Ha jószágos Isten van, az nem teremthet embert csak azért, hogy néhány évig vagy évtizedig hagyja a földön élni és kínlódni s aztán megfossza végleg a léttől, a boldogság lehetőségétől, mintegy megölje a saját gyermekeit.

Ha igazságos Isten van, az nem hagyhatja végső bűnhődés nélkül az evilágon gyakran megtorlatlan s megtorolhatatlan bűnt s nem hagyhatja jutalom és elégtétel nélkül az époly gyakran eltiport erényt és jószágot. Egy édesanya, aki egész életében csak jót tett és amellet sirt és szenvedett, nem pusztulhat el nyomtalanul s jutalmazatlanul, s egy Néró vagy Caligula vagy egy bolsevik tömeghóhér sem tűnhet el büntetlenül. S ha van igazmondó Isten, az nem fektetheti bele millió és millió eszes teremtményének lelkébe a boldogság, a soha el nem múló, tökéletes boldogság természetes vágyát, ha aztán ennek a boldogságváagnak, még a legjobbaknál s legérdemesebbeknél is, csalódásban kell végződnie.

Vannak persze, akik a kereszténységnek ezt a legszebb s legvigasztalóbb tanát is merő gúnyolódással igyekeznek elnémitani, mondván, hogy a mennyországot csak a papok találták ki az együgyűek elbódítására, a sorsukkal elégedetlenek lecsendesítésére, a gazdaságilag elnyomottak s kifosztottak fékentartására. Igen, mert érzik, hogy ez a tan oly magasztos, oly gazdag és nagyszerű, hogy ők a maguk szegényes hitelenségében semmi hasonlót nem tudnak vele szembe állítani s azért nem marad más hátra, minthogy gúnnyal igyekezzenek elhomályosítani ennek a tan-

nak a fényességét. Azonban a gúnyolódás nem érv s a finton nem cáfolat.

A jelzett ellenvetés *igaztalan beszéd*, mert a mennyország tana semmiképpen sem célozza a gazdasági kifosztást s az elnyomók védelmét. Nem tiltja, sőt inkább előmozdítja a társadalmi igazságosság követelését s azt a szociális törekvést, hogy már ezen a földön is juttassunk minden embernek emberhez méltó jólétet. *Alaptalan beszéd*, mert a mennyország nem a papok találmánya, hanem az evangéliumnak sűrűn ismételt tanítása, Jézus hirdette isteni kijelentés. És *szomorú, kegyetlen beszéd*, mert éppen a szenvedőt s a szegény embert fosztja meg a legszebb reménytől, a legfőlemelőbb vigasztól, az emberi nagyság és méltóság legfőbb föltételétől. Egyszerű géppé alacsonyítja a munkást s lenyomja a halálban végleg megsemmisülő, igavonó állat színvonalára.

Aki az örök életem gúnyolódik, az a legmagasztosabb emberi eszményt gúnyolja: a halhatatlanságot, a legmélyebb emberi ösztönt tagadja: a boldogság vágyát, a legfőbb igazságot káromolja: az Isten szavát.

Ha már most az örök élet valósága bizonyos igazság, a másik fontos és vonzó kérdés ez: *miben áll hát az az örök élet?* Mi az a mennyország, amelyről Jézus az evangéliumban beszél?

Az örök boldogság mibenlétének részletezésében a kinyilatkoztatás feltűnően szűkszavú. Amivel bizonyítást akarja kifejezni, hogy annak közelebbi ecsetelése emberi színekben s képekben teljességgel lehetetlen. Mert az a mennyi boldogság annyira felülmúl minden emberi elképzelést, hogy minden kísérlet, amely azt emberi szavakba akarná foglalni, céltalan erőlködés lenne. Azért maga az Úr Jézus is a mennyországot, a jók és igazak végállapotát, egyszerűen „életnek” nevezi, „örök életnek”, „az Úr örömeinek”. Legföllebb „lakomához” hasonlítja, az Atya „vacsorájához”, ahol az Úr maga övezi föl magát és szolgálja ki gyermekeit; vagy „királyság-

nak" mondja, amely az Atya áldottainak készítettett kezdettől fogva.

A Szentírás egyéb részei is csak gyenge emberi hasonlatosságokat alkalmaznak.

Azt mondják pl., hogy az Isten örök országában, az üdvözültek birodalmában békesség és zavartalan nyugalom leszen: „hogy megpihenjenek munkáiktól” (Jel. 14, 13.). Hogy ott el nem múló fényesség lesz: „Akkor az igazak fényleni fognak, mint a nap Atyjuk országában” (Mt. 13, 43.). Uralom és dicsőség: „Uralkodnak Krisztussal” (Jel. 20, 6.); jólét és gazdagság: „Nem éheznek és nem szomjaznak többé, és nem éri őket többé a nap, sem bármiféle forráság” (Jel. 7, 16.); halhatatlanság és szenvedésmentesség: „Isten majd letöröl szemükből minden könnyet és halál nem leszen többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom...” (Jel. 21, 4.). Továbbá azt mondja, hogy ott örök ifjúság lesz: „Kielégíti javaival kívánságodat, és mint a sasé, visszatér ifjúságod” (Zsolt. 102, 5.); örök szeretet s atyai ölelés: „Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot” (Mt. 25, 34.); édesség és gyönyörűség: „Házad dús javaitól megrészegülnek s gyönyörűséged patakjával itatod őket” (Zsolt. 35, 9.).

A Szentírás a mennyországot boldog városhoz hasonlítja, amelynek minden köve arany s kristály, minden tornya s kapuja drágakő, amelynek fényessége a Bárány s amelybe a királyok elhozzák minden ékeségüket, vagyis, ahol együtt lesz mindenki, aki királyi lélek volt ezen a földön, jó, tiszta, nemes és szép. A Szentírás szerint az örök élet boldogságának lényege és koronája azonban az Isten látása lesz, a végtelen Szépségnek közvetlen és tökéletes szemlélete, bírása. Itt a földön, így fejtegeti Szent Pál, csak mintegy tükörben és rejtvényben látjuk Istent, a legfőbb jót; a mennyországban pedig szemtől-szembe látjuk őt, úgy, ahogy van (Kor. I. 13, 12.). Ebben a szemtől-szembe látásban áll a lélek tökéletes betelése s kielégülése,

belőle fakad az üdvözültnek végtelen istenszeretete s ujjongó gyönyörűsége.

Lehet, hogy ezek a szentírási kijelentések első pillanatra nem kapják meg képzeletünket, de ha elmélkedve belehatolunk a tartalmukba, lehetetlen, hogy ámulattal ne teljünk el s föl ne ujjongjunk a krisztusi ígéretek nagyszerűségén. Nem csoda, hogy ezek a látszólag oly szűkszavú kijelentések, Isten szavainak ezek a fényjelei, elragadtatásba ejtették a szenteket s a kereszténység nagy gondolkozóit.

Micsoda elképzelhetetlen s elmondhatatlan élet is lesz az, mennyire minden emberi fogalom keretét szétfeszítő, minden kifejezhetőt messze túlszárnyaló, boldog beteljesülés! Szabadnak lenni minden gondtól, bajtól, bűntől, szenvedéstől mindörökre! Szabadnak a szegénység, betegség, a halál s az elválás minden veszedelmétől! Viszontlátni azokat, akiket szeretünk s akik velünk együtt üdvözültek! Eltemetett szülőket, sírba fektetett hitvest, gyermeket, jóbarátot! Együtt lakozni a legnagyobbakkal s legtisztábbakkal, akik valaha ezen a földön éltek, akik az Isten országának sokezeréves története folyamán jeleskedtek! Az ártatlanokkal s bűnbánókkal, a hősökkel és vértanúkkal, az emberiség színével-virágával! Együtt a Legtisztább Szúzzal, a malaszttal teljessel, akit Jézus a keresztfáról anyánkul rendelt! Együtt Jézussal magával, a megdicsőült Udvözítővel, akinek arcába tekinteni az angyalok is epedeznek!

S főleg látni a Végtelent, az Istent ölelni, bírni a Jóság és Szépség örök tengerét, bepillantani az Őr belső életének rejtett, örök titkaiba! Isten gyermekének, fiának, örökösének tudni magunkat! Ott lenni, ahol Jézus van s ahol természet szerint csak ő lehet: az Atya keblén, aki a „megközelíthetetlen fényességben lakik” s látni, hallani, élvezni a szent titkokat, amelyekről Szent Pál azt mondja, hogy „szem nem látott, fül nem hallott, ember szívébe föl nem hatolt, amiket Isten készített azoknak, akik őt szeretik!” (Kor. I. 2, 9.)

Milyen hallatlan kincsek, mily kimondhatatlanul gazdag ígéretek ezek!

A mennyország annyi, mint örök *boldogság*.

Tudjátok, mit jelent ez a szó: boldogság? Oly könnyen mondjuk ki e szót s oly minden elképzelhetőt meghaladó ennek a szónak tartalma! A boldogság: mindaz, ami szép, ami jó és kíváncsú, mindaz, ami igéző és elbűvölő, mindaz, amit szeretni, ami után vágyani s epedni, amiért lelkesedni lehet. És mindez együtt!

Boldogság!... Ez nemcsak kitüntetés, bőség, egészség, öröm, fény, hatalom, béke, mosoly és szeretet: a boldogság mindez együttevve, halmozottan, sűrítetten. Boldogság: az én teljes és mindenirányú kielégülésem, tökéletesülésem, megdicsőülésem. Boldogság: annak a csúcspontnak az elérése, amely felé egész természetünk s annak minden törekvése irányul.

A boldogságnak egyetlen paránya, egyetlen kis visszfénye néha egészen birtokába veszi az embert, szinte az eszünket veszi. Voltak a világháború után anyák, akik holtnak vélt gyermekük visszatérésekor a viszontlátás örömeiben szörnyet haltak. A boldogság meghasította a szívüket. Petőfi „rabja”, mikor visszakapja szabadságát s börtönének ajtaja hirtelen feltárul, örömeiben holtan rogy össze. Van, akit, ha hirtelen nagy öröm ér, percekig nem tud szólni a boldogságtól. Helyesebben: a boldogságnak attól a viszonylag igen csekély töredékétől, amely váratlanul eltöltötte.

Vannak, akiket a helytelenül felfogott boldogságuk vágya esztelen és bűnös tettekre sarkall: a tolvaj lop, a rabló rabol, sőt gyilkol, hogy megszerezze magának azt, amiben boldogságának eszközét látja. A regények és ujságok tele vannak hőstettekkel és örületekkel, amelyeket szerelmesek követnek el, mert szerelmük tárgyában boldogságuk feltételét vélik felfedezni. Millió ember lótfut szakadatlanul, gyötri, zúzza magát egy életen át, hogy vagyont gyűjtsön s százezrek vágtak bele a legkalandosabb vállalkozá-

sokba az arany után való lázban, amelyben a boldogulás reménye csillogott feléjük.

Am minden földi boldogság csak részleges, szűkös és tökéletlen s ami fő: mindig ingatag és bizonytalan. Sőt az az egy biztos benne, hogy bizonytalan és mulandó. Csak az örök élet boldogsága tökéletes, mindenirányú, hiánytalan s ami fő: ingathatatlanul biztos, soha többé el nem veszíthető. Mert hiszen ami a mennyországot voltaképpen boldoggá teszi, az, hogy örökké tart.

Örökre tökéletesen boldognak lenni!

Ki az, aki ezt a megrázóan fölséges fogalmat végig tudja gondolni? Ki tudja ezt fölmérni ésszel, utolérni a képzelet legmerészebb szárnyalásával?

Boldognak lenni egyetlen napra, egyetlen órára, csak egy negyedórára: hány szegény embernek vágya ezen a földön! Boldognak lenni egy életen át, baj és szenvedés nélkül élni, gond és aggodalom nélkül, minden elérhető földi jónak birtokában, éveken át, teljes testi-lelki egészségben, fiatalságban, zavartalanul és akadálytalanul: mily utópisztikusan tündéri elképzelés! Boldognak lenni ezer éven át, millió éveken át, kozmogonikus periodusokon át: micsoda merész, félelmetesen nagyszerű gondolat! S ó, ez még mindig nem annyi, mint *örökké boldognak lenni!*

Ki lehet-e fejezni az örökkévalóságot évekkel, időtartamok egymásra-halmozásával? Nem lehet! Ismert érzékeltetési kísérlet az, hogy azt mondjuk: ha ez a templom a talajától a legfelsőbb boltívek tetőpontjáig tele volna rakva a legfinomabb lisztporral s minden ezredik esztendőben eljönne egy madár s mindig csak egyetlenegy liszt-szemet venne el belőle...: milyen irtózatosan hosszú, számokkal talán ki sem fejezhető időóceánnak kellene eltelnie, míg ez a templom végig kiürülne! S ha nem ez a templom, hanem a Szent Gellérthegy, sőt a Himalája egész hegylánca volna az a tartály, amelyből a képzeleti madár a lisztport ezer esztendőnkint egy-egy liszt-szemmel elhordaná, ennek az észbontóan nagy idő-

tartamnak elteltével az örökkévalóságnak még mindig nem lennénk a végén.

S ha nem a Himalája volna a tartály, hanem az egész földgömb, s ha nem is a földgömb, hanem egy akkora gömb, amelyben az egész tejút a maga három milliárd égitestével együtt elérne..., s ha ez mind tele volna lisztporral s minden ezredik esztendőben csak egyetlenegy szemmel kevesebbédnek: valamikor, szörnyű messze távolban, elgondolhatatlanul hosszú időperiodusok után végre még ez a tartály is kimerülne: ám az örökkévalóságnak akkor is még csak a kezdetén volnánk!

A matematikusok ezt az elképesztően nagy évmennyiséget még aránylag nagyon könnyen kifejezik; hiszen ez a roppant évmennyiség egyszerűen a 10-es számnak talán úgy a hetvenedik hatványa volna. Tehát valóságos semmi pl. a 10-es számnak a tízezredik vagy tízmilliomodik hatványához képest. Ezek már szinte őrjítő számóriások s mégis... az örökkévalóság éveihöz képest porszem a tenger fővenyéhez képest!

Számokban ezeket az időtartamokat kifejezni egyszerűen képtelenség: az örökkévalóság egyszerűen nem fejezhető ki számokkal. Tenger az, amelynek nincsen partja: hegy, amelynek nincsen csúcsa; örvény, amelynek nincs fenéke; vonal, amelynek nincs vége; nap, amelynek nincsen estéje; élet, amelyre sohasem következik halál vagy megsemmisülés... S ez a véghetetlen élet, tele ragyogó dicsőséggel, ujjongó örömmel, egész emberi befogadóképességünket túlhaladó boldogsággal: valóban olyan koncepció ez, amelyre szó sincs az emberi szótárban, fogalom nincs az emberi elmében.

Ez már annak az isteni létrendnek átömlése az ember lelkébe, amelyről a zsoltáros így énekel: „Te, Uram, kezdetben megteremtetted a földet, s a te kezed művei az egek. Azok elmúlnak, de te megmaradsz, és mint a ruha, mind elavulnak; elváltoztatod őket, mint

az öltözetet és elváltoznak; te azonban ugyanaz maradsz és éveid el nem fogynak" (Zsolt. 101, 26. kk.).

Álljunk meg itt, hiszen ennél tovább emberi szó s emberi szárnyalás úgysem juthat. Keressük meg inkább a kézenfekvő tanulságokat a mennyország s az örök élet gondolatából.

Ez a gondolat mindenekelőtt *beszédes bizonyága a keresztény tanrendszer fölséges nagyvonalúságának*, mindent fölülmuló, túlszárnyaló nagyszerűségének. Hol van filozófia, hol van elgondolás, amely ily magasztos célt szabna az amúgy oly kicsiny és nyomorék ember életének? Hol van még egy eszmeirány, amely így hangsúlyozná az ember felsőbbrendű hivatását, ilyen tündöklően magasztos rendeltetést állapítana meg számára?

Hiszen ha a cél s a vég az örök élet, akkor oly nagyszerű és felelős dolog embernek lenni! Akkor oly súlyos, fontos feladat a földi élet, amelytől ilyen döntések függnék!

A legszebb és legnemesebb indítók ugyan a jó cselekvésre az Isten iránt való önzetlen szeretet, amely nem néz jutalomra és büntetésre. De emberek vagyunk s az önzetlen indítók mellett a saját javunk vagy kárunk gondolata is mindig erősen befolyásolja cselekvésünket.

Ezért nem elégszik meg az állam sem a pusztán nemes motívumok hangoztatásával, hanem jutalmaz és büntet, mert másképp nem tudná fenntartani a társadalmi rend és erkölcs uralmát. Ugyanígy a jó Isten: a vallásos és erkölcsös cselekvésre hatalmas lendítő erőül állítja elénk s engedi hatni ránk az örök élet s az örök kárhozat felülmúlhatatlanul erős motívumait. Mintha azt mondaná: Ember, a legfőbb kötelességek teljesítésének útja számodra egyúttal a legfőbb boldogságnak is útja, s elmulasztásuk végzetes büntetést: örökkétartó bűnhődést vont maga után!

Ebben az ószövetségi s főleg evangéliumi tanításban rejlik a keresztény etikának legfőbb s leghatásosabb szankciója.

Micsoda hősies erőfeszítések fakadtak e gondolatok nyomában! Mennyi vértanui hűség, mennyi egész életet betöltő aszkézis és vezeklés, mennyi apostoli készség, mennyi természetfölötti lélekbimbózás! Isten senkit el nem kárhoztat a saját bűne, szabad-akarátú kötelelességmulasztása nélkül, és Isten senki felnőtt, normálisan fejlett embert nem üdvözít a saját közreműködése nélkül. Ebben a kettős tanban rejlik a keresztény erkölcsi élet egész roppant komolysága, felelősségteljessége, drámaisága.

Hallatlan nagy erkölcsi felelősséget kap az élet a kereszténységben azáltal, hogy az ember kezében, minden egyes ember kezében van letéve a saját örök sorsa! Előttem élet és halál, örök dicsőség és örök megszégyenülés, örök ujjongás és örök gyötrellem, örök mennyország és örök kárhozat!

A roppant választás szabadsága az én kezemben van! Nem vak végzet, nem kegyetlen és igazságtalan eleveelrendelés, hanem a saját becsületes helytállásom vagy helynemállásom fogja eldönteni, életre vagy halálra leszek-e méltó! Magamnak kell, mint a Szentírás mondja, jócselekedeteim által kiválasztatásomat biztosítanom! Nem tréfa hát az élet, nem luxus a hit s az erkölcs, nem mindegy, hogyan élek s mit teszek.

Mert az én evilági istenszolgálatom s istenhűségem, vagy pedig bűnöm és hűtlenségem lesz a sorsom elhatározója s esetleg halálos ítéletem. Boldogságom megszerzője, vagy boldogtalanságom megpecsételője.

Ezzel kapcsolatos a második nagy következés: a mennyország tana hatalmas fényű *vigaszt és reményt sugároz a mi életünkbe.*

Oly esendő ebben az életben minden! Ma talán gazdagok vagyunk s holnap már koldusok, ma egészségtől kicsattanók s holnap menthetetlen, gyógyíthatatlan betegek! Ma szeretnek és becsülnek az emberek s holnap minden utcagyerek követ dob ránk. Ma kedves otthon, viruló gyermekek mosolya, a családi élet sugárzó melege vesz körül s holnap egyedül és árván támolygunk néhány könnytől ned-

ves sír körül. Ma nagy és boldog haza ölén élünk s holnap hontalanok, üldözöttek, kifosztottak vagyunk. Mindenünk elveszhet, csak egy nem: az örök élet biztos várása; hacsak magunk nem közösítjük ki magunkat belőle!

Ez a remény mosolyogni tanít a fájdalomban is, a vesztésben is, a szegénységben is, a halálban is!

Mi az, amit itt a földön elveszthetünk, ahhoz képest, ami félre van téve nekünk odatúl? Mi az, amit siratnunk érdemes, amíg az a másik kincs, az a kiapadhatatlan, óriási kincs bizton integet felénk? Mi az, amin könnyeznünk volna szabad, amíg Isten kegyelmét el nem veszítjük s benne az örök élet boldog birtokát? S mi az az áldozat, amely túlságosan nehéz lehetne ezzel a kincssel szemben?

Ó, érdemes élni, érdemes a legnehezebbet is megtenni, érdemes lemondani, vezekelni, önfegyelmézést gyakorolni, érzékiséget fékezni, tisztaságban élni, imádkozni, böjtölni, virrasztani, hiszen oly igen nagy kincset óvunk és őrzünk vele. Ó, érdemes apostolkodni, katolikus akciót folytatni, hithirdetőnek menni, mindenünket az Úrnak lába elé vetni! Ó, érdemes, ha ő így kívánná, akár az életünket adni s piros vérünket hullatni érte!

Mert ha az örök életet biztosítottuk vele, semmit el nem veszítettünk s mindent megnyertünk általa!

S végül az örök élet gondolata a *legbeszédesebb tilalomfa a bűnnel szemben*. A legjobb erősítő az élet csábításai s kísértései ellenében.

Csak behúnyt szemmel lehet az örvénybe ugrani. Csak az örök életet feledő elmével lehet azt a lelki öngyilkosságot elkövetni, amelyet súlyos bűnnek, Isten súlyos megbántásának nevezünk. Aki szem előtt tartja az örök élet hatalmas gondolatát s főleg azt, hogy nemcsak boldog örök élet van, hanem boldogtalan is, mérhetetlen szenvedés egy örökkévalóságon át: az inkább meghal és százezerszer inkább meghal, mintsem hogy tudatosan vétkezzék.

Hiszen mit ér vele, ha aranyat, kincset halmoz,

ha érzékkápráztató bűnös élvezetekben van része, ha akármilyen nagy szenvedélyét elégíti ki, ha akár az egész világot megnyeri, mint Jézus mondja, de lelkének kárát vallja s örök boldogság helyett örök kárhozatra teszi méltóvá magát?

Aki hisz az örök életben s szeme előtt tartja annak jelentőségét, nem lehet hitetlen vagy vallástalan. Nem káromolhatja az Isten nevét, nem hanyagolhatja el vallásos kötelességeit, nem lehet hűtlen Krisztus menyasszonyához, a katolikus Egyházhoz. Nem köthet egyházellenes házasságot, nem élhet meg nem engedett viszonyokban, nem követhet el igazságtalanságot, nem gyűlölheti felebarátját, nem lehet bosszúálló, nem lehet öngyilkos. Mert hiszen arra kell gondolnia, hogy mindezekkel a bűnökkel becsapja maga előtt a boldogság ajtaját s esetleg örök kétségbeesésbe taszítja önmagát. Az ilyen ember inkább vértanu lesz, inkább elszenvedi a vallásüldözés minden kegyetlenségét, inkább lemond a világ minden gyönyörűségéről, de lelkét veszedelembe nem dönti, örök boldogságát nem kockáztatja.

Ó, ha az emberek többet gondolnának az örök életre, nem mernének oly bűnösen és könnyelműen élni, nem volna köztük annyi közönséges vagy úri gonosztevő, az emberek nem táncolnának oly magukbízottan a legszörnyűbb örvények szélén! Ha többet gondolnának az örök életre, bezzeg nem sajnálnának több erkölcsi erőfeszítést, több komolyságot az Isten szolgálatában! Több lenne bennük a hitvallói, sőt, ha kell, a vértanui készség, akár egész életet betöltő aszkézis és vezeklés, több az apostoli segíteni-vágyás!

Többször jutna eszükbe az Udvözítő szava: „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsokat” (Máté 19, 17) s az a másik, lélekbemarkoló krisztusi intelem: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja!” (Máté 16, 26.)

Mennybemenetel! Áldozócsütörtök!

Az Atyához megtérő, földi szűkösségből felsőbb-

rendű életre szálló s azt nekünk is megnyitó Krisztus! Visszhangra találsz-e ebben a földhöz tapadt korban, amely büszke arra, hogy a porban kúszik? Ki tudod-e emelni gondolkodásának tragikus alacsonyágából, szemszögeinek szomorú tompaságából az embert, aki látást elfogó s lelket ölő téveszmék szolgaságába süllyedt? Amit a költő megérezett, mikor azt zengte:

... Mit mulatnál
Ó, én lelkem e romoknál?
Fölfelé, csak fölfelé!

— megérti-e a technika, a parkett s az aszfalt embere, ha Krisztus mennybemenetelének ünnepi harangjai zúgják fülébe? Sírok milliói között, lehulló egzisztenciák tragédiáinak, csalódott lelkek letöréseinek hosszú során felébred-e végre az emberekben a magasabb létrendre való meghívattatás fenséges tudata? S a század materializmusán és érzékimádásán győz-e ismét a lélek, a Krisztus hite, a mennybefelevétel boldog ígérete, a Krisztus hirdette örök élet szilárd bizodalma? „Vado ad Patrem.” Az Atyához megyek. Ez Jézus jelszava, ez legyen a miénk is. Ez az a cél, az a vég, amit nem szabad felednünk!

Pünkösd.

„Ime, megújítok mindeneket!”
Jel. 21, 5.

Voltaképpen fájdalmas dolog, hogy a legtöbb ember nem tudja többé, hogy mi a pünkösd. Ennek az ünnepnek a lelke teljesen idegen lett számára. Még katolikusok közt is akad, aki a karácsonyt valahogy csak érti, a húsvétot is, de a pünkösd tartalma hétecsétes könyv neki.

Pedig éppen a pünkösd oly titokzatosan gazdag értelmű, oly mindent magába foglaló ünnep, még karácsony és húsvét titkait is, mindent, ami szép e világon: igazságot, erőt, fényt, szeretetet, boldogságot.

Mi hát a pünkösd? Röviden így mondhatnám: a

karácsony és húsvét betetőzése. A karácsony s húsvét adományainak összegezése, voltaképpen megszerzése, birtokunkba juttatása. Pünkösd nélkül a karácsony és húsvét merő világtörténelmi dátumok volnának, nagyszerű, de tőlünk távol álló események emléknapja. A pünkösd teszi, hogy a megtestesülés és megváltás hozománya a mienk legyen, hogy gyümölcse ránk is alkalmaztassék, hogy a Szentlélek kegyelme által egyenként és egyénenként is megszerezzük a megváltás kincseit.

A pünkösd éppen ezért nem átmenő, egyszerű ünnep, hanem örök ünnep, állandó ünnep, mindennapi ünnep, amely a lelkek birodalmában soha meg nem szűnően fejti ki varázslatos, jobban mondva: isteni erejét.

A Szentlélek nemcsak egyszer jött le a földre, első pünkösd napján, hanem állandóan lejön s itt lakik köztünk s egész életünket ünneppé avatja. Mikép? Hogyan? Erre hármass feleletet adhatunk: az istenfiúság közlése által, a folytonos természetfölötti bennünk-működés által és végül a katolikus Egyház fenntartása, éltetése, belső alakítása és vezetése által.

A pünkösd mindenekelőtt az *istenfiúság ígérete*.

Mi más az a Szentlélek eljövetele, közénk szállása, mint a megszentelő kegyelem, azaz az istenfiúság kegyelme? Az a csodálatos lelki processzus, az a természetfölötti átalakulás, amelyen a lelkünk átmegy, minden szem látásától messze s elfátyolozottan, minden emberi megfoghatástól, sőt közvetlenül megérezhetőségtől távol, mikor Isten gyermekévé fogadja, a Végtelen a végest, a Mindenható a törpét, az abszolút tökély a bűnre hajló halandót. Amikor szinte maga mellé ülteti a lelket, a trónjára helyezi, eljegyzi magának, ráírja nevére minden kincseit, minden pazar, isteni gazdagságát.

Rokonságba kerülni Istennel, testvérévé s osztályosává lenni Jézusnak, örökösévé a boldog Istennek: nem, mi ezeket a titokzatos dolgokat legfeljebb sejteni, halvány emberi szavakkal körülírni tudjuk, a lényeg

előtt illetődött értetlenséggel állunk. De érezzük s tudjuk, hogy az istenfiúság a legnagyobb és legtöbb, amit Isten nekünk adhat, amiben az ő leereszkedő szeretete legelevenebben fejeződik ki. Itt az ég ölelkezik a földdel, a ragyogó, természetfölötti fehérség a bűnös emberrel, a fény a sötétséggel, a tűz a lomha hidegséggel.

S tudjuk azt is, hogy általa mi magunk kimondhatatlanul gazdagok leszünk és felmérhetetlen magasságba röppenünk önmagunk fölé. Hiszen olyan gyöngé és törekeny az ember, olyan esendő s mulandó; gonosz ösztönök s megszegyenítő rútságok hullámszanak, kavarnak, éktelenkednek benne. Az ujságokban nap-nap mellett megdöbbenő eseteit olvassuk az emberi hitványságnak; az ember nemcsak megdöbben tőle, hanem szinte szégyenli, hogy ahhoz a fajhoz tartozik, amely ilyen hajmeresztő gonoszságokra és elvetemültségekre képes. De íme, ahol a Szentlélek kegyelme veszi birtokba a lelket, ott ez az erénynek, a nagyságnak, a hősiességnek époly szédítő magasságaira lendül fel, mint amilyen döbbenetesen mélyre tudott süllyedni nélküle.

Mi volt egy Magdolna, egy Ágoston, egy Cortonai Margit a kegyelem befogadása előtt s mi lett utána! Egyik oldalon tolvajok és útonállók, kéjencek és leánykereskedők, nagystílú szélhámosok és tömeggyilkosok, a másik oldalon a szentek, szűzek, vértanúk, hősök! Ugyanazon emberi kategória szülöttei, ugyanazon test és vér, anyag és lélek; s mégis az egyik csupa erkölcsi fekély és borzalom, a másik csupa ragyogó, éteri tisztaság, apostoli láng és földfelettség!

Értitek most már, vagy sejtitek legalább, mi az: ha valaki a Szentlelket hordozza lelkében, vagy nem; ha valaki pünkösdi tűzével töltekezett, avagy bezárta szíve ajtaját a felülről jövő szélvész zúgása elől?

Mi teszi a rettentő különbséget ember és ember között? Végső elemzésben az, hogy az egyikben megfogamzott és kivirágzott az istengyermekség mennyei ajándéka, másként: a megszentelő kegyelem, a másik-

ban nem. Az egyik Istenbe kapcsolódott s befogadta magába az isteni vendéget, a Szentlelket, a másik kiűzte vagy visszautasította őt. Az egyik természetfölötti életet él, a másik hijával van annak. Ez a legmélyebben szántó és legélesebben elválasztó határvonal emberek és emberek között.

Az emberek másban is különböznek egymástól, de egyetlen különbség sem oly mélyreható, oly lényegbevágó, mint a kegyelem jelenléte vagy nemléte a lélekben. Az egyik embert ez a természetfölötti kincs az Isten gyermekévé teszi, Isten különös szeretete tárgyává, természetfölötti kincsek birtokosává; a másik Isten ellensége marad, Isten szemében a harag és utálat tárgya. Az egyiknek lelkében mint arany verőfény tündöklük az Isten arcának vetülete, erények és isteni adományok ragyogása, a másikéban felburjánzik minden aljasság és hitványság, felgyülemlik minden szenny és minden méreg. Már itt a földön.

Hát még odatúl!

Szent Pál mondja, hogy most még nem tűnik szembe, hogy voltaképpen mik is vagyunk, de majd odatúl ki fog tűnni. Ott az istenfiúság kegyelmi állapota üdvösséggé fog kibontakozni, fénné, tudássá, látássá, szeretetté, boldogsággá, örökszép életté; a kegyelem hiánya pedig kárhozatba torkollik, börtönbe, amelyből sohasem lesz szabadulás, szégyenbe, amelyből sohasem lesz feltámadás, kínba, amelyet sohasem vált fel enyhület.

Látod most már, testvér, mily kimondhatatlan kincs az, amit a Szentlélek-Isten közölni akar veled? S látod, mennyire szükséged van a pünkösöd ajándékára, hogy ezt a felbecsülhetetlen kincset gondosan őrizd, el ne veszítsd, magadat rá méltatlanná ne tedd?

Ne gondold azonban, hogy csak akkor veszted el az istenfiúság kegyelmét, ha te is lealacsonyodott lelkű gonosztevő leszel, talán rablógyilkos, vagy uzsorás, vagy panamázó, vagy gyujtogató! Nem, az istenfiúság kegyelme akkor is hiányozhatik belőled, ha amúgy derék ember vagy, természetes értelemben

talán tökéletes is, talán jó családapa, példás úriasszony, lelkes hazafi, kötelességtudó tisztviselő. Mert ezek mellett az emberi jótulajdonságok mellett még mindig elhanyagolhatod a természetfölöttiséget, keresztény kötelességeidet s akkor már emiatt sem lehetsz a Szentlélek-Isten élő temploma.

Hány van ma ilyen! Nem gonosztevő, dehogyl De üres lélek. Nem tolvaj, de minden mélység, minden természetfölöttiség, minden komoly vallásosság, minden következetes istenszeretet nélkül való. Amúgy derék ember, de aki Isten parancsait nem teljesíti, kegyelmi életet nem él. Vajjon üdvözl-e? Bizony nem, mert Isten szemében a merő emberi jóság nem elég. hacsak az istenfiúságot, a természetfölötti kegyelmi életet hozzá nem szerezzük s meg nem őrizzük.

Csakhogy a Szentlélek jelenléte bennünk nemcsak állapot, hanem *működés* is.

Nemcsak az istenfiúság állandó köntöse az, amelyben jelenléte érvényesül, hanem az a folytonos ráhatás és titokzatos belenyúlás a lelkünk életébe, értelmünk villanásaiba, akaratunk rezzenéseibe, amit *segítő kegyelemnek* nevezünk.

Mily csodálatos világ egyetlen fűszál belső világa, egyetlen rovar szemecskéjében egyetlen idegszálnak vagy sejtnak belső nyüzsgése, alakulása, életfolyamata! Hát még mennyivel csodálatosabb az ember lelki világa, ez a folytonos csatája gondolatoknak, érzelmeknek, szenvedélyeknek, indulatoknak; megvilágosodás és vakság, belátás és kétség, felfelé lendülő akarat s lebotló, lehulló tehetetlenség, lángoló vágy és csüggedő lekonyulás, felfelé epedés és lefelé zuhanás! És valamennyi közt a Szentlélek titokzatos szálakat szövögető munkája, megvilágítása, intése, nógatása, édesgetése, fenyítése, vigasztalása, bátorítása, simogatása!

Mily csodálatos ebben is a különbség az emberek között!

Egyik fogékony tanítvány mindent belát, mindent helyesen ítél meg, könnyen megtalálja a nagy meg-

oldásokat, észreveszi a nagy összefüggéseket, s nemcsak lát és tud, hanem szomjas lélekkel vágyódik is a jó után, örömmel teszi, lelkesen öleli magához a valásnak még a fájdalmas, lemondásos elemeit is, a keresztet, a tövist, az epés és ecetes poharat. A másik pedig semmit sem ért meg, semmit sem érez, semmit sem lát be, ott is kételkedik, ahol erre semmi oka sincs, mindent összezavar és összekuszál, nem tudja megkülönböztetni az igazságot a hamisságtól, az Úr szavát a félrevezető, sallangos téveszméktől, divatos jelszavaktól, üres szofizmáktól. Vagy ha lát is, de tenni nem akar, lomha és rest a jóra, lepattan a lelkéről minden mégoly megrázó indíték, mégoly meggyőző érv. Vagy ha rálép is a helyes útra, hamar visszariad, visszaesik, lemarad s egyszerűen végleg lehull az élő kereszténység fájáról.

Mi ennek a másik, roppant különbségnek az oka? Az-e talán, hogy az Isten egyiknek kegyelmet ad, a másiknak nem? Szó sincs róla; Isten mindenkinek ad kegyelmet és segítséget a jóra, mindenkit hív, mindenkit törekszik megmenteni. Mi nem vagyunk fatalisták és nem hiszünk a kálvini predesztinációban; nem tartjuk azt, hogy Isten dróton ráncigálja az embereket, egyiket az üdvösségre, másikat a kárhozatra.

Hanem igenis a különbség főoka ott van, hogy egyik ember *közreműködik* a Szentlélek belső ráhatásaival, a másik nem; minek folytán az egyik mindig újabb és újabb kegyelmeket kap, mindig többet, fölségesebbet, termékenyítőbbet, a másiktól pedig a Szentlélek fokról-fokra visszahúzódik, mindig ritkábban, mindig halkabban szól a lelkéhez, míg végre talán végleg magára hagyja s legföllebb még csak egyszer-kétszer az életben tesz végső kísérletet a megmentésére.

Nem vettük-e ezt észre magunkon is, másokon is? Hányszor van úgy, hogy mihelyt egyszer a jó sugalmazást követjük, ennek a nyomában holnap már új és erősebb hívást, még magasabb ösztönzést érzünk magunkban a jóra! Viszont ha fontos dolgokban

szembehelyezkedtünk a kegyelem hívó s figyelmeztető szavával, másnap már sokkal gyengébb volt bennünk a természetfölötti ösztönzés és sokkal könnyebben siklottunk alá a lejtőn, mint első nap. Sohasem tudhatjuk, a kegyelemmel szemben elkövetett kisebb-nagyobb hűtlenségünk nem zárja-e el előttünk a további kegyelmek egész sorozatát, nem rekeszti-e be végzetesen a Szentlélek adományainak áradatát.

Hány ember van, aki már lelkiismeretfurdalást sem érez, amikor vétkezik! Vasárnap misét, húsvét-tájt áldozást mulaszt szemrebbenés nélkül, házasságtörésben él és még csak nem is nyugtalan miatta, skrupulus nélkül követi el a legnagyobb bűnöket és mulasztásokat. Miért? Mert visszautasította a kegyelem első intéseit, mire az isteni vendég távozott s őt magára hagyta. Ő szomorú távozása a Szentléleknek a lélekből! Szomorú elhalkulása a mennyei kopogtatásnak, szomorú bevágódása az üdvözülés ajtajának!

Mindennél fontosabb, hogy erre gondoljunk s Szent Pál tanításaira hallgatva vigyázzuk magunkban a Szentlélek munkáját, meg ne szomorítsuk őt, kicsibe ne vegyük, bennünk való működését el ne gáncsoljuk!

Mind a kettő: a megszentelő és a segítő kegyelem belülről ható értékek. Vannak azonban úgynevezett külső kegyelmek is, azaz olyan dolgok, intézmények, események, amelyek kívülről hatnak a lelkünkre az üdvösség érdekében. Ilyen a Szentírás és az egyházi tanítás, vagyis szenthagyomány, ilyenek a szentelmények, az ájtatossági gyakorlatok s ilyen főleg ezeknek hordozója és foglalatja: az Egyház.

Az Egyházban szintén a Szentlélek működik, sőt azt mondhatnók: az Egyház a Szentlélek megtestesülése. Pünkösöd ilyenképpen az *Egyháznak is születése napja*, vagy ha tetszik: első megjelenésének, nyilvános fellépésének, első síkraszállásának ünnepe. Ezen a napon indult el hosszú, évezredes, változatos útjára a katolikus Egyház, amikor az apostolok hirtelen eltelvén a Szentlélekkel, egyszerre bátrak, elszántak, hősök, hitvallók és hithirdetők lettek, s amikor Szent

Péter elkezdte azt az igehirdetést, amely azóta sem némult el a mai napig s nem fog elnémulni a világ végezetéig.

Mi is az Egyház?

Jézus adományainak a letéteménvese, kinyilatkoztatásainak őre s teriesztője, szentségeinek osztogatója, áldozatának folytatója. Mi az Egyház? Az egyetlen biztos eligazító az üdvösség útján, az egyetlen szilárd pont a vélemények, nézetek, divatok, kultúrák és átalakulások forgatagában, az egyetlen ingathatatlan talaj az emberi széthúzás és változékonyság félelmetes ingoványában. Az Egyház a Krisztus hagyatékának egyetlen hűséges tanuja, aki inkább viseli a maradiság, a türelmetlenség és papiuralom vádiát, de semmit le nem alkuszik és semmit el nem mállassz a krisztusi tanítást örökségéből. Az Egyház az egyetlen, aki nekünk Krisztus nevében és Krisztus hatalmából bűnbocsánatot adhat; az egyetlen, aki nekünk azt a Krisztus testét, azt az élő kenyeret nyújtja, amely nélkül Jézus szerint nincs üdvözülés.

Az Egyház az egyetlen vigasztaló s erősítő az élet szenvedéseiben s az egyetlen remény, amikor a halál órájában el kell takarodnunk a föld színéről. Amikor egy egész világ látszik összeomlani körülöttünk, ő az, aki a sírba is leszáll velünk és sírkeresztünk felett is diadalmasan és biztatóan éneklő az örök feltámadás dalát.

Mi az Egyház? Az az örökifjú, sokat üldözött, de mindig diadalmas királynő, Jézus menyasszonya, akit Jézus lelke vezet és éltet, tanít és sugalmaz. Sugalmazott már az első pünkösd napján és sugalmaz mindvégig.

Ez az Egyház ma születik meg: pünkösd napján.

Ő indulj csak el utadra, felséges, ifjú királynő, dicsőséges Krisztus-menyasszony, katolikus Egyház! Micsoda út áll előtted! Mennyi szenvedés és üldöztetés! Hogy fog patakokban, tengernyi áradatokban folyni a véred s azoké, akik téged követnek a száza-

dokon át! Mennyi probléma, mily feladatok állnak előtted! Neked kell majd vezetned, nehéz kérdéseket megoldanod, még állami, társadalmi, tudományos, sőt gazdasági téren is neked kell a népek mesterének lenned! Mennyi belső küzdelem áll előtted, a saját híveid gyengesége, a saját képviselőid tétlensége, tehetetlensége, mulasztásai, hűtlenségei miatt!

De mennyi diadal is!

Egész országok és évezredek fogják fejüket keresztvíz alá hajtani, egész nemzedékek a te irányítást várni; neked kell új kultúrát teremtened, új Európát, új Isten-országát a földön, neked kell átalkítanod a föld színét! Neked és benned a Szentléleknek. Mert hiszen nem a pap prédikál benned, hanem a Szentlélek a pap által; nem a püspök bérnád, hanem a Szentlélek; nem a pápa kormányoz, hanem a Szentlélek a pápában.

Sőt a Szentlélek hatása látszik meg benned akkor is, amikor emberi képviselőidnek gyengesége a legbántóbban ütközik ki történetedben, amikor évkönyveidnek legsötétebb lapjaira lapozunk rá! Mert semmi sem mutatja jobban a Szentlélek működését benned, mint az, hogy ennyi emberi gyarlóság, elégtelenség és hitványság mellett is, ennyi szakadás, eretnekség és támadtatás között is te azért sohasem szüntél meg Jézus egyháza lenni, az igazság oszlopa és szilárd alapja, ahogy Szent Pál nevez: az egyetlen út az Úr felé!

Pünkösdi voltaképpen mindnyájunknak születésnapja, amolyan igazi családi ünnep, a katolikusság létesülésének évfordulója, és ezzel együtt a mi kiválasztásunk és boldog hozzátartozásunk emlékezete. Pünkösdi ember csak az, akiben megvan ennek az ünnepnek öröme. Aki minden egyébnél boldogabb abban a tudatban, hogy katolikus, hogy Jézus Szentlélekének intézményes vezetése alatt áll. Aki büszke és szent örömmel tekint fel arra a mérhetetlen jóra, amit az Úr a katolicizmus által a világon eddig művelt s a

világ végéig művelni fog. S aki az igaz Egyházba való meghívásának kegyelméért hálás is törekszik lenni azzal, hogy szeretettel simul hozzája, imádkozik az Egyház szabadságáért és felmagasztaltatásáért s dolgozik azon is, hogy az Egyház munkája a lelkek jobbitásán s megmentésén munkatársak hiánya miatt el ne lanyhuljon!

Jöjj el hát pünkösöd kegyelme, világosság és szeretet Lelkel

Jöjj el serkentő, nógató, intő és tanító isteni Vezér, aki által a bűnös is megtisztul, a gyenge is megerősödik, az ingadozó is megszilárdul, a lanyha is buzgóbb lesz! Aki megtanítasz minket hinni, szeretni, égiek után vágyódni, győzni az élet kísértésein, tökéletesedni s méltókká lenni az Úr örök ígéreteire!

Vond be lelkünket a megszentelő kegyelem ragyogó verőfényével, mint valami napfényből szőtt palásttal, hogy tetszők legyünk az isteni Igazság tiszta szent szemének s ez a palást menyegzői ruhául, belépőül szolgálhasson nekünk az örök élet lakodalmára! Hass reánk buzdító, felvilágosító, segítő kegyelmeiddel, hogy mindig tisztán lássuk a jobb utat és szeressünk is rajta járni! Tarts meg minket Szentegyházad kebelén, amelynek feje Krisztus és lelke Te vagy, hogy mi pedig méltó tagjai legyünk a Jézus titokzatos testének!

Ha ma még ingatagok vagyunk, mint az apostolok pünkösöd előtt, ha tudatlanok, rövidlátók, roskatagok, kicsinyhitűek, ha göröngyösnek s meredeknek érezzük az utat, mely az üdvösségre vezet: Szentlélek Isten, a te pünkösdi kegyelmed oszlassa el szemünkről a hályogot, elménkből a kételyt, szívünkből a félelmet, testünkből űzze el a restséget és kényelmeséget! Hogy mi is, mint az apostolok, Pünkösöd tüztől felvillanyozódva, Pünkösöd szélrohamától új életre kelve diadalmasan járjunk a hit és szeretet útján, amerre az Úr hív!

Pünkösdi titka.

„A Szentlélek leszálla mind-
azokra, kik az Igét hallgatták.”
Csel. 10, 44.

Pünkösdhétfőn.

Dogmáink közt a legelvontabbak s leghomályosabbak egyike a Szentlélek tana s ha világi katolikusaink nagy része amúgy is messze van a teológiai behatólástól, hát a Szentlélek teológiájával talán leginkább van megakadva. Nagy baj ez is, mert nagyon sok mélyen katolikus gondolatot, az egész vallási világtörténetét nem lehet megérteni a Szentlélek teológiájának némi ismerete nélkül.

Hogy a Szentlélek teológiája a legtöbb világi katolikus előtt hétpecsétetes könyv, közvetlenül onnan érthető, hogy hiába, mihelyt „lelket” mondunk, elvontságot mondtunk. Az „Atya” és a „Fiú” fogalma és szerepe még csak érthető valahogy, mert hiszen kézenfekvő emberi analógiákon épül. De „Lélek”, „Szentlélek”, „Spiritus”, „Pneuma” — magukban is oly szavak, amelyeket a hétköznapi embere lehetőleg messze elkerül s ha szól is róluk, óvatosan kerülgeti az értelmüket, tudván, hogy ezen a fogalmi területen legkevésbé otthonos és itt bizonyulhat legkönnyebben tudatlannak.

Vigasztalásul a világiaknak: maguk a teológusok is bizonyos tiszteletteljes félelemmel lépkednek ezen a homályos úton. Nem csoda, hiszen maga az *Írás is oly keveset beszél a Szentlélekről*; bár nem lehet mondanivaló, hogy keveset mondana róla. Krisztus Urunknak nyilván nem az volt a szándéka ezekkel a magas kijelentésekkel, hogy módszerező kíváncsiságunkat táplálja, a tudás kedvéért való tudást növelje bennünk. Csak annyit mondott a Szentlélekről, amennyit mondania kellett, ha már a Szentháromság tanába *valamiképpen* be akart minket vezetni. Innen van aztán, hogy a teológusok maguk évszázados, kemény, tudományos vitatkozásokat folytattak, sőt élesen elkülönöződő is-

kolákra szakadtak a Szentlélek működésének, főleg a kegyelem hatékonyságának s a predesztinációnak közelebbi magyarázatában. A laikus világnak rendesen sejtelve sincs ezekről a vitákról s a mélyenjáró gondolatokról, amelyek a vita során felvetődtek.

Jézus a Szentlelket megvilágosítónak, tanítónak, sugalmazónak és vigasztalónak nevezi (Ján. 14, 16. 26.). Csupa belső, lelki funkció, amely a tudatban megy végbe, de öntudatalatti módon. A Szentlélek bennünk lakik és bennünk hat; az eredményeit megállapíthatjuk, de a cselekvés és hatás pillanatában nem is sejtjük őt. Semmi sem látszik elárulni azt, hogy itt most nem annyira a mi természetes lelki erőink működtek, hanem a Szentlélek működött bennünk. Nem „csodás” úton, mert a csodához az kell, hogy mint ilyen *felismerhető* legyen, hanem „természetfölötti” úton. Bár ez megint nem zárja ki a természetes lelki erők és képességek normális érvényesülését, a fogalmak és képzetek, a következtetés, a képzettársítás, a természetszerűleg fellobbanó érzelmek pszichológiai egymásutánját. A természetfölötti itt is a természethez simul s azon keresztül érvényesül. Természetszerűen lefolyó belátásaink lehetnek a valóságban isteni beláttatások és természetszerű, szabadakarati elhatározásaink lehetnek egyúttal isteni indíttatások eredményei. Nem kell más hozzá, mint az, hogy az amúgy is minden cselekvésünkhöz szükséges isteni közreműködés a természetes rendből kiemelkedve természetfölötti közreműködéssé, indító, segítő és felemelő együttthatássá nemesbüljön bennünk egy természetfölötti gondviselés céljai irányában. — De ez már teológia, mégpedig nehéz és elvont teológia; maradjunk meg inkább azon a téren, amelyet minden további teológiai felkészültség nélkül megérthet a világi közönség is.

Állapítsuk meg mindenekelőtt azt a nagyjelentőségű tényt, hogy az emberben két egész világ küzd állandóan a felülkerekedésért: a jónak és rossznak a világa. Az értelmi, érzelmi és erkölcsi jóé és rosszé. Állapítsuk meg, hogy ez a harc végtelenül fontos: az

ember és az emberiség egész szerencsés vagy szerencsétlen fejlődése, már ezen a földön, hát még a másvilágon, ennek a harcnak a hullámvásásától és kimeneteletől függ.

Micsoda óriási, áldásos hatalom maga az *igazság* és milyen szörnyű, *pusztító erő a tévedés!* Vessünk példaképpen egy pillantást az orosz pokolra: százmilliók fegyenci sorsára, rabszolgaságára, kényszermunka-táborokra, szétdúlt családokra, sok milliók éhhalálára, a cseka és gépéu minden borzalmára. Ennek a sötét és véres fájdalomvonalnak és bűnvonalnak legelején egyetlen tévedés áll, egyetlen igazságul elfogadott rögeszme, egyetlen tömeggyilkos téboly! *A világtörténetnek s a hazai történetnek* is nem egy gyászos periodusát hasonlóképpen egy tragikus, messze kiható tévedés, egy téveszme, egy hamis következtetés, egy csalóka képzet vezette be. Krisztus a sátánt is nem annyira gonosz szellemnek, mint röviden és kereken a „*hazugság atyjának*” nevezi és csakugyan mindennapi tapasztalat, hogy a sátán uralmát, bűn és pusztulás terpeszkedését, romlást és mérhetetlen bajt a legtöbb esetben az magyaráz, hogy az emberek egy-egy tetszetős hazugság után rohannak s hogy egész korszakok levegője szinte telítve van roppant hazugságokkal és tévedésekkel.

A kereszténységnek legborzalmasabb belső gyengítője az *eretnységek* rákfénékje; azonban mi az eretnység, mint egy-egy tévedésnek csökönyös és forradalmi, gyűlölködő és ravaszkodó fenntartása? Az egyes ember életében hasonlóképp mint szörnyű tragikum hat és rombol a tévedés és a hazugság, akár öntudatos, akár öntudatlan forrásokból táplálkozik. Miért hitetlen a hitetlen? Miért közönyös a közönyös? Miért hódol balítéleteknek a tévelygő? Miért nem hat rá az igazság szelíd fénye, amely másokra hat, s miért kap szinte mámoros lelkesedéssel minden tévtanon és téveszmén, amelyet mások mint ilyent felismernek és elutasítanak? Miért vannak kézzelfogható hazugságoknak, történeti, bölcséleti, hittani képtelenségeknek

egész vakon hívő táboruk? Mert az emberi tévedhetőség, sőt tévedésre hajlás valósággal kaput tár az értelmi elsiklásoknak, a „hazugság atyja” (Ján. 8, 44) varázslatának.

Nemcsak az értelmi síkon van ez így, hanem az *érzelmin és az akaratin* is és itt talán bizonyos fokig méginkább. Minden emberben van jó, becsületes és tiszta hajlandóság; némelyikben több, másikban kevesebb. De van rossz hajlandóság is; de mennyi! Szeretet mellett önzés, erkölcsi nemesség mellett erkölcsi alacsonyrendűség, hála mellett hálátlanság, komolyság mellett léhaság és könnyelműség, alázat és szerénység mellett dölyf és dac, ostoba gőg és képzelődő öntúlbecsülés, békés hajlandóság mellett gyűlölet és harag. Az ember *virtualiter angyal is, ördög is*; az egyik emberben aztán az angyal jut fölénybe, a másikban az ördög; sokakban inkább: egyszer az angyal, más-szor az ördög; az egyikben többször az angyal és ritkábban az ördög, a másikban megfordítva — sajnos, mintha ez a másik, ez a fordított eset lenne a gyakoribb, a leggyakoribb. Az erkölcsi értékeknek ez a hullámlázása az érzelmi és akarati élet belső hullámlázásának a kivetítése.

Néha rettentő, pusztító és megdöbbenő gonosz-tettekben robban ki egy emberből a belső, érzelmi és akarati alakulásnak sokszor évekig és évtizedekig visszamenően megfigyelhető folyamata. A rablógyilkos legtöbbször apró kegyetlenkedéseken, önzéseken, irigységeken kezdte, a fajtalan a minden emberben jelentkező érzékiségnek először talán csak ártalmatlanként játszadozó dédelgetésével. Ki tudja megmondani, mi minden folyt le a bűnözők lelke mélyén, az érzelmek és akarati elhatározások titkos versenypályáján, amíg az erkölcsi mélypontra eljutottak?

Az ember lelki élete a legbonyolultabb, legrejtelmesebb valami; ellentétes erők küzdőtere, amelynek törvényeit még csak igen kicsiny részben fejtette meg a lélektan. De bizonyos, hogy minden külső történésnek, minden szép és felemelő, minden rút és borzal-

mas történeti fejlődésnek, minden erkölcsi nagytettnék és népeket sorvasztó bűnnek itt, ebben a belső és titokzatos lelki kohóban van a legmélyebb magyarázata, előkészítője, elindítója. Háború és béke, kultúra és rombolás, szociális egyensúly és szociális feszültségek, milliók boldogsága és boldogtalansága, százmilliók örök üdvössége s örök kárhozata ebből a titokzatos belső gomolygásból: gondolatok, felfogások, hitek, érzelmek, akarati elhatározások, meglátások és tévedések, erények és bűnök kavargó kazánjából lépnek a külső történések színpadjára s onnan indítják el a szépet és a kárhozatot, a jót és a rosszat, az Isten országának építését vagy a sátán birodalmának szomorú diadalait. A lelkek, a szívek csendes kamrái: az emberi történelem igazi gócpontjai.

*

Innen érthető meg, vagy sejthető legalább a kereszténység Szentlélektanának roppant jelentősége. Az Istennek három csodás, központi jelentőségű ráhatását hirdeti a kereszténység: a teremtést, a megváltást és a Szentlélek működését a lelkekben; a három egyformán nagyjelentőségű és csodálatos. A teremtéssel s a megváltással egyenrangú misztérium a Pünkösdi titka is: a Szentlélek csendes, de elhatározó jelentőségű működése a lelkekben. Annak a titokzatos sugalmazásnak és vigasztalásnak, vagyis: értelmi s akarati indításnak milliószoros és milliószerű érvényesülése, amelyet nem látunk s nem érzünk, meg nem foghatunk és meg nem tapasztalhatunk, legfeljebb a hatásaiban s amelyet mégis a teremtéssel s megváltással kell rangban s fontosságban egysorba állítanunk.

A Szentlélek e munkája *észrevétlen simogatás*: tévedések megelőzése vagy elsimítása, érzelmi vonakodások legyőzése s nemes elhatározások keltegetője, akarati bénultságok megenyhítője s lanyhaságok életrepezdítője. Egy lassú eső, mely észrevétlenül szikkad be a lelkünk földjébe s abból gaz és bojtortján helyett édes gyümölcsű hajtásokat termel ki. Egy álomban be-

vett orvosság, amely vérünket tisztítja meg, bűnös lázakat lohaszt le az ereinkben s undok sebeket hegeszt be. Egy láthatatlan jóbarát, aki mindig mellettünk van s okos, hasznos, nemes tanácsokat ad, amelyekről talán azt hisszük, hogy magunk adtuk magunknak. Egy szellemkéz, amely minket helyes irányba terel, és közben megragad s visszaránt, ráncokat simít el a homlokunkon, ködöket oszlat szét előttünk, tiltón emelkedik elénk, ha gonosz útra csalna a gerjedelmünk s édesen hívogat, bátorít, támogat, amikor fölfelé tartunk a meredek és rögös úton, amely az élet felé vezet. „Dulcis hospes animae”-nek, a lélek édes vendégének nevezi őt a liturgikus szekvencia s az is, mert bár csak a hatásaiban ismerjük fel őt, ezek a hatások végtelenül értékesek. „Fáradtságban nyugalomunk, hévben hűvös árnyékunk, sírásunkban örömünk.”

A Szentlélek apotheózisa majd csak az *utolsó napon* lesz teljes. Majd csak akkor látunk bele a milliósorozos műhelybe, ahol az ő csodás ereje hatott és alkotott. Akkor látjuk meg, micsoda bámulatosan eleven volt a szerepe, mindabban, ami jót és szépet a föld, az ember, a történelem termelt. Hány világraszóló, vagy legalább egy egész emberéletre szóló meglátásnak, szerencsés akarati fordulatnak lelegején állt ott a Megvilágosító, aki egyetlen kis lélekszerkezeti rúgó meglendítésével egy messzeható áldássorozatnak lett az elindítója! Milyen katasztrófákat előzött meg ő, vagy fojtott el még a kezdet kezdetén azáltal, hogy egyetlen lélekben egyetlen sorsdöntő pillanatban egyetlen nagy igazságot elevenebben s mélyebben domborított ki! Egyetlen érzelmi rezdülésnek, akarati villanásnak adott a szokottnál, a várhatónál, a természetesnél hatalmasabb intenzitást, a visszhangját megtízszerezte, a lendületét megsokszorozta s ezzel kiszámíthatatlan sorozatait teremtetten meg a virágzásnak és gyümölcstermésnek!

És sajnos, fordítva is: mennyi elsiklásnak és lesiklásnak, mennyi erkölcsi és társadalmi katasztrófának, lelkeket pusztító bűngörgetegnek az elején látjuk majd

az emberi vakság és rosszakarát végzetes szembehe-lyezkedését a mindent másképp tervező Szentlélek szelíd szándékaival! Hogyan belátja majd az emberi-ség, milyen öngyilkos és világgyilkos örületbe zuhant, amikor gátat vetett az Igazság Lelke érvényesülésé-nek, amikor a Vigasztalót lökte el magától s „meg-bántotta“, mint Szent Pál mondja, „az Isten Szentlel-két“! (Ef. 4, 30.)

Ne bántsátok meg az Isten Lelkét! Ez a Pünkösöd titkának gyakorlati, de szinte félelmetesen ható kon-klúziója. Sorsok, történések, jobbra- vagy balrafordu-lások, gyógyulások és végzetes elsorvadások, emel-kedések és zuhanások, édességek és keserúségek, örö-mök s borzalmak, vigasztalódások és kétségbeesések mérhetetlen áldásai és mérhetetlen átkai múlnak azon, hogy a Szentlélek léleképítő munkáját meg ne zavar-juk, meg ne akadályozzuk, vissza ne utasítsuk. A Pün-kösöd titka egy világ boldogságának vagy boldogta-lanságának a titka...

Csodálatosan gazdag, mély és sokoldalú a Szent-léleknek ez a működése a lelkek birodalmában. Áldá-sos működés, mert nélküle „*semmitsem tehetünk*“ (Jn. 15, 5), tudniillik semmi olyat, ami az üdvösség eléré-sére alkalmas és „a mi elégséges voltunk az Istentől van“ (II. Kor. 3, 5), nem pedig tőlünk. Mintahogy a föld víz nélkül elszikkad és teremni nem tud, mint-ahogy a növény az éltető nedvek tápláló hatása nél-kül meghal s ahogy az ember levegő és napfény nél-kül nem élhet, úgy nem jöhet létre a lélekben egyet-len üdvösséges gondolat, tett, elszánás, kívánság, a Szentlélek termékenyítő kegyelme nélkül.

Bámulatos az Isten világot átható munkálkodása már a *természet rendjében* is. Mennyi csoda rejlik egyetlen atómban, valóságos naprendszeri az erők-nek, mozgásoknak s titokzatos folyamatoknak! Hát még micsoda tengere az erők csodás működésének egyetlen sejt, vagy éppen egy egész fűszál, egy virág, egy falevél! S mindezzel az erővel az Isten *maga* mű-ködik közre, nemcsak azzal, hogy az erőket létesí-

tette, hanem azoknak minden rezdülését és mozdulását a concursus divinus-szal, isteni közreműködéssel indítja és támogatja. Hát még mekkora óceánját az isteni gondoskodásnak és közreműködésnek rejtí magában egy egész erdő, egy mező, egy hegység! Egy egész ország, egy világrész, az egész földkerekség! Naprendszerünk, a Tejút s az egész anyagi univerzum! Mindenütt, minden csillagon, minden csillagnak minden atómjában Isten áll és hat, fenntart és gondoskodik.

Ugyanígy van a *lelkek birodalmában* is. Minden ember lelke egy-egy mélység, minden gondolat, érzelem, indulat, vágy, öröm, bánat, sóvárgás és magunkba szállás egy-egy stációja a Szentlélek titokzatos természetfölötti gondoskodásának, amelyeken keresztül üdvösségünket akarja munkálni. Minden emberét az egész világon. Az Egyház valamennyi gyermekéét, de még a kívülállókét is. Titokzatos, számunkra érthetetlen és sejthetetlen módon, de bizonynyal ott működik az utolsó kínai, japán vagy hindú gyermek lelkében, a haldokló eszkimóében s a fétisimádó négerében is. Ki tudja megmondani hogyan, milyen utakon, milyen eszközökkel?

S ugyanezt teszi minden teremtetett lénnel a világ kezdete óta. S ha vannak a Földön kívül más égitestek, amelyeken valamilyen és hozzánk hasonló szellemi lények laknak, hát akkor ott is, valamint az angyalok birodalmában is. Óriási regisztratúra ez, amelyen a Szentlélek játszik. Óriási, sok évezredes kórus, amelyet ő vezényel. Végláthatatlan csatatér, amelyen ő a hadvezér. Sehonnan be nem keríthető kert, amelynek ő a kertésze.

Sokszor bámuljuk, mennyi gondoskodást tud kifejteni egy anya a gyermekeiért. Akármilyen vézna vagy beteges, éjjelét-nappalát mégis feláldozza, csak hogy a gyermeknek legkisebb baja se essék. Valami ilyesféle kifogyhatatlan és meleg szülői gondoskodás a Szentléleké is, aki millió és millió gyermekét egyformán gondozza s valamennyiért egyformán aggódik.

Nem diadalok nélkül! A Szentléleknek ez a működése nemcsak bámulatosan gazdag és sokszerű, hanem *felségesen eredményes* és győzedelmes is. Vannak olyan alakok, akik kivonják magukat a hatása alól, sőt szembehelyezkednek vele. Néha úgy látszik, mintha egész korszakok, sőt társadalmi rétegek elfordulnak az Istentől és Krisztus Egyházától. De viszont mennyi jó is történik a lelkek birodalmában, mennyi csodás diadalt ül bennük a Szentlélek. Hány ellenséget kényszeríti előbb-utóbb térdre, hány tékozló fiút vezet vissza mégis az atyai házhoz! Mennyi bűnbánati könny csillog a megtalált lelkek szemében s mellette mennyi a kezdettől végig tiszta, angyali lélek: csupa szentség, csupa tisztaság, csupa áhítat, csupa jóság, csupa becsületesség és merő szeretet.

Ki teszi azt, hogy annyi gögös lélek tévelyeg és annyi könnyelmű bűnöző rogy le bánatosan a gyónatószerék előtt? Ki teszi azt, hogy ezer meg tízezer ifjú szívben romlatlanul él a keresztségi ártatlanság tovább? Hogy ezer és tízezer ifjú lélek, a családok díszei és kedvencei mondanak búcsút a világnak, hogy egészen Krisztusnak szenteljék magukat? Ki teszi azt, hogy évről-évre új hithirdető csapatok szelik át a tengert s hagynak itthon mindent, amit szerettek? Ki teszi azt, hogy a vértanúk dicsfényes homlokú serege az Egyházban soha ki nem fogy és az élve maradt hitvallók között is megszámlálhatatlan sokan vannak, akik bármely pillanatban az életükkel pecsételnék meg Krisztus iránti hűségüket!

Sok hitetlenség és hitközöny van a világon, igaz; és sok bűn és erkölcstelenség is, de viszont *mennyi hit és mennyi erkölcsiség is*. Mi az a csodálatos erő, amely kétezredével Jézus születése után is százmilliókat tart meg Jézus hitében imádatában? Nemcsak falusi öreganyókat, hanem művelt, képzett, önálló gondolkodású embereket is, tudósokat, filozófusokat, felfedezőket, mély gondolkozókat. Ki gyujtotta meg azt a számtalan messze lobogó fényt a katolikus hit-tudomány egén, amelyek századokon át szórják fényü-

ket a nagy egyházatyák korától kezdve a skolasztikán át egészen a mai korig? Ki vezette be az Isten és a lélek titkaiba az aszkétaság és misztika mélyeibe a gyarló emberi elméket? Ki teszi azt, hogy annyi istentelenség, erkölcsi romlás, kísértés és bűnveszély elle-nére tíz- meg tizezer katolikus családban ragyog fel Krisztus képének eleven utánzata, a keresztény erkölcs és tisztaság féltve ápolt rózsakertje?

Szentek és apostolok, vértanúk és szűzek, papok és apácák, szerzetesek és világiak, karitás-angyalok, hitvédők és hitbajnokok sok színváltozatú serege: nem megannyi diadala-e a Szentléleknek? Minden legyő-zött kísértés, minden nemes elhatározás, minden sze-retetből és áhitatból fakadt jótett, minden buzgó imád-ság, zarándoklás, misehallgatás, minden bűnbánattal végzett gyónás s áttüzesedett lélekkel végzett áldozás, minden sóvár pillantás az Oltáriszentségre, minden „dícsértessékkal” való köszöntés, minden keresztvetés, mind-mind a Szentléleknek egy-egy diadala.

A Szentléleknek ez a csodálatos működése azon-ban *félelmetes felelősséggel* is jár ránk nézve. Mert a Szentlélek erőszakot nem tesz rajtunk, hanem *önkén-tes közreműködésünket kívánja* s nélkülül nem termi meg hatásait bennünk. Kimondhatatlanul gazdag kin-cseket hajigálunk el magunktól, amikor az ő ösztön-zéseit süketül fogadjuk s az ő szándékait megghiúsít-juk. Ki tudja, milyen remekművet akarna ő alkotni belőlünk, de mi rövidlátóan s esztelenül ajtót muta-tunk neki. Mintha félnénk, hogy ezáltal túlságosan jók és jámborak találunk lenni. Mintha a szentség és istenközelség fokozása valami átok és veszedelem lenne. Mintha az Úr igája nem volna áldás és az ő terhe nem lenne könnyű. Mintha a Szentlélek aján-dékainak befogadása révén nem mi gazdagodnánk, nem mi ifjodnánk meg és szépülnénk meg s nem a mi lelki erőnk növekednék vele, a mi örömünk és békességünk.

Milyen naivak tudunk mi lenni, még mi hívő em-berek is! Mennyire izgat minket, hogy valami földi

előnyt el ne halasszunk, vagyoni gyarapodást, dicsőséget, ragyogást, karriert. A társadalmi s hivatali előhaladás érdekében még elveket is készek vagyunk megtagadni, meggyőződésünket vásárra vinni, csak hogy a hatalmasok kegyébe férkőzzék. Milyen aprólékos és sokszor nevetséges gonddal őrizzük egészségünket, féltjük testünk minden porcikáját! Hát csak a lélek kincsei semmik, hát csak azokat nem érdemes ápolnunk s növelnünk? A Szentlélek ajándékai kisebbek mint egy marék garas, egy pillanatnyi ragyogás, egy múló rosszullét megelőzése?

Nemcsak kincsekről mondunk le könnyen, hanem határozott *veszedelmekbe* is bonyolódunk, ha a Szentlélek ösztönzéseit elhanyagoljuk. Minden tudatos bűn a Szentlélek sugalmazásának visszautasításából származik. De jaj, csodálatos és fájdalmas tünet, az emberek vajmi könnyen siklanak le oda, ahol már nem is érzik a bűn borzalmas voltát. A Szentlélek látnivalólag visszahúzódik és fokozatosan elmarad a lelkektől. Úgy tesz, mint a vendég, aki ha valahol szívesen látják, máskor is megjelenik és elhozza ajándékait. Ahol azonban állandóan zárt kapukra talál, oda már csak ritkábban kopogtat be s végül teljesen elmarad. Hány olyan szerencsétlen ember futkos itt az életben, akinek a lelke a legszomorúbb és legvégzetesebb állapotban van s ő ezt nem is érzi, nem is látja többé. Ő, fájdalmas önámítás, ó, csalárd nyugalmi állapot, amikor azt hiszi, nincs baj, mert ő a baját már nem is érzi!

Az emberi törvényeket, az állam törvényeit, a hazafiság feladatait s a becsület követelményeit komolyan veszik, még az úgynevezett lovagiassági szabályokat is és a kártya-törvényeket is, de az Isten törvényeit vidáman és sorozatosan hágják át és egyszerűen megnyugtattják a lelkiismeretüket: nem baj, az Istennel majd csak eligazodik az ember! A vallási előírások úgyis csak papi okvetetlenkedések — mondják az ilyenek —, klerikális túlzások, ezekkel nem is kell törődni.

Hiába mondja Jézus: „ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsokat” (Mt. 19, 17), ami annyit is jelent, hogy ha nem tartod meg a parancsokat, nem mész be az életre, hanem elkárhozol. Ők azonban nyugodtan szegik meg Isten és az Egyház valamennyi parancsát, sohasem imádkoznak, szentmisére nem járnak, minden paráznaságnak odavetik magukat, házasságtörésben élnek s mindezek mellett úgy viselkednek, mint akinek teljesen rendben van a szénája; holott ha tudnák, milyen szörnyű sorsban élnek s hogy a kárhozat útján járnak már, éjjel is fel kellene riadniok álmukból, egy falatot nem volna szabad nyugodtan lenyelniök, minden percben reszketniök kellene.

Akárhányan aztán előlik magukban a lelkiismeret rezdüléseit is, gúnnyal, alpári megjegyzésekkel, tudatosan szembehelyezkednek a megismert igazságokkal, sőt rátámadnak az Egyházra, mert hogy őket a nyugalomukban zavarni meri s ahol csak lehet üldözik s elnémitják az evangélium szavát. Ez a *Szentlélek elleni bűn*, a Szentléleknek a „káromlása”, amelyről Jézus azt a megrázó szót mondja: „minden bűn és káromlás megbocsáttatik az embernek, de a Lélek elleni káromlás meg nem bocsáttatik. És ha valaki az Emberfia ellen szól valamit, megbocsáttatik neki; de aki a Szentlélek ellen szól, annak meg nem bocsáttatik sem ezen a világon, sem a jövőben” (Mt. 12, 31—32). A teljes megcsökönysödésnek, a végső penitenciátlanságnak a bűne ez, a konok bűnberagadásnak átka ez, amely állhatatosan visszautasítja a Szentlélek térítő és bűnbocsánatot kínáló kegyelmét.

Sejtik-e ezek a szerencsétlenek, milyen rettentő felelősséget vállalnak magukra önmagukkal szemben is, amikor Szent Pál szerint magukban „kioltják” és „megbántják az Isten Szentlelkét”? (I. Tessz. 5, 19; Efez. 4, 30).

Szentlélek Isten, szállj le *ránk!* Oszlasd el a borút és homályt, amelyet a földies gondolkozás köde terjeszt a lelkünk fölé, hogy helyesen értékeljük a földi

és az égi dolgokat! Ösztönözd lassúságunkat, kényelmeskedésünket, késlekedésünket, édesítsd meg nekünk a jót, a Hozzád szállást, az örök szempontok szerint való gondolkozást és cselekvést! Láttasd be velünk, hogy csak *nyerünk* vele, ha a szavadra hallgatunk. Mi ugyan sokszor azt hisszük, hogy nem szabad Rád „túlságosan” hallgatnunk, mert akkor nagyon is szentek és jámborak találunk lenni. Pedig a valóság az, hogy a jámborságnak lehetnek félresiklásai, elferdülései, de magában véve a tiszta és a helyes jámborságból soha sincsen sok vagy elég. Csak boldogabbak, gazdagabbak, szebbek leszünk általa, megifjodunk, megnemesedünk, magasba szállunk általa.

Szentlélek Isten! Szállj le azokra, akikre a Te *Egyházad földi gondozása* van bízva. Az ő jó igyekezetüktől függ bizonyos fokig milliók sorsa, milliók lelki üdve s előhaladása, az Egyház szabadsága és felvirágozása. Vezesd őket úgy, hogy általuk mindnyájan közelebb jussunk Hozzád, az igazsághoz és az üdvösséghez!

Szállj le azokra is, akikre a földi haza s közjó és a *nemzet gondozása* van bízva! Tárd fel előttük felelősségüket, kötelességeiket, adj nekik helyes eszméket s tiszta szándékot, hogy olyan békét s egyensúlyt teremtsenek itt a Földön, amelyben hit és erény, szeretet és vallásosság szabadon virágozhatnak.

Szállj le a *szülők*re, hogy a rájuk bízott mérhetetlen kincset: a gyermekek szívét a Te kegyelmed ösztönzése szerint neveljék s belőlük Krisztus országának derék polgárokat alakítsanak. Szállj le *ifjúságunk és gyermekeink* szívébe is, hogy tudjanak ellenállni a romboló, szennyes áradatnak, amely hitüket s tisztaságukat fenyegeti.

Szállj le az egész katolikus népre, de azokra is, akik *még kívül állanak* az egy akolon s az egy Pásztor országán! Mutasd meg nekik is a helyes utat, adj erős vágyódást szívébe az igazság s a Te kegyelmed után, nyisd meg nekik is Krisztus boldog országát s az örök üdvözülés kapuját!

Legyen virágoskerted a földön, amelyből rózsák s liliomok pompáznak az ég felé s gazdag gyümölcsök teremnek az örökkévalóság számára!

A Szent Szív ünnepe.

„Szeretet az Isten.” Ján. I. 4, 16.

A Jézus Szíve-ájtatosság lényegét és időszerűségét kifejtteni ma különösképp fontos, de egyben nehéz feladat. Vallási életünknek egyik legbelsőbb, legrejtettebb részletébe kell itt belevilágítanunk, a legszebbet és a legféltettebbet felmutatnunk abból, amit a katolikus hitélet a magáénak vall s amit csak az ért meg teljesen, aki ebben a hitéletben mélységesen otthonos s hatásait nem elméleti fejtegetésekből, hanem saját átéléséből közvetlenül ismeri.

Sokan félreértik ezt az ájtatosságot s azt hiszik, az csak merő vallási szentimentalizmus, vagy csak amolyan hitbuzgalmi csemege, kizárólag szerzetesek, apácák és hivatásos aszkéták számára. Igazában pedig a Jézus Szíve-tisztelet *mindenkinek* való s bárha kultuszunknak legmélyebb és legbensőbb titkait érinti, mégis oly egyszerű, természetes és annyira szívet hódító, hogy azok előtt sem lehet érthetetlen vagy idegenséget keltő, akik talán először hallanak róla.

Mi is az a Jézus Szíve-tisztelet?

A Krisztus-tiszteletnek az a módja, amikor a Megváltót nem annyira külső megjelenésében és cselekedeteiben, nem is annyira méltóságában és hatalmában, mint inkább Szívének belső érzelmeiben, elsősorban *hozzánk való szeretetében és könyörülő jóságában* tekintjük. Az az ájtatosság, amely Jézusnak szavai, tettei, egész alakja és viselkedése mögött az ő egyéniségének legmélyét, velejét, gyökerét kutatja s az ő szeretettől égő Szívében fedezi fel minden külső életnyilvánulásának, főleg megváltásunk művelésének igazi, végső rúgóját. Ezen a felismerésen keresztül a Jézus Szíve-tisztelet főleg hálát, vizontszeretet s ön-

kéntes elégtételnyújtást tűz ki programjául, mint amely vallásos érzelmek az említett felismerésből önként adódnak.

Ez az ájtatosság mindenelőtt azért érdemli meg figyelmünket és szeretetünket, mert a *vallási életnek a legmélyére hatol s annak legszebb és legmagasabb kivirágzása*. Ezen a néven, mint „Jézus Szíve-ájtatosság” újabb keletű ugyan, mindössze néhány száz esztendő, de alapja s gyökere tökéletesen evangéliumi.

Maga az Úr Jézus utal arra az *evangéliumban*, hogy a szív, vagyis a gondolatok és érzelmek világa az, amiből az ember külső cselekedetei származnak. Így bűnei is: a „házasságtörések, paráznaságok, gyilkosságok, lopások, kapzsiság, gonoszságok, csalárd-ság, kicsapongás, irigység, káromkodás, kevélység, bolondság” (Mk. 7, 21 k.). Hasonlóképp származnak természetesen a jócselekedetek is a szív jóságából és nemességéből.

Közelről és igazán akarjuk ismerni Jézust? Akkor nem elég megállnunk az ő külső cselekedeteinél, nem elég szemlélnünk az ő hozzánk való leereszkedését, fáradhatatlan tanítói tevékenységét, csodáit, nagy tetteit, megváltói halálát, hanem be kell hatolnunk mindenek a gyökerébe, meg kell keresnünk s meg kell figyel-nünk minden jótettének s egész viselkedésének legbensőbb motorát. Ezt az ő belvilágában, gondolataiban, érzelmeiben, röviden: az ő szent Szívében találjuk meg. Abban a pillanatban, amikor idáig eljutottunk, mihelyt Jézus Szívében felfedeztük azt a titkos kazánt, amely az ő egész istenemberi s megváltói lényét mintegy átfűti s áttüzesíti, amely őt a szeretet s az értünk való önfeláldozás legnagyobb hőstetteire hajtja, bennünk is szükségkép kivirágzik a legnemesebb s legértékesebb vallási megnyilvánulás: az Istenember iránt való mélységes, egyéni, őszinte s áldozatravágyó viszonzszeretet.

Ime, ebben van röviden összefoglalva a Jézus Szíve-ájtatosság lényege s jelentősége.

Valóban lehetetlen csodáló tisztelettel nem tekin-

tenünk ebbe a Szentek-szentjébe, ebbe a titokzatos gondolati és érzelmi műhelybe, a megváltói szeretetnek ebbe a feszülő, mindenható energiákkal teli kohójába, amelyből Jézusnak minden külső jósága, segíteni-vágyása s világot üdvözítő cselekvése fakad.

Ha a nagytek nagy érzelmekből s a nagy érzelmek nagy szívből sarjadnak, akkor ez a Jézus Szíve a legnagyobb s legnemesebb szív a világon. Nagyobb, mint az egész világ, mert az egész világot magába foglalja s mindenkit szeretettel vár és ölel magához: a jókat és híveket atyai örvendezéssel, a bűnösöket és hanyagokat megváltói irgalommal. Csodálatos Szív, amelyben a végtelenség hullámverése reng: végtelen kincsek osztogatásának vágya, végtelen veszedelmek megszüntetésének sóvárgása, örök sorsokat intéző, örök győzelmekért epedő, lélekmentő szándékok. Nagy volt ez a Szív, mint az emberi nyomor és szánalomraméltóság, melyet enyhíteni sóvárgott; mint az Istenség, amellyel felbonthatatlanul egyesült s mint a mennyország, amelyet mindnyájunknak megnyitni, vére hullásával visszaszerezni áhított. S ugyanakkor oly kicsiny és szerény, oly alázatos és szelíd, mert hiszen hozzánk hajolt le, apró emberférgékhez s hasonlóvá lett hozzánk emberségében, hogy istenségéhez emelhesse minket.

Tekintsünk csak bele bátran ebbe a tűzkohóba, ebbe a szeretetőceánba, s igyekezzünk ellesni az Isten-ember Szívének titkait.

Mi volt ennek a Szívnek a belső élete itt a földön? Két, eget ostromló, tiszta lángnak folytonos egymásbafonódása: az Atya iránt való szereteté s az emberek szeretetéé. Ebben a Szívben soha egy percig sem jutott egyetlen gondolat, egyetlen rezzenet sem az önzésnek, a kicsinyességnek, a földi vágyaknak. Őt csak egyetlenegy dolog érdekelte: az Atya akarata, az ő nyughatatlan megváltói álma, a szomjas és lebirhatatlan vágy az emberek megmentése, üdvözítése után.

Azt mondhatná ugyan erre valaki: hát akkor miért

nem mentette is meg s *miért nem üdvöztíti valamennyit?* Nem tehetne volna-e meg Jézus, hogy valamennyi embernek a kegyelmek olyan bőséges adományait juttatja, jóra ösztönző sugallatainak olyan pergőtüzét bocsátja rájuk, hogy nem tudnak ellentállni neki s valamennyien szükségkép üdvözülnek? Miért eped Jézus az üdvünk után, ha azt hatékonyan nem biztosítja?

Titkok ezek, amelyek körül csak óvatosan tapogatózva szabad az embernek lépkednie. Kettőt azonban biztosan tudunk. Először azt, hogy kényszerítés az Isten országában nincs; az ember nem gép s az üdvösségét magának is ki kell harcolnia, ki kell érdemelnie; ha nem teszi, el kell kárhoznia. Másodszor pedig bizonyos az is, hogy ennek a szent Szívnek végtelen fájdalom minden lélek, aki elvész, minden ember, aki visszautasítja az ő kegyelmét s ezzel maga ássa meg örök kárhozata sírját.

Emberileg úgy tudom elképzelni Jézus Szívének ezt a szerepét az Isten bölcsesége s igazságossága mellett az emberiség üdvözítésében, mint aminő az anyának a szerepe a családban az apa mellett. Az anya egyre csak megbocsátana, elnézne, segítene; tán csodát is művelne, hogy elkorcsosult gyermekét megmentse; az apa azonban a kellő pillanatban megfogja a kezét s határt von az anyai gyengédség egyoldalú érvényesülésének. Jézus is Szíve szerint a mennybe fogadna mindenkit, barátjának nevezné Júdást is, ahogy a Getszemáne-kertben nevezte; de az isteni bölcsesség és igazságosság határt von a Szív engedékenységének. Jézus Szíve, hogy úgy mondjam, örök, szent csatát ví az isteni igazságossággal és bölcsességgel, egyre újra kér és esdekel, vérzik és áldoz értünk. Az Oltáriszentség ennek a küzdelemnek reflexe, a vérző isteni Szív folytonos kigyöngyözése; a mise és az áldozás ennek a világmegváltó áldozatnak örök folytatása, napkelettől napnyugtáig, Golgotától a világ végezetéig, az Úr halálától egészen addig, míg újra eljövend,

A Jézus Szíve-ünnep laudesi himnusza az Úr Szívét épp ezért *frigyszekrényhez* hasonlítja, új törvény frigyszekrényéhez, amely azonban nem a régi szolgaság törvénykönyveit tartalmazza magában, hanem az új törvényt, a kegyelem, a bocsánat s az irgalom törvényét. „Non servitutis veteris, sed gratiae, sed veniae, sed et misericordiae”. Hasonlítja új *szentélyhez*, mely a régi templom helyébe emeltetett s a régít szentségben és tisztaságban végtelenül felülmúlja: „templum vetusto sanctius”. Hasonlítja a templom *kárpitjához*, amely értékesebb, mint az, amely az Úr halálakor Jeruzsálemben meghasadt, mert drágább s hasznosabb titkokat rejt maga mögött s nem is rejt már azokat, mert meghasadásával kinyilvánította mindnyájunk előtt s mindnyájunknak utat nyitott a Szentek Szentje, a legmagasztosabb Szentély felé: „velumque scisso utilius”.

Az *Úr lakása* ez a Szív s a *mennysország ajtaja*, „domus Dei et porta coeli”; *kemence*, amelyben soha el nem alvó lánggal ég a szeretet tüze; *kristályedény*, amely jósággal és kegyességgel csordultig van tele; *tengere az erényeknek*, a lelki tökéletességeknek; *forrás*, amelyből az élet és a vigasztalás patakja csörgedez, hogy minden tikkadt vándort megüdítsen s minden lelki Lázárt életre támasszon; *kívánsága az örök halmoknak*, vagyis az ígéreteket tovaszármaztató, váltakozó nemzedékeknek; *minden szívnek királya és középpontja*, amely felé vágyódik és törekszik mindenki, aki nemes és tiszta akar lenni, aki szabadulni óhajt a bűneitől s csatlakozni szeretne a leg szebb s leghervadatlanabb korona örök birtokosához.

Jézus Szíve, ki mondhatja el mélységedet, ki fejtheti meg titkaidat, ki mérheti le nagyságodat, ki foglalhatja emberi szóba csodáidat!

A Jézus Szíve-tisztelet azonban nem merő stúdium és elméleti megállapítások sorozata, hanem lelket alakító, *erőteljesen gyakorlati* áhítat.

Nem lehet Jézus Szívébe behatolni, az ő hozzánk való irgalmazó gyengédségét fontolóra venni, anél-

kül, hogy azonnal ne érezzük az elemi kötelességet, mely ennek a határtalan jóságnak és szeretetnek felismeréséből mindmagunkra nézve származik. Mert elemi kötelesség a jótéteményeket nemcsak felismerni, hanem el is ismerni; a szeretetet nemcsak tudomásul venni, hanem viszonzni is; a másnak jóságából nemcsak hasznot meríteni, hanem hálás örömmel ragaszkodni is ahhoz, akinek jóságát magunkon érezzük.

Már pedig mit nem tett ez a Jézus, hogy hozzánk való szeretetét megbizonyítsa nekünk, s minket viszontszeretetre indítson?

Szeretet és irgalom volt a földre szállása, a megtestesülése. Szeretet és irgalom nyilatkozott meg a betlehemi születés szegényességében, az egyiptomi futásban, a názáreti munkás-magányban, a nyilvános igehirdetés fáradalmaiban. Szeretet és irgalom indította arra, hogy istenségének csodálatos kincseit feltárva olyan tanokat közöljön velünk, amelyek révén sokkal jobb, szebb, erősebb és boldogabb lett az életünk.

Szeretet és irgalom cseng ki Jézusnak minden szavából, minden cselekedetéből. Szeretet és irgalom szól az ígéreteiből, az intelmeiből, a buzdításából, még a fenyegetéseiből, még szomorú megállapításaiból is. Szeretet és irgalom hajtotta arra, hogy a bűnösöket szeresse, hogy pazar kézzel, szinte tékozolva osztogassa a bűnbocsánatot, hogy hóhéraiért imádkozzék, hogy a bűnbánó útonállót bánatának egyetlen megváltására biztosítsa a paradicsomba való befogadtatásáról.

Szeretet és irgalom vette rá Jézust, hogy az Olajfák-hegyén a haláltusa s a legsötétebb lelki depresszió súlya alatt görnyedezzen, hogy hitvány gonosztevőként elfogassa, megkötözve az utcákon végigvezettesse magát, hogy eltúrje a hamis vádak, az arculütés, a megköpdöstetés és ostromoztatás szégyenét, a keresztrefeszítés metsző fájdalmait s a három órai kínos kereszténfüggésnek égő borzalmát. Szeretet és irgalom ihleti örökkétartó, nagyszerű alkotásaira: a

kereszttség, a töredelem, az Oltáriszentség s vele együtt az egyházi rend szentségének létesítésére.

Szeretet és irgalom sugalmazta neki azt az elhatározást, hogy Anyaszentegyházat alapítson és abban láthatatlanul a híveivel maradjon mindennap, a világ végezetéig. Szeretet és irgalom ösztönözte arra a bámulatos rendelkezésre, amellyel önnön testét és vérért csodálatosan egyszerű szimbolumok alatt, a kenyér és bor jelképe alatt, itthagytta nekünk vigasztalóul, lelki táplálékul, a Golgotát maradandóan megjelenítő áldozati cselekményül.

Milyen gazdag, milyen szövevényes, milyen sokoldalú az a természetfölötti élet, amelyet Jézus művel és tart fenn bennünk! Ahogy az egész hatalmas természet nemcsak Isten hatalmának s bölcsességének műve, hanem az ő jóságáé és szeretetéé is...

Milyen csodálatosan gazdag szeretet nyilatkozik meg abban, hogy az Isten nemcsak alkotott minket s számunkra az anyagi világot, hanem azt minden porcikájában maga is tartja fenn és élteni. Hogy ott hat, alkot, sző, hímez, növeszt s illatozik minden mezei virágnak s minden erdei lombnak minden parányi sejtjében, ott termeli ki elmondhatatlanul gazdag s meg nem pihenő tevékenységben az ásvány-, növény- és állatvilág százezer eleven csodáját: menyegzői sátorul, lakásul, ékességül az ő gyermekei számára. Hogy ő éltet minden fűszálat, amőbát, bennünk minden gondolatvillanást; hogy ő ragyog és tüzel a napban, ő tündöklök a csillagok mérhetetlen világában, ő mosolyog ránk a kis virág s a gyermek kékelő szeméből: az Isten szeretete csillog, szikrázik, villámlik, hat és éltet mindenütt és mindenben, amit alkotott és fenn tart...

Ugyanígy azonban a természetfölötti világban is: az Istenember szeretete az, ami által lett és elevenedik meg minden, ami bennünk természetfölötti élet! Jézus szeretete az, ami által a kegyelemben újrászületünk, ami által a szentségekben megerősödünk és megszentelődünk, ami által a Szentlélek sugalmazásait

vesszük, ami bennünk érték és erő, ígéret és beteljesülés. Az ártatlanságban Jézus tisztasága fehérlik felénk, a bűnbánatban Jézus elégtévő szelleme zokog, a keresztény élet hőstetteiben, vértanuk, szentek, hit-hősök nagylelkűségében az ő hatása pezsdül valósággá; lelkünk legnemesebb rezdüléseiben, legtisztább elhatározásaiban Jézus Szívének érzelmei tükröződnek és lángolnak fel övéhez hasonló tüzezéssé. Az egész természetfölötti élet óriási, sokrétű szőnyeg, amelyet Jézus hímez, belehímezve a mi halvány emberi akarásunkba az ő istenemberi Szívének égő színeit, aranyló erényeit, elevenítő melegségét. Az egész természetfölötti élet a szeretet nászajándéka, Jézus hozzánk való féltő jóságának milliónyi pazar adománya. És ennek mindnek-mindnek az a célja, hogy bennünket a bűntől s az örök haláltól megóvjon, lelki kincsekkel gazdagítson, hogy Jézushoz vonjon s az örök élet boldogságára vezessen.

S amikor így mindent neki s az ő szeretetének köszönünk, amikor minden igazi javunk és kincsünk tőle való s nélküle semmink sincs, ami komoly és maradandó érték: nem elemi kötelességünk-e akkor, hogy szívből megbecsüljük őt, lelkes szeretettel és hálával gondoljunk az ő hozzánk való meleg érzéseire s igyekezzünk becsületes, hűséges ellenszolgálatlaltal viszonozni az ő mi hozzánk való jóságát?

Azt is elmondhatjuk, hogy a Jézus Szíve-ájtatosság éppen a mi korunkban szembetűnően *időszerű ájtatosság*.

A mi korunk vallási téren valami egészen sajátos egyveleg képét mutatja. Olyan egyvelegét, amelyben a legbántóbb logikai ellentmondások sem gyérek.

Hiszünk, vallásosak vagyunk, büszkén nevezzük magunkat keresztényeknek, de emellett materialisták vagyunk, az evilági dolgokban elmerültek, önzők, felületesekek. Keresztények vagyunk, de a lélek kincseire sokkal kevesebb súlyt vetünk, mint a testi s az anyagi javakra. Telejajgatjuk a világot panaszainkkal a gazdasági válság, a szegénység, a régi, megszokott kénye-

lem hiánya miatt, de senki sem jajgat és senki sem panaszkodik a lelki erők megfogyatkozása, az Isten elleni mulasztások, a bűnök elharapódzása miatt. Felhánytorgatjuk a súlyos időket, de eszünk ágába sem jut, hogy mindenekelőtt a lelkiismeretünkbe világítsunk bele s azokat a súlyos hibákat sirassuk legfőképp, amelyek lelkünket Isten előtt terhelik. Csak élelem legyen, még pedig jó bőségesen; ruházat minél előkelőbben s divatosabban; lakás minél kényelmesebben; szórakozás minél kiadósabban. A lelki éhség, lelki eltikkadás, lelki mezítelenség és félholtság nem okoz legtöbbszörnek semminemű érezhetőbb fájdalmat és aggodalmat.

Belemerülünk az evilági dolgokba, de annyira, hogy az Isten országának dolgai alig érdekelnek bennünket. Hány van, akinek Jézus maga idegen, aki még hallani sem szeret róla, aki idegesen csapja le a rádió fejhallgatóját, ha abban éppen szentbeszéd van s Jézusról esik szó! Nem érdekli őt, nem kell neki; nem tudja, mit kezdjen vele. Zavarja őt az ő mindennapi kis kedvteléseiben, az ő kicsinyes és földhöz tapadt életfelfogásában, amelyben fontosabb az üzlet, mint a lélek, fontosabb a politika, a sport, a színház, a piaci árak, a flört és főleg a karriér, mint az egész Jézusi világ, Jézus kiléte, felhívásai, ígéretei, tanításai, parancsolatai, Egyháza.

Sőt még akik hívő állásponton vannak is, hány-szor mutatják meg a gyakorlatban, hogy azért az evilági dolgokért sokkal jobban tudnak érdeklődni és lelkesedni, mint Őért! Mennyi a hidegség, a sablonosság, a muszáj az ő vallási gyakorlataikban! Mily kevés sokszor a lendület, a hűség, az önzetlen lelkesedés vallási mozgalmainkban! Mily kevés az áldozatkészség, ahol Jézus országáért kell dolgozni!

Ez a mi korunk az önzés kora!

Ez a mi korunk kitalálta azt a gazdaságtudományi szörnyelméletet, mintegy a maga rabló-gazdaságának szépítésére, hogy akkor legjobb a köznek is, ha mindenkinek szabad azt tenni, amit akar; vagyis aki bírja,

az marja; az erősebbé legyen minden. Más alapját a gazdasági életnek el sem tudjuk képzelni, mint a profit-éhséget, a saját hasznunkra dolgozást, tekintet nélkül másra és másokra. „Mit Moralsprüchen baut man keine Eisenbahnen“, mondjuk gúnyosan. Ez az elv megteremtette a modern kapitalizmus minden visszaélését s a kommunizmus minden vadságát.

Segítség csak az evangéliumi elvben volna: az embereknek ismét meg kellene tanulniok, hogy nemcsak profitéhség van, hanem van felebaráti szeretet is! Nem a „leben und leben lassen“ az elv, hanem a „leben, um leben zu machen“, nem az, hogy mindenekelőtt mi éljünk és mellesleg egy kicsit másokat is engedjünk élni, hanem hogy azért éljünk, hogy másokat is éltesünk! A gyengét is, a segítségre szorulót, az eddig kitagadottat és félrevezetettet.

És felületesek vagyunk, főleg a vallási és erkölcsi életünkben. Nagyon soknak közülünk az az egész krédója, hogy „egy Istent imádunk“. Tovább aztán nincs. Az Úristen adhatott történetileg is bizonyítható kinyilatkoztatásokat, adhatott parancsokat, létesíthetett Anyaszentegyházat, rendelhetett áldozatot és szentségeket, mi „egy Istent imádunk“ s a többivel nem törődünk. Az erkölcskódexünk kimerül a gentlemanség külső kritériumaiban: elég, ha nem lopunk, ha nem csalunk és eszünk kézzel a tálból. Más erkölcs-törvény nincs. Előírt istentiszteleti cselekmények nincsenek, tisztasági parancs, házassági hűség és felbont-hatatlanság nincs, kereszthordozás és önmehtagadás nincs, béketűrés nincs, engedelmisség az Egyház iránt nincs. Hébe-hóba egy-egy Miatyánk, egy benézés a templomba. Ezzel aztán ki is merül a vallási életünk.

Felületesek vagyunk, amolyan protestáns katolikusok!

Mármost a Jézus Szíve-ájtatosság mindezeknek a bajoknak egyenesen a gyökerére teszi a fejszét. Mindenekelőtt *lelkiségre* tanít, a természetfölötti javaknak minden fölé helyezésére. Jézus Szívét ismerni, tanulmányozni, viszontszeretni annyi, mint legfőbb élet-

eszményül őt tűzni ki magunk elé, legfőbb örömet az ő barátságában keresni, legfőbb vigaszt az ő szeretetében találni. Jézus Szívét szeretni annyi, mint a saját szívünket az ő Szíve szerint alakítani: azokat az éretnyeket ültetni el s ápolni a szívünkben, amelyek neki oly kedvesek. Tehát mindenekelőtt a hitet, a túlvilági reményt, a viszontszeretetet, a nagylelkűséget, a tökéletes lelkiségre való törekvést.

A Jézus Szíve-tisztelet *önzettelenségre* tanít, mert élénk állítja a legönzettelenebb, legönfeláldozóbb, legigazabb s legnemesebb Szív érzelmeit. Milyen más ez a Szív, ennek a világa, ennek a lelkülete, ennek az értékelései, ennek a lángolása, mint a miénk! Menynyire csak az érdekli, amivel másokon segíthet, nem ami a maga kicsinyes, ösztönös érdeke! Egyszerre szent elhatározásokra gyúl az ember lelke, ha Jézus Szívét szemléli s annak titkaiba belepillant. Egyszerre elszégyeli a saját törpe kicsinyességét s most már nem az érdekli, ami az érzékeknek kellemes, ami önérdek, ami egyéni hiúság, pillanatnyi érvényesülés, mások fölébe kerekedés; hanem ellenkezőleg: ami szeretet és nagylelkűség, ami apostolság, léleknevelés és lélekmentés!

A Jézus Szíve-tisztelet kiemeli a földhözragadott lelkületből. Megérteti velünk, hogy már az is nagy megsértése az Úr Jézusnak, ha valaki pusztán *közömbös* vele szemben. Bárcsak hideg volnál, vagy meleg, int az Úr a Jelenések könyvében; de mivel langyos vagy, elkezdelek kivetni a számból, a szívemből. Hogyan lehet földi dolgokat Jézus elé helyezni? Hogyan lehet az ő országát csak úgy immel-ámmal szolgálni? S hogyan lehet őreá haragudni, sőt gyűlölni, idegennek érezni őt? Lehet-e józan fővel gyűlölni a jótévőt? Lehet-e idegennek érezni az Alkotót, a Megváltót, a leghívebb barátot, legigazibb jóakarónkat, egyetlen hű vigasztalónkat, a mennyország hozóját, boldogságunk egyetlen biztos és maradandó szerzőjét?

A Jézus Szíve-tisztelet *mélýségre* tanít. A szeretet nem felületes, nem külszínes, nem szatócsosan

méricskélő: ennyit adok, többet nem adok! A szeretet nem azt keresi, mit bírálhat, mit kifogásolhat, mi alól bújhat ki; nem éli ki magát negatív kritikában; ellenkezőleg! A szeretet szinte lesi az alkalmat, hogy jót tehessen, hogy örömet okozhasson annak, aki őt oly nagyon szerette; hogy megbizonyíthassa háláját, jóakarátát, viszonzó szándékát. Nem fut el minél előbb a templomból, hanem inkább fut a templom felé. Nem megkurtítja az imádságot, hanem inkább meghosszabbítja. Nem azt keresi, hogyan lehetne keresztény nélkül, hogy misére járjon, a szentségekkel éljen, az Egyház ájtatossági gyakorlatain résztvegyen, Szűz Máriát tisztelje, a szenteket segítségül hívja; hanem ellenkezőleg: minden eszközt felhasznál, hogy lelki életét elevenné, meleggé, színpompássá tegye.

Nem áll büszkén s apatikusan félre, ahol Jézus országának védelméről, kiterjesztéséről van szó, ahol katolikus mozgalmakban, vallásos társulatokban, egyházközségi életben kellene résztvenni, ahol katolikus irodalmat, sajtót, közéletet kellene támogatni, ahol vallásos művelődésünket kellene kiegészíteni s fejleszteni. Hanem mohón ragad meg minden eszközt arra, hogy azt az országot építse ki önlelkében s a mások lelkében, amely ország legközelebb áll a szívéhez, amely minden fölött érdekli, amelyhez szívének legnemesebb érzelmei fűzik.

Az Üdvözítő Alacoque Szent Margitnak tett kijelentései közt van az az ígélet is, hogy a Szent Szív-ájtatosság által az Úr a *lanyhákat buzgókká* teszi. Sokan érzik, hogy a lelkük hideg és tunya, nehezen szárnyal a magasságok felé, közönyös még a saját maga boldogulása iránt is. Jöjjetek, emberek, a szentes Szívhez s ez az ájtatosság a ti lanyhaságtokat is égő buzgalommá fogja változtatni. Jöjj, testvér, az Úr hozzád is szól, neked is megmutatja Szívét és tőled is szent Szívének követését, viszontszeretetét kéri. „Fiam, add nekem szívedet!” Ne tagadd meg kérését, emelkedjél fel az isten-emberi meghívás magaslatára s próbálj te is igazi Jézus Szíve-tisztelő lenni!

Ha eddig is buzgó keresztény voltál, erősödjél meg szent szándékaidban s igyekezzél ezentúl minden jócselekvésedet a Jézus Szíve iránt való szeretet jegyébe állítani. Élj meleg eucharisztikus és karitatív életet! Gondolj Szent János apostolra, akinek az Úr az utolsó vacsorán megengedte, hogy fejét az ő keblére, Szívére hajtsa. Legyen ez a te legszentebb ambíciód is: hogy fejedet, fáradt, gyarló, tétova fejedet gyakran hajlíthasd oda a szentáldozásban Jézus Szíve fölé! S vidd ki ennek a Szívnek lángoló, karitatív melegét a szeretetlen, rideg világba is és gyujtsd fel minél több szenvedő embertársad szívében a Jézus-szeretet tüzeit, a keresztény felebaráti szeretet enyhítő, nyugtató melegét!

Ha pedig eddig távol álltál ettől az imádandó, istenemberi Szívtől, jöjj, próbáld *megismerni s megszeretni* őt! Életed legértékesebb napja lesz, amikor reátalálsz, amikor azt mondhatod: én most már Jézust nemcsak tisztetem, nemcsak csodálom, nemcsak imádom, hanem *szeretem* is. Nem oly nehéz, csak akarnod kell! Mert amely pillanatban akarsz szeretni, már szereted is. Sokat megbánhatsz életedben, de egyet nem fogsz megbánni soha: ha megszereted s barátoddá teszed Azt, aki nélkül nem is élnél, aki nélkül boldoggá úgysem lehetsz soha!

Sokfelé, így nálunk is, az a szokás, hogy Jézus Szíve vasárnapján ünnepi körmenetben visszük körül utcáinkon az Oltáriszentségben rejtőző isteni Szívet. Hadd lássa az egész világ, hogy hiszünk benne, hogy lelkesen szeretjük, hogy boldogok vagyunk a tudatban, hogy Ő velünk van s hogy Ő a mienk. Legyen azonban egész életünk ilyen ünnepi körmenet, jelképes, örvendő processzió; állandó tömjénhintés Neki, éneklés, harangzúgás, gyertyafény és virágszórás az Ő színe előtt!

Legyen egész földönjárásunk egyetlen boldog, diadalmas körmenet, egyetlen zengő, áhítatos kórus, mely egyre az apostol fölséges szavát énekli: „És mi megismertük és hittünk a szeretetben, mellyel Isten

irántunk viseltetik", hogy „szeretet az Isten s aki szeretetben marad, Istenben marad, és az Isten öbennel" (Ján. I. 4, 16.)

Milyen az élő Isten Szíve?

„Kiált az én szívem." Iz. 15, 5.

A Jézus Szíve-tisztelet, mint ilyen, ebben a formában újabb eredetű az Egyházban, de lényegében megvolt minden időben, hiszen nem mond egyebet, mint azoknak az érzelmeknek hódoló, hálás és vonzó tanulmányozását, amelyek a Megváltó szívét velünk szemben eltöltötték s amelyek közt az ő hozzánk való leereszkedő és irgalmazó szeretete áll legelől. A dogmatörténet és dogmafejlődés elve az, hogy amit régen is hittünk és vallottunk, idők folyamán mind világosabban s mind kifejezettebben lássuk és valljuk s ez az elv érvényesül a Jézus Szíve-gondolatban is. Az evangélium és Szent Pál levelei nem beszélnek kifejezetten Jézus Szívéről mint ilyenről, de beszélnek azokról a nagytettekről, amelyekben az Úr lelki világa s főleg hozzánk való szeretete megnyilatkozott; ami lényegében ugyanaz.

Amikor így kifejezetten Jézusnak hozzánk való szeretetére irányozzuk figyelmünket s ámuló hódolattal állunk az ő hozzánk való jóságának csodái előtt, könnyen lehet, hogy ugyanakkor egy nyugtalankodó és nyugtalanító érzés lopakodik a szívünkbe s meggátolja felmelegedésünket az isteni Szív iránt: az az érzés, hogy Jézusnak ez a hozzánk való szeretete talán mégsem lehet egészen mély és őszinte, mert hiszen *a szeretet kétségtelen megnyilatkozásai mellett benne az isteni méltóságnak, a fenyítő és büntető szigornak s a gondviselés hajthatatlan keménységének olyan rejtvényeivel állunk szemközt, amelyek ennek a szeretetnek a zavartalanságát erősen lefokozni látszanak.*

Hogyan? Jézus valóban mindenfölött szeret minket? S ugyanakkor komor, ünnepélyes, szinte megrázó méltóságban trónol felettünk s nem győzi hangoztatni

az ő istenségét? Hogyan lehet ott szeretetről szó, ahol ilyen mérhetetlen a távolság Isten és ember, alkotó és teremtmény, úr és alattvaló között?

Jézus mindenfölkött szeret minket? Hogyan lehet-séges ez, ha ugyanakkor végtelenül szigorú is és nehéz parancsok egész drótsövényét állítja szembe a mi egyéni szabadságunkkal? Terhes, néha valóságban véres áldozatokkal járó kötelességeket ró ránk s szeretetét attól teszi függővé, hogy mi e terheket ellentmondás nélkül vállaljuk-e? Mi több, ha nem vállaljuk, ha parancsait minden körülmények között nem követjük, akkor borzalmas büntetésekkel fenyeget s ezeket a büntetéseket, köztük az örök pokol kínjait is, képes valóban alkalmazni is ránk. Szeretetének tárgyait képes az örök tűzre vetni! Micsoda szeretet ez?

Jézus mindenfölkött szeret minket? De hogyan van akkor az, hogy viszont sokszor annyira magunkra hagy minket ebben az életben, annyi gonddal, szenvedéssel, szegénységgel, terhel, annyi nyomorral, félreismertetéssel, igazságtalansággal s végül rettentő halállal látogat meg minket? S bár maga hívogat, hogy imádkozzunk s amit kérni fogunk az Atyától az ő nevében, megadja nekünk, a valóságban bizony gyakran legforróbb imáink meghallgattatlanul hullnak vissza az égről!

Jézus mindenfölkött szeret minket? S akkor engedi, hogy Egyházat, kegyelmeinek e letéteményesét s osztogatóját annyi gyűlölködés és üldöztetés érje és annyi külső-belső baj, hogy az Egyház végül is csak kicsiny mértékben tudja teljesíteni a rábízott felséges, áldásos hivatást? És megengedi, hogy közel kétezer évvel a megváltás után annyi millió ember éljen tovább is pogányságban, lelki rabságban és sötétségben, vagy zsidóságban, tévhitben, eretnek és szakadár testületekben s haláláig ne ismerje fel az igaz utat, amely az üdvösséghez vezet?

Micsoda szeretet ez? S hogyan kívánhatja Jézus, hogy mi az ilyen szeretetet lelkünk önként való lán-golásával viszonzzuk?

I.

Ezekkel a kínzó kérdésekkel szemben mindenk előtt itt van a kétségbevonhatatlan tény, hogy Jézus csakugyan szeret minket, mélyen és tevékenyen szeret és végeredményben minden nagy megnyilatkozását a szeretet sugalmazta. Más nem is sugalmazhatta.

Az Úr *megteremtett* minket. Miért? Semmiesetre sem azért, mintha ránk szorult volna. Mit adhatunk mi neki, amije neki még nincs meg és nem volt meg öröktől fogva? Ha ő embert teremtett, csak azért teremthette, mert másokat is részesíteni akart, az ő megismerésének és szeretetének kincseiben s egykor az örök boldogságban. Más végcélja a teremtésnek el sem képzelhető.

Az Úr *megváltott* minket. Amikor vétkeztünk, nem nyúlt azonnal a rideg megtorlás és elégtételszerzés eszközeihez, hanem kereste a módját, hogy minket a helyes útra visszavezessen és bűneinkért a megbántott isteni igazságnak eleget tegyen. Ezért gondolta ki öröktől fogva azt az emberileg szinte érthetetlen leereszkedést, hogy maga is emberré lesz, hogy mint ember szenvedjen és meghaljon értünk, amit mint Isten meg nem tehetett volna. Jézus a szegénységben, Jézus az istálló jászolán, Jézus a bűnösök között, Jézus a poroszlók kezei között, Jézus a keresztfán, Jézus a halál kínjai között, Jézus a sírban: mit mond ez mást, mit hirdet ez ékebben s meggyőzőbben mint azt, hogy „Isten a szeretet”?

S amíg a *földön járt*, mit tett Jézus egyebet mint segített és bajt enyhített? Betegeket gyógyított, halottakat támasztott, szomorúakat vigasztalt, bűnösöket Istennel megengesztelt, lelki nyomorodottakat talpraállított, tudatlanokat oktatott s pazar kézzel szórta az Isten országának felüdítő adományait?

És az Úr *megszentelt* minket. Ez annyit jelent, hogy Jézus leküldte Szentlelkét is nekünk, aki most már nem látható módon ugyan mint ő, a Megváltó, de époly valóságosan folytassa tovább bennünk az ő

megváltó-munkáját: megvilágítson, jóra indítson, vezessen, támogasson, édesgessen az Úr útján, megszenteljen és eggyé tegyen mindnyájunkat az Úr Jézus szeretetében s kialakítsa bennünk az Isten gyermekeit, az örök élet leendő, boldog örököseit. Ez a megszentelő kegyelem az, amelynek az igaz hitre való meghívásunkat, a keresztség, bérmlás, Oltáriszentség, bűnbánat stb. kimondhatatlan áldásaiban s életadó vigasztalásait köszönhetjük; ez az, ami bennünk az örök élet édes reménységét ébrentartja s a legnagyobb megpróbáltatások között is mosolyogni, ujjongani tanít.

Névleg mi az *Oltáriszentség*, ha csak nem Jézus szeretetének túlcsoordulása, ditirambusza, örökké zengő szerelmi himnusza? Miért művelte Jézus ezt a csodát, az oltár titkát, az ő éjjeli és nappali szakadatlan virasztását az oltár szekrényében? Miért száll le napnap után csodálatos módon a miséző, áldozatot bemutató pap kezébe? Miért válik naponta természetfölötti táplálékunkká? Mit akart azzal, hogy szent Szívére rámutatott s hozzánk való szeretetét, sokszor viszonzatlan, hálátlanul ellökött, rútul elfeledett szeretetét oly fájdalmas panaszolással hangoztatta? Miért? Ha nem azért, mert csakugyan a szeretet az ő legnagyobb, legélénkebb, leghatalmasabb érzése velünk, törékeny, hálátlan, apró teremtményei iránt?

És miért hangoztatja az ő állandó *gondviselését* felettünk? Azt, hogy egyetlen hajszálunk nem görbülhet meg az ő jóságos és jótevő isteni gondviselésének kegyes szándéka nélkül? Azt, hogy amit kérünk az Atyától az ő nevében, megadja nekünk? Vajjon félrevezetés, hitegetés a célja? Fel lehet ezt tenni olyanról, aki nemcsak istenségét, tehát abszolút és tökéletes igazmondását bizonyította meg kétségbevonhatatlan bizonyítékokkal, hanem az ő segíteni kész jóságát, leereszkedő könyörületét, lángoló s áldozatos szeretetét is?

S mit akar ő velünk az *örökkévalóságban*? Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szívbe soha be nem

hatolt örömet, fényt, boldogságot szánt nekünk; ugyan-
 azt az isteni létrendet, amellyel ő maga bír öröktől
 fogva s fog bírni örökön-örökké. Be akar vezetni min-
 ket az ő saját otthonába, Isten palotájának kimeríthe-
 lére s szeretetében áttüzesíteni, felperzselni, szinte
 magába olvasztani minket.

Miért? Talán szüksége volna ránk? Dehogy! Ha-
 nem egyesegyedül azért, mert mélyen, forrón, lán-
 golóan, kimondhatatlanul és kimeríthetetlenül szeret!

II.

Dehát akkor mi van az ellenvetésekkel, amelye-
 ket előbb felsorakoztattunk s amelyeket százszor meg
 százszor hányunk fel magunkban, valahányszor az élet
 nehézségei ránk nehezednek?

Az indirekt választ máris megadtuk e nehézsé-
 gekre. *Jézust mindenfölkött a szeretet vezérli hozzánk
 való viszonyában* s ha mégis e szeretet mellett s e
 szeretettel látszólag ellenkezőleg bizonyos vonásokat
 és érzelmeket is mutat, ez az ellentét csak *látszólagos*
 lehet; valóságban a kettőnek teljes mértékben meg
 kell férnie egymás mellett.

Csakugyan, így vagyunk mindjárt az ő isteni
 méltóságával. Hát természetes, hogy az Úr Jézus, bár-
 mennyire szeret minket, arról le nem tehet, ami az ő
 lényege: istenségről s így végtelen méltóságáról sem.
 Mint amikor egy hatalmas királyfi megszeret egy mé-
 lyen a rangja alatt álló leányt: bármennyire szereti,
 azért nem tagadhatja meg rangbeli felsőbbségét s hogy
 származását és méltóságát illetőleg mérhetetlen sza-
 kadék van kettejük között.

De vajjon baj-e ez? Baj-e, hogy Jézus annak elle-
 nére, hogy fölséges, minden fölött hatalmas, szentséges
 és félelmetes úr, mégis oly nagyon szeret minket? El-
 lenkezőleg: ez csak növeli az ő szeretetének értékét,
 leereszkedésének nagylelkűségét.

Jézusnak ezzel a változhatatlan és levetkőzhetet-
 len isteni méltósággal együtt aztán természetesen

adva van az is, hogy Jézusnak ezt az isteni fölényét akkor is feltétlenül el kell ismernünk, amikor szeretetére gondolunk s vele szemben viszonzszeretetre gyűlünk. Bármennyire bizalmas és meghitt legyen a viszony Jézus és az őt szerető lélek között, részünkön a szeretet mellett a hódoló, remegő, ámuló tiszteletnek pillanatig sem szabad elhalkulnia. *Nem pajtáskodó szeretetről van itt szó*, hanem olyanról, amely az Úr végtelen fölségét is állandóan szeme előtt tartja.

Ez az imádó tisztelet nem zárja ki a legmelegebb, legőszintébb, legemberibb *viszonzszeretet* sem.

Tudhatom Jézusról, hogy ő az én életem s halálom ura, hogy ő a végtelenség királya s az örökkévalóság fedelme, hogy ő tartja fenn az eget s nála nélkül semmivé zsugorodnánk össze egyetlen pillanatban: mégis szerethetem őt. Mert ez az ő nagysága és méltósága nem jelent önkényt, despotizmust, szélsélyt és uralkodói gőgöt; ő soha az ő nagyságát s méltóságát nemtelenül, önzően, kényurasan ki nem használja ellenem, ellenkezőleg: mindenét megosztja velem, mindenestől maga mellé emel, csak soha le ne térjek az ő parancsainak ingathatatlan talajáról.

III.

Éppen itt van a második ellenvetés is: a *parancsok!* Micsoda szeretet az, amely folyton követel, még hozzá elég nehéz és áldozatos dolgokat, esetenként halálosan és véresen kemény áldozatokat parancsol? Ha annyira szeret minket az Úr, miért nem könnyíti meg nekünk jobban a viszonzszeretetet s a hűséges szolgálat útját? Miért állít minket úgyszólván folytonosan a legkeményebb dilemmák elé: vagy mindenfölött szeretsz s akkor mindenfölött boldoggá teszek, vagy nem s akkor összetörlek, ellenségeddé leszek, örök kárhozattal sujtalak?

A nehézség ebben a látszólagos ellentmondásban ott van, hogy mi emberek sokszor *nagyon emberien képzeljük el még az Uristent is*. Azt szeretnők, ha a

szeretet érzelme nála is gyengeséggel párosulna, gyengeséggel és elnézéssel, a mi szeszélyeink, esetleg erkölcstelen s bűnös vágyaink elvtelen kényeztetésével.

Ez persze nem lehetséges, mert az Isten, aki végtelenül szeret minket, egyúttal nemcsak végtelen méltóság, hanem végtelen szentség is: *ő nem tűrheti, legkevésbé azokon, akiket szeret, az erkölcsi lazaságot, rendetlenséget, rútságot és bűnt.* Jézus hozzánk való szeretete tisztító szeretet, nemesítő, istenesítő szeretet! Akit ő szeret, azt akarja, hogy az is szent legyen mint ő, tiszta mint ő, szeplőtelen mint ő, hős mint ő.

Innen a parancsok szigorúsága, amelyet senkivel szemben oly keményen nem éreztet, mint éppen az ő választottaival. Innen a szenvedés, az áldozat s ha kell, a vértanúság elkerülhetetlen kötelessége, ha ő úgy találja jónak, hogy ez a nehéz és hősi iskolán vezessen keresztül. Mit akar vele? Lezúzni? Tönkretenni? Megnyomorítani? Ó, dehogy! Ellenkezőleg: felemelni, magához hasonlóvá tenni, naggyá, ragyogóbbá, vitézzé avatni s azért: amennyivel nő a megpróbáltatás nehézsége, ugyanannyival növekszik az ő segítő kegyelme is. Senkit nem enged azon a mértéken túl próbáltatni, amely mértékben erősítő kegyelmét nyújtja neki.

Hogy aztán a szeretetére méltatlanokat csakugyan *örök halállal* sujtja, megvalljuk: kemény probléma. De nem egészen érthetetlen és semmiképpen sem elentmondásos. Az ilyen mérhetetlen és végtelen, leereszkedő és kegyes isteni szeretet valóban megérdemli, hogy aki még ezt is visszautasítja, aki még ennyi jósággal szemben is érzéketlen marad, az bűnhődjék, még pedig kegyetlenül és végtelenül.

Az ilyen szeretet, épp azért, mert nagy és végtelen, kénytelen is végső eredményben a legerősebb eszközökhöz fordulni, csak hogy szeretetének viszonzását apró teremtményei részéről szinte kioroszakolja: kénytelen pokollal fenyegetőzni és szükség esetén pokollal

is büntetni meg azt, aki ekkora leereszkedést és ekkora szeretetet visszautasít!

Nincs-e ez így bizonyos fokig a földi szeretetnél is? Minél nagyobb a földi szeretet, annál zordonabb, annál kérlelhetetlenebbül követeli a jogát. Az apa kitagadja a fiát, ha ez nem hajlandó az apai szeretethez hű maradni; a szerelmes és a hitves szeretete lángoló megtorlássá változik, ha szeretetének tárgya árulást követ el. A szeretetnek sajátságos és titokzatos természetrajza ez: minél hevesebb, annál követelőbb, minél mélyebb, annál szilajabban háborodik fel a maga kielégítlenségén, megcsúfoltatásán. Ez is szeretet: gyűlölni, rombolni, fenyíteni azt, ami szeretetünk teljesülése elé gátat gördít, még ha ez a gátgördítő azonos is azzal, akit az előbb oly olthatatlanul szeretettünk!

Az ellenvetésből egy mindenesetre következik: az, hogy Jézusnak hozzánk való szeretete nem feltétel nélkül való, nem gyengelelkű szeretet, nem mindenbe belenyugvó s beletörődő, nem közömbös és lagymatag. Az ő szeretete végtelen, de nem feltétlen. S éppen azért nem feltétlen, mert végtelen. Azt akarja, hogy viszonszeressük őt, hogy szeretetét meg ne vessük s tudatlanba ne vegyük. Hogy hátat ne fordítsunk neki, ne nézzük semminek, ne nevéssük ki és ne gúnyoljuk ki az ő szeretetét. Ha mégis ezt tesszük, akkor bizony fel kell ébrednie az ő isteni méltóságának, szentségének s megsértett szeretete felgerjedésének is; akkor el kell minket pusztítania, ki kell bennünket a szívéből vetnie s teljesítenie kell rajtunk a rideg igazságszolgáltatás fenyítékeit.

Ha nem kell az ő szíve, akkor jöjjön az ő bírói szava! Ha nem kell mennyországa, jöjjön a pokol! Ha nem kell a boldogság őbenne s ővele (mert igazi boldogság csak ővele s őbenne van), akkor hát teljesüljön, amit a hitszegő maga akart: jöjjön a boldogtalanság és a pusztulás őnélküle! Az ő szeretete lángoló, de nem gyermekes; erős, de nem gyáva; odaadó, de nem önmagát elvető. Kinevettetni az örök fölség nem engedheti magát. S aki mégis erre törekszik, aki őt

semmibe veszi, megtagadja, talán gyűlöli s üldözi, aki őt híveiben, Egyházában, törvényeiben meggyalázza: magára vessen, ha az Úr szeretete helyett az ő örök igazságszolgáltatásának minden evilágít meghaladó mértéke szerint fog megítéltetni.

Ilyen lángoló s ilyen előkelő szeretetet büntetlenül félrelökni nem lehet!

IV.

Hogy ő nem hallgat meg minket s bármennyire megígérte kéréseink meghallgatását, akárhányszor benne hagy minket a legborzasztóbb szenvedésben és próbáltatásban? És nem művel csodát, hogy kisegítsen minket a mindennapi életrend bajából?

Igen, ez igaz. De elsőben is: amikor imáink meghallgatását ígérte, soha nem magyarázta ezt a földi szenvedélytelenség értelmében, hanem mindig elsősorban lelki és kegyelmi javakra vonatkoztatta *ima-meghallgatási ígérteit*: Lukács (11, 12) pl. azt mondja, hogy amint a jóbarát a kérelmező barátjának nem ad kenyér helyett skorpiót, úgy Isten sem tagadja meg tőlünk kérésünkre a „jó szellemet”: tehát nem főnyereményt vagy gazdag örökséget, nem hirtelen meggyógyulást, szenvedésmentességet és földi szerencsét, hanem a „jó szellemet”, vagyis a lelki élet kegyelmeit. Másodszor: ezekkel a megpróbáltatásokkal neki nagy és fölséges céljai vannak, nem a maga, hanem a mi szempontunkból s a mi érdekünkben. „Én akiket szeretek, fenyítem és sujtom, mondja az Úr.”

Miért nem engedi legalább, hogy minden ember az igazság ismeretére s az üdvösségre jusson? Miért hat el az evangélium fénye annyi évszázad óta még mindig csak olyan gyéren és szórványosan a pogány népekhez? *Miért nem egyesül ismét a keresztény világ az egy üdvözítő hitben?*

Ezek is roppant nehéz kérdések, bizonyos. De annyit felelhetünk rájuk, hogy az Úr a maga részéről mindenesetre az Egyházon kívül állóknak is az üdvös-

ségüket akarja. De nem csoda révén, hanem az emberek, az Egyház, az apostolokkal igehirdető, igazság-terjesztő, támogató közreműködése révén. „Menjetek, tanítsatok minden nemzetet!” Az isteni bölcsesség és gondviselés titka, miért bízta az igazság terjedését s vele együtt a kegyelem országának növekedését a földön olyan nagy mértékben az emberi közreműködésre. De mihelyt bizonyos, hogy erre bízta (ez pedig bizonyos), adva van már az is, hogy ez a munka, mint minden emberi munka, sokszor gyarlón, fogyatékosan, lassan és zökkenések között halad előre.

Az Úr megadja nekünk a kegyelmet, hogy akár az egész világot megtérítsük, de mi nem használjuk fel ezt a kegyelmet eléggé. Ő int, hív, nógat, apostoli lángot ébreszt bennünk, de mi ezt a lángot lelohasztjuk, elapasztjuk, szinte már ki is oltjuk. Ezért aztán lassan halad előre a nagy mű s a haladást folytonos visszazökkenések tarkítják. Ahelyett, hogy az Úrra vetnénk emiatt követ, vizsgáljuk meg inkább önmagunkat, vajjon *a magunk részéről mindent elkövetünk-e, hogy az Isten országa általunk is terjedjen a földön*, növekedjék s teljes gyümölcsöt teremjen?

Jézus szereti azokat is, akik ma még távol vannak tőle. Szereti és aggódva mondja róluk az evangéliumban: „Egyéb juhaim is vannak, melyek nem ez akolból valók; azokat is ide kell terelnem, és hallgatni fogják az én szómat és egy akol lészen és egy pásztor”. (Jn. 10, 16.) S feltehetjük róla, hogy ahol a mi vétkes és ügyetlen mulasztásaink folytán az ige terjedése elakad s az üdvösség kapui nyiltan nem tárulnak még fel sok-sok millió ember előtt, ott az Úr Jézus lelkeket mentő, titokzatos kegyelme megtalálja az utat, talán csodálatos és sejtethetetlen utat arra, hogy azokat is magához emelje, legalább életmécsesük utolsó lobbanásakor megvilágítsa s üdvösségre vezesse, akik külsőleg életükben nem tartoztak az ő Egyházához.

V.

Igy ha titokzatos és fájdalmas borúval szegélyezett tan is a kereszténységnek ez a legszebb tana: Jézus végtelen szeretete hozzánk, ezeken a fájdalmas borongáson mégis át lehet világítani a hit szövéténekével s a titkok mögött fel lehet fedezni a végtelenül jó-ságos Szívet, amely tele van lángoló, hullámozó, óceánként hömpölygő s egekbe csattogó szeretettel, segíteni vágyással és könnyörülettel irántunk.

S ha ez így van, akkor a Jézus Szíve-gondolat valami egészen káprázatosan új fényt derít a keresztény tanra s pazar világításba helyezi a Jézust szerető lelkek boldog választottságát!

Mert mit jelent akkor ez a Jézus Szíve-gondolat? Mindenekelőtt ezt, hogy túl ennek a világnak minden nyomorúságán, túl csillagokon és naprendszereken, túl időn és téren, túl végtelenségeken és örökkévalóságokon egy világot betöltő mérhetetlen Jóság virraszt felettünk; egy Szív, igazi emberi szív, de isteni szeretettel telve, amelybe a mi nevünk bele van írva s amelynek végtelen öröme, hogy ránk gondolva tudja, hogy mi is imádó szeretettel gondolunk rá. Akkor a Jézust szerető lélek számára ez az egész világegyetem egy menyegzős palota, egy nászkert, egy paradicsomi liget, melyben minden szellő, minden mozdulás, minden lélekzetvétel s minden szemrezdülés egy foghatatlan és olthatatlan, rólunk ezerszeresen gondoskodó szeretetnek megnyilvánulása. Akkor oly édes és fel-emelő tudat ez: van egy szív, amely mindig rám gondol, mindig engem vigyáz és mindig a javamat keresi!

Egy szív, még pedig a legszebb, legjobb, legnemesebb és leggazdagabb valamennyi szív között! Egy szív, amely mondhatatlant áldozott, tett és szenvedett értem s ha kellene, még ki tudja mennyit volna hajlandó tenni s szenvedni értem! Egy szív, amely jobban áhítja az én örök és teljes boldogságomat, mint én magam; amely bárha végtelenül nagy Úrnak s halhatatlan Királynak a szíve, mégis mintha örökké bol-

dogtalanná lenne, ha engem is nem ölelhetne örökre magához! Mily jó így élni! Mily édes így pihenni! Mily könnyű így harcolni! Mily érdemes így szenvedni!

De aztán annyit is jelent ez a Jézus Szíve-gondolat, hogy nekem is mindent, ami az Istenre és az én lelkemre vonatkozik, a szeretet, nem pedig a rideg kényszerűség alapján kell vállalom és intéznem. Nem szabad húzódoznom és félnem Jézustól, nem szabad keménynek, unalmasnak, elviselhetetlennek éreznem az imádságot, az Oltáriszentséget, az ő parancsainak teljesítését. Nem szolgai muszájból kell fékeznem szenvedélyeimet: a gőgöt, az érzékiséget, az önteltséget, a hiúságot, a tetszeni vágyást, az elpuhultságot, hanem lelkesedésből: hogy valamivel hát hadd mutassam meg én is az én viszonzszeretetem áldozatkész-ségét ekkora szeretettel szemben!

VI.

Miért nem szeretik az emberek Jézust viszont?

Azért, mert *Jézus nem hízeleg az emberek bűnös hajlamainak* s parancsokkal, tilalmakkal, fenyegetésekkel s büntetésekkel szorítja az embereket az erkölcsös cselekvésre. Ez pedig sokaknak nem tetszik s azért egyszerűen hátat fordítanak Jézusnak. Összeütközésbe kerülnek a krisztusi erkölcstörvénnyel kényelemszeretetük miatt, igazságtalanul szerzett anyagi előnyök miatt, tiltott szerelmek ápolása miatt, vallási kötelelességeik elmulasztása miatt. Ha aztán egyszer hadilábon állanak a krisztusi parancsokkal, hamarosan hadiállapotba kerülnek a hittel és a Krisztus-szeretettel is.

Másik oka a Jézus elleni ellenszenvnek az *Egyház*. Ha Jézus személyesen tanítaná s vezetné őket, talán még könnyebben hajlanának a szavára. De Jézus nem közvetlenül irányítja híveit, hanem Egyháza és papjai által. Mivel nincs pap hiba és fogyatékos-ság nélkül, az emberek a papok hibáival védekeznek a saját hitéletük elhanyagolása miatt. Nincs igazuk, de

ürügynek ez a kibúvó persze kényelmes. Aki igazán szereti Jézust, az szereti az Egyházat is, mégha annak szolgálait nem találja is mindig a legmagasabb tökéletesség hordozóinak.

További oka az Úr Jézus iránti elhidegülésnek az, hogy hiszen Jézus világának szépsége nem esik az érzékek tapasztalása alá, nem lehet látni, fogni, tapintani, nem lehet áldásait és édességeit evilági, közvetlen tapasztalással megállapítani. Az emberekre pedig mindig az van lelegelevenebb hatással, ami evilági, ami az érzékek alá esik, aminek értékét anyagi és tapasztalati előnyökre válthatják. A legjobbat és legszebbet is lehet nem szeretni, mihelyt túl esik a mi kicsinységünk mindennapos mértékein, mihelyt magasabbrendű, mint mi magunk s a mi hétköznapi kedvteléseink, törekvéseink és érdeklődésünk.

Mindazonáltal szomorú, hogy így van s éppen azért van eszünk és hitünk, hogy ezeken a fogyatékokon keresztülvessük magunkat. Nem lehet, hogy a legnagyobb és legjobb Barátot viszont ne szeressük, félreismerjük, mellőzzük, elutasítsuk! Nem lehet, hogy Jézus az ő Szívét kínálja nekünk s mi unottan forduljunk el e legszentebb adománytól!

Le kell ráznunk kicsinységünk gátló nehézségeit s rá kell ébrednünk a kimondhatatlan szerencsére és kitüntetésre, hogy a Királyok Királya s a végtelenség fedelme nemcsak észrevesz minket s nemcsak mindenhatóságával térdre akar kényszeríteni minket, hanem: mindenfölött szeretni és szerettetni akar! A mi mennyei jóbarátunk akar lenni s a mi viszontbarátságunkat kéri! Boldogan, lelkesen kell Jézushoz csatlakoznunk s neki mindenünket, elsősorban szívünk igaz, meleg érzelmét megajánlanunk. Boldogan, lelkesen, mint akik jó úrnak szolgálnak, jó kézben vannak, kimondhatatlan kiváltságokra vannak kiszemelve.

S minél többen viseltetnek rút hálátlansággal Krisztus szeretete iránt, annál inkább kell nekünk helyt állnunk mellette s lelkesednünk érte. Minél több a hűtlen és érzéketlen ember vele szemben, annál

gyengédebben, melegebben, igazábban szeressük mi őt! Minél több a gyáva, megalkuvó, emberi tekinteteknek mindent feláldozó, annál férfiasabban, nyiltabban, tüntetőbben valljunk mi szint mellette! Minél többen viszonzózzák az ő szeretetét bűnnel, hidegséggel, közönnyel és elpártolással, annál lángolóbban tegyünk meg mindent mi, hogy országa terjedjen, dicsősége az egész földön fölragyogjon, tanai meghódítsák az elméket, parancsai a lelkeket, szeretete a szíveket!

Kedves imádságunk, mi több, életprogramunk legyen a szózat: Jézus szentséges Szíve, jöjjön el a te országod: a béke országa, kegyelem országa, hit országa, az erkölcs országa, az örök szeretet országa!

A Szeplőtelen Fogantatás.

„Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony közé.” Móz. I. 3, 15.

Amikor a sokat szenvedett mártírpápa, IX. Pius 1854-ben Rómában kihirdette a Szeplőtelen Fogantatásnak régi tanát, de új dogmáját, a világegyház helyzete a legsötétebbnek s legválságosabbnak látszott.

Akkor vont le a mindenfelé uralomra jutott új-pogány forradalom a végső következtetéseket a saját rousseau-i és voltaire-i elveiből, akkor indult neki naív komolysággal a katolicizmus megsemmisítésének. Mindenelőtt a keresztény Egyház szervezeti középpontját, a pápaságot kívánta egyszerűen eltörölni a föld színéről. A carbonari és szabadkőműves szövetségek egész Olaszországot aláaknázták már, magában Rómában Mazzini hívei voltak a hangadó tényezők, akiknek parancsszavára többen látszottak hallgatni, mint a pápáéra. IX. Pius ekkor már rég átélte miniszterelnökének meggyilkolását, a római forradalmat s a gaetai menekülést. Az ellenfél a pápaság végső megalázására törekedett s már nem volt messze a céltól, közeledett a piemonti seregek beözönlése az

egyházi államba, a Porta Pia bezúzásának napja, a gyászos Venti Settembre...

Azt lehetett volna hinni, hogy ily körülmények között a végveszélybe sodort pápaságnak egyéb gondja sem lehetett, mint a politikai és katonai védekezés s hogy IX. Piusnak az emberi okosság szabályai szerint minden gondját s erejét az ellenállás megszervezésére kellett volna összpontosítania.

Nem így történt.

Pius a legféktelenebb egyházellenes izgatás és fegyvercsörtetés zajában nyugodtan, mintha csak III. Ince századában élne, összehívja maga köré a világ püspökeit s azoknak örömujjongása közben egy borongós téli napon, december 8-án, a római Szent Péter-bazilikában kihirdeti a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját.

Nem lehet élesebben kidomborítani az ellentétet a világ szelleme s az Egyház gondolkozása között, a merő politikai és anyagi életszemlélet s a lelkeségnek ama kultusza között, amely Krisztus Anyaszentegyházát mindenkor jellemezte. Kifelé sorozatos térvesztések, leveretések, megnemértés, gúny és erőszak, s ugyanakkor befelé intenzív vallási élet, a természetfölöttinek új meg új erővel való hangoztatása, új meglátások, vallásos fellángolások, belső nekilendülések. Az időfeletti és térfeletti Egyháznak mindig ez volt az igazi ereje. A pápa minden külső esemény-nél s védekezésnél fontosabbnak tartotta a lelkeség újabb elmélyítését az Egyházban s ennek legalkalmasabb eszközüül tekintette éppen ezekben a forradalmi, vérzavaros pillanatokban a Szeplőtelen Fogantatás régi tanának új dogmaként való kihirdetését.

Mi is az a Szeplőtelen Fogantatás?

Mindenelőtt nem fölösleges megismételni: nem Szűz Mária testi fogantatásának vagy születésének mikéntjéről szóló kérdés. Nem parthenogenezis, *nincs semmiféle kapcsolata semmiféle nemzési vonatkozásokkal*, mint ezt a tudákos tudatlanság oly sokszor hitte s állította.

Tisztán lelki, sőt kegyelmi mozzanatról van itt szó; arról, hogy amikor az áteredő bűn hittétele szerint minden ember az istenfiúság kegyelmi állapotán kívül születik és fogantatik, akkor az Úr Jézus mellett az egy Szűz Mária részesült még abban a kiváltságban, hogy *lelke a létezés első pillanatától, tehát a fogantatástól kezdve kegyelemmel, volt teljes.* Hogy az ő lelkén, Krisztus megváltói érdemeinek mintegy előlegzése, előre érvényesítése folytán pillanatig sem hiányzott a *megigazulás természetfölötti lényessége,* az a csodálatos isteni adomány, amely a lelket teremtményi és szolgálai mivoltából kiemeli s az istengyermekség dicskörébe vonja. Hogy tehát Mária soha egy percig sem volt annak a haragnak s elesettségnek gyermeke, amiben összüleink vétke folytán valamennyien születünk; hogy egy percig sem volt a Sátán bélyegzettje.

Erre persze azt kérdezheti valaki: hát ez az egész? Hát van ennek a dogmatikai elvontságnak bármilyen gyakorlati, hitéleti jelentősége? Mi volt ebben olyan fontos, hogy kihirdetését a legvitálisabb pillanatnyi érdekvédelemnél is előbbre kellett helyezni?

Aki nem a külszínes felületesség útján, hanem a lelkiség ösvényén közeledik ehhez a misztériumhoz, hamar észreveheti, hogy bizony ebben a látszólag merőben elvont, dogmatikai kijelentésben igen jelentős, mélyreható és időszerű eszmék diadala lappang. A Szeplőtelen Fogantatás tanának kihirdetése által IX. Pius pápa rendkívül fontos és időszerű eszméket mélyített el a katolikus köztudatban.

Új lendületet adott az erkölcsi tisztaság, vagyis a szeplőtelenység kultuszának, visszaállította helyére a keresztény nőiességnek mélyen lesiklott eszményképét és útját állta a vallási élet racionalista megmerevedésének.

Új lendületet adott a szeplőtelenység és erkölcsi tisztaság kultuszának. Az összülők vétke óta az embernek szomorú öröksége a bűn: a Teremtőjével való szembefordulás, a saját végcélunktól és örök boldog-

ságunktól való elkanyarodás, erkölcsi értékeinknek megtagadása, az Isten elleni zendülés és önmagunk bemocskolása. De ha az emberiség történetét mindig sötét árnyként követte a bűn, az újkorban ez a bűn tömegzendüléssé halmozódott az Úristen ellen.

A XVIII. és XIX. század ú. n. felvilágosodása a régi rendnek nemcsak értéktelen elemeit döngette ki, hanem velük együtt ki akarta irtani magát a kereszténységet is. Hadat izent az Istennek. Hitetlenséget, egyházellenességet és materializmust hirdetett. A XVIII. század a nagy aposztázia kora volt, a nagy hithagyásé, Isten-elhagyásé, amely a maga módján napjainkig is eltart. Ennek a hithagyásnak a nyomában járt természetes következménye, az erkölcsi lesiklás, a bűn minden nemének elharapózása; az az istentelen irányzat, amely trónra emelt minden sunyi önzést, aljasságot és erkölcsi szabadosságot. Nem is lehetett másképp; mert ahol az emberek hátat fordítanak az Istennek, ott nincs többé, ami a bűn lejtőjén visszatartaná őket.

Szabad-e a korszellem nagy aposztaziájáról beszélnünk? Sajnos, igen, s igen nagy fokban és annak ellenére, hogy a vallási élet sok tekintetben örvendetes újjáéledést mutat. Ezzel az örvendetes lelki reneszánszsal nem áll ellentétben annak megállapítása, hogy amikor nagyszámú komoly ember meleg érdeklődése fordul ismét a vallásos életeszmény s annak gyakorlati megnyilvánulásai felé, ugyanakkor az uralgó életirány s főleg nagy nyilvánosságot irányító tényezők még mindig s egyre jobban távolodnak az élet s a kultúra keresztény felfogásától.

A XVIII. század istentagadó felvilágosodottsága s támadó, forradalmi istentagadása szinte még csak ma éri el végső, széles gyűrűzési körét, ma lesz a tömegek s éppen a kisebb műveltségű tömegek krédójává.

Egész szociális irányzatok írták zászlajukra hivatatosan is az ateizmust, mindenesetre a minden tétel vallásosság megtagadását. S a hozzájuk csatlakozott tömegek nagy elpártolása az Úristentől épp azzal

válik rendkívül félelmetessé, mert műveletlen s fél-művelt emberek ateizmusa. A művelt embert még Istentől elfordultságában is bizonyos mérséklet szokta jellemezni. Míg a műveletlenek ateizmusa, mint ezt annyi fájdalmas jelenség mutatja a közelmúltban s a jelenben, gyakran a szatanizmus örvongó tobzódásaiban mutatkozik meg. De a műveltebb osztályok Istentől elpártolása is mélyen aggasztó s megdöbbentő jelenség. Már azért is, mert ez a szalunateizmus a társadalmi és gazdasági körben mint a felebaráti szeretetet elvben is megtagadó liberális kapitalizmus jelentkezik s tömegnyomorba, gazdasági felfordulásba kergeti a világot.

Istent nem lehet büntetlenül tagadni, tudomásul nem venni s kihagyni a gondolkozásunkból.

Az örök törvénynek is megvannak a maga szentesítései és büntető fenyítékei, amelyek biztosabban és mélyebbrehatóbban érvényesülnek minden emberi igazságszolgáltatásnál. Az ateizmust mindig nyomon követi a lelkek eldurvulása s a társadalmi hithagyást nyomon követi a társadalmi válság és pusztulás. A tékozló fiú előbb-utóbb csalhatatlanul biztosan nyomorúságba jut, annál nagyobbba és nyomasztóbbba, mennél messzebb távolodott el az apai háztól.

A bűn nyomában ott jár a nyomorúság, mert hiszen az erkölcs nemcsak túlvilági vonatkozású parancs, hanem az emberi és földi jólét, béke, igazság és egyensúly legfőbb őre is és az emberiség voltaképpen önmaga alatt vágja az ágat, amikor Istentől elfordul s a bűnnek szabad utat enged.

A bűn mindenelőtt magát az *egyest embert* teszi nyomorulttá. Hiába képzei a szerencsétlen elvakult a vétkezés lázas örületében, hogy ő most boldog és felszabadult, hogy Istent sikerült letaszítania trónjáról s helyette maga ült a trónra. A valóság az, hogy az ember minden bűn által csak szegényebb, boldogtalanabb és erőtlenebb lesz. Elveszti általa az élet értelmébe vetett hitet, elveszti a saját maga megbecsülését, a lelkiismerete nyugalma, fokozatosan el-

veszti fogékonyságát a lelkiek iránt, erkölcsi akaraterejét. Rossz szenvedélyeinek rabszolgája lesz; elveszti reményét a szenvedésben és megpróbáltatásban s tompa, értetlen kétségbeeséssel mered az elkerülhetetlenül közeledő halál elé.

Még kézzelfoghatóbb a bűn átka a *társas együttélés* terén, hiszen minden emberi békétlenségnek, irigységnek, ellenségeskedésnek, kizsákmányolásnak, igazságtalanságnak szülőoka a bűn. Ebből erednek a családi viszályok és boldogtalanságok, épúgy mint a háborúk, a gyengék könyörtelen eltiprása s a tömegnyomort okozó gazdasági liberalizmus.

De semmiféle földi, egyéni vagy társadalmi boldogtalanság nem érhet fel azzal a mindennél zordonabb és rettentőbb büntetéssel, amely Isten szava szerint a síron túl várja a bűnben élt és bűnben meghalt embert.

Ezt a régi s mindig újra elfeledett igazságot állítja ismét előtérbe s helyezi ragyogó, újszerű megvilágításba a Szeplőtelen Fogantatás tana. Mert a Szeplőtelen Fogantatás nem más, mint annak a gondolatnak érvényesülése, hogy minden nagyságnak, minden kiválasztatásnak és felmagasztaltatásnak első feltétele a büntelenség. Mária nem lehetett volna Isten Anyja, nem emeltethetett volna abba a szédítő magasságba, hogy ma mint Ég és Föld Királynéasszonyát tiszteljük, ha a Szeplőtelen Fogantatás kegyelme által nem jegyződik el léte első percétől fogva az Istennek, a tisztaságnak és mocsoktalanságnak.

Ő a bűnbe süllyedt emberi nemnek legelső tiszta, szeplőtelen virága s ezért lehetett a megváltásnak is első sugara, hajnalfénye, bevezetője. Ő az első, aki eltaposta a kígyó fejét s azért nyílt azóta rózsa és lilium, édesség és üdvösség mindenütt, ahová lépett. Ő az, aki a bűnbefúlt emberi nemnek is utat jelez a gyógyulás, az üdvösség, Krisztus felé. Ő az, aki magasan fölötte áll annak a sár- és büntengernek, amit életnek nevezünk s mosolyogva, bátorítón int, hogy kövessük mi is, szálljunk a magasba, győzzük le a mélységbe húzódó démoni hatalmakat.

Immaculata! Tiszta fény te az aposztázia éjjelében, napsugárba öltözött apokaliptikus asszony, te lilium a tövisek között, te Noé élő bárkája a világot elborító szennyes özön fölött: ó lelkesíts minket is tisztaságra, szeplőteleniségre! Szent harcra minden ellen, ami bűn és Isten-elhagyás, ami a világot átokba borítja!

A Szeplőtelen Fogantatás tanának ezzel az első jelentőségével kapcsolatos a másik jelentősége: hogy *visszaadta a nőt fölséges hivatásának az emberiség történetében, visszaemelte az őt megillető magaslatra a nőiségnek mélyen lesiklott eszményképét.*

Ezerszer megírták a bölcsek s megzengték a költők, miben van a nőnek jelentősége az emberek s az emberiség életében. A nőt az Isten virágnak teremtette kopár, kemény kősziklák ormán. Dalnak, költeménynak, imádságnak az élet durva prózája fölé. Békeangyalnak a fórumok nyers zivaja s a férfi harcainak fegyvercsörtetése mellett. Óázisnak az élet sivatagjaiban. Sebeket heggesztő, könnyeket letörlő, simogató kéznek a durva versengések és véres öklelőzések fölött. Szeretet és derű, finomság és eszmeiség, önfeláldozás és hűség hintőjének az erőszak tülekedése, a szenvedélyek tobzódása között.

A nőnek kell a társadalom s első sorban a család őrangyalának lenni. Az erkölcsi nemesség és felsőbbrendűség hivatott őrének, tudatosítójának a férjben, fiúban, testvérben. Az erkölcs lángpallosú kerubjának a család küszöbén. A szeretet, a hűség s az önfeláldozás néma prédikátorának a családon belül. Emelkedettebb, finomabb, lovagibb tónus érvényesítőjének a társadalmi érintkezésekben.

De jaj, ha a nő leszáll arról a talapzatról, amelyre az ég emelte! Jaj, mert akkor nemcsak nagyszerű hivatását nem töltheti be többé, hanem egyenesen a romlás hordozója lesz. Jaj, ha a nő nemcsak nem angyal többé, hanem démon, a romlás és erkölcsi alsóbbrendűség hordozója! Ha nem felemelője többé az emberi társadalomnak, hanem szégyene s lesüllyesztője! Ha nem

Isten élő mosolya, hanem a sátán gúnykacaja. Ha egyszer virágból céda mákony lesz, dalból durva sikoly, költeményből paródia, eszmeiségből érzékiség, szentélyből gúny, oltárképből megtépett rongy! Akkor bizony áll a költő szava: *Geht es zu des Bösen Haus, das Weib hat tausend Schritt voraus!* Az ilyen nők nemcsak önmaguknak átkai s nemüknek meggúnyolói, hanem a társadalomnak is lealacsonyítói.

S mivel ez a szégyenletes lehetőség napjainkban nem pusztá lehetőség többé, hanem szörnyű és százezerszeres valóság, azért kiáltanak ma már segítségért, a nő megmentéséért olyanok is, akik maguk nagyon távol állnak a kereszténységtől. Mentsétek meg a nőt, hangzik a fuldokló társadalom kijózanodottjainak kiáltása, mert csak így menthetjük meg a gyermeket, a családot, a férfit, a hazát, a társadalmat, az élet eszmeiségét, a haldokló szépet, az irodalmat, művészetet, kultúrát!

Úgy van: mentsétek meg a nőt s megmentettétek a társadalmat s jövőt. De hogyan lehet a nőt megmenteni? Csak úgy, ha visszaadjátok annak a hivatásának, amelyet a kereszténység szánt neki; ha visszaadjátok neki azokat az életideálokat, amelyeket a ti hitetlen és érzékimádó bölcseségetek elrabolt tőle.

Ezt érezte meg IX. Pius, amikor a legválságosabb pillanatban egy süllyedő világ végzetes óráiban fellobogtatta az emberek előtt újból a Szeplőtelen Szűz és Anya páratlanul eleven és elevenítő eszményképét.

Mint ahogy Mózes a pusztában a kígyómarta nép elé odaemelte az érc kígyó képét, hogy aki feltekint reá, meggyógyuljon s új erőre keljen, úgy a Szeplőtelen Szűz képére sem lehet feltekinteni anélkül, hogy az embert új vágy, valami fájdalmas és édes sóvárgás ne ragadja meg az erkölcsi gyógyulás, a tisztaság, a nemesebb és szeplőtlenebb élet után. (IV. Móz. 21. 9.) Ahol ez az égi jelenés a nő szemében fölragyog, ott nem a görli és garçonne a leányideál, hanem a Szeplőtelen; ott megelevenedik a tiszta nőiesség kultusza, ott megifjodik a nőben szunnyadó örök Máriagyermek,

ott keresztültör az érzékek gyarlóságán a fehérlelkű szűziesség földöntúli varázsa, a női eszmeiség büszke és magáraébredt tudatossága.

Meg akarjátok menteni a nőt? Ime, az Egyház már két évezred óta menti s neveli őt s ahol csak sikerül kitűznie a Szeplőtelen Szűz lobogóját, ott mindenütt hódít és diadalmaskodik a keresztény nő ragyogó eszméje, ott tiszta lelkek fehér serege sorakozik a fehérkék zászló alá s miközben ajkuk a régi, kedves Mária-dalokat zengi, nemes fény gyúl ki a szemekben, angyalok mosolya derül az arcokon, kacagóbban, bízóbban cseng a gyermekek nevetése, sugárzóbb s enyhültebb lesz a férfiak tekintete, finomabb az élet, virágzóbb a karitás, egészségesebb a társadalom, eszmeibb az irodalom.

A Mária-kép árnyékában a leány ismét rátalál az ő názáreti értékeire, az asszony az ő betlehemi kincseire, a tűrő és szenvedő anyja a Mater dolorosa örök vigaszaira. Ott a testi báj nem a lelki szépség megölője lesz, hanem a belső szeplőtelenségnek áttörő kinyomata, kikristályosítója, kísérő zenéje, gyémántos foglalat. Ott a nő nem pusztán játékszer és divatbáb többé s még kevésbé szomorú lefokozottságú hetéra és Geschlechtswesen, hanem az Istenanyja vonásait tükröző, csodálatos eszménykép, felsőbbrendű, szinte világfeletti tünemény.

Ő tegyék szebbé a nőt és szebbé tették az életet! De hogy szebbé tehessék a nőt, tegyék oda minden családban a díszhelyre a Szeplőtelen Nagyasszony képét. Hadd legyen az ott bizonyosság és jelkép, bátor hitvallás a nő magasabb hivatása mellett! Legyen tudatos szembefordulás a nőt lefokozó s ezzel a társadalmat gyilkoló modern cinizmustal, legyen belső megújulás kezdete és jobb jövő hajnala!

Minél több Mária-kultuszt a családba s szebbé lesz a család. Minél több Máriakultuszt a nőnevelésbe s szebb, eszmeibb, tisztább, kedvesebb lesz az új női nemzedék. Minél több Máriakultuszt a népnek s finomabb, lovagiasabb lesz a férfiak hangja a nőkkel

szemben, több lesz az emelkedettség s lelki előkelőség a nemek érintkezésében.

Még egy szempontból volt időszerű a Szeplőtelen Fogantatás tanának új zászlóbontása: mint *gyógyszer a vallási élet megmerevedése, racionalista szellemű elridegülése ellen.*

Voltak és vannak, kik a vallási életben mást nem látnak, mint rideg istenimádatot. A teremtménynek valami merev meghajlását a végtelen Isten előtt, valami hidegen ünnepélyes és szavaló hálaadást és tiszteletadást, amely kimerül néhány szép, cikornyás szólamban, egy-két ima vagy ének elzengésében. Utána az ember ismét kimegy az életbe s ott az ellentétes ráhatások zűrzavarában hamar elfelejt minden templomi hangulatot s néhány ridegen elméleti elven kívül alig őriz meg valamit az evangéliumi élet teljességéből. Legföllebb még hitvitákban, felekezeti harcokban véli kiélhetni vallásos igényeit. Lenéz mindent, ami kedélyt, melegséget, színt, lelki örömet, bensőséget jelent a keresztény kultuszban. Fölöslegesnek, sőt talán az igaz Isten tiszteletével s imádatával meg nem egyeztethetőnek tekint minden eleven és színpompás hitbuzgalmat, aszkézist és misztikát, liturgiát és ünnepkört, szentséget és szentelményt, adventi rorátét és karácsonyi éjféli misét, nagypénteki gyászt és húsvéti alleluját, szentek tiszteletét, búcsújárást és vezeklést. Ez is nagyrészt az utóbbi századok racionalista divatjának, felvilágosodási józankodásának utórezgése, amely bizonyos fokig a katolikus közönségbe is megtalálta az útját.

Az Immaculata tisztelete ezzel szemben újra hangsúlyozottan odaállítja a hívő katolikusok elé a menygyei Édesanya képét és szerepét a megváltás történetében, valamint a hívő lélek egyéni, vallási életében. nemcsak Megváltót akart nekünk adni, hanem a Megváltónak anyját is akart adni s akarta, hogy ez necsak a Megváltónak anyja legyen, hanem vele együtt a mi anyánk is, lelkiségünk melengetője, új életre szítója, anyai, kedves gondozója.

Aki a Mária-tiszteletet gyakorolja s annak üdvös hatásait magán kipróbálta, annak nem kell sokat magyarázgatni, az nagyon jól tudja, mit jelent a mi vallási életünkben Szűz Mária. Nem babona a Mária-tisztelet s nem fölösleges cifraság, vagy éppen nőies érzelgősség.

Anyára mindenkinek szüksége van, a felnőtt embernek, a férfinak is, főleg a lelki életében. Ott, ahol mindnyájan gyermekek vagyunk s Jézus utasítása szerint gyermekeknek is kell maradnunk mindig. Anyára, akinek a példaképe legerősebb támaszunk az Úr hűséges szolgálatában. Anyára, akinek a kezét fogva sokkal bizodalmasabban lépünk Atyánk elé is, főleg amikor ez a mi Atyánk oly végtelenül magasan áll fölöttünk. Anyára, aki vallási életünkben édességet, finomságot, tisztaságot, anyaiságot, szűziességet és melegséget jelent. Anyára, akihez, mert közelebb áll hozzánk, könnyebb menekülnünk, fohászkodnunk, akinek közelében könnyebb magunkat Jézus közelében éreznünk.

Ahol édesanya nincs a családban, ott hiányzik valami a családból, amit nem pótolhat senki és semmi. Ha egyszer maga az Úr családias közösséggé akarta alakítani gyermekeinek nagy társaságát, családi közösséggé, amelyben ő maga gondoskodott anyáról, amikor a keresztfáról Szent János apostol személyében mindnyájunkra hagyta drága örökségül a saját édesanyját: hogyan örülnének akkor ennek végtelenül s hogyan közelednénk ehhez a mennyei Édesanyához édes, gyermeki bizalommal! Hogy minket is fogadjon gyermekei közé, szeressen minket s ott fent az Atya trónján és isteni szent Fiánál legyen a mi hatalmas szószólónk.

Hogy aztán ez a meleg és bensőséges Mária-tisztelet hogyan alakítja át a lelket, mennyi édes vigasztalásnak s mennyi nemes nekibuzdulásnak lesz a forrása, megint nem kell bizonyítani azoknak, akik ebben benne élnek s a Mária-tisztelet áldásait önmagukon mindennap tapasztalják.

Foházkodjunk tehát ma a mi dicső és szeplőtelen mennyei Édesanyánkhoz s ezen az ő diadalünnepén kérjük bensőséggel: Mennyei Édesanyánk mutasd meg, hogy anyánk vagy! Rengeteg szenvedésünk között légy a mi oltalmazónk, légy a szomorúak vigasztalója, a betegek gyógyítója, bűnösök oltalma, a keresztények segítség! Légy magyar népünk pátrónája s oltalmazója! Ó, szeress minket és szeresd és vond magadhoz azokat is, akik még nem ismernek vagy nem szeretnek téged! Szeresd és mentsd meg azokat is, akik bűnben vagy hitetlenségben élnek! Hozd vissza a tékozló fiakat az apai házba! Gyámolítsd a megtérőket, vezesd révpartra a viharban hanykolódókat!

Mi pedig boldogan símulunk hozzád s futunk a te keneteid illata után, hálásan énekelve a fehér seregek dalát:

És míg odakünn viharok szele tombol,
Lelkünkön előmlik a béke,
Koszorút kötözünk szerető bizalomból
S letesszük a lábad elébe.

Szent esküvel íme, örökre fogadjuk:
Liliomlobogóidat el sose hagyjuk,
Győzelmes az élet, erős a halál
A fehér seregek szüzi zászlainál!

Nagyboldogasszony.

A mai emberek jókora része értetlenül áll e szó előtt: Boldogasszony, s az augusztus 15-iki ünneppel sem tud jóformán mit kezdeni. Szent István királyunk országfelajánló aktusa mint kedves nemzeti emlék, mint jámbor legenda ott él ugyan még valahol a lelke mélyén, de az aktus jelképi tartalma és eszmei jelentősége meglehetősen kiveszett legtöbbször szívéből. Mi az: Nagyboldogasszony? Egy pirosbetűs nap a kalendáriumban — semmi egyéb!

A mi korunk még mindig a XVIII. század fagyos lehelletének utóhatásait érzi. Azét a századét, amikor

divat volt lemosolyogni mindent, ami egy szűk és önkényesen körülszabott eszmekörbe bele nem tartozott, amit centiméterrel leméricksélni nem sikerült, ami a lélek, a szépség és a természetfölöttiség uralmát jelentette az anyag fölött, az eszméét a rideg számok fölött. Ez a kor racionalistának nevezte magát, miközben racionalizmuson nem az Ész és a Szellem diadalát értette, hanem egy hétköznapi, vakondoki látókör beszorított, szűkös távlatait, s míg a Hit dogmáit röstelkedve és vállát vonogatva tolt el magától, a voltaire-i felvilágosodás dogmatikáját húzta kalodául a nyakába.

Hogyan értse meg a Nagyboldogasszony-eszme s főleg éppen a magyar Nagyboldogasszony-ünnep költői szépségét és hittani tartalmát az a kor, amely ennek a sivár és léleknélküli eszméletségnek a jármában halad?

Ma, a legutóbbi évtizedek óta meg éppen úgylát-szik, az ilyen finom és légiesen eszmei elgondolásoknak, amilyenek a Nagyboldogasszony eszmekörében izzanak, úgylát-szik, nincs divatjuk, nincs időszerűségük többé. Ma már nem is a Mária-kultusz ellen vagy akár a Krisztus-kultusz ellen megy a harc, hanem *az Isten hite ellen*: minden ellen, ami lélek, ami vallás, ami porfelettség, erkölcs és szellem. Az ateista hullám nemcsak Oroszországot fojtogatja immár 19 esztendeje, hanem a katolikus országokat is előntéssel fenyegeti: Madridban s Párisban most dől el a kérdés, vajjon az istenhit avagy a marxi téboly marad-e felül. A vörös agitáció Afrikára, Kínára épűgy kiterjeszti erőszakos hódító módszereit, mint Oxford collegejeire és egyes magyar diáktanyákra. Ma már arra kell felkészülnünk, hogy amiként a III. internacionále mint túl ájtatost és szelídet félretolta útjából a II-at, úgy hamarosan a belsevizmus is túl konzervatívnek fog látszani a rombolás és féktelenség megszállottainak szemében s a kommunista internacionálét az *anarchizmus IV-ik internacionáléja váltja fel*, amelynek csak egy törvénye lesz: a *törvénytélküliség* s egyetlen argumentuma: a *pisztoly és a gépfegyver*.

Mit akartok ilyen harcok küszöbén, ilyen mérgezett légkörben Nagyboldogasszonyi elképzelésekkel, jámbor és multba bámuló katolikusok?

És mégis! Akik így beszélnek, nincs igazuk. Mert akárhogy sötétül a látókör, a Nap sugarai nem halnak meg, hanem elő-előtörnek újra. Akárhogy szaporodnak a baglyok, a fülemlék nem vesznek ki és nem hallgatnak el. Akárhogy tombol és toporzékol az emberi örület, a vadság és kulturálatlanság, a Szellem nem veszi el hatalmát s fölényét. És akárhogy érvel, magyaráz, gúnyolódik egy álokoskodásra beállított, hideg és bomlasztó kritika, a hibás okfejtéseket mégis letörli a tábláról s helyükben újra érvényesíti a természetfölöttiség logikáját a Szellem és a Szív.

Nem! Számok, súlyok, köbméterek és villamos töltöttségek nem magyaráznak meg mindent. *Ez a világ lényegesen több, mint amit fizikai és kémiai szabályszerűségekkel kifejezni lehet.* Nemcsak okozatok vannak, hanem okok is és Ok is; nemcsak hatások, hanem hatók is és Ható; nemcsak történések vannak, hanem a történéseknek mélyebb értelme, gondviselészerű jellege is van.

A kereszténységtől semmi sem áll oly távol, mint az a rideg deizmus, amely csak egy megközelíthetetlen magasságokban trónoló, rettentő és lényegében tőlünk idegen istenséget ismer. Semmi sem áll tőle olyan távol, mint egy merev és hideg hódolatban megnyilvánuló, kényszerű és sivár vallásosság.

Ezen a gondolatvonalon érthető az az első pillanatra szokatlannak tetsző hely, amelyet már az *őskeresztény hitéletben* az Isten mellett *Krisztus anyjának kultusza elfoglal*. Minden dogmatikai szemponton túl el kell ismerni, hogy ez a Máriás eszme csodálatos elevenséggel képviseli a kereszténység belső komolysága, szinte zordonsága mellett *az emberi, a szívhez szóló, szelíd és enyhítő vonást.* A melegséget és fényt, derűt és otthonosságot, mosolyt és szinte családias intimitást, amelybe a keresztény vallásosság a hiveit bevezeti. A tantételek mellett a vallási esztétikát, az ész

hite mellett a szívét, a felség és magasztosság mellett a kellemet és tisztaságot, szűzies mosolyt és könnyes szemű, anyai jóságot.

„Nagyboldogasszony“, azt mondhatnók, annyi, mint: a hitnek gyermeki ujjongása, a vallási érzésnek érzelmi megdicsőülése, a teológia költészetté virágzása. És nekünk magyaroknak a Nagyboldogasszony különösen is annyi, mint *egy frissen megtért népnek, egy fiatal nagy jövőre és sok szenvedésre termelt nemzetnek korai, örvendő és bizakodó odaborulása egy mindennél ragyogóbb keresztény életideál elé*. Őseink vallásosságának ez a korán ébredt Nagyboldogasszony-kultusz talán legcsillogóbb s legderűsebb vonása. Valami angyalos, virágos, tavaszias ünneplés, amelyben veleszületett lovagiasságának korán találta meg legszebb célpontját.

Történetileg és lélektanilag egyformán megkapó jelenség, mily hamar átértette fiatal nemzetünk mindjárt megtérése s európai nemzetté kristályosodása hajnalán a Nagyboldogasszonyi gondolatnak ezt a varázsosan kedves, üde és lelket gazdagító tartalmát.

Ezek persze szörnyen „nem divatos“ gondolatok. Szörnyen kívül esnek a modern beszéd tárgyak berögzött stílusán és tárgykörén. De vajjon helyes-e a materialista gondolkodásnak ez az egyoldalú és egy kissé arrogáns eluralkodása a névleg még mindig keresztény társadalmon? Ez a kérkedő világiasság, amely azt még eltűri valahogyan (ameddig eltűri, lásd Spanyolország, Mexikó és Szovjet), hogy egy elkülönített papi kaszt a templomokban és zárdaiskolákban ilyen „szentes“ eszméket hangoztasson, de méltatlankodva, felháborodva és ideges-ingerülten fordul el s mélyen megbotránkozik, ha ilyen gondolatokkal a templomon kívül is — irodalomban, sajtóban, közéletben — egyszer-egyszer találkoznia kell.

A szabadgondolatnak és szabadkőművességnek sikerült a kereszténységet szűk korlátok közé szigetelnie s magától értetődővé tenni azt, hogy e korlátokon túl mégcsak szó se eshessék a legszebb és legelmé-

lyültebben keresztény gondolatokról. Hány „keresztény” napilap van, pl. amely Nagyboldogasszony napján a Nagyboldogasszonyt s ősi magyar kultúráját szóvá sem meri tenni?

Nekünk pedig annál sürgősebbnek látszik, hogy ezzel az elszekularizált és *elvizesített álkereszténységgel*, ahol csak tehetjük, *szembenézzünk*. Hogy emelt fővel hangoztassuk azokat az igazságokat, amelyekre minden okunk megvan büszkének lennünk. Hogy elsikkadni ne engedjük első szent királyunk legszebb és legtündöklőbb hagyatékát, amely ma is oly időszerű és nemzeti tanulságokban oly gazdag.

Ma és éppen ma! Amikor egyszerre vívja élethálharcát Európa keleti s nyugati frontján a Hit és a téboly, a Szépség és a vadság, az Isten népe s a sátán birodalma. Amikor még a névleg keresztények jelentős része is suttyomban a spanyol vörösöknek „drukol” és még a vérengző bolsevizmust sem tartja oly szörnyű és utálandó rémnek, mint azt, amit az ő korlátozott és odatúlról irányított szajkóbölcseisége „klerikalizmusnak” szokott csúfolni. Amikor még a megmaradt kis vallásosság is sokfelé hideg és rideg racionalizmussá merevül, számító és szatócskodó alkudozássá, minden szín és melegség nélkül való gépiességgé. Amikor a családi erkölcs is már csak mutatóba jár haza, a nőket a szemérem és női önmegbecsülés elemi elemeire kell újra tanítani s az embereknek magyarázni kell, hogy a házasságban a sűrű való hűség és szeretet a lényeg, s a gyerekekről való maradandó gondoskodás a legfőbb szempont.

Éppen azért, mert nagyon is ideáltafanok és eszmétlenek lettünk, amorálisok és szívtelenek, önzők és ridegek, *van ma újra nagy szükség arra*, hogy legalább a Nagyboldogasszony jubileumi évében idézzük vissza emlékezetünkbe, milyen kincseink rejlenek ősi hitünkben, milyen gazdagok voltunk régesrégén s milyen gazdagok, szépek, nemesek lehetnénk még — a jövőben is!

Vissza a Magyarok Nagyasszonyának gazdag, ra-

gyógó, szépséges hitéhez, a legszebb s legtisztább női eszményképhez, a lovagias magyar hűségideál legmagasztosabb célpontjához!

A halász sírja.

Gondolatok június 29-re.

Szegény halászok gyermekeként született Palesztina egyik zugában, s maga sem tanult más tudományt, mint a halászkodást. Aki megjövendőlte volna neki, hogy valamikor őt világrész fog búcsút jární a sírjához s hamvai fölé a világ legnagyobb építőzsenije emel kupolát, hát ezt a prófétát bizonyos bolondnak tartották volna. A kifürkészhetetlen Világ gondviselés azonban odasodorta előbb Keresztelő János, majd Jézus közelébe, amikor ez a Jordán partján elkezdte a nyilvános tanítást.

A Mester kiszemelte őt is, testvérével, András halással együtt. Kiszemelte, sőt fölébe helyezte valamennyi tanítványának. Neki tette a legfölségesebb ígéreteket s reá bízta a legnagyobb terhek hordását. Megtette köszálnak az alá a grandiózus épület alá, amelyet ő emelt s amelynek világrészeket s évezredekkel kellett magába fogadnia. Megtette az egység és erő alapkövének, a tekintélyi elv legfőbb hordozójának, a monarchikus alkotmányú Egyház első pápájának. „Te vagy a Kőszál... S neked adom a mennyek országának kulcsait.” „Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat”: a kicsinyeket s a nagyokat mind. Mások tudósabbak lesznek, mint te, mások tán lángolóbb buzgalmúak is, tán gyakorlatibb érzékűek. Mindegy. Te leszel a központ, te leszel a vezér. Az Én nevemben leszel nagy, leszel az első, a legfőbb, akitől nincs fellebbezés. Aki a rád épített, vezetésedre bízott Egyházra nem hallgat, „pogány és vámos”, nem keresztény.

És Péter útnak indult.

Eleinte ingadozók voltak a léptei, gyarló a hite; sőt, még mielőtt a „Legeltesd” szó elhangzott, szégyen-

letesen el is esett, megtagadta a mesterét. De hogy a legfőbb megbízatást vette s a Lélek ereje megszilárdította, az egykori halász, a nemrég még ingadozó Péter csodás dolgokat vitt végbe. Első prédikációjára, amit ez a tanulatlan falusi mesterember tartott, háromezer lélek vette fel a keresztséget. A kereszténység az ő tekintélyszerű vezetése mellett indult útnak Jeruzsálemben s fejlődött első ízben szociális testületté. Az apostolok az ő vezetése mellett tartották meg első zsinatukat, amelynek határozatait ő hirdette ki. Apostoli működése színteréül egy ideig Antiochiát választotta, majd — bizannyal nem a Gondviselés sugalmazása nélkül — Rómába tette át székhelyét. Így került az ifjú kereszténység Krisztus-rendelte vezére a világon uralkodó pogány Birodalom középpontjába.

Ez már egészen pápai, átfogó, merész, egész világra szóló gondolat volt. Az egykori galileai halászember itt már földrészekben s évszázadokban gondolkodik. Már megsejtette, hogy a krisztusi új életnek onnan kell meghódítania a világot, ahonnan az impérium s a pogány kultúra bocsátotta szét hatásának világot átölelő szálait. Számos közvetlen történeti adaton kívül Eusebius és Jeromos, az őskereszténységnek e legjobb s legrégebb történetírói bizonyítják, hogy csakugyan Szent Péter volt a római egyházközség megalapítója s hosszú éveken át, nem kevesebb, mint 25 éven át, püspöke. Szent Pál már csak Szent Péter élete vége felé került Rómába, hogy Péternek segítsen, aki időközben jócskán előregehedhetett; de még mielőtt Pál Rómába került, levelet írt a római egyháznak, amelyet nem győz magasztalni s ezzel is kiemelni Szent Péter érdemeit, aki ezt az egyházközséget oly hihetetlen nehézségek közt megszervezte s felvirágoztatta.

Mert iszonyú feladat lehetett a Birodalom fővárosában meggyökereztetni a kereszténységet. A pogány Róma akkor állt hatalma s gazdagsága tetőfokán. Oda gyűlt akkoriban össze az egész ismert világ minden kincse, fénye, ragyogása, de minden bűne s elpuhultsága is. Egész Róma egyetlen erkölcstelen tivornya-

tanya, egyetlen lupanár volt, s amellet a kegyetlenségnek gyűjtőhelye.

Ha Simon, Jónás fia, egyszer-egyszer végigment a fórumon s látta a bazilikákat s templomokat, a császárpaloták fényét s ragyogását, a pogányságnak márványtól s aranytól duzzadó, fennhéjázó gazdagságát, látta a bacchanáliákat és luperkáliákat, az istentisztelet jegyébe öltözött prostituciót és a férfiháremeket, meg a bűnös és hitetlen pogányság védelmére minden pillanatban kész, győzhetetlen légiókat: emberileg meg kellett borzadnia, sőt kétségbe kellett esnie a feladat vakmerőségén, amelyet lelkében s pápai tisztjében magával hordozott.

Hogyan döntse le ezeket a bevehetetlen sziklavárat, a bűn s a tévely e büszke erődjeit? Hogyan nyerve meg a Panem et circenses-t ordító, Bacchuson s Venuson kívül más Istent nem ismerő tömeget a tisztaság és szeretet, az alázatosság és könyörület evangéliumának? Hogyan ültesse a magát istenítő césár helyébe a jeruzsálemi Kivégzettet, a zsidók keresztrefeszített messiását? A Pontifexek s Vestaszűzek helyébe hogyan gyökereztesse meg az új szövetség új papságát, az evangéliumi tanácsok követőinek intézményét s önmagát, mint új Summus Pontifex-et?

Ha nem érzi s tudja, hogy őt Krisztus rendelte erre a helyre s erre a tisztre, örültség és téboly lett volna Pétertől, ha mégis vállakozik erre a feladatra. A pogány Róma az övénel ezerszer erősebb és szervezettebb ellenállást is csalogatatlant biztossággal összemorzsoló évszázadok óta. Még dédelgetett kedvenceinek, még a Ciceróknak, Gneius Pompeiusoknak s Julius Caesaroknak sem kegyelmezett, ha egyszer attól kezdett tartani, hogy nagyon a fejére nőnek. Hát még egy meghódított ázsiai országocskának névtelen sarjának, egy barbár és tanulatlan jövevénynek, egy rab-szolgasorsban álló kóbor zsidónak arra a kalandos tervére, hogy Rómát meghódítsa, a pogányságot le-
döntse s egy zsidó származású Istenembernek imádatára szorítsa, vajjon mit felelt volna? Eltápostá volna,

mint ahogy egy férget eltapos az ember, anélkül, hogy csak oda is nézne!

És Róma csakugyan észrevette a csendben szervezkedő koldus- és rabszolgahadát. Észrevette, hogy a cézárok rokonai, filozófusok és katonatisztek, előkelő hölgyek s nemes ifjak kezdenek veszedelmesen vonzódni a galileai szektához. Államalkotó ösztönével talán megsejtette az impérium, hogy ebben a megvetett, kültelki vallásban erős ellenfélre akadt, hogy amit Karthágó és a germánok nem tudtak elérni, azt a Názáretinek kivetett követői még végrehajtják s a pogány világhatalom létét Krisztus oldaláról fenyegeti a legkomolyabb hódító.

Róma nem teketóriázott, mikor az impériumának védelméről volt szó. A zsidó szekta ellen is felemelte vasizmú karját, hogy lecsapjon rá s egyetlen suhintással a földbe gyúrja. Nero adta meg a taktust s egyetlen rendelettel a római keresztényeknek Tacitus szerint „ingens multitudo”-ját, „hatalmas tömegét” kergette kínhalálba. Ime hát Szent Péter vetése időközben nagyra érett: már egész légiónyi, vértanui készségű híve volt.

A véres aratás halálhozó kaszája az első magvetőt, az első vezért, Pétert is elsodorta. Egy júniusvégi napon egy öreg ember vérzett el a kereszten a cirkusz közepén, „inter duas metas”, a versenypálya két céloszlópa közt, a vérszomjas nézőközönség rekedt, kéjes rivalgása közben. Fejjel lefelé szegelték a keresztre, miután — mint a halálraítéltekkel szemben szokás volt — még előbb véresre korbácsolták. A tanítvány nem tartotta magát méltónak arra, hogy ugyanúgy függjön a kereszten, mint egykor Mestere. Maga kérte, hogy fejjel lefelé feszítsék meg. Így is történt. Nero győzött, Szent Péter elvérzett.

Ez történt 67 június 29-én. Ugyanakkor Paulust, Péter legbuzgóbb segítőtársát, akit, római polgár lévén, nem volt szabad keresztre feszíteni, kivezették az Ostiai-úton néhány kilométernyire a várostól s ott fejét vették.

Róma hát fellélegezhetett s nyugodtan dörzsölhette a kezét. Az átkos szektának most nyilván vége, az öldöklést, a vérengzést és a szabad paráználkodást most már nem fogja tiltani s akadályozni senki. A Názáreti gyűlölt s megvetett kiküldöttei meghaltak, vége a keresztény hóbortnak. Ki törődött még azzal a néhány száz bujdosó emberrel, akit megkímélt az orkán, s akik a Via Cornelia mentén nagy tisztelettel eltemették az apostolfejedelem testét? S akik közt megint csak ott lobogtatta a hit fáklyáját a már Pétertől kijelölt utód, Linus, hogy az elesett első pápa után tovább legeltesse a nyáját, míg csak el nem jött az ő bizonyágtételének ideje is, az ő vértanúságáé s utána még vagy 30 római püspöké, szakadatlan sorban? Róma nem nyugodott bele a vereségébe s szinte évtizedenkint kiújuló, véres, kínzó emberirtással igyekezett tövestül kiszakítani a Szent Péter ültette fát. Az Egyház első három százada a mártíromságnak hihetetlenül hősies próbája volt. Azonban az egyenlőtlen küzdelem vége, tudjuk, mégis a milánói rendelet lett 313-ban.

Azóta a pogány Róma rég lehanyatlott, a kapitóliumi Jupiter trónja rég megdőlt, az egyházirtó césároknak már csak halvány, történelmi emlékük maradt fenn. A Szent Péter vetése pedig virágozik s egyre erősödik: ma közel 400 millió híve van s kétezer év óta minden értékes etikai, szociális, esztétikai és lelki kultúra az ő nevéhez fűződik.

A galileai halász sírja a legelevenebb éltető erők forrása s gyújtópontja lett; innen indult ki minden impulzus, minden fontos döntés és irányítás a kereszténységnek közel kétezer éves története folyamán. A hatalmas michelangelói kupola, amely Bramante, Sangallo s Raffael gigantikus boltíveivel együtt erre a sírra borul, maga alá foglalja mindazt, ami keresztény érték, ami hit, bizalom, szeretet, tisztaság, vértanui készség s apostoli buzgalom van a világon 2000 év óta. A Halász csakugyan köszál lett, amelyen a

halhatatlan Krisztus egész világot átfogó építménye közel húsz évszázad óta nyugszik.

Az idén, Szent Péter és Pál napján, június 29-én, megint kigyúlnak az örömtüzek a Szent Péter-templom ormain és kupolája bordázatán. Ez a kivilágítás maga egy csoda, amelyet leírni nem lehet, amelyet látni kell. Közel egy millió ember szokta végignézni ezt a csodát s közben elelmélkedhetik rajta mindenki, hogy milyen csodálatosak az Isten útjai a történelemben! Kinek a sírján gyujtanak még hasonló örömtüzeket 1862 évvel a halála után? Az örömtüzek ezidén kettősen jelentősek, mert újabb milánói ediktum diadalmámorát hirdetik: a lateráni egyezményét, a szabad pápa csendes diadaláét a század legnagyobb politikai lángelméje fölött.

Ó, a Szent Péter sírjának varázsa csak nem múlik el s a vértanuságban is győzedelmeskedő krisztusi erő csak nem veszti el hatóerejét! A Lélek ismét győzött az anyagon, a krisztusi ígéretek hatalma ismét felülkerekedett a politikán és a gyűlöleten. Péter apostol ismét kiszállt a sírjából s legyőzte, meghódította, Krisztus számára ismét birtokba vette Rómát.

A Halász megint csak erősebb volt, mint a cézár, az Egyház örökebb életűnek bizonyult, mint az ő vagy új pogányság minden imperializmusa, gőgje s erőszakoskodása!

Szent Péter és a pápaság.

*„Boldog vagy Simon, Jónás fia!”
Mt. 16, 17.*

A pápaság tana tudvalevőleg egyik fontos központi dogmája a katolikus Egyháznak s azért annak jelentőségével, valamint hittani alapjával minden katolikus embernek ismerősnek kell lennie. De más vallások híveinek sem árt, ha legalább annyit tudnak, hogy mi katolikusok *miért ragaszkodunk a pápaság tanához s a szentséges Atyához.* Nem polemikusan, vitázó for-

mában akarom előadni erre nézve a katolikus álláspontot, hanem az egyszerű pozitív ismertetés és kifejtés módján.

Első kérdés: mi a pápaság katolikus tanának a hittani alapja? Miért hisszük mi, katolikusok, hogy az Úr Jézus az Egyházban legfőbb tanítót és kormányzót rendelt?

Azért hisszük, mert Jézus határozottan így nyilatkozik az evangéliumban. Mégpedig két helyen: Szent Máté evangéliumának 16-ik és Szent János evangéliumának 21-ik részében. Előbbiben Pétert teszi meg Egyháza sziklatalapzatának, amelyre Egyházát majd építeni akarja s amelyen állva az Egyház a pokol kapuinak támadását is diadalmasan állja. Ugyanakkor különleges módon Péternek adja meg az egész Anyaszentegyházban a kulcsok hatalmát, az oldó és kötő hatalmat, ami a szemita nyelvszokásban annyit jelent, hogy teljes törvénykező és kormányzó hatalmat ad át neki. Ezt a jézusi kijelentést szerintünk nem lehet másképp magyarázni, mint úgy, hogy Jézus az egész Anyaszentegyház lelki kormányzatát legfőbb fokon Szent Péterre bízta. Annaira világos ez, hogy voltak racionalista hittudósok, akik éppen azért vetették el az egész Máté-evangéliumot, mert abban a pápaság elve nagyon is világosan ki van mondva; inkább tekintjük hamisítványnak az egész evangéliumot, úgy mondták, semhogy kénytelenek legyünk elismerni, hogy az evangéliumban csakugyan ki van mondva az Egyház monarchikus alkotmánya, a központi legfőbb kormányzói elv.

A másik fontos szentírási hely az, ahol Jézus fel-támadása után azt mondja Szent Péternek: „Legeltesd az én juhaimat, legeltesd az én bárányaimat“. A háromszoros, ünnepélyes ismétlés, amellyel Jézus e szavakat kimondja, valamint a szavak értelme maga világosan arra mutat, hogy Jézus itt Szent Pétert az egész nyáj legfőbb pásztorául rendeli. Jézus megbízásából az egész nyáját legeltetni annyi, mint az egész krisztusi nyáj fölött kormányzói, vezetői jogkört kapni.

Az űs-Egyházban nem is jutott senkinek eszébe, hogy ezeket a szentírási helyeket, Jézus e kijelentéseit máskép magyarázza, mint Szent Péter apostol egyházi felsőségének értelmében. Már az Apostolok Cselekedteiben Szent Péter mindenütt mint az apostolok feje szerepel; többször ezzel a megkülönböztetéssel: „Péter és az apostolok, Péter és a tizenegy”. Péter prédikál elsőnek, ő képviseli a születő Anyaszentegyházat kifelé, ő mondja ki az apostolzsinat határozatait. A többi apostolnak is van véleménynyilvánítási joga, Szent Pál egy esetben szembe is fordul Szent Péterrel s a maga felfogását védi, de végül mégis engedelmeskedik Péternek. Az olyan fontos kérdésekben, hogy pl. megszűnt-e a mózesi szertartási törvény érvényessége, vagy hogy itt az idő, hogy az evangéliumot a pogányoknak is hirdessék, Szent Péter az, aki dönt.

I.

A nagy kérdés most csak az, hogy vajjon az űr Jézus ezt a vezetői helyzetet *csak Szent Péter apostolnak magának*, az ő személyének szánta-e, avagy azt akarta-e, hogy ez a legfőbb, központi, kormányzó hatalom az ő Egyházában *mindenkorra fennmaradjon*, vagyis hogy Szent Péter méltósága az ő *utódaira* is átszármazzék?

Ez utóbbit az űr Jézus kifejezetten nem mondja, legalább az evangéliumok nem örökítették meg erre vonatkozó szavait. Mégis kétségtelennek kell tekintenünk, hogy az űr ezt a legfőbb formányzó méltóságot nemcsak Szent Péter személyének szánta, hanem annak is, aki majd az ő örökébe fog lépni.

Honnan következtetjük ezt? Mindenekelőtt abból, hogy az űr Jézus akkor, amikor Szent Pétert az egész Egyház fejévé jelöli ki, szükségképpen az Egyház alkotmányát határozza meg, az Egyházban magában egy határozott kormányzati formát létesített. És mivel az Egyháznak az űr Jézus kifejezett nyilatkozata sze-

rint mindenkorra meg kellett maradnia, azért annak a kormányzati formának is meg kellett maradnia, amelyet ő az Egyháznak az első alapításkor adott.

Az Úr Jézus ugyanis állandóan úgy beszél *Egyházáról, mint örök időkre létesítendő ielki birodalomról* s maguknak az apostoloknak olyan utasításokat ad, amelyeket azok saját személyükben semmiképp sem teljesíthettek, csak az apostoli testület, vagyis az utánuk következő püspökök által. Hiszen pl. a mennybemenetel előtt is azt parancsolja Jézus az apostoloknak, hogy elmenvén tanítsanak *minden* nemzetet s kereszteljenek meg minden teremtményt és „íme, úgy-
mond Jézus, én veletek vagyok *mindennap a világ végezetéig*”. A világ végezetéig? De az apostolok csakhamar meghaltak, Péter is, a többiek is; hogyan maradhat tehát Jézus velük „*mindennap a világ végezetéig*” másképp, mint úgy, hogy az apostolok utódokat is rendelnek és szentelnek fel maguk mellett s Jézus ígéretei ezekre is átszállnak? Másképp az Úr Jézus szavának, az egyházkormányzattal világvégezetéig való megmaradásának nem volna semmi értelme.

Ezért is látjuk már az apostolok leveleiben és az Apostolok Cselekedeteiben, hogy az apostolok maguk *utódokat* szemelnek ki és szentelnek fel, az első püspököket. Amint az apostolok hatalma ezekre átszállott, úgy szállott át természetsszerűleg Szent Péter központi hatalma is az ő utódaira.

Kik ezek az utódok? Azok a püspökök, akik Szent Péter székhelyén püspökösködnek, vagyis a római püspökök, a pápák. Mert az meg történetileg minden kétséget kizáró módon bizonyos, és ezt ma már minden árnyalatú és felekezetű komoly történetíró elismeri, hogy Szent Péter, miután előbb Antiochiában, a keleti világ akkori fővárosában székelt, utóbb az akkori világbirodalom középpontjába, Rómába tette át székhelyét s itt a vatikáni halmokon épült nérói cirkuszbán a „két méta”, vagyis forduló-oszlop között feszítettett keresztre. Szent Péter római időzését elég világosan tanúsítja különben magának Szent Péternek

első levele (5, 13), még nyiltabban pedig, még az első század végén, Római Kelemen és Antiochiai Ignác, majd a II. században Irenaeus, Tertullianus, majd az egész keresztény őskori irodalom.

II.

Éppen azért, mert Szent Péter felsőbbségéről és római püspökségének történeti tényéről tökéletesen meg voltak győződve, az *első századok keresztényei soha nem is vonták kétségbe* a római püspök, vagy ahogy lassankint nevezni kezdték; a „pápa — a szent-
atya” teljes kormányzati felsőbbségét az egész Anyaszentegyház fölött.

Érdekes és sokatmondó tanubizonysága ennek az a történeti tény, hogy amikor még az I. század vége felé egyszer bizonyos viták támadtak a korinthusi egyházköztségben, a korinthusi keresztények a vitájuk elintézésére nem Szent János apostolhoz fordultak, aki pedig akkor még élt és földrajzilag is sokkal közelebb lakott hozzájuk, hanem elfogadták a római püspöknek, *Szent Kelemen* pápának döntését, aki máig fennmaradt levelében komoly és határozott hangon felszólította őket, hogy engedelmeskedjenek a püspöküknek. Egy évtizeddel utóbb *Antiochiai Szent Ignác*, a római Kolosszeumnak talán első vértanúja, fennmaradt nagyjelentőségű levelében a római Egyházat úgy köszönti, mint az egész Anyaszentegyház fejét. Nevezetes tanúsága a pápaság tanának az a történeti tény is, hogy amikor a II. század közepén az ú. n. húsvéti vita ragadta izgalomba az ázsiai egyházközségeket, a vitát *Szent Viktor pápa* döntötte el, mégpedig oly tekintéllyel és határozottsággal, hogy az ellenszegülő efezusi püspököt, Polykratest egyenesen ki-
közösítéssel fenyegette meg.

Koronatanúja az ős-Egyház hitének a pápaságra vonatkozólag *Szent Irenaeus* lyoni püspök, aki a II. század vége felé írta meg híres iratát a korabeli eretnekek ellen „*Adversus haereses*” címmel s ebben hatá-

rozottan kijelenti, hogy a római Egyházsal minden hívőnek az egész világon s az összes egyházaknak meg kell egyezniök, mégpedig a római Egyháznak vezetői, felsőbbbségi rangja folytán, „propter potio rem eius principalitatem”. A hitehagyott *Tertullianus* azzal teszi bírálat tárgyává Szent Kalixt pápa bűnbánati rendeletét, hogy az túlságosan engedékeny s nem méltó, mint ő mondja: a „legfőbb főpaphoz” és a „püspökök püspökéhez”. Adataink vannak arról, hogy még a montanista eretnekek is Rómába siettek a maguk igazolására, hasonlókép Afrikából, Hispániából stb. a püspökök bizonyos vitás esetekben Rómához fellebbeztek már az első századokban s a pápától várták a döntést. Az erre vonatkozó őskeresztény történeti tanuságoknak sem szere, sem száma.

Az első egyetemes zsinatokon is mindig a pápa követői elnököltek, még a távol keleten is; a pápa hozzájárulása nélkül a zsinatokat nem tartották érvényeseknek. Szent Leó pápa levelének felolvasására a chalcédoni zsinat atyái, szintén távol keleten, felálltak helyükről s így kiáltottak fel: Leóban Szent Péter szólalt meg, a vita ezzel el van intézve! Valóban az egész ős-Egyház hitét fejezte ki *Szent Ciprián* karthágói püspök a III. század közepén, amikor a római Egyházat az egyetemes Egyház „gyökerének és anyjának” nevezte, vagy *Szent Ambrus* milánói püspök, aki szerint „Ahol Péter, ott az Egyház, ahol az Egyház, ott van Krisztus; és ahol Krisztus van, ott van az igazság”, vagy végül *Szent Ágoston* hippói püspök, akitől az ismert mondás származik: „Róma szól, az úgy el van intézve”.

Bizánc politikai alapon történt elszakadásáig senkinek sem is jutott eszébe, hogy a pápaság tanának evangéliumi jellegét és eredetét kétségbevonja.

A pápaság tana mindezek szerint oly régi, mint maga az Anyaszentegyház. Sőt még régibb: mert Jézus már az Anyaszentegyház formális megalapítása előtt kijelentette azt a szándékát, hogy Egyházát egy központi kősziklára akarja építeni, mint ahogy az em-

berek egy-egy várat sziklára építenek, hogy az szilárdan megálljon s falai szét ne hulladozzanak.

Természetes, hogy az évszázadok folyamán a pápaság tana és intézménye is fejlődött. Az első pápák mezítláb vagy saruban jártak s nem volt fényes udvaruk, sem messze elágazó, kifejtett hivatalnoki és diplomáciai karuk. De nem is ez a lényeges; lényeges a legfőbb egyházi hatalomnak krisztusi elrendelése, amelynek külső formáit lassan érlelték meg s alakították ki a századok. Az államok s a világi kormányok sem rendelkeztek kétezer évvel ezelőtt azzal a külső apparátussal, amellyel ma rendelkeznek, de ebből senki sem vonhat le olyanféle következtetést, hogy tehát kétezer év előtt államok és állami kormányzatok nem voltak.

III.

A hittani és történeti alap után az a másik, fontos kérdés: mi a pápaság *jelentősége a katolikus egyházi és vallási életben?*

Mellőzöm most, testvérem, a pápaság óriási méretű kulturális kisugárzásait; azt a tudományos és művészeti pártoló tevékenységet, amelyhez csak megközelítőleg is hasonlót a világnak egyetlen udvara, hatalmassága vagy iskolája sem fejtett ki. Mellőzöm a pápák világtörténeti érdemeit, pl. Európának a török veszélytől való megszabadításában s tömérdek más hasonló kérdésben. Mellőzöm azt is, hogy mi magyarok mily végtelenül sokat köszönhetünk a pápának, hiszen igaza volt Hunyadi Jánosnak, hogy a magára maradt Magyarországot az ázsiai veszedelemmel szemben egyedül a pápák támogatták önzetlenül; bizonyos az is, hogy ha ma nem vagyunk Balkán, sőt ázsiai mohamedán tartomány, azt elsősorban XI. Ince pápának köszönhetjük, akinek fáradozásai szabadították fel Budát a félhold uralma alól. Mellőzöm az újabbkori pápák érdemeit a szociális kérdés felgöngyölésében és a megoldás útjának vizsgálatában; vagy a pápák törek-

véseit a világbéke helyreállításában s megőrzésében. Mindezt ma mellőzöm s csak arról szólok, mit jelent nekünk *katolikusoknak* a pápaság a mi belső egyházi és vallási életünkben.

Jelenti mindenekelőtt a *hitegység adományának megőrzését*. Hogy ez mit jelent, alig szorul bővebb fejtegetésre. A katolikus Egyház egész belső szilárdsága, tanainak határozottsága és változhatatlansága, minden emberi intézkedéstől és önkényességtől való függetlensége oly érték, amelynek fenntartása annyi évszázadon át és annyi ellentétes világáramlat közepette maga is valóságos csoda. Nem is lett volna ez lehetséges, ha nincs egy legfőbb tanítói és egyházkormányzói központ, amelynek a döntése minden katolikusra nézve kötelező s amely éppen ennél fogva az egység és egyetemesség páratlan értékű s nélkülözhetetlen öre. Pápaság nélkül ez a ma közel 400 milliós katolikus tömeg már rég darabokra hullott volna szét, ahogy darabokra hullott pl. Bizánc skizmája. Így azonban tökéletes nálunk a hitbeli, a liturgikus és a szervezeti, egyházkormányzati egység.

Minden dogmatikai kérdésben pontosan és tökéletesen ugyanazt hiszi és vallja a magyar, a német, a francia, az olasz, az amerikai, a fokföldi és az új-zélandi katolikus; ugyanazt a hittant tanulja a portugál és a néger kisfiú, a kanadai és a kínai katolikus kisleány; ugyanúgy imádkozik, ugyanazt a misét hallgatja, ugyanazokkal a szentségekkel él, ugyanúgy gyónik és áldozik a dunántúli földműves és a londoni polgármester, a newyorki Fordham-egyetem tanára és az ír köztársasági elnök, a francia gyáros és a belga gyárimunkás, az osztrák kancellár és a braziliai indián-asszony. Elmehetnek a világnak bármely sarkára, ahol csak katolikus hívők vannak, ahol katolikus templom van, ott mindenütt ugyanazok a hittételek irányítják a híveket, mindenütt ugyanaz a szentmise fogad, mindenütt ugyanúgy gyónnak és áldoznak az emberek s ugyanúgy gondolkoznak a keresztény erkölcsiség kérdéseiben, mint nálunk vagy akár Rómában.

És ez a hitegység nemcsak ma van meg, hanem visszanyúl *közel két évezredre*. Vagyis: mi nemcsak ma hisszük mindnyájan ugyanazt az öt világrészen, hanem ugyanazt hisszük, amit közel kétezer év katolicizmusa hitt és vallott. A tanítás és a hitélet egysége és azonossága eleven egységbe kovácsol minket a letűnt századokkal. Ma is ugyanaz a hitünk és az imádságunk, az áldozatunk és a szentségeink, mint voltak Szent István vagy Szent László korában, mint voltak a nagy egyházatyák idején vagy a katakombák századaiban. A pápaság az a híd, amely bennünket az apostolok Egyházával s az őskeresztényekkel összeköt.

Ha Rómában leszállunk az őskeresztények temetkezési helyére, a katakombákba, ezekbe a sokszáz kilométert kitevő szűk, földalatti folyosókba, mindenütt ugyanannak a hitnek és ugyanannak a vallási életnek nyomaira találunk, mint amelyekből ma táplálkozik a mi mai katolikus hitéletünk. Az évszázadok változó szellemi áramlatai s műveltségi viszonyai, politikai és nemzeti ellentétei nem tudtak s nem tudnak elhomályosítani a mi tanaink és vallási gyakorlataink közt egyetlen vonást sem. Ez a csodálatos egység azonban nem volna lehetséges, sőt valósággal elképzelhetetlen volna, ha nem volna pápaság; ha nem volna a hitegységen őrködő legfőbb tanítói és kormányzati központ, amely minden megtévelyedést és elkanyarodást azonnal elítél s megakadályoz; ha nem állna a kőszikla, amelyre Krisztus az ő Anyaszentegyházát építette.

IV.

Ezzel összefüggőleg: a pápaság őrzi meg köztünk *a szeretetnek azt az egységét*, amely minket, öt világrész katolikusait, egy családdá fűz össze. Mi nemcsak mint gyűjtőfogalom vagyunk egyek, hanem mint reális szervezet is, épp azért, mert egy közös főnek vezetése alá tartozunk s egy tanítómesterre hallgatunk.

Ahogy a családban vagy a nemzeti életben minden szeretetlenség a különböző felfogásokból, a nézetek és akarások eltéréséből szokott származni, úgy a hit s a kormányzat egysége nélkül semmiféle vallási tetsületben sem maradhat fenn a lelkek egybeforrása, a szeretet. A pápák már azzal váltak megbecsülhetetlen jótétevőivé az Egyháznak, hogy minden széthúzási kísérletnek elleneszegültek, minden pártoskodást és ellentétstítást az Egyházból kirekesztettek. Ha az Egyház ma is az, ami az apostolok korában volt: „*Cor unum et anima una* — egy szív és egy lélek” (Csel. 4, 32), ez is elsősorban a pápaság intézményének, az egység és szeretet, béke és egyöntetűség legfőbb kapcsának velejárója.

S ez az egység és egyetemes családiasság nemcsak mint páratlan szervezeti eredmény ejt minket örvendező csodálkozásba, hanem ami fő: mi ebben az egységben és ennek fenntartójában, a pápaságban *kriztusi rendelést látunk* s azért belőle azt a boldog biztonságérzetet merítjük, hogy az *Úr Jézus maga az, aki minket a pápa által a helyes úton megtart.* Amikor a pápának engedelmeskedünk, amikor az ő tanításait hívó lélekkel hallgatjuk, amikor az ő kormányzati intézkedéseihez ragaszkodunk, akkor az a felemelő tudat boldogít bennünket, hogy Jézusnak engedelmeskedünk s ő az, aki minket vezet és irányít. Nem egyéni vélemények után indulunk, nem is azért hallgatunk a pápára, mert okos ember és szent ember, mert egy világ tisztelete övezi s mert világtörténeti érdemek egész sugárkévéje fonódik alakja köré, hanem mert tudjuk, hogy a vatikáni aggastyánban Szent Péter szól nekünk s Szent Péteren keresztül az, aki Pétert örök időkre az Egyház kösziklájává tette.

Jézus mindenekelőtt a pápaság által marad meg köztünk, marad Egyházával mindennap a világ végezetéig. Ebből a gondolatból kimondhatatlan boldogság és megnyugvás száll a katolikus szívekbe. *A pápa nélkül árvák lennénk.* Jézus akkor is elérhető volna ugyan a hit és az imádság által, de azokban a kérdé-

sekben, ahol az evangélium egymaga nem ad világos döntéseket a mindennap felmerülő vallási és erkölcsi problémákra, ahol az evangéliumot az élet konkrét eseteire kell alkalmazni, pápaság és hierarchia nélkül merőben a mi téveteg és tapasztalat szerint ezerfelé elágazó egyéni véleményünkre volnának hagyatva. Mily boldogság, hogy Jézus ezekben a kérdésekben sem hagyott magunkra minket, hogy gondoskodott arról, hogy ha majd ő nem lesz látható közöttünk, akkor is legyen, aki az ő nevében és az ő tőle nyert küldetés erejével legeltesse a nyáját, kormányozza az Egyházat, gyakorolja az oldás és a kötés hatalmát, utat mutasson a Scyllák és Charibdisek között!

Ezért szeretjük mi katolikusok vallásos és Krisztust szerető lélekkel a pápaságot. Ezért ragaszkodunk a Kőszálhoz, amelyre Jézus az ő Egyházát építette. Ezért utasítunk el magunktól minden gondolatot, amely az őáltala rendelt legfőbb tekintéllyel szembehelyezkednék vagy tőle elszakadna; ezért irtózunk minden lázadástól és hűtlenségtől a Krisztus-rendelte egyházi központtal szemben. A pápa nekünk nem idegen uralkodó, nem is egyszerű hittudós vagy igehirdető; nem is az ő egyéni értéke vagy kiválósága az, ami miatt hozzá elsősorban ragaszkodunk. Nekünk a pápa az Udvozító helyettese, helytartója, tanainak legfőbb őre, kegyelemeszközeinek legfőbb osztogatója, a krisztusi nyáj legfőbb kormányzója. S azért az olyan ünnepeken, mint aminő a pápa megkoronáztatásának évfordulója, mi is hálás szívvel fordítjuk tekintetünket Róma felé s egyesülve két évezred és öt világrész katolikusainak tengernyi tömegével boldogan énekeljük az ő himnuszát:

„Hol Szent Péter sírba téve
 És Rómának dobog szíve,
 Ezrek ajkán, ezer nyelven
 Hő ima zeng édesdeden:
 Tartsd meg Isten Szentatyánkat,
 Krisztusnak helytartóját!”

Szent Pál.

„Számomra az élet Krisztus, a halál nyereség.” Fil. 1, 21.

Mivel Szent Péter és Szent Pál ünnepe egy napon van, ezen az ünnepen rendszerint Szent Péterről esik szó a prédikációkban. Érthető, mert hiszen Szent Péter az Egyház feje, a köszál, amelyre Krisztus az ő Egyházát építette. Ő az első pápa. Így azonban Szent Pál rendesen háttérben marad s ritkán beszélünk róla. Pedig az ő hatalmas vallástörténeti egyénisége ugyancsak megérdemli, hogy közelebbről megismerkedjünk s foglalkozzunk vele is.

Ki volt ez a Szent Pál?

Az őskereszténységnek egyik legérdekesebb és legrokonszenvesebb egyénisége, a kereszténység világszerte való gyors elterjedésének egyik legtevékenyebb, Istentől rendelt eszköze. Kezdetben fanatikus kereszténygyűlölő, Krisztus ellensége, lobogó temperamentumú, harcos farizeus; később pedig Jézusnak legodaadóbb, leglángolóbb lelkű szolgája, apostola, foglya s vértanúja.

Szent Pál bölcsője Tarsusban ringott, Kis-Ázsiának ebben az erősen hellenista műveltségű városában, ahol valószínűleg már ifjúkorában viselte a zsidó „Saul” mellett a rómaiak hangzású Paulus nevet. Egyébként iparos ember volt, sátorkészítő, emellett lelkes farizeus-tanítvány, aki, mint ő maga beszéli, már fiatal korában Jeruzsálembe ment s ott a hírneves írástudónak, Gamálielnek lábánál tanulta a zsidó, rabbinusi hittudományt. Majd visszatért szülővárosába s iparának élt.

Valószínűleg hallott Jézusról, bár életében sohasem látta őt. Talán érezte is a kegyelem hívó szavát, legalább erre utal Jézusnak a megtérés percében hozzáintézett, szemrehányó szava: „Nehéz neked az ösztöke ellen rugdalódnod”. (Csel. 9, 5.)

Pál azonban egyelőre nem akart hallani Jézusról, megmaradt farizeusi hagyományai mellett, sőt amikor

meghallotta, hogy a farizeus-párt veszélyben van s hogy mindenütt terjed Jézus hite s tanítása, hirtelen ismét Jeruzsálemben termett s amilyen heves, szenvedélyes és lobbanékony ember volt, egész erejét s lángbuzgalmát felajánlotta a kereszténység kiirtására, a farizeus-párt védelmére. Felhatalmazást szerzett a papi fejedelmektől az összes zsidókhoz, hogy legyenek segítségére még a házak felkutatásában is, hogy ahol csak keresztényt talál, férfit, nőt, mindegy, megköthesse s Jeruzsálembe vivén, kiszolgáltatthassa őket a farizeusok bosszújának.

Ime, ez volt a fiatal, akkor talán 35 éves Szent Pál. Fanatikus keresztényüldöző, Jézus ellensége. Egészen Damaszkuszig elportyázott gyűlölködő, elvakult hevében, hogy Jézus Egyházát csirájában elfojtani segítsen. Míg aztán éppen Damaszkusz kapuja előtt utól nem érte a kegyelem.

Dél volt, napsütés, verőfény, amikor hirtelen minden napnál s verőfénynél ragyogóbb égi világosság özönlötte körül s a fényárból szózat hangzott feléje: „Saul, Saul, miért üldözesz engem?” És Pál meglátta Jézust, hallotta az ő hangját.

A fényt mások is látták, de a hangot nem hallották.

A hang és a látvány annyira megigézte Pált, hogy a földre hullott s elvesztette látóképességét. Mint a végítélet harsonája hangzott fülében a soha többé el nem halkuló vád, a mennyből szállott szemrehányás: „Miért üldözesz engem?” Megértette, hogy aki az Egyházat üldözi, az Jézust üldözi. Ő Jézust személy szerint sohasem üldözte, hanem üldözte a kereszténységet s ezt Jézus úgy veti szemére, hogy őt magát üldözte. Most magábaszáll, hirtelen megérti, hogy az isteni ösztönzéssel nem szabad dacolnia tovább s megadóan kérdezi: „Uram, mit kívánsz, hogy cselekedjem?”

Ime, az égő, cselekvésre teremtett lélek: mihelyt megtér, az üldöző azonnal magáévá is teszi Jézus ügyét és cselekedni is akar Krisztusért! És Krisztus

csakugyan azonnal meghívja őt, a bűnöst, az egy perc előtt még üldözöt, ellene összeesküvőt, hogy az ő apostola s a kegyelemnek választottja legyen és vigye az ő nevét a néphez, és nem is csak a zsidó néphez, hanem ki a pogány világba, a nemzetek irdatlanába, az impériumba, a nagy, krisztustalan világba.

Pál meghódol a kegyelem szózatának, azonnal és tartózkodás nélkül. Feltántorog és inkább támo lyog, mint megy, kézen vezeteti magát, megvakultan, Damaszkusz felé. Ott isteni intésre egy Ananiás nevű hívő keresi fel őt és felvilágosítja, oktatja és megkereszteli; mire Pál ismét lát.

De lát már a lelki szeme is és azonnal védeni s hirdetni kezdi Jézust. Vitába száll eddigi párthíveivel: a zsidókkal, a farizeusokkal. Majd Köves-Arábia sivatagjába vonul vissza, az elmélkedés magányosságába s ott imádságban s újabb meg újabb kijelentések között készül gondviseléses küldetésére. Növeli, halmozza, duzzasztja magában az apostoli lelkület s a kegyelem természetfeletti energiáit. Ahogy leveleiből kitetszik, Krisztus itt valószínűleg többször újra megjelent neki és oktatta, tanította őt. Itt, a magányban, imádság s elmélkedés közben alakult ki a szent, a hűséges Jézustanítvány, a lánglelkű apostol, a népek tanító mestere.

Végre három évi magány és készüllet után Pál ismét kiáll a síkra. Damaszkuszban prédikálni kezd, még pedig olyan hévvel, hogy a kereszténység elleneségei összeesküsznek ellene és halálra keresik. Pálnak el kell rejtőzködnie és a hívek csak úgy tudják megmenteni, hogy egy kosárba rejtve lebocsátják a város falain egy ablakon vagy résen keresztül. Pál ekkor Jeruzsálembe megy, ahogy ő maga mondja: Pétert látni, Péter előtt tisztelegni, Péternek az utasításait venni, az apostolok előtt magát igazolni.

Az apostolok kezdetben nagyon bíznak benne, mert jövevény, új ember; tegnapelőtt még üldöző volt. Ők még nem tudnak arról, hogy Krisztus hívta meg.

A bizalmatlanság gátját Barnabás töri át, ez az apostolok második rendjébe tartozó, hatalmas szavú férfiú, aki már tud a damaszkuszi eseményekről. Ő végleg igazolta Pált. Erre az Apostolok két hétig foglalkoznak vele, tanítják őt, maguk közé fogadják és kézfeltétel-lel apostollá teszik. Ahogy ma mondanók: püspökké szentelik.

De Pál még akkor sem érzi magát a pályájára egészen késznek. Bár Jeruzsálemben is küzd és prédikál, szembeszáll a zsidókkal, vitatkozik a görögökkel Krisztusról, mégis jobbnak látja az apostolok tanácsára még egy ideig szülővárosába: Tarsusba vonulni vissza. Ott él csendes munkálkodásban még két-három évig. Közben Barnabás és mások elviszik az evangéliumot, a „jó hírt”, az Üdvözítő üzenetét Antiochiába is, amely akkor a művelt világ egyik legfőbb kulturális gócpontja volt és ebben a hatalmas, nagy városban is meggyökereztetik a kereszténységet. Krisztus vallása hirtelen virágba szökken s oly tömörkedően csatlakoznak hozzá, hogy maga a „christianus” szó, a „keresztény” elnevezés is ott, Antiochiában kezdi a Krisztus híveit jelezni.

Barnabás látja, hogy nem győzi a munkát, segítőre és vezérre van szüksége. Felkeresi hát a közeli Tarsusban Pált és segítségül hívja. Pál elérkezettnek érzi az időt, hogy most már végérvényesen a nyilvános igehirdetés útjára lépjen. S ezzel megindul Szent Pál voltaképpeni apostoli működése, innentől haláláig meg sem álló, hatalmas, példátlan, szinte megfoghatatlanul nagyszabású s nagysikerű térítői tevékenysége.

Antiochiában kezdi, de onnan nemsokára Jeruzsálembé küldik a kisázsiai hívek által gyűjtött alalmaznával a jeruzsálemi nélkülözők számára; — érdekes, hogy már akkor a szegények megsegítése volt a kereszténység egyik legfőbb gondja. Onnan azután Pál egymásután három hatalmas missziós körútra indul.

Először Kisáziát járja be és mindenütt egyháza-

kat, hitközségeket alapít. Mindenüvé elviszi Krisztus igazságainak szövétnekét. Mindig serényebben dolgozik, mindig szélesebb területeket von be apostoli gondviselésébe. Egyik helyen majdnem megölik: úgy megkövezik, hogy csak azért menekül meg, mert valószínűleg halottnak hitték s ott hagyták félholtan a mezőn. Pál magához tér s folytatja a munkát. Börtön, szenvedés, üldöztetés, rágalmak, hamis testvérek gáncsoskodásai kísérik minden utazását. A zsidók közt ért csalódásoknak nagy eredményük van: Pál most már végleg a pogány népek felé fordítja buzgalmát. Így lesz ő a „népek apostola“, a „doctor gentium“.

Második nagy körútja az, amikor isteni intésre áthajózik Európába, Tráciába és Macedóniába. Tesszalonikában, a mai Szaloniki helyén alapítja az első európai egyházközséget. Harmadik útja megint Kis-Ázsiának szól: Efezusba megy s itt működik hosszabban. Majd ismét átkel Macedóniába és Görögországba és főleg Korinthusban prédikál. Negyedik útján már Itáliáig is eljut.

Igaz, hogy ez a negyedik útja fájdalmas út volt, mert Itáliába már csak mint fogoly került el. A kisázsiai zsidók ugyanis halálra keresték s összeesküdtek ellene; több mint 40 zsidó férfi megesküdtött, hogy addig sem nem eszik, sem nem iszik, míg Pált el nem teszi láb alól. Lysias, a pogány ezredes, csak hogy megmentse, elfogja Pált és Cezareába küldi Félix prokurátorhoz. Ez két évig fogságban tartja, közben pedig szívesen hallgatja is őt és megremeg, amikor Pál az Isten ítéletéről beszél neki. Félix utódja, Festus alatt Pál már-már ismét a zsidók kezébe kerül s a prokurátor ki akarja szolgáltatni őt halálos ellenségeinek. Ekkor Pál igénybe veszi római polgárjogát és a césárhoz fellebbez. Erre a törvény szerint egy százados kíséretében fogolyként Rómába viszik, hogy ott a császár előtt igazolja magát.

Rengeteg viszontagság közepette s egy hajótörés után, amelyen Pál egy teljes napon át fadorongba

kapaszkodva hányódik a tengeren, végre Rómába érkezik. Rómában két évig tartják fogságban, megbilincselve. De egyébként szabad érintkezést engednek neki az emberekkel, a hívekkel. Pál látogatásokat fogadhat a börtönben; prédikálhat, téríthet, leveleket írhat. A börtönből segít Szent Péternek megalapozni az első, a nagyjövőjű római egyházközsége.

Két év után, úgy látszik, mégis szabadon bocsátják, mert időközben Néró lépett trónra s Nérónak akkoriban még nagyon mellékesek a zsidó vallásügyi viták. Pál tehát tovább folytathatja apostoli útját, eljut egészen Hispániáig, a mai Spanyolországig, majd visszatér Efezusba s itt Kisázsia püspökévé szenteli Timóteust. Ekkor azonban meghallja, hogy Rómában kitört a nagy nérói keresztényüldözés, mire önként visszatér az örök városba, hogy Péternek s a római híveknek ismét segítségére legyen. Rómában azonban újból fogságba kerül s hamarosan halálra ítélik.

Viszik ki az Ostiai-úton a városon kívülre. Római polgár lévén, őt nem volt szabad keresztrefeszíteni, mint Pétert, hanem bárdal, pallossal vették fejét, ősi tradíciók bizonyága szerint ugyanazon a napon, amelyen Szent Pétert a vatikáni dombokon épült Caligula-féle cirkuszban fejjel lefelé keresztrefeszítették.

Ez volt Szent Pál életének külső lefolyása.

Ebben a körülbelül 20—25 évre terjedő apostoli életben azonban hihetetlenül gazdag tevékenység játszódtott le.

Ami Szent Pál életében és jellemében mindenekelőtt megkap és csodálkozásba ejt: az az ő példátlan *apostoli hevülete*. Az a mindenséget átölelő, hódító vágy, amellyel ő a pogány világot Krisztusnak megnyerni indult.

Ez az ember, aki tegnapelőtt még egyszerű sátorkészítő és farizeusnövendék volt s amellet fanatikus keresztényüldöző s aki sem Róma, sem Hellasz szemében nem jelentett semmit, arra az emberileg hihetetlenül vakmerő, szinte örült feladatra vállalkozik, hogy meghódítja Krisztusnak az egész világot. Nem egy

népet, nem egy várost, nem egy országot, hanem egy egész világot. Nem bírta elviselni, hogy itt van Krisztus, az Isten Fia, az emberek Udvözítője s az emberek nem is tudnak róla, nélküle élnek s a kárhozatba rohanak. Nem tudta elviselni, hogy az igazság véka alá rejtőzzék, hogy a bűn, a gonoszság, a tévedés, a babona, a paráznaság, a pogányság és kegyetlenség uralkodjék a világon.

Mint új Atlasz vette a vállára a világot. Nekigyűrűközt, nekivágott az emberfölötti munkának, országról-országra járt, várost város után keresett fel, intve, fenyegetve, édesgetve, magyarázva, vitatkozva; szinte úgy hajtotta, kényszerítette bele az embereket, a népeket Krisztus aklába. Ki akarta forgatni sarkaiból a pogányságot, hadat üzent neki a tulajdon fészkeiben, Rómában is. Ott van mindenütt, ahol az emberekre hatni remél, ott sűrög-forog egyszer a jeruzsálemi Sion-hegyének templomvára alatt, másszor Athén Akropoliszának márvány propülaionjai között, majd a római Capitolium aranytetőzete s a palatinusi császárpaloták árnyékában. Megveti a lábát ott, ahol a pogány hatalom, pogány tudás, pogány élet leginkább begyökeresedett s egészen komolyan azon iparkodik, hogy mindezek helyébe a Názáreti Jézus tanát és elveit ültesse, azt a tant, amely a zsidóknak botrány, a pogányoknak pedig téboly volt.

Nem imponálnak neki sem a pogány templomok ragyogó csarnokai, sem a római légiók szikrázó ereje, sem a szenátus zord törvényei, sem a császárok rendeletei, sem művészet, politika, kereskedelem... Neki mindez „szemét” és salak, amelyet megvet, neki Jézus az egyetlen kincs, vagyon és érték. Szembeveti magát a dagadó árral, mintha meg akarná fordítani irányát; mintha egyetlen szavával, egyetlen nyelvvel egy egész pogány világot akarna összetörni s helyette a Jézus szebb, jobb, boldogabb országát állítani.

Hallatlan elszántság, páratlan akaraterő!

Pál bezzeg nem az a jámborkodó szobatudós, aki

elvonul és elméleteket sző s gyáván kesereg a világ rosszságán; nem az a hivatalnok, nem az a béres, aki elvégzi a dolgát úgy-ahogy s aztán magára gondol; nem az a hivatalnok aki aktaszerűen intézi a népek ügyeit. Hanem az a hadvezér, aki alig nyert meg egy csatát, már a másikra száguld; az az üstökös, mely ragyogva száll s egész országokat világít be egyszerre. Tűzláng, amely végigcsapkod egy világon s útjában mindent megemészt, ami salak és rozsdá, szenny és enyészet s helyettük új, szebb, boldogabb életnek teremti talajt.

Nem mondja: ez idáig az én területem, az én kis birodalmam, ezen túl nem teszek semmit, végezze más a többi! Hanem azt mondja: bár én csak elvetélt, utolsó apostol vagyok, mégis többet akarok tenni, mint az összes többi apostol!

Nem is tartja őt vissza se félelem, se szenvedés. Tíz évvel a halála előtt már ötször megostorozták, háromszor megvesszőzték, háromszor szenvedett hajótörést, úgyhogy majdnem ottveszett; egyszer megkövezték s csak azért hagyták ott, mert azt hitték, halott; számtalanszor volt börtönben s büszke volt a láncaira, amelyek közt Krisztus rabja lett, de „az Úr ígéje meg nem kötetett.”

Maga kiált fel: „Ki szakít el minket Krisztus szeretetétől? Nyomorúság, vagy szorongatás? Éhség, meztelenség, veszedelem vagy üldözés, vagy kard?” (Róm. 8, 35.) Nem, mindez nem állhatja útját. Hódítania kell Krisztusnak, sikert sikerre halmoznia. S bármennyi sikert ér el, bármennyi öröme telik is a megtértek ezreiben, szíve sajog és reszket a még meg nem tértek miatt s panaszosan sóhajt fel: „Igazat mondok Krisztusban, nem hazudom; a lelkiismeretem mellettem tesz tanúságot a Szentlélekkel, — hogy nagy a szomorúságom és szívemnek szüntelen a fájdalma. Hiszen azt kívánnám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól testvéreimért, test szerint való rokonaimért, az izraelitákért” ... (Róm. 9, 1—3.)

Kevesen tudják, mily sokat köszönhetünk Szent Pálnak még *teológiai szempontból* is a krisztusi tan-nak mindenkorra való kifejezésében, szavakba foglalásában, megőrzésében. Pál volt a keresztény val-lási fogalmaknak első nagy elemzője, a dogmafejlődés első nagy mestere, a keresztény világ első nagy hit-tudósa, a krisztusi tan első teológiai rendszerezője.

Amit Jézus inkább népies, közérthető mondatok-ban, példabeszédekben s hasonlatokban adott elő, azt Szent Pál iparkodott először bizonyos szabatos rend-szerbe foglalni, határozott fogalmakba, teológiai kife-jezésekbe önteni. Valóságos hittani műszavakat gyár-tott: „kegyelem“, „szentség“ stb. Ő beszélt először Jézus papságáról, az Egyházzal mint Jézus titokzatos testéről s mint Jézus menyasszonyáról; ő fejtette ki a hit, remény és szeretet viszonyát; ő foglalta világos tételekbe a krisztusi tan-t a házasság szentségi jelle-géről és felbonthatatlanságáról s a szüzességről.

Gyönyörű az a tanuságtétel, amellyel az első ke-resztények Oltáriszentség-hitét ismerteti, ahogy az első keresztények miséjét és áldozását leírja, ahogy már ő óv a méltatlan áldozástól s Krisztus testének közönséges ételként való kezelésétől. A Krisztus isten-sége hitének is Szent Pál az egyik legvilágosabb tanuja az apostolok korából; Jézus nála az a „minde-nek fölött való, örökké áldandó Isten“ (Róm. 9, 5), akiben „a bölcseségnek és a tudománynak minden kincse rejlik“ (Kol. 2, 3) s akiben „lakozik az Istenség-nek egész teljessége valósággal“ (Kol. 2, 9), aki által az Atya a világot teremtette s fenntartja (Zsid. 1, 2, 3), aki az ő „dicsőségének fénye és lényegének kép-mása“ (u. o. 3) s akit az angyalok Jáhveként imádnak (u. o. 6 kk.).

S milyen *katolikus* Szent Pálnak ez a teológiája! Alig van levele, amelyben a törvényességre, az egye-temességre, azaz: a katolikusságra ne utaljon s a tév-tanítóktól ne óvja a híveket. Nála *nem mindegy, ki mit hisz*; nála nem a szubjektív, alanyi mérlegelés a hit iránytűje, hanem a felülről kapott tan, amit az egy-

házi tanítóhivatal útján vettünk. Még ha angyal jönne is az égből, írja a galatabeliekhez, és más evangéliumot hirdetne, mit mi apostolok hirdettünk, átkozott legyen! Csaknem minden levele vagy ezzel kezdődik, vagy ezzel végződik: ne hallgassatok azokra, akik külön utakon járnak, akik az apostolok tanától eltérőt hirdetnek. Tíz éven át folytatott ádáz küzdelmet az ú. n. zsidózók eretnekségével, ezzel az első elfelekezéssel a kereszténységen belül, azoknak tévtanával, akik a zsidó szertartási törvényt rá akarták erőszakolni a pogányságból megtért új keresztényekre is. Ebben a vitában még Szent Péterrel is szembeszállt, nem ugyan elvi, dogmatikus kérdésben, hanem az ő gyakorlati viselkedésének félreérthetősége miatt.

Egyesek ugyanabból, hogy Szent Pál a zsidó szertartási törvény kérdésében Szent Péterrel „szembeszállt” s figyelmeztette eljárásának helytelenségére, arra akartak következtetni, hogy Pál és Péter különböző vagy éppen ellenséges utakon jártak, hogy Szent Pál nem vetette magát alá az egyházi többségnek.

Ez azonban teljes tévedés. Mert más dolog: a többséget egy-egy mulasztásra, a gyakorlati viselkedés helytelenségére szeretettel figyelmeztetni, és más: fellázadni ellene s az engedelmisséget megtagadni; ez utóbbinak Szent Pálnál legcsekélyebb nyomát sem találjuk az Apostolok Cselekedeteiben. Ellenkezőleg: Szent Pál addig meg sem kezdte apostoli működését, amíg Szent Péter s az apostolok apostoltársukként el nem ismerték s kézfeltétellel fel nem szentelték. Itt is, mihelyt a zsidózók eretneksége egyre több zavart okozott s velük megegyezni nem tudtak, Szent Pál nem önhatalmúlag döntött, hanem az apostolok zsinatához s Péterhez fordult s a Szent Péter által kihirdetett végzésben megnyugodott.

Ami azonban Szent Pál egyéniségét legmélyebben s legbensőbben jellemzi s amiből minden egyéb nagysága folyik, az az ő *határtalan Jézus-szeretete*, az a szinte már fokozhatatlan lelkesedés az Udvözítő személye, nagysága, szépsége iránt.

Amióta Jézust látta, ez az ember teljesen átalakult: szellemének egész hellén mozgalmassága, akaratának szemita szívóssága és farizeusi heve maradéktalanul Jézusé lett. Joggal mondta önmagáról, hogy hiszen ő már nem is él, vagyis hogy él, él, de nem annyira ő él, mint inkább Krisztus él őbenne (Gal. 2, 20). Ő már végérvényesen keresztre van feszítve Krisztussal és Krisztus sebeit hordja. Nem is akar élni már, hanem feloszlani kíván és Krisztussal lenni. Azzal a Krisztussal, aki örök szeretettel szerette őt s könyörületesen magához emelte. Krisztus mellett minden elhalványul a szemében. Ahogy páratlan realizmussal mondja: mindent szemétnak, rongynak, hulladéknak néz, csakhogY Krisztust megnyerje.

S mert szereti Krisztust, szereti az ő *Egyházát* is. Senki oly megkapó, eleven, ragyogó színekben nem ragyogtatta fel az őskereszténységben az Egyház fogalmát, mint Szent Pál. Az Egyház neki az igazság oszlopa és szilárd alapja, Jézus misztikus teste, Krisztus féltett menyasszonya, Krisztus telje, Krisztus titka. Szereti azokat, akik az Egyházhoz tartoznak. Gyengéden buzdítgatja a híveket leveleiben, dicsérgeti, vigasztalja, szinte babusgatja őket; egyenkint megdicséri érdemeiket, jótetteiket s hogy jók voltak hozzá s becsületet hoznak Krisztus nevére. Mindenkihez van jó szava; fiacskáinak nevezi a híveket, akiket ő „szült” a Jézus Krisztusban (Gal. 4, 19). „Mindenkinek mindene” iparkodik lenni (I. Kor. 9, 22).

Egy szökött rabszolgát, Filemont a leggyengédebb ajánló szavakkal vesz pártfogásába s szeráfi szavakkal köti a hívek lelkére a szeretetnek mindent legyőző, mindent felülmúló parancsát.

Szereti azokat is, akik még távol vannak az Egyháztól, sír a lelke az elveszendőkért s miként maga mondja, állandóan tépi a fájdalom az ő hitetlen atyjaiáért s inkább maga szeretne átok alatt lenni, mint-hogy őket mind elkárhozni lássa. A Krisztus-szeretet az a csodálatos, motorikus erő, amely nem engedi pihenni, amely városról-városra, országról-országra,

földrésről-földrészre hajtja, ahogy ő maga mondja: „Caritas Christi urget nos” (II. Kor. 5, 14): Krisztus szeretete sürget, hajt, kerget minket, nem enged várni, nem enged megnyugodni.

A boldog Krisztusvárás diadalmas ujjongása csap fel főleg hattyúdalában a 2-ik Timotheus-levélben, amikor a biztos halál előérzetében boldogan néz az Úr eljövetele elé. Oly meghatóan szépek ezek az utolsó intelmek a szeretett tanítványhoz: ha én már nem leszek, te akkor is küzdj és harcolj tovább a hitért, „dolgozzál, mint Krisztus Jézus jó katonája!” Mily felemelők azután ezek a valósággal végrendelkező szavak: „Én már áldozatként kiöntetem, elköltözésem ideje közel van. A jó harcot végigharcoltam, a pályafutást bevégeztem, a hitet megtartottam, készen vár már reám az igazság koszorúja, melyet megad nekem azon a napon az Úr” (II. Tim. 4, 6—7).

Én már áldozatként kiöntetem!

Csakugyan a végső áldozatnak, az élet áldozatának is be kellett következnie. Egy napon Pált porosz-lók viszik ki az Ostiai-útra, a városon kívülre, az Aquae Salviae-forrás helyére, hogy ott kivégezzék. Mintha ebben is szimbolum volna, hogy Pál a város falain kívül, kinn a tág térségeken fejezi be életét. Péter benn a városban hal meg, ahogy illik: a központban; ott, ahol a katedrája állt. Pálnak viszont, mint a népek, az országok apostolának még a halálában is szűk egy város, egy helység; mintha utolsó pillantásával is a tágasságot, a mérhetetlenséget szomjúhozná!

A hagyomány szerint a hívek zokogó csoportja kísérte ki Szent Pált utolsó útjára; Pál elbúcsúzott tőlük, megáldotta őket s aztán, ó biztonnyal boldogan s dicsőülten, hajtotta le fejét a hóhér bárdja alá, hogy lelke Krisztushoz szálljon, aki után vágyott, akiért régóta feloszlani kívánt!

Ósrégi, jámbor rege szerint az apostol levágott feje az árok felé gördülve még háromszor felszökkent

s a hármass felszökkenés helyén három forrás fakadt. Lehet, hogy ez csak legenda, de nem legenda, hogy Szent Pál ajka a halál után sem némult el s szelleme azóta is szökellve száll századról-századra, országról-országra.

Egy lelkes, hívő asszony, Szent Lucina, temette el közeli kertjébe, ahol utóbb Nagy Konstantin az első bazilikát építtette az apostol sírja fölé. A bazilikát utóbb Theodosius és Honorius császár s a nemes Galla Placidia királyné újjáépíttették s meg bővítették, majd a XIX. században egy tűzvész után IX. Pius újította meg s tette Róma és a keresztény világ egyik legszebb s legnagyobb szentélyévé.

Bizonyos, hogy nincs király és nincs császár a történelemben, akinek oly felséges mauzóleuma volna, mint aminő síremléket a katolikus kegyelet emelt a Népek Apostolának. A római zarándok szinte belefárad a fehér márványoszlopok erdejének szemléletébe, amelyek közt Arnulfo da Cambio művészi sírboltozata alatt fekszik Szent Pál teste, fenn az egyszerű felírással: „Paulo Apostolo Martyri”. Ezek, milliók keresik fel ezt a sírt 19 évszázad óta.

Itt pihent meg hát az életben pihenni nem tudó apostol, itt hűlt ki lángszíve, itt ejtette ki kezéből a vándorbotot s itt cserélte fel hódító hadvezéri kardját a vértanúi pálmával.

De Szent Pálnak csak a teste pihen itt, a lelke az égben szemléli Krisztust. Szelleme pedig szinte harsogva járja a világot s el nem némuló szárnycsattogással szól az emberekhez, korokhoz, országokhoz: Emberek, ne felejtsetek, hogy Krisztus az igazság, az élet és minden, és Őhöz képest minden egyéb csak szemét és hiábavalóság!

Szent Pál szelleme újra meg újra felelevenedik a nagy lelkipásztorokban s igehirdetőkben s ha a jó Isten időnkint egy-egy Aranyszájú Szent Jánost, Szent Bernátot, Ferreri Szent Vincét támaszt, egy-egy Pázmány Pétert, Ketteler Emánuelet, Vaughan bíborost vagy Prohászka Ottokárt, ezek is mind azért nagyok

s magukkal ragadók, mert szívükben Szent Pál porladó szívének egy-egy szikrája lobbant lángra.

Amikor Szent Pál emlékezetével foglalkozunk, szálljon fel mindenelőtt hálánk imája a Szentlélek iránt, aki nekünk, pogány népek unokáinak, Szent Pál által ajtót nyitott az igaz Egyházba! De a hálához fűzzük azt a kérelmet is, vajha támasztana a jó Isten ma is minél több nagy igehirdetőt, Szent Pál lelkével eltelt lelkipásztort, aki úgy szereti Jézust és úgy lán-gol az Ő országáért, mint egykor a Népek Apostola!

Krisztus királysága.

Krisztus királysága.

Krisztus királyságának gondolata, bár külön ünnepet még csak nemrég kapott, éppenséggel nem új dolog az Egyházban. Olyan régi, mint maga az evangélium. Hiszen magában az evangéliumban olvassuk, hogy Jézus királynak nevezte magát, mikor Pilátus előtt állt: az igazság királyának.

Különös időszerűséget a Krisztus-királyság gondolata a modern társadalomnak azzal az irányzatával és törekvéseivel szemben kapott, amely Jézus királyi jogait el akarja tüntetni. Amely úgy tesz-vesz, úgy intézkedik, olyan törvényeket hoz s olyan kultúrát termel, mintha Jézus rég elvesztette volna uralkodói jogát az emberi társadalom fölött, mintha a vallási gondolatnak a közéletben s a társadalomban lehető kevés helyet kellene juttatni.

Ezzel szemben a Krisztus-királyság alapgondolata ez: *Visszahódítani* a világot Jézusnak! Visszahódítani neki a nevelést, a családot, a művelődést, a törvényhozást, a közerkölcsöt, a közgondolkozást!

Fölséges cél, mert nemcsak örök, hanem evilági boldogulásunk feltételei is ehhez a királysághoz vannak kötve. Komoly és nehéz feladat, mert a hittagadás, a bűn, az elvakultság valóságos háborút indított Krisztus jogai ellen; szélesen kiépített szervezkedésben vonul fel ellene s egész országokban tűzzel-vassal irtja ki az ő híveit és papjait, robbantja fel az ő templomait, törekszik elhomályosítani az ő elveit, tanait, törvényeit. Egész irodalom és sajtó irányítja pergőtüzét öellene, egész hadseregek dolgoznak a hitetlenség és

katolikusgyűlölet, az istentelenség és erkölcstelenség terjesztésén.

Mi viszont tudjuk, hogy Jézus királyságának elismerése mindnyájunkra nézve boldog és szent kötelesség. Jézus igazi király; sokkal nagyobb, szentebb és fölségesebb jogon az, mint bármely földi uralkodó: Jézus örök király, mert Isten Fia. „Királyok királya és uralkodók ura” (Jel. 19, 16). De király mint ember is, hiszen „minden hatalom neki adatott mennyben és a földön” (Máté 28, 18). Király, mert ő váltott meg minket s ő alakította ki köztünk az Isten új birodalmát (Jel. 5, 10). Király, akinek „névére minden térd meghajoljon: az égieké, a földieké és az alvilágiaké” (Fil. 2, 10); meghajoljon lelkes hódolatból, vagy megálázott kétségbeesésben.

Ennek a hatalmas és boldogító Krisztus-királyságnak mi nemcsak hívői és áhítói, hanem katonái s terjesztői is akarunk lenni. Jó tehát, ha közelebről igyekszünk behatolni ennek a királyságnak ismeretébe s tüzetesebben törekszünk megismerkedni ennek a krisztusi jogarnak a stílusával, elveivel, jellegzetességeivel.

A számtalan fénysugárból, amely e jogarból árad, csak néhányat emelünk ki most. Figyeljük meg, Jézus királysága mennyire a *szeretet* királysága, az *igazságé*, a *tisztaságé*, a *kegyelemé* és a *boldog örökkévalóságé*.

Jézus a szeretet királya.

Nagy, egyedülálló, csodás királyság ez a Jézusé már abban is, hogy nem külső érdekeken nyugszik s nem hatalmi eszközök tartják össze, hanem ennek éppen az ellenkezője: a legszellemibb, legéteiribb, legönzetlenebb és legszelídebb valami: a szeretet.

A földi hatalmasságok erejének titka rendszerint az erőszak, a kényszerítő eszközök fölött való széleskörű rendelkezés. Egyedül Jézus birodalmában áll az erőszak helyén mint összetartó erő s uralkodó hata-

lom: a szeretet. Ahogy Jézus maga a megtestesült, könyörülő isteni Szeretet, úgy országának is alapja, főtörvénye, kapcsoló ereje a szeretet felséges parancsa, mindeneket legyűrő ereje.

A szeretet annyira Jézus parancsa, Jézus saját-sága, hogy azt lehet mondani: ebben a stílusban, ebben a fokban és ebben a tisztaságban csak azóta ismeretes a földön, amióta ő hozta azt meg a világnak.

Az ókor nem ismert más szeretetet, mint amit a pajtás-ság, vérség vagy az érdek közössége diktált. Az általános emberi testvériségnek magaslatára nem jutott el egyetlen pogány filozófus vagy erkölcs-bölcse. Az önzetlen, önfeláldozó szeretet, mindenki-re kiterjedő és mindenkit kötelező, a szegényhez, beteg-hez, kicsinyhez, gyengéhez lehajló könyörületesség és irgalmasság nem volt meg Jézus előtt a világon sehol és nincs meg ma sem ott, ahol Jézust nem ismerik és nem követik. Főleg amióta a modern társadalom és gazdasági élet letért a jézusi tanítások ösvényéről, az emberi együttlét ismét megszűnt a béke és jóság, a testvériség és szeretet jegyében állni s az ember-szeretet átadta helyét a mindenki harcának mindenki ellen.

Ma állig fegyverben állnak a népek s így néznek egymással farkasszemet, a különböző társadalmi rétegek élesen elkülönözött osztályokban harcolnak egymás ellen. Törtetés, kenyéririgység, könyörtelen harc választja el egymástól a családokat és egyéneket. A liberalizmus szerint ez helyes is: csak hadd hulljon a gyengéje, csak hadd diadalmaskodjék mindenütt az erősebbnek joga. Mi egyéb ez, mint újszerű kiadása annak a pogány embertelenségnek, amely a szíveket a Krisztus előtti korban eltöltötte s állandó háborúra, rabszolgatartásra, kegyetlenkedésre ösztönözte őket?

Jézus nemcsak tiszta s nemes szeretetet hozott a világra, hanem ezt a szeretetet általánosan kötelező és mindenki-re kiterjedő *parancssá* tette, sőt a legfőbb parancshoz, az istenszeretet parancsához hasonlónak jelentette ki. S hogy ne maradjon merő elmélet, azért

ennek a szeretetparancsnak meg is adta a szükségszerű lélektani alapjait: testvérekké avatott mindnyájunkat egymás közt, amidőn Isten fiaivá fogadott minket. Így már van értelme, lélektani alapja az általános ember-szeretetnek; enélkül a humanizmus csak szólam, de lélektanilag lehetetlen és tartalmatlan frázis lenne. Hiszen mit szeressek én a felebaráton, ha csak vetélytársam és nem testvérem, ha csak elvont fogalmi egység és természetrajzi hasonlóság köti hozzám, nem pedig természetfölötti életközösség, egycsaládbatartozás, egy Istenember vérén való megváltatás s az örök remények közössége?

Jézus soha olyat nem tanított és parancsolt, amit nem gyakorolt maga is. Így volt ez nála minden téren, de leginkább a szeretet terén.

Jézusnak egész földi megjelenése egyetlen hatalmas felkiáltójel, egyetlen égen-földön áthasító kiáltás, amely arra figyelmezteti az embert, hogy „Isten a szeretet”. A megtestesült Ige az isteni jóság és szeretet kiömlése a földre. Ezt hirdeti az Udvözítőnek egész élete, életstílusa, életiránya.

Jézusnak már belépése ebbe az életbe szinte harsogja az önfeláldozó, önmegalázó, öнкиüresítő szeretetet. Hogy nem aranyban, ezüstben, bíborban, selyemben született, hanem barmok közt, istállóban, kitagadottan; hogy még mielőtt megszületett, már szenvedett értünk: mind ezt az önzetlen szeretetet hirdeti. S mily jó volt Jézus az emberekhez egész földi élete során! Az evangélium röviden így foglalja össze Jézus életét: „Körüljárt, jót cselekedvén” (Csel. 10, 38). Fölséges és sokatmondó rövidség! Vigasztalt, gyógyított, könnyet szárított, tudatlanokat oktatott, csüggedőket felegyenesített, bűnöket bocsátott. Járt-kelt, éhezett, verejtékezett, bujdosott, fáradott és vérezett értünk. Mi volt életének betetőzése más, mint megváltó szeretetének diadalmas mártíromsága, a gyötrő kinszenvedéseknek szinte extatikus halmozása a szeretet túlcordulásában? Szenvedett Jézus a keresztfán testében és lelkében, sőt szenvedett becsületében is,

de mindezt örömmel szenvedte értünk, mert gyermekeinek tekintett minket s mert nagyon szeretett.

Nem az az érzelgős, gerinctelen, tehetetlen szeretet volt ez, amely meddő sóhajokban merül ki s mézes szavakat ejt, amely hízeleg, hogy önmagát kielégítse s nem áldoz, hanem áldozatokat követel; hanem az az izmos, férfias, katonás, hősies, ennél is több: isten-emberi szeretet, amely önvérével bizonyítja be lángolásának őszinteségét s áldozatosságát.

Csak aki végig gondolta és élénken végig elmélkedte egyszer Krisztus Urunk kínszenvedéseit, de közeletről; aki úgy szemlélte végig a getszemáni jelenetet, mintha jelen lett volna, az ostromozást, a kihallgatást, az elítéltetést, a szégyenletes végighurcoltatást a város utcáin, a felszögeltetést, az epét és ecetet, a három óráig tartó kínos gyötrődést, az elégést, szomjhalált a kereszten: csak az érti meg igazán, mily nagy titok fejeződött ki ebben a vonagló halálban, ebben az összetört Krisztusban: az ő mennyei, túláradó szeretetének szinte önfeledt és túlzó kicsordulása a bűnös ember iránt.

De a szeretet szerepének Jézus életében még ezzel sincsen vége. Mert ugyan pl. mi más az Egyház, mint ennek a csodálatos jézusi szeretetnek továbbáramlása a századokon át? Mi egyéb az Oltáriszentség, mint titokzatos, gazdagon patakozó szétömlése ennek a lélekkereső, mindegyikünkre rátaláló s egyenkint ható s valamennyiünket gyermekként tápláló jézusi szeretetnek? Valahányszor az egyszerű nép oly áhítattal éneklí az Oltáriszentséget dicsőítő énekben: „... Száz-ezerszer, meg ezerszer, én Jézusom“ ... ha ezt a mi népi áhítatunkat egy idegen, egy másvallású látja, talán meg is ütközik rajta, annyira nem érti, mikép hihetünk mi ily elevenen a kenyérszín alatt rejtőzködő Istenben. Nem példátlan naívság-e, mondhatja az ilyen kívülálló, elhinni, hogy az a minden csillagvilágon felülálló Isten, az a tejutakat semmiből elővarázsló s ha akarja, pozdorjává zúzó Mindenhatóság éppen erre a mi nyomorult földünkre szállt s holmi apró, falusi

templomocskában, kicsiny fehér ostyák színében, amelyeket tegnap sütött a sekrestyés, ideszáll a nyelvünkre, s megengedi, hogy lenyeljük, magunkba olvasszuk őt, az Istent, a Végtelent? Nem képtelenség ez?

Megértem ezeket a kételkedő, lekicsinylő beszédek addig, amíg Krisztusban csak az örök Felséget nézem és arra nem gondolok, hogy nála a verbum regens, a vezérlő eszme mégsem a fenség, hanem a szeretet, a jóság és leereszkedés. Amelynek semmisem alacsony, semmi eszköz sem alkalmatlan, hacsak közelebb hozza őt az ő kisdéd gyermekeihez. De mihelyt ezt megfontolom, egyszerre megértem az Oltáriszentség titkát; megértem, hogy Jézus miért nem a Sinai-hegy villámaival és mennydörgéseivel akar közelíteni hozzánk, hanem az Eucharisztia lágy, melegítő érintésével, éltető kenyerével, vigadásra keltő borával.

És ahogyan az Oltáriszentség tana, úgy az egész evangélium: Betlehem, Názáret, Sion és Golgota... Mindez érthetetlen, képtelen, elhihetetlen dolog, ha Jézus nem a szeretet királya, ha az ő jogarát nem jellemzi minden másnál elsődlegesebben a szeretet fejedelmisége.

Jézusnak ez a szeretetet sugárzó vonása a legcsodálatosabban újszerű kép, a legbámulatosabb, meglepő jelenség. Szembehelyezkedik minden emberivel: az önösség helyébe a jóságot teszi, az önmagának keresése, a törtetés, élvezetvágy, birtvány helyébe az önmagának átadását, az uralomvágy helyébe a szolgálni-akarást. Hiszen ő „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és váltságul adja életét sokakért” (Mt. 20, 28.).

Ez a fenséges szeretetstílus Jézus királyságában komoly *intelem nekünk* is! A szeretet Jézusi parancsa régi tan, közismert kötelesség mindazoknak, kik Jézust követjük és mégis milyen könnyen megfeledekezünk róla!

Vannak hitbuzgó katolikusok, imádkozó, templom-

járó emberek s asszonyok, akik azonban a jámborsággal megegyeztethetőnek vélik a rideg önimádatot, akik környezetükben nem a szeretetnek, hanem a békétlenségnek szítói. Akik nemhogy kritikát, még csak egyetlen szelíd megjegyzést sem tudnak elviselni, mindig csak zsörtölődnek, panaszkodnak, civódnak, pletykáznak, akik mellett az embertársra nézve nem mennyország az élet, hanem pokol.

Rideg, önző emberek vagyunk, akik százszor többet gondolunk magunkra, mint másokra s akiknél minden cselekedetünkénél az az első szempont, mi hasznunk belőle magunknak, nem: mi haszna belőle a többieknek, a köznek, a rászorulóbbnak. Szívtelen, könyörtelen emberek vagyunk, akik jobbra-balra látjuk az ínséget, a szenvedést, a tudatlanságot, a kétségbeesést, kisírt szemeket, kiaszott szíveket, felőrölt idegeket s emellett nem arra gondolunk, hogyan segítsünk a felebaráton, hanem csak hogy mivel tegyük ízesebbé az étkezésünket, milyen zenét hallgassunk, milyen színházba járjunk, milyen kedvtöltésekben mulatozzunk. Földhöztapadt lelkek vagyunk, akik meg sem értjük a lelkek millióinak szörnyű bajait, éhségét, árvaságát, reménytelenségét, krisztustalanságát.

Kit érdekelnek az apostolkodás cselekedetei, a lélekmentés nagy vállalkozásai, a hitterjesztés ügyének ezer gondja, az Anyaszentegyház számtalan baja és feladata? Tőlünk éhenhalhat az éhező, megfagyhat a januári télben az özvegy és az árva, kárhozatnak rohanhat millió felebarát. Jézus várhat ránk, kínálhatja nekünk kegyelmét a gyóntatószékben és az Oltáriszentségben, aggódhatik értünk, vért izzadhat értünk s az oltár misztikus áldozatában mindennap újra feláldozhatja magát értünk; mi mégsem sietünk a megváltói áldozat örömhírét elvinni az elepedő lelkeknek, Krisztushoz vezetni a testben-lélekben megfogyatkozottakat.

Ó, jőjj Jézus, a szeretet királya, állítsd fel trónodat köztünk s tégy minket is szeretetországodnak méltó alattvalóivá! Művelj csodát bennünk, Jézus,

szeretet királya! Érintsd meg jogaraddal a szívünket s alakítsd át azt a te Szíved szerint! A mi rideg-hideg szívünket tedd nagy szívvé, jóságos szívvé, önfeláldozó szívvé, Istent és embert szerető szívvé, kicsinyt és nagyot, barátot és ellenséget, szentet és bűnöst magába fogadó, eget és földet, egy egész világot átölelő szívvé!

Jézus az igazság királya.

Soha el nem halványuló kép: Jézus ott áll Pilátus előtt s a pogány életnézet szkeptikus képviselője fitymálva hallgatja az Úr ajkáról áramló bölcsesség-igéket. Majd a kérdésre: „Tehát király vagy te?” a megkötözött Istenfia nyugodt határozottsággal feleli: „Te mondod, hogy én király vagyok. Én arra születtem és azért jöttem e világra... Mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szavamra” (Jn. 18, 37.). Pilátus ajkán ekkor ráncot von a természetfölötti magaslatokra felemelkedni nem tudó kételkedés s lemondóan legyintve csak ennyit mond: Mi az igazság? Ami a mi nyelvünkön így hangzanék: „Ugyan mit, igazság!”

Ugyan mit, igazság! Ez a modern világ válasza ma is az Úr Jézus fenséges királyi kiáltványára, melyben ma is az igazság született királyának nevezi magát. Ugyan mit, igazság! mondják az emberek. Az igazság először is nem érdekel minket, minden inkább csak az nem, s ha érdekelne, akkor is tagadnók, hogy te vagy az igazság. Igaz a tudomány, igaz a kultúra, igaz a mai nap, igaz a bank, a haszon, a politika, az evilági dolgok, a test, az érzékek, a bor, a szerelem... Aki más igazságot hirdet, arról eleve kimondjuk, hogy nem kell. „Nem akarjuk, hogy ez rajtunk uralkodjék” (Lk. 19, 14.). Nem kell nekünk olyan ember, aki természetfölötti igazságokat hirdet!

Napjaink vallási felfogását semmi sem jellemzi oly lesujtóan, mint az a furcsa mellékíz, amelyet ma a „dogma” és „dogmatizmus” szóhoz fűznek. Semmi

sem népszerűtlenebb, mint a dogma. Mert a dogma természetfölötti, szilárd igazságot jelent.

A mai kor szelleme végre tudja hajtani azt a bravúrt, hogy hitről beszél, de dogmát nem ismer. Vallásosnak tartja magát, de az isteni kinyilatkoztatásokat félrelöki. Keresztény, de mellőzi a kereszténységnek minden hittani és erkölcsi tartalmát. Semmitől úgy nem borzad, mint a dogmatikus kereszténységtől s nem tudja megbocsátani, ha valaki komolyan veszi és következetesen alkalmazza az evangélium kijelentéseit. Az ilyen neki „korlátolt” és „rajongó”, „türelmetlen” és „szélsőséges”.

A hitben, a vallásban magában is nem az igazság fontos ezeknek a mai keresztényeknek, hanem a hangulat; nem az Isten szava a lényeges, hanem a maguk hozzáfűzött magyarázata s egyéni nézete. Nem ők igazodnak az Úrhoz, hanem az Úrnak kell igazodnia hozzájuk. A felekezeteknek, amelyek a szabadkutatás és szabad válogatás elvi alapján állnak, nagy keletjük van a világban; divatosak; viszont az az Egyház, amely leszögezett, isteni s azért változhatatlan tételekhez ragaszkodik, már emiatt ellenszenves nekik, sőt gyűlölet tárgya. Mit, igazság! Nem az igazság a fontos!

Ez a felfogás a XVI. századbéli protestantizmusnak egyenes leszármazottja, amellyel most nem szándékozunk közelebbről foglalkozni, de amelyről meg kell állapítanunk, hogy főleg a sajtó révén még katolikus körökbe is sokfelé észrevétlenül beszívárgott.

Ebből a portestáns szabadvizsgálgató elvből következett az az *alanyiaság*, amelynek nincs tárgyi krédója, amely minden hitet, minden meggyőződést s véleményt, tehát a tévest és ártalmast is, épúgy „tiszteli”, mint az isteni kijelentésen alapuló hit tanait. Ebből az elvből fakad sok katolikusnál az az *ingadozás* a hit terén: ma katolikusoknak vallják magukat, holnap az Egyház ellenségeihez igazodnak; ma a házasság szentség nekik, holnap már csak polgári kötés; ma az Egyház Krisztus alkotása, holnap már csak felekezet. Ebből az elvből ered a *csekélybevétel*; amelyet a

katolicizmusnak sokszor katolikusok részéről kell tapasztalnia, akik a saját vallásuk s Egyházuk értékét csak haszonelvi, vagy talán kulturális, nemzeti és hazafisági alapon méregetik s a Krisztus Egyházát engedik emberalkotta, törvénytelen csoportosulásokkal egy rangba és egy sorba állítani.

Az igazság komoly, tárgyi értéke megszűnt kincs lenni nagyon sok ember szemében. Nekik így is jó, úgy is jó. Mert sem így nem fontos, sem úgy.

A liberalizmus arra tanította őket, hogy a vallás legfőleg a köznép megfélemezésére s a gyermek nevelésére jó, vagy talán a műveltebbeknek is, de csak mint narkotikum, mint szalmaszál a hajótörésben, mint kedélycsillapító poézis ott, ahol az élet nagyon is prózai, fájó és kegyetlen. Így azután persze nem értik, mikép lehet a hit tételeihez ragaszkodni, a válásért s annak egyes tanaiért halálba menni, fogságot tűrni, miattuk népszerűségről s előmenetelről lemondani. Nem értik meg, mi jogon követelheti magának Krisztus Egyháza a csalhatatlanság jelzőjét s a fölény jogát minden más világfelfogás felett. S ami istenmellőző elméletet a liberalizmus puhán kipárnázott lakásokban, selyemfüggönyök és perzsaszőnyegek közt s zöld asztal mellett, mégis némi előkelő mérséklettel magából kitermelt, azt egyszerre hangos, lármás, harci jelszóvá avatja, barrikádos és forradalmas alaptétellé fejlesztí át a szociáldemokrácia s a kommunizmus. Az már nem kételkedik, hanem mereven tagad s nemcsak egyszerűen tagad, hanem baltát és csákányt ragad és dinamittal robbant; bezúzza a papok fejét, levegőbe röpíti a templomokat s gyűlölködéssel mérgezi meg a párthíveinek szívét a katolicizmussal és Krisztussal szemben. Moszkva már nem álmodozik csupán és nem kételkedik, hanem robbant és gyújtogat: neki annyira biztos igazság, hogy vallási téren nincs igazság, hogy ki akarja irtani még az irmagját is annak, aki Istenben hisz s a Jézus igazságait prédikálja.

De nem, nemcsak Moszkva gyűlöli Krisztus igaz-

ságait csökönyösen és ekrazitosan; a bolsevizmus ma a kulturbolsevizmus alakjában mélyen beette magát sok-sok szívbe minden egyes országban s fékezetlen egyházgyűlöletet eredményez bennük.

Lélektani rejtély: hogyan lehet ily konokul s ily szenvedélyesen gyűlölni Krisztust s az ő tanait és Egyházát! Mélyen megrendítő látvány: ahogyan ez a gyűlölet túlteszi magát minden korláton s erkölcsi megkötöttségen s még az egyébként tiszteletben tartott elveket és jelszavakat is habozás nélkül és aggálytalanul dobja oda, ha az Egyház ellen kell harcot indítani.

Úgye mennyit beszélnek ma a *magántulajdon* szentségéről? De senkisé is emlegeti a magántulajdon szentségét ott, ahol az Egyház megrablásáról van szó. Azt már nem is lopásnak s rablásnak nevezik, hanem „szekularizációnak”, a „holtkézi javak nemzeti birtokbavételének” s az ilyen zsivány jelszavaknak még felekezeti „püspökök” is nyíltan pártját merik fogni. A zsidó bankvagyon sérthetlenségét senkisé is meri kétségbevonni, az igaztalanul szerzett, legkétesebb eszközökkel összehordott aranyhegyek lehordását még csak emlegetni is annyi volna, mint vadságot s kannibalságot hirdetni: egyedül a Krisztus-vagyon, az Egyház vagyona az a csákiszalmája, amelyet mindenki támadhat, mindenki elvehet, amelyet el lehet lopni anélkül, hogy az ember megszűnne gentleman lenni . . . Aki lop vagy lopásra ingerel, az bectelen gatzfickó, kivéve, ha a Krisztus vagyonából lop vagy annak elvételére izgat. Mert akkor megmarad úriembernek. Különös!

A nagystílű szélhámosokat sokszor a törvény betűje védi, a leányrontók és leánykereskedők nyugton ülhetnek páholyaikban, magzatgyilkosok és pár-bajgyilkosok köztiszteletben sütkérezhetnek: csak a szerzetes, a jezsuita, az irgalmas nővér az, akit nem lehet megtűrni, akit ki kell kergetni saját otthonából, akit kivételes törvényekkel kell az országhatárokon

túl űzni, akit rágalmazni, feketíteni, mocskolni szabad, akinek nincsenek még emberi jogai sem.

Ha a monakói herceget vagy az andorrai köztársaság elnökét vagy a palesztinai Zsidóállam fejét bántalmazná valaki, bizonynyal diplomáciai eljárás indulna miatta s interpellációk hangzanának el mindenfelé s külügyminiszterek és holmi „emberi jogok ligái” szállnának síkra a megtámadott államfők védelmében. Ellenben, ha a pápát csúfolják meg, ha hazug vádak özönét zúdíttják az emberiség legnagyobb jótévőjére: emiatt még egyetlen falevél se zörren s egyetlen parlamenti tiltakozás sem hangzik el...

Az Egyház nem érdemel kíméletet, a katolicizmus-sal röviden kell elbánni, ahogy ő is merev és kompromisszumot nem ismerő. Mert hajh! az emberek mindenkinek megbocsátanak s mindent elviselnek, de hogy valaki igazságokat merjen hirdetni s megfellebbezhetetlen, lealkudhatatlan, elcsavarhatatlan isteni igazságokért merjen síkraszállni: nem, ezt nem viselek el. „Quid est veritas!” Ugyan, mi az az igazság?

Nekünk katolikusoknak mindezekkel szemben az igazság hitében és szeretetében kell megállanunk. Az igazság a fő, nem az egyéni szabadság! A tárgyi valóság s nem az alanyi tetszés. Az Isten szava s nem a mi kedvtelésünk. Jézus nem azt mondta: a szabadság hozza meg nektek az igazságot, hanem fordítva: „Az igazság szabaddá fog tenni titeket!” (Jn. 8, 32.) Az ú. n. lelkiismereti szabadság, amely szerint nincsenek lelkiismeretet is kötelező isteni igazságok, evangélium-ellenes és krisztusellenes képzelmény.

Nem lehet kételkedni benne: Jézus mindenekelőtt *igazságot hozott* a földnek. Hozott békét, kegyelmet, szent örömet, szeretetet, hozott vigasztalást, megváltást, de mindenekelőtt igazságot hozott! Mert az igazság az, amiből nála minden szeretet és vigasz, minden áldás és törvény, minden erkölcs és kegyelem fakad.

Jézus örökké változatlan, isteni tanokat hirdetett s kijelentette, hogy azokat mindenelőtt hinnünk kell,

mert ha nem hisszük, elkárhozunk. Azt mondta: aki nem hisz, azt már nem is kell neki megítélnie, mert az már el van ítélve. S Egyházának is mindenekelőtt ezt hagyta meg: „Elmenvén tanítsatok minden népet...; tanítván őket megtartani mindazt, amit parancsoltam nektek!” (Mt. 28, 19.) *Jézus sehol sem mondja, hogy mindenki higgyen, amit akar, tartson igaznak, amit akar, olvasson ki magának a Szentírásból, amit akar, alkosson magának hiszekegyet, aminőt akar, kövesse a nézeteket s véleményeket, divatfilozófiákat és felekezeti önkényeskedéseket, amelyek neki tetszenek.* Ellenben azt mondta s nagyon világosan és határozottan mondta: aki az *Egyházra nem hallgat, legyen előttünk pogány és vámos!* Ki beszél így, hacsak nem az isteni igazságot tartja legelső tárgyi értéknek, minden megváltódás és megigazulás első feltételének!

S nem így beszélnek-e az apostolok is? Nem feltűnő-e, hogy semmiféle egyéni utat nem helyeselnek, semmiféle elkülönülést és szétválást, semmiféle eretnekséget és felekezetet nem tűrnek az Egyházban? Nem sokatmondó-e, hogy alig van az Apostolok levelei között egy is, amely elején vagy végén, vagy a közepén ne óvna a híveket a külön úton járóktól, az Egyház hivatalos tanításának megmásítóitól? Az ilyent „jegyezzétek meg”, mondják s ne társalogjatok velük! szólnak ismét és ismét.

Még a szeretet apostola is, Szent János, a II. levélben egyenesen azt írja, hogy az Egyház hívei még csak „ne is köszöntsék” a tévtanok hirdetőit, se házukba be ne fogadják őket. Ez lehet a mai elmosott, dogmatlan, hibrid vallásossághoz szokott füleknek kényelmetlen és szokatlan, lehet a kerek ellenkezője annak, amit ők felekezeti békének, liberalizmusnak vagy türelmességnek neveznek, de azért nem szűnik meg az evangélium álláspontja lenni s hogy ez így van, végtelenül jellemző az egész őskereszténység álláspontjára nézve. A dogmatikus, tárgyi igazságokhoz való rendületlen ragaszkodás, az Egyház tanítótevékenységének csorbítatlan védelmezése egyik leg-

szembeötlőbb jellemvonása az egész őskeresztény irodalomnak; ezen nem lehet változtatni!

Hozzátehetjük: Csakis így van ez rendjén! Csak ez illik az igazság Istenéhez, a logika és következetesség ősforrásához.

Mert nem kell hozzá nagy elmeél, hogy belássuk: csak az ilyen konkrét, szilárd, ingathatatlan és változhatatlan isteni kijelentések igazítanak el minket megnyugtatóan a vallási élet útvesztőiben, csak a dogmák, a határozott krisztusi tanok mutatnak biztos utat az Isten felé. Ha a vallás csak érzelmeket nyújt, de az érzelmek mögött nincs ismeret, biztos tudás, szilárd igazság, akkor komoly ember az ilyen vallásban nem találhat megnyugvást.

Nekem, ha gondolkozó ember vagyok, nem elég, ha a vallás szép, de nem igaz. Nekem nem elég, ha azért ülik a karácsonyt, mert olyan bájosak ezek az angyali históriák, ez a betlehemes játék, ez a karácsonyfa s éjféli mise; nekem az kell, hogy tudjam: az Isten-Fia csakugyan emberré lett-e értem s megváltott-e és hozzám való szeretetből csakugyan szegénnyé és kisdeddé lett-e? Nekem nem elég nagyhéten a szent sírok virágos, gyertyafényes költészete; én azt akarom tudni, *igaz-e*, hogy az Isten-Fia a földön járt s kint és halált szenvedett értem, hogy lelkemet megváltsa az örök kárhozattól? Nekem nem elég, hogy valaki a mennyei Atyáról beszéljen, aki a csillagok felett trónol s aki mindnyájunkra gondot visel; én tudni akarom, hogy ez igazság-e, vagy csak ragyogó ábránd, csillogó poézis?

Ha az élet csapásai kemény pörölyütésként zuhognak le rám, akkor én nem cukrosvizes elgondolásokat keresek, amelyekre az értelmem azt mondja, hogy valótlanok és csalárdok, hanem én akkor tudni akarom, hogy csakugyan van-e komoly értelme a szenvedésnek, van-e aki megjutalmaz azért, hogy most békén tűröm a tengernyi jajt, avagy mindez csak elringató szólam, amely mögött nincs igazság? S ha bűnös úton segíthetnék magamon vagy legalább érzéki élvezetek-

kel kárpótolhatnám magamat a szenvedésekért, tudni akarom, hogy az az erkölcsi tilalom, amely a bűnös ki-elégülés vagy boldogulás elé mered, pusztá képzelmén és berögzött előítéleteken alapul-e, avagy csakugyan van-e Isten a felhők felett, aki megtorolja a bűnt és jutalmazza a tiszta életet és lemondást?

Ha szüleim, feleségem, gyermekem roskad a sírba, vagy magam kerülök a halál közelségébe, bizony akkor keveset használ nekem, ha a síron túli remény csak jámbor fantóm, csak kenetes szóbeszéd, csak alanyi elképzelés; én arra vagyok kíváncsi és azt akarom tudni: *biztos* dolog-e a túlvilág, igazán és biztosan viszontláthatom-e szeretteimet odatúl, igazán fogok-e élni a halál után s csakugyan van-e feltámadás? Amikor gyónni megyek, biztosan akarom tudni, hogy ott meg is bocsát nekem a mindenható Isten s amikor áldozom, biztosan akarom tudni, hogy ott csakugyan Jézus imádandó testét veszem-e magamhoz, avagy csak szent és kegyes játékot űzök? Amikor az Egyháznak engedelmeskedem s tanítására hallgatok, tudni akarom, hogy Isten-e az, aki engem az Egyház által vezet, avagy csak ámitom magam az egyházhűségemmel.

Az a felfogás, amely szerint mindegy, mit hiszünk, csak higgyünk valamit: jó lehet zagyva, logikátlan elméknek, jó lehet a magukat felvilágosodottnak képzelő nagy gyermekeknek, de nem lehet jó komoly s értelmes embernek. S bizony nagyon megszégyenítő szegénységi bizonyítványt állít ki önmagának a mi korunk, mikor az igazságot egyenrangúnak tartja a tévedéssel, a fehéret a feketével, a világosságot a sötétséggel; amikor azt vallja: félre a dogmákkal, nincsenek biztos, kényszerítő, megfellebbezhetetlen vallási igazságok; így is jó, úgy is jó; így is igaz, úgy is.

Ezért tesvéreim, akármilyen divatot hoztak be az eretnokségek (amelyeknek természetesen kényelmetlen s amelyekre nézve megsemmisítő minden romolhatatlan, változhatatlan isteni igazság), nekünk meg kell maradnunk amellett, hogy Jézus mindenekelőtt az igazság királya, aki abszolút hitet, rendületlen,

ingathatatlan, kételkedés nélküli s alkudozás nélküli hitet követel önmaga iránt s mindaz iránt, amit ő hirdetett és kijelentett nekünk.

Mi nem követhetjük azt a lényegében *katolikus-ellenes felfogást*, hogy „*tisztelni kell mindenkinek a felfogását*”, „minden vallás jó”, „minden vallás egyforma”, „fő, hogy egy Istent imádunk” s hasonlókat; nekünk *mindazt* hinnünk kell, amit Krisztus meghagyott s Egyháza által hirdet a világnak. Nekünk a katolikus Egyház, Krisztus Urunk Egyháza nem lehet egyenrangú a XVI. században vagy talán a XIX. században támadt vallási forradalmakkal, emberi eredetű felekezetekkel; a törvényes, az igazságon alapuló Anyaszentegyház nem lehet szekta, nem lehet egyszerűen „egy a sok közül”. Az igazság nem érheti be ugyanazzal a hellyel, amelyet a hamisságnak, a hazugságnak vagy akár jóhiszemű tévedésnek juttatunk. Mi nem bántunk senkit a vallási felfogásai miatt, mi nem kényszeríthetünk senkit még az igazságnak elfogadására sem, de magunkban, befelé s a cselekedeteinkben is ragaszkodunk ahhoz, hogy a fehér nem lehet fekete, az Isten nem lehet hazug, az igazság nem lehet hamisság s a hamisság nem lehet igazság.

Álljunk ki tehát mindenkor bátran az igazság mellé s legyünk annak meggyőződéses és okos terjesztői. A mi igazságainknak az a varázslatos erejük, hogy lehet őket észre nem venni, lehet elhanyagolni, lehet háttérbe állítani, lehet őket merészen s konokul tagadni is, de *nem lehet őket megcáfolni*. Hacsak van, aki a tévedés és hamisság belső ellentmondásaira rámutat, hacsak akad, aki az igazság fátylát felderíti, aki rámutat a mi érveink megdönthetetlen erejére s a mi hitigazságaink, a mi reményeink, a mi Egyházunk, a mi liturgiánk, a mi történelmünk szépségeire, annak senki sem tud ellenállani igazságkereső, tiszta lélekkel. Ezért is törekszik a gonosz ellenség mindig mindenekelőtt arra, hogy a katolikus igazságot érvényesíteni ne engedje, hogy elfojtsa az igazság szavát, elnémítsa a katolikus lelkipásztorokat, a hithirdetőt,

a hitoktatót, a katolikus sajtót s iskolát. Mert ahol ezek bebocsáttatást kapnak, ott hamarosan széthull a mesék és ráfogások, a képzelgések és ellenvetések kártyavára s magasan ragyog az Úr szövéténeke.

Nekünk tehát, akik az igazságot s az igazság Iste-nét szeretjük, mindent el kell követnünk, hogy az igazság hírnökei szabadon s diadalmasan lobogtathassák a hit fáklyáit s terjeszthessék a fényt, amely Jézus rendelkezéseiből s tanításaiból lövel felénk. Azért utat kell teremtenünk az igazság hírnökeinek: a hithirdetőknek, hitoktatóknak, lelkipásztoroknak, de aztán a katolikus sajtónak és irodalomnak is, hogy minél több lélek ismerje meg az igazságot s annak legfőbb oszto-gatóját, kútfejét, végpontját: Jézust.

Jézus! Út, Igazság és Élet!

Jöjjön el a te országod: az igazság országa, a hité s a szent bizonyosság!

Jézus a tisztaság királya.

A szeretet a szívhez szól és azt nemesíti, az igazság az észet gazdagítja. Krisztus Urunk királyi jogarán a szív és az ész ékességein kívül nem hiányozhatnak az erkölcsi szépség fényessége sem: a tisztaság fehér ragyogása.

A tisztaság kettőt jelent: bűnmentességet általában és közelebbről: mentességet a testiség bűneitől, amelyeket Isten a VI. és IX. parancsban tilt.

Hogy Krisztus Urunk mindkét értelemben a *tisztaság* ragyogó tükörképe volt, annyira világos, hogy ezt az egyet még igazán senki nem kísérelte meg tagadásba vonni. Jézus maga tisztának s bűnmentesnek vallotta magát, amikor a farizeusokhoz ezt a kérdést intézte: „Ki vádolhat engem közületek bűnről?” (Jn. 8, 46). Hol van a világtörténelemben még egy ember, aki ilyen büszkén és bátran hívhatja ki maga ellen egy egész világ kritikáját? És Jézusnál ez a tökéletes bűnmentesség, ez a makulátlan erkölcsi tisztaság annyira magától értetődő, hogy szinte magának a kér-

désnek a felvetése is mindenkit meglep. Hiszen ő Isten volt és Istenfia, a bűn pedig az Istentől való elfordulás. Hogyan fordulhatott volna el ő önmagától, az Isten az Isten törvényétől?

A szorosabb értelemben vett tisztaság és szűzesség terén pedig Jézus az egészen egyedülálló, utólréshetetlen mintakép. Ő, aki a bűnösöket szerette s magát mindenben megalázta, ezen az egy téren még csak a gyanút s a hamis vádat sem engedte magához férni.

Tisztaság az ő egész légköre, tiszta szűz az édesanyja, szűzi lelkek az ő kedvencei, mint János evangélista. Akiket apostolokként maga mellé emelt, azoktól is mint első feltételt megkívánta, hogy mindent elhagyjanak, mindenről lemondjanak, tehát a feleségről és a családi életről is. „*Relictis omnibus* — Elhagyván *mindenüket* követték” Jézust (Luk. 5, 11). Seholszem olvassuk az evangéliumban, hogy az apostoloknak feleségük volt, vagy inkább: hogy a feleségüket magukkal vitték volna. Ellenkezőleg azt olvassuk, hogy „*mindenüket elhagyták*” s úgy „*követték Jézust*”. Jézus a tanításaiban is magasztalja az önmegtartóztató, tiszta, szűzi életet s szigorú törvénnyel bátyázza körül a házasságban is ennek egységét és felbonthatatlanságát.

Hasonlóképp beszéltek a tanítványai, pl. Szent Pál, a szűzi életű apostol, aki Jézus nyomában járva hangoztatja, hogy a házasság szent dolog, de a szűzesség még szentebb s hogy ő maga ebben él és ezt követi. Az Egyház meg is értette Krisztus csodálatos tisztaságszeretetét s rengeteg gondot s fáradozást fordított kezdettől fogva a tiszta élet ápolására s a szűzesség intézményes gyakorlásának előmozdítására, főleg a szerzetesi életben.

Miért oly nagy dolog a tisztaság? kérdezheti valaki. Azért, feleljük, mert az egyik *leghevesebb*, legkövetelőbb, legforróbb emberi ösztönnek megfélekezésében áll, mely ösztön azonkívül egy hosszú ember-

életen át soha el nem hallgat s még a késő öregségben is jelentkezik.

Miért fektette bele Isten ezt a követelődző ösztönt az emberi természetbe oly mélyen, mikor annak megengedett és célirányos kielégítése Isten rendeléséből s a körülmények kényszerítő hatása alatt aránylag oly szűk keretek közé szorul? Miért válik tehát ez az ösztön az ember állandó, kínos kísértésévé? Kétségtelenül azért, mert hiszen az élet főcélja Isten szándéka szerint: a próbatétel. Ez az ösztön s ezek a kísértések arra igenis nagyon jók, hogy folytonosan próbára tegyenek bennünket, próbára aziránt, vajjon igazi keresztények vagyunk-e? Lélek akarunk-e lenni vagy csak test? Isten gyermekei-e avagy csak az állatias ösztönök követői? A pillanat gyönyörűségeit habzsolók vagy az örökkévalóságra magunkat méltókká tevők? Erre a próbára ez az ösztön bőséges alkalmat ad; ezt nem lehet tagadni.

De azért is nagy dolog a tisztaság, mert nemcsak heves és követelődző ez az ösztön, hanem *csalóka* s álnok is. Ezer álarc mögé bújik, aminők a barátság, a vonzalom, szeretet és szerelem, megbecsülés, esztétika, szépségkultusz. Hány embert téveszt meg ennek a kísértésnek ravasz, cselvető játéka! Hányszor indul szépen, ami nagyon csúnyán végződik! Hányszor jelentkezik az érzékiség kezdetben csak mint nemes vonzalom, plátói hevülés, tiszta esztétika s — a vége? Bizony akárhányszor sár és mocsár! Milyen kegyetlen önámításnak vagyunk e téren sokszor rabjai!

Ártatlanul, fehéren mosolyog felénk egy virágszál, mi gyanútlanul lehajlunk érte s abban a pillanatban, amikor leszakítjuk, kígyó surran elő mögüle, megmar és mérget lövel belénk. A tisztaság tehát folytonos erő kifejtést igényel, s ennél is többet: okosságot; önuralmat s a saját érzéseinknek folytonos, éber ellenőrzését. Rugalmasságot, ellenállóerőt, de ugyanakkor röntgenszerű behatolást is a saját gondolataink s ösztöneink világába, könyörtelen önellenőrzést, soha el nem alvó vigyázban-állást.

Nagy dolog s nehéz dolog a tisztaság továbbá azért is, mert ezen a téren valóságos összeesküvés folyik a pokol csatlósai részén az Isten gyermekei ellen. Az *érzékliség nem rejtőzik* már el szégyenlősen, hanem nyíltan, hivalkodón lép fel; az utcán, *irodalomban* vakmerően terpeszkedik. Sőt mintha az lenne a főcélja, hogy beszennyezzen mindenkit, valóságos propagandát űz a maga „jogai”, romboló eszméi és módszerei mellett.

Vannak írók, színműírók, költők, zeneköltők, vannak hangadó társadalmi tényezők, akik valósággal haragra lobbannak, ha valaki előttük a tisztaság és tisztesség jogait védi; nem is tudják azt másnak nevezni, mint erénycsöszködésnek, mint képmutatásnak és álszenteskedésnek. Nekik minden szabad, s minél durvább, cinikusabb az erkölcstelenség, annál jobb. Valóságos-istállóstílust vezettek be már; szavakat írnak le, amelyeket művelt ember egy világért nem venne szájába, s jeleneteket ecsetelnek széles ecseteléssel, amelyeket még a pogányok is hallgatással szoktak mellőzni. Csoda-e, ha ez a lépten-nyomon szembeötlő szemérmertlenség sokakat kísértésbe visz, ezek a hamis elvek sokakat megtévesztenek, a rossz példa s a környezet romboló hatása rettentően érvényesül. Az ellenállás ily körülmények között kétszeresen nehéz s éppen azért értékes is.

Nagyon szomorú fejezet e téren főleg a szegényebb néposztályok *lakásnyomora* s az ebből folyó erkölcsi veszélyek. Hogyan lehet ott szó szeméremről s tisztaságérzetről, ahol felnőttek és gyermekek, szülők és serdülő gyermekeik, de sokszor még az idegenek is, férfiak, nők egy szobában alusznak, öltöznek, vetkőznek, mosakszanak!

Egy pesti hitoktatónő nemrég arra figyelmeztette kis növendégeit, hogy öltözködésnél s vetkőzésnél vigyázzanak, hogy a tisztesség ellen ne vétssenek; mire az egyik elemista kislány felállt s azt mondta: „De, hitoktatónéni, az nem lehet, hiszen mi öten alszunk egy ágyban, fiúk és lányok vegyest”. Bizony a lakás-

nyomor maga is valóságos fertőt jelent s nekünk, akiknek a társadalom erkölcsi egészsége, a szegény munkásifjúság tisztasága szívünkön fekszik, már emiatt is sietnünk kell, hogy a kereszténység szellemében végzett szociális munkával segítséget nyujtsunk a szegényebb néposztályok számára az emberiesebb és keresztényibb életmód külső feltételeinek megszerzésére.

Hasonlókép tenger veszélyt jelentenek ma e téren a *gyáarak*, a férfi és női munkások állandó együttlétével, az állandó otthononkivüliséggel, ide-oda villamosozással, a szünórákban a szabadszájú és romlotterkölcű kollégák hangoskodásával. Hiszen sajnos, mindenütt úgy van, hogy míg a tisztességes emberek szerények, zárkóztak, hallgatagok, addig a szót a durva, mocskosajkú emberek viszik! Egy-egy szemérmetlen élc végigharsog az egész termen, az egész munkahelyen s egyszerre ifjú lelkek egész tömegét szennyezi be ocsmány képzetekkel! Sokszor a *hivatalok* sem jobbak e tekintetben, sőt talán még rosszabbak mint a gyáarak s itt még nem ritkán hozzájárul az is, hogy az alantasnak helyzetével éppen a hivatali főnöke élhet vissza. Hány fiatal leány és asszony panaszkodott már lelkiatyjának, hogy azért vesztette el állását, mert nem volt hajlandó kenyerét a becsületével fizetni meg!

S gondoljunk végre arra a lehetetlenül nehéz helyzetre, amelybe a liberalizmusból fakadt jelen társadalmi berendezkedés helytelensége sodor sok-sok ezer fiatal férfit és fiatal nőt azzal, hogy bár normális hivatásuk a házasság élet volna, lehetetlenné teszik rájuk nézve az idején való megházasodást!

Szent Pál azt mondja, hogy a paráznaság elkerülése végett mindenkinek legyen meg a felesége s minden nőnek az ura, kivéve természetesen azokat, akik magasabb indítóokokból önként vállalják a szűzi állapotot (Kor. I. 7, 2). Jaj, de mit mondjunk azoknak, akik azt mondják: hiszen éppen azt szeretném tenni, amit Szent Pál apostol „a paráznaság elkerülése végett” tanácsol, de hát hogyan? Mire házasodjam? Mi-

ből fogom eltartani a feleségemet és a gyermekeimet?

Másokat meg, ha házasodnak is, a lehetetlen anyagi helyzet visz abba a kísértésbe, hogy ne a gyermeknevelést tekintsék a házasság főcéljának, hanem az érzékiséget s azt bűnös eszközökkel elégítsék ki! Ez a probléma, a gyermek problémája, ma rendkívül kínosan érezteti hatását a leromlott gazdasági viszonyok mellett még a törvényes házásoknál is; hiszen ma azoknak is választaniuk kell sokszor a szerzetesnél is nehezebb szüzi önmegtartóztatás vagy olyan teher vállalása között, amelyeket csak a takarékosság hősies foka s az életigényeknek szinte már a nulláig való lefokozása mellett vállalhatnak!

Hogyne lenne hát nagy dolog a tisztaság, főleg ily különlegesen nehéz körülmények között! S mégis, nekünk keresztényeknek itt nincsen mit ingadoznunk; Isten tiltja a bűnös gyönyöröket, a nemi ösztön gátlatlan kielégítését s parancsolja a tisztaság gyakorlását. S a katolikus Egyház az erkölcsi nagyraihivatottságnak valóban a hősiességgel határos fokán áll, amikor gyermekeit is felszólítja és szinte kényszeríti arra, hogy még a saját legbensőbb, legegységibb életükben is álljanak a krisztusi erkölcs magaslatán s ne engedjenek a bűnös világ csábításainak; ne higgyenek a szirénszózatnak, amely a tisztaság megtartásának lehetlenségéről beszél s ne törődjenek a gúnykacajjal, amellyel a pokol csatlósai a tiszta lelkek helytállását nevetségessé tenni próbálják.

Mily magasan áll Jézus mint a tisztaság királya az ő erkölcsi követeléseivel, Egyházának következetes és hősies tisztaságkultuszával a krisztustalan világ Szodoma és Gomorrája fölött!

Azonban Jézus azért is a tisztaság királya, mert ő az, akiben amaz erőforrásokat megtaláljuk, amelyekből merítve mi gyenge emberek erősek és győztesek leszünk ebben a kemény küzdelemben. Jézus nemcsak parancsolja a tisztaságot, hanem gyermekeit *fel is képesíti* erre a harcra s a legszebb győzelmeket mu-

latja fel természettől oly gyenge, de az ő kegyelme alatt oly csodálatosan erős híveiben.

Hogyan éri el Jézus ezeket a győzelmeket? Mindenekelőtt megtanít arra, milyen szép a győzelem ebben a nehéz harcban. Megtanít boldogan s büszkén tekinteni fel öreá s az ő szentjeinek példaképre s főleg a Szűzanyára, akik ezen a téren oly remek tükrei voltak az isteni örök tisztaságnak. Megtanít a tisztaságban kincset látni s azt nemcsak ímmel-ámmal, hanem lelkesedésből, szeretetből, megbecsülésből megtartani. Megtanít arra, hogy a tisztaság Isten barátaivá tesz minket s az angyalok testvéreivé, Mária lovagjaivá és szolgálóivá; hogy a tisztaság hozza meg a léleknek igazi szabadságát, a test s a vér nyomorult bilincseiből való kimenekülését, felséges, tehetetlen, akadálytalan szállását a magasságok felé!

Azután hathatós léleknevelő eszközöket, kegyelmi segítséget nyújt Jézus ebben a harcban az ő híveinek. Mik is ezek az eszközök?

Mindenekelőtt maga a *lelki élet*, az istenfélelem, az örök gondolatok ébrentartása, állandó ápolása a lelkünkben. Ahogy a tisztátalanságnak gyökere a testiség, úgy a tisztaságé a lelkiség. Minél lelkibb vagyok, minél inkább elmélyedek a lelki problémákba, a vallás nagy eszméibe, minél többet elmélkedem az evangéliumról, a mennyországról, Krisztusról, az örök élet-ről, annál jobban vonz az a felsőbb légkör, amelyben ezek a dolgok állanak s annál könnyebb lesz legyűrnöm magamban az ágaskodó, de egész mivoltában oly alacsony, testi szenvedélyeket.

A másik eszköz: a komoly *munka*, főleg az apostolkodás munkái. Aki komolyan dolgozik s egész figyelmével a munkájánál van, az nem ér rá folytonos érzéki képekkel s hajlamokkal bibelődni. Akinek lelkében a munka s főleg az apostolkodó, természetfeletti értékű munka szent izgalma ég, azt nem köti le többé egykönnyen a puhaság és restség rendes kísé-
rője: a paráznaság szelleme. Aki látja, mennyi bajt és

pusztulást okoz a lélekben a bűn és főleg ez a bűn, maga is könnyebben fordul el tőle véglegesen s nem érzi jól magát az érzéki ingereknek még a közelében sem.

Harmadik fontos, Jézus nyújtotta eszköz: a *szen-ségek* és az *ima*. Az ima a lélek szárnycsattogása, magasbaszállása, Istenhez emelkedése, a lélek talajának esőcsinálója, annak a természetfeletti erőflúdiumnak megindítója, amelyet kegyelemnek nevezünk s amely a lélek csodálatos megszilárdulásában mutatkozik. A jól végzett szentgyónás, az ájtatos misehallgatás, főleg pedig a szentáldozás a leghatásosabb eszközök a tisztaság megőrzésére; nem hiába nevezik az egyházi írók az Oltáriszentséget „angyali kenyérnek” s Krisztus vérét a „bornak, mely szüzeket nevel”. Hány szegény, gyarló bűnös szokott le a berögzött, második természetévé vált vétkezésről, mielőtt gyakran, sőt naponta kezdte a lelkét táplálni az Eucharisztia csodálatos táplálószerével!

Egészen különös segítő erő aztán a tisztaság megőrzésében: a Szűzanya meleg, lendületes szeretete! Mária a megtestesült szüzesség, a kikristályosodott, tökéletes tisztaság maga. Ő a tisztaságos Anya, a „Szüzeknek szent szüze”. Az Úr Jézus biztonnyal azért akarta, hogy szeplőtelen legyen, hogy ezzel nekünk is biztatást adjon s ragyogó, emberi példát is állítson a szemünk elé éppen azon a téren, ahol legélénkebben van szükségünk biztató, vonzó, fénylő példaképre.

Ezekkel az eszközökkel az Úr Jézus csodálatos eredményeket ért el a lelkekben. Igaz, hogy sokan elesnek e téren, még az ő hívei között is, jaj bizony néha még a különösen neki szentelt személyek között is. De nem ez a csodálatos — sajnos, ez inkább nagyon is érthető baj —, hanem az, hogy százak, ezrek, tízezrek megtartják a nehéz, a „kemény parancsot” s egy egész élet minden sodrán, kísértésén, fordulatán keresztül csodás tisztaságban s üdeségben őrzik lelkük féltett kincseit. Hányan haltak meg inkább, mintsem-

hogy Jézus tisztaságparancsával vagy a neki tett fogadalommal szembehelyezkedjenek! Hányan értek el e tekintetben ragyogó magasságokat, úgyhogy inkább testben élő angyaloknak, mint gyarló embereknek voltak tekinthetők! És hányan küzdöttek egy életen át a kísértések meg-megújuló, démoni támadásai ellenében s végül is diadalmasan állták meg a fájdalmasan súlyos próbatételt!

Hát hogyan lenne Jézus csodálatos, mint a tisztaság királya! Hogyan lenne ragyogó szép ez az ő serege, ezek az ő neveltjei s véencei, ezek az angyal-lelkek, ezek a küzdők, ezek a megtérők és vezeklők! Bámulatos királya ő a tisztaságnak, aki annyi erkölcsi csodát tesz nap-nap mellett a mi fiatalembereink, fiatal leányaink, férfaink, nőink lelkében, az ő mindennap megújuló, kemény harcaikban s mindennapi újabb, győzelmes helytállásaikban!

Buzdítson hát Jézus tisztaságszeretete és segítő ereje minket is ingathatatlan szilárdságra a tisztaság védelmében, szeretésében, akarásában!

Mi is Dánielnek vagyunk az oroszlánok barlangjában, Dávidok a Góliátokkal szemközt, bárányok a farkasok agyarkodó támadásai ellenében. Sötét erdőn megy keresztül az utunk, szélben, esőben, viharban járunk s gyenge, törékeny mécset viszünk a kezünkben, amelynek olaja halványan pislákol: oly könnyű az edényt elejteni, az olajat kiönteni, a lángot a szélben s esőben elhúynyi hagyni. De nem szabad! Jézus akarja, hogy a lámpánk lángja el ne aludjon, törékeny edényünk össze ne törjön. Vigyázva, aggódó gonddal, Jézusra figyelő, kegyelmet esdő, imádkozó áhítattal kell az élet erdején áthaladnunk, mint akiknek nem szabad itt ragadnunk, nem szabad a földet igazi hazánknak néznünk, sem a testet igazi vérünknek fogadnunk...

Ó, Jézus, tisztaság királya, győzedelmeskedjél bennünk is! Vidd diadalra mibennünk is a te tisztaságod diadalmas, fehérséges örök kincseit!

Jézus a kegyelem királya.

Kegyelem! Titokzatos szó, sokatmondó, szép és félelmetesen gazdag tartalmú! Azt a felsőbb létrendet jelenti, amely itt van, de nem látjuk; amely működik, erőhatásokat fejt ki és csodás eredményeket hoz létre, de magában foghatatlan s teljesen ki van vonva minden érzéki megfigyelés, minden emberi kifejezhetőség alól.

Kegyelem! Titkos játéka Isten ujjának az ember-szívek billentyűin; rejtett sürgése-forgása az Isten kezének a lelkek szövőszékén, a szellem himzőkeretén! Szem nem látta, fül nem hallotta mennyei szálak szövődése az életünk, a lelkiségünk gobelinjén! Ezernyi rügyfakadás, csirafejlődés, tavaszi nedvek járása a szívek májusán; életerők kibomlása, rengeteg neki-feszülés a lelkek síkján, amiben misztikusan egyesül az Isten hatása és a mi közreműködésünk, a természetfeletti és a természetes elem, ég és föld, Szentlélek fuvalma és a lélek húrjainak természetszerű rezdülései, a felsőbb misztérium ünnepi, pünkösdi zengése és a lélektani törvények szabályszerű érvényesülése.

Kegyelem! Erről a fogalomról könyveket írtak össze a hittudósok, sőt már az egyházatyák, így Szent Ágoston; évszázadokon vitáztak róla, eretnekségek is támadtak körüle. Az újkori skolasztika szintén viharos harcokat vívott a kegyelem tana körül, egyik oldalon főleg a jezsuita, másikon a dominikánus teológusok; itt a tomisták, ott a molinisták. A pápák is belevetkeztek a vitába, Rómába hívták a két irány legfőbb hittudósait s nyilvánosan folyták a vitatkozásokat „de auxiliis gratiae”, a kegyelem segítségeiről, a kegyelem hatékonyságának s az emberi szabadakarat érintetlenül-maradásnak mélytitkú megegyeztetéséről. A kérdés oly nehéz volt s oly mélységeket tárt fel, hogy a pápák végül is nem tartották még eléggé megértettnek a helyzetet arra, hogy döntsének benne.

Örvények rejlenek a kegyelem tanában, amelyeket a legbehatóbb teológiai elemzés sem tudott mindez

ideig felderíteni s a legfőbb egyházi tanítótekinél sem mert róluk döntő kijelentést tenni.

De mellőzzük ezeket a merőben teológiai vitákat; tekintsük a kegyelmet csak addig a határig, ameddig a kinyilatkoztatás fényénél biztos talajon mozgunk körülötte: akkor is mily étettel teli, titokzatos, szent félelemre gerjesztő része ez a katolikus dogmatikának!

Mi is hát a kegyelem, a gratia, a „charisz”? Kegyelemnek nevezzük néha a kegyelmességet, jószívűséget, könyörületet is; pl. amikor ezt mondjuk: az Isten vagy a király szíve tele van kegyelemmel; s ebben az értelemben beszélünk Istenről, Jézusról, mint a teremtetlen kegyelemről (gratia increata). De kegyelemnek nevezzük főleg a kegyelmességből folyó adományokat, vagyis a kegyelem ajándékait; mindazt, amit a kegyelmes Isten nekünk üdvösségünk elérésére természetfölötti segítségül ad.

Már az elemi katekizmus megtanít bennünket arra, hogy ez a kegyelem kétféle lehet: van megszentelő és segítő kegyelem. Nagyon fontos, hogy jól megértsük a kettő között a különbséget. Egyik, hogy úgy mondjam, a cél, a másik az eszköz; egyik az eredmény, másik az út hozzá.

A cél: a *megszentelő kegyelem*, vagyis a kegyelmi állapot. A segítő kegyelem csak azt célozza, hogy a megszentelő kegyelem megszülessék a lélekben, vagy ha már megszületett, növekedjék is és mindig mélyebben gyökerezzen benne, míg csak az örök életben ki nem feslik s az Isten látásává nem bontakozik ki. A megszentelő kegyelem az a ruha, amely bennünket Isten szemében kedvessé tesz; a segítő kegyelem az Istennek az a törekvése, ránkhatása, hogy úgy mondjam: szeretettel teljes atyai mesterkedése, hogy ezt a ruhát ránk öltse s rajtunk minél ragyogóbbá tegye.

Mi a megszentelő kegyelem?

Igy is mondhatnám: az a tűz, amely lelkünket átfűti s kiégetvén belőle a bűn salakját, az isteni kedvesség, a természetfölöttiség fehér izzásáig hevíti. A megszentelő kegyelem az a királyi palást, amelyben

Isten gyermekei járnak, amelyet a pusztá szolgák, az istenfiúságot nélkülözők nem hordhatnak s amelyen az Úr megismeri az ő örököseit és fiait. A megszentelő kegyelem az a gyűrű, amely a lelkünket a Szentlélekkel eljegyzí, amely jogot ad nekünk arra, hogy Isten fiainak hívassunk s azok is legyünk s egykor mint teljesjogú örökösök osztozzunk Krisztussal az ő trónjának birtokában s az ő dicsőségében. A megszentelő kegyelem az a fényesség, amelyben az Isten barátai járnak, s amely az Isten saját, végtelen ragyogásából árad.

Aki a kegyelem birtokában van, az nem pusztá ember többé, nem pusztá teremtmény, valósággal ki van emelve a pusztá teremtményi rendből. Bizonyos értelemben már itt a földön Isten trónján ül, ahogy Jézus mondja a Jelenések könyvében: „Aki győzelmes lesz, annak megadom, hogy velem üljön trónomon; amint én is győztem és Atyámmal ülök az ő trónján” (3, 21). A kegyelmi renden kívül is elérhetők az örök boldogságot, de csak valami nagy, tiszta, emberi boldogságot; olyat, amely nagyobb minden boldogságnál ebben az életben, de mégis csak emberi, teremtményi boldogság. Ellenben a kegyelem által Isten nem ezt a merőben emberi, hanem azt a különlegesen isteni boldogságot szánta nekünk az örökkévalóságban, amely voltaképpen és természet szerint egyedül öneki jár ki. Ezért mondja Szent Péter mindent összefoglalóan a kegyelemről, hogy általa az „*isteni természetnek részeseivé*” leszünk. Ennél magasabbra már emberi képzelet nem szállhat: ennél fenégesebbet emberi szív nem kívánhat, nem is sejthet.

És mi a segítő kegyelem?

A *segítő* kegyelem pedig az Úristennek az a folytonos, titokzatos *ráhatása* a lélekre, amely felhasználva a gondolkodás, érzelem és akarás rendes, lélektani folyamatait s kapcsolódva a külső körülményekhez, melyek között élünk, folyton azon van, hogy bennünk a megszentelő kegyelmet létrehozza s ha megvan, növelje. Ez a csodálatos, isteni ráhatás egyszer belső

sugalmazásban mutatkozik, egyszer félelem és undor érzésében a rosszal szemben; egyszer mintha valami benső hang nógatna bennünket a jóra, másszor az önvád és lelkiismeretfurdalás által nyugtalanít és szomorít; aztán megint szent örömezzetben gyúl ki, ha jót tettünk; vágyban a megtisztulás, a lelki béke, az erkölcsi nagyság után.

Kapcsolódik egyszer a jó szülő, nevelő, lelkiatya intelmeihez — Stolz Albán mondta, hogy a legnagyobb külső kegyelem, amelyet az Isten az emberrel tehet, az, ha jó édesanyát állít a bölcsője mellé —, más-szor egy jó baráthoz, jó könyvhöz, egy öröndetes vagy fájdalmas eseményhez, harchoz, békéhez, testi-lelki vívódáshoz, az élet ezernyi fordulatához. Mi talán azt hisszük, vakon forog körülöttünk a világ; csupa véletlen vesz körül bennünket; pedig a valóságban mindennek nagy jelentősége van, mindezekben az Isten keze szövögeti a szálakat s úgy intézi az eseményeket, hogy általuk mindig újra és újra valami kegyelmi hatást kelt a lelkünkben.

Persze ez a kegyelmi hatás sohasem kényszerítő, sohasem ér eredményt az emberi szabad akarat hozzájárulása nélkül. Ezért oly fontos, hogy *vissza ne utasítsuk*, el ne mellőzzük, vele vissza ne éljünk, hanem Isten legszebb adományának tekintsük, amellyel féltékeny igyekezettel törekedjünk közreműködni, nehogy *megvonja tőlünk további adományait, ösztönzéseit!*

Már most mik ennek a kegyelemnek *hatásai* a lélekben? Bizony csodálatosak! Úgyebár sokszor tapasztaltuk már magunk is: gyakran oly könnyűvé válik a kegyelem által az, ami egyébként nagyon nehéznek látszik, sőt amiről azt hittük, hogy lehetetlen! Sokszor oly jók tudunk lenni általa, hogy magunk is csodálkozunk magunkon; máskor meg, magunkra hagyatkozva, oly alacsonyak, oly hitványak, oly rútak tudunk lenni!

A kegyelem gyümölcsei ugyanazok, mint amelyeket Szent Pál a Szentlélek gyümölcseinek nevez: „sze-

retet, öröm, békesség, türelem, nyájasság, jóság, hosszútűrés, szelídség, hit, szerénység, megtartóztatás, tisztaság" (Gal. 5, 22). Bizony mind csupa olyan kiváltság, amely aranyból, gyémántból végtelenül gazdagabbá teszi az embert s nemcsak befelé, Isten felé, hanem még a külvilág felé is, szebbé, nemesebbé, boldogabbá az életet, már e földön is. A végső gyümölcs pedig: az örök boldogság, Isten színéről-színre látása, az üdvösség, melyet odatúl a megszentelő kegyelem elérésének mértéke szerint nyerünk el.

A kegyelemnek ezek a hatásai csodálatosan mutatkoznak az Egyház, a kereszténység történetében. Mi tette Szűz Máriát, Jézus anyját, oly tisztává, széppé, elragadóvá, hősiessé? A kegyelem. A kegyelem, amelylyel azonban ő maga is szabadakarattal a leghívebben közreműködött. Mi tette az apostolokat erősekké, vértanui lelkületűekké, csupa lángoló Krisztus-bajnokká, holott azelőtt olyan vakoskodók s gyengék voltak, oly hiúk, hitetlenkedők, megfutamodók? A kegyelem, amely pünkösdi reggelén tüzes nyelvek alakjában ömlött ki rájuk.

Mi adott erőt az Egyház szentjeinek arra a sokszor minden emberit meghaladó lelki nagyságra és nemességre, amelyért bámuljuk s tiszteljük őket? Minden ember gyenge és gyarló, mindenikben ég a test sanda ösztöne, mindenkinek lelkét törekszik elhomályosítani a tévedés és a szenvedély. És itt mégis embereket látunk, férfiakat és nőket, akik mintha nem is volnának emberek; akiken a legcsekélyebb szennyfoltot sem látjuk; akik elmondhatják magukról, mint Szent Pál, hogy „Élek én, de már nem is én, hanem Krisztus él bennem!” Vértanuk, akik szemrebbenés nélkül adják oda Krisztusért azt, amit az emberek a legvégsőnek, a legnagyobbak tartanak: az életet! Szűzek és szüzi életet folytató papok és szerzetesek, akik a legcsalékonyabb emberi vágyakat feszítik magukban keresztre s lemondanak mindenről, ami érzékileg szép és puha, vonzó és vigasztaló csak hogy Krisztusnak s a lelkeknek éljenek osztatlanul!

Apostol-lelkek, akik búcsút mondanak családnak s hazának s téríteni mennek ismeretlen népeket, kietlen, kényelemnélküli, idegen tájakon, vad, vérszomjas, gyűlölködő emberek közé, fenevadak közé trópusi éghajlat alá, Alaszka jégmezőire! És gyenge nők, akik katonákat megszégyenítő bátorsággal és önfeláldozással szentelik magukat Krisztus és a lelkek szolgálatára, betegek közt, nyomorékok közt, belpoklosok közt, árvák közt, tébolyodottak közt s teljesítik az önátadó, önfelélegető szeretetnek minden hősiességét!

Ki hívta meg őket erre a különös passzióra, az önfeláldozásnak e királyi szenvedélyére? Ki adott nekik kedvet ezekre a néha rettentő áldozatokra? Ki varázsol mosolyt az ajkukra, miközben a lemondás dalait zengik? Ki lop a szívükbe elromolhatatlan édességet és ujjongó boldogságot a nélkülözésekben, üldöztetésekben, talán a börtön, sőt a verpad borzalmai között?

Ó kegyelem, mily csodákat művelsz te a hitvány és önző, esendő és parázna emberi természetben!

S mily gyorsan és mily bőséges számmal műveled e csodákat! A császárság korában Róma alig talált 12 Vestaszűzet, aki a szent tűz élesztésére szüzi kézzel vállalkozzék; de mihelyt Jézus lelkének lehellete érintette Rómát, íme Szent Ambrus már hamarosan az Istennek szentelt szűzek ezreinek írhatta meg az ő csodálatos könyvét a szűzességről: „De virginitate!” A romlott Rómában a férfiak már házasodni is vonakodtak, a természetes szerelem már elvesztette számukra a varázsát, már csak a természetelleni bűn buja perverzitásaiban találtak örömet... S néhány évtized múlva, íme, a római férfiak s fiatalemberek ezrei vonulnak ki a remeteségbe, hogy távol a pogány világ érzéki csillogásától teljes tisztaságban, lemondásban és istenszeretetben tölthessék éveiket!

Hányon ismétlődött meg Szent Ágoston átalakulása, hányon Bűnbánó Szent Magdolnái! Ágoston maga sem bízott abban, hogy ő még valaha tiszta életet tudjon élni s íme, az életszentségnek s tisztaságnak milyen magaslatára emelte a kegyelem!

Cortonai Margit szép és kacér nő volt s 24 éves koráig a bűnös szerelem mérgezett gyönyöreit itta. Akkor az Úr úgy akarta, hogy a fiatalember, akivel meg nem engedett viszonyban élt, meghaljon. Margitra oly elrettentő hatással volt a fiatal halott test látása, melyet a rothadás kikezdett, hogy felkiáltott: „Ezért a felbomló testért vessem én oda a lelkem örök életét?” És oly penitenciába kezdett, amelyet olvasva megborzad az ember. Azzal kezdte, hogy kötelet akasztott a nyakába s szülővárosának temploma elé állva nyilvánosan kért mindenkitől bocsánatot a botrányért, amelyet feslett életével okozott; azután belépett a Szent Ferencrend női ágába, majd a cortonai hegyek sűrű erdejébe s sziklái közé vonult és ott hihetetlen szigorúsággal vezekelt a bűneiért haláláig. De hány van ilyen, akit nagyon alacsony sorból, nagyon mélyről emelt ki a kegyelem s állított az életszentség bámulatos magaslataira! Míg másokat viszont ugyancsak a kegyelem az angyali ártatlanság édes, tavaszi frissességében őrzött meg elejétől végéig: egy Árpádházi Imre királyfit, egy boldog Margitot, egy Gonzága Szent Alajost, egy Lisieux-i Kis Terézt. Másokat ismét a könyörülő szeretet műveiben lendített fel a legfelsőbb fensíkokra: így Árpádházi Szent Erzsébetet, Paulai Szent Vincét, Don Boscót s az irgalmasság angyalait, a mi szentéletű, fehérlelkű, könyörülő irgalmasnővéreinket, a mi angyszívű, jóságos apácáink százazereit!

Mint a Jópásztor, akinek szívéből fakad, úgy maga a kegyelem is előszeretettel keresi fel a bűnös lelkeket. A mindennapi életben is. Hány van ma buzgó katolikus, aki még néhány éve, ki tudja, milyen más utakon járt, milyen távol az apai háztól! Hány van ma tiszta és szemérmes, aki tegnap még parázna volt! Ma bőkezű és adakozó, holott tegnap még fukár volt, önző és anyagias gondolkodású! Ma apostol, aki tegnap még Krisztus ellenségei közt hősködött! Ma az Egyház bajnoka, aki tegnap még a sátán zsoldjában állott! Mily csodálatosak a kegyelem útjai!

Egy erdélyi kórházban egy sorsüldözött úrinő fekszik az egyik ágyon; rettenetesen el van keseredve s már éppen azon gondolkozik, hogy leveti magát az emeletről s öngyilkos lesz... Akkor megszólal a kórterem rádiója s a budapesti bemondó éppen pesti szentbeszédet mond be s ez a szentbeszéd véletlenül éppen a szenvedés isteni értékeiről szól. Az öngyilkosjelölt asszony először érdektelenül hallgatja, majd felenged a lelke, végül bánatkönnyekben tör ki s hosszú, hálálkodó levélben jelenti be megtérését a rádiószónoknak. Pedig nem a rádiószónok volt a térítő, hanem a kegyelem, amely úgy akarta, hogy éppen akkor szólaljon meg a rádió s közölje éppen ezt a szentbeszédet, amikor ennek a szegény léleknek leginkább szüksége volt rá...

Ki ne tudna ilyen eseteket százával is a saját életéből...

Aki növénytannal, élettannal, állattannal foglalkozik, aki megfigyeli a természet erőinek s életfolyamatainak pazar játékát, lehetetlen, hogy le ne boruljon az Isten nagysága, bölcsesége előtt, aki mindezt nemcsak megalkotta, hanem aki ezekkel az erőkkel az egész természetben állandóan együtt is működik. Ő hozza létre naponta sokmilliószor azt a kikutatlan csodát, amiben a sejtek oszlása, a vér keringése, az érzékek működése áll; az ő keze hat közre, amikor a fű nő, amikor a virág kibomlik s illatozik, amikor a szélvész jár a tengeren s a hulló csillagok raja hasítja át a tért.

De ha csodálatos az Úrnak ez a folytonos alkotása, tevékenysége, sürgölődő működése a természetben, ennek a milliárdszoros életenergiának folytonos előrehajtása az ő keze által: mennyivel csodálatosabb, gazdagabb és titokzatosabb az ő láthatatlan hatása, működése, sürgölődése a *lelkek birodalmában*, a gondolatok, képzetek, érzetek, érzelmek, akaratvillanások, sorsfordulatok ezer bonyodalmú, ezer szövevényű, labirintusszerű világában! S mindezt azért az egy

célért, hogy minél több ember érje el a mennyet s boldoguljon az ő atyai keblén örökre!

Kegyelem! Amely nélkül nincs élet és nincs virágzás a lelkekben, amely nélkül gonosztevők és károkozottak volnánk valamennyien, amely nélkül elfogy-nánk az élet útján! Jézus szeretetének kiáradása te, Jézus Szívének kiömlése, patakokban, folyamokban, tengerekben, óceánokban, a jóra indító ösztönzéseknek végtelen áradásában: ó jöjj és önts el engem! Jézus fénye, vezess, támogass, vigasztalj! Édesítsd meg nekem is mint az Úr útjain ujjongva járó szenteknek Jézus igáját! Kegyelmelek lehellete, Szentlélek sejtelmes fuvallata, Szentháromság misztikus földönjárása: végy birtokodba engem is! Ne álljak neked ellen soha! Ne legyek rád méltatlan soha! Nem akarom, hogy a jó Isten mint hálátlantól s legszebb adományainak visszautasítójától megvonja további kegyelmét!

Hála neked Szentlélek Isten, Jézusunk lelke, a kegyelmek záporáért, amellyel eddig előntöttél minket. Ő öntözz vele minket tovább is! Hullasd ránk egyre kegyelmed éltető esőjét, ezt az acélesőt, harmatesőt, életeseőt, hogy megújuljon általa a föld színe s fiatalos, ruganyos léptekkel kövessük a mi Királyunkat, aki minket a magasságok felé, a maga örök Birodalma felé vezet!

Jézus az örökkévalóság királya.

Az emberi szótárban az „Isten” nevén kívül nincs szó, amely oly félelmetesen nagy és gazdag tartalmú volna, mint ez a szó: örökkévalóság! Hozzá képest oly törpe, oly fontoskodón üres, oly nevetségesen kicsiny minden, ami merőben ideiglenes, határolt, véges, ha mégoly garral hirdeti is a saját jelentőségét!

Az élet és történelem kicsiny és nagy problémái, politika, gazdaság, tudomány és művészet, a tudomány és technika minden talánya, kérdése szegényes törpe-séggé satnyul emellett e hallatlanul nagy, e minden egyebet megszegyenítő s árnyékba állító fogalom mel-

iett. Nem győzünk a végére járni, nem tudjuk végig-gondolni, mert akármilyen nagy és hosszú időtartamot gondolunk, az mindig csak véges, hosszú idő; viszont az örökkévalóság pedig annyi mint időtlenség, időbeli korlátlanság, végtelenség.

Ez a szó: örök élet, s én örök életre vagyok hivatva, annyit jelent, hogy nem lesz soha idő, amikor úgy lesz, hogy én nem leszek. Amily igaz, hogy ma élek, époly igaz, hogy élni fogok örökké; ahogy ma gondolkozom, úgy fogok gondolkozni, tanakodni, következtetni, latolni örökké; ahogy öntudatom van, ahogy eszmélek s ahogy számot adok magamnak, ahogy örülök vagy szenvedek, úgy fogok érezni s eszmélni, magamnak számot adni, örülni vagy szenvedni örökké. Az én létezésemnek épúgy nem lesz vége, mint magának az időnek, vagy mintahogy nem lesz vége soha az Isten létezésének!

Ez az örökkévalóság a legszörnyűbben nagy és kifejezhetetlenül komoly dolog. Iszonytatóan nagy éppen azért, mert Isten rendelése és végzése szerint ránk nézve vagy boldogsággal lesz tele vagy boldogtalansággal. Mindkét lehetőség a legnagyobb fokban megrázó.

Ha *örökké boldog* leszek, akkor tulajdonképpen el sem lehet mondani, milyen főségesen szép és édes jövő vár rám s akkor hiszen ujjonganom kellene egész nap, sírnom a boldogságtól, az emberek nyakába borulnom, az utcán kiáltoznom örömben: emberek, ilyen szerencse, ilyen kincs, én ilyen kimondhatatlanul boldog leszek örökké!

Ha pedig *örök kárhozat* vár rám, jaj, akkor is sírnom kellene egész nap és egész életemen át, de véres, szemet égető könnyeket, aggódnom s reszketnem kellene és kétségbeesetten kapkodnom menekvésért! Oly borzalommal olvassuk az ujságban, hogy itt meg ott valakit 10 évre, 20 évre elítéltek vagy éppen kötélt általi halálra s az ítéletet még aznap végre is hajtották rajta. Milyen szörnyű lehet ezeknek a szerencsétleneknek a helyzete! Egy kivégzendőnek utolsó

negyedórája! Pedig dehogy! Az örökkévaló kárhozathoz képest ezeknek a fegyházra vagy halálraitélteknek a sorsa valóságos nászút, valóságos paradicsom!

Örök remények! Örök borzalmak! Ó, örökkévalóság, te szörnyű nagy szó! Vajjon ki foghatja fel ésszel mindazt, amit ez a szó tartalmaz!

Ha meggondolom, mit jelent az örökkévaló öröm, az örökkétartó kín és gyötrellem, el szeretném hagyni a világot s remeteségbe vonulni, karthauzinak menni s a nyílt sír szája fölött csak erre gondolni! Nem, fel szeretnék szállni a legmagasabb tornyok s a hegyek tetejére s onnan kiáltani világgá: Emberek, vigyázzatok, borzalmasan nagy dologról van szó! El szeretnék rohanni Kínába és Japánba és Grönlandba és Oceániába és minden egyes embertársnak sírva szeretnék a nyakába borulni s úgy könyörögni neki: Testvér, felebarát, gondold meg: mi mindketten egy örök sors és örök élet várományosai vagyunk! Oly szörnyű nagy dolog, embernek lenni, mondja Stolz Albán, mert minden ember vagy örökre a mennyország polgára lesz, vagy az örök kárhozat rabja!

Már most testvéreim, ami bennünket e percben érdekel, az, hogy ennek az örökkévalóságnak Jézus a királya.

Joggal nevezzük őt az örökkévalóság királyának, már azért is, mert ő az egyetlen ember, aki mögött, isteni személyét tekintve, már a múltban is egy örökkévalóság áll. Ő az egyetlen, aki elmondhatta magáról, hogy ő „volt, mielőtt a világ lett”. „És most te dicsőíts meg engem, Atyám — így imádkozott az utolsó vacsorán —, tenmagadnál azzal a dicsőséggel, mely enyém volt nálad, mielőtt a világ lett” (Jn. 17, 5). Csak ő mondhatta, amit ő a farizeusoknak mondott: „Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok” (Jn. 8, 58).

Jézus az örökkévalóság királya azért is, mert a mi számunkra szintén ő nyitotta meg az örökkévalóság kapuját. Minket a természetünk rendjében egy hűséges istenszolgálatban töltött élet fejében sem illelt meg a mennyország, hanem csak az az emberi,

természetes, teremtményi boldogság mint végcél, amely képességeink méltó kifejlésében s az ezen való örök örvendezésben állana. Isten azonban a természet fölötti, az Istent illető boldogságra hívott meg bennünket s mikor ezt a meghívást összüleink a mi számunkra is eljátszották, Jézus volt az, aki azt nekünk megváltó szenvedése árán visszaszerezte.

Ha egyszer nagyon boldogok, végtelenül boldogok leszünk az Úr színe látásán, ezt kizárólag az Úr Jézusnak fogjuk köszönhetni. Ha a mennyországban örök gyönyörűségben lesz részünk, ezért a hála mindörökre őt illeti.

Ennek a mennyei boldogságnak nemcsak szerzője, hanem közvetlen okozója s *tárgya* is Jézus lesz. Az ő arcának látása, az ő isteni szépségének szemlélete s az ő szerelmének szakadatlan bírása lesz a forrás, amelyből a megdicsőülés, öröm és gyönyörűség aranypatakjai kiapadhatatlanul a szívünkbe áradnak. Ő lesz a szépség, amely örökre elbűvöl; a jóság, amely örökre melenget; a fény, mely örökre körülragyog minket; ő lesz az élet, melynek ránk nézve nem lesz többé alkonya. Benne fogjuk felismerni minden örömünket boldogságunkat! Ó, hogyan fogjuk szégyelni akkor és sajnálni, hogy itt lent a földön nem becsültük eléggé s nem szerettük! Hogy kerültük, úntuk és futottunk előle! Hogy csak ímmel-ámmal teljesítettük vele szemben kötelességeinket! Hogy nem siettünk örömmel az ima és a lelki élet gyakorlataira, a vele való társalgás földi paradicsomába! Hogy nem azt mondtuk, amit a zsoltáros zeng: „Örvendeztem, mikor azt mondták nekem: az Úr házába megyünk!” (Zsolt. 121, 1.) Hanem szinte kegynek tekintettük vele szemben, ha hitünk benne, ha szerettük és valami keveset szenvedtünk, áldoztunk és dolgoztunk érte! Mily boldogok leszünk minden lépésért, amit vele s érte tettünk idelelni, az árnyékvilágban, a múltó időben!

Jézus az örökkévalóság királya lesz nemcsak az üdvözültekre, hanem a *kárhozottakra* nézve is. A retentő szót, hogy „távozzatok tőlem”, ő fogja fölöttük

kimondani. Az Atya nem ítél senkit, hirdeti őmaga, hanem minden ítéletet átadott a Fiúnak. A Fiú, Jézus, az a dánieli Ember-Fia, aki egykor eljövend s a világot lángokban itéli. Mindnyájan ott fogunk állni egy napon Jézus ítélőszéke előtt, mondja az apostol. Mindnyájan: a hanyagok is, a bűnösök, a paráznák, a krisztustagadók is, a vallásüldözők, a Nerók, a Júliánok, a Callesek, az egyháztiprók. Azok, akik most oly fönn mosolyogják az ő tanait, az ő papjainak erőfeszítéseit, az ő parancsait, intelmeit, fenyegetéseit. Akik egy világért be nem jönnének az ő templomába, meg nem hallgatnák szent igéje hirdetését; akik csaknem sportot űznek abból, hogy túlteszik magukat az ő parancsain, semmibe veszik az ő ígéreteit, fenyegetéseit, törvényeit, tilalmait!

Ő most, igaz, nem lép azonnal közbe s nem sujtja agyon villámaival az ellene vétkezőket. Ő vár, mert ráér! Rómáról azt szokás mondani, hogy Róma nem siet, mert évszázadokban gondolkozik; „Roma aeterna”, Róma örök. Azonban Jézusról épígy el lehet mondani, hogy ő sem siet, ő éppenséggel ráér, mert ő meg évezredekben, sőt: örökkévalóságokban gondolkozik! Ő ráér büntetni, ó jaj, egy örökkévalóságon át! Nem fog kibújni a keze alól senki, egyetlenegy sem; legkevesebb azok, akik itt a földön fittyet hánynak neki, akik megvetik, gúnyolják őt, üldözik az ő Egyházát, papi találmánynak, mesének, népámításnak nevezik azt, amit ő az örök mennyországról s az örök kárhozatról hirdetett.

És még egy értelemben királya Jézus az örökkévalóságnak: mint a *kegyelmek osztogatója*! Láttuk, milyen csodálatos erő és titokzatos jótevő a kegyelem, milyen hatalmas és üdvös változásokat idéz elő sokszor a lelkekben, milyen szövevényes találékony-sággal érvényesül. Bátran elmondhatjuk, hogy emberi közreműködésünk mellett főleg a kegyelem érvényesül mint örökkévalóságunk eldöntője, örök sorsunk meghatározója.

Ki tudja, ez vagy az a kegyelem lesz-e döntő

egész életünkre? egész további fejlődésünkre? Nem lesz-e ez vagy az az ösztönzés, intelem, sugalmazás elhatározó jelentőségű a mi boldog vagy boldogtalan örökkévalóságunkra nézve? A kegyelmeket pedig Jézus osztogatja. Ki tudja, mi megy végbe a lelkekben e pillanatban? Ki tudja, az az Oltáriszentség, amely előtt itt térdelünk, e percben is milyen elhatározó behatásokat kelt, milyen évezredekre döntő lelki fluidumokat áraszt ki e pillanatban magából: hány lélek fog üdvözülni általuk; hány elkárhozni, azért, mert e percben visszautasítja őt!

Ha az emberek ezt tudnák s ha megfontolnák, mily irtóztatós sorseldölések függnek a kegyelem egy-egy titkos lökésétől, ki tudja, hogyan ostromolnák Jézus Szívét kegyelemért, több kegyelemért, minél több s erősebb kegyelemért! Micsoda áhítattal szorongnának minden oltár körül, minden gyóntatószék körül, hogyan sietnének minél több misét hallgatni, minél több misét szolgáltatni szent és nemes szándékaikért! Milyen áhítattal áldoznának s hogyan sürögnének, hogy másokat is az Oltáriszentség közelébe vonzzanak, minden kegyelmek e legfőbb forrásához, az örökkévalóság kenyeréhez, a mennyország minden édességét magában foglaló anyagi eledelhez!

Vannak persze, akik még az örökkévalóságot sem tartják elég fontosnak arra, hogy gondoljanak rá és törődjenek vele! Ezekkel kapcsolatban eszembe jutnak Pascal szellemes szavai, aki azt mondja, hogy ne is haragudjunk az ilyen szerencsétlenekre, azokra a „szörnyetegekre”, akik hitetleneknek nevezik magukat, mert hiszen szegények úgyis oly igen szánalomra méltók!

Sajátságos jelenség! Ezek a szegény hitetlenkedők Krisztus Urunkat, ha nem tartják is Isten-Fiának, de szeretik bölcs és nagy embernek nevezni. Sőt szeretik őt a magukénak foglalni le, igénybe venni a maguk elméletei számára. S nem veszik észre, hogy ez a Krisztus, akit ők egy pillanatig sem mernének sem eszelősen sem ámitónak tartani, milyen szaka-

datlanul s milyen nyomatékka! beszél az örökkévalóságról, örök boldogságról s örök kárhozatról! Mily örület s mily könnyelműség akkor: az ő kijelentéseit meg nem cáfolni s azután mégis úgy tenni, beszélni, írni és élni, mintha örökkévalóság nem lenne, mintha Isten szava erre nézve nem nyilatkozott volna perdöntően s mintha a saját örökkévalóságunknak ilyen vagy olyan alakítása nem lenne az életünk legfőbb feladata, boldoggá vagy boldogtalaná tétele nem lenne életünk legaggasztóbb kockázata! Oly nagyfokú esztelenség van ebben a csökönyös közönyösségben, ebben a nagyképű hitetlenkedésben, hogy az ember valósággal megdöbben tőle!

Ezt a sajnálatos érzéketlenséget azonban bizonyos fókig megérteti velünk azoknak a körülményeknek egész sora, amelyek az emberekkel az örökkévalóság gondolatát feledtetik.

Itt van mindenekelőtt az a határtalan *vallásellenes izgatás és agitáció*, amely egész irodalmat, egész sajtót, egész bölcséleti divatokat teremtett az elméleti és gyakorlati vallástalanság igazolására és terjesztésére. Itt van a *környezet* szörnyű befolyásoló ereje, melynek hatása alatt a legerősebb és legtermészetesebb gondolatmenetek elhalványulnak s elvesztik meggyőző hatóerejüket. Itt van a *csábítás és érzékiség* rettentő pusztítása, amely kiöli az emberből még a fogékonyságot is a magasabb gondolatok iránt s gyűlölettel tölt el a létünket legszebb reményekkel kecsegtető, de komoly erkölcsöt sürgető tanrendszer ellenében.

Itt van végül a *szociális nyomor*, amely ezrek és tízezrek lelki világára borít vakságot, amely az emberlelkeket gyökértelenné, bizonytalaná s reménytelenné teszi, amely a maga rettenetes lakáskérdésével, alkoholizmusával, erkölcstelenségével tízezreket nyom le állati sorba, lopja el tőlük az élet minden ideálját, kifacsarja, tompaérezkűvé alacsonyítja a szellemi értékek irányában s tág utat nyit az izgatásnak, a forradalmi hajlamoknak, a gyűlöletnek és kétségbeesésnek. Ezek a szegény szánandó emberek még

a holnapra sem gondolnak, mennyivel kevésbé az örökkévalóságra! Életük csak a ma élete, törekvéseik az ösztön pillanatnyi kielégítése, az elkeseredett dörömbölés a sors ajtaján, az éhség süvítő, lázongó sikoltozása s a kitagadottak dacos barrikád-éneke!

Nekünk, a Krisztus-király alattvalóinak és lelkes bajnokainak, akik hiszünk az örökkévalóságban s benne látjuk a legszebbet és legnagyobbat, legédesebbet és legfélelmetesebbet, ami csak van, meg kell indulnunk azokon az embertestvéreinken, akik még nem ismerték fel életük célját s nem gondolnak a saját örökkévaló sorsukkal! Hiszen nagyobb jót nem tehetünk felebarátainkkal, mint hogyha örök hivatásuk tudatára ráébresztjük őket is. És nagyobb örömet nem okozhatunk a mi mennyei Királyunknak sem, mintha aggódó, reszkető, féltő szeretettel segítünk az ő országát terjeszteni a szívekben, segítünk lelkeket vezetni hozzá, az ő örök javakat sugárzó királyi jogara alá!

Ó, aki hisz Jézusban, az örökkévalóság királyában, annak nem volna szabad tétlenül, ölbetett kézzel ácsorogni s könnytelen szemmel nézni a lelkek pusztulását, örök remények rombahullását, örök veszedelmek rettentő, komor, fenyegető közeledtét! Mit kellene annak tenni? Ó, teljesítenie kellene az apostolokodás minden elképzelhető diakóniáját, a katolikus szervezkedés és munkálkodás minden elvégzendő s még el nem végzett feladatát a veszendő emberlelkek megmentéseért, örökkévalóságok biztosításaért! Le kellene mondania végleg s visszavonhatatlanul minden másról, megvetni mindent: ragyogást, előmenetelt, pénzt, kényelmet s lankadatlan hévvel, könnyező aggódással, lázas igyekezettel sürgőldödni a Krisztus-királyság terjesztése, szilárdítása, felvirágoztatása ügyében! Katolikus hitéletet sürgetnie, katolikus sajtót terjesztenie, katolikus szervezeteinket erősíteni minden erejével! S minden imádságában, minden áhítatgyakorlatában egy apostol, egy szeráf lángolásával kellene ostromolnia a kegyelmek királyát, az örökkévalóság fejedelmét, Jézust: adjon Egyházának minél több s

minél lángolóbb lelkű papot, adjon országának minél lelkesebb, önzetlenebb, áldozatosabb világi bajnokokat!

Engedje diadalra jutni az ő szent és egyetlen, katólikus és apostoli Egyházát, az ő boldogító, lelkeket nemesítő, igaz és üdvözítő hitét, az ő lélekalakító erkölcsét, az ő életetsugárzó kegyelmeit! Engedje, hogy senki el ne kárhozzék, hanem mindenki üdvözljön! Tegye, hogy a föld sarkai, ó nem: a világmindenség sarkai zengjenek neki egy örökkévalóságon át hálát és dicséretet, neki, a világokat üdvözítő Szívnek, az örökkévalóságot üdvözültekkel betöltő fejedelemnek, Jézusnak, a mennyország királyának!

Krisztus királysága a XX. században.

Ritkán mondtak oly mélyértelmű szót a történelembölcselet nevében, mint azt, hogy Krisztus kinszenvedése nem egyszerűen a múlté, hanem éppen olyan jogon a jelené is, mert soha sincs vége.

A szereplők ma is ugyanazok.

Egyik oldalon Ó, az egyetlen, a világtörténelemben egészen páratlan megjelenés, akinek nagyságát kisebbiteni sokan törekedtek, de tagadni nem merte soha senki!

Ki ez az ember? — kérdi a Gregoriana-egyetem nagyhírű volt tanára, Billot bíboros „De Verbo Incarnato” című kiváló művének utolsó fejezetében. S felveti a kérdést, vajjon mit mondana egy Plátó vagy bármely igazán bölcs és elfogulatlan ember, aki a ki nyilatkoztatásról nem tudna semmit, csak józan, világos gondolkozású és egyeneslelkű ember volna s akit e probléma elé állítanánk:

Adva van egy ember, aki magát emberi természetet felvett Istennek mondta s ezt a szerepet a történelem teljes világosságában oly tökéletességgel vitte keresztül, hogy ma, századok múltán is, hitet tud kelteni a legmélyebb gondolkodású emberekben is, hitet abban, hogy ő valóban Isten és ember.

Ez az istenember az *erkölcsi szentségnek és tökéletességnek* oly magas fokán áll, hogy minden idő és minden nemzet minden szülöttje, minden részletkülönbség mellett is, teljesen elfogadható s követésre méltó példaképét ismerheti fel benne; minden erény és kiválóság teljes fokban s kifejettségben ragyog fel rajta. És ezekkel az erényekkel ő minden nép, a görögök, a rómaiak, a barbárok s az újkori népek valamennyije közt oly megszentelő és erkölcsnemesítő hatást fejtett ki, melynek egyetlen becsületes szándékú ember sem tud ellenállni.

És ez az ember a szó legteljesebb értelmében a *világ világosságának* nevezte és nevezhette magát, miután az emberiségnek, mely a sötétségben s a halál árnyékában ült, oly világosságot hozott az Istent s az örökkévaló dolgokat illetőleg, melynek fénye a mai napig sem múlt el.

Ez az ember mindenki iránt oly jóságos, oly szíves, oly szeretetreméltó és annyi jót tett és tesz, mint kívülről senki más... Páratlan és megfoghatatlan jótevője az emberiségnek, mert még ma, 1900 évvel halála után is meg tudja erősíteni a gyengéket, meg tudja gyógyítani a betegeket, meg tudja vigasztalni a szomorodottakat, akik hozzá menekülnek s oly békét tud a szívekbe hinteni, mely mindent túlhalad, amit a világ csak nyújtani képes.

És ez az ember, bár sok száz éve már, hogy eltűnt közülünk, még ma is oly nagy szeretet és önfeláldozó *ragaszkodás tárgya* az emberiség nagy hányadának részéről s oly meg nem pihenő gyűlölet és mindig újra fellángoló irigység céltáblája a másik részről, hogy ma is ő az a jel, melynek „ellene mondanak” amely körül a jók s a rosszak harca ma épúgy folyik, mint egykor, látható ittidőzése alkalmával...

Ha, úgymond Billo, ilyen kérdés elé állítanánk egy pogány, de tiszta eszű és romlatlan ítéletű férfit, egy Plátót vagy Szokrateszt: mit mondana ez hozzá? Mire vezetné ez rá? Nem vallaná-e meg azonnal, hogy ez az ember nem merő ember: ilyen ember

a merő emberek között nincsen és nem lehet; hogy ez az ember csakugyan az, aminek ő maga mondta magát: Istenember!

Pedig mindez, ugyebár, *szóról-szóra teljesült* Jézus Krisztus személyében!

Krisztus *történelmi korban* élt, amelyről nem lehet azt mondani, hogy praehistoricus, hogy történelemelőtti volna. Sőt Krisztus kora a történelem legismertebb korai közé tartozik. A római birodalom fénykora volt ez, a nagy római történetírók korszaka. Krisztus maga a római birodalom területén élt, oly országban, amely éppen Jézus életében sűrű összeköttetésben állt egyrészt a római központi hatalommal, másrészt az egész világgal. Ekkoriban a zsidók nagy része már az összes nemzetek között szétszórva élt s évenként felzarándokolt a húsvét és a pünkösd ünnepeire Jeruzsálembe, ahonnan viszont a világ minden tájára szétvitte a jeruzsálemi események hírét. Bizonyos értelemben el lehet mondani tehát, hogy Jézus nyilvános életének három éve, főleg az ünnepek körül véghezvitt cselekményei és legfőképp kinszenvedése és halála, valamint feltámadása és az evangéliumi törvény kihirdetése *az egész világ szeme előtt* folyt le.

Azonkívül az apostolok, akik azonnal Jézus mennybemenetele után elszéledtek a világon, nem szorítkoztak igehirdetésükben az eldugott, rejtett falvakra és pusztákra, nem kerülték el az ókor fényes kultúrközpontjait sem. A legelőkelőbb városokban: Athénben, Antiochiában, Korinthusban, Efezusban, Rómában hirdették Jézus halálát és feltámadását. A kereszt rövid néhány évtizeddel Krisztus halála után már ott ragyogott Kelet és Nyugat kultúrájának legfőbb és legismertebb ormain, „in vertice montium — a hegyek tetején”, ahogy Izaiás mondja (2, 2). S ott is maradt azóta, húsz évszázadja, míg a népek és nemzetek árja egyre hullámozott körülötte s míg egyrészt a rajongó szeretet, másrészt a tajtékzó gyűlölet vetette rá pillantásait; mindkét rész szakadatlanul s egyenlő hévvel és érdeklődéssel.

Jézus keresztje itt van közöttünk ma is. Sőt itt van Jézus maga is. A történelem szerint minden ember többé-kevésbbé századának, családjának, népének gyermeke és senkinek sem adatott meg, hogy e határokon túl messzeterjedő hatással legyen az emberiségre. Jézus e tekintetben is kivételes jelenség. Ő nem egy családé, nem egy népé, nem egy századé. Ő az emberiségé. Az ő hatásának, az ő országának nincsenek idő- és térbeli határai. Kétezer éve nem szűnik meg, mint valami „nem-mítoszi Orfeusz” (e szót már Alexandriai Kelemen használta; Exhort. ad Gent.) magával ragadni a szíveket, megszelídíteni és emberré változtatni a vadállatokat, erőt és példát adni a legvadabb szenvedélyek megfékezésére s emberfölötti erények gyakorlására. Még *Renan* sem tudott elzárkózni Krisztus e nagysága előtt, amint századokon és évezredekken keresztül megfoghatóan erővel érvényesül. Így ír:

„Nyugodj most dicsőségedben, — úgymond — a világ ezer és ezer éveken át fogja érezni uralmat. Te leszel az ellentmondások jele s a zászló, amely körül a leghevesebb harcok fognak zajlani. Ezerszer nagyobb életet fogsz élni s ezerszer nagyobb szeretetet fogsz találni halálod után, mint mikor még itt éltél a földön s annyira a sarkkövévé leszel az emberi nemnek, hogy a világot alapjában kellene felkavarni, ha valaha belőle a te nevedet ki akarnók tépni.” (Vie de Jesus, 25. fejezet.) „Így csak egy Istenember születik, él, beszél, haldoklik.”

A többi ember maga is a sötétség és halál országában nő fel s megvilágításra szorul, hogy a tudatlanság és vakság éjszakájából kivergődhessék s az örök igazságok kérdéseiben tisztán láthasson. Jézus mindjárt kezdettől fogva, tizenkét éves korában úgy áll előttünk, mint aki az Isten látásának teljes, vakító fényében él. „Én arra születtem”, úgymond ö maga, „és azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról” (Ján. 18, 37). Az ő tanítása, az ő Istenlátása nem tökéletesedik fokról-fokra: az első naptól

fogva teljes, kész, kiforrott, tökéletes Krisztus áll előttünk.

Mi több, Jézus ma is *egyetlen* világossága a világnak. Aki őt meg nem találja, tehetetlenül tapogatózik és nem leli meg az élet talányainak megoldását. Egyedül azok gondolkoznak, látnak és beszélnek a tájékozott ember nyugalmaival és biztonságaival az élet legmélyebb kérdéseiről, akik őreá hallgatnak.

Minden ember segítségre, vigasztalásra, támogatásra szorul. Jézus soha. *Ő nem kér, ő csak ad.* „Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik elfáradtatok és meg vagytok terhelve és én felüdítlek titeket” (Mt. 11, 28). Egyedül ő beszélhetett így anélkül, hogy nevetség tárgyává lett, anélkül, hogy e kijelentésnek ereje a mai napig megfogható volt.

A többi ember mind meghal s aztán tehetetlenül fekszik sírjában; nem marad belőle más, mint az emléke. Sőt ez is csak szűk körben; a legtöbb ember nemcsak testben hal meg, hanem az embertársak szívében is. Mások jönnek a helyükbe. S hol akadna csak egyetlen egy ember is a földkerekségén, aki ma kész volna meghalni Szokratesért, Platóért, Cézárért vagy Buddháért, Mohamedért vagy elhagyni értük atyját, anyját, lemondani miattuk a gazdagságról, az élet és a test örömeiről? Hol van ilyen?

Viszont Jézus halála és feltámadása óta ezrével és százezrével sorolhatjuk fel a remetéket, a szerzeteseket és szerzetesnőket, a vértanukat, a szűzeket, a hithirdetőket, akik Jézusért lemondtak az élvezetekről, a dicsőségről és fényről, még önéletükről is; még pedig nemcsak egy bizonyos évszázadban vagy egy bizonyos országban, hanem minden helyen, ahová csak a nap sugara elhat, a mai napig. Jézusnak ma is százezrével vannak vértanui, szűzi jegyesei, érte halálba menni kész hitvallói és érte minden fáradságra vállalkozó apostolai.

Jézus *itt él ma is közöttünk*; nincs a világon bizonyosabb és világosabb tény, mint ez.

De époly bizonyos az is, hogy *itt élnek az ő*

ellenségei is. Más emberek halálával megszűnik az a harc is, amely körülöttük tombolt; kinek is volna kedve harcolni egy halott ellen? De a harc, amelyet Jézus ellen az ő ellenségei már életében vívtak, nem szűnt meg a századok folyamán, csak még inkább fokozódott. A passió nem szűnt meg, hanem folytatódik ma is. A Krisztus-gyilkosok neve ma más, mint volt akkor, de a szerepük ugyanaz, a fegyvereik ugyanazok, hadi taktikájuk nem változott.

Az, akit az evangélium Kaifásnak nevez: a zsinagóga, itt van ma is és nem kevesebb dühvel harcol Krisztus ellen, mint akkoriban, legföllebb azzal a különbséggel, hogy most más nevet vett fel s a „demokrácia”, „liberálisizmus” vagy „szabadkőművesség” látszólag ártatlan neve mögé rejtőzik. A zászlaján azonban ma is csak ez áll: „Halál a názáreti Jézusra: emlékére, személyére, tanaira, intézményeire, Egyházára, híveire!” „Irtsuk ki őt az élők földjéről, hogy még emléke se maradjon nevének!” (Jer. 11; 19).

És Kaifás, meg a nagytanács ma sincs egyedül. Amint kétezer évvel ezelőtt, úgy ma is körülfogják az írástudók, akiknek ma sokféle nevük van: a racionalisták, szabadgondolkozók, monisták, istentagadók. Akik igyekeznek őt „megfogni az ő szavában” és körülveszik a katolikus pap szószékét is, lesik minden szavát és cselekedetét, hogy Krisztus követét és képviselőjét és a követben és képviselőben magát Krisztust „megfogják az ő szavában”. Itt vannak a szadduceusok is, a tompa, érzéketlen anyagelvűség, a földimádás, a vér filozófusai, akik mint ókori elődjeik, tagadják a feltámadást. Itt vannak mindazok, akikről ma is el lehet mondani, amit Szent János ír evangéliumában a Jézus-korabeli zsidókról: „sokféle suttozás vala a nép között felőle; némelyek ugyanis azt mondták, hogy jó ember, mások pedig azt mondták: Nem, hanem ámtítja a népet” (Ján. 7, 12).

Ott van azután Heródes is, a vérfertőző, a zsarnok, „cum exercitu suo”: szinte egész hadseregével, „kiséretével együtt” (Luk. 23, 11), azaz érzékiségbe

süllyedt, kizárólag buja vágyaiknak élő emberek egész hadával, akiknek mint az apostol mondja: „Istenük a has” (Gal.). Itt van ez a had körülöttünk: ujságírók, regényírók, filmgyárosok, színműírók s bohémek egész légiója, akik sajtóban, regényekben, színházban, filmen, festészetben durva nevetség tárgyává teszik Krisztust és az ő szolgálait és szennyet meg sarat hajítanak feléje.

És itt vannak a modern Pilátusok is. Azok, akik a közélet terén szerepelnek s akik a divatos jelszavak, az olcsó népszerűség s a közvélemény kedvéért gyakran habozás nélkül feláldozzák Krisztust és az ő ügyét.

Hányszor van ma is alkalom megfigyelni ezeknek az elemeknek összejátszását! Hányszor látunk egy-egy alapján jóakarátú Pilátust, aki megvallja, hogy „nem lát okot Krisztusban az ő kivégzésére” (Luk. 23, 14) s akit ebben a jóakarásban talán egy-egy Claudia, egy-egy vallásos hitvestárs is támogat. De szegény Pilátus fél. Fél egy kissé a császártól és még jobban Kaifástól. S amint Jézus idejében Kaifás ereje az volt, hogy színleg a császár érdekeit védelmezte, úgy ez a mai Kaifás is: a vallásellenesség, gyakran a nép jogainak és jólétének védelmezőjeként lép fel. „Ha ezt elbocsátod, nem vagy a császár barátja” (Ján. 19, 12), nem vagy modern gondolkozású, felvilágosult ember.

Még sajnos egyben hasonlít a mult passiója a jelenéhez, Jézust még a *tulajdon hívei is magára hagyták*. Az apostolok maguk megfutamodtak. Péter megtagadta, Judás elárulta. Mai napig sem hiányoznak hasonló tünetek azok közt, akiktől Jézus első sorban várhatna hűséget és kitartást.

Ne tartozzunk ezek közé. Minél jobban támad az ellenfél, annál hívebben vegyük körül a kereszthordozó Udvozítót s töviskoronás jegyesét: az Egyházat. Csak akkor fog a passió ránk nézve feltámadással és Allelujával végződni.

Ne tegyünk úgy, mint a tanítványok akkor, mi-

kor zárt ajtók mögé vonultak (Ján. 20, 19). Vannak, akik zárt ajtók és ablakok mögött vallásosak ugyan, de az életben, a nyilvánosság előtt úgy tesznek, mintha teljesen vagy majdnem teljesen hitetlenek volnának. Akik mint Szent Péter Krisztus kinszenvedésének idején, Jézus ellenségeinek pitvarában szeretnek melegedni a tűz körül s rettenetesen félnek attól, hogy Kaifásék két élesnyelvű szolgálója, a közvélemény és a sajtó nyelvére veszi őket. Félnek, hogy esetleg másnap valahol a pretoriumban, vagy pedig a kávéházban valami szabadgondolkozó azt fogja nekik mondani: „Te is a názáreti Jézussal valál!” (Mk. 15, 67); „Te is közülük való vagy!” (Luk. 22, 58); másszóval: te is klerikális vagy!

... S csupa félelemből inkább megtagadják Krisztust a nyilvánosság előtt, akit állítólag imádnak s akiben hisznek, de csak titokban, otthonuk csendjében!

Mi tartsunk ki Krisztus mellett a nyilvánosság előtt is, a közéletben is, valamint a családban és a magánosságban, hogy egykor résztvehessünk a Király örök diadalában.

Az Eucharisztikus Király körmenetén.

Szentségi Jézus! Eucharisztikus Király! Körülhordoztunk ma téged a főváros utcáin és terein, és kihoztunk s eléd terítettük mindazt, amit szegénységünk és elesettségünk mellett még a magunkénak mondhatunk.

Szentségi Jézus! Eucharisztikus Király! Te most elvonultál ifjúságunk és felnőtt híveid sorfalai között; az ország egyházi s világi nagyjai, művelt és egyszerű emberek, kicsinyek és nagyok hódolva borultak le arra, amerre szentségi jelenléted fehér misztériuma előttük elhaladt.

Ha evangéliumodat forгатom, szentségi Jézus, azt látom, hogy mikor még a földön jártál, te akkor is többször processziókban, körmenetekben vonultál el

népéd között. Három ilyen körmenetet találok az evangéliumban.

Az egyik a *te életed* körmenete, amelyről az Írás így szól: „*Pertransiit benefaciendo — körüljártál, jót cselekedvén*”. (Csel. 10, 38.) Amerre jártál, az emberek odahordták az utadra a betegeiket és te meggyógyítottad őket; a halottakat és te feltámasztottad őket; a szomorúakat és te megvigasztaltad őket; a lelki halottakat: a bűnösöket és te megtisztítottad őket. Irgalmas szamaritánusa lettél annak a világnak, amely olyan szerencsés volt, hogy téged földi életedben ismert.

Szentségi Jézus! Eucharisztikus Király! Amikor te a magyar fővároson végigvonulsz, amikor a te magyar nemzedet hódolva fekszik lábaidnál, mindenelőtt ez a te jótékony körüljárásod, szamaritánusi körmeneted jut eszünkbe. Mi is sebesült ember, sebzett nemzet vagyunk: halálra szabdalt, kifosztott és félholtan az útszélen hagyott, vérző nemzetcsont. Azért első kérelme ma a teelőtted térdelő magyar népnek, hogy hajolj le hozzá és légy nekünk is irgalmas szamaritánusunk! Onts a mi sebeinkbe is olajat és bort: szereteted vigasztaló, fájdalmat enyhítő olaját és új életre keltő erődnek csodálatos, isteni borát.

S nemcsak mint nemzet kérjük ezt tőled, hanem mint egyes híveid is. Sajnos, nemcsak sebzett ország van, hanem vannak sebzett és csonka lelkek is! Erőtlen, hitben, erkölcsben s bizalomban megfogyatkozott lelkek. Szentségi Jézus, Eucharisztikus Király! Hajolj le mindnyájunk fölé, akik betegek, gyengék, erőtlének vagyunk és támassz fel mindnyájunkat kegyelmedben izmosult belső életre, természetfölötti erő kifejtésre!

A másik körmenet, amelyet az evangélium rólad megörökített, a *te kínszenvedésed* véres processziója. Amikor szintén végig vittek téged az utcákon mint mi most, de nem harangzúgás, gyertyaláng, virág és tömjénfüst között, nem szeretettől dobogó szívek hódolatában, hanem megkötözötten, megtépetten, meggúnyoltan, megostorozottan, hogy halálba adjanak

azért, mert az igazságot hirdetted és szeretted az embereket.

Ott haladtak melletted az irigyek és azt mondták: „Nem akarjuk, hogy ez rajtunk uralkodjék” (Lk. 19, 14.). Melletted haladt a gúnyolódó hitetlenség, amely téged eszelősnek jelentett ki. Melletted haladt az érzéktiség, a paráznaság szelleme, amely azt mondta: „Keresztre ezzel az emberrel, mert zavarja a mi kedvteléseinket!” És te minden ellenségeden győztél, éppen akkor, amikor látszólag elbuktál. Győztél vagy azért, hogy szívedhez térítetted őket, mint Saulst s mint azt a századost, aki kereszted alatt magába szállva, így kiáltott föl: „Valóban, ez az ember Isten Fia volt” (Mk. 15, 39.). Vagy győztél úgy, hogy akiket nem tudtál magadhoz csalogatni, akik megátalkodtak ellenséges érzületükben, azokat megszégyenítetted és megaláztad. Meg kellett érniök, hogy tanaid mégis elterjedtek, Egyházad megerősödött és szereteted édes béklyókba verte a szívek millióit.

Vajjon mikor most a magyar főváros utcáin végigmész, szentségi Jézus, nem hasonlít-e körmeneted bizonyos fokig szintén a passió, a kinszenvedés menetéhez? Vajjon nincsenek-e közöttünk is elvakult emberek, akik elzárják ablakaikat, szívüket előtted, hogy bele ne hatolhasson a te szívedből a megvilágosodás és a kegyelem sugára?

Bár ne legyen így, Jézus! A magyar fővárosban, a magyar nép között ne legyen a te körüljárásod se passió, se keresztút soha! Add, hogy azok, akik eddig nem ismertek, szintén hozzád forduljanak és akik eddig nem szerettek, azok is ismerjék fel benned boldogságukat! Azt, hogy te semmit se akarsz elvenni tőlük, hanem mindent akarsz adni nekik: isteni gazdagságod minden kincsét, életet, feltámadást.

A harmadik körmenet, amelyet az evangéliumban rólad olvasok, szentségi Jézus, a *diadal körmenete*, a virágvasárnapi, jeruzsálemi bevonulás. Amikor a gyermekek és hűséges, egyszerű emberek ruháikat borították eléd, pálmákat lengettek körülötted és azt

énekelték: „Hozsánnal Áldott, aki az Úr nevében jön!”
(Mk. 11, 9.)

Ez a szerény, pálmavasárnapi bevonulás a számarháton szintén szimbólum volt, előképe annak a másik, fölséges és minden világtörténeti eseménynél grandiózusabb királyi bevonulásnak, amikor te majd egykor az utolsó ítélet napján szenteiddel, üdvözültjeiddel, vértanuiddal, hitvallóiddal, szűzeiddel, apostolaiddal egyetemben bevonulsz örök királyságodba. Ó, mi hiszünk benned, szentségi Jézus és hitvallói örömmel csatlakozunk a virágvasárnapi körmenethez, mert tudjuk, hogy aki téged követ, az az igazság útján jár, azt isteni kegyelmed kiszemelte arra a másik, arra a fölséges processzióra, amely a földről indul el, de a végtelenbe visz és az örökkévalóság csarnokaiba torkol. Arra a boldog, diadalmas körmenetre, amelyben nemcsak te fogsz megdicsőülni, kenyér alá rejtőző, alázatos Isten, hanem meg fognak dicsőülni mindazok, akik híven követtek téged a szenvedésben, a passió útján.

Diadalmas menetben, fellobogózott, kivilágított utcákon idehoztunk téged, szentségi Jézus, a magyar törvényhozás csarnoka elé. Azzal a gondolattal tettük ezt, hogy neked, Krisztus-király, itt kell felütnöd trónodat a magyar államélet csarnokában, árva, megcsonkított nemzetünk szívében. A te szellemednek, az igazság, a szeretet és az erkölcs abszolút uralmának kell tért foglalnia az egész nemzetben, a magyar közéletben és törvényhozásban.

Akarjuk, Jézus, hogy necsak a templomok csendjében oktasd és vigasztald a te híveidet, hanem irányítsd az egész magyar életet. Irányítsd ifjúságunkat, hogy nagy gondolatok, eszmei törekvések közt folyjon élete, szent feladatok, jövő nagy teljesítmények igazi ígérete legyen fiatalságának tavasza.

Akarjuk, hogy királya légy a családoknak, hogy az ősi keresztény erkölcs álljon őrt a magyar tűzhelyeken és üzzön vissza házaink küszöbéről mindent, ami átkot hoz, ami szennyet és romlást jelent.

Akarjuk, szentségi Jézus, hogy a szociális életet is a te szellemed lengje át, hogy gazdag és szegény, vezető osztályok s a szellemi és fizikai munka emberei valamennyien krisztusi szent testvériségben nyujtsanak egymásnak kezet, s az igazság, a méltányosság, a szolidaritás és a szeretet enyhítse a társadalmi élettől együttjáró feszültségeket.

Szóval, Krisztus-király, mi azt akarjuk, hogy te légy a mi királyunk, hogy utánad menjen a nemzet, amelyet mindenféle téves eszmékkel akartak tőled elvonni s tévutakra csalni, de amely a saját szenvedései és összetöretése árán tanulta meg, hogy nincs üdv másutt, mint a te elveid, a te tanításod, a te szereteted törvényének útján.

Krisztus-király! Eucharisztikus Jézus! Ahogy itt most együtt látod magad előtt népedet, együtt mindnyájunkat, mint valami szívekből hímzett, díszes, tarka szőnyeget, együtt az egyházi és világi felsőségeket, az intellektuális élet magasságait, a katonaságot s a polgári elemet, a munkást, a papot, a férfit s a nőt, nagyot és kicsit, meglelt embert és gyermeket, jókedvűt és siránkozót, ártatlant és bűnöst: ó úgy fogadj be, szentségi Jézus, mindnyájunkat a te szeretetedben!

Áldd meg a magyar fővárost, áldd meg szegény, tűrő nemzetünket, s ne is csak a kicsiny nemzetet, hanem azokat is, akik a határokon túl laknak, és vezess valamennyiünket szereteted birodalmába, feláradásod boldog országába!

A magyarság ünnepei.

Magyarok Nagyasszonya.

A magyarok Mária-tisztelete ősi hagyomány. Államalapító első szent királyunk gyökereztetette meg népünkben époly kiolthatatlanul, mint ahogy belegyökereztetette a királyság gondolatát vagy a földművelés szeretetét, vagy a kereszténységet magát. Azóta a *magyar lélek története tele van Máriás vonásokkal*. Szent István, Szent László, Nagy Lajos, a Hunyadiak, a Ferdinándok, a törökverő hősök, Buda felszabadítói, mind Mária nevével ajkukon vitték végbe honmentő s nemzetgyarapító tetteiket. A Mária-kép ékítette a legutóbbi időkig a magyar pénzeket s a magyar zászlót.

A magyar nép ma is mélyen Mária-tisztelő, bár a protestantizmus mindent elkövetett, hogy ebből az ősi vallásos hagyományból kiforgassa, pedig még protestánsok is bőven akadnak, akiket megbűvölt a Mária-tisztelet költői bája s a nemzeti Patróna eszméjének hagyományos kegyelete. Sok jólelkű heterodox áll sóvárgó, szinte irigy szemmel Mária templomainak ajtajában, a májusi ájtatosságok misztikus félhomályában, a lorettói litánia mormoló áhítatában. A „Magyar Kultúra” csak nemrég közölte egy „heretikusnak” szomorú Mária-verseit.

Magyarok Nagyasszonya! De nem merő szónoki ömlengés ez? Nem költői kép, amelynek minden szépsége ki is merül abban, hogy költői? Van-e filozófiai és hittani értelme, ha egy nemzet különösen a Boldogságos Szűznek szenteli magát? S okos-e, időszerű-e ilyen hagyományokhoz komolyan ragaszkodni

ma is, a rohanó élet és technika motorberregéses, mozivásznas, szépségversenyek korában?

Hát igen, a Mária-tisztelet, egy nemzetnek Mária-tisztelő áhítata ma is okos és észszerű dolog s ha valakinek, nekünk magyaroknak időszerű. Feltéve természetesen, hogy nem állunk a merev tagadás, az ideáltalan materializmus talaján; ha keresztények vagyunk s hiszünk abban a természetfeletti világban, amelyet Krisztus nyitott meg nekünk.

Akkor tudniillik csakugyan nagy, szép, sőt okos dolog ez a nemzeti Mária-kultusz. Két okból: mert szükségünk van erre a *szószólóra* és szükségünk van erre a *példaképre*.

*

Elmúlt századokban sokat vitatkoztak a hitvitázók azon, hogy *van-e értelme a szentek segítségül hívásának?* Nem kívánjuk feleleveníteni ezt a vitát. Magyar részen Pázmány Péter úgy elintézte ezt kérdést, hogy aki nem csökönyös, valószínűleg könnyen meghódol az érvei előtt. Mi azonban ne kövessük itt a dogmatikai, szentírási vagy patológiai okfejtések útján.

Maradjunk meg a józan, hétköznapi észnél. Hiszünk a „szentek egyességét”, hiszen benne van az Apostoli Hitvallásban. Hiszünk, hogy az Isten barátai, az igazak, a „mennyországba” jutnak; azaz a boldogok, az üdvözültek, az Istent látók helyére; nagyon sokan már ott is vannak. Ezek az üdvözültek (vagy „szentek”) a mennyben sem élhetnek tétlen életet. Nem kövek, nem cövekek, nem holt oszlopok az Úristen mennyei galériájában. Hanem élők: tudók, látók, akarók, szeretők, vágyódók, Istenben elmerültek s az Istennel és egymással érintkezők. És elképzelni is lehetetlen, hogy ne tudjanak rólunk itt a földön.

Szomorú mennyország lenne az, ahol az üdvözült édesanya nem tudhatna többé semmit a földön hagyott árva gyermekéről. Ahol az üdvözült nem tudna többé azokról, akiket a földön szeretett, akik a vérség, vagy a társadalmi kötelék, vagy a nemzeti és hitbeli együvértartozás címén a szívéhez közel állottak. Szomorú

mennyország volna, ha az üdvözülteknek tilos volna Istent kérni, hogy segítse meg, akiket ők szerettek s akik őket szerették. Sőt: a mennyország egyik öröme bizonnyal az, hogy az Úrsten ezeket a kérélmeket teljesíti.

Már most ha áll ez minden szentről s minden üdvözültről, hát elsősorban csak bizonnyal áll Krisztus szüzi anyjáról: a legtisztábbról, a leghibátlanabbról, a legszentebbről, aki legközelebb állt Jézus Szívéhez. A legjobb fiú az istenség trónján nem lehet közömbös aziránt, ami édesanyjának kedves, édesanyját megörvendeztetheti. Jézus nem lehet hálátlan a saját szülejével szemben, aki érte és vele annyit szenvedett a földön az emberek üdvösségéért. S nem lehet neki közömbös az sem, hogy mi emberek szeretjük-e, tiszteljük-e, segítségül hívjuk-e ezt az ő mennyei édesanyját. Hol van a világon derék, lovagias fiú, akinek ne okozna örömet, ha mások is szeretik s becsülik az ő anyját s ha annak oltalma alá helyezkednek, akinek a legnagyobb a hatalma az ő szíve fölött?

Ha egy, a mennyben üdvözült édesanyának nem lehet közömbös a földön maradt gyermekének sírása, gondja, szenvedése, vajjon akit Krisztus a kereszten mindnyájunknak édesanyáinkul hagyott, ne törődnek velünk? Sorsunk ne érdekelné őt? El tudná viselni a szégyent, hogy egy nép, amely őt különösképpen tiszteli, *egy nemzet, amely európai létének hajnalhasadásánál mindörökre neki ajánlotta magát, tönkremenjen*, elpusztuljon? Ez volna a mennyország stílusa: a rideg elutasítás, a tudni nem akarás, a magára hagyás? Ez volna a „szentek egyessége”? Az egymással nem törődés! A révbe jutottak érzéketlensége azok iránt, akik még csak most küzködnek a habokkal!

A társiasságot Isten oltotta az emberek lelkébe. Aki bajban van, embertársaihoz fordul; szinte jogot formál rá, hogy segítsenek rajta; érzi, hogy a másíknak, a szerencsésebbnek kötelessége a segítség. Nem ennek a természetes, Isten-rendelte hajlamlak a logikus továbbvitele-e a keresztény gondolatsíkon,

hogya a földön bajba került ember a szentekhez forduljon s az ő pártfogásukat kéri? A végső segítséget, a döntő kegyelmet természetesen csak Istentől magától várhatjuk; csak ő mindenható; a világ gondviselése egyedül az ő kezében van. Senkinek sem jut eszébe ezt a kizárólag isteni jogot és funkciót a szentekre vinni át. De hogy Isten szívesebben hallgasson ránk, hogy imánk erősebb legyen, azért megkérjük azokat, akikről tudjuk, hogy Isten barátai, hogy ők is segítsenek nekünk imádkozni az Istenhez. Mi van ebben logikátlan, helytelen, keresztényellenes? Ha csak azt nem vallja valaki, hogy az egyén s a nemzetek sorsának intézésében az Istennek nincs is szava, hogy az imádság maga is felesleges és az önámítás eszköze. De aki így beszél, az már nem keresztény, sőt nem lehet komolyan istenhívő sem. Nagy logika van tehát az egyszerű nép könyörgésében a „Boldogasszony Anyánkhoz”:

„Nagy ínségben lévén így szólít meg hazánk:
Magyarországról, romlott hazánkról
Ne feledkezzél meg, szegény magyarokról!”

Ennek a könyörgésnek a logikáját csak szomorúan aláhúzza még a nemzet jelen tragikus helyzete. Ezeréves történelmünk folyamán ritkán voltunk oly sanyarú helyzetben, mint most. A megszorult emberek tehetetlenségével kapkodunk fűhöz-fához; néha még bizony férfias önértetünk rovására is csaknem térdreborulunk egy-egy hatalmas vagy hatalmasnak vélt idegen előtt, ha azt hisszük róla, hogy tud rajtunk segíteni. Hát akkor éppen csak egy protekciót, éppen csak egy oltalmat nem volna szabad felkeresni: azt, amely a mindenható Isten közvetlen közelében tud könyörögni értünk s akinek mindenki másnál nagyobb hatalma van az Úr szíve felett?

*

A Boldogasszony gondolata azonban más szempontból is a legidősebb segítség. Nemzeti jótéte-

mény. Mert a *tiszta nőiességnek* örökké ragyogó, utólérhetetlen és elragadó példaképe.

Nemcsak az a baj, ha kívülről támadnak, vádolnak, feketítenek minket; még ennél is sokkal nagyobb baj, ha belül vagyunk betegek. A külső ellenség sem árthatna talán, sőt nem is ért volna célt rajtunk, ha belső erőtlenségünk meg nem foszt az ellenállás lehetőségétől. Nekünk pedig ez a legnagyobb bajunk: beteg nemzet vagyunk. Minket is kikezdett a pogány korszellem, a hitetlenség, az önzés, az elvtelenség és erkölcstelenség. Ahol pedig ezek a pusztító férgek elhatalmasodnak, ott nincs többé nemzeti erő és egészség. Lehet egy ország pénzügyileg, katonailag, külügyileg hatalmas, mégis megromolhat mint a régi Róma; a nemzetek belső egészsége lelki értékeken múlik, aminők a *hit, a szeretet, az erkölcs*.

A hit erősít. A hívő ember erős és ellenállóképes. Aki komolyan hisz az Istenben, a végcélban, az örökkévalóságban, az ember természetfeletti rendeltetésében, az igazság végső diadalában s a bűn végső megaláztatásában, aki hisz a Krisztus hirdette örök javakban, az sohasem esik kétségbe, sohasem veti el magától a reményt, nem dobja oda magát kábultan a pillanat ábrándjainak.

A szeretet *nemesít*. Ahol szeretet van, ott az emberek jók és békések; legyűrik a durva önzést, amely minden társas emberi együttlétnek legborzalmasabb ellensége s megrontója. A szeretet az embert önmaga fölé emeli: aki nem magának keres csak érvényesülést, hanem másokat akar boldoggá tenni, mennyországot teremt maga körül, amelynek édességét akaratlanul önmaga élvezi elsősorban.

Az erkölcs *felel*. Az erkölcs egyenesen annyi egy népben, mint a szervezetben a tiszta vér. Az erkölcs nevel az állatból embert, a gyengéből hőst, az ösztön játéklabdájából jellemet. Az erkölcs avatja tisztává s szentté a házasságot, alakítja személyé a családot, teremti meg a hű férjet s odaadó feleséget, az önfeláldozó szülőt s az engedelmes, hálás gyer-

meket, a szűziességében titokzatosan szép leányt s az ideális lelkesedésre kész, nyílt homlokú, tisztalelkű ifjút. Jaj, ahol az erkölcs hiányzik; a hol a legerősebb emberi ösztönt szabadjára eresztik s ahol szerelem és szépség csak arra valók, hogy az ember visszaéljen velük s rajtuk keresztül megsebezze önmagát s embertársait, szétzúzza az Isten kezének legszebb remekalkotásait a földön!

Már most, akárhogyan nézzük: a Mária-tisztelet pedagógiája elismerten a legbeváltabb, legempirikusabb szemléletes. Nem lehet Máriát tisztelni, a szűzi Istenanya szeplőtelen példaképét tanulmányozni, hogy ne legyünk általa mi is egyszerre hívőbbek, szeretettel teljesebbek s erkölcsileg is tisztábbak. Mert hit, szeretet és tisztaság az a három sugár, amely ebből a csodálatos ametisztből árad, s nemcsak árad, hanem lelkesítően és magával ragadóan árad.

Mária egész élete a hit élete; kezdve az angyal üzenetén s végezve a kereszttel. A Szent Szűz a hitből élt: ezért látott értéket a szegénységben, a munkában s elvonultságban, a názáreti ház csendjében, a betlehemi istálló inségében, a Golgota szívétépő szenvedéseiben. Mária élete a szeretet élete volt: másnak élni, Jézus szolgálatában felőrlődni, az emberi nem megváltásának nagy céljaiért áldozatul hozni önmagát; mint nesztelen, csendes árnyék, Jézus szelíd árnyéka, vonulni végig az Evangéliumon, keveset beszélni, semmit sem követelni, nem keresni magának sem ragyogást, sem hírnevet, sem kényelmet — íme ez volt annak a Legnagyobb Nőnek életprogramja, aki oly alázatosan s mégis oly sokatmondó fenséggel nevezte magát „ancilla Domini”-nak, egyszerűen: az Úr szolgálóleányának. S Mária a tisztaság mintaképe: kell-e erről szólni? Ő az, aki még az istenanyaság nagy kitüntetésének sem tudna zavartalanul örülni, ha az a szűzességbe kerülne; ő az, aki minden szűzességnek s tisztaságnak örökké ragyogó példaképe marad, amíg ember él a földön.

S talán éppen ezért leginkább korszerű dolog

a Mária-gondolat s a Mária-tisztelet. Rettenetes időket élünk; az Isten legszebb gondolatai a teremtet világban: a nő, a szeretet, a szépség már csak arra valóknak látszanak, hogy vad és állati ösztönöknek legyenek jobb célra szánt táplálói s egyúttal áldozatai. Az anya, a nő, a leány ma nem az eszmei tisztaság és szépség hordozója többé, hanem olcsó s önérzet nélküli rabnője a bűnnek; *nem a Madonna a modern nők ideálja, hanem a Pompadour-típus.*

Az, aki korán emancipálja magát a női szépség legfőbb öre: az erkölcsi törvény alól, aki három-négy úgynevezett házasságon s talán kiszámíthatatlan kalandokon keresztül jut el a szabadszerelemig vagy a prostitúcióig; az, aki a tánclokálokban, szépségversenyeken, a meztelenség kultuszában s a szalónok szabados társalgásában siet lefokozni önmagát s eldobni magától a tiszta nőiesség s a szemérem utolsó foszlányait. Hogyan gyógyuljon meg az a társadalom, amely az anyaságból gúnyt űz, amely a gyermeket nyűgnek nézi, amely a szerelemben s a házasságban nem hatalmas feladatok önfeláldozó vállalásának megszentelt kereteit látja, hanem csak átmeneti pajtászövetséget; az a társadalom, amely a leányos és nőies zárkózottságot neveti s pirulni rég elfelejtett?

A nő, a leány s az anya helyzete minden egyes társadalomban s minden egyes korban a társadalom egészségének fokmérője volt; ahol a nőt élvezeti cikké, materiális ösztönök kiélésének eszközévé súlylyesztették alá, ahol a nő nem egyéniség többé, nem lélek, nem szentség, hanem csak nemi életrekvizitum: ott mindig a rothadás szele jár s a halál sorvadása emésztí a társadalom életerejét. Mily szomorú az a süllyedés, amelybe így a nő kerül! Mily végzetes a tiszta családi élet légkörének ez a beszennyeződése; a hűség, az önzetlenség, az eszmei szeretetnek ez a kidobása a férfi s a nő viszonyából, az animalitásnak ez a szemérmetlen felülkerekedése a lovagiasság és a női méltóság ideáljain!

Csoda-e, ha pusztulás jár a nyomában, amikor

dekadens emberek, férfiak és nők, koravén ifjak és korán elvirágzó leányok azt hiszik, csak úgy élvezhetik a tiszta forrást, ha szennyes lábbal belegázolnak s felsározzák; csak úgy a virágot, ha leütik a szirmaikat; csak úgy a remekművet, ha csákányt fognak rá és szétzúzzák; csak úgy a költeményt, ha paródiára torzítják; csak úgy lehetnek a szépség élvezői, ha a szépet rúttá alacsonyítják! Virágzó rét helyett mocsár, madárdal helyett békabrekegés, szárnyalás helyett sárbankúszás, egészség helyett kór, lendületes erő helyett velőtörő synylődés: ez a férfi s a nő élete és vele együtt a társadalmaké, a nemzeteké, ahol a tízparancsolat VI. pontját feledik, meg nem értik, nyügnének érzik, gúnyolják és félrelökik. A tízparancs nemcsak isteni törvény, hanem egyúttal egészségügyi kódex is, az egyesek, a család, a nemzet egészségéé!

Ebből a szempontból valóságos jótevője az emberiségnek s a nemzetnek a Mária-kultusz. Nem lehet erre a legmagasztosabb s legtisztább női ideálra feltekinteni, nem lehet a Mária-képre nézni, anélkül, hogy az ember fel nem emelkednék, hogy ne érezné egyszerre vágyón a tiszta élet szépségét, hogy ne tekintsen a nőre egészen más szemmel, mint azelőtt. Boldog a nő, a leány, aki a Mária-érmet öntudatosan hordja, aki a Madonnát vallja legfőbb női példaképül, s boldog a férfi, aki a Mária-tiszteleten keresztül rendezi el gondolatait a nővel szemben.

Mert ahol a Mária-kultusz él, ott önkénytelenül ellök az ember magától mindent, ami szennyes, alacsony és nemtelen, ott magasabb, szentebb vágyak nyílnak, nemesbül az életfelfogás, nem elmélet többé, hanem élő valóság az abszolút keresztény erkölcs, a komoly Krisztus-követés, a felsőbbrendű életirány, a magasabb rendeltetés. Boldog a család, ahol a Tisztaságost tisztelik s boldog a nép, amely Krisztus szűzi Anyjának szeretetében neveli leányait, anyáit, fiait, jövődjének reményeit!

Szent Erzsébet tanítása.

„Amit egynek e legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtétek.” Mt. 25, 40.

A mi Árpádházi Szent Erzsébetünket a németek a „legnagyobb német asszonynak” nevezik, mi pedig joggal nevezzük nemcsak a *legnagyobb magyar asszonynak*, hanem a világtörténelem egyik legnagyobb s legigazabb asszonyának. Olyan az ő élete, mint egy műremek, amelyet az ember órák hosszat bámul s évek múltán is mindig új és új szépségeket fedez fel benne; mint egy hősköltemény, amely minden ízében messze túlemelkedik minden hétköznapin, megszokotton, még azon is, amit az emberek valószínűnek tartanak. Hát lehetséges az, hogy valaki ennyire nagy és hős, tiszta és szent legyen? Hogy valaki ennyire szerelmese legyen az Istennek s szinte betege az emberszeretetnek? Lehetséges, hogy egy nő ilyen erős legyen, ilyen önfeledt, ilyen kegyetlenül következetes az önmaga ellen való szigorban s ilyen odaadóan lágy és puha minden szenvedő felebarátjával szemben?

Az ő élete valóban hősköltemény, amelynek minden lapja meglepetéseket, hihetetlenül csodálatos dolgokat tartalmaz. Ez a rövidke élet — hiszen Erzsébet mindössze 24 évet élt itt a földön! — zsúfolásig tele van, ha nem is kifelé csillogó eseményekkel, de befelé mélységesen nagy tettekkel. Mégpedig a legelejétől, a legzsengőbb gyermekkortól kezdve. Mintha tudta volna a kicsinyke királyleány, hogy kevés ideje lesz a földön, nagyon kell sietni s nagyon korán kell kezdeni, hogy tökéletesen beteljesítse élete művét!

Nézzétek ezt az *Istenbe-merültséget*, már gyermekora óta! Feljegyezték róla, hogy már egészen kicsi korában, amikor még olvasni sem tudott, a zsol-tárkönyvet maga elé fektette, felnyitotta, lapozgatott benne, úgy tett, mintha imádkoznék belőle s összevissza csókolta a könyvet, amelyről még csak annyit tudott, hogy a jó Istenről van benne szó. Feljegyezték

róla, hogy már kislány korában mindig újabb imádságokat tanult meg s azokat nagy szorgalommal mondta el mindennap. Feljegyezték róla, hogy mint gyermek szerette hirtelen megszakítani a játékot vagy a táncot s ilyenkor azt mondta: most a jó Isten kedvéért hagyjuk abba! Mint kisleány a társnőivel együtt a várkertben azzal szórakozott, hogy féllábon ugrándozott a többi leányokkal; de mindig úgy intézte, hogy egyszer csak közel kerüljön a várkápolnához s annak falát hirtelen megcsókolta, merthogy a mögött a fal mögött van az Úr Jézus. Szokása volt, hogy minden éjjel felkelt s hosszasan imádkozott a puszta földre térdelve, úgyhogy nem egyszer ebben a helyzetben fogta el az álom s úgy találták elterülve a hideg földön. Minden reggel gyalog ment le a wartburgi várból Eisenachba szentmisére s ott oly buzgón imádkozott, hogy egyszer hónapokig vádolta magát s vezekelt érte, amiért imádság közben egy pillanatig fiatal férjén felejtette a tekintetét.

A kor szokása szerint ünnepélyes alkalmakkor mint az uralkodó tartománygróf neje kicsiny aranykoronát hordott a fején. Egy ilyen alkalommal a feszületre esett a pillantása s azonnal letépte fejéről az aranykoronát s zokogva a földre borult; mikor megkérdezték, mi van vele, azt felelte: „Hogyan merek aranykoronát viselni én nyomorult teremtmény ott, ahol az én Uram és Üdvözítőm töviskoronát visel!” A nagyhét szertartásain kopott, szegény ruhába öltözött s úgy vegyült el a nép egyszerű asszonyai között, hogy szegényen és alázatosan vezekeljen velük együtt. amikor a szegényeit látogatta, hosszú vándorlásai közben még két óra hosszat is csak egyetlenegy Miatyánkot tudott elmondani; annyira megragadták azok a mennyei gondolatok és elmélkedések, amelyekre imádság közben mindig újra elmerült.

Nemcsak az Istent szerette végtelenül, hanem az embertársait is. Szent Erzsébet nem hiába a könyörületesség és jótékonyság példaképe, egész élete az irgalom és a felebaráti szeretet szakadatlan gyakorlása,

túlcsordulása, szétömlése. Már gyermekkorában megfosztja magát a jobb falatoktól s eldugdossa azokat, hogy majd a szegényeinek vigye. A fejedelmi konyha szakácsai és kulcsárai panaszt emelnek a kis királyleány ellen, hogy kifosztaná az egész konyhát s az élelmiszerraktárt s mindent elvinne a koldusoknak és betegeknek. Bevádolják vőlegényének s később urának, Lajos hercegnek is, hogy meggondolatlanul és fékezetlenül pazarló. Mikor Lajos egy időre elhagyja a tartományt s Erzsébet veszi át a kormányzást, egyetlen kormányzati ténykedése az, hogy az éppen kitört nagy éhínség miatt valósággal kifosztja és kiüríti a fejedelmi pénztárt, mindent eloszt, mindent, mindent alamizsnává változtat, 900 szegényt táplál saját maga a vár udvarán s mai értékben több milliót oszt ki az inség enyhítésére.

Kórházakat épít s azokban maga ápolja, mosdatja, öltözteti a legundorítóbb fekélyekkel borított betegeket. Odáig megy, hogy urának s az egész személyzetnek rémületére egyszer egy leprás, belpoklos beteget fektet a saját ágyába. Nem fél semmitől, nem riad vissza semmiféle áldozattól. Nem tudja megérteni, mások miért félnek, miért húzódoznak, mikor a szegény betegek annyira rászorulnak a gondoskodásra! Még a saját ruháit is szétosztja a ruhátlanul fázó szegények között s egy esetben annyira kifosztja ön magát a saját ruhájából, hogy alig mehet ki az utcára... S ez a jótevő szeretet akkor sem pihen meg, amikor maga is szegény lesz s mások könyörületére szorul.

Lángoló istenszeretet, önmagát felemésztő könyörületesség! De ennél is csodálatosabb egy gyenge nőben az az *erős lélek*, amely kezdettől fogva oly hőiesen tűrte a legkínzóbb szenvedéseket! Ez az, aminek láttára szinte megborzad a szemlélő és ámulva kérdezi: hogyan lehet nő ilyen szilárd és ingathatatlan a megpróbáltatásoknak ilyen öldöklő, fullasztó, elsodró áradatában!

Mint gyermek idegen környezetbe kerül és ami még rosszabb, csakhamar észre kell vennie, hogy új

környezetében nem mindenki szereti. A minden evilágiságtól messze elfordult lelke, Istenbe merült jámborsága nem tetszik a hiúságokhoz szokott új rokonoknak. Csak az öreg tartománygróf s fia, Lajos, maradnak hűek hozzá. De még a vőlegényt is igyekeznek eltántorítani tőle. Vége-hossza nincs a cselszövésnek, az apró tűszúrásoknak, a gyanúsításoknak. Közben Erzsébet meg tudja, hogy édesanyját odahaza az összeküvők megölték.

Alig él néhány boldog évet férje mellett mint feleség és anya, egy napon Lajos zsebében megtalálja a „Krisztus-virágot”, a kelméből vágott keresztesvitézi jelvényt. Tehát el kell vesztenie urát is, hosszú időre, ki tudja, nem mindenkorra-e. Belenyugszik a válásba, bár szíve mérhetetlenül sajog bele. S egyszerre csak jön a gyász hír: Lajos fiatalon elpusztult, mielőtt még Itáliát elhagyta volna.

A fojtogató fájdalomhoz most aztán még a megaláztatás és keserűség egész tengere járul: az önző s irigy rokonok Lajos halálával elérkezettnek találják a pillanatot, hogy a kellemetlen szenteskedőt kilökjék maguk közül. Erzsébetnek télvíz idején, karján-kezén három kis gyermekével el kell hagynia Wartburgot s szívtelen sógora, Raspe Henrik még azt is megtiltja az eisenachi lakosságnak, hogy bárki is be merje fogadni házába! Erzsébet, a magyar király leánya, tegnap még uralkodó tartománygrófné, sertésólbán kénytelen meghúzódni az első éjszakán a gyermekeivel együtt. De ő nem esik kétségbe, hanem becsenget a ferencrendiekhez, akiket éppen éjféli zsolozsmára hív a harang, s megkéri a barátokat, énekeljenek Te Deumot az Istennek azért, hogy ezt a keresztet mérte rá. A földönfutó fejedelmi özvegy, gyermekeivel a karján s maga is szinte gyermek még, mint az űzött vad bolyong városról-városra: senkisem mer szóbaállni vele, nehogy az új tartománygróffal gyűljék meg a baja... Egy öregasszony, akivel Erzsébet valamikor jót tett, nagy buzgalmában még le is lökdösi a pallóról s Erzsébet belezuhan a jéghideg, sáros vízbe. Sebaj, letörli

magáról a sarat s tovább megy. Nem magára gondol, csak a gyermekeire és — a szegényeire! Mikor a bambergi püspök közbelépésére Marburg várát mégis odaadják neki s helyzete elviselhetőbb lesz, gyermekeit zárdában helyezi el s ő maga mint Szent Ferenc harmadrendjének tagja most már osztatlanul a szeretet és könyörületesség cselekedeteinek szenteli magát.

De a szenvedésből még mindig nem elég. A jó Isten is mintha a végsőig próbára akarná tenni: a külső bajokhoz s üldöztetésekhez még *belső erőpróba* járul. Erzsébet lelkivezetője az a Marburgi Konrád lesz, aki maga is nagy szent, de a legridegebb szentek fajtájából való, akit később túlsó merevsége miatt meg is öltek... Marburgi Konrád látja, hogy szenttel van dolga s abban látja kötelességét, hogy Erzsébetnek még több alkalmat adjon a szenvedésre. Kegyetlen próbákra teszi, a legkisebb hibákért kínos és megalmazó vezeklésekre kényszeríti. Erzsébetet két hű szolgálja által nem egyszer meg is ostromoztatja... Majd látván, hogy Erzsébetnek a két hű szolgáló, Jutta és Izesztrud vigaszára van, egy szép napon elparancsolja őket tőle s helyükbe egy zsörtölődő, zsémbes öregasszonyt rendel, aki nem annyira szolgálója és segítője, mint kínzója lesz úrnőjének. És Erzsébet hálálkodik Konrádnak s kéri, hogy csak bánjon vele szigorúan s adjon alkalmat arra, hogy a bűneiért megtörődjön...

Végre a láz ágyba dönti Erzsébetet. Még beteg is — énekel. Hiszen az egész élete csupa ének volt, a szenvedés közt is Istenben boldog lélek mámoros, ihletett dala. Csendesen énekelgetve várja a halált. Egyszerre csak elhallgat s éjfél felé azt mondja: „Ez az az óra, amikor Szűz Mária világra hozta isteni Fiát...” Szeme tágra nyílik: most kezdődik meg számára a látás, az örök boldogság... 24 éves korában hal meg s e rövid idő alatt többet imádkozott, többet szeretett, többet szenvedett, mint mások 80 év alatt!

Ki hát ez az Erzsébet? Micsoda tünetény? Miféle lélektani és erkölcsi csoda? Hiszen ez oly fölség, olyan nem evilágról való nagyság, olyan titokzatos,

szeráfi lángolás, amellyel mi nem tudunk mit kezdeni, amelyet nem tudunk elemezni s nem tudunk megérteni sem.

Ó igen, Erzsébet egész lénye, élete, pályafutása egyetlen szálló és lélekző csoda! Csodája a kegyelemnek, az élő hitnek, a szeretetnek, az erkölcsi erőfeszítésnek.

A mi korunk nem érti meg az Erzsébeteket. Probléma neki az ilyen élet. Mert hiszen ezt a mai kort nem az erős hit jellemzi, hanem ellenkezőleg: a hitbeli gyengeség, a kétely, a közömbösség, a világnézeti cinizmus. Ezt a kort nem a szeretet jellemzi, hanem a művészetté tökéletesített önzés, az önzésnek az a fejlett technikája, amely még a vallásban, a kereszténységben is az önzésnek egy-egy eszközét látja. És ezt a kort nem az erkölcsi erőfeszítés jellemzi, hanem ellenkezőleg: az erkölcsi erőtlenség, az akarni nem tudás és akarni nem akarás, az elvi lemondás minderről, ami szép és nemes, felsőbbrendű és isteni. Az erkölcsön ma mosolyogni szokás, nem a halálba menni érte!

Erzsébet ennek a világnak szemében eszelős volt és fanatikus. Ez a világ talán megbámulja az ő hősies szeretetét, de bolondságnak tartja, hogy valaki így éljen s így gondolkozzék.

Mégis lehet-e kétség benne, hogy Erzsébet mérhetetlenül felette áll ennek a mai, cinikus és önzésbe fúlt világnak? Hogy mégis csak több az ő imaélete, mint az az anyagiasság, az a földhöztapadottság, az a szárnyalni nem tudás, amely a mi társadalmunkon eluralkodik? Mert mi is ez a mai világ? Konyhakultusz, divatkultusz, szemérmertlenség-kultusz. Nők, akik szégyenlik, hogyha még egyáltalán szégyenkezni tudnak; és férfiak, akik csak két istenséget ismernek: a gyomor és a nemiség bálványát!

És csak több az Erzsébetek irgalmas, önfeledt, önfeláldozó jósága, mint az a kegyetlen, emberhullákon taposó, hekatombákon átgázoló önimádat, amelyben minden humanizmusunk mellett is elmerültünk! Igen,

humanizmust akartunk a kereszténység szeretetkultuszának helyébe állítani s ez a humanizmus nem tudott más „szeretetet” termelni, mint amely világháborúban, kartelluralomban, mammonuralomban, milliók végletes leszegényedésében, kétségbeesésében fejt ki valóját! És kicsiben is: széthulló családok, perpatvarban élő házastársak és testvérek, folytonos civódás, veszekeedés, gyűlölködés, amelyben az emberek pokollá teszik egymás számára még a legbensőbb családi életet is...

S nem áll-e Erzsébetünk hősi türelme milliószor felette minden szenvedni nem tudó jellemgyengességnek? Egy zokszót nem tudunk némán elviselni, a felebarát szerencsését nem tudjuk irigység nélkül szemlélni, egy fogfájást nem tudunk emelkedett lélekkel tűrni... Milyen mélyre süllyedtünk ömelle, aki mint üdítő italt habzsolta a szenvedést; Te Deumot zengett a megaláztatásért, mint valami irigyelt kitüntetésért!

*

A szentek nemcsak csodálatos, magasan szárnyaló lelkek, nemcsak az imádkozás és világtól elvonulás mesterei, ó nem! Ennél sokkal többek: *tanítói és jótevői az emberiségnek*. Az okulásra, amelyet Erzsébet példája sugározhat felénk, jobban rászorul a mi hitben s erkölcsi erőben szegény korunk, mint a technikára, kereskedelemre, politikára! Mert ezek a dolgok csak az életünk külsőségeit csinosítják, a Szent Erzsébetek példái azonban a lelkünk üszkösödő sebeire hintenek gyógyulást: felemelnek, megnyitják szemünket, új erőforrásokra mutatnak rá, bátorságot adnak s eligazítanak minket.

A világ feltűnően hálátlan a szentekkel szemben. Lekicsinyli, tudomásul sem veszi őket, holott szobrot emel a feltalálóknek, felfedezőkné, hadvezéreknek, költőknek, politikusoknak és utcákat nevez el róluk. Pedig ha nem lenne oly elvakult és elfogult, elsősorban nem ezeknek kellene minden városban szobrot állítani, nem ezekről utcát elnevezni. A szentek, az Erzsébetek nagyobbak, mint a divatos nagyságok. Fel-

találók ők is, felfedezők, úttörők. Nem ugyan a külső, technikai haladás terén, de annál inkább a belsőbb, emberi világban. Ők nem a gépek, hanem az emberi szívek technikájának megjobbitói, a legnagyobb és legelrejtettebb emberi értékek felé vezető csodálatos útjelzők. Hadvezérek, de akik nem öldökölnek, hanem akiknek ragyogó példája egész légióit termelte ki a követőknek, az irgalmasság angyalainak, a szenvedést enyhítő krisztusi szeretet hőseinek és hősnőinek. Költők ők is: de az istenszeretet költői, akik nem csengőbongó versikékkel, hanem életükkel s a valóságukban írták meg a legszebb hőskölteményeket, amelyekben a világnak valaha gyönyörködnie szabad volt. Politikusok voltak ők is, de a Civitas Dei-nek, az Isten Országának politikusai, akik nem cselszövésével és fondorlatokkal, hanem az Isten gyermekeinek egyenességével, nyíltságával s határozottságával építik ezen a földön Krisztus királyságának gyémánt oszlopait...

Szent Erzsébetet hamarosan szentté avatták, már három évvel a halála után. Holtteste fölé Európa egyik legszebb, legtisztább stílusú csúcsíves templomát emelték. II. Frigyes császár koronázta meg a halott királynői főt, amelyre valamikor ő maga szeretne volna feltenni a császárnői koronát.

De a XVI. század egyházforradalmárai már nem bántak Erzsébet emlékével és tetemével ilyen gyengéden. Kifosztották a sírját és képromboló barbárságukban szétdobálták Szent Erzsébet földi maradványait. Ez is szimbolum: azt a világot, amely szakított a krisztusi kereszténység hagyományaival, csak bántja és bosszantja a Szent Erzsébeteknek még az emléke is. Az az újdivatú kereszténység, amely azt tartja, hogy „csak hit kell, a jócselekedetek fölöslegesek”, nem tudja értékelni a haláláig jót cselekvő Erzsébetek példáját. És nemcsak az eretnokség örülete fordul szembe az Erzsébetekkel, hanem a katolikusok jókora része is; azok, akik annak a korszellemnek hódolnak, amely minden, csak éppen nem katolikus. Akinek nem kell a

jócselekedet, annak persze nem érték Erzsébet karitatív cselekedet-élete sem!

Ne tartozzunk e szerencsétlen elvakultak közé; hanem mi tanuljunk Szent Erzsébettől! Tanuljunk tőle lángoló hitet, istenszeretetet, hősiess türelmet s igazi emberszeretetet. Az Úr Jézus mindnyájunkra nézve elsősorban ettől tette függővé az üdvösségünket! Körülöttünk annyi a szenvedés, annyi a vigaszra, enyhülésre, símogató szóra, felvilágosításra szoruló embertárs! Annyi a lelki inséges, a szellemi vak, az erkölcsi koldus, még a drága ruhákban pompázó és előkelőt játszó társadalom tagjai között is! Milyen szégyen, hogy kevés köztünk az Erzsébet-típusú lélek, akit bánt és nyugtalanít, ha szenvedés van a környezetében, amelyet ő megenyhíteni meg nem kísérelt!

Ha nem lehetünk minden baj és minden nyomorúság enyhítői, legalább a kicsiny körben, ahová a Gondviselés helyezett, legyünk a szeretet kisugárató és fenntartói; vagy ha már ennyire sem tudunk felszállni, legalább ne szaporítsuk önzéssel, idegességgel, tapintatlansággal és gyűlölködéssel az emberi szenvedésnek körülöttünk zajló, amúgyis partatlannak látszó tengerét!

Szent István és a keresztény Magyarország.

Csaknem ezer esztendő óta zokog már az ima a nemzet ajkán legnagyobb királyunk után: „Hol vagy István király, téged magyar kíván!” De ezer esztendő óta alig lehetett év, amikor annyira a szívünk mélyéből szakadt volna fel ez a kiáltás, mint most, amikor oly mélyen átérezzük, mennyire méltatlan utódai, milyen elkorcsosult fiai vagyunk a mi nagy királyunknak, hogy elprédáltuk, veszni engedjük azt a szentelt örökséget, melyet ő csaknem ezer esztendővel ezelőtt reánk hagyott. „Hol vagy István király?” Hol van a te bölcseséged, amely a mi nemzetünknek évezredekre helyes pályát nyitott! Hol van a te erőd, amely megőrizte ezt az országot Kelet és Nyugat,

Észak és Dél minden incselkedéseivel szemben! Hol van a te hited és életszentséged, amelynek folytán Isten megáldotta ezt a népet és fenntartotta a mai napig! Hol vagy István király! Ime, téged magyar kíván, sír feléd, hogy kinyujtsad fölötte újra jobbod s véd meg, forraszd össze ismét, amit kilencszáz évvel ezelőtt alkottál: ébreszd új életre s új virágzásra a megcsontított, kifosztott, porig alázott Magyarországot!

Az örökségből kivert fiúnak fájdalom is, öröm is, ha odatérdelhet az ő nagy ősenek képe elé, aki őt valamikor gazdaggá tette és visszagondolhat a boldog időkre az ő nyomorúságában. „Nessun maggior dolore, che ricordarsi del tempo felice nella miseria (Dante) De amikor mi Szent István királyunk emlékét ebben az évben, Magyarország legsötétebb gyászának évében szemünk elé állítjuk, akkor nemcsak fájdalmas merengésnek és nemcsak vigasztkereső égrepillantásnak van helye, hanem helye van annak is, hogy a mi nagy királyunknak, aki egyúttal legnagyobb mesterünk és tanítónk is volt, a szavát is megértsük, hogy keressük, mi lehet az az intelem, melyet szent Királyunk csaknem ezer esztendő homályából kiált felénk, István király! Ha te most megjelenél közöttünk, vajjon *mit mondanái nekünk?* Micsoda szemrehányást és vádat sujtanal hozzánk és mi volna az a te bölcs atyai tanácsod, amellyel ismét utat mutatnál, mint kilencszáz évvel ezelőtt, utat a népnek a boldogság, a jólét, a megszilárdulás felé?

Azt hiszem, testvéreim, nem kell soká törnünk a fejünket azon, hogy vajjon mit mondana ma István király nekünk. Azt mondaná kétségtelenül, amit ezer év előtt mondott és amit mi, sajnos, elfelejtettünk: azt, hogy: *Magyarország boldog és erős csak úgy lehet, ha a kereszténység szelleme járja át egész törvényhozását, egész közéletét, egész kultúráját, egész családi és magánéletét.* Ha kereszténység lesz ismét az a sziklabázis, amelyen az ország áll és él. Szent Istvánt nagygyá, világtörténelmi nagysággá az tette, hogy belátta ezt és nem törődve a Koppány vezérekkel, nem törődve

az akkori destrukció és szabadgondolkodás lovagjaival, keresztülvitte erős kézzel ezt a gondolatot és lefektette azt nemzetünk legelső alaptörvényeibe: Magyarország csak mint keresztény ország virágozhat, élhet és boldogulhat. S csaknem ezer esztendő viszonytagságos története igazolta azóta a nagy király bölcsességét és előrelátását.

Csábító feladat volna rám nézve, ha az idő engedné, hogy történelmünk folyamán pontról-pontra kimutassam, mennyire összefüggött mindig ebben az országban a kereszténység virágzása az ország jólétével és viszont a kereszténység lesüllyedése az ország romlásával. Csábító volna rámutatnom az utolsó évszázad vagy főleg az utolsó esztendő történetére, hogy íme, ami bennünket megcsonkított, elgyengített és tönkretett, ami miatt végül megszállott bennünket az ellenség, ami miatt ki vagyunk pusztítva és ki vagyunk rabolva, ami miatt éhezünk és szinte a csőd felé rohanunk: az a *keresztény alap elhagyása volt* és a nemzetpusztító erők és tényezőknek végső vezetői mind azokba a templomokba vezetnek, ahol tagadták az Istent, ahol a liberalizmusnak nevezett modern pogányság s a szabadkőműves szatanizmus esküdött harcot a keresztény gondolatnak. Közéletünk megtagadta a kereszténységet s erre jött a következmény: elvesztettük az országot.

I.

Most nem a történelmi fejleményekből fogok érvelni: én itt csak a *belső összefüggésre* utalok, amely egy ország belső ereje s virágzása és annak keresztény vallásossága között szükségképpen és természet-szerűleg fennáll. Arra az összefüggésre, amelynek nyíltszemű felismerése és bátorszívű követése tette Szent Istvánt nagygyá és legnagyobbá. Néhány újkori liberális történetíró úgy szeret ugyan beszélni István királyról — s ezt a felfogást évről-évre felmelegítik a keresztényellenes lapok —, hogy István azért volt

okos és tett nagyot a maga korához képest, mert a kereszténységet ügyes politikával felkarolta, mert tudta, hogy akkoriban okos dolog volt a pápához s a nyugati keresztény civilizációhoz símolni. Szent István bölcs volt, a kereszténységet kitűnő alkalomnak tekintette, amely nagyszerűen felhasználható az ő politikai céljaira.

Alávaló, szentségtörő meggyanúsítása ez a mi nagy királyunknak, amelyet erélyesen vissza kell utasítanunk. Nem! Szent István nem volt pusztan *politikai keresztény*, nem volt konjunktúra-keresztény: ő nem *tevette* pusztán a kereszténységet, hanem keresztény *volt*, mert *hitt* és mert *szent* volt, azaz hite szerint élt. Őbenne nem volt más gondolat, melyet a „De Civitate Dei” c. művében fejtett ki, hogy t. i. minden földi ország csak úgy lehet rendezett és boldog, ha az Isten rendelte isteni birodalomnak, a lelki Krisztusországnak alapjain nyugszik. Ez a gondolat nála minden politikától független meggyőződés és élet volt: politikáját keresztény meggyőződéséhez igazította, nem pedig a meggyőződéseit irányította a politikai célokhoz.

És Szent Istvánnak igaza volt. És a gondolata igaz *ma* is, kétségtelenül. A legmodernebb filozófiák alapján sem lehet államot biztosabb talajra alapítani, mint a kereszténység talajára. Lehet-e modern szkepszis és tagadás elvei szerint népet egyáltalán szilárdná és boldoggá tenni? Semmi esetre sem. Mert mi kell ahhoz, hogy egy ország erős és nagy legyen? Oda ugyebár jogrend kell, oda tekintélytisztelet kell, oda a közjó iránti kötelességérzet és kötelességtudás kell, oda szeretet és erkölcs kell. S ki merem hívni a világ minden filozófusát: melyikük tud jobb alapot a kereszténységnél a jogrend számára, a tekintélytisztelet számára, a kötelességtudás, szeretet és erkölcs számára?

Szebb és szentebb alapon semmiféle emberi vagy állami jog nem nyugodhatik, mint ott, ahol az emberi jognak az isteni jog az alapépitménye: ahol az embertárs és a közösség jogában mindenki az Isten parancsát és jogát látja. Törvényeket hozni tud az ember is,

de a törvényeknek *szentelt jelleget* adni Isten nélkül nem lehet. Én legalább nem látnám be, hogy egy emberi törvényt miért ne hágjak át, mihelyt az érdekem és kényelmem így kívánja, hacsak ugyanakkor a lelkiismeretemben meg nem nyilatkozik az Isten tiltó szava. Törvényeket hozni tud az ember is, de a törvényt, a jogrendet az emberek lelkébe mint egy szent parancsot, mint isteni törvényt beírni csak a vallás, a kereszténység képes.

Panaszkodunk, hogy kevés ma a törvény iránti tisztelet, kevés az *őszinte jogtisztelet*. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy kevés az emberekben a vallásosság, az erkölcsi érzés, a keresztény lelkiismeretesség. Nincs-e a kettő közt összefüggés? Hiszen örült is volna, aki a jólétet és kényelmet egy pusztán emberi törvényért feláldozná. Amíg Isten törvényeit nagyobb tiszteletben nem tartjuk, hiába hozunk emberi törvényeket: ezeket mindenki ki fogja játszani.

Ugyanez áll a *tekintélytiszteletről* is. Az állam nem egyéb, mint nagy család és a családot nem lehet más alapra állítani, mint az apai, a szülői tekintély alapjára. A kommunizmus semmiben sem cáfolta meg önmagát annyira, mint mikor a gyermeket a szülői tekintély ellen lázította. De amint a gyermek csak akkor tiszteli igazán szülőjét, ha benne nem pusztán kenyéradóját és nem csupán a virgács forgatóját látja, hanem ha az apa homlokára odairva látja az Isten IV. parancsát: ezt pedig tiszteld és szeresd! Éppenígy az államban is csak akkor lehet őszinte megbecsülése a felsőbbbségek tekintélyének, ha ezt a tekintélyt mint Istentől idehelyezettet fogjuk fel és ismerjük el. Ha megbuknak az Isten kegyelméből való uralkodók, de tekintély mindig kell és soha annyi tekintélyt nem követeltek, mint a destrukció orgiája idején, a rémuralomkor akár nálunk, akár másutt.

Tekintélytisztelet! De *mi* keltsen tekintélytiszteletet, ha a tekintély hordozói maguk nem Istentől eredtetik tekintélyüket s nem ennek megfelelően élnek vele. A tekintély hordozóinak az igazi nagyságot az

adja meg, ha egyúttal személyükben is mintaképei az erényeknek, ha egyúttal nagy keresztények, komolyan vallásos lelkiismeretű emberek. Egy Nero előtt is meg lehet hajolni, sőt egy Caligula előtt is, de őszintén és belsőleg tisztelni, szeretni csak úgy lehet a földi tekintélyeket, ha azok a szentek nyomdokaiba lépnek, ha azok — mint Istvan király — mindenekelőtt a maguk példájával mutatják meg, mikép kell tisztelni a legfőbb tekintélyt. Panaszkodunk, hogy meglazult közöttünk a tekintélytisztelet, meglazult közöttünk a fegyelem? Appellálok a vezetőosztályokhoz, appellálok az ország legmagasabb tisztségeit betöltő egyénekhez és azt mondom nekik apostoli nyíltsággal: ha fegyelmet és *tekintélytiszteletet akartok, legyetek előbb magatok is olyanok, mint a szentek*, legyetek mint István király volt és akkor nemcsak engedelmeskedni fog, de veletek és értetek tűzbe is fog menni ez a nép.

Az állami élet csak akkor szilárd, ha él benne továbbá a kötelességtudás és a *kötelességérzet*. Ha csak kissé is elemezzük az emberi természetet, amely semmi egyébből nem áll, mint önzésből, nem kell hosszú dedukció, hogy meglássuk, hogy *a kötelességérzet nem állhat meg pusztán a természetes önzés alapján*. És nevezzék ezt az önzést akár családszeretetnek, akár fajszeretetnek, akár pogány értelemben vett nemzeti öntudatnak, nem lesz elegendő a kemény próbaidőben, a megpróbáltatás legelső viharában fel fog borulni ez az öntudat s ez az érzés, amely végeredményben az önzésen alapul. Pedig az élet csupa ilyen konfliktusokból áll. Mindenki, aki szerepelt a közéletben, tapasztalhatta ezt önmagán, és tapasztalhatja főleg oly zavaros időkben, mint ma. Hányszor támad a lelkünkben konfliktus: vagy ezt teszem, mert ez kötelességem — és akkor magam járok pórul és a rövidebbet húzom —, vagy amazt teszem és akkor magamról ugyan gondoskodom, de embertársamat eltiprom és a közösséget bajba sodrom.

Olvastam egyszer, hogy egy vasúti őr ott állott

a sínek mellett, amelyeken éppen berobogott a gyorsvonat és neki meg kellett húznia a sínváltót, hogy a gyorsvonat a szabad vágányra fusson be. Abban a pillanatban vette észre, hogy ezen a szabad vágányon alább ott játszik az ő kétéves kis fia a sínek között. Mit csináljon? Ha a kötelességét teszi, akkor a gyorsvonat egy pillanat múlva a gyermeke szétroncsolt holtteste fölött száguld el. Ha azonban kötelességéről lemond, akkor pedig száz és száz ember életét teszi kockára, mert a gyorsvonat nekiszalad egy ott álló másik vonatnak. És az egyszerű vallásos ember a vallása által belénevelt habituális kötelességtudattal elszántam megrántotta a sínváltót és a következő pillanatban a gyorsvonat ízekre tépte a gyermekét.

Ha nem is ilyen formában, de nincs-e az élet tele ilyen dilemmákkal? Hogy vagy az én családom boldogul, én jutok anyagi vagy pozícióbeli előnyökhöz, — vagy pedig a köznek szolgálok, de abból nekem nincs semmi hasznom. És hány ember választja inkább az előbbit, a saját előnyét! Miért? Mert lehetetlen, hogy önzetlen legyen az, aki embertársában csak vetélytársat lát, legfeljebb egy fajtestvért vagy polgártársat, de nem látja meg a testvére feje fölött az Isten IV. parancsát, az emberszeretet parancsát, a lelkiismeretes kötelességteljesítés parancsát. Mert ha Isten parancsát nem érzi át, szeretném tudni, milyen pszichológiai alapon hozza meg a saját vagy családjának életének, kenyelmének, vagyonának, boldogulásának az áldozatát? És az olyan állam, az olyan nemzet, amelynek fiai az Isten parancsait nem érzik minden körülmény közt kötelezőnek, az önzetlenség virágait sem tudja megteremteni soha. Mert *az önfeláldozást sem csendőrökkel, sem fegyverekkel, sem paragrafusokkal, sem rendletekkel megteremteni nem lehet*, azt az államnak, más, lelki hatalomtól készen kell kapnia, kell, hogy a vallás, a kereszténység legyen az éltető elem, amely a honfiúi kötelességteljesítés parancsoló szükségességét a lelkekbe bevigye.

II.

Ott van azután a szeretet nagy parancsa. *Hazaszeretetet* űzni pohárkoccintások között nem nehéz. a hazaszeretetről szónokolni és szavalni, magyar ruhába kiöltözni és nemzeti ünnepélyeket rendezni -- könnyen megy. De szeretni a felebarátot, szeretni a hontestvért úgy, mint István király szerette, aki éjnek idején aludni sem tudott a gondolatra, hogy éhezők és szegények is vannak a székvárosában és éjjel járt körül álruhában alamizsnát osztogatni: ehhez több kell, mint szép szólamok és ünnepélyek. Testvéreim! A szeretet ma is például azt parancsolná, hogy szinte aludni se tudjunk a rengeteg szenvedés láttára, amely ma hazánknak sok ezernyi gyermekét gyötri: ez a keresztény szeretet azt parancsolná, hogy tegyünk félre minden egyéb okoskodást, versengést, vitatkozást, párt-, személyi-, családi és egyéb érdekeket és 24 óra alatt adjunk kenyeret az éhezőknek, adjunk életmódot a lerongyolt, a nyomorgó, éhségben fogát csikorgató keresztény középosztálynak.

Amíg azonban nem lesz sokkal több kereszténység bennetek, bennünk, öbennük, mindazokban, akik-től az ország sorsa függ, amíg a keresztény felebaráti szeretet nem töri át az önzésnek és a családi, párt-, községi vagy akármiféle érdekszeretetnek a határait és nem lesz univerzálissá, mint azt Krisztus parancsolja: addig ne várjunk semmi jót. Addig sem törvényhozás, sem szellemi vagy anyagi eszközök, sem szép szavak nem segítenek: mert hisz oda elsősorban szív kell; szív, amelyet a keresztény szeretetnek tüze át és átjárt. S ha kevés ma az őszinte, önzetlen szeretet a köz iránt, ha a szenvedők felsegítése mindig újra elmarad, ha a közjólét megteremtése még mindig elgáncsolódik az önzés útvesztőiben, ennek éppen az az oka, hogy az ország sorsának intézőiben még ma is kevés az őszinte és komoly kereszténység.

És végül az állam, a nemzet boldogulásához *erkölcs* kell. Ahol nincsenek erkölcsi erők, ott jön a defetiz-

mus, nemcsak a háborúban, hanem a közéletben is, defetizmus a kulturális életben, a népnevelésben, a családban, mindenütt. Erkölc! de hogyan legyen én erkölcsös, ha nincs Istenem? Milyen alapra fektessem az erkölcsstanomat, ha nem hiszek a tízparancsolatban? Nem vitatkozom itt most a modern istentagadó filozófiával, az úgynevezett laikus morállal, de állítom, hogy akármennyi annak az értéke — akár plusz, akár mínusz —, bizonyos, hogy a keresztény erkölcsstannal és tisztasággal életrevalóság szempontjából egy napon még csak nem is említhető.

Van-e hát alap. Szent István óta mutatkozott-e alap, amelyen biztosabban és boldogabban fejlődhetnék a nemzet és a nemzethen mindaz, ami a közjólétet, a boldogságot előmozdíthatja, mint a kereszténység? *A kereszténység az egyetlen rációja, az egyetlen elképzelhető motívuma minden idealizmusnak, a kereszténység a rációja minden kitartásnak és áldozatkészségnek, a kereszténység az egyetlen elképzelhető létalapja az egységnek.* Mert mi tart össze végeredményben bennünket annyi széthúzó vélemény és gondolat közt, ha nem a krisztusi testvériség?

III.

Azt hiszem, testvéreim, rosszul töltöttem volna be ma szerepemet, mikor Szent István örök érvényű gondolatát a XX. század magyarjai előtt interpretálni megkísérlettem, ha elfeledkezném annak hangsúlyozásáról, hogy az a kereszténység, amelyet Szent István akart, az a kereszténység, amely egyedül képes szembeállni a destrukció minden ördögével, az a kereszténység, amelyre vissza kell állítani az országot, az a kereszténység nem lehet valami hibrid, denaturált vagy deszupranaturált elmélet. *Az a kereszténység, amely Istvánt naggyá tette és István által Magyarországot, csakis a gyakorlati, az eleven, a cselekedetekben megnyilvánuló, a hitből élő s az apostoli Szent-székhez ragaszkodó kereszténység lehet.*

Szent István nem fráziskeresztény volt, hanem szent volt, *egyházias ember, aki imádkozott, gyónt, áldozott és misére járt*: aki szerette a hitet, az Egyházat, szerette a papokat és püspököket. Pedig akkor is volt közöttük bizonnyal elég, aki talán egyénileg nem érdemelt túlsok szeretetet és Szent István mégis azt hagyta meg a fiának írt levelében, azt tette meg az ország alaptörvényévé, hogy *ennek az országnak legelső talpköve legyen a katolikus hit*. Második talpköve legyen az Anyaszentegyház, a harmadik a főpapok és a negyedik az országnak világi nagyjai. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy az ország kormányzását és annak világi ügyeit ma is a püspökökre és papokra bizzuk. Szó sincs róla! De abban feltétlenül igaza van Szent Istvánnak ma is és abban az ő példája instruktív ma is, hogy komoly nemzetmentő kereszténység csak ott van, ahol a keresztény hit és erkölcs örét, az Apostoli Egyházat tiszteletben tartják. Mert ahol nincs *egyházias kereszténység*, ott a kereszténység üres szóvá süllyed. Ahol nem gyakorolják a hitéletet, ahol nem őrzik féltékenyen a hit egységét és szilárdságát, ahol mindenki hisz, amit akar: ott nincs többé hathatós védőgát a besurranó destrukció, a bomlás és elpogányosodás ellen. A liberális jelszavak, a szabadgondolkodás, a destruktív tanok mind úgy harapóztak el nálunk is, hogy *mindenekelőtt félretolták, diszkreditálták az Egyházat* s az országrombolás sohasem sikerülhetett volna, ha a nemzet sirásói pusztító munkáikban nem támaszkodhatnak egész táboraira a névleges keresztényeknek, akiknek fontosabb volt a dogmák és a hierarchia ellen ágáló hadakozás, az eleven kereszténység és élő Egyház elleni gyűlölet, mint az ország megtartása az evangéliumi, ősi, szentistváni alapon.

Eleven kereszténységre van szüksége az országnak. Ez azonban annyit jelent, hogy szüksége van *élő hitre*. Hitre a túlvilágban, az örökéletben, a háromszemélyű Istenben; hitre a megváltásban, a tízparancsolatban, az önfegyelmezésben; hitre a lemondás-

ban, a tisztaságban, a tiszta családi szentélyekben, az ártatlan ifjúságban; hitre a keresztény női erényben és a keresztény férfiúi erényben. És ha majd ezt jelenti nekünk is a kereszténység, ahogy Szent Istvánnak is ezt jelentette, csak akkor áll meg az, amit mondtam, hogy csakis ez a kereszténység őrzi a jogot és tekintélyt, erkölcsöt és szeretetet, csak ez edzi és nemesíti a lelkiismeretet, a kötelességérzést, ez izzítja egészen a hősiesség; egyszerűen *csakis ez a kereszténység menti meg az országot.*

Mikor most fájó szívvel István királyról emlékezünk, nem szabad elmennünk az ő Szent Jobbjának körmenetéről anélkül, hogy meg ne feleljen mindenki önmagában arra a kérdésre: vajjon *ilyen* keresztény vagyok-e én is? Vajjon nálam is nem csak kurzus-e a kereszténység és nem csupán konjunktúra-e? Vajjon az én kereszténységem hit-e, meggyőződés-e, élet-e? Vajjon az én kereszténységem hitvallás-e és hitgyakorlás-e? Vajjon az én kereszténységem annyi-e, mint a vallási kötelességek hű teljesítése, annyi-e, mint ragaszkodás mindahhoz, amit Isten Egyháza mond akár mint tanítást, akár mint erkölcsi parancsot?

Nem vagyunk keresztények, ha ajkunkon a keresztény Magyarország frázisát hordjuk, de ugyanakkor az Istent káromoljuk, erkölcstelen életet élünk, elhanyagoljuk az Isten házát és megvetjük Krisztus Egyházát. Nem vagyunk keresztények, ha pusztán ajkunkkal dicsérjük az Urat és szívünkkel-lelkünkkel messze távol vagyunk minden őszinte, komoly, cselekvő, önfegyelmező és engedelmeskedő, apostoli, egyházas kereszténységtől. Nemcsak keresztények nem vagyunk, de nem mentjük meg a hazát sem! Állítom és vallom, hogy nem a mohamedánok, nem a zsidók és nem a kommunisták tették tönkre időbelileg legelső helyen ezt az országot, hanem legelső sorban mi magunk, *a mi elkereszténytelenedett köz- és magánéletünk vitte uralomra a rombolás ördögeit.* Mi magunk dobjuk oda ezt az országot a liberalizmusnak, a szabadkőműves állameszméknek, az Egyházat és álla-

mot szétválasztani kívánó, minden pozitív isteni tant visszautasító, kényelmes és gőgös, autonomista és szubjektivista álkereszténységnek.

Ha jobb időket akarunk látni, csak arra kérhetlek benneteket: *vissza a kereszténységhez!* De nem a jel-szavak, nem a demagógia, nem a szubjektivizmus, nem az önáltatás kényelmes, patópálos, pogány kereszténységhez, hanem vissza az egyetlen, az ősi, a tetterős, a bennünket egyedül meggyógyítani képes szent-istváni kereszténységhez!

Szent István szelleme.

1. Mai magyarok vallása.

A Szent Imre-évnek első előkészítő harangszava volt az, amely bennünket összehívott. Ez a Szent Imre előkészítő hét csak bevezető, utána jön a nagymisszió, Budapest összes templomaiban virágvasárnap szombatestéjétől kezdve egészen nagycsütörtökig, majd később májusban a férfiak nagy zarándoklata Máriabesnyőre. Ezzel a hatalmas lelki lendüléssel indul meg a voltaképpeni Szent Imre-ünnepségek sorozata.

Amikor ugyanis ezt a Szent Imre-hetet kiterveztem, az lebegett szemem előtt, hogy akármilyen szépnek indul is ez a Szent Imre-év, akármilyen nagy érdeklődés mutatkozik is iránta, nemcsak nálunk a Csonkaországban, hanem annak a határain kívül is, sőt messze külföldön is (Düsseldorfból és Kölnből írták pl., hogy nagy zarándoklat fog jönni tőlük és a düsseldorfi katolikus ifjúsági központ is nagyobb küldöttséggel fog hozzájuk csatlakozni; alig múlik el nap, hogy ne kapjunk a külföldről is ilyesféle nagyszerű jelentkezéseket), még sem volna elég, ha a Szent Imre-évet csak külsőleg ünnepelnők meg, mint az valami nagy és fényes nemzeti és nemzetközi keresztény demonstráció volna csupán. Nem várom a Szent Imre-évtől pusztán az idegenforgalom megnövekedését, vagy hogy talán pénz jön az országba. Nem vá-

rom és nem elégedhetünk meg azzal, hogy a Szent Imre-év csak holmi nagy parádé legyen.

Nekünk a Szent Imre-év kell, hogy sokkal több legyen. A Szent Imre-évnek az az első rendeltetése, hogy a keresztény magyarságnak, de az egész magyarságnak is, amely ezt a gyönyörű hazát igazán szereti, nagy lelki megújulására szolgáljon. Meg kell eleve-
nedniök azoknak a tradícióknak, amelyekkel a mi országunk a nemzeti és történelmi nagyság útján elindult ezelőtt 900 évvel. Életté kell válniok bennünk e tradícióknak. Kell, hogy az ország, amely részben elfordult a szentistváni gondolatok örökségétől, végre visszatérjen ehhez a szent és boldog örökséghez. Kell, hogy azok is, akik lelkileg elszakadtak tőlünk, akik belsőleg nem érzik már át a kereszténység nagy gondolatait, azokat is a Szent Imre-év magukhoz józánítsa és komolyabb, szebb elhatározásokra ébressze.

Szent Imre-év!

Tudjátok-e, magyar testvéreim, mi az, ami *legmegragadóbb* az egész Szent Imre-kultuszon?

Engem ez kap meg rajta leginkább, ez a maradéktalan odaborulás az Anyaszentegyház kebelére. Az első szent király és a fia is szentek. Ez a tegnapelőtt még nomád nép, ez a rabláshoz, portyázáshoz, perzselő hadjáratokhoz szokott nép, hogyan válik igazán és teljesen kereszténnyé, szinte máról-holnapra. Nem politikával, nem macchiavellizmussal, nem az európai keresztény hatalmak szimpátiájának a megnyeréséért, hanem meggyőződésből, ifjúi, üde, friss lendületből, szeretetből és hálából a megismert krisztusi hit és igazságok iránt és termel szenteket és boldogokat. *A háromszázéves Árpád-ház a legtöbb szentet és boldogot termelte, amit csak dinasztia valaha a világtörténelemben termelt!* Nekünk magyaroknak ez letagadhatatlan világtörténelmi büszkeségünk és nekem ez tetszik a legjobban!

A friss magyarság, az új kereszténység birodalma. Milyen törőn metszeten magyar és egyben milyen őszintén és lelkesen katolikus az a Szent István, mi-

lyen bátran, milyen meggyőződéssel írja bele az ő fiának címzett intelmeibe: „fiam, ebben az országban az első helyet foglalja el mint az állam legigazibb támasza, a római katolikus apostoli Egyház”. Így indult a magyarság az európai civilizáció útjára, így indult el a világtörténelmi nagyság útjára is! De ha ma Szent Imre az Űristen szentjeinek fényes társaságából ide tekint erre az országra, ó, vajjon mit mond ő és mit mond az országalapító király, Szent István? Vajjon hány olyan eseményen kell megakadniok, amelyek szöges ellentétben állanak az ő szent gondolataikkal és az ő szent példáikkal?

Én ezt tűztem ki e néhány napi elmélkedés tárgyául: mit mond nekünk a Szent Imre-év? Így is fogalmazhatnám: *mit üzen nekünk ebben az évben Szent Imre királyfi*. Nem akarok a fantázia szárnyán repkedni — veszem azt, ami történelmi valóság. Mit üzen az a Szent Imre, akit a történelemből ismerünk? Mit üzen az ő igézetes képe, az ő történeti egyénisége?

I.

Üzeni mindenekelőtt: emberek, magyarok! Becsüljétek meg azt, ami az életben a legnagyobb kincs. Becsüljétek, gyakoroljátok és gyarapítsátok magatokban meg az egész országban a *vallást*, a kereszténységet, az Isten hűséges szolgálatát!

Sokszáz év telt el azóta, hogy Szent Imre itt a magyar földön élt és e sokszáz év alatt a magyar sok szépet és sok rosszat is tett. A magyarok közt voltak kiváló keresztények és voltak bűnös emberek. De csak a legutóbbi kornak tartatott fenn az a szomorú kiváltság, hogy nemcsak gyakorlatban siklott le a nemzet egyszer-egyszer a kereszténység útjáról, hanem mintegy elvben és elméletben is visszautasítja azt. A középkoron át is voltak a vallásukat elhanyagoló emberek, de nem voltak *vallásellenes* emberek. Ma pedig vallásellenes irányzatban élünk, már ötven vagy száz év óta.

Itt volt mindenekelőtt a felvilágosodottság, a liberalizmus, amely azt mondotta, hogy az ember önmagának istene és az Istenre való hivatkozással nem szabad megkötni az ember szabad lelkiismeretét. nem kellenek isteni parancsok, elég az emberi törvény és főleg elég az autonóm lelkiismeretnek a törvénye. Jött ezután a szociáldemokrácia, amely azt hirdette: a mi elvünk az ateizmus, ki az Istennel ebből az országból! Ahol gyakorlatilag is érvényre jutott, ott levonja a legvégső konzekvenciákat is, úgy, mint most Oroszországban, ahol tudjuk, hogy micsoda kínzásokkal végzik ki most a papok százait és a püspököket, milyen esztelen gúnnyal és káromlással vezetnek hadjáratot az Isten ellen. Hivatalos állami pénzen kinyomtatott gúnylapot adnak ki, amelynek a címe: „Bezbozsnik“, a. m. Az istentagadó. Néhány számát magam is láttam külföldön. Leírhatatlan, hogy milyen csatornaillatú gúnnyal van ott minden előadva, ami Isten, ami Jézus, ami Szentháromság.

Arról is értesültünk, hogy például most karácsonykor ez az istengyűlölő irányzat Moszkvában azaz tetszeleg, hogy nemcsak nem engedett karácsonyt ülni, hanem minden munkásnak gyárba kellett mennie karácsonykor is, a gyermekeknek iskolába. Ráadásul pedig nagy karácsonyfákat hordoztak szét a városban teherautókon és a nagy karácsonyfák ágaira szalmából készült, egyházi öltönybe öltöztetett katolikus és pravoszláv püspökök voltak felakasztva. Másutt autókon robogó suhancok papi ruhában a fészületeket lóbálták, minden utcasarkon ráköptek stb.

Ez is olyan irányzat, amelyet Szent Imre kora nem ismert. De nemcsak liberalizmus van és nemcsak szocializmus van, hanem van egy ú. n. *modernizmus* is, amely talán még az előbbi kettőnél is furcsább, hogy t. i. egyáltalában nem tudja okát adni vallástalanságának, hanem egyszerűen kijelenti, hogy vallástalannak lenni modern. Miért nem jársz templomba? Mert én modern ember vagyok? Miért nem élsz erkölcsösen? Mert én modern vagyok. Miért tartasz fenn er-

kölcsstelen s így keresztényellenes ismeretségeket? Mert én modern asszony vagyok. Úgy látszik, a modernség maholnap már annyit jelent, mint elvtelenség és erkölcsstelenség. Már ez a szó is, hogy „modern férfi”, az embert szerfölött gyanús érzelmekkel tölti el. Az pedig, hogy valaki „modern asszony” — már közismerten azonos a könnyüvérűséggel. És hogy „modern lány”! Az már igazán egyértelmű a cédasággal és erkölcsstelenséggel, a „modern fiatalember” pedig természetesen duhaj lumpot jelent. Úgy látszik, a modernség egyenletbe hozható a minden felsőbbrendű eszmeiséget elutasító, tompaelméjű materializmussal.

Ne áltassuk magunkat. Ez a vallástalan irányzat megvan köztünk is és megmértelyezte a mi népünket is, fent is, lent is. Az értelmiségi osztályokat elbódította a felvilágosodottság jelszavával, sajtóval, irodalommal, színházzal, amelyek lábbal tapossák a hitet és a keresztény eszméket. Az alsóbb néposztályokat pedig azzal bódította el, hogy emberek, csak akasszuk fel a papokat és akkor mindjárt jut mindenkinek föld és pénz elég.

Vannak, akik magukat vallásosaknak képzelik, de *vallási életüknek ugyancsak kevés nyomát* látjuk. Budapesten van vagy 250.000 zsidó, vagy 150.000 protestáns és vagy 600.000 katolikus. A 600.000 katolikusból ugyan mennyi végzi el a húsvéti gyónást, hány jár rendszeresen vasárnapi misére, hány tartja meg a böjtöt vagy a pénteket, hányan vannak vajjon, akik állandóan katolikus hitéletet élnek? Hála Istennek sokan s mindenesetre sokkal többen, mint 20—30, vagy 50 évvel ezelőtt. Azonban hányan vannak, akik mind ezt nem tartják meg, hanem részben vagy teljesen vallástalan életet élnek! Ők maguk nem tudják megmondani, miért. Legtöbb esetben azért, mert a hatodik paranccsal nem tud meglenni, vagy mert a hetedik paranccsal áll hadilábon. És így tovább... Ha azonban valaki mégis nekikényszeredik a mélyebbre ható gondolkodásnak, hogy *megkeresse vallástalan-*

sága okát, szebbnél-szebb magyarázatokkal áll elő. Az egyik pl. azt mondja, hogy azért nem vallásos, mert ő felvilágosodott ember és a vallás merő babona, márpedig ő nem akar babonás lenni.

Nem akarok rögtön azzal felelni, hogy ugyanakkor minden felvilágosodottságod mellett is félsz a 13. számtól, nem szeretsz pénteken utazni, vagy pap-pal találkozni stb. Nagyon sokszor épp ezek a „felvilágosodott” emberek a legbabonásabbak és mennyi pénzt hordanak a kártyavető javasasszonynak. Erről azonban ne is beszéljünk.

Igaz-e, hogy a vallás a felvilágosodottság ellentéte és hogy a vallás merő babona? Ellenkezőleg, a vallás a legtökéletesebb felvilágosodottság. A vallás ugyanis nem más, mint felszállás a lélek és az emberi értelem legmagasabb régióiba. A vallás nem csupán évszázadokban, hanem örökkévalóságokban és végtelenségekben gondolkozik. Nem hajol meg a politikai nézetek vagy a tudományos divat előtt, hanem csakis az Isten előtt! A vallás a legmagasabb szellemi élet, a vallás a fénybe, az Isten világosságába való felérkezés. Hogy lehet ezt sötétségnek, babonának nevezni?

Viszont kétségkívül szembeszökő az — mondják —, hogy a vallásos emberek sokszor babonásak. — Feleletül: megengedjük, hogy vannak emberek, akik a vallást helytelenül értelmezik, még helytelenebbül alkalmazzák a saját életükben és babonasággal torzítják a legszebb, legfőlegelőbb, legfelvilágosodottabb gondolatokat. Ám mi következik ebből? Vajjon a tölgyön, a cserfán nem lehet élősdi? Vágjunk ki mostmár minden tölgyfát csak azért, mert az erdő fáin élősdiak is akadnak? A virág is nemcsak a méhet táplálja, hanem a darazsakat is. Ezért mostmár pusztítsuk el az Isten gyönyörű kertjét, a virágos mezőt, mert az a darazsoknak is ad táplálékot? A vallás mellé is oda-lopódzik élősdi a babona. Tudatlan, dőre emberek babonaságot visznek épp oda, ahol pedig semmi helye a babonának. Következik-e ebből, hogy a vallást akár

mint igazságrendszert, akár mint életrendszert vessem el, irtsam ki, agitáljak az ellen, ami annyi embernek boldogságot adott s ad?

A vallás nem babonaság. Ellenkezőleg, épp a *valástalanság a tulajdonképpeni babona*, mégpedig velejégig, lényegénél fogva! Nemcsak úgy, amint futólag említettem, hogy a vallástalan emberek sokszor milyen apró babonák rabjai, mint pl. a 13. számtól való irtózás, meg hogy nem lesz szerencséje, ha pappal találkozik stb. De ettől eltekintve, a vallástalanság igenis lényegében babona. Mert a legnagyobb világrejtélyek megoldására kénytelen egészen gyermekes dadogásokkal felelni és dajkameséket elhinni és elhitetni. Mi más pl. a monizmus, mint bölcselkedéssel szalonképessé tett nagy dajkamese? Mi más a túlzó darwinizmus? A tudományos okoskodás eltörlése, a „miért” kérdésének eltörlése és a végső ok az Isten helyébe a véletlennek odaállítása? Hisz ez maga a megtestesült babonaság!

És milyen babonás félelemmel ragaszkodnak a vallástalan emberek ezekhez a mindenfelől régóta megcáfolt erőlködésekhez! Egyikük klasszikus őszinteséggel meg is vallotta egyik híres beszédében, hogy ha az ember csak a legkisebb koncessziót is teszi pl. a célszerűségi istenérvnek, akkor „el kell süllyednünk”, ha elismerjük a rendet a természetben, akkor „nekünk, a mi istentagadó ateizmusunknak menthetetlenül vége”. Még nem találtuk meg a módját, hogyan lehetne kibújni a célszerűségi gondolatból — vallotta tovább —, de már csak az a halvány lehetőség is, amelyet a Darwin-féle elmélet nyújtott, bármennyire gyenge, de utolsó szalmaszálnak megfelel, hogy abba kapaszkodjunk bele, mert ha választani kell a hajótöröttnek az elsüllyedés és a szalmaszál között, a szalmaszál még mindig jobb. A vallástalan ateizmus ugyanis kénytelen mindig szalmaszálba kapaszkodni és ezeket a szalmaszálakat erős és hatalmas hajónak nézi csak azért, mert babonás és nem meri elfogadni az

egyetlen észszerű, az egyetlen logikus megoldást, a végokot, a Teremtőt.

Valóságos cirkusz a modern filozófiának mindaz a kísérlete, amellyel az Istent ki akarta küszöbölni s fölöslegessé tenni a világból. Az egyik támadja a másikat, a másik cáfolja az egyiket. Minden bódében más és más próféta ordítja s kínálja a maga egyedül üdvözítő tökmag-filozófiáját. Egymást szidják ma is, mint ahogy szidták Kantot és Hegelt, mint ahogy Schopenhauert valamennyi szidta, ő viszont az összes többieket. Kész komédia ez! És még ma is azzal jönnek egyesek, hogy nem ez, hanem a vallás babona...

Mások azután azzal mentegetőznek, hogy ők azért nem vallásosak, mert *vallás nélkül is egészen jól megvan az ember*. Kétségtől, vallás nélkül az ember lehet palotáknak és részvényeknek ura, lehet terjedelmes földbirtokoknak gazdája. Vallás nélkül az ember lehet jó énekes, kitűnő hegedűvirtuóz; vallás nélkül az ember nagyszerű politikai karriert is csinálhat. Vallás nélkül lehet valaki igen csinos, igen kellemes és szellemes világfi vagy nagyvilági hölgy; vallás nélkül nagyszerűen lehet mulatni, dorbézolni, lehet táncolni, házasságokat és boldogságokat törni, lehet vígan is élni, vallás nélkül igen kövérre is lehet hízni!

Ám vallás nélkül *egész embernek* lenni nem lehet, s ha te azt mondod, Testvérem, hogy vallás nélkül is jól megvagy, akkor ezzel észrevétlenül is nagy szegénységi bizonyítványt állítottál ki magadról. Lehet, hogy megvagy testileg, de nem vagy jól lelkileg. Ha ugyan van hely rá lelkedben, ha a lelkedben egyáltalán vannak még mélységek, ha vannak még nemezebb gondolataid és érzelmeid, akkor bizony ott égnek az örök problémák: a „honnán”, a „hová” és a „miért” kínzó problémái. Ember! Te ezekre választ nem adsz? Hiszen akkor nem ember, hanem emésztőgép, járkáló éhség vagy!

Megvagyok vallás nélkül! Ez a fenhéjázó kifogás épp olyan, mintha valaki lenge nyári ruhában menne

ki az udvarra fagyos télben és azt mondaná: megvagyok télikabát nélkül is. Igen, megvagy júliusban és augusztusban, de ha eljön a január vagy február, megleszel-e akkor is?

Megvagy vallás nélkül is és a lelked minden aspirációjának eltompításával nagyszerűen megélsz, megélsz akár száz évig is... és azután...? Testvér, meddig leszel meg olyan nagyon jól vallás nélkül? Meddig leszel meg Isten nélkül? És ha majd egyszer az Úr maga elé szólít és számon kér, hogy teljesítetted-e vele szemben az ő jóságaért fiúi kötelességeidet, a hálát, szeretetet, imádságot, az ő szentségeinek a használatát, — vajjon akkor is azt mondogod, hogy vallás nélkül nagyon jól megvoltál? Félek, hogy akkor az Örök Igazság azt fogja mondani neked, amit mondott az evangéliumi dúsgazdagnak: „Fiam; jusson eszedbe, hogy elvetetted javaidat életedben, tehát most itten gyötrődnöd” kell és „kínlódnod e lángban” (Luk. 16, 24—25).

II.

Akadnak szép számmal olyanok is, akik azt mondják, hogy a vallástalan embernek épp olyan jól megy a dolga, mint a vallásosnak, sőt még jobban. A *vallástalannak sokminden sikerül*, azért inkább ők is vallástalanok lesznek. — Csakhogy ez hiú állítás! Megengedem, hogy a vallástalan embernek könnyebb, de csak bizonyos fokban. Könnyebb a sora, mint a vallásosnak, mert túlteszi magát a parancson, az erkölcsön, az isteni tilalmakon, sőt a rosszak még bizonyos támogatásban is részesítik. Jól tudjuk, hogy néhány esztendővel ezelőtt még Budapesten is úgy volt, hogy aki szabadkőműves lett, akármilyen üresfejű is volt, egyszerre a legjobb állásokba dugták be, vagy híres akadémikust csináltak belőle csak azért, mert szabadkőműves lett! A vallástalanságból tehát lehet valakinek haszna is. Azonban megint csak azt mondom: vajjon te csak kényelmeskedő emésztőmasina vagy? Csak test van? Lélek nincs? Igazság nincs? Szeretet, béke,

harmónia — mind nincsen? És nem veszed észre, hogy éppen és egyedül csak a vallástalan emberek közt mennyi a könyörtelenség, a szívtelenség, más igazának, becsületének letiprása, más állására, kenyerére való irigy tülekedés? Hiszen nincs szemükben tilalom, nincs fék, mely megzabolázná őket! Előttük nincs Isten, akitől rettegniök kellene! Ha Isten van, akkor bezeg nem mondhatod, hogy te vallás nélkül még jobban boldogulsz, mint vallással, mert akkor állandóan annak a szörnyű tudatnak kell üldöznie téged, hogy a Legnagyobb, Legfölségesebb, a Mindenható az én ellenségem, mégpedig épp az én saját bűnöm folytán.

Mások meg azzal mentegetődznek, hogy hiszen én vallásos volnék és az is vagyok egy kicsit, de tetszik látni a *vallás úgy elrontja az élet örömeit*. Folyton odalép az ember útjába és azt mondja: ezt ne tedd, azt nem szabad. Mikor én mások zsebéből szedem ki a magántulajdont, akkor a vallás azt mondja: ne lopj. És mikor az én saját érzékiségemet akarom szabadjára engedni, akkor a vallás azt mondja: ne paráználkodjál! Bizony, a vallás elrontja az élet örömeit! Mikor már az ötödik pohárkát hajtom fel és kellemes bódulat vesz erőt rajtam, akkor a vallás menten holmi mértékletességre és józanságra int. Aztán itt van egy fiatal katolikus leány, aki most jól férjhez mehetne, persze az illető nem katolikus ugyan, de ami a fő: pénze és jó állása van, jónevű ember is. Egyszerre csak jön a vallás és azt mondja: vegyesházasság csakis akkor lehetséges, ha a nemkatolikus fél reverzálist ad. Csakhogy az érthetetlenül nem hajlandó erre. Hát nem lehet boldog az a leány, dobja el talán szerencséjét? Vagy itt van egy „vénleány“, aki így kesereg: nem mehetek már férjhez, mert hiszen már 33 esztendő vagyok — igaz, hogy csak huszonhetet vallok be —, de ha most nem nyúlok a szerencse után, vége! De a vallás elmar ettől a szerencsétől, mert tiltja, hogy elvált emberhez menjek, más pedig nem akad... Bizony, ilyen dolgok bőven adódnak az életben.

Igaz, a vallás nagyon sokszor elrontja az ember-

nek — talán ne mondjuk, hogy — az örömét, hanem a hajlamát bizonyos kedvesnek képzelt és előnyösnek látszó dolgok iránt. Nem is csoda, hiszen a bűn is mint valami angyal mutatkozik. „Ez nem is csoda, hiszen maga a sátán is a világosság angyalának tettei magát... Végük meg fog felelni cselekedetüknek!” (II. Kor. 11, 14). A rossz mint valami szeráf áll előttünk: egyszerre azt hisszük, hisz az nem is olyan nagy eset és a bűn semmi!

Mit feleljünk még erre az általános ellenvetésre? Először is tisztázni kell, *miben is rontja el az örömet a vallás?* Bizony csak a rosszban. Az ember természeténél fogva hajlik a rosszra és aki a saját természetének rosszra való hajlandóságát mindenképpen követni akarja, az bizony semmi tekintetben se lesz se jellemes, se becsületes, se boldog és szerencsés. A rossz hajlandóságok kielégítéséből származik ugyanis a legtöbb katasztrófa, a legtöbb meghasonlás. Napokig, talán hetekig kellemes a bűn, de mégis fulánkot hagy a lelkedben még akkor is, ha nem vagy vallásos. Önmagadat kell lenézned miatta, önmagad előtt veszíted el a becsületedet. Nem mersz lelkiismereted tükrébe nézni, nem mered önmagad lelki ábrázatát figyelni, mert tudod, hogy valami azért nincs rendben. Talán ez béke?

A vallás elrontja az élet örömeit! A tiszta örömeket sohasem rontja el. Mindenfelől helyesen megkonstruált és ellenőrzött, tehát minden tekintetben nemes örömet nem rontja el a vallás. Ellenkezőleg, a *vallás hozza a legtöbb örömet az életedbe*. Hol van a legtöbb életöröm? Merem állítani, a vallásos embereknél. Lehet, hogy szegények, hogy éheznek és hogy egész télen át nem fűtenek, mint pl. az Örökimádás-apácáknál. A kármeliták ágyban sohasem alusznak, hanem csak deszkán s nézzétek meg, ők a legboldogabbaknak tudják magukat. Lisieuxi kis Teréz elsorvad, a betegség megöli, csupa szegénység, csupa vezeklés ez az édes, ártatlan kis angyal és korán hervad a sírba, hervadása liliomhullás volt, ártatlanság képe s nézzétek

arcképét! Micsoda mosoly, micsoda derű, micsoda öröm, állandó ujjongás és hozsanna az élete, csupa muzsika a lelke, repeső költészet minden szava...

Nem igaz tehát, hogy a vallás elrontja az élet örömet, csak a szennyes, csak a mérgezett örömet veti el, ám helyette ad sokkal szebbet, tisztábbat, egész életet s lelket kitöltőt. Örömet, amely a paradicsom maradványa és a mennyország előíze.

III.

Vannak azután olyanok is, akik tiltakoznak az ellen, hogy őket bárki is az előbb említettek közé sorozza, merthogy ők vallásosak, azonban ők a vallásban nem valami kész sablont képzelnek: katekizmust, hitigazságokat, parancsokat, szertartásokat, papokat, Egyházat, misét... Nem, hanem én magamnak úgy megkonstruálom — mondják ők —, ahogy azt én jónak látom. Amit megérték, amit belátok, azt én szívesen követem is, de hogy én beálljak olyan glédába, ahol nekem parancsoljanak, hogy hogyan imádkozzam, mit higgyek, azt már nem. Hiszen nem vagyok én kisgyermek, hogy parancsolgassanak. Én *magam állítom össze az én hittételeimet* és magam határozom meg az *én* erkölcseim törvényeit.

Ebben a felfogásban mindenekelőtt bizonyos nem is csekély *önteltség* van. Az ilyen ember szörnyen nagynak képzei magát. Nem is tudja, minő szó az, hogy valaki saját maga konstruálja meg a vallását? Ebből az következik, hogy az ilyen ember bölcsebbnek képzei magát az emberiség nagy gondolkodóinál, a nagy bölcselőknél és hittudósoknál, akik az apostoloktól kezdve két évezreden át a keleti és nyugati egyházakon, a skolasztikusok korának a nagy gondolkodóin, Aquinói Szent Tamáson keresztül egészen a modern korig a krisztusi vallás tételeit tanulmányozták. És nem is szégyenli bevallani az ilyen, hogy ő pedig mindezeknél sokkal bölcsebb. Ami ezeknek jó volt, az Káposzta Flórián sóhivatali díjnoknak nem elég?

Azoknak az eszméknek nem tudsz meghódolni, amit ezek térdenállva tanulmányoztak... Nem tudsz meghódolni egyszerűen azért, mert olyan szédületes problémákra lelsz ott, hogy nincs a világon olyan zseni, aki azokat egymaga végig tudná tanulni. És hol vagy te a zseniségtől...

Az orvostudományban lehetetlen, hogy ma valaki igazán „doctor universae medicinae — az egész orvostudomány tudósa” legyen, mert az ma már nem fér egyetlen embernek sem a fejébe, hanem mind szaktudományokra oszlik. A vallásra sokkal inkább áll ez, mert sokkal messzebb ágazó tudomány. Szent Tamás, Szent Ágoston, ha ma élnének, még talán ők sem tudnák áttekinteni az egész mai nagy hittudományi kutatást. Most jössz te és azt mondd, hogy neked ez mind semmi, te játszva megoldod ezeket a súlyos problémákat! Szentháromság, örökélet, egyháztörténeti kérdések... neked mind semmi. Ezeket tanulmányozás nélkül, vagy csupán egy pár újságcikk elolvasása után egyszerűen megoldod, mint az egyszeri falusi bíró, aki így kezdte meg a tanácskozást: atyafiak, ezt én így mondom, aki másképp mondja, az számár... hát kendtek mit mondanak?

Nem gyermekes önteltség ez, nem gyermekes túlbecsülés? A vallás problémái sokkal nehezebbek, hogy ahhoz még a legnagyobb világzseni is pusztán a maga tanulása alapján döntő módon hozzászólni tudjon... Itt csak egy tekintély van, aki előtt azonban meg kell hajolni és ez — az Isten.

Én magam is tartom magam olyan önálló embernek, mint bárki más. A pápa őszentségét rendkívül okos embernek tartom, a hercegprímást is, a nagy hittudósokat is. Aquinói Szent Tamás, Ágoston és Jeromos roppant lángelmék, de nekem ezeknek a lángelméje még mindig nem elég. Én nem azért hódolok meg előttük, mert okos vagy nem okos emberek voltak, hanem azért, mert az Isten mondotta, hogy amit az Egyház tanít, azt ő tanítja! Erre meghajolni igazán nem szégyen, ez az egyetlen nagy tekintély, ami előtt

leborulni annyi, mint a fellegekbe szállni, a magasságok magasságában élni.

Vannak, akik a vallást két részre felezik. Szerintük a vallásban vannak fontos dolgok, ezek a belső dolgok, de aztán vannak *külsőségek*, *amik a gyermekeknek, vagy az öregasszonyoknak jók*, akik nem is tudnak úgy elmélyedni ezekben a filozófiai és vallástörténelmi kérdésekben. Az egyszerű lelkeknek persze, hogy ilyen kell. Én azonban nem szorulok rá. Ami komoly, súlyos dolog van a vallásban, azt elismerem. Én az Istent imádom, elmondok egy-egy Miatyánkot is, de már hogy én vasárnap misére menjek, meg ezek a gyónások, — ez már mind-mind lényegtelen külsőség.

Erre nyilvánvalóan azt kell mondani, hogy ha pedig egyszer az Úristen parancsol, akkor engedelmeskedjél, mert az Úristen nem tűr ellentmondást. Ha mégis azt mondanád, hogy te komoly és olvasott ember vagy, tehát nem hódolsz meg, akkor bizony számolj azzal is, hogy menthetetlenül elvesztél. Esztelen dolog, hogy ahol az Isten parancsol, ott a te kis spájz-filozófiáddal jöjj elő s az Úristent ilyen kétkrajcáros bölcsességgel próbáld kifizetni. Az Isten szól, parancsol és ha ő külsőségeket is rendelt, nagyon jól tudta, miért teszi. A gyónás nemcsak a vénasszonyoknak jó, azoknak talán úgyis alig van mit gyónnia, hanem éppen neked van rá szükséged. Neked, aki talán már húsz éve nem gyóntál; neked, aki húzódozol a gyónástól. Annak kell ugyanis elsősorban a gyónás, aki fázik tőle, mert épp ez mutatja, hogy szüksége van rá. Ha parancs, akkor parancs és semmiféle kibúvónak helye nincs!

Nem kell hozzá túlságos elmeél, hogy belássuk, hogy a külső parancsoknak szintén végtelen nagy jelentőségük van, éppen a belső cél érdekében, a belső áhítat és istenszolgálat érdekében. Bárki megteheti azt, hogy a kocsmában söröskancsók mellett imádkozzék. De ha nincs előírva a templombajárás, hanem mindenki a söröskancsók között akar imádkozni, a

vége az lesz, hogy a kancsó megmarad, az imádság azonban nem. Felületes ember szokott ilyeneket mondani, hogy nála elég a bensőség.

A külső előírások, a szertartások és főleg a szentségek azok, amelyek a valódi, igaz vallásosságot megőrzik. Kétségtelen, hogy ahol a külsőséggel nem törődnek, ott hovahamar meghal a belső lelkiélet is.

Valaki aztán azt mondja, hogy a mise oly unalmas, a prédikáció oly száraz és amit a pap mond, azt úgylis tudom már régen, a gyónás pedig olyan megalázó... Ezekre az ellenvetésekre később bőven válaszolunk, most csak ennyit mondunk: ha neked a mise unalmas, abban te vagy a hibás. Ha pedig a prédikáció is unalmas, ketten vagytok hibásak: a szónok is, meg te is, mert ahol üres a lélek, ott jöhet a szónoklataival egy Szent Pál is, mégis unalmas lesz. Egyébként nem szabad feledni, hogy a prédikációk nem amolyan szórakoztató hanglemezek, hanem az Isten ígéje mihozzánk. A legunalmasabb prédikációból is ezért tud kihámozni értékes lelki hasznót a mélyreható ember. Végül azt mondják még, hogy a vallás az embert megfosztja méltóságától. Feleletül tudni kell, hogy ugyanezt a gondolatot különböző változatokban rendkívül serényen találja elénk az egész modern bölcsekedés. Az ember nem hódolhat meg Isten előtt — hirdetik —, mert ezzel önmagát alacsonyítja le; az ember csak önmagának lehet irányítója, zsinórmértéke és erkölcsi törvénye. Önmagunk termeljük az erkölcsöt, önmagunk állítjuk fel az erkölcsi zsinórmértéket.

Micsoda balga beszéd! Nem igaz, hogy az Isten szolgálása lealázó volna, mert hiszen Istennek szolgálni annyi, mint uralkodni! Uralkodni elsősorban — *magunkon*, hisz a vallás sok önmegtagadást követel. Nem értem, hogyan lehet épp a mi korunk annyira hipokrita, hogy még mindig *önistenítésről* álmodozik. Mindig embert meg kultúrát emlegetünk és a vége az lett, hogy itt valóságos tömegmészárlás folyik és a dicső ember, az új isten egymásnak a torkát tépte négy

esztendőn át . . . És tízmillió halott fedte a csatatereket, százmillió ember lett árva vagy özvegy vagy vesztette el valakijét, aki hozzá közel állott. Isten vagy-e, te ember, aki nem tudsz még *magadnak* sem parancsolni? Nem tudsz uralkodni magadon, te, aki belefekszel minden pocsolyába; ember, aki magadra szedsz minden rabláncot; ember, aki fenevaddá alacsonyítod magad! Ember, csakugyan azt hiheted hát, hogy te isteni jogokat vindikálhatsz magadnak?

Szent Imre királyfi, mily nagy voltál te és sohase nagyobb, mint amikor az Isten előtt térdeltél! Szent Imre, a te nagyságod lebegjen a mi szemünk előtt: a lélek nagysága, az Istenhez szálló vallásos lélek lendülete, ez legyen a mi ideálunk! Mert ez a béke útja, mert ez az erkölcs útja, mert ez a szeretet útja, mert ez a becsület útja és mert ez a nagyság útja embernek s nemzetünknek egyaránt.

2. A hit embere.

Szent Imrét, a mi kedves ifjú szentünket, nemcsak mint a vallásosság, hanem mint a hit emberét vegyük közelebből szemügyre. Mint a hit emberét. A vallás és a hit ugyanis nem azonos fogalmak. A vallás t. i. az Isten *elismerése* és szeretése általában, vagyis mindaz, ami az Istenhez köt. A hit pedig nem más, mint az isteni *kinyilatkoztatások igaznak tartása*. Tehát jóval több, mint a vallás. Vallása van minden teistának is. A teizmus, amelyet főleg az angolszász és a német szabadkőművesség propagál, abban áll, hogy valaki tudja, hogy van Isten, aki a világ Teremtője, vagy legalább is Építőmestere, de hitre nincs szüksége még a legjámborabb teistának sem. A hit ugyanis a *kinyilatkoztatott igazságoknak* ránk kötelező igazság gyanánt való *elfogadása*.

A hit abban áll, hogy amiről meggyőződöm, hogy az Isten kijelentette, kinyilatkoztatta, azt én föltétlenül el is fogadom. Azt én oly igaznak tartom, mint a saját létezésemet. Ahogy nem kételkedem a Nap vilá-

gosságában, ahogy nem kételkedem a magam létezésében, ahogy nem kételkedem ennek a tarka világnak existenciájában, épúgy, sőt bizonyos szempontból még nagyobb szilárdsággal és megilletődött komolysággal tartom és vallom igaznak feltétlenül reális biztosságú dolognak mindazt, amit Isten kijelentett, amit Isten tanított, amit a kinyilatkoztatásban velünk közölt és amit Egyháza által autentikus módon, hitelesen élénk tár. Tulajdonképpen ez a hit.

Ilyen alapról nézve *Szent Imre valóban a hit embere, sőt a hit hőse*. Oly kevés az, amelyet a régi krónikák megőriztek róla, de az a kevés is át meg át van szöve a hitnek fénylő aranyfonalával. Csak egyre emlékezzünk, az ő szüzességi fogadalmára, ami egy trónörökösnél, atyja egyetlen fiánál különösen sokat jelentett. Trónörökös, aki szüzességet fogad! Lemond arról, hogy a trónon majdan az ő ivadéka követhesse, sőt az akkori idők felfogása szerint már az is, hogy egy királynak nem volt gyermeke, bizonyos fokig népszerűtlenné tehetette őt. Nézzétek ennek a daliás, délceg magyarnak, Szent Istvánnak és az egész Magyarországnak reményét, ezt a hősies ifjút! Egyszerre szüzességet fogad. Erre egy modern ember azt mondaná, hát nem ment el az esze? És Budapesten volt is egyszer egy szomorú emlékű szabadgondolkozó képviselő, aki valami 30 évvel ezelőtt azt írta egy ujságban, hogy „nekünk nem kellenek az ilyen hülyék, mint Szent Imre”. Nem terjeszthette azonban sokáig a hősgyalázó elveit, mert e cikke után egy évre meghalt.

A modern felfogás szerint talán igaza volt neki, bár ma szalonképesebben ezt legalábbis döreségnek mondanánk. A modern kor és a szüzességi fogadalom! Hisz ez magában is olyan nonszensznek hangzik sok modern ember fülében. Azonban Szent Imre a hit embere volt, teljességgel a hit alapján állt, nem vette tréfának, amit a hit tanít, hanem igen komolyan vette és tudta, hogy a mennyország sokkal több mint a földi ország, sokkal több mint bármelyik földi királyság. És amikor a veszprémi templomban éjtszakai

imádkozása közben égi szózatot hallott, hogy a legkedvesebb ajándék, amit ő az Istennek adhat: a szűzesség, — Szent Imre azon helyben, rögtön felajánlotta fogadalommal az Istennek teste-lelke örök szűzességét. Mert hitt és mert a hívő ember szemében a mennyország legalábbis olyan valóság, mint a Föld, sőt nagyobb és biztosabb, örökebb és értékeesebb.

Szent Imre csakugyan a hit embere volt! Itt érdekes elmerengnünk azon, hogy viszont milyen hitgyengék és ingadozók vagyunk mi, a mai kor gyermekei, ősmagyar eleink késő unokái. Sokszor még azok is, akik szeretnének hinni és szeretnének vallásos életet élni.

I.

Hogyan is történt ez a hitbeli elhidegülés? Hiszen évszázadokon át, mikor Európa fokozatosan keresztény hitre tért, mindenütt olyan eleven, olyan igazi katolikus hitélet volt. Az emberek ugyan nem voltak mind szentek, nem volt az valamennyi csupa Szent István, meg Szent Imre, meg Szent Erzsébet. Akkor is voltak csélcsep, könnyelmű, mulatozni, dorbézolni vágyó duhajok, igazságtalan, kegyetlen, önző, féltő emberek, de általában a közfelfogás, a közviselkedés az eleven hit jegyében állt. Ez így tartott körülbelül félezer éven át addig, amikor a reneszansz idején felébredt az emberekben a pogány kultúrák túlságos rajongása és amikor odáig jutottak a nagy álmélkodásban, hogy az Olympus mégis csak szebb volt, mint a Golgota. Olympus a maga házasságtörő és iszákos isteneivel és ledér istennőivel ugyanis sokkal kegyelmesebb krédónak ígérkezett nekik, mint a Megfeszítettnek hitvallása, aki eljövendő lesz ítélni eleveneket s holtakat. Egyszerre megindult egy nagy szellemi s erkölcsi forradalom, amely a hitet kezdte nyügnék érezni. Nyomtalanul elmúlt volna ez az áramlat is, ahogy annyi más áramlat elmúlt már a történelem folyamán, de akkor jött a XVI. század egyházforradalma, véres vallási lázadása, a hitújítás.

Érdekes e szempontból, hogy maguk az ú. n. hit-
 újitók még a hit alapján álltak. Nem lehet ugyanis
 azt mondani, hogy Luther vagy Kálvin egyszerűen
 csak forradalmat akartak volna csinálni, vagy egye-
 nesen a hitet akarták volna az emberek szívéből ki-
 tépni. Merő tévedés volna ilyet állítani. Ám egészen
 bizonyos, hogy azok közül nagyon sokan, akik aztán
 melléjük álltak, akik hitújítók jelszavait követték és
 főleg az akkori kor fejedelmei bizony nem a hitet
 keresték, hanem ezek az új jelszavak pusztán nagy-
 szerű alkalomnak ígérkeztek arra, hogy politikai és
 önző célokat valósítsanak meg, hogy az új vallás nevé-
 ben függetlenítsék magukat, pl. Németországban a csá-
 szár fennhatósága alól, hogy az egyházi javakat az-
 után könnyebben ragadhassák magukhoz, hogy félre-
 lökjék az előttük állandó tilalomfaként meredő egy-
 házfegyelmet. Nagyon sok fegyelmet ünt pap és szer-
 zetes csatlakozott hozzájuk és ezek terjesztették el
 először csak az ú. n. új hitet, később igen nagy mér-
 tékben a hitetlenséget is.

Angolországban egyenesen politikai szempontok,
 egy törvénytelen származású királynénak minden-
 áron trónhoz való ragaszkodása volt az, ami először
 csak elszakadást akart Rómától, de aztán logikus kö-
 vetkezményként lassankint megindította azt a szellemi
 áramlatot is, amely az angol filozófián keresztül las-
 san a teljes hitetlenségbe vészett. Így született meg
 Európaszerte a hitnek az ellenzéke, megszületett és
 támogatást talált a fejedelmi udvarokban a *modern*
pogányság. Az állami abszolútizmusnak is nagyszerű
 szolgálatokat tett és ezért támogatást kapott tőle ez
 a hitellenes filozófia, hitellenes szépszemlélet, erős-
 szemlélet, felvilágosodottság és száz más néven
 jelentkező modern hitellenesség, amely azután pergő-
 tűz alá fogta a hitet. Lassankint meghódította az egye-
 temeket, meghódította a kultúra központjait, meghó-
 dította az irodalmat, meghódította a sajtó igen nagy
 részét, meghódította a közintézményeket, meghódította
 a parlamenteket és így érkezünk el Szent Imrétől máig.

Ma az a helyzet, hogy rengeteg ember még az Istenben sem hisz, de legalábbis nem hisz az Isten kijelentéseiben, szavaiban, kinyilatkoztatásaiban. Nem hisz Jézus istenségében sem, vagy nagyon zűrzavaros fogalmai vannak róla.

Amerikában talán 50 milliónál is több már az ú. n. felekezetenkívüliek száma, akik már nem is kereszteltetik meg gyermeküket, akik alkalomadtán szavalnak is a vallásoktatás eltörlése és egyáltalán minden vallási mozgalom s minden vallási élet és intézmény ellen. Igen, ma már ott vagyunk, hogy *minden egyes embernek kemény küzdelmet kell folytatnia a hitéért*. Elmúltak azok az idők, amikor nagy tömegek és országok mint kompakt egységek voltak az Egyház hívei. Ma már az Egyháznak csak egyenkint vannak, igaz hogy roppant nagy számban, de mégis egyéneként vannak hívei, mert minden egyes embernek magának kell választania a hit és hitetlenség között.

Hit és hitetlenség! Jézus Krisztus szavai szerint semmi sincs oly fontos, mint a hit: mert „aki nem hisz, elkárhozik!” (Mk. 16, 16). Az evangéliumból tudjuk, hogy amit Jézus a legnagyobb elismeréssel szokott dicsérni, az mindig az élő hit, amiért pedig a legélelkebb korholó szavakat intézi egyesekhez, az nem más mint a hitetlenség. Mihelyt valaki nem hisz, az az ő szemében elkárhozott. Roppant nagy következményű pedig Jézus szava: „aki nem hisz — úgymond —, az Isten egyszülött Fiában, már megítéltetett!” (Ján. 3, 18). Azt nem kell majd még külön is elítélni az ítélet napján, az már úgyis el van ítélve, az már örökre elveszett, hacsak meg nem tér.

Szent Pál is, Krisztus gondolatainak ez a hűséges interpretátora szintén kategorikusan jelenti ki, hogy „hit nélkül pedig lehetetlen Istennek tetszeni” (Zsid. 11, 6). Micsoda nagy baj tehát az, hogy ma olyan sokan vannak hitetlenek még a névleges keresztények között is! De nagy baj az is, hogy még a hívőknek a hite is sokszor olyan ingatag, sokszor olyan változó és oly kevésbé teherbíró.

II.

Ha egyenkint kérdezzük az embereket, hogy vajjon te, testvér, aki talán sohasem jársz szentmisére, aki szinte irtózol a templomtól, aki túlteszed magad minden vallási és egyházi előíráson, aki káromlod az Istent, gúnyosan beszélsz róla és az ő törvényeiről meg az ő Egyházáról és papjairól — ha megkérdezzük —, vajjon *miért nem hiszel*, akkor megint különböző válaszokat kaphatunk.

Az egyik azt adja magyarázatul, hogy *mert a hit megaláz*. Márpedig én azt fogadom el — úgymond az ilyen —, amit magam is belátok. A hit csak holmi babonás regék gyűjteménye, ebbe szó nélkül belenyugodni, ezt csak fejhajtva elfogadni, mint ahogy az elemi iskolában a kis gyermekek elfogadják a hitoktató ajkáról, — rám nézve nagyon is megalázó.

Válaszul készséggel megengedjük, hogy bizonyos esetben a te hited megalázó lehet, ha t. i. egyszerűen csak azért hiszel, mert gyerekkorodban úgy tanítottak. Csakhogy ez még nem elég! Azért hinni, mert gyerekkorodban erre tanítottak, bizony túlságosan gyermekes dolog, ami nem illik okos felnőtt emberhez. Hiszen akkor ebből az is következhetnék, hogyha véletlenül kálvinistának neveltek volna, vagy hottentottának, akkor most époly konokul ragaszkodnál a hottentotta dogmákhoz pusztán azért, mert úgy nevelődtél. Ez pedig igazán nem méltó racionális emberhez! Ha ellenben azért hiszel, mert bármikor *meggyőződhetsz* hited igaz voltáról, mert történelmi, régészeti és bölcséleti okok odakényszerítenek, hogy felismerd itt a mindenttudó és igazmondó Isten kinyilatkoztatását, hogy felismerd, hogy nem pusztán az én édesanyám vagy hitoktatóm beszél, hanem itt az Isten szól s az Egyház által Jézus beszél és ő mondja ezt meg ezt, — ha te így és ezért hiszel, akkor bizony erre igazán nem lehet azt mondani, hogy megalázó. Igen, megalázó volna, ha Jézus nem volna az abszolút

igazság, vagy ha az Isten nem annyit jelentene, mint az igazságot elérni.

Kinek hiszel? Embernek? Szó sincs róla! Még amikor az Egyháznak hiszel, akkor sem embernek hiszel. Az ember csak követe, hirdetője az isteni kinyilatkoztatásnak. Meg van bízva vele, mert a törvényes egyházi tanítóhivatal örökölte az apostoloknak szóló parancsot: „menjetekek és tanítsatok minden nemzetet!” Aki pedig ennek tanításában hisz és megkeresztelkedik, az az üdvösség útjára lép. De akkor sem az emberi tekintély az, ami miatt hiszel. A pápának nem azért hiszek, mert ő rendkívül képzett ember, mert okos és szentéletű ember, hanem kénytelen vagyok hinni neki akkor is, ha sem nem nagy tudású, sem nem képzett, sem nem szentéletű, mert benne és rajta keresztül Jézusban hiszek, hiszek az Istenben, aki őt jelölte ki az én tanítómesteremül és aki ő általa szól hozzám.

Isten előtt meghódolni tehát nem lealázó, hanem nagyon is jogos megalázkodás a végtelen felség és cáfolhatatlan igazmondás előtt.

Azonfelül, amikor te, testvérem, hiszel s igaznak vallod mindazt, amit Krisztus, amit Isten az ő Egyháza által tanít, akkor nem lehet csak azt nézni, hogy kinek hiszel, hanem mi célból, *miért hiszel*. És amikor te *így* hiszel, akkor nem lealacsonyodol, hanem voltaképpen felemelkedel, mert *azért hiszel, hogy tudj*. Hiszek, hogy értsek. Ime itt a középkori: Credo ut intelligam! A hit ugyanis nem rombolja le a tudást, hanem felemeli és kiegészíti épűgy, mint ahogy a távcső nem rombolja el s nem teszi fölöslegessé a szememvilágát. Nem lehet azt mondani: félre a távcsővel, én csak a szememmel akarok látni! A te szemeddel látsz akkor is, amikor a távcsőbe nézel, csak hogy ez közelebb hozza a dolgokat. A távcső mintegy megnöveli és megtoldja a szemed erejét, messzebb jutsz a távcsővel, mint a pusztá szemmel. Épűgy a hitben is. A hit is észteény, a hitet is az értelem kelti fel; az értelem az, amely meggyőződve vall valamit és azt

mondja: ez így van. Ez az értelem azonban a hitnek távcsövén oly távoli régiókba jut el, amelyeket pusztá emberi okoskodással soha fel nem fedezett volna.

A hit csak tágitja a tudásunkat, a hit új világosságot hoz. Olyan ez, mint mikor valaki gyenge csillagfény mellett megy át az erdön, esetleg meredek örvény szélén, szikláról-sziklára ugrálva és azonkívül talán jobbra-balra kígyók, vadállatok leselkednek rá. Csupa baj, szerencsétlenség, csupa halál környékezi. A csillagok bágyadt fénye mellett is talán előre tud haladni, de ha aztán felkel a nap és besugároz mindent, akkor a vándor biztos léptekkel halad előre és már jó messziről észre tudja venni a veszélyt, el tudja kerülni a mélységet; vidáman, biztosan halad célja felé. Így van a hit is.

A hit megvilágosít, a hit megérteti veled az élet nagy célját, megmutatja neked az utat az egyetlen örök boldogság felé. Erre azt mondani, hogy megaláz épp olyan, mintha valaki visszautasítana — mondjuk — egy hatemeletes palotát és még valami hatalmas pénztőkét is azzal, hogy ő nem akar szegény ember lenni. Vagy mintha visszautasítana egy igen nagy méltóságot azzal, hogy ő nem akarja magát kompromittálni. A hit nem megaláz, hanem ellenkezőleg gazdagít, nem szegényít, hanem megdicsőít!

Ha kérdem a mai embert, miért nem hisz, mások azt is mondják, azért ők *csak exakt tudományos eredményeket fogadnak el*, a hitben pedig semmiféle exakt tudományos biztosság nincsen. — Elöljáróban megint megengedek mindent, amit csak lehet. Így mindenké előtt megengedem, hogy igazad van: a hit mindig bizonyos homállyal van összekötve. A természetfeletti dolgokat akármilyen erősen hiszem, mindig ott van az a bizonyos hiányérzet, hogy nem látom szemmel, sem nem tudom kézzel megfogni. A dogmákat nem lehet egyszerűen matematikailag levezetni, mint valami számtani tételt. Ez kétségtelen, ezt megengedem.

De vajjon csak matematikai igazság van a világon, csak exakt biztosság van a világon? Például, hogy

te annak a férfinak vagy gyermeke, akit apádnak ismeresz, nem pedig más ismeretlen idegené, azt te jól tudod. De honnan? Tudod-e bizonyítani exakt tudományos módszerrel? Matematikailag? Szó sincs róla! Pusztán *erkölcsi bizonyossággal* tudod és kizártnak tartod az ellenkezőjét, súlyos becsületsértést látnál, ha valaki amazt állítaná felőled s még bizonyítani se engedné. Hogy az az asszony hozott-e a világra és nevelt-e fel téged, akit ma édesanyádnak hiszel, becsülsz és körülrajongsz, nem pedig más nőszemély. Hogy téged nem egyéves korodban loptak be nagyitkon abba a familiába, amelynek nevét viseled —, honnan tudod ezt? Csakis morális biztossággal tudhatod, abból, hogy az édesanyádat mint abszolút igazmondó, talpig becsületes, egyenes és drága lelket ismered és mert hogy ő téged mindig édes fiának nevezett.

Mennyi ilyen dolog van a világon, ahol csakis morális biztosság van, de viszont ez a biztosság aztán olyan nagy, hogy szinte a matematikai bizonyosságokkal is fölé jár s akár a fejedet is teheted érte bárd alá. A hit nem mérhető rőffel vagy súllyal, a hitnek a tételei nem vezethetők le matematikailag, mint ahogy pl. Napoleon létezése sem vezethető le matematikailag. Hanem itt morális történelmi biztosságokkal tudunk, amelyek azonban oly nagyok, hogy semmiféle komoly okunk sincs kételkedni benne.

Még eggyel kell válaszolnom erre az ellenvetésre. Ha „exakt” szón voltaképpen a *tudományosan bizonyított igazságot* érted, akkor nem igaz, hogy a hitnek tételei nem állnak exakt alapon. Igenis, a hitnek tételei is tudományos bizonyossággal megalapozható és bizonyítható dolgok. Például Jézus kiléte nem egyszerűen legendák és mítoszok tárgya. Aki ezt állítja, nem ért a dologhoz, annak fogalma sincs arról az óriási hittudományi irodalomról és egyéb hatásról, amit maga után hagyott a hit. Nem tudja az őskeresztény történelmet, nem tudja még a zsidók történelmét sem. Aki csak gyerekjátékként akarja elintézni ezeket

a nagy keresztény történelmi kérdéseket, ágaskodó tudatlanságról tesz bizonyosságot.

Jézus történelmi létezése, Jézus tanrendszere, evangéliumai, amelyek róla íródtak, az őskeresztény történelem, az Egyház első szárnybontogatása, vergődése és elterjedése, a vértanúság roppant ténye stb. mind-mind exakt, azaz bebizonyított történelmi igazságok. Bebizonyított történelmi igazság az evangéliumok igazsága, bebizonyított történelmi igazság az evangéliumok történeti értéke és jellege. Bebizonyítható történelmi valóságok Jézus csodatettei, mind, Jézus feltámadása és mennybemenetele valóság. Valóságok a csodák, amelyeket műveltek az ő hívei és amelyek nem szüntek meg egészen a mai napig, egészen Lourdesig. Ezek mind tények, amelyeket ép-úgy nem lehet tagadni, mint ahogy a bolygók járását sem lehet tagadni. Nem áll, hogy a hit hátatfordítása a tudásnak. Ellenkezőleg, a hitnek minden egyes tételét teljes mértékű tudományos bizonyítékok támogatják.

Nemrégiben jelent meg a Szent István-Társulat könyvei közt Radó Polikárp könyve, amelyben „A kereszténység szent könyvei”-ről tájékoztat minket. Felséges olvasmány, minden művelt katolikusnak illenék elolvasni. Ez a tudós bencés szerző nagyszerűen foglalja össze többi közt például az újabbkori ásatások eredményeit. Ezek az ásatások akárhol is folytak: Palesztinában, Babilonban, Egyiptomban, Kis-Ázsiában, vagy másfelé, mindenütt micsoda felséges fényt vetettek a Szentíráásra is, nagyszerűen igazolják a Szentírás igaz voltát! Sokszor évtizedeken át úgy látszott, hogy a Szentírásnak valamelyik adata téves. Baltazáról pl. azt mondja a Szentírás, hogy ő volt Babilónia utolsó királya (Dán. 5, 30—31.). Sokáig úgy látszott, hogy ez téves, mert nem Baltazár, hanem valaki más volt az utolsó király. A legújabban egy ásatás alkalmával olyan ékirásos cserépdarabok kerültek elő, amelyek megmagyarázzák a titkot és arról értesítenek, hogy Baltazár társkirály volt és csakugyan ural-

kodott, mert az igazi király ráhagyta az ország kormányzását. Tehát a Szentírásnak igaza volt a modern exakt kutatás fényénél is. Hányszor ismétlődött már ilyen eset! A hitnek semmi félnivalója nincs a tudománytól. A hit az alapos tudományban mindig csak újabb támasztékot talál.

III.

Ha valakit hitetlenkedése felől megérdeklődünk, akad olyan is, aki azt feleli, hogy hinnék én szívesen, de ahova nézek, mindenütt nehézségekbe ütközöm; nem tudok hinni, *minden olyan valószínűtlen, amit a hit nekem tanít*. Történelemből cseleti, természettudományos szempontból folyton találok valamit, ami úgy látszik, nem kvadrál és én azt elhiggyem? Mindjárt a Szentírás elején oly furcsán hangzik az, hogy „az Úr Isten a paradicsomban járkált az alkony hűvösén” s ekkor beszélt Ádámmal meg Évával (Móz. I. 3, 8.). Hát hogyan, a jó Istennek szüksége van ebéd utáni sétára? A Szentíráson szinte látszik — folytatja tovább —, hogy gyerekes mesék tárháza, nem lehet komolyan venni. Aztán itt a vízözön, vagy a patriarchák életkora is a Szentírás szerint úgy látszik, hogy az emberiség Krisztus előtt csak négyezer éve él a földön s most jönnek a tudósok, akik azt mondják, hogy 10—20.000 évet, van, aki azt mondja, 100.000 évet.

Bizony, nagyon sok ember van, aki ilyen nehézségekkel áll elő. Most nincs időm ezeket egyenkint megcáfolni, hogy hiszen ez rendesen félreértés, mert a Szentírás nem mondja azt, hogy négyezer év telt el Ádám és Krisztus között, a Szentírás nem úgy érti, hogy az Isten ott sétált, mint valami sziesztáló ember! Ezek a *népiesség* miatt vannak, hogy az egyszerű nép valamikép megértse azt a magasabbrendű leereszkedését az Úr Istennek. Egyszerű, emberi, primitív formában vannak öntve ezek a nagyszerű kinyilatkoztatások. Nem érek rá, hogy ezt most kifejtsem, de ért-

hető, ha akadnak emberek, akik ebbe vagy abba a tételbe belezavarodnak és akkor menten mondják: én nem tudok hinni!

Nemrég hallottam egy művelt úriemberről, aki jó katolikus és buzgón járt a templomba, de onnan egyszerre csak elmaradt s mikor egyik barátja megkérdezte tőle ennek okát, bevallotta, hogy nem tud hinni, mert nem tudja azt megérteni, hogy hogyan lehetett Jézus az *emberiség* megváltója, amikor ő *Isten* volt és valóságos komédiának tűnt fel neki az, hogy az Isten *önmagának* tesz elégtételt az *emberekért*. Az egész nem ér semmit szerinte, ha nem *ember* váltja meg az embereket és ha nem ember nyújt elégtételt, akkor az nem is elégtétel.

Hány ilyen eset van? Ebben az esetben például egyszerű félreértés az egész. Ez az úriember nem gondolta meg, hogy Jézus ember is volt, nem *csak* Isten, hanem Istenember, hisz azért lett emberré, hogy *mint ember* eleget tehessen az Istennek. Mint ember igenis eleget tehetett, istensége csak annyiban járult hozzá, hogy azt az emberi elégtételt *isteni értékre emelte*. De ember volt, aki keresztfán szenvedett és ott ezt kiáltotta: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Ember volt, aki a kereszten meghalt.

Számtalan ilyen ellenvetés, nehézség akadhat a hit tételei között, de mit kell erre mondani? Egyszerűen azt, hogy vagy tanulj teológiát s mélyedj bele a hittudományokba, műveld a hitedet, vagy pedig fogadd el, hogy az Egyház, amelyet Jézus alapított, téged helyesen vezet és ha te nem tudod ezeket az egyszerű hittani nehézségeket megoldani, ne csodálkozz rajta, hiszen te azt nem tanultad, és ezért érthető, hogy nem is tudsz ezekre a neked sokszor nehéz kérdésekre ki-elégítő választ találni.

De hiszen ez nem is a te dolgod. Jó ha tanulsz hittudományokat, jó ha minden egyes nehézségre megtalálod a belső megoldást, de teljesen elég, ha te ezt mondod: Jézus, én hiszem mindazt, amit te mondasz és tudom, hogy Egyházad által vezetsz és igaz-

ságra engem. Ebben megnyugszom akkor is, ha az egyes kérdésekre magamtól nem találom meg a kielégítő feleletet. Ez teljesen logikus és teljesen racionális gondolkodás. Ha ugyanis egyszer az Isten kezére bízom magam, biztos hogy nem tévedek. Ha egyszer Krisztus tanait elfogadom, akkor ez teljesen elég és hiszem, amit esetleg nem is tudok magamnak megmagyarázni. Elvégre a Szentháromság tanát senki sem érti, még egy Szent Ágoston sem, de mert a végtelenül bölcs Isten mondja, azért racionális azt hinni.

Azután vannak egészen jámbor és buzgó katolikusok, akik azt mondják, hogy ők hisznek s akarnak is hinni és a világért sem akarnak Krisztus tanításában kételkedni, de mikor a legbuzgóbban akarnak imádkozni, egyszerre csak *belesüvit az imádságukba az az akaratlan kétely: hátha mégsem igaz az egész, hátha mégsem így van, hátha mindennek vége lesz, hátha nincs például Isten, nincs mennyország és tévedés az egész kereszténység*. Tudják nagyon jól, hogy ez nem igaz és már a következő pillanatban vissza is utasítják ezeket a gondolatokat, de mindig újra előjönnek és mindig újra keresztülhúzzák a csendes áhítatukat, mindig megzavarnak az Istenbe merülni akarásukban. Ezek a jó lelkek ijed-tükben azt hiszik, hogy ők most már hitetlenek.

Ebben az esetben igazán nincs szükség cáfolatra, hanem csak *megnyugtatóra*. Nagy tévedés drága jó testvérem, ha azt hiszed, hogy te hitetlen vagy, mert akaratlanul is ilyen nem is annyira hitellenes kételyek, mint bizonyos borongó kellemetlen *érzések* lepnek meg; mert akaratlanul is ott settenkedik a hited mögött a hitelenség ördöge és azt suttogja, hátha mindez nem is igaz. Azért bizony te *mégis teljes értékű hívő vagy* és a te hited a jó Isten előtt nagyon is kedves és még ha az áldozás pillanatában jönne is ez az ú. n. kétely, mosolyogj rajta. Pillanatig meg ne inogj s ne félj, nem ártott ez a hitednek, olyan ez mint egy szűzi tiszta lélekben a tisztátalan kísértés. Oda se neki! Bántja és szégyenli az ilyen lélek e gondolatokat, de

nem is jut eszébe, hogy komolyan vegye vagy azonosítsa magát ezekkel az alantasságokkal. Ugyanígy te sem vagy hitetlen, hanem hívő.

A hittel szükségkép együttjáró homálynak és sötétségnek a fájdalmas érzése az a fájdalom, hogy szeretnék nemcsak hinni, hanem látni is, mert milyen jó is volna, ha Jézust egyenesen szemtől-szembe látnám; milyen jó volna, ha én az őrző angyalom is látnám; milyen jó volna, ha az áldozás pillanatában Jézust igazán érezhetőleg is megölelhetném s mivel mindez hiányzik, azért fáj és éppen a lelki finomságod miatt azt hiszed, hogy ez már hitetlenség. Szó sincs róla! Ilyenkor csak keltsd fel a formális hittényt: Uram, én hiszek, Uram én Téged igazmondónak tartalak és megvetek és visszautasítok minden kételyt.

Azután vannak olyanok is, akik megkönnyítik maguknak az egész kérdést és hisznek, de hitük a *kedély dolga*. Náluk a hit nem más, mint szent érzés, ahogy Jacob német bölcselő mondta: „az eszem pogány és más lapra tartozik, mert igaznak nem tartok semmit, de a szívem eltelik édes és felséges érzelmekkel, valahányszor a hit legendáiról van szó!” — Ez a felfogás azonban nem egyéb, mint közönséges hitetlenség. Mert aki azt mondja, hogy a szívében keresztény, az eszével pedig pogány, az mindenestől pogány. Nem hit az ugyanis, ha valaki a hitet egyszerűen csak vak irracionális kedélybeli játéknak tekinti, nem pedig ama *meggyőződésnek*, hogy amit az Isten mond, az úgy is van.

IV.

Ismét vannak, akik azt mondják: én hiszek, hogyne hinnék, hiszem mindazt, amit Krisztus tanít, csakhogy az én hitem olyan egyszerű, leborulok Krisztus nagysága előtt és ezzel aztán vége. Szerintem a *dogmák csak értéktelen szörszálhasogatások*, igazán nem fontosak, fő a hit. A meghajlást gyakorolom és más nekem nem kell.

Erre azt kell mondanunk, hogy ez a hit bizony

mindenestül holt hit, mert az ilyet határozottan visszautasítja a kinyilatkoztatás, amely nyíltan is élő hitet kíván. Szent Jakab mondja: „ne csaljátok meg önmagatokat: a hit jócselekedetek nélkül holt” (1, 22; 2, 26). Egyszerűen, ha valaki a hitet nem gyakorolja cselekvéseiben meg egész viselkedésén, akinél a hit csak egyszerű meghajlás, annak nincs élő hite és épp ezért nincs elegendő hite. Az ilyennek szól Krisztus ama szava, hogy „nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! meggyen be mennyek országába, hanem aki Atyám akaratát *cselekszi*, az megy be mennyek országába” (Mt. 7, 21). A hit cselekedetek nélkül, azaz cselekedetekben való érvényesülés nélkül holt és értéktelen.

Tudjuk, hogy ezt a krisztusi és apostoli tanítást kétségbevetették a XVI. század hitújítói, Luthernek nem felelt meg ez a tétel, nagyon haragudott is Szent Jakab levelére és „Strohepistel”-nek, közönséges szalmalevélnak nevezte azt, mert nem tudott mit kezdeni vele, sőt tudjuk, hogy Luther a Szentírást meg is változtatta. Szent Pál levelében (Gal. 2, 16), ahol ez áll: „az ember Jézus Krisztus hite által igazul meg”, Luther egyszerűen beletette, hogy „az ember *egyedül* a Jézus Krisztus hite által igazul meg”. Ezen azonban mi ne is vitatkozzunk, mert már maguk a protestánsok is túl vannak rajta, ők is belátják, hogy Luther Szentírást hamisított és hogy a hitnek elevennek kell lenni. Azonban mi, katolikusok, tovább megyünk és azt mondjuk, hogy hitünknek nemcsak cselekedetekben kell megnyilatkoznia, hanem ezen megnyilatkozási módokat a Krisztus rendelte Egyháznak van joga és kötelessége is *megállapítani*, magyarázni és részletezni, hogy a cselekedetekben hogyan nyilatkozzék meg hitünk. És csak az gyakorol igaz, eleven hitet, aki ezen az alapon áll.

Befejezésül csak röviden rámutatok Szent János evangéliumának 9. fejezetére, ahol mintha csak a modern hitetlen embereknek lélektani képe volna meg-

rajzolja. Ott egy vakon született emberről van szó, aki Krisztus elé kerül, Krisztus pedig kis nyállal a porból sarat csinál, azt rákeni a vak ember szemére s azt mondja: „Eredj, mosakodjál meg”. A vak „megmosdék és ép szemmel tére vissza” (9, 7). Roppant nagy a feltűnés és szenzáció, nagy vitatkozás indul meg a zsidók közt: „Nem ez az — mondják —, ki itt ül és koldul vala? Némelyek mondák, hogy ez az. Mások, hogy nem az, hanem hasonló ahhoz” (9, 8). Ime, a modern hitetlenség is ilyen, keresi a kibúvókat, meg akarja nyugtatni a lelkiismeretét: talán nem igaz.

Végre aztán szaladnak a farizeusokhoz, ezek okosabbak, majd elcsinálják a dolgot. A farizeusok roppant tudós arcot vágnak, bár rettenetes fejtörést okoz nekik, hogy mit is csináljanak. Hiszen ez a gyűlölt Názáreti, ez a magát messiásnak nevező Jézus úgylát-szik megint csodát tett, de ha ezt csodának elismerjük, akkor végünk van, mert az ő emberei kerülnek felet-tünk uralomra. Mit csináljunk? Egy mentő eszme! Mi van ma? Szombat. Itt majd megfogjuk ezt az embert. Szombaton csinál egy kis nyálból sarat, borzasztó! Ez nem lehet Messiás, mert íme, nem tartja meg a parancsot, nem tartja meg a szombat törvényeit: „Nem Istentől való ez az ember — mondják a farizeusok —, ki a szombatot meg nem tartja” (9, 16). — Lám, itt a modern hitetlenség másik jellemzője: a képmutatás. Hitetlenkedésében még ez az Istenre is mer hivatkozni.

A farizeusok megoszlanak, „szakadás lőn köztük”. Egyesek azt mondják, mégis csak kell hogy Jézus az Isten embere legyen, mert „hogyan cselekedhet bűnös ember ilyen csodajeleket?” Mások célszerűbbnek látták, hogy beidézzék magát a meggyógyított vakot kérdvén: „Te mit tartasz arról, aki megnyitotta szemedet? Ő pedig felelé: hogy próféta” Jézus. „Nem hívék azonban a zsidók felőle, hogy vak volt és visszanyerte látását” mígnem előhívták annak szüleit, ki látott” (9, 18). A hitetlenség új arcát láthatjuk: becitálnak ugyan mindenkit ítélőszékük elé, de mégsem hisznek. Ezek a

szülők is nagyon örültek ugyan, hogy gyermekük nem lesz többé koldulásra utalva, de nem mernek szint vállalni, „mert félték a zsidóktól, mivelhogy már elhatározták vala a zsidók, hogyha valaki (Jézust) Krisztusnak (Messiásnak) vallja, kizárassék a zsinagógából” (9, 22). Mikor kérdezték tőlük a farizeusok: „Ez-e a ti fiaatok, kiről mondjátok, hogy vakon született? Hogyan lát tehát most? Felelvén nekik annak szülei, mondák: Tudjuk, hogy ez a mi fiunk és hogy vakon született; hogy van, hogy most lát, nem tudjuk, kérdezzétek őt magát, megvan a kora, hadd szóljon ő maga felőle” (9, 19—21). — Tipikus képe annak, hogy valaki bujkál ugyan az igazság előtt és talán belülről hisz is, de „a zsidóktól”, a közvéleménytől való félelem miatt nem mer tanúságot tenni. Ez is egyik fajtája a modern hitetlenségnek.

A farizeusok ismét előhívják a meggyógyult vakot és azt mondják neki: Esküdjél meg az élő Istenre, hogy az igazat vallod! „Mi tudjuk, hogy ez az ember (Jézus) bűnös”, nem lehet az Isten embere! „Adj dicsőséget Istennek” és tagadd meg te is. — Megint ez a képmutatás: Isten nevére való hivatkozással akarják a hitetlenségre kényszeríteni. Megkapó az egyszerű, józan s becsületes ember válasza, mely örök példája marad minden hívőnek: „Hogy bűnös-e (Jézus), nem tudom; egyet tudok, hogy vak voltam, és most látok” (9, 25). Nem szaporítja a szót, nem mond ítéletet, hanem csak a biztos tényt állapítja meg. Ez a keresztyén hittudomány sorsa és feladata is. A farizeusok unszolására pompásan vitatkozik a gyűlölet és hitetlenség álokoskodásaival: „Hogy hogyan gyógyított meg, megmondottam már nektek, miért akarjátok újra hallani? Csak nem akartok ti is (Jézus) tanítványai lenni? Erre megátkozáik őt és mondák: Te légy az ő tanítványa, mi pedig Mózes tanítványai vagyunk. Mi tudjuk, hogy Mózesnek szólt az Isten, ezt (a Jézust) pedig nem tudjuk honnét van” (9, 27—29). — Ez is a modern hitetlenségnek a kórképe. Ma is mondják: mi tudjuk, hogy a gőzgép szalad, hogy hogyan kell egy

hidat építeni, hogy azután a természetfeletti dolgok hogyan vannak, azt nem tudjuk s nem is törődünk vele. Erre leckézteti meg ez az egyszerű vakon született ember minden idők álszent és tudálékos hitetleneit és mondá nekik: „Éppen az a csodálatos, hogy ti nem tudjátok honnét való, nekem pedig megnyitotta szememet. Már pedig tudjuk, hogy Isten a bűnösöket meg nem hallgatja” (9, 30—31). A farizeusok mondták neki: „Csupa bűnökben születél, és te oktatsz minket?” (9, 34). — Mintha csak modern tudományos farizeusokat hallanánk, akik ma így szokták mondani: ezek a papok akarnak tanítani engem?

Mi történt a vakon születettel? „És kiveték őt.” Az evangélium azonban a hit gyönyörű megdicsőítésével fejezi be ezt a kis részletet, amikor azt mondja, hogy mikor kivetették őt, „meghallá Jézus és találkozáván vele, mondá neki: Hiszesz-e te az Isten-Fiában? Felelé amaz: Kicsoda az, Uram! hogy higgyek őbenne?” (9, 35—36). Lám, ez a hit. Nem azt mondja, hol bújhatnék ki a hit parancsai elől, hanem azt kérdi, hol vagy Istenem, hogy higgyek benned? Hol tanítasz Jézus, hogy kövesselek téged? Égből felém nyúló kar, hol nyúlsz le hozzám, hogy vezetésedre engedjem át magam? Kicsoda az uram, hogy higgyek benne, hogy higgyek az Isten fiában. Jézus pedig jutalmul leleplezi magát és azt mondja neki: „Láttad is őt, és aki veled beszél, ő az”. Amaz pedig mondá: „Hiszek, Uram! és leborulván imádá őt” (9, 37—38).

Ez a hit, ez a leborulás a Fenség előtt és az Igazság előtt, az égből lehangzó szózat előtt megnyeri jutalmát ma is: a boldog odaborulást Jézus lábaihoz, ahogy most mi is odaborulunk és mi is mondjuk: Hiszek benned, Uram! Megnyugtató tanulság ebből minden mai embernek, hogy a kidobott, kiutasított, kigúnyolt egyszerű férfit Jézus nem felejt el, hanem felkeresi és rávezeti a teljes értékű hitre, mindannyiunk vágyva vágyott óhajára.

3. Hit és tudatlanság.

Olyan hit embere volt Szent Imre, hogy akár a királyi méltóságot is kész volt érte odadobni, mindenestre eleve lemondott arról, hogy a trónon utódai legyenek. Mégpedig tisztán természetfeletti célból, a szüzesség szeretetéből, amelyre Isten őt meghívta. Csodálkozva kell hódolnunk a hitnek ily eleven megnyilvánulása előtt ebben a fiatal magyar fejedelmi sarjban a mi nemzeti életünknek már a legelején is.

Láttuk, hogy a hit milyen fontos Krisztus előtt és hogy milyen gyengék az ellenvetések, amelyekkel a modern hitetlenség magát mentetgetni próbálja. Ez nagyon fontos és nagyon időszerű. Ma, amikor hitünket minden oldalról támadják, amikor a legszebb dolgot lenézik, a legszentebb dolgot megvetik, a legelőkelőbb, legfelségesebb észtényt: a hívést mint valami gyermekes és babonás dolgot figurázzák ki, szerfölött szükséges, hogy erősödjék és izmosodjék bennünk a tudat, hogy a hit a legmagasabb szárnyalása az embernek. A hit a legszebb meghívás, a hit a legközelebbjutás az Isten világosságához.

Valaki azt a kérdést vetette fel s arra szeretnék most mindenekelőtt válaszolni, hogy *mi a határa a hitnek és a tudásnak?* Milyen viszonyban van az emberi tudás a hittel. Lehet-e ugyanazt a dolgot tudni is és hinni is. És a hit által egyáltalán gyarapodik-e a tudásunk?

Érdekes kérdés, érdemes hát vele foglalkozni. Mindenekelőtt meg kell állapítanunk azt, hogy a tudás és a hit, vagy ha komolyan elemezzük: *az igaz hit és az igaz tudás sohasem állhatnak egymással ellentmondásban.* Mert a tudás is meg a hit is ugyanabból a forrásból. magától az Istentől származnak. Mind a kettőnek a célja az igazság megismertetése. Igazság pedig sohase lehet ellenkező egy másik igazsággal. Felfordulna az egész világ, vége lenne az egész természetnek, sőt maga az Isten is meghasonlana ön-

magával, hogyha igaz lehetne az ész birodalmában valami, ami a hit birodalmában hamis.

Ha Isten minden igazságnak a végső forrása, nem lehet, hogy ellentmondjon önmagának. Nem lehet, hogy az ész által minket valaminek az elfogadására vezessen és ugyanakkor ugyanazt az ész kötelezze arra, hogy annak az igazságnak az ellenkezőjét pedig higgye. Hit és tudás tehát kell, hogy mindig megtalálják a harmóniájukat és meg is találják, ha komoly tudásról és megvilágosodott hitről van szó. Ha a hit helyébe nem csúsztatunk félreértést vagy babonát, vagy ha a tudás helyére nem csúsztatunk divatos jelszavakat, amelyeket senki sem bizonyított be, múltó hipotéziseket, amelyek harminc esztendőnkint változnak. Ha annakidején, amikor mindenki fluidumnak hitte az elektromosságot, a hit azt tanította volna, hogy ilyen fluidum nincsen, akkor mindenki azt kiáltotta volna: vége a hitnek, mert íme, a hit tudatlanság, íme a hit ellentmond a tudománynak, mert a tudomány ezt a fluidumot tanította akkor.

Igaz, hogy ma a vallás és a hit ellenségei semmivel sem szeretnek annyira nagyképűsködni, mint a tudománnyal és voltak s vannak felkapott tudósok is, akik a tudományok nevében támadták vagy támadják a hitet. Ezeknek a száma azonban meglehetősen csekély, főleg azokkal a tudósokkal szemben, akik éppen ellenkezőleg, azt vallják, hogy az igazi tudomány nem-hogy fölöslegessé tenné és sutbadobná a hitet, hanem inkább megizmosítja azt és a hithez vezet.

Néhány hónappal ezelőtt hosszú levelet kaptam. A levél írója valóságos értekezést hordott össze, rég megcáfolt meséket Haeckeltől s a többi között azt vetette szememre, hogy én szeretek az írásaimban és a szónoklataimban nagy természettudósokra hivatkozni, mint akik a hitnek az alapján álltak és az ember egészen megrendül, mikor ezeket a hosszú névsorokat hallja, de ha utánanéz egy természettudományos szaklexikonban akkor ezekből a nevekből nem talál ott egyet sem.

Nem tudom, hogy az illető levélíró a természet-tudományos szaklexikon helyett véletlenül nem valami szakácskönyvet vett-e kezébe, vagy esetleg a piri-pócsi demokratakör tagnévjegyzékét. Ha ugyanis valaki nem találja meg először már pusztá memóriájában is, azután meg bármelyik természettudományos szaklexikonban pl. Pasteur nevét, akkor nem tudom mit mondjak neki. Ha valaki nem hallott soha Pasteurról, Galvaniról, Ampèreről, Voltáról, Ohmról és nem hallott soha Keplerről, Newtonról, Kopernikusról vagy a természettudományoknak még számos igazán nagynevű művelőjéről, ne csodálkozzék, ha nem veszik művelt-emberszámba. Pedig a csak most említett természettudósok egytől-egyig nagy keresztények voltak és a vallásnak egyenesen a védelmére keltek.

A francia Természettudományos Akadémia mind a 68 tagját 1927-ben körkérdéssel megkérdezték s a 68 közül egyetlenegy sem nyilatkozott úgy, hogy a természettudományos gondolkodás ellentétben áll a hittel. Ha valaki minderről nem tud semmit, lehet igen olvasott drámaíró, olvashatott igen sok regényt, talán igen hatásos szakszervezeti agitátor, igen magasra juthat a szabadkőművesség listáján is, de semmi joga sincs, hogy a tudomány nevében beszéljen. Én nem mondom és mi nem mondjuk azt, hogy a mi hitünk azért igaz, mert oly rengeteg sok és nagynevű természettudós volt igen vallásos. A természettudós ugyanis a hit kérdéseiben közvetlenül nem lehet szaktekintély, nem lehet auktoritás a hittudományokban sem, sőt legtöbb esetben még a filozófiában sem. Ám mindenesetre ez a nagy s feltűnő felsorakozása a vallás és a hit mellett az emberiség legnagyobb természettudományos lángelméinek, feltétlenül tönkre silányítja és megcáfolja azt az állítást, hogy a tudomány nem fér össze a vallással.

Amikor XI. Pius pápa nyilvánosan tiltakozni kezdett az oroszországi vallásüldözés ellen s utána szinte mindenféle testület csatlakozott az ő tiltakozásához, akkor az orosz népbiztosok egy hengegő nyilatkozatot

tettek közzé; hogy a vallás káros, ki kell irtani, mert a tudomány már úgyis végzett vele. Nem tudom, hogy ők mit értenek tudományon és hogy nem tévesztik-e össze a tudományos könyvekkel a szakácskönyvet, vagy az álmoskönyvet. Igen komolyan kell pedig ezeket a kérdéseket venni! Nem lehet becsületes ember az, aki e téren hazugságokkal hozakodik elő. Aki feláll a dobogóra és az egyszerű munkásnépnek, amelynek nem volt alkalmá, hogy maga tanulmányozza e kérdéseket, aki egyszerű derék iparosoknak vagy gyári munkásoknak azt erősítgeti, hogy a vallás a tudománnyal nem fér össze, az minden komoly ember szemében már levizsgázott népámító. Aki így mer beszélni, az vagy hallatlanul tudatlan, vagy gonoszakaratú és hazug.

I.

Nem áll elsősorban az, hogy a hitnek a tudománytól félnie kellene. Azonban meg kell állapítani azt is, hogy épp ellenkezőleg a tudás a hitnek egyik lépcsőfoka, *a tudás logikusan elvezet bennünket a hithez.* Hogyan? Úgy, hogy amikor a tudomány a maga területét megmunkálta és annak végére ér s ott felvetődnek a végső nagy kérdések, erre a tudomány önmagától nem tud más választ adni, mint azt, hogy itt kell lenni egy transzcendens, egy minden természetin túllevő végső oknak, amely azután az egész nagy természeti történést megalkotta, hordozza és megmagyarázza.

A biológia pl. az életnek mindenféle apró törvényét állapítja meg, megfigyeli a törvényszerűségeket az életjelenségekben és a végső nagy kérdést felteszi: és egyáltalán mi maga az élet? Erre a kérdésre azonban, ami pedig voltaképpen a legfőbb élettani kérdés, a biológia már nem tud, nem is hivatott feleletet adni. És ha azt kérdezzük tőle: honnan van az élet? Ez a kérdés megint túlszárnyalja a biológia tárgykörét. A fizika megmagyarázza nekünk a természeti törvényeket, az anyag törvényeit, megmagyarázza a mozgás, a

hang, a szín, az elektromosság törvényszerűségeit, a matematika képletekbe foglalja azokat a folyamatokat, amelyeket a természetben észlelünk, de mikor a fizikusok elé odaállítjuk azt a legvégső természetbölcseleti kérdést: honnan vannak ezek a nagyszerű természeti törvények, *miért függnék össze* ezek olyan csodálatosan? — erre sem a fizika, sem a matematika már nem tud felelni, de nem is kell hogy feleljen, mert ez nem az ő tárgyköre.

Ellenben mind a kémia és fizika, mind a biológia és néprajz és úgyszólván minden tudományszak arra ösztönzi az embert, hogy keressük meg mi magunk az összes történéseknek és törvényszerűségeknek a végső okát. Mi az a nagy értelem, mi az a nagy „Gedanke”, ami itt van az univerzumban és átjár, átgyúr, átalakít életeket, világokat, fizikát, kémiát, biológiát, etnológiát és mindent-mindent? Mi az a nagy egyesítő hatalmas központ, mi az a nagy talapzat, amelyen áll, ami összetartja, ami vastraverzeknél is hatalmasabb gondolati és lénybeli összefüggéseket állít fel bennük és összetartja a világot, egységessé teszi az elemeknek milliárdnyi és milliárdnyi tömegét? Mi az az eszme, mi az a gondolat, mi az a hatalom, ami itt van és ami egységesít és ami mindezt átjárja és összefűzi?

Mikor ezt a kérdést felteszem, eljutottam a tudományon keresztül az Istenhez és szinte rá vagyok kényszerítve, hogy a hit útjára lépjek. Először az Istent felismerjem, mint tudományos igazságot, mint bölcseleti posztulátumot, mint kikerülhetetlen követelményt, mint az okság elvének voltaképpen végső megoldását és azon túl keressém aztán az Isten intencióit, az Isten tanításait, az Isten megnyilatkozásait, amivel engem a természet határain túl a kinyilatkoztatáson át vezérel és oktat. Így jutok el a tudomány révén a hithez.

De még egy viszonya van a tudás és a hit közt. Ez pedig az, hogy egyáltalán minden hithez kell bizonyos tudás. Akik azt mondják, hogy minden tudást kizárnak a hitből, azok a hitet magát teszik illuzóriussá. Vannak, akik így beszélnek: ugyanazt a dolgot nézhe-

tem az ész szemüvegén át, vagy a hit szemüvegén át. Esetleg az ész szemüvegén át ez a dolog semmi, azonban a hit szemüvegén át elfogadható, az ésszel hamisnak tartom, hittel elfogadom. Ezek voltak az ú. n. teológiai modernisták, akiket X. Pius el is ítélte. Ezt mi sem fogadjuk el, mert ríktó logikai ellentmondás.

Ezek szerint például így is lehet gondolkozni: Jézus, ha mint történelmi kérdést vetem fel, hogy Jézus feltámadt, azt mondom nem igaz, mert lehetetlen, hogy halott feltámadjon. Mint történész beszélek így, de ha hitként veszem a dolgot, azt látom, hogy Jézus feltámadása oly szép és fölemelő s már úgy megszoktuk és igen jó hatással van a lélekre, tehát elfogadom. Csak-hogy ez már nem hit, hanem csak álmodozás, mi pedig ezen az alapon sohasem állhatunk. Hogy Jézus feltámadt, azt elsősorban tudom, nem pedig hiszem, és ha nem tudnám, akkor nem is hinnék benne.

A hit nem más, mint az, hogy valamit igaznak tartok, az Isten kijelentő tekintélye alapján, az Isten szava alapján. Egyszóval, amit én magamtól nem látnék be, de mivel az Isten mondja, elfogadom. Épp azért, hogy higgyek, ahhoz logikusan először is *tudnom* kell, hogy van Isten és hogy ez az Isten igazmondó, másodszor *tudnom* kell, hogy ez az Isten valamit, ezt vagy azt a tételt kijelentette. Csak ha tudom, hogy van Isten és tudom, hogy az Isten azt mondta pl. hogy van örök mennyország, akkor mondhatom ki hitemet eképpen: ha Isten mondja, akkor én az Istennek meghódolok; nem láttam ugyan a mennyországot, de épúgy hiszem, mintha látnám, mert az Isten nem hazudhatik, mert tartozom a végtelenül bölcs Istennek azzal a meghódolással, hogy elfogadom, amit mond, még akkor is, ha nem látom azt. — Előzetesen *tudnom* kell, hogy az Isten ezt *mondta*, mert ha ezt nem tudom, akkor a hitem csak fantázia.

Vannak, akik a hit megalapozásának ezt a módját valami csodálatos logikai halálugrással el akarják kerülni. Nemrég olvastam egy magát tudományosnak tartó felekezeti folyóiratban, hogy igenis Kant jól

tette, hogy visszautasította az Isten létének bizonyítékait, mert *Isten létét mi csak hisszük, még pedig csakis a Szentírásból.*

Ez borzalmas logika! A Szentírásból tudnám csak, hogy Isten van? Ám hogyan tudom akkor, hogy egyáltalán van Szentírás? Ha logikailag előzőleg nem tudom, hogy van Isten és ő adott nekem Szentírást, akkor mi címen hiszek én a Szentírásnak? Mi is egyáltalában az a *szent* Írás? Abban hinnem kellene anélkül, hogy tudnók, miért? A mesebeli Münchhausen báró esete ez, aki midőn leugrik a toronyból, esés közben saját üstökét ragadta meg és így maradt lógva a levegőben. Ilyen, magát a saját üstökénél fogva levegőben lógó Münchhausen volna az a hit is, aminek nincs tudási alapja, amiben nem azért hiszek, mert hiszek, hanem azért hiszek, mert elfogadom, de magam se tudom, hogy miért. A Szentírást *szent* Írásnak veszem anélkül, hogy tudjam miért? Csakhogy ahhoz, hogy a Szentírást Szentírásnak vehessem, kell hogy csakugyan történelmi tény legyen az, hogy Isten diktálása, sugalmazása után *szent* emberek írták és hogy annak minden szava igaz. Ezt nem tudhatom másképp, mint katolikus tanításból s azért azok is, akik a Szentírást igen nagyra becsülik, sőt másról nem is akarnak hallani, nem veszik észre, hogy ők ezzel egy katolikus tradíciót vesznek át és görcsösen tartanak öntudatlanul is és ők is csak a katolikus Egyház hagyományaira támaszkodnak, amikor a Szentírást Szentírásként elismerik.

Mellesleg jegyezném meg s ezzel inkább az aggályos, finom, gyengéd lelkeknek szeretnék vigaszt nyújtani, hogy nagyon sok esetben épp ezért közvetlenül nem is róható fel az egyes emberek bűnéül, ha a hitben gyengék. Remélem, ezt senkisem magyarázza félre. Úgy értem ezt, hogy voltaképpen az a hitetlenség, ha valaki *tudja*, hogy ezt és ezt az Isten mondja és mégsem *akarja* elhinni. Ha azonban valakinek nem ebben van a bűne s hibája, csupán azt nem látja, hogy igazán az Úristen mondta ezt és igazán biztos, hogy

ezt Jézus mondta és így mondta, így értette, akkor az voltakép még nem *hitetlenség*. Gondolom, a jósaágos Isten ezen a címen igen sok embernek meg fogja bcsátani hitetlenségét, mert nem annyira az Istentől akarta megtagadni a hitnek hódolását, hanem csak nem látott világosan, belezavarodott abba a kérdésbe, hogy ezt vagy azt az Úristen igazán kijelentette-e. Az ilyen ember tulajdonképpen a történelmi szubsztrátum, a történelmi alap körül kételkedik, nem pedig az Isten igazmondásában.

Viszont azzal is vétkezhetik bárki a hit ellen, ha ilyenkor csak holmi könnyű kibúvókat keres, amikor pedig meggyőződhetne róla, hogy ezt vagy azt csakugyan az Isten mondta. Ahelyett, hogy tanulmányozná, ahelyett hogy erre vonatkozó hittani könyveket olvasna, vagy hozzáértő valakit megkérdezne, egyszerűen félrelöki az egész kérdést és azt mondja: mit törődöm vele, gyerünk zsúrozni vagy kocsmázni, bánom is én ezeket a fejtörő problémákat, inkább holmi detektívregényt olvasok! Itt van a bűn, mert ez nemcsak Isten elhanyagolása, hanem a hit ellen törő bűn is, mert vétkesen elmulasztja, hogy komolyan érdeklődjék az isteni kijelentés megtörténte és tartalma felől.

II.

Lehet-e mégis ugyanazt a dolgot hinni is meg tudni is? Például éppen Jézus feltámadását, vagy hogy az Isten igazságos. Igenis lehet, mert vannak természetes ésszel megismerhető igazságok, amelyeket elsősorban természetes ésszel, gondolkozással vagy mondjuk történelmi megfigyeléssel megállapíthatók és felismerhetem magamnak. Ez a tudás. Ennek alapján meggyőződtem arról, hogy ez a feltámadott Jézus, ez a történelmileg biztosan feltámadott Jézus isteni kijelentéseket is tett, akkor most már ezeknek a kijelentéseknek hiszek. Ez már *hit*.

Itt csatlakozik hozzá az isteni kijelentés. Megerősíti bennem azt, amit én már úgyis tudok természetes

úton és dogmaként, isteni szózatként intézi hozzám azt a tanítást, hogy igenis én, Jézus feltámadtam, igenis én, az Isten bölcs vagyok és igazságos és örök és mindentudó vagyok. Ezt ugyan bölcséleti okfejtéssel mind tudjuk is, de ha azon kívül aztán megismertük, hogy az Isten ezt ki is jelenti, akkor most már nemcsak a mi bölcselkedő gondolataink vagy történelmi megfigyelésünk alapján tudjuk ezt, hanem a kijelentő Isten iránti hódolatból, az ő tekintélye alapján neki is külön elhiszük. Tehát ugyanazt a dolgot tudom is meg hiszem is.

Amikor pl. a Hiszekegy elején azt mondom: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában...” Íme ott van, hogy az Istent hiszem, pedig az Istent előbb tudnom kell, hogy higgyek benne, mert nem hihetek neki, ha nem tudom, hogy ő van és hogy ő igazmondó, csak mikor tudom, hogy ő van és igazmondó, akkor hihetek neki. Ő ugyanis még külön ki is jelenti ezt és erre a kijelentésre vonatkozólag már a hitnek van helye. Ugyanaz a dolog lehet tehát hitnek és tudásnak is a tárgya.

Legtöbb esetben azonban a *hit túlmegy* azon, amit a tudás elérhet. *Túlmegy* azon, mert a hit először is egész sereg olyan tételt közöl még velünk, az Isten szava még nagyon sok olyan kijelentést is tartalmaz, aminek semmiféle nyitját nem találunk az emberi gondolkozás alapján. Ilyen pl. a Szentháromság, az Oltáriszentség, az Egyház fejének a csalatkozhatatlansága. Minderről szó sincs az emberi gondolkozás alapján, de a hit nyitja meg új területeit e tételeknek és igazságoknak.

Másodszor tudnunk kell még, hogy a *hit részletez* és a *hit még világosabbá teszi* a dolgot. Pusztán a józan gondolkozásból is rá kell jönnünk pl., hogy van Isten és ez az Isten végtelenül tökéletes és végtelenül igazságos is. Erről a pusztá gondolkozás alapján is meggyőződtek a nagy ókori görög bölcselők, akiknek nem volt kinyilatkoztatásuk. Mégis mennyivel világosabban és tökéletesebben látni az Isten igazsá-

gosságát a kinyilatkoztatás alapján, amikor pl. Jézusnak a szavait olvasom, ahol megdöbbenő részletességgel szól nekem az örök pokolról, amely örökké és állandóan ég, leírja nekem, hogy az ítélet hogyan lesz, hogy ott egyenesen azért fog az Isten elkárhozhatni, mert éhezőknek nem adtam enni, mert a szeretet műveit megtagadtam embertársaimtól stb. Úgy-e ez mennyivel megdöbbenőbb, mennyivel világosabb, mint az, amit akár Arisztotelesz meg tudott sejteni, kivételesen nagy lángelméjével.

Legyen elég ennyi ebből s most röviden még csak azt a kérdést szeretném megvilágítani, hogy mi hát az oka annak, hogy emberek oly gyengék a hitben. Miért nem örülnek az emberek annak, hogy hihetnek?

Emlékezzünk arra a szegény evangéliumi vakra, akinek látását Krisztus meggyógyította (Ján. 9). Ez a vak nem bujkált, hogy hogyan is lehetne leráznom ezt a Jézust, hogyan lehetne kitalálnom, hogy ejnye ez nem is volt igazi csoda és nem kell elfogadnom, hogy tehát Jézus csakugyan Isten fia és igazi messiás. Ez a vak nem bujkál úgy a hit előtt, mint ahogy tették a farizeusok, akik csak azt vették észre az egész csodában, hogy miképpen mert Jézus — sarat csinálni szombat napján. Ez a hitetlenség pszichológiája! Az apró kis mellékkérdésekbe befúrja magát és ott csökönyösen megveti lábát, nagy szavakat mond: aki szombaton gyógyít, az nem lehet az Isten embere! A nagy argumentumokat mellőzik, észre sem veszik. A meggyógyult szegény vak épp ellenkezőleg teszi. Mikor kidobják őt és elkergetik, Krisztus felkeresi s megkérdezi: „hiszel-e te az Isten Fiában?” — hogy kibuggyan a szava, mily szépen hangzik válasza: „ki-csoda az Uram, hogy higgyek őbenne?” (Ján. 9, 35—36).

Miért nem mind ilyenek az emberek? Hiszen hit nélkül oly tartalmatlan a lélek, mennyivel több talány mered elem, mint hittel!

III.

Azt is szokták mondani, hogy azért nem tudnak hinni, mert a *hit csupa nagy talányokat állít elénk*: mennyország, örökkévalóság, kárhozat, Oltáriszentség, itt kenyérszínben az örök Isten van jelen stb. Hogy lehet mindezt elhinni? Egytől-egyig mind talány. Vagy ott a gyónás! Hogy nekem egy bűnös ember megbocsáthatja minden bűnömet, még ha apagyilkos volnék is? Csupa talány.

Ellenben mennyivel *több talány a hitetlenség!* Ha hitetlen vagy, micsoda kérdések merednek eléd, amiket igazán nem lehet megoldani? Micsoda olthatatlan problémák! Ha hitetlen vagy, magyarázd meg nekem magát a létezést. Miért van világ? Biztosan azt feleled: mert az mindig is volt. De miért volt? Mert az anyag örök. Miért? Erre azonban már nem tud választ adni senki. Hiszen az anyag nem végtelen tökéletességű lény, vagy ha egyszerűen végtelenül tökéletes, akkor kell léteznie, de akkor a lét is benne van a tökéletesség végtelen skálájában. Ha ellenben nem ilyen végtelenül tökéletes lényről van szó, hanem csak oxigén, kén, szén meg hasonló molekulákról, akkor szeretném tudni, mivel magyarázod, hogy annak öröktől fogva léteznie kellene. Azt meg lehet érteni, hogy van egy végtelenül tökéletes lény és rajta kívül senki és semmi sincs, ha csak nem ő általa. Ő egyedülállóan egyetlen, mert minden létet magában zár. Ebben van logika. De hogy ezerbilliárd és százezer centilliárd hidrogén-molekula sorakozott fel a világűrben és bár egymáshoz semmi közük nincs, mégis glédába álltak ugyanazon természeti törvények előtt és azokat matematikai pontossággal követik és végrehajtják a fizika terén is meg a kémia terén is.

Irtózatos nagy gépezet, amelyben soha a legparányibb eltérés sincs a természeti törvényektől és senki sem volt, aki ezt rendezte volna? Senkitől valók volnának azok a természeti törvények? De hogyan? A természeti törvény, amely uralkodik ennyi milliárd

és milliárd állítólag öröktől létező lény felett s össze tartja, összekalapálja, vonzó és taszítóerőkkel és mágnességgel átjárja és összekombinálja őket... Mi az a tökéletes erő, amely ezt a roppant világmindenséget egy nagy birodalomná teszi, mégpedig ugyanazon törvények alatt álló birodalomná? Hogyha nincs senki felettük, ha nincs senki, aki a természeti törvényeket beleírta és nincs, aki akarta volna, hogy akarata folytán gördüljenek az évmilliók...

Probléma, amelyre a hitetlen nem is tud válaszolni. Ahány fűszál a réten, mind száz meg ezer csoda és száz meg ezer probléma, amelyre a hitetlen válaszolni sem tud.

Honnan az élet a földön? Természettudományos igazság az, hogy valamikor nem volt élet. Ha most van, honnan került elő? Más világból hullott volna ide? Nem akarok kitérni arra, hogy ez lehetséges-e vagy sem, de akkor is marad problémánk: oda honnan került az élet? Mind tátongó problémák...

Ötven évvel ezelőtt a hitetlenség a legzseniálisabb megoldásnak a *darwinizmust* tartotta, amely azt hirdette, hogy itt nem is kell okot keresnünk, mert ez mind véletlenül történt. Az azonban a tudomány halála volna, ha valaki magyarázat helyett egyszerűen kijelenti, hogy magyarázat nincs. Az emberi szellem egyszerű, de kitől, mitől? Ha majomból fejlődött az ember, kérdés marad, hogy ki oltotta bele abba a csimpánzba azt a hallatlan fejlődési lehetőséget, hogy annak egyik utóda megírta a Divina Commediát? Madách Ember Tragédiáját pedig talán egy górilla-ivadék írhatta meg? Micsoda vadul merész fantázia! Micsoda megoldhatatlan és megalázó problémák!

És a történelem terén... valamikor az őskorban fellép egy zsidó próféta és megjövendeli, hogy 600 év múlva lesz népének babyloni fogsága és ez be is következik. Megjövendöli e fogságból való szabadulást és az is bekövetkezik. Feláll egy másik próféta, *Dániel* és azt mondja, hogy az után a rendelet után, hogy

Jeruzsálem ismét felépül, 69 évhét fog eltelni. Még fogság volt akkor, amikor ezt Dániel mondta, még senki sem tudott ilyen rendeletről és Dániel mégis azt mondja, hogy ha megjön az a rendelet, hogy a jeruzsálemi templom újraépüljön, attól kezdve 69 évhét (vagyis $69 \times 7 = 483$ év) múlva meg fog jönni az, akire a népek várnak, vagyis a Messiás, az „Úr Szolgája és az Emberfia”, de az erre következő évhét felében (3 és fél év múlva) meg fogják ölni a Messiást (Dán. 9, 24). Ezt 600 évvel Krisztus előtt írta le Dániel és pontosan Jézus nyilvános működésének elejére esik annak a 69 évhétnek a vége.

Dániel után fellép egy harmadik próféta, *Mikeás* és azt mondja: „Efrata Betlehemje kicsiny vagy ugyan Juda ezrei között, mégis belőled származik majd nekem Izraelnek jövőendő uralkodója, aki kezdettől fogva, az örökkévalóság napjaitól fogva származott”. Jön egy negyedik próféta is szintén jó pár évszázaddal, félezer évvel Krisztus előtt, akinek a neve *Malakiás* volt és amikor a zsidók még rendkívül féltékenyen őrizték az Isten parancsához híven, hogy sehol másutt nem szabad áldozatot bemutatni sem Szamariában, sem Egyiptomban, hanem csakis Jeruzsálemben a templomban, akkor Malakiás megírta azt a hallatlanul vakmerő mondatot, hogy: „A ti kezetekből nem fogadok el én áldozatot. Hiszen napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a nemzetek között, és minden helyen tiszta eledeláldozatot áldoznak és mutatnak be nevemnek” (1, 11).

A zsoltárok leírják, hogy majd az a nagy Szabadító, az a nagy Messiás szenvedni fog, szenvedni, körülveszik őt, mint a kutyák és mint a vadállatok és ugatnak rá, gúnyolják, miért nem szabadítja ki magát és ecettel itatják. (21. zsolt.) Ezt *Dávid* írta ezer évvel Krisztus előtt! Egy nagy német zsidó rabbi ennek a 21. zsoltárnak olvasásakor tért meg és keresztény lett, mert azt mondta, hogy itt úgy van megírva Jézus halála már jóval ezer évvel előbb, mintha az író

ott élt volna a Golgotán s lejegyezte volna, amit látott. Ugyancsak zsoltár mondja el Jézusról 1000 évvel előbb, hogy a megváltó kezét és lábát szöggel átlukasztják, minden csontja kilátszik, ruháit pedig szétosztják és a köntösére sorsot fognak vetni, hogy végül is gonosztevők közt hal meg, de egy gazdag ember sírjában fogják eltemetni és az eltemetés után egyszerre megint előjön, köztünk lesz és egy nagy Istenországot fog alapítani és Kelet meg Nyugat, Észak meg Dél felől sereglének az emberek az ő országába és általa megismerik és dicsőítik az Istent.

Hitetlen ember, csak egy párat hoztam fel neked a messiási jövendölések közül! Mit szólsz ezekhez is? Magyarázd meg, ha tudod. Neked ez merő talány.

Jézus azt jövendöli, hogy kő nem marad kövön ebben a felséges új jeruzsálemi templomban, amelyet Heródes újjáépített és feldíszített. Erre a templomra mondja Jézus, hogy „kő nem marad kövön”, mégpedig akkor mondja, amikor híre hamva sincs semmi háborúnak s külön is jelenti Jézus, hogy mindezt megérik, akik szavát hallják: „Bizony mondom nektek, el nem múlik e nemzedék, mígnem mindezek meglesznek” (Mt. 24, 34). Jézus szavainak elhangzása után eltelik 47 esztendő, akkor jön Vespasianus, majd Titus a nagy római hódító, beveszi a lázadó Jeruzsálemet és bár szigorú parancsot ad katonáinak, hogy a templomot senkise merje bántani, egy duhaj katona azonban égő csóvát dob be a templomba, lángbaborul az egész és a templomban kő nem marad kövön!

... És Jézus többi jövendölései is mily pontosan teljesülnek mind! Hogy lett a kis mustármagból a tizenkét apostolból terebélyes fa: a mai 400 milliós katolikus Egyház, amely alá csakugyan az egész világ odagyülekezik! Hogy teljesedik állandóan az a krisztusi jövendölés is, hogy a pokol kapui, az üldözések nem vesznek erőt az Egyházon és hogy Jézus velünk marad s velünk van mindennap a világ végezetéig... E pillanatban érzem én, kicsiny ember, én Bangha

Béla, mily öntudatlan eszköze vagyok ennek a mági-
kus és kozmikus kijelentésnek; ennek a hallatlan
jövendölésnek!...

Egy bitón meghalt ember közel kétezer esztendő-
vel ezelőtt megjövendölte, hogy mindig lesznek, akik
az életüket is odaadják érte, hirdetni fogják az evan-
géliumot és embereket Jézushoz vezetni. És ha engem
most villám sujtana agyon, itt lesz helyettem egy
másik, egy harmadik és ha Oroszországban kiirtják
a kereszténységet, újra feltámad az... Jönnek és jö-
vünk papok, világiak és tanítjuk a gyermekeket,
tanítjuk a felnőtteket.

Jézus tanítása nem tud meghalni, Jézus lelke él, s
sürget és hajt öntudatlanul bennünket, kerget a nagy
úton előre, mert írva van és mert Jézus megjöven-
dölte, hogy ő velünk lesz és általunk fog beszélni és
a hívek követni fognak minket és követni Jézust és
fejlődik az ő országa a világ végéig. Hitetlen ember,
oldd meg ezt a talányt? Vagy oldd meg a vértanúság
talányát. Ezer és százezer ember, férfiak és nők, urak
és szolgák, gyermekek és aggok, tudósok és tudatlan-
nok szó nélkül, habozás nélkül mentek le az arénába,
a hóhér bárdja alá, égettették magukat lassú tűzön!...

Oldd meg ezt a problémát, te hitetlen! Honnan ez
a sok erkölcsi csoda? Ott van Lourdes, menj és nézd
meg, hiszen ma is vannak ott csodák! Oldd meg ezt
a problémát! Miért is féltek ti? Miért féltek az Isten-
től, miért féltek hinni? Hiszen hinni annyi, mint fel-
szállani, hinni annyi, mint belemérülni az Isten vilá-
gosságába. Hinni annyi, mint látni, amit egy hitetlen
nem lát, látni az élet kicsiny problémái mögött az
Isten örök gondolatainak felséges aranygobelinjét!

Egy nagy harcos francia katolikus publicista,
Veillot azt iratta sírkövére egy maga készítette
versben: „hitt és most lát!” Ó Jézus, add, hogy a mi
sírunkra is azt írassák: hitt és most lát! Lát örökre
Téged, leplezetlen Szépség, lát örökre és elmerül a
Te fényességed oceánjában.

4. Az élet értelme.

A hit problémáinál mindenekelőtt nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a modern korban nagyon is feledésbe ment és mégis annyira logikus és magától értődő elvet, hogy a hiten nem érthetünk *akármiféle hitet*, nem érthetjük pusztá *elhívését* egyszerűen annak, ami jól esik, hanem hiten azt kell értenünk, hogy elfogadjuk és igaznak valljuk azt, amit az Úr-isten kijelentett, amit Krisztus tanít. Egészen határozott tételeket, igazságokat, tanításokat kell elfogadnunk, nem pedig csak úgy vaktában és általánosságban valamiképp hitet vallanunk. Ma ez nagyon feledésbe ment.

Ma nagyon sokan vannak, akik sajátos hitvallásuk eredményeként szinte inkább csak úgy a békeség szándékától vezettetve azt mondják, hogy ugyan kérem, ezek a hitvallási s felekezeti különbségek mellékesek, hiszen *nem az a fontos, hogy mit hiszek és hogyan hiszem*; teljesen mindegy az, hogy az egyik ebben a templomban imádja az Istent, a másik meg amabban, mert nem az a fő, hogy *mit* hiszünk, hanem, hogy egyáltalán higgyünk.

Nagyon kevés fogalmi elemzés kell annak belátásához, hogy ez a felfogás egészen velejéig tarthatatlan. Mert ez a felfogás azt involválja, hogy az Úristen előtt az igazságnak nincs több értéke, mint a tévesnek, hogy tehát az *Úristennek mindegy, hogy mi igazat vagy hamisat hiszünk-e*, csak valamit higgyünk. Ez azonban nem logikus, hanem egyenesen nevetséges és egyáltalán nem lehet az Istennek tetsző.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy azok a *jóhiszemű emberek* ne volnának menthetőek, akik a maguk hibáján kívül tévedésben születtek vagy sodródtak bele, akik helytelen vallási és hitbeli fogalmak közt nevelkedtek s ők most tudatlanul a hamisat tartják igaznak és Isten tanításának. Egyénileg, alanyilag ezek a derék emberek az Isten előtt még mindig kedvesek lehetnek és addig, míg nem veszik észre, hogy hely-

telen úton járnak, nem is lehet azt mondani, hogy ők igazi eretnekek. A mai protestánsok $\frac{9}{10}$ -része nem is eretnek, mert nem tudják, hol van az igazság. Ők azt hiszik, hogy náluk van s amíg ezt jóhiszeműen gondolják, egyénileg nem eretnekek, csak tévelygő emberek.

Objektíve, tárgyilag szemlélve kétségtelen, hogy a jó Isten — mint azt Krisztus hangoztatja is — nem *akármilyen* hitet követel, hanem hitet abban, amit ő tanított. „Elmenvén, tanítsatok minden népet, tanítván őket megtartani *mind*, amiket *én* parancsoltam nektek” (Mt. 28, 18), amit tanítottam nektek. Egyszóval „mindent” s ezzel együtt már adva van, hogy az a hit, amit Krisztus akar, *egységes* hit. Ő nem azt akarja, hogy az egyik ezt higgye, a másik azt. Előtte nem mindegy, hogy az egyik két szentséget vall, a másik pedig hármát vagy hetet. Jézus szemében nem mindegy, hogy az Oltáriszentségben az ő valóságos jelenlétét hiszem-e vagy az Oltáriszentséget csak kenyérnek és bornak, csak szent jelképnek nézem-e. Jézus szemében az a fő, hogy „*mindent*” higgyek, amit ő tanított.

Egységet akar s ezért imádkozott szenvedése előtt oly meghatóan az Atyához: „Szent Atyám, kiket nekem adtál, tartsd meg őket az igazságban, hogy tökéletesen eggyé legyenek. De nem csupán őérettük könyörgök, hanem azokért is, kik az ő szavaik által hinni fognak énbennem, hogy mindnyájan egyek legyenek!” (Ján. 17, 20—23). Egység a hitben! Ez Jézus jelszava, ez Jézus szíve vágya, ez a haldokló Jézus imája.

Tehát nem elég, hogy csak *valamit* higgyek, hanem *mindazt* kell hinnem, amit Jézus tanított. Különben úgy járnánk, mint az az ember, akinek mondjuk egy örökséget kellene felvennie Debrecenben és pedig még a mai napon. Debrecenbe kell tehát utaznia, ki is megy a pályaudvarra, de a dombóvári vonatba ül bele. Amikor pedig figyelmeztetik, hogy ez a vonat nem megy

Debrecenbe s lekésél az örökségről, akkor azt feleli, mindegy, hogy milyen vonatba ülök bele, fő az, hogy utazom. Épp ilyen beszéd az is, ha valaki azt mondja: elég, ha az egy Istent hiszem, hogy aztán milyen egyes tételeket vallok, milyen vallási irányban haladok, az teljesen mindegy — Dombóvár vagy Debrecen, vagy Kassa, vagy Sopron —, mindegy, csak utazzam.

Utaznom kell, vagyis hinnem kell? Hiszem hát akár a baptisták tanítását is, esetleg hiszem még Mohamed tanítását is. Hiszem talán a modern spiritiszták badarságait is. Mindegy, hogy mit hiszek, mindegy hova utazzam, fő, hogy hiszek, fő hogy utazom. Ugyanezt a logikátlan tótágast álló modern felfogást nekünk le kell ráznunk magunkról s ahhoz kell ragaszkodnunk, hogy nekünk Jézus tanítását kell követnünk. Hinnünk mindazt, amit ő mondott.

Ebből rögtön előadódik az a kérdés, hogy honnan tudjam én, mit is tanított Jézus? *Honnan tudjam* én, aki talán egyetemet végeztem ugyan, de nem teológiát, én mérnöki diplomát szereztem, én meg orvosnak készültem, de nem is érek rá, meg nincs is hozzá meg az a módszeres felkészültségem, hogy én magam nézzek utána, hogy mit tanít a keresztény apologetika vagy a keresztény bölcsélet és én magam hámozzam ki s keresgéljem össze az egyes tantételekre nézve, hogy mi ott Jézus tanítása? Hátha meg nem is vagyok egyetemi végzettségű, ha talán igen derék és természetes eszű ember vagyok ugyan, de hiányzik a magasabb iskolázottságom, de hátha még a természetes intelligencia is fogyatékos bennem? ... Hova jutnánk, ha minden egyes embernek *magának* kellene azt megtanulnia és megkeresnie, hogy közel kétezer évnek a homályos távolában Jézus mit tanított, mit mondott s hogyan értette? Hiszen Jézus abszurdumot követelne tőlünk, ha azt akarná, hogy minden surbankó gyermek, vagy minden derék kisvárosi iparos, akiknek ez nem szakmája, mind *maga* találja meg, hogy mi az, amit Jézus tanított nekünk!

Hogy Jézus egységes hitet akart, hogy ő oly szigorúan követeli a hitet mind abban, amit ő tanított, már abból is következik az, hogy Jézusnak *gondoskodnia kellett* arról, hogy legyen itt a földön egy *intézménye, amely tekintélyszerűen tanítja az embereket, tudóst és tudatlant egyaránt, akademikust és elemiiskolás kislányt*. Tanítson Jézus nevében és az ő égíse alatt, az ő őrző s védő pajzsa alatt. Ennek a központi tanító-intézménynek nem szabad megtévednie, mert akkor Jézus tévesztene meg minket, de nem is szabad semminek sem hiányoznia, mert akkor Jézus az embereket lehetetlen feladat elé állította volna, hiszen akkor a zűrzavart az összevisszaság elvét állította volna fel és ugyanakkor azt követelte volna tőlünk, hogy egyek legyünk. Ki fogja eldönteni, hogy miben legyen ez az egység? Ki fogja azt eldönteni, hogy mikor egymásközt vitatkoznak az emberek, kinek van igaza? Talán a parlament, talán a kormány? Bármilyen tisztelettel van is az ember a kormányzat iránt, mégsem lehet, hogy a kormány írja elő, hány szentséget kell elfogadni, és faluhelyen majd a kisbíró fogja ki-dobolni, hogy hány szentség van.

Nem hiányozhatik tehát egy lelki hatalom, mely minden politikai és külső tudományos fórumtól független; egy Istentől rendelt hatalom, amely ezt a káoszt megszünteti, amely mindig világosan útbaigazítja az embereket, hogy ez meg ez a krisztusi tan, ezt mondta Krisztus is és én is ezt mondom, én a központi krisztusi tanító tekintély! De nem a magam emberi tudására építve, hanem arra az isteni segítségre, amely egykor megígértetett nekem, amely engem arra rendelt, hogy tanítsak és ezzel együtt Jézus bentfoglatlan ígéretet is tett arra, hogy én nem vezethetem félre az embereket.

Megérkeztünk tehát a Tanító Egyház fogalmához, amely azonban külön konferenciabeszéd tárgya lesz.

Pótló kiegészítésül most arra szeretnék visszatérni, hogyha valaki fél a hittől, mert hogy az oly titokzatos valami, arra azt feleltem, hogy viszont a

hitetlenség még talányosabb, még inkább tele van nemcsak talányokkal, hanem bensőleg is megfejthetetlen rejtélyekkel.

I.

Hit nélkül talány az élet. Ma hozzá szeretném tenni, hogy hit nélkül nemcsak az élet megoldhatatlan talány és talányok szövedéke, hanem *hit nélkül* ráadásul még *üres és tartalmatlan is az élet*. Hogy mennyire igaz ez, észrevehetjük, ha egy kicsit körül-nézünk. Mennyi olyan embert látunk, aki hitetlen és ugyanakkor szembeszökőleg mily tartalmatlan s mily üres az ilyen ember élete! Nem tudom, hogy az ilyen ember mire használja az esztét, hogy hogyan tud átmenni egy életen a nélkül, hogy önmagának feleletet adna a legnagyobb és legégetőbb kérdésekre, amelyek minden gondolkozó embert kell hogy izgassanak.

Huszonnégy óráig sem tudnék élni, ha nem tudnék választ adni arra a kérdésre, hogy én mi vagyok, hogyan kerültem ide, ki gondolt ki engem? Ki gondolta ki ezt a két szemet, ezt a két fület, ezt a dobogó szívet, mennyi csoda ebben a kézben, minden ujjban? A világ legcsodálatosabb műszerei az emberi kéz, amellyel ütni, szorítani lehet. A nyelv, a gége, a szív, a tüdő, a vese, az egész emberi test, a vérkeringés, az inak, az izmok, az idegek! Micsoda csodák ezek s én erre ne tudjak felelni, ne tudjam megmondani, honnan vagyok és hova megyek, mire való vagyok, miért az életem? Miért a föld, miért a levegő, miért a napfény, miért a gondolkodás, miért az érzelmek, a szeretet, a vágy, a remény? Miért, nem tudom.

Csak azt tudom, hogy itt van egy vendéglő a sarkon ott jól lehet inni és tudom, hogy amott meg van egy undok műhely, ott pedig nekem egész nap kell kalapálni. Vagy itt van egy spájz meg egy konyha, ahol mindennap főznöm kell és mindennap újra kezdehetem, míg csak fel nem fordulok. Hát ha csak ennyit tudok az életből s tudok hozzá még egy kicsit zongorázni is, meg tudok egy pár költeményt elszavalni

és tudok nagyszerűen diskurálni időjárásról, divatról, legújabb regényekről, színdarabokról, és legújabb pletykáról, —ha csak ez az egész élet és mihelyt magasabb, nagyobb életkérdés jön, akkor megakadok s bámulok, és semmi magasabb eszme, semmi nagyobb cél nincs előttem. Micsoda üres élet ez? Micsoda tartalmatlan, szinte állati élet ez! Még akkor is, ha valaki intellektuális foglalkozást űz, az ilyen foglalkozás is megakad e szűk horizontban.

A hit feleletet ad a nagy kérdésekre, megnyugtató s felemelő feleleteket. A hit beállít engem egy végtelen Isten világtervébe, egy óriási perspektívájú jövődönnek útjára és elindít rajta. A hit nekem feleletet ad a „honnán”, „hová”, „hol” és a „miért” kérdésére. A hit olyan, mint egy hatalmas reflektor, amely bevilágítja az utakat, megmutatja a célt, amiért élni érdemes. A modern istenmentes és hitszegény filozófia nem tudja megtalálni az ember életcélját sem.

Hogy mi az élet voltaképpeni célja, arra az egyik azt mondja: a *munka*. Ám ha a munkát csak magáért a munkáért kellene végezni, akkor bizony csupa fagyás volna az élet. A munka mindig valamire irányul, mert ha nem, akkor a munka ostobaság és céltalanság. A munka maga nem lehet cél, hanem a munka célja az igazi cél. Mások az élet céljaként az örömet, a pihenést, *szórakozást* emlegetik, merthogy ez lenne méltó célja az embernek. Igen, ez lehet méltó célja egy kanári madárnak, vagy ölebecskének, amely bizony csak arra való, hogy ugrándozzék a szőnyegen vagy kalitkában, de egy öntudattal felruházott emberi lénynek nem lehet a végcélja már azért sem, mert az a lelket üresen hagyja. Akármilyen öröm, szórakozás tölti is ki az ember életét, ha magasabb célja nincs, akkor a lélek végre is ásító ürességet érez az ilyen életmódban. Hányan lesznek öngyilkosok a milliomosok közt is?

Ismét mások az élet célját a *kultúra növelésében* látják. Ám ha ez igaz, akkor az emberiség $\frac{9}{10}$ -része teljesen hiába él, mert azt bizony nagyon nehéz lenne

mondani, hogy ma mindenki a kultúrát növeli. Az a sok szegény ember, aki azt sem tudja, mi fán termett a kultúra; az a sokmillió szegény néger vagy hindú pária, vagy kínai kuli ugyan mivel viszi előre az emberi kultúrát? És elvégre mi is az a kultúra? Tudás, finomulás, művelődés! Hát olyan nagy cél ez, hogy a miatt élünk csak, hogy pl. egypár embertársunk valamivel többet tudjon? Ezért érdemes reggeltől-estig dolgozni, fáradozni? Bizony ez mind nem elég a végső kielégítő élet céljául.

A hit egészen mást mond, egészen más végcél jelöl meg: *az élet arravaló, hogy elérjük az Istent.* Arra való, hogy erkölcsi küzdelem által megérdemeljünk az örök boldogságot, az örök ifjúságot, az örök szeretetet az Isten kebelén. Elérni az Istent, boldogítón látni az Istent, elmerülni benne, élvezni az ő szépségét, a végtelen Szépséget; Istentől átöleltetni és Benne megtalálni minden édességet, minden nagyságot, minden szépséget és minden szeretetreméltóságot. Ez cél!

Ezért érdemes élni, ez a cél nemesít itt a földön, ez a cél izmosít, ellenállóképességet ad a megpróbáltatások közt. Ez a cél elnézővé, megértővé, testvériessé tesz egymással és egymás küzdelseivel szemben. Ez a cél kultúrát is teremt és tudást és művészetet és erkölcsi finomulást. Ez a cél társadalmi békét, családi harmóniát, nemzeti összetartást és nemzetközi békét létesít. Ilyen cél megéri a fáradságot és értelmet ad az életnek.

Hit nélkül üres és tartalmatlan az élet!

Hit nélkül azonban nemcsak tartalmatlan, hanem rettentően *szomorú is ez az élet.* Szomorú először is azért, mert hit nélkül sohasem lesz elegendő erőnk az erkölcsi életküzdelemre. Szép az a Kant-féle kategorikus imperativusz, hogy nekem valami idegem súgja, hogy szebb dolog erkölcsösnek lenni, mint nem. De ha én nem hiszem az Istent, ha erkölcsi téren csak én magam vagyok a magam bírása és törvényhozója, akkor a legelső alkalommal, mikor nagyon nehéz

ellentmondani a kísértésnek, azt fogom mondani, hogy ugyan mit, egyszer túleszem magam rajta. Ha ellenben hiszem az Istent, akkor minden kísértés közt is érezni fogom, hogy ez nem lehet és nem szabad, nekem helyt kell állnom és érdemes is helytállnom akár a vérem hullásaig.

Ugyanígy vagyunk a szenvedés kérdésében. A legnagyobb problémák egyike, hogy mi az értelme a kínaknak, a szenvedésnek. A jó Isten miért éget, vág és sujt bennünket? Betegség, gyász, halál, háború, inség, fedéltelenség, munkanélküliség, gyűlölség, irigység, megszégyenülés, belső tépelődések — ó, mennyiféle a szenvedés, milyen széles, változatos skálája az emberi gondnak, bajnak. Hit nélkül mindezt egyáltalában nem lehet megérteni.

Hit nélkül azt kell mondani, hogy a vak természeti erő, a kérlelhetlen sors az, amely engem valahonnan a létbe sodort és ez a vak természeti erő oly kontár volt, oly tudatlan, oly tehetetlen, vagy oly kegyetlen, hogy nem tudott vagy nem akart segíteni rajtam. Ha tehát már betelik a pohár és amikor már nem tudom elviselni ezzel a felfogással a szenvedést, legjobb ha beleugrom a Dunába.

A hit azonban egészen másként beszél. Ezt mondja: nem, a szenvedés nem kontár természeti erőnek a rezultátuma, a szenvedés nem kegyetlen világ-sors, nem valami vak szükségszerűség, amely eltapos és szétzúz exisztenciákat, amelyeket tudatlanul és öntudatlanul teremtett, hanem a szenvedés tulajdonképpen felsőbbrendű szeretet. A kiválasztottság jele, hősök iskolája. A szenvedés voltaképpen bevezetetés a Jézus-követés útjára, a szenvedés nagyszerű lélek-tisztító fürdő, nagy felkiáltó jele, amely az égre mutat és azt mondja: ember, ne várd ettől a Földtől, hogy itt boldog lehess; ne hidd, hogy ezen a földön meg tudod alapozni maradandó szerencsédet! A szenvedés tehát felséges mementó, amely arra int minket, hogy kell lenni egy jobb hazának, szebb hazának, ahol nem

lehet többé bú és gond, halál és gyász, ahol letörli az Isten minden könnyedet a szemedből (Jel. 21, 4).

Ime, a szenvedés édessé lesz a hit által. A hit erőt és magyarázatot ad hozzá. A hit vidámmá teszi még a szenvedést is. Ellenben hit nélkül szenvedni igazán szomorú dolog.

Nekem mindig megesik a szívem, ha egy éhező embertársat, vagy beteget, vagy szomorú embert látok. De százszorosán megesik a szívem azokon a szegény szenvedőkön, akik a szenvedés értelmét fel sem fogják, akik hiába szenvednek, akik nem találnak vigaszt, mert nincs meg lelkükben Jézus hite. Ahol ez a hit megvan, ott a legnagyobb mártíromságot mosolyogva lehet tűrni. De ahol hit nincs, ott egy fogfájás, vagy ideges türelmetlenség vagy haláleset az embert ki tudja hozni a sodrából és a kétségbeesésbe tudja kergetni.

Ó, szomorú az élet hit nélkül és szomorú főleg akkor, ha arra gondolunk, hogy ez az élet rövid és mi voltaképpen mind csupa halálraítélt emberek vagyunk.

Egyik délután a tabáni temetőben jártam. Általában minden temető gondolkozóba ejti a komoly embert, de főleg egy ilyen düledező, abbahagyott temető, aminő a tabáni, ahol úgyszólván minden sírkereszt legörbült, a sírokat körülvevő rácsok is kidüledeztek, a sírhantok szétomlottak vagy pedig egészen besüppedtek. Bizony, megható képe ez az emberi mulandóságnak! A sírok közt természetesen kisgyermekek játszadoztak: a holnap halottjai, a ma még élni kezdők, akiknek szintén ez lesz végső állomásuk.

Mily tragikus az emberi élet hit nélkül! Hisz akkor én csak azért vagyok, hogy holnap ne legyek, az a kis gyermek ma azért születik, hogy meghaljon s csak azért nyílik a virág, hogy elhervadjon, csak azért hangzik a muzsika, hogy elnémuljon, csak azért repes a szív, hogy aztán megszakadjon a halálban. Micsoda káosz, micsoda értelmetlenség, micsoda kegyetlen játék az emberi szívvel az olyan élet, amely-

ben nincs hit az örök életben, nincs hit Jézus feltámadásában!

Abban a temetőben, ahol jártam, csupa régi sír van, 50—70—80 évesek. Istenem, itt az egyik akkor volt fiatal, amikor 1830-at írtak. Milyen is lehetett az élet Budán és Pesten száz évvel ezelőtt, 1830 március 20-án? Akkor is voltak emberek, száz évvel ezelőtt, fiatalok, életderűvel teltek, reménnyel duzzadó lelkek. Akkor is voltak boldogok és fiatal szerelmesek, vőlegények, menyasszonyok, voltak akkor is apró kis gyermekek — a mi nagyapáink és nagyanyáink — és voltak már akkor is meglett emberek, akik vitatkoztak, dolgoztak, reméltek, haragudtak egymásra, össze is veszték talán, káromkodtak is és tele volt hangjukkal a világ, azt hitték, hogy mindig 1830 lesz. Hol vannak ma azok, akik 1830-ban taposták az akkori kicsiny Pest és Buda utcáit?

De mikor 1830-ban éltek az illetők, már akkor is 100 év telt el azok felett, akik 1730-ban éltek. 1730 nem is olyan nagyon messze van a múltban, csak kétszáz esztendő. És mégis azóta hány generáció jött és ment el! Hány rózsakoszorú hervadt el, hány kisgyermek született s nőtt fel, szenvedett és küzdött, egy kicsit örült és egy kicsit búsult, végre meghalt. Hol vannak az 1730-i emberek? És hol vannak az 1630-asok és az 1530-iak?

Úgy látom, mi mindig csak olyan rétegek vagyunk, ahogy egymásután hullanak ősszel a falevelek a földre. Minden esztendőnek falevéلكvantuma talán egy félmilliméternyi réteggé változik a porban. Mi is csak egy réteg vagyunk, akik élünk. Hulló falevelek! Ahogy ősszel nem lehet tudni, hogy ez a kis falevél melyik nap fog leesni, melyik oldalán fogja megfújni az őszi szél, hogy leessék; melyik óra s melyik perc lesz az ő halála s hova sodorja majd a szél, melyik árok szélén hervad el. Nem lehet tudni, de mind-egyiknek megvan a fátuma — habent sua fata... Minden tavasszal a magát kitergegető napfényben és szellő-

ben fürdő kis falevél bármelyik percben lesodródik. Mind egymás után. Mi is mind egymás után lehullunk.

Az ujságokban bent van, hogy tegnap az halt meg, ma meg ez. Tegnapelőtt amaz, holnap majd benne lesz, hogy ez meg ez. Valamelyik nap bent lesz az én nevem is, meg a tied is. Megint lehullott egy levél a fáról. Ha tehát ezzel a lehullással mindennek vége is van, akkor azt mondom, szomorú ez az élet! Az az édesanya csak azért szült gyermeket, hogy vagy eltemesse, vagy a gyermek temesse el őt? Testvér csak azért élvezi a testvéri szeretetet, a gyermek a szülőit, a szülő a gyermeki szeretetet, hitves a hitvesi szeretetet, hogy egyik a másikat eltemesse és azután maga is utánamenjen?

Emberiség! Micsoda tragikus sorsú társaság vagy te, ha nincs más célod, mint a lehullás és az elfonnyadás! Itt jön azonban az én hitem, itt jön Jézus hite, jön Jézus tanítása, mely így szól: „aki énbennem hiszen, még ha meg is halt, élni fog!” (Ján. 11, 25.) Jön Jézus tanítása, mely így szól: „aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete legyen; és én feltámasztom őt az utolsó napon”. (Ján. 6, 55.)

Feltámadás! Ott feküdtem künn a hant alatt már talán száz meg száz éve, rég szétporladtak a csontjaim is, és egy napon mégis megint csak megelevenednek a rég elporladt tagok és ez a test, ez a kéz, ez a szív, ez az arc, ez a szem feltámad, a lélek ismét eleveníti és szól a harsona s hívja az újraéledteket. Akikben Jézus az ő hűséges tanítványait felismeri, azt az angyalok viszik a Bíró jobboldalára, hogy azoknak szóljon a szózat: „jöjjetek, Atyám áldottai”. (Mt. 25, 34.) Ott egymásra ismerünk mind, akik Jézust szerettük és követtük, a nagyok, a hősök, a tiszták, a vértanúk; jön az apa, az anya és a gyermek és újra megismerik egymást, egymás nyakába hullanak, jön a lelkipásztor és az ő nyája, hiszem, édes jó testvérem, hogy te is ott leszel meg talán én is és egymásra ismerünk és egymás kezét szorítjuk

és boldogan zengünk Te Deumot, mert az Isten feltámasztott az örök életre és örökké boldog viszontlátásra.

Erre mondhatja ugyan valaki, hogy mese, de akkor szálljon is perbe a mindentudó Istennel, mert ezt nem kisebb valaki mondja, mint maga az Isten. Ha azonban valaki Krisztus szavát elfogadja, annak ez boldog igazság; akkor nekünk, akik Jézust követjük és akarjuk követni a sírig, nekünk boldogan és emelt fővel kell járni az élet útjain még ha szegények és tudatlanok vagyunk is, még ha betegek és kivetettek vagyunk is, még ha a világ szemében senkik és semmik vagyunk is. Öntudattal, istengyermeki szent büszkeséggel kell feltekintenünk az égre s feltekintenünk a feszületre. Mily boldog sors, mily boldog szenvedés, mily boldog halál, amely diadalkapunak számít, amelyen keresztül az én Istenem örök fényességébe és boldogságába kell mennem! E nélkül szomorú az élet, hittel azonban szép és vidám, felemelő és gazdag.

II.

Azt kérdezhetné valaki, hogy ha a hit olyan szép és olyan jó s amellett oly szilárd bázisa is van: Jézus szava, meg az ő csodái és az ő csodálatos emberfeletti egyénisége — ha ez ennyire biztos, hogyan van akkor, hogy az embereket szinte *nógatni* kell, hogy fogadják el ezt a nagy kincset? Hogyan van, hogy itt mégis ezrek és ezrek megvetően mennek el Jézus evangéliuma és tanítása mellett. Nekik nem kell a hit, tartsa meg Krisztus az ő kincseit. Miként lehet ez? Jó lesz, ha szembenézünk egy kicsit ezzel a kérdéssel is.

Mi a hitetlenségnek az oka, mi a hitetlenség pszichológiája?

Először is azt mondanám, hogy az emberek azért nem hisznek jobb érzésük ellenére sem, mert gőgösek. A gőg rettentő nagy és szomorú emberi tulajdonság. A gőg és a kevélység az a szomorú örökség, melyet

még Lucifertől vett át a teremtmény. A gőg, amely már az Édenkertben megszólal az ördög ajkán, amikor lázadásra izgatja az első emberpárt az Isten ellen: Csak nem fogtok szót fogadni neki? Hát ha ő csak irigységből elvonja tőletek azt, hogy ti is isteni lények lehessetek? „Dehogy is haltok meg! Csak tudja az Isten, hogy azon a napon, amelyen arról esztek, megnyílik szemetek s olyanokká lesztek, mint az Isten: tudtok jót és gonoszt” (Móz. I. 3, 5). „Nem szolgálok!” (Jer. 2, 20). Felmondtam a szolgálatot az én Atyám, Teremtőm, legfőbb jómmal szemben.

Ó, emberi gőg, amely csak azért, hogy pöffeszkedhessél, úgy teszel, mint az aesopusi béka, amely addig fújja magát, míg fel nem pukkad! Az ember is az ő gőgjében hihetetlenül ostoba tud lenni. Azt hiszi, hogy ő az Istennel szembeszállván, most már holmi istenféle lett. Az Úristen előtt nem hajol meg, mert ő is valaki áml! Micsoda dőre, sőt Lipótmezőre való bölcsesség ez az ostoba beszéd, hogy valaki nem hajol meg az Istennek, mert ezáltal ő nagyobb lett. Dehogy is lett nagyobb, sőt sokkal kisebb!

Hány esetben semmi más a vallástalanság és hitetlenség oka, mint a gőg! Nem akarok meggyónni — mondják —, mert ha egy pár bűnt elkövettem is, de azt nem méltóztatom meggyónni és nem vagyok hajlandó elégtételt adni. Köztünk szaladgálnak az ilyen díszpéldány katolikusok, akik már 15—20 éve nem végezték el a húsvéti gyónást, merthát emberi méltóságuk, büszkeségük nem engedi...

A másik pszichológiai oka a hitetlenségnek az is, hogy az embereket szinte velejükig átjárja az *emberi félelem*. Csodálatos, hogy a bátor férfinem néha mennyire gyáva tud lenni! Az asszonyok e tekintetben sokkal bátrabbak, mint a férfiak. Nem akarom megsérteni a férfiakat, mert sok van köztük, aki a lelke mélyén igen buzgó katolikus tudna lenni, de jaj, valahogy ezt meg ne tudják róla! Jaj, csak azt ne mondják róla, hogy bigott meg klerikális. A Sátán szolgájának

annyi ilyen kártyája van! Ha azt mondják egyszer valakire, hogy „klerikális”, az ilyennek egész férfias volta *egyszeriben* meginog és hanyattvágódik. Hányszor látja a pap, amikor egyenkint beszél az emberekkel, hogy ez is meg ez is milyen vallásos ember és hol van a gyakorlati és a nyilvános életben az ő valóságossága? Mihelyt egy baloldali újságíró meginterpellálja, menten letagadja még a keresztségét is a homlokáról. Félénk, gyáva! Hányszor pusztán az a hitetlenségnek alapja, hogy nem meri az emberek előtt megvallani Krisztust és az ő hitét.

A hitetlenségnek igen nagy százalékát a *materiálistudomány*, de főleg az *erkölcstelenség* számlájára kell írni. Nagyon sok ember volna, akinek semmi elméleti kifogása nem volna a hit ellen, csak az a VI. és IX. parancs ne volna, csak a tisztátalanságot, a paráználkodást, a házasságtörést ne tiltaná Jézus, mindjárt nagyon vallásos ember volna. Amikor felébred a lelkiismeret, hogy ezt nem szabad, ezt a vallás tiltja, akkor azt mondja az ilyen ember: inkább nem is hiszek többé az Istennek. Talán még sincs az úgy, talán így is lehet! Valahol olvastam — így bölcselkedik tovább —, hogy ez mind nem is igaz, csak gyerekek ijesztésére találták ki, hajrá vétkezzünk szabadon!

Bizony, a vallás a legtöbb embernek azért nem kell, mert tiszta életet követel, mert becsületet követel, mert hűséget követel, mert kötelességtudást követel, mert tiltja a panamát és tiltja a lopást és tiltja a mások bőrén való gazdagodást. Mert tiltja a csalást, mert előír böjtöt, misehallgatást és húsvéti gyónást és mindez nehéz. Nem kell, mert ő úgy akar élni, mint egy állat, ezért gyűlöli a hitet és ha lehet, még másokban is irtogatja.

Végül még kettő magyarázza meg a tömeghitetlenséget: a *tudatlanság* és a környezet hatása. A magamfajta ember néha megdermed, amikor művelt emberekkel vallási kérdésekről beszél és látja, hogy sokszor ezek a művelt emberek mégis milyen tájékozatlanok a vallási kérdésekben. Csak annyit

tudnak, amit valami felületes ponyvairódmű termékekben találtak, valami újságcikkből merítettek. Ez az ő egész tudásuk a vallási téren. Ott, ahol annyi tudnivaló volna, ahol annyira meg kellene feszíteni minden intelligenciánkat, hogy ezeket a nagy dolgokat megérthessük, ott ők fölényes tudatlansággal mennek tovább, ott ők ítélkeznek elevenek és holtak felett, pedig a legkisebb mértékben sem illetékesek erre tudatlan tájékozatlanságuk miatt is.

Ezzel összefügg a *környezet*. Hogy miért tudatlank sokszor az emberek a vallási kérdésekben, mutatkozik rajtuk a rossz és a hiányos nevelés hatása. A hittant az iskolában nem tanulták meg jól, vagy bár iparkodtak hittani ismereteiket védeni folytonos ellenvetésekkel szemben, de amikor a közhangulat körülöttük harsogva és agresszíven vallásellenes, ez rájuk hat, befolyásolja őket és a végén azt hiszik, hogy látszólag mindenki hitetlen, nekik is azzá kell lenni, mintha bizony mert mindenki részeg, nekik is részegnek kell lenniök. Az emberek közt kevés van felkészülve arra, hogy mikor mindenki örült, akkor ő okos legyen. Ez is egyik magyarázata a modern hitetlenségnek: a tájékozatlanság és befolyásoltatás a hit ellenségei által.

Mit tehetünk ennek ellenében? Terjesszük ki a hit országát és szilárdítsuk meg főleg most, amikor a Szent Imre-évre egész világról idejönnek az emberek kíváncsian: lássuk csak hát azt a Szent István országát, azt a 900 év óta Regnum Marianumot, milyen vallási élet van benne? Mit tegyünk, hogy a külföldi katolikusok vizsgáló tekintetét kiállhassuk? Mit tehetünk, hogy országunkban Krisztus zászlaja lengjen?

Először is mindenki éljen meggyőződéses hitéletet, vegyük életkomolyan a misét, a gyónást, az áldozást, a gyermekek vallásos nevelését, a házassági törvények betartását. Mindent tegyünk meg, ne csak azért, mert Isten parancsa, hanem, mert egymáson is is segíthetünk a jó példaadással. A jó példaadáshoz járuljon a szeretet. Van idő, amikor a hit érdekében

vitatkozni is kell, amikor az igazságot támadják. Adott esetben védeni is kell, de félek azoktól a katolikusoktól, akik örökké csak vitatkoznak a hitükért, vitatkoznak olyan tónusban, amely nem alkalmas arra, hogy a tévedőket az igazság útjára vezesse.

Minden katolikusnak élete legyen olyan, ahogy Krisztus mondta; „arról fogja mindenki megismerni, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymáshoz” (Ján. 13, 35). Ez a szeretet nem lesz elvtelenség, nem annyit jelent, hogy megtagadjuk vagy elhanyagoljuk a mi hitigazságainkat akármilyen téren, vagy hogy ne keljünk védelmére a krisztusi igazságnak. Hanem azt jelenti, hogy amikor vitatkozunk is, az is kedvességgel történjék, nem azért, hogy letiporjuk a másik önértetét, hanem hogy meggyőzzük, felemeljük és kedvet juttassunk nekik is a jóra s az igazra.

Sokszor hallottam, hogy sokan állnak a mi szent Egyházunk kapuinál, be is jönnek néha és megállnak valahol hátul és a lelküket valami titkos nosztalgia húzza Krisztus és az ő Egyháza felé. Hány mondta már nekem, hogy ezen a ponton, a várakozás, megfigyelés pontján akárhányszor szinte visszariadtak, mikor azt látták, hogy egy-egy méltatlan katolikus szívtelenül, ridegen, visszautasítóan viselkedett velük szemben. Nagy felelősség ez!

A mi feladatunk az, hogy társainkat, közvetlen ismerőseinket, lakostársainkat elsősorban, akik Jézustól még távol vannak, megnyerjük, de nem azért, hogy letiporjuk — az Egyház nem akar senkit eltiporni —, hanem azért, hogy idevezessük erre az édes anyai kebelre, a Jézus tündérszép menyasszonyának, Jézus Egyházának kebelére. Ó, jertek, ó, jertek az édesanyához! Ez legyen a jelszó, nem pedig vad, türelmetlen elriasztás és ridegség.

Most pedig mondjuk el állva a Credot, az Apostoli Hitvallást, de nemcsak mint bátor, büszke és boldog hitvallást, hanem mint alázatos imádságot és könyörgést, hogy ez az édes szép hitvallás, az apostol-

lok tanításának ez az ősi foglalatja győzzön meg minél előbb mindenkit, akiben becsületes igazságérzet van, hogy egy szívvel, egy lélekkel, egy hittel, egy szeretettel egy akolban és egy pásztorral mond hassuk minél előbb mindnyájan mi, Szent István országának gyermekei ezt az imát, ezt a szépségesen tömör hitvallást.

5. Az oltáriszentség előtt.

Miért kellett eddig oly alaposan szemügyre venni a hitet, miért kellett eddig úgy megizmosodnunk a hitben? Mert ami most következik, azt másként, mint a hit alapját, nem lehet megérteni; nem is lehet elfogadni másként, mint hogy odaborulunk az Úr lábához és azt mondjuk: Uram, hiszem, de csak azért, mert Te mondtad. Most a legcsodálatosabb teofániáról akarok szólni. A legnagyobb és legfelségesebb Istenmegjelenés, a legnagyobb teofánia az isteni Igének megtestesülése, Jézus földreszállása. És ezzel kapcsolatban egy lépéssel tovább van a legmisztikusabb teofánia: az oltár titka, Jézus valóságos jelenléte a kenyér és bor színében.

Testvéreim, ne gondoljuk, hogy ez csak egyik tana hitünknek, csak egyik tétele Jézus tanításának. *Ez az egyetlen centrális tétel*, e körül forog s ezért van minden. Centrális a csodálatos, emberfeletti, isteni mivoltában, de centrális tan azért is, mert ezen a ponton válik el az igazi krisztusi hit a félhittől, vagy a teljes hitetlenségről.

Mikor Krisztus Urunk előadta az ú. n. kafarnaumi beszédében az ő tanítását — az ott jelenlévő Szent János apostol írta le evangéliuma 6. fejezetében —, hogy mit fog ő művelni a kenyérrel és a borral, akkor — mint az evangélium elmondja —, máris megmozdult a hitetlenség. Azok az emberek, akik Jézusnak a legszebb, legcsodálatosabb tanait egyébként szó nélkül elfogadták, meghökkentek, megakadtak, hitük lendülete ellankadt, nem volt olyan erős többé, hogy ezt a csodálatos gondolatot is megértsék vagy elfogad-

ják, hogy Jézus egy kisdarab kenyér és bor színe alatt akar jelen lenni köztünk. Erre már zúgolódtak, elnémultak, sőt hátat is fordítottak neki s „ettől fogva sokan visszavonulónak az ő tanítványai közül és már nem járnak vala vele” (Ján. 6, 67).

Éppen, mert centrális tan és éppen, mert sokan tagadják, nemcsak a másvallásúak, hanem a hanyag és hitükben gyenge katolikusok is, azért nem lehet eléggé sokszor kifejezni azokat az okokat, amelyek miatt éppen ezt a csodálatos emberfeletti tételt mégis hisszük és hinnünk kell. Bármennyire magas tan is ez, és bármennyire ellentmond az érzékeinknek, vagy épp azért, mert olyan érzékfeletti tan, — Krisztus Urunk gondoskodott róla, hogy olyan erős tudományos érvek bástyázzák körül ezt a mi hitünket, aminő csak kevés hittétellel kapcsolatban mondható el. Bátran ki merem mondani, hogy inkább tudnék kételkedni az evangéliumnak minden más kijelentésében, mint ebben, mert ez annyira határozott, annyira világos és annyira minden kétértelműséget kizár.

Arról van szó, hogy mikor Krisztus Urunk az utolsó vacsorán azt mondotta a kenyérre: „ez az én testem!” és a borral telt kehelyre: „ez az én vérem kelyhe” —, az a kérdés, hogy akkor csakugyan a szó szoros értelmében, szószerinti értelemben kell-e vennünk Jézus szavait, nem pedig csak átvitt, jelképes értelemben. Vagyis Jézus intenciója az volt-e, hogy a kenyér és a bor most igazán, csodálatos és láthatatlan módon bár, de átváltozik és már nem kenyér és már nem bor többé, hanem az ő teste és vére.

Mindenekelőtt történeti tény, hogy a kereszténység az apostolok korától kezdve és az apostolokat is beleszámítva szóról-szóra értette Krisztusnak ezeket a szavait. Az Oltáriszentség már az első szent egyházatyáknak az irataiban egészen kimagasló helyet foglal el, pedig ott úgyszólván nincs egyetlen probléma, amit meg ne vitatnának, amire határozott feleletet ne adnának az Ős-Egyház eme tanui. Végig az egész keresztény középkoron senkinek sem jutott eszébe, hogy e

szavakat másképp magyarázza, mint a szó szoros értelmében.

Csak 1047 táján állt fel Augers-ben egy francia kanonok, *Berengarius*, ő volt az első, aki egy kicsit kételkedett abban, hogy valóban Krisztus jelen van-e az Oltáriszentségben. Tehát több mint 1000 esztendőnek kellett eltelti Jézus halálától és az utolsó vacsora percétől kezdve, míg akadt egyetlenegy ember a keresztények közt, aki kétségbevonta e kijelentést. 1047-ig senkinek a világon eszébe sem jutott ezeket a szavakat — „Ez az én testem”, „ez az én vérem” — másként érteni, mint szó szerint és hogy ott igazán Jézus van jelen. Szent Imre korában tehát az egész keresztény világ egységesen imádta az eucharisztikus Jézust. Csak jóval később ez után, a XV. században kezdődött a kételkedés és csak amikor már tombolt a harc a katolikus Egyház ellen és csak amikor keresve keresték a hitújítók, hogy még mit is mondhatnának a katolikusok ellen, akkor találták ki, hogy nini, még ezt is tagadni lehetne, ezt is szimbolikus lehetne ki-parírozni.

Maga *Luther* még nem volt ilyen. Azt írja az ő híres levelében, hogy ha neki öt évvel ezelőtt valaki meg tudta volna magyarázni és be tudta volna bizonyítani, hogy ezeket a szavakat jelképesen is lehet érteni, két kézzel kapott volna utána, mert érezte, hogy ezzel jól borsot lehetne törni a papok orra alá. De — így folytatja *Luther* — nem tehetem, mert Jézus szavai roppant világosak. Jézus azt mondja: „ez az én testem” . . . és *Luther* csak odáig mert elmenni, hogy csak abban a pillanatban van ott Jézus teste, mikor a hívek magukhoz veszik, sem előtte, sem pedig utána, de akkor is a kenyér helyett van ott, ez ugyan nem az ő teste, hanem csak a helyett van ott. A kenyér fogalmilag kenyér marad, de tartalmilag bár csak egy pillanatig Jézus teste. Ez volt *Luther Márton* tanítása.

Utána már tovább merészkedtek *Zwingli* követői. A svájci *Zwingli Ulrich* volt az első hitújító, aki azt hirdette, hogy a kenyér még ekkor sem Jézus teste s

bor még ekkor sem Jézus vére, hanem a kenyér s a bor csak szimbólum, csak pusztá emlékjele Jézus testének és vérének, az utolsó vacsorának. Aztán jött a rideg Kálvin János, aki ingadozott Zwingli felfogása és egy új felfogás között, amely szerint Jézus egyáltalán nincs jelen a kenyérben, sem a bor színe alatt, hanem ez csak úgy hat, olyan hatóereje van ennek, mintha ott volna Jézus.

Ezt a vitát, amely már a XV. században keletkezett e kérdés körül, nagyon egyszerűen és igen csattanósan intézte el egyszer egy szellemes festő. Lefestette az utolsó vacsorát és alája írta, mintegy párbeszédként a következő mondatokat: Luther: ez tartalmazza az én testemet! Zwingli: Ez jelenti az én testemet! Kálvin: Ez úgy hat, mint az én testem! S ezzel szemben a másik oldalra egyszerűen és lakonikusan csak ezt írta: Jézus: Ez az én testem!

I.

Gondoljuk el magunkat mindenekelőtt úgy, mintha mi is jelen volnánk az *utolsó vacsorán*. Jézus búcsúzik tanítványaitól, készül a kinszenvedésére, amely néhány óra múlva már meg is fog kezdődni. Ilyen körülmények közt, halála árnyékában kezébe veszi a kenyeret és megáldja, megtöri, szétosztja és azt mondja: „vegyétek és egyétek, ez az én testem”. Hasonlóképp vevén a kelyhet, hálát ada és nekik adá, mondván: „igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem”, — vagyis ez az a kehely, amely az én véretem tartalmazza — „az Új Szövetségé, amely sokakért kiöntatik”. (Mát. 26, 27—28.) És az egész jelenetet befejezi ezzel a mondattal: amit én tettem most, „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. (Luk. 22, 29.)

Ezt a jelenetet leírja az első három evangélium, a negyedik azonban nem, mert az kifejezetten azért íródott, hogy csak a hiányokat pótolja, de különben is a negyedik, János evangéliuma közli azt a kafarnaumi beszédet, amely még világosabban megmagya-

rázza az Oltáriszentség titkát. Ezt a jelenetet még Szent Pál is közli a korinthusiakhoz írt első levelében (11. fejezetében). Ha ezeket a szövegeket egymás mellé tesszük és összefüggésükben olvassuk, mindenek előtt megállapítható, hogy egyetlen referense sem, sem az evangélisták, sem Szent Pál egyetlen szó magyarázatot hozzá nem fűznek, amiből esetleg azt lehetne kiolvasni, hogy ez csak holmi példabeszéd lett volna, egy szimbolikus metaforás beszéd. Egy szót se tesznek hozzá, pedig máskor hozzá szokták tenni homályos részeknél, hogy ezt Jézus így vagy úgy értette, vagy „mondá Jézus e példabeszédet”. Itt azonban semmi sincs. Semmiféle magyarázatot nem fűznek hozzá. Maga Jézus is — legalább az írás szerint — egy szó magyarázatot nem fűz hozzá.

A józan szövegkritika s a józan történelmi kritika szabályai szerint a legcsekélyebb, a legvékonyabb okocskánk sincs tehát arra, ami felhatalmazna minket arra, hogy ezeket a kategórikus szavakat másképp értelmezzük, mint ahogy azok elhangzottak. Jézus sokszor beszélt hasonlatokban, sokszor mondott példabeszédeket, de ezek mindig maguktól értetődően világosak voltak. Amikor Jézus pl. azt mondja, „én vagyok az út, az igazság és az élet” — senkinek nem jutott eszébe, még azoknak az egyszerű galileai halász embereknek sem, hogy amikor ő magát útnak nevezi, akkor azt higgyék, hogy ő a szó szoros értelmében országútnak mondja magát. Mihelyt azonban olyat mond, ahol a legkisebb lehetőség is megvolna a félreértésre, ha szóról-szóra vennék szavait, amit ő pedig csak képletesen mond, ott Jézus azonnal magyarázatot csatol és mindig ott van a kifejtés is. Amikor Jézus magát pásztornak nevezi mondván: „én vagyok a jó pásztor” (Ján. 10, 11.), nyilvánvalóan képletes volt ez a beszéd, mert hiszen ő nem őrzött birkákat. Ő csak képletesen volt jó pásztor. A szentírás nyíltan mondja, hogy mivel „a tanítványok e példabeszédet nem értik, mit beszéle nekik, ismét mondá tehát nekik Jézus” (10, 6.) egy hosszú magyarázatban kifejtve, hogy mi-

lyen értelemben jó pásztor ő: „A jó pásztor életét adja juhaiért és... én is életemet adom a juhokért”. (10, 11—15.)

Az utolsó vacsorán azonban semmi, még a legcsekélyebb útmutatás, vagy hivatkozás sincs arra, hogy ezeket a szavakat képletesen magyarázza. Jézus egyszerűen azt mondja: „ez az én testem”. Ennek az értelme tehát közvetlenül csak ez lehet: „ez az ő teste”. És voltaképp ezzel be is lehetne fejezni minden prédikációt és fejtegetést, mert vagy hiszek Jézusnak vagy nem. Amikor ő azt mondja: „ez az én testem” és ugyanakkor nem ad rá Jézus semmi okot vagy alapot, hogy ezt mi csak képletesen magyarázzuk, akkor voltaképpen be is van fejezve az argumentáció. Ezt úgy kell érteni, ahogy mondta.

Ha valaki ezekre azt mondja: de hát az hihetetlen és *hogyan lehetne az, hogy ő ott egy kenyérdarab mögött, sőt annak a helyében értődik!* A kenyér színe, íze, szaga, vegyi minőségei bizony mind megmaradnak, ha vegyileg elemezzük azt a kenyeret az átváltoztatás után, az igenis mindig a kenyér és a bor vegyi alkatrésze fogja felmutatni, de hogy lehet erre azt mondani, hogy ez mégis Jézus teste volna!

Azonban vigyáznunk kell. Aki így érvel, az pontosan ugyanazt teszi, amit a kafarnaumi zsidók, kikről János evangéliuma szól: „zúgolódnak tanítványai mondván: Kemény beszéd ez, ki hallgathatja ezt?” (Ján. 6, 62.) Így nem lehet okoskodni, hogy mert az természetfölötti valami, tehát nem hiszem el. Hiszen így akkor a Szentháromságot sem hiszem.

Megjegyzendő, hogy Jézus az Oltáriszentségről és az ő valóságos jelenlétéről sokkal *többet mond, mint a Szentháromságról*. Sohase mondja a Szentháromságról: bizony, bizony mondom nektek az Istenben valóban három személy van és az Atya valóban Isten, és a Fiú is valóban Isten meg a Szentlélek is valóban Isten. Bizony, bizony mondom nektek s ha nem hiszitek, elmehettek. A Szentháromságról illet Jézus sohasem mond, ellenben az Oltáriszentségről igen! Tehát

nem lehet így érvelni, hogy ez hihetetlen, ez túlmegy a természet törvényein, ez túlmegy a hétköznapi tapasztalásokon, mert hiszen én ott azután is kenyeret látok! Aki így akar érvelni, menjen pogánynak s mondja ki egyszerűen, hogy racionalista és semmit sem hisz, ami természetfeletti és nem hiszi, hogy az Isten csodát is tud művelni.

Nézzük azonban a másik momentumot is. *Kiknek* is beszélt Jézus ott az utolsó vacsorán? Egyszerű halászoknak, írni, olvasni nem is tudó embereknek. Tehát nem akadémikusoknak beszél, nem futuristáknak, nem szimbolistáknak, akik minden szó mögött valami alig elérhető költői hátsó gondolatot szimatolnak. Ezek azonban egyszerű emberek, akik hozzá vannak szokva ahhoz, hogy Jézus csodálatos dolgokat mond, hozzá vannak szokva ahhoz is, hogy Jézus csodákat tesz, hogy holtakat támaszt, hogy betegeket meggyógyít, mind ehhez hozzá vannak ők szokva, de hozzá vannak ahhoz is, hogy Jézus őket lépre nem vezeti, hogy Jézus nem beszél ködös, érthetetlen frazeológiában, amit talán megértettek volna az alexandriai vagy athéni bölcsek és talán megértette volna valamelyik túlmodern filozófus. Ezek az egyszerű galileai halászok azonban semmikép sem gyaníthattak valami sejtelmes, alig kibogozható tartalmat, amelyet csak 1500 évvel utóbb fog majd kitalálni Svájcban Zwingli.

Mikor mondja Jézus, hogy „ez az én testem, ez az én vérem!”? — ne feledjük, hogy a búcsúzás ünnepélyes pillanatában, Jézus halála előtt pár órával, melyet Jézus előre tudott. Jézusnak minden szava szent és komoly volt. Mégpedig kétségtelen, hogy amikor búcsúzik övéitől valaki, amikor az utolsó nagy végrendeleteit teszi, amikor az utolsó nagy tanácsokat és intézkedéseket közli, akkor igazán nem tehető fel, hogy tréfál, vagy homályos beszédet folytat, amelyet nem értenek vagy amit mindenki könnyen félreérthet. Mit szólnánk ahhoz az apához, ahhoz az anyához, aki halálos ágyán képletesen beszélne? Micsoda ridegség volna abban, hogy még az utolsó percben is

tájékozatlanul küldi szét őket, talányokat ad fel nekik, végrendeletet ad ugyan, amellyel azok azonban nem tudnak mit kezdeni, amit azok félreérthetnek! Micsoda méltatlan búcsúzás volna ez Jézustól, amikor tőlük elválíkl

Van még sok, amit csak az tud megfigyelni, aki kissé komolyan tanulmányozza ezeket a kérdéseket. Arra valók a mi folyóirataink, hogy a művelt és műveltségre vágyó katolikus közönség közelebbről is megismerhesse azokat a kérdéseket, amik egy művelt katolikus ember szellemi és vallási életének megerősítésére szolgálnak. Így nagyon sok dologra rájövünk, amil egyébként rejtve volna előttünk.

Ha a görög szöveg szerint olvasom Máté evangéliumát, érdekes hangsúlyt vehetek észre. Érdekes az, miért teszi hozzá Jézus: „ez az én testem, *amely értetek adatik*” és „ez az én vérem, *amely értetek ki-ontatik*”. Mintha csak akarná mondani (másképp nem is lehet érteni ezt) „ez az én testem, mégpedig ugyanaz a valódi test, amely értetek oda fog adatni a kereszten” és „ez az én vérem, mégpedig ugyanaz a valódi vér, amely értetek ki fog ontatni a keresztfán”. Máté szövegében érdekes és szokatlan a névelőnek háromszori megismétlése: „Ez az a vér, amely ki fog ontatni” ez az a vér, amely az Új-Szövetséget megalkotja.

II.

Bármilyen világos és határozott is Krisztus szava az utolsó vacsorán, mégis megérteném azokat az embereket, akik pusztán az utolsó vacsorára vonatkozó jézusi szavakat tanulmányozva, azt mondanák: ez nekem nem elég világos! Ezeknek mindig azt mondom: az Úr Jézusnak szándékát, hogy milyen értelemben rendelte ő az ő testét és vérét a kenyér és bor színe alatt nemcsak az utolsó vacsora szavaiból tudjuk, hanem megtudhatjuk János evangéliumából (6. fejezet) is. Amikor ugyanis a tanítványok ott ültek az utolsó vacsorán s Jézus ezzel a szóval lepte meg őket: „ez az

én testem!" a tanítványoknak ez már nem volt új dolog. Ők már egy éve tudták, hogy valami ilyennek kell elkövetkeznie, mert Jézus egyszer már egy igen ünnepélyes alkalommal rendkívül behatóan fejtegette és előre megígérte, hogy ő majd valamiféle ehető-íható formában a saját testét és véréát fogja áldozatul adni nekünk. Ez meg is történt az utolsó vacsorán.

Dramai részlete az evangéliumnak, melyet a szemtanu János evangélista írt le, hogy amikor Jézus a pusztában tanított s ötezer férfit ott megvendégelt néhány kenyérrel és hallal. A nagy tömeg nem akarta elhagyni őt, ezrek és ezrek jöttek utána, persze egy kicsit talán pusztá emberi kíváncsiságból is, meg egy kis haszonlesésből is. Szívesen hallgatták is ezt a Názáreti csodatevőt, hiszen majd mindennap ingyen ad nekünk kenyeret, meg halat, — szívesen meghallgatjuk, még el is lehet szundítani és majd jelentkezőnk mikor jön az ingyen kenyér osztása. Tolongnak Jézus után és még azt is megengedik maguknak, hogy célzásokat tesznek erre az ingyen kenyérre: milyen jó volna máskor is, milyen jó volna, ha az égből hullana ölükbe, mint Mózes idején. Jézus készakarva foglalkozik ezzel a tömegbajjal s még bátorítja is őket: csak „fáradozzatok!" (6, 27.), csak kérjétek ezt a kenyeret, így étvágyat gerjeszt bennük, hogy áttérhessen arra a másik kenyérre, „mely az égből szállott alá!" Azt mondja nekik: „fáradozzatok, de ne olyan eledeléért, mely veszendő, hanem azért, mely megmarad az örök életre, melyet majd az ember fia ad nektek". (6, 27.) Mondák erre a zsidók: „Mit tegyünk, hogy istenes cselekedeteket műveljünk? Felelé Jézus: az az istenes cselekedet, hogy *higgyetek* abban, akit ő küldött!" (6, 29.) Ettől fogva Jézus e kenyérrel kapcsolatban állandóan a hitre hivatkozik.

Jézus mindig elejti beszéde fonalát, állandóan visszatér a hithez és hangoztatja, hogy ami most következik, azt nem értitek meg, hacsak nem hiszitek. Mondák azért neki: micsoda jelet cselekszel tehát, hogy azt lássuk és higgyünk neked? (6, 30.). A zsidók

óvatos célzást tesznek: „Atyáink mannát ettek a pusztában; amint írva vagyon: Égi kenyeret adott nekik enni (az Isten). Mondá erre nekik Jézus: bizony, bizony mondom nektek: nem Mózes adott nektek kenyeret az égből, hanem az én Atyám ad nektek igazi mennyei kenyeret... Mondák azért neki: Uram! mindenkor add nekünk ezt a kenyeret!” (6, 31—34.). Innentől kezdve Jézus világosabban beszél és nyíltan meg is magyarázza, „mondá tehát nekik Jézus: Én vagyok az élet kenyere; aki énhozzám jön, nem fog éhezni, és aki énbennem hiszen, soha sem szomjúhozik” (6, 35.). Azt már előbb megmondta nekik Jézus, hogy nem mózesi mannával akarja táplálni őket, hanem valami másféle kenyérral és ez a kenyér az élet kenyere.

Eddig még nincs szó Oltáriszentségről (sohasem akarok olyasmit kiolvasni a Szentírásból, ami nincs benne) és ha csak annyit mondott volna Jézus: „én vagyok az élet kenyere”, — akkor ebből csak az következett volna, hogy ő a mi lelkünk tápláléka: az ő egész tanítása és az ő kegyelme a mi lelkünk kenyere. De ez még nem Oltáriszentség.

Jézus azonban szükségesnek látja előbb meg mindig nyomatékosan hangoztatni, hogy őbenne hinni kell és „mindenkinnek, aki a Fiút látja és hisz őbenne” (6, 40.), annak lesz örök élete. Ez a beszéd azonban már nem nagyon tetszett a nép egy részének, hogy Jézus maga lesz az élet kenyere, mert a zsidók más kenyeret, ehetőt szerettek volna és „zúgolódtak tehát a zsidók ellene, mivelhogy azt mondotta: Én vagyok az élő kenyér, aki mennyből szállottam alá; és mondák: Nemde ez Jézus, József fia, akinek ismerjük atyját és anyját? hogyan mondja tehát ez, hogy mennyből szállottam alá?” (6, 42.). Ime az örök hitetlenség! Jézus „azért” feleletül komolyan figyelmezteti őket: „ne zúgolódjatok!” (6, 43) és rögtön utal arra, hogy csak az Atya által juthat el valaki a mennybe: „senki sem jöhet énhozzám, hacsak az Atya nem vonzza őt; és én feltámasztom őt az utolsó napon... Bizony, bizony mondom nektek: Aki hisz énbennem, örök élete

vagyon. Én vagyok az *élet kenyere*: Atyáitok manát ették a pusztában és meghaltak. Ez a mennyből leszálló kenyér, hogy aki abból eszik meg ne haljon. Én vagyok az *élő kenyér*, mely mennyből szállott alá". (6, 44—51.)

Még mindig nincs szó Oltáriszentségről, legalább is nyíltan nincs szó, legfeljebb csak célzás van rá. Eddig csak azt tudjuk, hogy Jézus az *élet kenyere*, az örök életre vágyóknak a kenyere, aki: mennyből szállt alá.

Egyszerre azonban új fordulatot vesz Jézus beszéde és teljes leleplezetlenséggel kimondja, hogy milyen értelemben akar ő az *élet kenyere* lenni. Ez is az égből szállt alá, ám nem úgy, mint egykor a manna, amelytől az emberek nem nyerték el az örök életet, sőt újra éhesek lettek. Most következett annak megmagyarázása, hogy ki és mi is az az *élő kenyér*. Jézus szól: „én vagyok az *élő kenyér*, mely mennyből szállott alá. Ha valaki e kenyérből eszik, örökké él; és a kenyér, melyet *majd én adok, az én testem* a világ életéért" (6, 52). Most már érthető, hogy a zsidók nem tudtak ilyen természetfeletti hit álláspontjára helyezkedni és ezért mindannyian még jobban megzavarodtak s „vitatkoznak azért a zsidók egymás közt mondván: Hogyan adhatja ez nekünk az *ő testét* eledelül?" (6, 53). Hiszen így valóságos emberevést kívánt Jézus? Már előbb is hitetlenkedtek, mikor azt mondta, hogy ő az *élet kenyere*, — de mikor Jézus azt mondta, hogy az ő teste valódi kenyér lesz —, ezt már sehogysem tudták megérteni, annyira túlhaladt minden emberi elképzelést, főleg a zsidókét.

Jézus pedig, aki egyébként minden félreértést el szokott oszlatni és minden félreérthető vagy képletes beszédet meg szokott magyarázni, épp most, amikor megzavarodnak azon, hogy Jézus a saját testét akarja adni nekik eledelül, épp most Jézusnak nemcsak emberbaráti, hanem elsőrendű messiási kötelessége lett volna, hogy ezt a nagy tömeget nem hagyja kétségben s ne engedje, hogy az ő szavai miatt meg-

inogjanak hitükben, ha az ő szava mást célzott volna, mint ahogy a zsidó tömeg értette. Ha tehát Jézus csakugyan lutheri vagy kálvini értelemben beszélt, ezt *kellett* volna mondania épp most: ne ijedjete meg, hiszen nem abban az értelemben kenyér az én testem, hogy kenyér alakjában majd engem fogtok enni, hanem az én testemnek csak a jelképe, szimboluma, csak ájtatos emlékeztetője az a kenyér. — Igen, Jézus általános szokása szerint most is így kellett volna beszélnie. Azonban mi történt?

Most mikor a legerősebb a kétely, mikor mindenki vitatkozik, megbotránkozik és zúgolódik azon, hogy hogyan adhatja Jézus a saját testét nekünk eledeül, — akkor Jézus az ő istenfiúi fenségével *szóba sem áll a kétellyel*, nem alkuszik, nem vitatkozik, nem von vissza semmit, nem magyaráz félre semmit és nem fogad el bele magyarázatokat.

Épp ellenkezőleg, egymásután ismételve a legünnepélyesebben mindenféle formában megismétli: „Bizony, bizony mondom nektek: Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő vérét, nem leszen élet tibennetek”. (6, 54.) Tehát nem azt mondja, hogy aki csak jelkép gyanánt nem eszi ezt a kenyeret és a bort, abban lesz élet. Nem, erre nem is gondolt! „Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő vérét, nem leszen élet tibennetek.” Majd így folytatja: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete vagyon; és én feltámasztom őt az utolsó napon. Mert az én testem bizonynyal étel, és az én vérem bizonynyal ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, énbennem marad és én őbenne. Amint engem küldött az élő Atya, és én élek az Atya által, úgy *aki eszik engem*, az is él énáltalam. Ez az a kenyér, amely az égből szállott alá. Nem úgy, mint atyáitok, mannát ettek és meghaltak; aki e kenyeret eszi, örökké élni fog”. (6, 54—59.) Az akkor szintén jelenlévő Szent János mintegy pontot téve e kijelentések után, csak ennyit mond: „ezeket mondá, tanítván Káfarnaumban a zsinagógában”. (6, 60.)

Álljunk csak meg itt. Jézus itt *hatszor egymásután* megemlíti és megismétli, hogy ő csakugyan testét, véréát adja igazi eledelül és valódi italul. Ezt pozitív és negatív formában is mondja: „aki eszi az én testemet” és „ha nem eszitek az én testemet...” Ráadásul Jézus e szavait is különösen jelentőségteljesen és ünnepélyesen kezdi: „bizony, bizony mondom nektek” és hogy félre ne lehessen magyarázni és hogy ne lehessen azt mondani, hogy ez csak képletes beszéd, egyik mondatába külön bele is szúrja: „az én testem valóban, *bizony* étel és az én vérem *bizony* valódi ital”. Jézus mintegy előre látta, hogy 1500 év múlva lesznek e szavainak tagadói is, épp azért előre leszögezi azok értelmét, hogy nem képletesen étel az én testem, hanem valóban étel és nemcsak pusztá emlékjelként ital az én vérem, hanem igazi ital.

Ezenfelül azt is meg kell itt fontolnunk, hogy Jézus ezeket a szavakat megint csupa egyszerű emberekből álló nagy tömegnek mondja és hogy ezek az egyszerű emberek szintén épúgy értették, ahogy ő ünnepélyesen mondta, vagyis nem jelképesen, emlékjelként, szimbolikusan értették Jézus szavait. Ez abból is látszik, hogy Jézus szavai nyomán ismét zúgolódás támadt a zsidók közt, sőt az akkor ott lévő evangélista mondja, „sokan tanítványai közül, ezeket hallván, mondák: Kemény beszéd ez, ki hallgatja azt?” (6, 61.) És Jézus megrójjá őket és mondá nekik: „ez titeket megbotráncoztat? Hátha majd látjátok az Emberfiát felmenni oda, hol azelőtt volt?” (6, 62.) És ismét rámutat arra, hogy „*vannak közületek némelyek, akik nem hisznek; mert elejétől fogva tudta* Jézus, kik azok, kik nem hisznek és ki fogja őt elárulni”. (6, 65.) Jézus e megjegyzése Judásra itt értelmetlen volna, ha nem úgy vesszük, hogy ő itt nyíltan célzott arra, hogy hitetlenség és árulás az, ha valaki az ő szavait el nem fogadja, ám egy szót vissza nem von, egyetlen betűt ki nem magyaráz és le nem tompít.

Hozzá kell venni azt is, hogy Jézus Isten volt és

előre látta a jövőt. Látta és jól tudta, hogy ha egy szót sem tesz hozzá a már akkor is félreértett szavaihoz, ha egyetlenegy szóval sem nyugtatja meg őket, akkor őt félre fogják érteni. Ez a félremagyarázás azonban 1500 évig úgyszólván senkinek eszébe nem jut majd, csak Zwinglinek, egy kilépett svájci plébánosnak a XVI. században fog eszébe jutni, hogy Krisztus szavait másképp értse. Jézus ezt mind előre látja és mégis hagyja, hogy a tömeg, az előbb még lelkenedző tömeg elpártoljon tőle, holott csak egy szavába került volna, csak annyit kellett volna mondania, hogy mindez csak képletes beszéd. És Jézus mégsem mondta, nyilván mert szó szerint akarta vétetni szavait.

Az első keresztények nem gyóntak és nem áldoztak volna, nem látnók ma is azokat a csodálatos jelképes ábrázolásait az Oltáriszentségnek a katakombákban, ha Jézus másképp értette volna szavait. Az Ágostonok, a Cirillek, a Tarcziciusok, az Antióchiai Ignácok már az I. századtól kezdve nem írtak, nem szónokoltak volna annyit az Oltáriszentségről!

Bocsáss meg, Uram, a borzasztó szóért, de a világ még olyan „csalót” nem látott (Rólad mondták ezt a zsidó főpapok), mint amilyennek Téged kellene tartanunk, ha így félrevezettél volna bennünket csak azért, mert egyetlen szót kimondani sajnáltál tőlünk.

Ezekben a szavakban azonban nemcsak kijelentés és tájékoztatás van, hanem parancs is, sőt nemcsak egyszerű jámbor parancs, hanem *kárhozat terhe alatt kötelező rettenetes parancs*. Jézus ugyanis azt mondja és háromszor is megismétli, hogy „aki nem eszi az én testemet, annak nem lesz örök élete”, vagyis az el fog kárhozni! Uram Jézusom, ki látott már olyan törvényhozót, aki ilyen homályos és könnyen félreérthető törvényt hoz, hogy hallgatói közül szinte senki sem tudta megérteni! Még a pogány római törvényhozásnál is az volt az első feltétel és követelmény, hogy a törvény legyen világos és érthető, mert olyan törvény, amelyet nem lehet megérteni, nem ér meg egy hajítófát sem. Ha tehát Jézus szavát nem lehet megérteni —

pedig attól függne örök életünk és üdvözülésünk —, hogyan parancsolhatja ő a kárhozat fenyegetése mellett, hogy őt magunkhoz vegyük? Hiszen akkor ez örült törvény, akkor sutba az egész evangéliummal és akkor Jézus nem is törvényhozó, vagy pedig nincs tisztában a törvényhozás legelemibb feltételeivel, amit pedig bármelyik jogász is tud.

Fel lehetne-e tételezni Jézusról, hogy ő lenne a keresztény világ túlnyomó többségének félrevezetője pusztán azért, mert rosszul fejezte ki magát és mert úgy beszélt, hogy az egyszerű lelkeknek, a hívő lelkek tízmillióinak szóról-szóra kellett ezt elfogadni, és mert hagyta inkább őket is elmenni s a végén még a tanítványaihoz, a megmaradott kevesekhez is odafordult és azt mondja nekik is: „csak nem akartok ti is elmenni?” (6, 68.) Itt bizony nincs más választás: vagy hiszem, hogy az ő teste valóban étel és az ő vére valóban ital, vagy pedig elmehetek én is és nem vagyok többé az ő tanítványa! Feleletünk nekünk sem lehet más, imádatunk alapeszméje nekünk sem lehet különb az Oltáriszentség előtt, mint Szent Péter világ-szép vallomása: „Uram! kihez mennénk, az örök élet *igéi nálad vannak*. És mi hittünk és megismertük, hogy te vagy a Krisztus, az Isten Fia”. (6, 69—70.)

III.

Józan ésszel ezt az evangéliumi részt nem is lehet másképp érteni, de vigasztalhat a tudat, hogy nem is állok ezzel az értelmezéssel egyedül, mert velem van az egész *keresztény őskor*. A modern emberek ezt rendszeren nem tudják és azt hiszik, hogy ez a tanítás talán csak jóval később fejlődött ki ilyenné az évszázadok folyamán. Milyen kevés történeti ismeret rejtőzik egy ilyen felfogás mögött! Hiszen Krisztus kora nem volt történelem előtti időben, az maga is történelmi idő, amikor már nagy kultúrák álltak nemcsak Rómában, hanem sokfelé másutt is.

Ebben a világos történeti időben Róma fénykora

volt, a hellén filozófiának már a zsidók országában is nagymérvű elterjedése idején mondta Krisztus ezt a híres beszédét. Tudjuk, hogy ez a kor mily élénk érdeklődéssel fordult a fiatal kereszténység felé, és zsidó részről, meg a pogány görögök és rómaiak mi-csoda elkeseredett dühvel s gyűlölettel figyelik ennek az új keresztény Egyháznak minden lépését, mennyi támadó iratot írtak a keresztények ellen és mégis mily hamar csatlakoztak a kereszténységhez. Rómában pl. egyenesen a Flavius császári család tagjai csatlakoztak hozzá, fel lehet-e tehát tételezni, hogy ezekben az időkben valamelyik apostol vagy püspök csak úgy suttymban behozott volna ilyen tant, mint amilyen az Oltáriszentség.

Ha pl. felállt volna egy püspök és azt mondta volna: emberek, eddig ezt ugyan mindenki képletesen értette, de ezentúl szó szerint értjük; tehát mindannyian boruljunk le és imádjuk ezt a kenyeret! Mi-csoda felzúdulás tört volna ki az egész kereszténységben! Menten azt mondták volna: semmiféle újítást nem fogadunk el! Tudjuk ugyanis, hogy pl. egy betű miatt egyszer a nép egy püspököt zavart el, mert egy kis o betűt omegára javított ki a Szentírásban. Már ilyenért is elzavarták! Hogy képzelheti valaki, hogy 3—400 évvel Krisztus után egy ilyen tant csak úgy be lehetett volna hozni az Egyházba? Vajjon akkor mindenki csupa ostoba, műveletlen és félrevezethető ember volt ott? Szent Vazul, Aranyszájú János, Athanáz, Ambrus és Ágoston idején?

Azonban nem is kell így érvelnünk, mert *írásos dokumentumok* is vannak előttünk. Igenis az első keresztény századokból a tanuságok óriási tömegei fe-küsznek előttünk, amelyek azt mutatják, hogy már akkor, az *apostolok korában* és utánuk évtizedekig és évszázadokig *mindenki* úgy értette Jézus szavait, ahogy ma mi.

Itt van koronatanunak *Szent Pál*, itt van az ő első korinthusi levele, amely csak alig 24 évvel íródott Krisztus halála után. Ez klasszikusan szép írása Szent

**Pálnak a korinthusi egyházközséghez, amelyet ő maga alapított és amely egyébként erkölcstelen pogány városban volt. E levél 10. fejezetében először is meg-
rója a korinthusiakat, hogy megint változékonyak és megint oda járnak, ahol a bálványok áldozati szer-
tartásai folynak és ezt mondja: illik-e odamenni, ahol a bálványoknak és az ördögnek szolgálnak? Ti men-
tek oda? Hiszen amit a pogányok áldoznak, ördögnek áldozzák és nem Istennek. Nem akarom pedig, hogy az ördögök társai legyetek. *Nem ihatjátok az Úr kely-
hét és az ördögök kelyhét. Nem lehettek részesei az Úr asztalának és az ördögök asztalának!*" (10, 20—21.)
Miért? Pár mondattal csattanósan magyarázza meg: mert „az áldás kelyhe, amelyet megáldunk, nemde *Krisztus vérében való részesülés-e?* És a kenyér, me-
lyet megtörünk, nemde az *Úr testében való részesü-
lés-e?*" (10, 16—17.) Tehát azért nem mehetünk a bál-
ványokhoz, mert nekünk is van kenyérünk, amely azonban az Úr teste és van kelyhünk, amelyben az ő vére van, ezt pedig nem szabad megszentelteleníteni azzal, hogy a bálványok áldozati lakomáira is elme-
gyünk.**

Ezután a 11. fejezetben Szent Pál ismét megroja híveit ekképpen: már elfelejtettétek, hogyan rendelkeztem nálatok? A szeretetlakomán, ahol az eucharisztianál kellene megülni az Úr dicsőségét, egyesek pávaskodnak azzal, hogy nekik milyen finom ételeik vannak s a szegényeket megszégyenítik, „kiki a saját vacsoráját veszi elő, hogy megegye és az egyik éhez-
zik, a másik meg dőzsöl". (11, 21.) Egyáltalán miért nem esztek és isztok inkább odahaza, hiszen mikor összejöttök az Úr nevében, akkor nem pusztán evésről és ivásról, hanem az Úr testéről van szó! „Mert én az Úrtól vettem, amit közöltem is veletek — folytatja tovább —, hogy az Úr Jézus azon éjszakán, amelyen elárultatott, vevé a kenyeret, és hálát adván, megtöré és mondá: Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely érettetek adatik; ezt cselekedjétek az én emlékeze-
temre". (11, 23—24.) Majd ugyanezt mondja a kehely-

ról is, végül Szent Pál igen komoly figyelmeztetőnek hozzászói: „aki tehát méltatlanul eszi ezt a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, vétkezik az Úr teste és vére ellen”. (11, 27.) Egyszóval nemcsak egyszerűen vétkezik, hanem egyenesen Jézusnak jelenlévő teste és vére ellen követ el bűnt! Ezt azonban nem lehetne mondania Szent Pálnak, ha ő nem úgy értette volna, hogy itt csakugyan az Úr teste és vére van és ezért nem szabad méltatlanul enni ezt a kenyeret vagy inni ezt a kelyhet.

Szent Pál ráadásul még nyíltabban is beszél: „Tehát vizsgálja meg magát az ember és úgy egyék ebből a kenyérből és igyék ebből a kehelyből; mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivel nem különbözteti meg az Úr testét”. (11, 28—29.) Ha ez csak egy szent szimbólum, ha ez csak egy szép és nemes emlékeztető volna az Úrra, e miatt ugyan még nem kárhoznánk el. De itt hozzászói Szent Pál, hogy azért lesz olyan nagy bűnné ez a méltatlan áldozás, mert az illető „nem különbözteti meg”, nem tesz különbséget az Úr teste és egy közönséges kenyér vagy egy megszentelt eledel között.

IV.

Nemcsak Szent Pálnál van azonban ez így. Szent Pál idejében ugyanis már miséztek, Szent Pál idejében már rendesen áldoztak és jól tudták, mi az a méltatlan, a szentségtörő áldozás. Ez a feltogás jelentkezik szinte az egész őskereszténységen. Csak a legrégibb egyházatyák közül említék néhányat, különben erről a kérdésről már egy kis könyvet is írtam „Az oltár titka” címmel, ahol bő adatokra lelhetünk.¹

Antiochiai Szent Ignác Kr. u. 107-ben mint aggastyán halt vértanuhalált, tehát ő még az apostolok kortársa és barátja volt, Szent Jánossal egyidős volt és az apostolokkal személyesen érintkezett. Ez a Szent Ignác, mikor mint rabot Rómába hurcolták, hogy az

¹ L. „Az oltár fényében” c. kötetet (Összegyűjtött munkái XIII.).

oroszlánok elé vessék, útközben leveleket ír a különböző egyházközségeknek. Ezekből a levelekből megvan hét darab és annyira hiteles valamennyi, hogy a világon senki sem vonta kétségbe. Egyik levelében pl. ezt mondja: „őrizkedjete a dokétáktól!” Ezek a dokéták akkori eretnekek voltak és azt vallották, hogy Jézusnak csak látszólagos teste volt itt a földön, épp azért ők — így folytatja Szent Ignác levele — „tartózkodtak az eucharisztiaától (vagyis az Oltáriszentségtől), mert nem hiszik, hogy az csakugyan a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak az igazi teste, amely a mi bűneinkért szenvedett és amelyet az Atya feltámasztott”. Szent Ignác tehát már kikel azok ellen, akik valamiképp is tagadják, hogy az Oltáriszentségben csakugyan ott volna Jézus igazi teste.

Ugyanígy felhozhatnám kortársai közül a II. század közepén még *Justinianust* is, aki elsőnek írta le a misét, annak menetét és felemlíti, hogy csakugyan ott a megáldott kenyeret és bort úgy imádjuk, mint Jézus testét és véré. Ugyanígy beszél *Irenaeus*, aki szintén vértanuhalált halt hitéért; ő több helyen is említi ezt és keményen harcol az eretnekek ellen. Azután *Ciprián*, aki 258-ban halt meg, egyenesen úgy magyarázza a Miatyánkot, hogy abban ez a rész: „mindennapi kenyerünket add meg nekünk...” nem is a rendes kenyérre vonatkozik, hanem ott a mindennapi áldozás kegyelméért imádkozunk. Így beszélt *Ciprián* karthágói püspök már 258 előtt, Szent János apostol halála után alig másfélszáz év mulva!

Az egyik legszebb rész azonban a katolikus hittől elpártolt *Tertullianusnak* a szava, aki 220 táján halt meg, gyönyörűen beszél azok ellen a keresztények ellen, akik üzletből kis bálványokkal kereskedtek. Érdekes, hogy már az első keresztények közt is voltak üzleties lelkű emberek, akik így gondolkodtak: én ugyan nem imádom a bálványt, de eladom! Tertullianus ezek ellen élesen kikelt, hogy egy keresztény hogyan faraghat bálványokat. „Azzal a kézzel mérik a bálványt faragni — úgymond —, amely kézre kapja

az Úr szent testét!" Akkor ugyanis még a pap nem az ember nyelvére tette az Úr testét, hanem a hívő tenyérébe adta s mindenki maga vette magához. Tertullianus nemes haraggal felháborodottan égbekiáltó bűnként említi, hogy „még papok is akadnak, akik bálványokkal kereskednek! Papok, akik a kezükbe veszik és felemelik az Úr testét és véré! Ó, levágni való kezek!" ... És mennyi ilyen bizonyíték van még!

Szent Cirill, a jeruzsálemi író-püspök leírja aprólékosan, hogy milyen tisztelettel kell az áldozáshoz járulni. Az ember csodálkozva nézi, hogy milyen gyönyörűen kialakult szertartás, liturgia volt már akkor. Így írja: „tartsd a jobbkezedet, vagy tartsd a másikat, hogy ha netán egy kicsiny morzsa leesnék, a földre ne hulljon. Ha *magadhoz veszed a Vért*, nagyon vigyázz, hogy egy csepp ki ne folyjon! Mert ha egy aranydarabkát tartanál a kezedben, úgy-e, hogy vigyáznál, hát még ha *Krisztus testét tartod a kezedben!*"

Volt egy barátom, egy angol ügyvéd, aki mint jezsuita halt meg és egy könyvben megírta megtéréését. Az Oltáriszentséget még protestáns ügyvéd korában kezdte tanulmányozni és ez által lett katolikus, majd jezsuita, sőt pap is. Belátta, hogy az összes régi szertartási könyvek szerint, amelyek visszanyúlnak a II. század közepéig, így a szír, örmény, a kopt, később a Márk-féle liturgia és minden régi szertartás az Oltáriszentséget állítja középpontba.

Mit mondjak még a sok közül? Érdekes az is, hogy az összes ősrégi szakadárok (koptok, szírek, ethiopok, görögkeletiek) mind úgy hiszik az Oltáriszentséget, mint mi. Jele ez annak, hogy ez a tan milyen ősi keresztény tanítás. És mind azt mutatja, hogy sohasem volt semmi kétely arra nézve, hogy a kereszténység nem úgy értette ezt kezdetől fogva, mint ahogy ma mi. Nagyon szomorú elfordulás volt tehát az ősi keresztény hittől az, amikor ebben kételkedni kezdtek és jött a teljes hitbeli zűrzavar. Egy tudós kutató kíváncsiságból háromszázféle eltérést írt össze, hogy hányféleképpen magyarázzák meg Jézus szavait a

katolikus Egyháztól eltávolodott felekezetek. Háromszázfélé húznak, nem tudnak megegyezni egymás közt sem, mást mond Luther, mást Kálvin és mást a különböző racionalista vagy félracionalista hittani irányok. És Jézus ezt a kaoszt akarta volna? . . .

Szent Ágoston odáig megy, hogy mikor az Oltáriszentségről beszél, egész himnuszt zeng arról, mennyi sokféle csoda történik a körül. Többi közt felemlíti, hogy az utolsó vacsorán Jézus önmagát vette saját kezébe. Lehet ezt másképp érteni, mint ahogy Szent Ágoston az ő elragadtatásában mondja, hogy mily hatalmas csoda az Oltáriszentség, hiszen egykor Jézus önmagát tartotta saját kezében. Még felsorol más csodákat is: hogyan van az pl., hogy mindenik helyen egyszerre van jelen Jézus, egyszerre van jelen a földön is, mégpedig százezer oltáron egyszerre.

Nekem egyénileg csak egy nehézségem volna az Oltáriszentséggel szemben. Ez pedig az, hogy az a végtelen felségű Isten *hogyan tudta magát rászánni* arra, hogy kenyér és bor színe alatt és mindenféle vegyi tulajdonságok meghagyása mellett ide rejtőzzék a mi igénytelen kis templomocskáinkba! Egyáltalában, hogy épp erre a bolygóra jött! Szinte komikus, hogy mi is ez a mi Földünk? Egy piciny porszem, a Napnak egyik bolygója, ám a Nap maga is egyik legkisebb állócsillag. Az Úristen ebben az irtózatos nagy mindenségben, ebben az ő gyönyörű palotájában nem talált méltóbb helyet, mint ezt a kis bolygót s annak is kicsiny templomocskáit s ott is egy kis kenyérdarab színe alatt rejtőzik el. El lehet ezt hinni? Ez nemcsak az én, de sok másnak is nehézsége lehet. Csakhogy ez sem megoldhatatlan nehézség, mert ha az Isten, ha az Úr Jézus egyáltalában eljőhet erre a Földre, és hogyha ő eljőhet egy ilyen kis bolygóra, akkor már igazán mindegy, hogy emberalakban vagy ostyaalakban jön, fő, hogy mégis a mi bolygónkon van.

Egy nagy király boldogan lakik gyönyörű palotájában. Ez a király azonban, amikor csak teheti, kiszökik palotájából és lemegy a völgybe, átmegegy a leg-

közelebbi faluba, annak is egy igen szegény kis kunyhójába s ott is valami kis padlásszobába megy álruhában és még a palotában sem érzi magát olyan jól, mint ebben a kis falusi kunyhóban, annak is e kis zugában. Ez csakis egy esetben érthető. Ha t. i. annak a királynak a legkedvesebb gyermekét valamiféle kényszerhelyzet miatt e kunyhózugban kellett elrejtienie. Csakis ekkor érthető, hogy ha az a király bármennyire szereti is többi gyermekét, vagy az édesanyját, vagy a menyasszonyát, mégis otthagyja palotáját és akár álruhában is, de elmegy oda, ahol az ő forrón szeretett gyermeke lakik.

Krisztus Jézusom! én a Te egész oltáriszentségi tanításodat nem tudom megérteni addig, amíg arra nem gondolok, hogy Te a sokmillió égitest közül éppen a mi nyomorult földi kis hajlékunkat keresed fel és itt érzed jól magad köztünk. Nem érteném ezt meg, ha csakis a te fenségedre gondolok, de megértem drága Jézusom, ha elgondolom, hogy hiszen Te nemcsak a fenség vagy, nemcsak a hatalom vagy, hanem *első-sorban szeretet* vagy te, Jézusom, forró ölelés vagy Te, örök melegség. Minket, apró kis bolygónkat, árva kis férgeidet végtelenül szeretsz Te és mert szeretsz, azért osztod meg velünk a mi kicsinységünket, leszállasz a mi nyomorúságunkhoz, itt lakol köztünk, mert szeretsz és mert ezt a nagy nagy szeretetedet éreztetni is akarod velünk.

Igen, „az Isten szeretet” (Ján. I. 4, 8) és ha erre gondolok, akkor az Oltáriszentséget maradéktalanul megértem és hiszem és szeretem és szívesen megyek áldozni és boldogan szólítom magamhoz azt a Jézust, aki engem oly nagyon szeret, hogy nemcsak meghalt értem, hanem az ő igazi Testével és Vérével táplál is, magához ölel és velem egyesül, a vérét akarja az én vérembe átömleszteni, hogy megneemesítsen és magához emeljen engem.

Jézusom, üdvözlégy az Oltáriszentségben, hiszek Benned! Én nem mondom, hogy „kemény beszéd” mindaz, amit Te tanítottál nekünk az Oltáriszentség-

ról; én nem zúgolódom ellened, hanem a hívek százmillióival zengem Neked:

„Ez nagy Szentség valóban!
Ezt imádjuk legjobban,
Melyet Jézus nekünk hagyott testamentumban!”

6. Magyar eleink Egyháza.

Szeretném pótolni azt, amit nem igen tudnak a mai katolikusok, hogy t. i. az Oltáriszentség tanításáról már az első századokban milyen teljesen kialakult közfelfogás volt az egész Egyházban. Már akkor irodalmilag is teljesen kifejtették ezeket a kérdéseket szinte a jövőbe látva, szinte előre sejtve a XVI. században majdan elkövetkezendő egyházszakadást. Sőt az V. századbéli nagy egyházi írók már külön kitérnek azokra az ellenvetésekre is, azokra a magyarázási módokra is, amellyekkel több mint ezer évvel később hozakodik elő Zwingli. Azt is kifejtették már ekkor például, hogy Jézus a kafarnaumi beszédben és utolsó vacsorán csakugyan kizárt minden képletes magyarázatot. A régi egyházatyák közül számosan hangoztatják, hogy ne értsük félre Jézus utolsó vacsorai szavait, mert hiszen ő nem azt mondta, hogy ez az ő testének képe vagy szimboluma lesz, hanem valóságban teste és vére az. Nem jelkép, hanem valóság s nemcsak pusztá lelki hatóerő, hanem való igazság.

Állandóan ezt hangoztatják az egyházi írók is: nem képi értelemben, nem szimbolikus jelentésben, hanem igazság szerint és valóban. Nemcsak szóképe ez Jézus testének, hanem Jézus igazi teste, nem jelképe csak, hanem élő valóság és igazság. Mindenelőtt még ezt akartam pótolni, mert egyrészt rendkívül tanulságos, másfelől nem szeretném, ha valaki azt gondolná, hogy erre nem is hederítettek az ős-Egyházban. Nagyon is törődtek azzal a lehetőséggel, hogy valaki majd így akarja eltorzítani Krisztus tanítását. De már akkor rámondták az ítéletet s megbélyegezték, hogy nem a mi hitünk, nem Jézus tanítása az,

amely az Oltáriszentségben hallani sem akar Jézus igazi testéről s vérérol.

Azonfelül az *Oltáriszentség tana bizonyíthat amellett, hogy nagyon szükség van az Egyházra*, mert amit előbb kifejtettem és ami a katolikus teológiában egész könyvtárakra menő irodalmat tölt ki, azt bizony semmikép sem lehet az egyes embereknek privát, egyéni és szubjektív felfogására bízni, hogy ők ítélik meg, holott nem is értenek hozzá. Az a bizonyos szabad kutatási elv az ilyen kérdéseknél mutatkozik igazán nevetségesnek és rettenetesen bizarrnak. Mintha bizony Kaszás János lenne arra hivatva, hogy mi az Úr Jézus szavainak az igazi értelme! Vagy valami szerény hivatalnok, aki tanult talán, de egészen más dolgokat; avagy az egyszerű falusi ember volna hivatva erre? Az egyik így, a másik amúgy, mindenki a maga feje szerint és a szabad kutatás elve alapján állapítsa meg, hogy a Krisztus teste-e ez, vagy sem? Ezekben a roppant nagy életkérdésekben Jézus ráhagyatkozhatott volna az egyes emberek téveteg ítéletére?

Egyik-másik hitújító ugyan erősen emlegette, hogy a Szentlélek megvilágosít minden egyes embert! Szemünkkel láthatjuk ezt a szép megvilágítást, hiszen mindenki mást mond köztük! Hol van itt a Szentlélek működése? Ő legyen talán felelős azért az összevisszaságért, amely manapság is dúl? Épp az ilyen kérdéseknél látszik meg, hogy Jézus végtelenül bölcs volt és ha egységet akart, akkor Jézusnak gondoskodnia kellett nemcsak egy puszta könyvről, hanem más-
valamiről. Jézus Szentírásról ugyanis sohasem beszélt. Ő nem is arra küldte el tanítványait, hogy írjanak. Nem egy könyv megírása lebegett a szeme előtt, könyvé, mely lehet szép és jó és szent is, de neki mégsem elég. Mert neki egy élő, *eleven tanító tekintélyre volt szüksége*. Jézusnak arról kellett gondoskodnia, hogy legyen itt egy katedra, amelyről a vitás kérdésekben is határozott választ adnak és kaphat a téveteg emberiség. Katedra, amely felett ott lebeg

a csalatkozhatatlanság isteni oltalma. Katedra, mely meg nem tévedhet, legalább is olyan értelemben nem, hogy az egész Egyházat félrevezesse. Ime, előttünk áll az Egyház szükségességének alapja, eltekintve attól, hogy történelmileg is biztos és tudjuk, hogy Jézus csakugyan létesített is ilyen tanítótékiintélyt. Ezzel elérkezünk minden katolikus hit szilárd alapjához, Jézus Egyházához.

Az Egyházzól azért is kell néhány szót szólni, mert a mi Szent Imre-hetünknek is ez a témája: mire tanít minket Szent Imre szelleme? Ha pedig az ő szellemi arculatát nézem, azt látom, hogy Szent Imrében a hit mindig igen szoros kapcsolatban áll az egyháziassággal! Szent István is azt köti a lelkére, hogy ebben az országban az első helyet a római katolikus apostoli Anyaszentegyház foglalja el. Szent Imre meg is fogadta ezt az intelmet. Az ő tanítója szent püspök, velencei Gellért, az ő barátai is szentek voltak. Az Egyház gyarapítása, az Egyház apostoli munkájának támogatása volt már ifjú korában jellemző sajátága.

Az Egyház! De hát éppen az Egyház az, amire nézve ma a legtorzabb felfogások vannak elterjedve. Az Egyház nagyon sok ember, néha még az álkatolikus emberek szemében is mi más, mint hatalmi testület, mint papi uralmi szervezet. A papok ezt nagyon okosan megcsinálták — mondják —, hogy a hívek vallási érzelmeit felhasználják és ügyes ravaszkodással szépen összekeverik a vallást az Egyházzal. Ez a modern felfogás, ez a liberális katolikusellenes felfogás az uralkodó manapság. Az Egyház szerintük csak merő emberi hatalmi szervezet, amelyet le kell rázni, mert hogy nekünk csakis Krisztus kell. Az Egyház odatolakodik elénk, Krisztus meg én közém és csak akadályoz a Krisztushoz való közeledésemben. Így beszélnek manapság igen sokan.

Nagyon megokolt tehát, hogy foglalkozzunk egyszer kissé behatóbban is az Egyház eredetével. Mi az és honnan lett, mit akar és mire való!?

I.

Kétségtelen, hogy az Egyház nemcsak a Jézusban hívő embereknek nagy társasága, nemcsak elvont gyűjtőfogalom, hanem egészen bizonyos, hogy az Egyház voltaképpen *szervezet*, amelyet Jézus maga akart, maga létesített és maga szervezett meg. Nem igaz, hogy emberek alkották; mesebeszéd, hogy a papok uralmi vágya hozta volna létre! Aki így beszél, nem olvasta soha az evangéliumot. Mert ott viszont mit látunk? Azt, hogy *Jézus állandóan beszél egy tanító, lélekmegszentelő és lélekkormányzó testületről.*

Kiválaszt magának tizenkét apostolt. Mellesleg közte egy Júdást is, ám nem tévedésből, hanem tudatosan: hadd legyen ott egy Júdás is örök emlékül, hogy néha a papok közt is akadhatnak emberileg gyenge, a mértéket meg nem ütő tagok. Az intézmény azért mégis Jézustól ered. Jézus erre az apostoli testületre bízta rá először is a *tanítást*. Mégpedig nem úgy, hogy ti egyszerűen csak hirdessétek az evangéliumot, hogy a többi embereknek megkönnyítsétek a tanulást, hanem *tekintélyszerű* hirdetésre küldi őket, mikor azt mondja nekik: „elmenvén az egész világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek, aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni; aki pedig nem hiszen, elkárhozik” (Márk 16, 15—16). Tehát Jézus olyan szédítő nagy hatalmat ad az Egyház tanítói hivatalának, hogy az összes emberek üdvözülése vagy elkárhozása azon múlik, hogy az Egyház tanítását követik-e vagy sem. Nem „szabad kutatásról” beszél Jézus, hanem ezt mondja: ti, tizenkét apostolaím, menjetek prédikálni, ti fogjátok tanítani hivatalosan azt, amit én meghagytam és aki a ti prédikálásokokra hisz, az fog üdvözülni. Máskor meg kereken azt is mondja: „aki titeket hallgat, engem hallgat és aki titeket megvet, engem vet meg” (Luk. 10, 16). Egy harmadik esetben ráadásul még azt mondja: ha vita folyik köztetek és egymásközt sehogysem tudjátok elintézni, csak mondd meg az Egyháznak, ha pedig

az Egyházra sem hallgat, legyen neked mint a pogány és a vámos" (Máté 18, 17). Egyszóval tekintsetek azt kidobott tagnak, pogánynak és legyen előttetek oly lenézett, mint a vámos volt a zsidóknál, az ilyen ember ki van rekesztve az Isten kegyelméből is, mert nem hallgat az Egyházra.

Ezek Jézus szavai és Jézus ezekre az apostolokra bízta elsősorban a keresztelest, rájuk bízta az Oltáriszentséget és nekik, mivel pedig bűnös ember mindig van, azért természetesen a jogutódaiknak is hagyja a bűnbocsátó hatalmat: „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik" (Ján. 20, 23). A második hatalom tehát, amelyet Egyházára bíz Jézus, a *lélekmegszentelés*.

De rábízta a *lélekkormányzást* is. Ti vagytok azok, akiknek bűnöket oldó és kötő hatalma van, vagyis a törvényhozói és bíraskodási hatalom már előre az égben is szankcionálva van. Aki hozzám akar jönni, kell, hogy először hozzátok is jöjjön, aki engem keres, kell, hogy először tőletek kérdezze meg az utat, aki velem rendben akar lenni, kell, hogy általatok fogadja egyrészt a bűnbocsánatot, másrészt pedig az irányítást. Egyszóval a ti kezetekbe teszem le az én nyájam legeltetését: „Legeltesd bárányaimat és legeltesd juhaimat" — mondja Jézus a főapostol Péternek (Ján. 21, 17).

Kétségtelen, hogy ezzel Jézus maga adta meg az Egyháznak ezt a hármas hatalmat: a tanítói, lélekmegszentelő s a lélekkormányzó hatalmat. Ezzel az Egyházat két részre felezte el: egyik az előljáró Egyház, a másik pedig a hívek nagy közössége. Ezek ketten együtt teszik ki az egész Egyházat, mint ahogy az egész ember is testből és lélekből áll.

Mi tehát az Egyház? Nem más, mint Jézus által létesített szervezet; szervezete azoknak, akik őt követni akarják, de olyan szervezet, amelyben Jézus előljárókat adott és híveket rendelt.

II.

Jézus az ő Egyházában központi hatalmat létesített. Ismerjük azt a szózatot, midőn Jézus azt mondja Péternek: „Te Péter vagy és erre a kősziklára fogom építeni az Egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta” (Máté 16, 18). Tehát Jézus egységet akart az ő Egyházában, az egység alapjául pedig megtette a legfőbb központi lelki hatalmat, a pápaságot. Pétert azzal teszi Jézus pápává, hogy őt teszi meg Egyháza sziklatalapzatává. Mihelyt az épületnek egy része lecsusszan a sziklatalapzatról, akkor már könnyen szétesik az egész építmény és megszűnik benne minden egység. Ha Jézus azt akarta, hogy a pokol kapui erőt ne vegyenek az ő Egyházán, akkor kellett az Egyháznak egy erős központi tekintélyt is adnia, amelylyel ha összefüggésben van valaki, nem lehet onnan letöredezni és elkallódni, mert ez a tekintélyi egység erősen egybetartja, szilárdan őrzi az egészet.

Ennek párhuzamát megtaláljuk a világi szervezeteknél is. Ha egy egyesületben az elnökség nem tesz semmit és nem tudja a tagokat összetartani s irányítani, akkor az egyesület széttűlik. Ha egy országban nincs erős kormányzat, ha minden zendülő azt teheti, amit akar, minő felfordulás lesz ott! Az emberek úgyis rendkívül hajlamosak arra, hogy mindenki a saját feje szerint akar igazodni, mert csodálatosan mindenki szörnyű okosnak tartja magát. A szépségére nem mindenki büszke, az erejére sem, s ezt bárki kertelés nélkül be is vallja. De ha az észről van szó, akkor mindegyik megelevenedik s fennen hangoztatja, hogy neki is épp elég esze van, s neki mindig teljesen igaza szokott lenni. Minden ember a maga esze szerint akar menni. Innen vannak a családi tragédiák is, ahol az apa idehúz, az anya amoda, a gyermek pedig másfelé. Az állam életében is így van. Ha mindenki azt teheti, amit akar, akkor megszűnt az állam állam lenni.

Ugyanígy van az Egyházban is. Jézus, a legnagyobb pszichológus nagyon is jól tudta, hogy a val-

lási életben is lesznek majd széthúzások. Ezért nagyon helyesen kimondotta mindjárt elején, még *mielőtt* az Egyházat formálisan létesítette volna, hogy az Egyháznak sziklaszilárd alapon kell állnia és ez csak egy ember lehet, mert csak egynek van meg az a morális hatása és hatalma, hogy az összes felmerülő villongások közt kimondhassa a döntő szót.

Egy könyv nem tud ítéleteket hozni. Sehol a világon a törvénykönyv nem szerepel, mint legfőbb bíróság, oda *bíró* is kell. Épígy az Egyház egységének is lényeges alapja, hogy ott *egy ember* legyen a központ, aki Jézus nevében minden vitát a legfőbb fokon eldönt, lelkeket kormányoz és vezérli az Egyházat. Csakugyan, Jézus Péternek azt mondja: „neked adom a mennyek országa — vagyis az én országom — kulcsait”, egyszóval a legfőbb fejedelmi jogokat és „amit megkötöndesz a földön, meg léssen kötve mennyekben is, és amit feloldandasz a földön, fel léssen oldva mennyekben is” (Máté 16, 19). Tehát ami törvényt te hozol majd itt a földön, azt én az égből eleve szentesítem.

Már ebből is látjuk, hogy Jézus alapította az Egyházat, nem pedig merő hatalmi csoportosulás az. Jézus akarta, hogy az emberek ne mind a maguk feje szerint, hanem egy határozott irányítás mellett, az ő irányítása mellett akarjanak üdvözülni. Ezt a jézusi irányítást pedig az általa létesített apostoli testület fogja interpretálni, amelynek fenn kell maradnia a világ végezetéig, hisz ő maga mondja nekik: „íme, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig” (Máté 28, 20). Nemcsak kizárólag veletek, Péter és János, hanem veletek és utódaitokkal, mert hiszen ti nem fogtok a „világ végezetéig” élni, már pedig én „veletek vagyok mindennap a világ végezetéig”. Ez annyit jelent, hogy Jézus örök időkre szervezte meg Egyházát és a papságot rendelte benne a hívek vezetésére, a pápaságot tette pedig az egész Egyház sziklaszilárd alapjává.

III.

Hogy ez így van és hogy Jézust mi értjük helyesen, azt megint mutatja az egész *őskeresztény irodalomtörténet* és egyháztörténelem. Kizárólag erről a kérdésről most megint beszélhetnék vagy másfél óráig. Arról például, hogy az őskeresztények mennyire komolyan vették nemcsak Jézust magát, hanem az Egyházzal szülő tant is. Aki ebben kételkedik, vegye meg az Újszövetségi Szentírást s nézze meg az apostolok leveleit. Nem hiszem, talál-e kettőt vagy hármat, amelynek a végéféle ott ne volna a szigorú intelem, hogy ti hívek, vigyázzatok, mert csupa tévtanító leselkedik hitetekre, itt vannak körülöttetek, akik meg akarják az egységet bontani, vigyázzatok! És ne álljatok velük szóba, mert — így mondja Szent Pál — „még ha egy angyal az égből hirdetne is nektek más evangéliumot, mint azt, amit nektek hirdetünk, átkozott legyen!” (Gal. 1, 8.)

Tudjátok-e, mit ír egyik levelének vége felé Szent János, a legbékésebb, legszeretetreméltóbb tanítvány, a szeretet apostola? „Ha valaki hozzátok jön és e tanítást nem hozza magával, ne fogadjátok be őt házatokba, még Udvozölgyet se mondjátok neki” (II. 10.) Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnom arra is, hogy különösen az újabb protestáns szekták milyen vakmerően iparkodnak az ő tévtanítást terjesztő vallási irataikat a katolikusok közé becsempészni. Így már többféle hallottam, hogy pl. az „Idők jele” című katolikusellenes szektanyomtatványt direkt hazugsággal csempészik be a katolikus családokba. Azzal jönnek és tolaakodnak be a házba, hogy a Szociális Missziótársulat nevében jönnek. Mivel e Társulat közismerten katolikus, beeresztik őket a gyanútlan katolikusok és akkor persze nem ingyen, hanem jó pénzért a nyakukba varrják ezt a katolikusellenes felekezeti nyomtatványt. Nem sátáni cseltevése-e ez is? Itt vallásos katolikus egyesületre hivatkozva terjesztenek mindenféle egyházellenes szektairatokat. Sőt az iratok külső formája

is tévedésbeejtő, tele van szentképekkel, ájtatos mondásokkal az egyházi jóváhagyás helyének megfelelő részen. Egyszóval ilyenekre mondta már Szent János apostol is, hogy ne is eresszék be a házatokba és még csak ne is köszöntsék azokat, aki mást tanít, mint amit az apostoltestület hivatalosan tanít, aki az apostoltestület „tanítását nem hozza magával”.

Az első századokban megindult Jézusnak minden figyelmeztetése és Szent Pál minden intelme ellenére — *Szent Pál* még erre is figyelmeztet: „Testvérek, ne legyenek köztetek pártoskodások”, skizmák, felekezetek (I. Kor. 1, 10), mert a felekezetreoszlás egyenesen evangéliumellenes. Jézus minden figyelmeztetése és Szent Pál minden intelme ellenére már az első századoktól fogva az Egyház körül mindig ott leselkedett a széthúzás, a felekezetiiségnek a veszélye. Mindig voltak, akik okosabbak akartak lenni és sokakat megtévesztettek. Már az első századtól kezdve mennyi ellenfele támadt az Egyháznak, akik azt mondták, hogy ők Krisztust tanítanak. *Szent Ágoston* azt mondja az ilyenekre, hogy nem is kell velük vitatkozni, ha egyszer szembehelyezkedtek a katolikus Egyházzal, már meg is mutatták, hogy nem lehetnek igaz úton és már ezzel ítéletet mondtak önmaguk felett. *Szent Ciprián* azt mondja, hogy „nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház”. Hogy a többi számos idézetet elmellőzzük, *Ambrus* azt mondja, hogy „ahol Péter van, ott van az Egyház, ahol az Egyház, ott Krisztus és ahol Krisztus, ott van az igazság és az élet!” Egy harmadik szent egyházatya pedig azt mondja, hogy amint a vízözönből is csak az menekülhetett meg, aki Noé bárkájában volt, épűgy az örök kárhozatból sem menekülhetünk meg másképp, ha csak nem vagyunk benn az Egyház bárkájában.

Bár az Egyház mindent elkövetett, hogy ezeket a tévedéseket visszaszorítsa s a hívek nagy tömegét tőlük megóvjja, mégis sajnálatosképpen elkövetkezett a IX. és XI. századbéli nagy keleti egyházszakadás. Amikor a népes görögkeleti egyház különvált és ha-

dat üzent az ősi Egyháznak. Ám nehogy azt higgyük, hogy ezek a jó görögök és akik hozzájuk tartoznak, mind a maguk jószántából szakadtak el az Egyháztól. Szó sincs róla! Egyszerűen néhány nagyhatalmú politikai vezér szakította el őket az Egyháztól. A hívek maguk sem tudták hogyan, észre sem vették és egyszer csak papjaik kezdtek olyanokat prédikálni, hogy nekünk a római pápához és a nyugati püspökökhöz semmi közünk. Ennek azonban *csak politika* volt az alapja. Ezek olvastára hiszik a mai felületes emberek, hogy mivel így történt a görögkeleti szakadárság létrejötte, biztosan ugyanígy lett annakidején a katolikus Egyház is.

Néhány száz év múlva, a XVI. században ugyanez Nyugaton is megisméltódott. Az Egyház fájáról itt is óriási tömegeket téptek le megint szintén a tömegeknek úgyszólván tudtán kívül. Mint már említettem, a kezdeményező hitújítók vallási alapon állhattak. Tévedtek ugyan, de vallási alapon akartak valamit berendezni, egy újfajta egyházszervezetet vagy új vallási szervezetet. De viszont, akik a hitújítók mögé álltak, akik észrevették, hogy kitűnő alkalom nyílik itt arra, hogy a császár hatalma alól emancipálódjanak s magukat tették meg az egyház uraivá. Legott egyházrablással kezdtek el, mint pl. Brandenburgi Albert. A földéhség meg az idegen vagyonért való versengés tette voltaképpen európai mozgalommá annak a néhány kapkodó hitújítónak eredetileg mégis csak vallásinak gondolt mozgalmát.

Vagy nézzük Angliát. Ott egy kéjenc király, VIII. Henrik ráúnván törvényes feleségére, egyik udvarhölgyét szerette volna maga mellé ültetni a trónhoz s mivel erről szó sem lehetett, elhagyta az Egyházat, dühében százával akasztatja a katolikus papokat, püspököket. Ugyanígy ment Dániában is.

Annyit már igazán kell tudnia mindenkinek a történelemből, hogy az a rengeteg szegény ember, akiket elszakítottak az Egyháztól, bizony nem a maga

kedvéért változtatott hitet, hanem észrevétlenül *be-
terelték a hitehagyásba.*

Nálunk is vannak feljegyzések erre vonatkozólag. Így mikor pl. Temesvárott már régen behozták a protestantizmust, az ottani protestáns lelkészek még mindig gyóntattak, csak hogy a hívek ne vehessék észre, hogy változás történt. És csak lassan s észrevétel nélkül csempészték ki egyszer a misét, egyszer az áldozást, egyszer azután a gyónást is. Észrevétlenül, valósággal suttyomban lopták el az Egyháztól millió meg millió hívét az *ő megkérdésük nélkül.* Nálunk Magyarországon ráadásul el is torzították azt az elvet, amit Németországban találtak ki, hogy t. i. „akié a föld, azé a vallás”, vagyis, hogy minden fejedelem maga szabhatja meg alattvalói vallását. Nálunk viszont úgy majmolták ezt a legkisebb hétszilvafás földesurak is, hogy minden falura s minden jobbágyukra ők maguknak követelték ezt a kizárólag fejedelmi jogot.

Oly tragikus valami a keleti és a nyugati egyházszakadás! Még hozzá kell azt is vennünk, hogy ennek a szegény népnek elvették a vallási önrendelkezési jogát még azzal is, hogy szépen belenevelték őt egy új eszmekörbe. Olyan ez, mint ami most folyik a megszállt területeinken. Folyton halljuk és olvassuk, hogy nemcsak a tót iskolákban, hanem a magyar iskolákban is azokat a kis magyarokat megtanítják arra, hogy gyűlölje ősi magyar eleinek Egyházát; Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet, Nagy Lajos, Hunyadi és Zrínyi Egyházát. Ott a magyar történelmet úgy állítják be, mintha gazságok egész láncolata volna az. Belenevelik már abba a kisgyermekbe is, hogy utálja a magyar törzshazát és nagyon természetes, hogy tíz év múlva — ha ez az állapot így marad —, ezek a valamikor magyar családok már dühös magyarfaló janicsárok lesznek és ha egyszer az Úristen úgy engedné, hogy megint visszakerülnek hozzánk, akkor mi azon fogjuk a fejünket törni, hogy hogyan feledtessük el velük azt a sok-sok történelmi hazugságot és azt a sok izgatást, amit beléjük neveltek 20—30 év

alatt. Ezek olyanok lesznek már, mint török időben voltak a janicsárok, akik eredetileg magyar gyermekek voltak, akiket ifjúkorukban elhurcoltak Törökországba, ott vad törökké nevelték őket és ők voltak a legdühösebb magyargyűlölők. Ezeket hozták ide azután, hogy ők pusztítsák az ő régi szép fajtájukat, a magyarságot.

Nem tehetek róla, de nem találok megfelelőbb hasonlatot arra, hogy milyen a helyzet a felekezetekben, amikor a tőlünk elszakított édes testvéreinket megtanítják, belenevelik, beleszuggestálják, hogy az ősegyházat pedig utálni kell, arról minden rosszat el lehet hinni, annak úgysem lehet igaza, azt tagadni és irtani és ellene védekezni kell.

Milyen szomorú ez! Mikor egy édesanyától saját gyermekeit nemcsak elveszik, de aztán lelkileg el is idegenítik tőle. Ezekről a mai protestánsokról nem szabad elfelejtenünk, hogy újabb vagy régibb őseik mind katolikusok voltak, ők tulajdonképpen a mi egykori hittestvéreink és még négyszáz évvel ezelőtt valamennyien katolikusok voltak, sőt azelőtt pedig ötszáz hosszú éven át ezeknek az ősei is mind hízhú katolikusok voltak! Így érthető, hogy most az édesanya, a katolikus ősi Anyaszentegyház hívja, hivatja őket, ahogy XI. Pius pápa oly megható szavakkal írta az Anyaszentegyház nevében: „Gyermekeim, jöjjetek vissza az édesanyához, hiszen nektek is anyátok az Egyház és anyátok akar lenni is és ti az ő gyermekei vagytok, ne gyűlöljétek hát!” Erre azonban mi a válasz? Olvastuk a lapokban, hogy ezt a megdöbbentető levelet, mint nyílt hadüzenetet fogta fel egy nagyszámú társaság. Hát hadüzenet az, mikor az édesanya sír az ő elveszett gyermekei után? Hódítás és uralomvágy, önzés és hadüzenet?

Íme, láthatjuk sokszor azt is, hogy úgy belenevelik az ellenszenvet az ősegyházzal szemben, hogy az azután a sajtó révén, a meghamisított történelemszemlélet révén s ezer más úton átcsap a katolikusok

táborába is. Ma már a katolikusok közt is hány akad, aki gyűlöli a saját Egyházát, aki csak uralmi szervetnek nézi. Hány ilyen szomorú lelkiületű katolikus van, aki együtt úszik az árral és felejtí a saját Egyházának isteni bélyegét és történelmi érdemeit.

IV.

Ma annyit beszélünk országunk integritásáról, annyit imádkozunk azért, hogy a Jó Isten valami-képen hozza vissza édes hazánk szentistváni egységét. És ha ma valaki Magyarország integritását vissza tudná szerezni, nem érdemelné-e meg, hogy legalább egyetlen szobrot állítsanak fel neki Budapesten? Nem érdemelné-e meg, hogy legalább egy utca legyen róla elnevezve? Nem érdemelné-e meg, hogy minden magyar ember ismerje és hálásan emlegesse nevét?

Tudnunk kell azonban, hogy Magyarországnak egyszer már csúful elveszett a területi épsége a török uralom alatt, amikor 141 évig volt török kézen hazánk-nak szintén kétharmada. Azóta visszakaptuk hazánk területi épségét is. Mégpedig kik hozták vissza ezt a nagy kincset? Sajnos, ezeknek még a nevét sem ismeri a nagy katolikus magyar nép. Miért? Ki tudja, nem azért-e, mert ezek kimondottan katolikus emberek voltak! Hol van Budapesten szobra pl. herceg Esterházy Pál nádornak, aki a felszabadító magyar sereg fővezére volt és aki 1686 szeptember 2-án 141 év után Budáról kiverte a törököket? Elfelejtettük azt is, hogy ki volt az, aki elsőnek tűzte fel a magyar zászlót Buda ormára. Ki volt, aki elsőnek verekedte magát keresztül a török sáncokon és elsőnek vitte fel a keresztény és magyar felszabadulás lobogóját a magyar főváros ormára? Ma már szinte még a nevét sem tudják a magyar katolikusok. Gyönyörű magyar neve volt pedig: örményesi Fiáth Jánosnak hívták. Hányan ma sem tudnak róla semmit, sohasem hallották. Bizonynal azért nem hallották, mert Fiáth János épügy katolikus,

sőt igen buzgó kongreganista volt, mint ahogy kongreganista volt az akkori pápa, XI. Ince is, aki hazánk területi integritását meghozta. Talán tudjuk, hogy a kálvinista Thaly Kálmán mondotta, hogy ha Rómába megy, mindig felkeresi XI. Ince pápa sírját, mert hogy a töröktől megszabadult az országunk, az elsősorban XI. Ince pápa műve volt. XI. Ince pápa kongreganista volt, I. Lipót király, a császári seregek főparancsnoka szintén kongreganista, örményesi Fiáth János és Szavojai Jenő, herceg Esterházy Pál, mind-mind kongreganisták voltak. Katolikus hithűség és önzetlen hazaszeretet volt tehát az, ami Magyarországnak egyszer már visszaadta az integritását. Ezt azonban elfelejtjük, erről sohasem olvasunk sem az ujságokban, sem a könyvekben.

Színésznőknek, ma is élő politikusoknak vannak már utcáik, de például a nagy Pázmány Péternek Budapesten csak egy kis kurtá utcája van, amelyen még sem kapu, sem szám nincs. Ezeknek a törökverő hősöknek azonban sem utca nem jutott máig sem, de egyetlen szobor vagy egy emlékezés sem. Még maguk a katolikusok is elfelejtik őket, mert ezeket a hősöket nem kapja fel a felekezeti reklám, miután ezek katolikusok, sőt kongreganisták voltak. Épp ezért akarjuk most, a Szent Imre-év keretén belül ezt a nagy nemzeti hálátlanságunkat bizonyos fokig jóvátenni és augusztus 21-én, a nagy Szent István-napi körmenet után díszes emléktáblát fogunk elhelyezni az ősi Budavár falának azon a helyén, ahol örményesi Fiáth János először hatolt be s foglalta el Budavárát és ott külön meg fogunk emlékezni a mi Egyházunk hazafias érdemeiről is, amelyet oly sokan gyaláznak és tagadnak és amit mi magunk is oly szívesen elfelejtünk.

Nemcsak a nemkatolikus, hanem még *a katolikus táborba is belopják az ellenszenvet a saját Egyházuk ellen.* Ha elfogulatlanul keresi azonban valaki az igazságot, látjuk, hogy nem kell annak sokat bizonyítani, magyarázni és érvelni. Az elfogulatlan elme nagyon

hamar megtalálja az utat az Egyházhoz, az előtt mindig oly szép és oly nyilvánvaló az Egyház igaza. Nem is igaz tehát, hogy ezek a bizonyos felekezeti válaszfalak olyan nagyon áttörhetetlenek volnának. Angliában évente 10—13.000 művelt angol protestáns lesz katolikussá, Amerikában pedig minden esztendőben 30—40.000. Én magam is alig győzöm a zsidókat keresztelni és mindenkit szeretettel fogadok, aki megtalálja ezt az utat. Egy zsidó hölgytől már olyan levelet kaptam, hogy ha nem tudnám, hogy zsidó az illető, megesküdnék, hogy bizonynyal apáca, írta azt ekképpen: „én Jézus nélkül nem tudok már élni!” Mind ezt mai zsidó nő írja Istenem, hiszen ma is vannak neked választott lelkeid azok között, akiket születés, neveltetés, környezet, előítéletek és külső viszonyok távol tartanak tőlünk. Urunk Jézus, hozd vissza őket nem hozzánk, hanem hozzád! Tehát mégis hozzánk, a nagy Keresztény Egység, a katolikus Egyház kebelébe!

Végeredményben, mi is hát nekünk az Egyház? Hatalmi társaság? Papi uralmi szervezet? Egyáltalában nem. Az Egyház nekünk először is annyi, mint *a szeretet egysége*. Tudjátok, mit jelent ez a szó, hogy katolikus? Görög szó ez és annyit jelent, mint „egyetemes”, „általános”, „egységes”. Tehát ez a katolikus Egyház és azt is ambicionálja, hogy ő nem akar csak csoport lenni. Ő mindenkit vár, mindenkit szeret és befogad. Csupán egyet nem tud eltűnni: hogy bárki is széthúzást szítson. Aki tehát csökönyösen szembe akar vele helyezkedni, azt az Egyház természetesen többé nem tekintheti tagjának. „Katolikus” tehát annyit jelent, mint egységes, egyetemes, egy nagy család, amit azonban mi tart össze? A közös hit és a közös szeretet. Így lesz az Egyház a szeretet egysége. Nagy család az Egyház, tehát mi mind testvérek vagyunk, ám nem ebben a hazug forradalmi értelemben: „szabadság, egyenlőség, testvériség”. Mi testvérek vagyunk, mert Jézus társasága, Jézus gyermekei, Jézus nagy családjá vagyunk. Ez nekünk az Egyház.

Az Egyház nekünk továbbá *édesanyánk* is. Maga Szent Pál az Egyházat Jézus menyasszonyaként tünteti fel és azt mondja, hogy Jézus úgy szereti az ő Egyházát, mint a férj a feleségét (Efez. 5, 25). Ez a gyengéd, finom szeretet, amely Jézust az ő Egyházához fűzi, teszi azt, hogy az Egyház nekünk egyúttal édesanyánk is legyen. Mit juttat nekünk az Egyház? Mindent, ami Jézusé. Ha Egyház nem volna, Jézus már régesrég meghalt volna az emberek lelkében. Ha Egyház nem volna, nem lenne Szentírás, nem lenne bűnbocsánat. Ha Egyház nem volna, nem lenne Oltáriszentség és Jézus nem lenne ötlépésnyire tőlünk és nem lenne kezünk ügyében mindaz a vigasz, ami az áldozásban rejlik. Ha Egyház nem volna, nem volnánk testvérek a földön. Ha Egyház nem volna, rég elfakult, elhomályosodott és kihalt volna az emberekből Jézus tanítása.

Az Egyház az én édesanyám? De milyen megvetésre méltó, ha valaki az édesanyját nem szereti, ha valaki az édesanyját mindig csak mint idegent emlegeti. Mily megvetésre méltó, aki a saját édesanyja arcán folyton a szeplőt és a ráncokat kutatja és ahol csak lehet, szidja édesanyját! Vannak katolikusnak született írók és ujságírók, akik Egyházukról úgy beszélnek, mintha egyetlen feladatuk csak az volna, hogy ennek az édesanyjuknak multjából, jelenéből és ábrázatából mindent összekeressenek, ami az Egyházra nézve kompromittálható lehet. Egy édesanyjának még az esetleg meglévő hibáit is szépíteni, mentegezni kell. Ha csakugyan édesanyám, akkor az ő kedvesen szép vonásait látom állandóan magam előtt és szeretem és lelkesedem érte és védelmezem őt...

Az Egyház töviskoronás királynő, világverő hős, aki híven megosztotta a világtörténelem folyamán Jézussal a keresztet, az epét és az ecetet. Ha más szépet nem lehetne mondani a katolikus Egyházról, mint csak azt, hogy vértanu volt véges végig, már ezért is becsületet érdemel még az őszintén becsületes nemkatolikusok részéről is. Hol van még egy testület,

amely annyit vérzett és szenvedett Jézusért. Csak itt van az Egyházban pl. az én kicsiny rendem, a Jézus-társaság, mely alig 400 éves még és máris 900-nál több vértanuja van. Hát még az egész Anyaszentegyház! A césárok korától kezdve egészen Mexikóig, orosz csekáig és a kínai borzalmakig az Egyház mindig vérzett. Szerette Krisztust, de meg is dicsőült vele! Amikor vérét ontotta Krisztusért, akkor ragyogott fel mindig új fényességben.

Végül micsoda *nekem* az Egyház? Az Egyház *nekem a mennyország útja*, a mennyország kapuja. Jézus állította mellém, mint őrzőangyalomat. A bölcsőtől a *síromig az Egyház kísér*. Mikor kicsiny gyermek voltam, az Egyház már lehajolt hozzám s a szent keresztség vizével lemosta rólam Ádám bűnét. Az Egyház vezetett oda a szentáldozáshoz, amikor fehérruhás kisfiú voltam és az én gyermekszívembe odafektette Jézus minden édességét. Az Egyház feloldozta a bűnömet, példákat adott, tanított, segített gyermekeimet nevelni, segített hazámat szenvedelmessen szeretni.

És az Egyház fog mellettem állni utolsó órámban is, amikor már a barátság és a szerelem, a kincs és a vagyon elvesztik varázsukat. És amikor már csak szétomló csontváz leszek és az utolsó verejtékcseppek gyöngyöznek homlokomon, amikor mindenki elhagy, az Egyház akkor is eljön az én haldokló szívembe és elhozza nekem utolsó úti eledelül magát az Udvözítőt. Még egy utolsó csók az Egyház karjai közt és aztán Jézus karjai közt ébredek fel odatúl. Még a síromat is megszenteli az Egyház, sőt amikor már senkisésem tudja, hogy hol vagyok eltemetve, mikor már minden ismerősöm meghalt, vagy messze költözött és már a nevemre sem emlékszik senki a földön, száz év múlva, kétszáz év múlva, ezer év múlva az Egyház még mindig imádkozik értem és a szentmisében a „memento mortuorum”-ban imádkozva közvetlenül az Úrfelmutatás után emeli fel kezét értem könyörögve és Krisztus vérével

teli kelyhét nyújtja oda értem a túlvilág Urához, az Istenhez: „Uram, irgalmazz a megholt lelkeknek és az örök világosság fényeskedjék nekik . . .”

Oh, Anyaszentegyház, Jézus szeplőtlen menyasszonya! Oh, mennyország kapuja, őrzőangyal, forrón szeretlek téged és rád bízom magam! Én a te hűséges gyermeked, katonád, vitézed akarok lenni egy életen át, hogy majdan bejöhessek én is oda, Krisztus országába, hol — mint remélem — te örök Anyaszentegyház, mint örökké diadalt ülő mennyei Jegyes fogsz kebledre ölelni engem.

Róma felé.

Róma felé?

Katolizáló törekvések a modern protestantizmusban.

1922 október 31-én, a reformáció emléknapiján, Berlin legrégibb protestáns temploma, a *Nikolaikirche*, különös látványosság színhelye volt. A katolikus korból való gótikus ívek alatt *misét mondtak* a protestánsok, a luteránus „Hochkirche” hívei, kik a rossz idő, szél és eső ellenére nagy számmal sereglettek össze. Az oltárnál három lelkész végezte a szertartást, egyik — gróf Lüttichau — mint miséző, a másik mint szerpap, a harmadik mint szónok; mindhármon reverenda s fehér alba volt.

Az oltáron viaszgyertyák égtek, az „Oltáriszentség” tiszteletére. Mert, mint a mozgalom hivatalos lapja, a „Hochkirche” írja, a „magas-egyház hívei a legnagyobb tisztelettel vannak az Oltáriszentség iránt”.¹ A szertartások, mondja a jelentés, nagyon szép rendben folytak, bár a dolog szokatlansága meglátszott a mozdulatokon.

A jelenlévők közt előzőleg kiosztották a mise-szöveget, német nyelven, de a közismert latin felírásokkal: *Introitus, Konfiteor* (K-val), *Kredo, Kollekte, Gloria, Evangelium, Präfation, Sanctus* (c-vel), *Post-communion*.

A protestáns „mise” nagyjából a római miseszöveget követi. A nép először két szenténeket énekel, akkor

¹ „Die Hochkirchler haben die größte Ehrfurcht vor dem heiligen Sakrament”. (Hochkirche folyóirat, 1922, 218.)

a papság kivonul az oltárhoz, a Confiteor előtt a *Judica me Deus* helyett a *Deus refugium nostrum* kezdetű zsoltárt végzik, aztán jön a *Kyrie eleison*, a *Dominus vobiscum* stb. A Credo-ban a niceai hitvallást mondják el, csak a „catholicam” szót fordítják „christliche”-vel. Ezután van a prédikáció s akkor folytatódik a mise.

A „konszekrációt” az evangélium szavaival végzik, mely alatt a hívők letérdelnek s csendesen imádkoznak. Utána orgona játszik s éneklik az *Agnus Dei*-t; majd az áldoztatás következik, miközben az áldozók a római Misekönyv ismert imáit mondják: „*Domine non sum dignus... Panem coelestem accipiam... Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam meam... Quid retribuam Domino... Calicem salutaris... Sanguis Domini...*” s végül a hálaadást: „*Quod ore sumpsimus...*”. Erre még Luthernek egy énekét éneklik el, melyben az Oltáriszentségben való hit jut erősen kifejezésre; aztán a *Nunc dimittis* s a *Postcommunio* következik, majd a miséző pap áldást oszt, mire a nép háromszoros *Amen*-nel felel.

Mi ez? Álom vagy való? Esztétikai élvezet vagy archeológusok ingyenkedése? Nem, felelik maguk a Hochkirche vezetői s kijelentik, hogy ők igenis vissza akarják állítani az evangélikus egyházban az istentisztelet régi fényét, a vallási élet középpontjába vissza akarják helyezni a szót helyett a cselekvényt, a pusztá prédikáció helyett a misét, az Isten jelenlétét, az Oltáriszentséget.

Természetes, hogy protestáns részről heves támadások érték ezt a protestáns „misét”, általában a Hochkirche című mozgalmat, mely egyrészt nyilván az anglikán *High Church*-nek, másrészt ezzel együtt a katolikus Egyháznak szertartásaihoz s felfogásaihoz közeledik.

A „romanizáló” törekvések sehogysem tetszhetnek azoknak a protestánsoknak, akik a XVI. századnál régebbi időkbe nem akarnak visszanyúlni.

A Hochkirche hívei azonban nem törődnek az ellentmondással. Kijelentik, hogy ők nem katolikusok s nem akarnak katolikusok lenni. Luteránusok s azok is maradnak. De a hitéletet az ősi — katolikus — Egyház szerint akarják berendezni, a reformáció hibáit ki akarják javítani.

A protestáns egyházak belső meddősége s főleg istentiszteleti életük sívár ridegsége nem tegnap óta bántja a mélyebbretéknő protestánsokat. Már száz évvel ezelőtt megindította Claus Harms kieli protestáns lelkész a mozgalmat ebben az irányban, de maga nem jutott tovább a bírálathoz és — kétségbeesésnél. „Korunk állítólagos értelmi vallásában — írja — sokszor nincs értelem, sokszor nincs vallás, legtöbbször pedig nincs benne sem értelem, sem vallás.”¹ Követői a XIX. század folyamán mindinkább hangoztatták, hogy az út, melyen a protestantizmus halad, a megsemmisüléshez, a belső bomláshoz vezet. Végül 1918 október 9-én hatan: Hansen, Brun, Bettac, Mosel lelkészek, Burgstaller és Breitenbach világiak összeültek s megállapodtak annak a mozgalomnak megindításában, mely ma „Hochkirche” néven ismeretes. Hasonló címen folyóiratot is alapítottak.

Programjukban a többi közt így beszélnek: „Esménket nem tartjuk pusztá emberi ötletnek, hanem azt hisszük, benne Isten kötelező akarata nyilvánul meg. Az út, melyen haladni akarunk, a szeretet útja, amely keres és üdvözíteni akar. Népünk borzalmas erkölcsi nyomora, Udvözítőnknek szomorkodása a megtévedt bárányokon nem hagy nekünk nyugtot. Ugyanakkor látjuk, hogy nagyon sokan vágyódnak szívük békéje, biztossága, lelki felfrissülése után. Úgy hisszük, ez annak jele, hogy Isten nem hagyta el az ő népét. Talán, sőt bizonyly közéledik hozzánk. Mi egyengetni akarjuk az útját.”²

¹ „95 Thesen oder Streitsätze Dr. Luthers teuren Andenkens.” 1817, 32. tétel.

² Was will die Hochkirche, Einleit. 8.

Célukul a luteránus egyház megreformálását tűzték ki: szervezetében és istentiszteletében.

Szervezetében az egyháznak szerintük vissza kell térni a *püspöki* fennhatóság elismerésére. Krisztus látható Egyházat alapított, amelynek nemcsak az egyes embert külön kell munkába vennie, hanem közös vallási testületként is szerepelnie. A reformáció tévedett, mikor hadat üzent a püspöki intézménynek. Híveinknek be kell látniok, hogy csak egy, általános, egyetemes Egyház van s minden kereszténynek, bármely felekezethez tartozik, ehhez kell csatlakoznia.

Istentiszteleti életünkben pedig — így folytatják — meg kell szűnnie a *puszta prédikálásnak*. A szentségek fontosabbak, mint a puszta tanítás. A szentségeknek a *tárgyi* értékét is kell hangoztatni, nemcsak a belső átélést; velük az Egyház előírásai szerint kell élni s ki kell fejteni a *liturgia* minden szépségét. Be kell ismét hozni a *gyónást* és *áldozást*, az ajtatóssági gyakorlatokat; a templomok nyilvántartását s a szentséglátogatást, az elmélkedő és szóbeli imát. A protestáns egyháznak szüksége van *szerezetésekre* is; be kell ismét hozni a zsolozsmáimát, a breviáriumot, lehetőleg a római breviárium alapján, amelyet a Hochkirche mai elnöke egyszerűen „felülmúlhatatlannak” (unübertrefflich) nevez.¹

Félre kell vetni a liberális iránnyal való kacérkodást s meg kell szüntetni az esztelen és ízetlen harcot a katolikus „babonák” ellen. A legfőbb babona, amely ellen küzdeni kell, a protestánsok közt dívó ama tévhit, mintha nem belső bajaink, hanem a katolicizmus volna ránk nézve a veszedelmes. „Nekünk újból rendes, szentségekkel élő egyházzá kell lennünk, mondta egy *Wesenberg* nevű luteránus plébános a Hochkirche egyik közgyűlésén. A hívő és komoly katolikus pap sokkal közelebb áll hozzám, mint az a protestáns, aki tagadja Krisztus istenségét.”² Egy

¹ Hochkirche, 1923, 10.

² U. o. 1922, 220.

König nevű másik lelkész pedig így szólt: „El kell ismernünk, hogy a reformáció tévedett, amikor a püspöki intézményt megszüntette. Ezzel természetesen magunkra zúdítjuk azok haragját, akik ebben részün-kön a protestáns hitelvektől való eltérést látnak. Azonban senkisé tudja, hol vannak ezek a híres hitelvek lefektetve, miben állanak s minemű tekintély szente-síti őket.”¹

Magát a „protestáns” elnevezést sem fogadják el többé, mint amely semmi mást nem mond, mint harcot s valaminek a tagadását; nem igen tudni, minek. A merő ellenzékieskedés nem vallási tartalom, tehát nem lehet vallási elnevezés sem. Helyesebb elnevezés — mondják — az „evangélikus”, „luteránus”, vagy még jobban: „katolikus”, de a „római” szó nélkül. „Mi magas-egyházbeliek a «katolikus» nevet a szó eredeti értelmében használjuk. Ebben az értelemben igaz, hogy katolizáló törekvéseink vannak.”² Annál inkább, mert az Augsburgi Hitvallás maga is elismeri a niceai hiszekegyet, amelyben szó szerint ez áll: „Hiszek... egy, szent, *katolikus* és apostoli Anyaszentegyházat”. A jó protestánsnak tehát szintén nem szabad a „katolikus” szótól fájni. A Hochkirchler-ek nem is fáznak tőle; lelkesen, meleg szeretettel nevezik magukat „katolikusoknak”. *Herbst* lelkész így nyilatkozik „Sind wir katholisch?” című irata végén: „Remélem, hogy mindnyájan megszerettük ez a nevet s mindnyájan szívesen tartozunk a katolikus Egyházba.”³ Egy *Hansen* nevű luteránus lelkész középkori stílusú latin versben dicsőíti az Egyházat:

Ave Mater sancta, bona,
Pia ductrix et patrona,
Ave plena gratia!
Sis laudata et amata,
In qua tanta sunt locata
Dona, o Ecclesia!

¹ U. o. 1922, 130.

² Was will stb. 10.

³ 35, 41.

Miért is ne volna a „katolikus” elnevezés megfelelőbb, mint a „protestáns”? Ez utóbbi csak gyűjtőnév, amelyben a legkülönbözőbb hitrendszerek élnek. A legfontosabb istentiszteleti kérdésben, Jézus szentségi jelenlétének kérdésében a római katolikusokkal együtt vagyunk mi luteránusok a kálvinistákkal szemben. Mert a transsubstantiatio elvégre másodrendű kérdés; fő az, hogy mi hiszünk Krisztus jelenlétét az Oltáriszentségben, mint a rómaiak, a kálvinisták pedig nem hiszik.¹

A római katolikusok — így folytatják — templomuk főpontjába az *oltárt* állítják. Nálunk is van oltár, de elvesztette jelentőségét. Amott az *áldozat*, a szent cselekmény a fő, nálunk egy szószék s azon a szónok. Ott az Isten van a középpontban, itt egy ember. Ezt a visszasságot nálunk is meg kell változtatni.

Ha Krisztus csakugyan jelen van az Oltáriszentségben, akkor ez oly megrázóan felséges dolog, hogy minden külső s belső tiszteletet megérdemel. Akkor a legszebb székesegyház nem elég e szép célra. Akkor a művészeteknek minden erejét ki kell fejteni, hogy azt az oltárt díszítsék, ahol Ő van jelen. S akkor a lelkésznek is, aki ott ténykedik körülötte, el kell tüntetnie sűrke hétköznapi ruháját s liturgikus ornatusba kell öltöznie.²

Hogyan van az, kérdi *Bähr* luteránus-hochkirchlich lelkész, hogy a protestantizmus egyetlen vallásos műremeket nem alkotott, amelyet csak távolról is össze lehetne hasonlítani például a kölni dómmal vagy a freiburgival, a XIII. század névtelen művészeinek lángoló hitével? Ezek a dómok a természetfelettség szenvedélyes megnyilatkozásai, míg a protestáns templom csak egy terem, ahol beszélnek. Nincs sem igazi liturgiánk, sem vallásos építőművészetünk.³ Kálvin és Zwingli, sajnos nagyon logikusan, megfosztották az

¹ Hochkirche, 1922, 170, 220.

² Hochkirche, 1922, 171.

³ U. o. 171.

istentiszteletet minden szépségétől s disztől. Nincs többé főoltár, feszület, képek, gyertyafény, zene s ének, csak ima, egy asztal s egy ember, aki prédikál. Nem pap, csak lelkész, aki kiosztja a kenyeret. Zwingli még ezt is eltörölte s azt akarta, hogy mindenki maga törjön le magának egy darabot a kenyérből s egye meg, a kenyér után pedig egy fapoharat adjanak körül a borral, s abból igyék mindenki; de a fa is oly egyszerű legyen, hogy senkise higgyen valami természetfölötti kenyérben és borban. A puritánok a végletekig vitték a tagadást és ridegséget: tilos a fejet meghajtani Jézus neve említésekor, tilos térdelni az Úrvacsoránál, tilos egyházi ruhákat viselni, imaformákat használni. Sőt voltak, akik odáig mentek, hogy el akartak törölni minden ünnepet s még a Miatyánk-ot is, minthogy a szellem éltet, a betű pedig öl.¹

A Hochkirche hívei nevetségesnek és gyermekesnek találják a képrombolást, a katolikusellenes elfogultságot, mely bizonyos kálvinistákat odáig vitt, hogy nyolcszögletű oltárokat állítottak fel, *mert* a katolikus oltárok négyszögletűek s az Úrvacsora előtt a lelkész kérdésére: „Mebánjátok-e bűneiteket?” nem feleltek előszóval, mert ez a gyónásra emlékeztethetett volna, hanem egy kevésbé magasztos gesztussal: jobb lábuk csoszogatásával a földön, így jelezték a bánatot.² „Csakhogy a katolikusoktól különbözzünk, inkább a semmiségbe rohantunk.”

Templomaink a hét 68 órájából csak 2—3 óra hozsztat vannak nyitva, amikor t. i. istentisztelet, prédikáció van. Minek is lennének nyitva máskor? Mit is keresne egy ember egy hallgató-teremben, mikor nem adnak elő benne? Egy színházban, mikor nincs benne színész? A *domus Dei*, az Isten-háza fogalma nálunk elveszett. Senki sem jár ide hétközben kisírní magát, vigaszt keresni, megbékülni, megvilágosodni az oltár előtt, az Istennel való közelségben, ebben a legszebb

¹ U. o. 1922, 172. s köv.

² U. o. 1922, 75.

örökségben, melyet a reformáció eltékozolt.¹ S ha a lelkünk háborog s fázik és tűzhelyet keresünk, akkor hazaküldenek, vagy elvezetnek egy ember elé, aki beszél és gesztikulál, egy könyvből olvas és szöveget magyaráz. Ez az a vallás, amely kizárja a közvetítőt Isten és az ember között? Nem borzasztó módon megnövekedett-e a távolság köztünk és az Isten között? Szavakkal akarják elleplezni a szörnyű valót, hogy az Isten távol van a mi templomainktól!

A katolikus Egyház, a római, nem vesztette el a titkok titkát, az ősi kincset, tudja, hogy templomai, melyekben mindig „van valaki”, eleven tűzhelyek, melyek köré gyülekeznek a lelkek, az erőtkeresők, vigasztalódók.² Nálunk ellenben megfagy minden. Mint már a (protestáns) *de Lagarde* mondta: „Das Fehlen des Kultes... richtet den Protestantismus zu grunde”.

A protestantizmus haldoklik, mert nem tud ellentállni a racionalizmusnak.³ 1918 novemberéig a császár volt a német protestánsok „*summus episcopus*”-a s a német császárság külső fénye s ereje elfeledtette ennek a helyzetnek megalázó és lehetetlen voltát. A forradalmak elsöpörték a császárt s a fejedelmeket, a Landeskirche-k Volkskirche-kké alakultak át. Egyik is, másik is tehetetlen a hittagadás beszüremkedésével szemben. A nicénumtól, vagy akár az Ágostai Hitvallástól Harnack „*Wesen des Christentums*”-jáig bizony nagyon hosszú az út. Jézus istenségének tana a liberális teológiai professzorok szemében esztelen túlzás, a Szentháromság tana késői, esetleg bizánci spekuláció, az alexandriai hypostasis-elméletek lecsapódása; Tarzusi Pál, a kis rabbinus, végleg megrontotta Jézus egyszerű tanát. Csoda, kinyilatkoztatás, jövendölések, szentségek mind nem egyebek náluk, mint az ókori mágia maradványai, melyektől a modern ke-

¹ M. Döhring: Das kirchliche Heimweh der Jugend. Hochkirche, 1922, 134.

² U. o. 151.

³ Was will stb., 3, 4.

reszténységet ők, a racionalisták, meg akarják tisztítani. Ime, a nicénum kereszténysége s a mai protestáns teológiai professzor kereszténysége közt az ür áthidalhatatlan. A császár nem tudta ezt az örvényt áthidalni, még kevésbbé fogja áthidalni a Volkskirche, a tehetetlen demokrácia. Azért a Hochkirche a katholicizmus felé fordul, ahol a Credo változatlan, mert egyházfegyelem és hierarkia öröködnék fölötte. A szubjektivizmus itt megszűnik s a tárgyi valóságok lépnek előtérbe. Már pedig a mai ember lelke ezek után sóvárog.¹

Luther jót akart, mondják, és jámbor ember volt, de ha ihlete elhagyta, laposságokba s alacsonyságokba esett. Ő, aki a szakramentáriusokkal szemben oly erővel védte a valóságos szentségi jelenlétet, egyszer csak beéri a szentségi jelenlét ubikvista magyarázatával: Isten mindenütt jelen van, tehát jelen van a Szentségben is! Ő, aki védte a házasságot, a *De Captivitate Babylonica*-ban a házasságról a legizléstelenebb hangon ír s valóságos vérfertőző kazuisztikában tetszeleg... De ne folytassuk, mondják; mert senkitsem akarunk sérteni. Elég az hozzá: a tömegekben fenn kell ugyan tartani népnevelési okokból az „ideális Luther” illuzióját, mi azonban tudjuk, mi a valóság.² S azért magunk inkább a rómaiakhoz megyünk tanulni, nem törődve a rövidlátókkal s elfogultakkal, akik ezen megbotránkoznak.

„Nem törődve az előítéletekkel, megvalljuk, hogy tanulni akarunk ellenfeleinktől. A római Egyház, ez a «papi» egyház, a valóságban a legigazibb népegyház; a mi egyházunk ellenben, az általános papság egyháza, csak papi egyház, lelkészek egyháza. A római Egyház beleszövődik híveinek egész életébe, át- és áthatja ezt az életet s értelmet, tájékozódást visz bele.

¹ „Wieviele fühlen sich abgestoßen von all dem Subjektivismus und Individualismus unserer Zeit! Der moderne Mensch hat wieder Hunger nach dem Objektiven, Ewigen.“ Was will stb., 28.

² Hochkirche, 1922. 51

Minket legfőllebb megtűrnek itt is, ott is, de a tömegeket mi nem tudjuk irányítani. A római Egyház az egész életet, az év egész forgását beleállította a liturgia keretébe, oly népiesen, hogy ez a liturgiai év a tömeglélektan ismerőjében csak bámulatot keltethet. Annyi ügyességet tanusított ebben a római Egyház, oly tökéletes finomsággal rajzolta meg a liturgikus élet alapjait, hogy a szó szoros értelmében ámulatba ejt vele. Tudja jól, hogy a nép, de a művelt közönség is, csak az érzékelhető dolgok útján jut el a szellemig; tudja, hogy a népnek szüksége van, vágya van beszélő, megnyilvánuló, külső vallásosságra is. Innen a szertartások, amelyekről mi azt hittük, feleslegesek, s könnyelműen túladtunk rajtuk. A római Egyház az embert úgy veszi, ahogy van s az állapothoz mért eszközökkel vezeti a magasba, Isten felé. Mi pedig úgy teszünk, mintha népünk máris teljesen átszellemült volna.”¹

A Hochkirche tehát sorba igyekszik visszaállítani a hitélet bevált, régi eszközeit. Mindjárt az első gyűlésen elhatározták, hogy zsoltosmát, breviáriumot állítanak össze; azóta ki is adták 1922 végén a karácsonyi zsoltosmát. Mindenesetre érdekes kísérlet, bár a zsoltosma szerkesztői maguk is érzik, hogy egy zsoltosma összeállítása nem tartozik a máról-holnapra megoldható feladatok közé. Egy liturgikus könyv évszázadok fejlődése, s ami a római breviáriumot oly páratlanul értékesé teszi, épp az a körülmény, hogy benne, mint egy zúgó folyamban, évszázadok és évezredek zenéje hangzik: Sion hárfásainak énekétől s a próféták ódáitól kezdve le egészen a Szentatyák homiliáiig s a középkori bájos-egyszerű himnuszokig. A luteránus zsoltosma eklektikus alapon áll s önkényesen újítgat: van reggeli órája, déli órája s esti órája: a római órabeosztásnak gyenge s nem egészen sikerült utánzásaképpen. Érdeemes azonban kiírni egyik

¹ Was will stb., 28.

adventi vesperájuknak részletét, mely teljesen Grana-dai Lajostól van véve:

„Mennyei Atyánk, minden ember teremője, te végtelen jószágodban kiválasztottad Szűz Máriát, hogy Jézusnak, a te Fiadnak s Megváltónknak anyjává tedd. Benne lett emberré a világ Udvözítője; a Fiú boldognak hirdette Anyját s ő maga örömmel énekelte, hogy ezentúl boldognak fogja őt hirdetni minden nemzedék. Benne, Uram, nagy dolgokat műveltél s általa bennünk is mindnyájunkban. Dicsőítettünk s áldunk téged ez isteni művedben s kérünk, ne engedd, hogy a kereszténység valaha is elfeledje, mily csodálatos dolgokat cselekedtél Máriában; engedd, hogy mi is tiszta szívvel szeressük s tiszteljük őt Szent Fiaddal együtt. Őt, aki mindenkor a mi Udvözítőnk szentséges Anyja marad.”¹

Itt bizony nyoma sincs már a hagyományos szavalásnak a Mária-„imádás” ellen, sem a hitetlen mosolygásnak a szűzi szülésen és a *Magnificat* hitelességén. Nora Laubmeyer „Evangelisches Ave Maria” című cikkében röviden meg is adja a változás magyarázatát: „Die Jungfrau wird in unserer Kirche fast mit verletzender Gleichgültigkeit behandelt. Und wir sollen doch die Mutter unseres Heilands nicht vergessen”.² A smalkaldeni cikkelyek bizony istenkáromlást s az Antikrisztus találmányát látták a Mária-tiszteletben.

Nem a Hochkirche köreiből indult ki, de teljes erkölcsi támogatásra talál náluk is a törekvés, hogy *luteránus szerzetesrendeket* alapítsanak. Maga a racionalista Harnack, aki különben semmikép sem tartozik a Hochkirche-mozgalomhoz, hangoztatta már a „szerzetesi szellem” felélesztésének szükségességét a protestantizmusban.³ Bármily különös, az első „luteránus bencésrend” létre is jött; mégpedig egy kilépett s pro-

¹ Evangelisches Brevier, II. Weihnachtsfestkreis, Heft 4, 8.

² Hochkirche, 1921, 378.

³ Reden und Aufsätze, I. 83. s köv.

testánssá lett fiatal belga bencés alapította meg 4—5 évvel ezelőtt. Az alapító maga félig barát, félig nietzscheista, aki a Bencésrendből inkább bizonyos külsőségeket hozott át, éppen nem a belső élet szellemét s a külsőségeket is meglehetősen képzeletszerűen alakította át. Így a luteránus bencések katonai szabású formaruhát viselnek s e fölött az egyéves újoncidó elvégzése és eskütétel után még a bencés skapuláréhoz hasonló fekete ruhadarabot. A tagok lemondanak a magántulajdonról, nevet változtatnak, kórust mondanak. Alapítójuk *Pater Johannes* nevet visel s neve után az ismert bencés-jelzés „O. S. B.” helyett „O. L. B.”-t (*Ordinis Lutheranorum Benedictinorum* ?) használ. Néhány vagyonos porosz földbirtokos (közük egy Bismarck gróf) hozzájárulása tette lehetségessé az első „rendház” létrejöttét, amelynek azonban a kezdeményezés komolytalanságáról ítélve, bajosan lesz folytatása. A Hochkirche azonban maga is gondol szerzetalapításra.

A szerzetesi és lelki élet egyik legbeváltabb eszköze a *szentgyakorlat* (*exercitia spiritualia*). Az új irányzat tudja ezt s percig sem habozik Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatos könyvének páratlan kincseit felhasználni. A lelkimagány adta a kereszténységnek a legnagyobb embereket. Nem elég az evangéliumot prédikálni, magunkba is kell szállnunk, magunk akarátát Isten igájába törnünk, megtagadást gyakorolnunk. Mi ezt elfelejtettük. A katolikus papok és szerzetesek nem felejtették el. Menjünk hát hozzájuk iskolába! S a protestantizmusnak meg kellett érnie, hogy luteránus lelkészek Loyolai Szent Ignác tanítványaiul szegődnek s a következő mondatokat írják le:

„*Exercitia spiritualia!* Ezeket főleg a jezsuiták gyakorolták s a szentgyakorlatok által lettek annak a világhatalomnak birtokosai, amelyet ma képviselnek. Loyolai Ignác kitűnő kis könyve nyújtotta e célra a legjobb eszközöket. A szentgyakorlatok által alakította ki Ignác fiaiban a törhetetlen akaraterőt, mely oly nagyot tudott aztán alkotni mások lelkében Krisz-

tusért s a katolikus Egyházért. Szalézi Ferencnek igaza volt, mikor azt mondta, hogy a szentgyakorlatos könyv ugyanannyi lelket mentett meg, mint ahány betűje van. A népmissziók nagy hatása, amelyek a szentgyakorlatokból erednek, szintén emezek mellett tanuszkodik. De főleg a papság vette nagy hasznát az exercitiumoknak. Ez ébresztette fel benne mindig újra a buzgalmat, élesztgette a lelkesedést Krisztus személye s ügyei iránt. Ha a jezsuiták belső ereje soha meg nem fogyott s mindig új lendületet vett, ennek az exercitiumok az okai.”¹

A lelki életnek egyik főrésze az önfegyelmezés, ennek pedig pótolhatatlan eszköze a *gyónás*. A Hochkirche mélyen sajnálja, hogy a gyónás a protestánsoknál megszűnt. A fülgyónás előnyei oly szembeesők, annyira megfelelnek az ember természetének, az egyéni léleknevelés és lelkivezetés szükségességének, hogy eltörlését semmi helytálló ok nem igazolta. A gyónást tehát vissza kell állítani. Mosel plébános, a Hochkirche egyik alapítója, *gyóntatói tanfolyam* szervezését kezdeményezi s a lelkészeknek a római és anglikán gyóntatói kézikönyvek tanulmányozását ajánlja.² A gyónás helyéül a sekrestyét tartják megfelelőnek s ha másképp nem lehet, így mondják, legyen bátorságunk a gyóntatószék felállítására is. „Ein Beichtstuhl, der immer das Zweckmässigste und Beste bleibt.”

A gyóntatószék! Amit Melanchthon a „lelkek kinspadjának” (carnificina animarum) nevezett, amit a régi reformátorok kihurcoltak az ősi templomokból s nyílt piacon, máglyát gyujtva belőlük elégettek, miközben a máglyát körüláncolták — a gyóntató most ismét bevonul a luteránus templomokba. Arról ugyan nincs szó, van-e a luteránus lelkészeknek bűnbocsátási joga, sem arról, hogy a gyónást kötelezővé tegyék-e, de legalább viszont azt sem halljuk többé, hogy a gyón-

¹ Hochkirche: Pf. Remmig, Exercitia spiritualia. 5, 54, 151.

² U. o. 1922, 332, 333.

tatószerk a lelkek gyilkolója s a lelkiismeret szabadságának elnyomója. A reformátorok „felszabadították” a lelkeket, de úgy, ahogy a falevél felszabadul, mikor leszakad a fáról: ez a szabadulás a halála. A Hochkirche nyíltan bevallja, hogy 4 évszázad tapasztalatai éppen nem igazolták a puritánok vakbuzgalmát, melylyel a gyónást eltörölték.¹

*

Mindezek után azt hihetné valaki, hogy a Hochkirche tagjai a legjobb úton vannak a katolicizmus felé. Ez azonban így egyszerűen nem áll. A felhozott nyilatkozatok mellé idejegyezhetnénk oly nyilatkozatot is, amely az ellenkezőt bizonyítja. A Hochkirche meg akar maradni luteránusnak, melyet az összkereszténység, vagy ahogy ők mondják: az *összkatolikusság* keretén belül époly jogosnak tart, mint a római, görög vagy az anglikán egyházakat, sőt a római katolikus Egyházzal a legélesebb ellentétbe helyezkedik, amennyiben ez önmagát egyedül törvényesnek tartja. *Amíg a római egyház le nem mond arról az igényéről, hogy ő egyedül képviseli az ősi katolikus Egyházat, vele meg nem békülhetünk*, vallják számtalanszor.

Nevetnek azon a vádon, hogy titkos katolikusok s hogy a római Curia fizeti őket.² Igen, katolikusok, amennyiben „a katolikus Egyházhoz hozzátartozik mindenki, aki meg van keresztelve... A keresztség egy nagy lelki közösségben egyesít az egész földön mindenkit... a megkereszteltek közt nincs se római, se görög, se anglikán, se janzenista, se református, se luteránus, csak testvér van, ugyanazon test tagjai, ugyanazon egy Anyának, a nagy katolikus Egyháznak gyermekei.”³ De éppen ezért hamis ez az egyenlet: katolikus annyi mint római.⁴ S ha a pápa egyháza

¹ Was will stb., 35.

² Hochkirche, 1922, 89

³ U. o. 36.

⁴ U. o. 34.

mégis ezt vallja, akkor tévedése nyilvánvaló s igénye vétkes.¹

Amit ők akarnak, különben sem egyéb, mint visszatérés *Luther eredeti gondolataihoz*. Hiszen Luther védte az Oltáriszentséget, a misét, a gyónást, a Máriatiszteletet, a szerzetességet, a püspöki egyházszervezetet. Igaz, hogy védte az ellenkezőt is, mert hiszen Luther iratai nem mentek az ellentmondásoktól. De Nürnbergben csakugyan még 1690-ben is latin misét énekeltek a luteránusok; Magdeburgban 1619-ben még litániát imádkoztak, voltak szerzeteik, szertartásaik stb. A XVII. században még mindenfelé miséztek s megülték Szűz Mária és az apostolok ünnepeit.² Luther maga még püspököt is szentelt;³ hogy milyen jogon, nem tudni; de mindenesetre annak a jele ez, hogy a püspöki egyházszervezetnek mégsem volt oly végleges elvi ellensége. Csak a katolikusellenes rekáció vezette a protestantizmust el Luther jobb hagyományaitól a tagadás felé. Ez ellen a szűklelkűség ellen küzd a Hochkirche: „az evangélikus egyháznak a pusztá Róma-elleni protestálásra való szorítkozása ellen, az evangélikus iránynak a merő tagadásba való beszűkítése ellen, amelytől senki sem lakik jól.”⁴ A római Egyháztól tanulni fog, át akarja venni tőle a sok jót, amelyet benne talál, bár vele egyesülni nem akar, Rómába menni nem fog. Tanulni nem árt, s a katolikus művek olvasása s ismertetése mindenkép hasznos. Ez a tanulmányozás „talán csökkenteni fogja azt a *határtalan tudatlanságot*, amelyben még teológiai tanáraink is botorkálnak mindarra vonatkozóan, ami a katolicizmust illeti.”⁵ „A római katolicizmusnak ropant gazdag lelki életéből sok hasznót meríthetünk. Természetesen mindent meg kell vizsgálnunk az evangélium elve szerint. De a római Egyházzal szemben,

¹ U. o. 36.

² U. o. 1921, 372. s köv.

³ *Grisar*: Luther, III. 820, 821.

⁴ Hochkirche, 1921, 363.

⁵ U. o. 33.⁷

amely végeredményben is a *mi Anya-Egyházunk*, a legbékésebb hajlamokat kell táplálnunk.¹ Azonban egyszer csak megint kijelenti Mosel, az egyik alapító, hogy a csalhatatlanságot igénylő római Egyházzal szemben inkább az ókatolikus felekezettel kell a kapcsolatot keresni.²

P. Charles, akinek művét³ követtük a Hochkirche ismertetésében, óva int, hogy a Hochkirchét senki ne tartsa a katolikus Egyházhoz való komoly közeledésnek. A Hochkirche szerinte közvetlenül nem egyéb, mint bizonyos fokig egészséges reakció a német luteránizmuson belül a tagadás és meddő protestálás pusztításainak láttára; figyelemreméltó jelenség már azért is, mert az *öntudatlan honvágy* jele az ősi, katolikus Egyház, az ígéret földje után, de még túlságosan zavaros és következetlen. Bár tagadja s iparkodik is kivetközni a katolikusellenes elfogultságból, még mindig túlságosan rabja a katolikusellenes frazeológiának, hogysem komoly katolizáló törekvésnek lehessen nevezni. Ezek az emberek nem mernek — úgy mond Charles — rálépni az útra, mely az elhagyott Kánaánba vezet, de legalább a port tisztelik azok lábán, akik onnan jönnek.⁴

Lutherhez ragaszkodnak, akiről maguk is elismerik, hogy a legkülönbözőbb, egymással ellenkező nézeteket vallotta. Hirdetik a hit egységének szükségességét, de a „római Egyháznak” zokon veszik, hogy ezt az egységet komolyan végre is hajtja. Egyházfegyelmet sürgetnek, látható Egyházat, püspöki szervezetet, mert enélkül az Egyház csak elvont fogalom s ahogy valóságban a pap testesíti meg a hitközségben az Egyházat, épúgy nagyobb területeken a püspököknek kell az Egyházat megtestesíteni. Népünknek

¹ U. o.

² U. o. 336.

³ La Robe sans Couture, Un essai de Luthéranisme catholique. La Haute Eglise Allemande 1918—1923. Beyaert, Bruges, 1923.

⁴ La Robe sans Couture, 168.

— úgy mondják — tekintélyre van szüksége s vágyódik is tekintély után, nem amit maga gyakorol, hanem amellyel őt vezetik, vallási téren is.¹ Ezért rendelte maga Krisztus a püspöki intézményt, mely valóságos kegyelmek osztására való s valóságos joghatóságot képvisel.² De hogy akkor következetesen a pápaságot is el kellene fogadniok, eszükbe sem jut. Hiszen ha Krisztus akaratából a pap a hitközséget személyesíti meg, a püspök pedig az egyházmegyét: ugyanez a logika azt követelné, hogy tehát az egész egységes, katolikus Egyházat pedig a legfőbb pásztor, a pápa személyesíti meg.³ De ettől a következtetéstől a mi luteránus „katolikusaink” még nagyon távol állnak.

Mindazonáltal ha közvetlenül nem is, tágabb értelmezésben a Hochkirche-mozgalom mégis a katolicizmus felé egyengeti az utat. Hiszen ennek az útnak egyetlen nagy akadálya az a merev, csökönyös, látni nem akaró elfogultság a katolicizmussal szemben, amelyet a reformátorok és utódjaik oly szomorú ügyességgel tudtak belenevelni s belerögzíteni a protestáns tömegekbe. A protestantizmus vezetői mintha éreznék, hogy a protestantizmus azonnal összedől, ha elfogulatlanul vizsgálják s egyedül a csökönyös látni-nemakarásból, a katolikus gondolat gyanakvó, ideges, vetelkedő, sőt gyűlölködő elutasításából tud táplálkozni, mindent elkövetnek, hogy tömegeiket a katolicizmus értékeivel szemben színvakká tegyék. Csakugyan, aki egyszer elfogulatlanul kezd a katolicizmus épületére feltekinteni, száz eset közt kilencvenben katolikussá lesz. Angliában mult évben 12 ezernél többen tértek vissza a katolikus Egyházba s Németország konvertitáinak száma is jóval meghaladja az évi 10 ezret. A katolicizmus, ahol agyon nem ütik, hódít. Ma már *Berlin* lett Németországnak legtöbb katolikust szám-

¹ Was will stb., 17, 18.

² U. o.

³ La Robe stb., 46.

láló városa (500.000-en felül), szinte kézzelfogható benne a modern protestánsok sóvárgó honvágya az ősi Anyaszentegyház felé. Ha a Hochkirche emberei maguk luteránusok maradnak is, feltehető, hogy felvilágosító munkájuk sokakat fog a katolicizmus bűvkörébe vonzani, sokakban fogja az előítéletek jórésztét eloszlatni. S e sokak közül bizonyos lesznek elegenden, akik következetesebbek s logikusabbak lesznek mestereiknél s észre fogják venni, hogy a katolikus vallástól csakugyan nemcsak fájni nem kell, de tőle távolmaradni is kár.

A Hochkirche továbbá rá mer mutatni bizonyos jellemes őszinteséggel a reformáció alapelveinek hibáira s ezzel is akaratlanul Róma felé egyengeti az utat. Mert aki ebben az irányban kutatni kezd, nemigen maradhat félúton. Aki gyónni, áldozni, misézni akar, annak előbb-utóbb felelni kell arra a kérdésre is: kinek van joga misézni, Oltáriszentséget konzekrálni, bűnöket bocsátani s honnan ered ez a jog? Aki püspöki fenhatóságot, püspökszentelést akar, annak az apostoli jogutódlás kérdését is tisztázni kell: hol vannak érvényesen szentelt püspökök? Aki hitettségét akar, aki a 7 első zsinat dogmatikáját elfogadja, az előbb-utóbb észre fogja venni, hogy ezek a zsinatok a római püspök primátusát vallják s hogy a hitettségnek más alapja s biztosítóka, mint a tekintélyi központ, a pápaság, nincsen. Nem baj, ha a Hochkirche egyelőre Lutherre esküszik, de már megkülönböztetve benne az „ihletet” s az önmagának ellentmondó Luthert. Luther elemzése, könyveinek elfogulatlan tanulmányozása már sok protestánst tett katolikussá. A protestantizmus negatívításán, meddőségén, belső erőtlenségén való kesergés könnyen rávezet ezeknek a bajoknak végső okára: az egyházszakadásra, ráutal a Krisztus varratlan kötése által jelképezett¹ hitettség helyreállításának

¹ „Sacramento vestis et signo declaravit Ecclesiae unitatem.”
(S. Cyprianus, De unit. Eccl. 7, Migne L. 4, 504.)

szükségességére. A protestantizmus szenvedélytelen, nyugodt mérlegelése az első lépés a megtérés felé.

Ebben az értelemben a Hochkirche maga mégis csak haladás, akaratlan közeledés az egység, Róma, a teljes katolicitás felé.

Csábító volna, de messze vezetne a párhuzam e mozgalom s egyrészt az angol Oxford-mozgalom között, mely a ritualistákban hasonló katolikusközelséget teremtett az angol protestantizmuson belül és a nagy Newman-nal kezdődően rendkívül sok megtérésre vezetett, másrészt a Hochkirche és ama keresztény egyházi világszövetség között, melyre újabban annyi-felé törekszenek az angol, amerikai, német, skandináv stb. protestáns felekezetek. Az agg *Halifax* lord, *Gardiner* Róbert, *Mac Farland* s mások egyik konferenciát a másik után tartják, hogy az egységet visszaállítsák; legújabbán egy protestáns folyóirat indult el kifejező címen: „*Unam sanctam*”. A konferenciák nem vezetvén eredményre, megállapodtak, hogy legalább imádkozni fognak a keresztény Egyházak egyesüléséért s e célból évenként imahetet rendeznek. Ezt a gondolatot legelőbb 1908-ban egy anglikán folyóirat ajánlotta; sokan imádkoztak ekkor együtt s ezek nagy része ma már katolikus.¹ 1909-ben X. Pius a katolikusoknak is ajánlotta, hogy ezen az imahéten résztvegyenek. A reformáció óta ez az első eset, hogy katolikusok és protestánsok valamely vallási gyakorlatban egyesülnek.

Ebből az imádságból ragyog ki a legbiztosabb reménysugár arra, hogy a tévedés és pártoskodás megszűnván, Krisztus imája s forró intelme egyszer mégis csak teljesezni fog, hogy „mindnyájan egyek legyenek, tökéletesek az egységben, miként te, Atyám és én egyek vagyunk!” (János 17.)

¹ E. Krebs, Die Kirche u. das neue Europa. Freiburg, Herder, 1924. 21.

Isten, Krisztus, Egyház.

A mult évi előadásoktól eltérően most nem anyyira vallástörténelmi és bölceleti előadásokról van szó, amelyek a kereszténység és zsidóság közti közeledést vannak hivatva megkönnyíteni, hanem olyan vallástani előadásokról, melyek azokat világosítják fel, akik a katolicizmust belülről jobban akarják megismerni. Szolgálják a konvertiták ismeretszerzését is. Ha a katolicizmus iránt érdeklődő zsidók orientációt keresnek és érdeklődnek az előadások iránt, az sem baj, mert ennek *katechetikus konferenciának semmi titkolni valója nincs*.

Az előadás első célja megállapítani, mi a katolikus ember legfelsőbb vallási kötelessége, mi az újszövetségi kinyilatkoztatás alapja, az Isten szeretete. A *legfelsőbb kötelesség az Úristen, embertársaink és önmagunk szeretete*. Az Isten szeretete a katolikus ember számára abban fejezhető ki, hogy *abszolút főségét, szupremáciáját nemcsak szóval, de életünkkel és cselekedeteinkkel is kifejezésre juttassuk*. Az Isten iránti szeretetnek kötelességgként való érzése a különbség az istenhívő teizmus és az istentagadó ateizmus között. De van e között egy középút is, különösen az elmúlt századokban az angol szabadkőművesek által propagált deizmus, amely azt állította, hogy van ugyan *Úristen, aki megteremtette az embert, megteremtette a világot, de ezzel meg is szűnt működése*. Voltaképpen egy önmagát panzionált valakinek tették meg az Istent, aki már nem Gondviselő többé és az emberiségtől semmiféle parancsnak teljesítését nem követeli.

A deizmus mint elmélet ma már a múlté, gyakorlatilag azonban beitatódott rengeteg emberbe. Vannak katolikusok is, akik nem ismerve az istenség és a vallás lényegét, úgy vélik, hogy nem kötelességük az isteni parancsot teljesíteni. Átveszik ezt az elméletet, mert ez nagyon könnyű dolog és tulajdonképpen nem is egyéb, mint merő materializmus, azok elmélete, akik úgy vélik, hogy *tehetnek, amit akarnak, lophatnak,*

csalhatnak, sikkaszthatnak, csak észre ne vegyék és ha a földi bíró nem vonja őket felelősségre, az erkölcsi törvényeken túltehetik magukat.

Ez az elmélet túrhetetlen, mert olyan Isten, aki nem teljesíti, hogy úgy mondjam, atyai kötelességét gyermekeivel szemben, aki nem Gondviselő, az már nem Isten, nem egy tökéletes lény, pedig az Isten a megvalósult tökéletesültség.

Az Isten végtelen tökéletességével együtt jár, hogy igenis atyja legyen gyermekeinek és igenis, boldoggá tegye azokat, akik az élet próbakövét kiállották. Az új- és az ószövetség történelmi dokumentuma annak, hogy az Isten kinyilatkoztatta magát, szólt, csodálatos dolgokat művelt, parancsokat adott és kötelességeket szabott ki gyermekeinek. Már maga az, amit a zsidóság történelme mutat, világcsoda. Az, hogy ez a maroknyi nép a pogányság tengerében politeista népek özönében, megőrizte az egyistenség fogalmát és tényét, ma is ható világcsoda. De még inkább kinyilatkoztatja magát az Isten az ő megszemélyesítője, fia, Jézus Krisztus útján.

A történelmi tények alapján megállapítható, hogy nem lehet Istent kinyilatkoztatásai után Hekubába venni, hanem örök tisztelettel kell követni. Az Úristen nem azért adta a tíz parancsolatot, nem azért nyilatkoztatott ki komoly, nagyszerű dolgokat, hogy mi azt semmibe vegyük. Ezért első kötelessége a keresztény embernek az Isten abszolút főségét komolyan venni, tiszteletben tartani és a gyakorlati életbe is átvinni. A tíz parancsolat minden pontja, mint például: Felebarátod ellen hamis tanuzást ne tégy, — parancsa nemcsak azért kötelesség, mert az ilyen cselekedet jellemtelenség, hanem főképpen azért, mert az Isten ezt megparancsolta és kötelességgé tette.

Ki kell jelenteni, hogy a katolikus vallás a valóságban igen nehéz feladatokat kiróvó vallás. Isten maga is egész sor előírást tett, amelyek részben már az ószövetségben ismertek, részben az evangélium és az apostolok könyvében találhatók. Az ószövetségben

bizonyos esetekben meg volt engedve a válás és újabb nősülés, sőt bizonyos esetekben a többnejűség is. Krisztus eltörölte és egyedül a monogám házasságot engedte meg. Meg is mondja: *Mózes engedményeket tett nektek, szívetek keménysége miatt, én ezt nem teszem.* A katolikus vallás a válást és az elhagyott házastárs életében történő újránősülést házasságtörésnek tartja, bármennyire nem rokonszenves ez az érdekeltek számára.

*

Krisztus előírta, hogy mi Egyházban éljünk, abban az Egyházban, amelyet ő alapít és Péterre, az ő első apostolára bíz. Az ő parancsa, hogy Péter legyen az ő nyájának pásztora. Az ő műve, hogy legyen egy centrális kormányzó tekintély, amelyet Péterre rendel. Krisztus ezt a központi kormányzati szervet igenis teljesedésbe menni kívánta. Vagyis, hogy az ő hatalma átszármazzék az utódokra, amint az apostolok hatalma is átszállott utódaikra, amikor apostol püspököket avattak fel. Ebből az következik, hogy a katolikusok például a protestánsokkal ellentétben, a központi Egyháznak a hívői és a közöttük levő ellentétnek egyik oka az, hogy a protestánsok a krisztusi egyetlen Egyházat nem fogadják el. De már előttük is voltak szekták, amelyek elvetették ezt az elvet. Ilyenek voltak a még most is létező nesztorianusok és a negyedik században óriási hatalommal, nagy tömegekre vonzóerőt gyakorló ariánusok, akik később elvesztették jelentőségüket és csak a XVI. században a Socinius-testvérek munkássága révén támadtak fel és maradtak meg ezek, akiket ma unitáriusoknak neveznek.

A katolicizmus azt mondja, hogy Krisztus urunk nemcsak egyedül egy emberre bízta tanait, hanem tovább ment s nem izoláltan, hanem szociális értelemben kívánta az Egyház kialakulását. Azt akarta, hogy egy nagy tömörület és gyülekezet legyen híveinek egyeteme. Ezért adta gyülekezetének fordításban az ecclesia nevet, ami megfelel a zsidóságban a synagoga fogalomnak. Ebből következik, hogy *aki Krisztust igazán kö-*

vetni akarja, annak kötelessége, hogy az ő Egyházában legyen és maradjon. Derék jó protestánsaink nem tehetnek róla, hogy künn vannak az Egyház falain túl, ennek történelmi okai is vannak, amit talán nem is ismernek.

A központi kormányzati tekintély a szófogadást követeli a hívők részéről. *Különös, hogy az olyan forradalmi és népuralmi ideológiában, amelyben ma élünk, az Egyháztól a szófogadás kívánságát rossz néven veszik, ugyanakkor pedig az állam számára megkövetelik. Ha pedig megkövetelik, hogy lehet dehisztáló, ha az Egyház is megkívánja.*

*

Az Úr Isten nemcsak mint abszolút főség áll feletünk, hanem mint szerető, gondolkodó atya, barát, testvér is. Krisztus egész egyéniségét az áldozatos nagy szeretet tölti be. Nem szentimentális hangon — hány-szor megcsendülnek ugyan a gyengéd szavak —, hanem általában a suprema majestas hangján. De nem is a hangban nyilatkozik meg a szeretet, áldozat, hanem tettekben, cselekedetekben, mindazokban a motívumokban, amelyek kísérik a jászoltól a keresztik. Krisztus egész élete áldozás volt, mindig másoknak élt, fáradhatatlanul tanított, gyógyított, nevelt, emelte magához apostolait és népét, fáradhatatlanul vitatkozott a farizeusokkal és kételkedőkkel. *Dolgozott, szenvedett, megszégyenítő halált halt érettünk.* Előre tudta, hogy milyen borzalmas, megszégyenítő, kínos büntetés a reá mért keresztrefeszítés. De tudatosan vállalta, mert nemcsak testi kint, hanem lelki fájdalmat is magára vett, hogy a maga szénvedéseivel Isten szemében megváltsa az emberiséget. Az Isten örök irgalmát akarta ezzel megnyerni.

Ezzel szemben joggal követelheti, hogy szeressük. Első kötelesség az Isten szeretete, amely felette áll az embernek. Erre a magaslatra csak vallásos lelkek tudnak felemelkedni, mert nem könnyű feladat. Tisztelni Istent könnyű, szeretni — felemelkedettség. Ezért első

parancsa ez a katolicizmusnak, ami különben benne van az ószövetségben is. Hogy kell szeretni Istent, úgy hogy megbecsüljük, nemes érzésekkel imádjuk és inkább meghalunk, semhogy eláruljuk. Mi keresztények könnyebb helyzetben vagyunk, mert *Jézust, az emberi testet öltött Istent* szeretjük. Jézust szeretni annyi, mint a legfőbb keresztényi kötelesség teljesítése. Ez a kereszténység lényege, ez fejeződik ki a mindennapi *misében*, ami nem üres szertartás, hanem *benső találkozása vallásos lelkeknek Krisztussal*. Ez fejeződik ki az Oltáriszentségben, ami nem mithosz, hanem nagyerejű megvalósulása az istenségnek.

Monumentálisan fejeződött ki ez a Buenos-Airesben most megtartott eucharisztikus kongresszuson, hol sokszázezer ember eksztatikus odaadásban emelkedett fel az isteni valósághoz. S azért tölti el az aggodalom, helyes-e, hogy *négy év múlva Budapesten legyen a nemzetközi eucharisztikus kongresszus*. Nem azért aggodalmaskodik, mert Budapest nem volna méltó erre a tiszteességre, de kérdés, hogy a lelkek felemelkedettsége elkövetkezik-e addig.

Az ősegyház élete.

Még alig másfél évtizede, az érdemdús Dudek János folyton azon panaszkodott, hogy nekünk magyaroknak hittudományi irodalmunk nincs s talán nem is lehet, mert nagyon kevesen érdeklődnek a magasabb hittani kérdések iránt. Ha Dudek János ma élne, örömmel állapítaná meg, hogy panasza már nem jogosult.

Legújabb hittudományi irodalmunk produkált már magyar dogmatikát (Schütz Antal), Wolkenberg klaszikus művében (A katolikus világmisszió könyve) egyetemes misszióstudományi alkotást, most pedig Petró József egri teológiai tanár az ősegyház életéről írt művében oly munkával gyarapította a magyar vallástudományi irodalmunkat, amely, ha terjedelemre nem is, de benső értékre s időszerűsége nézve vete-

kedik az említett hatalmas, korszakalkotó művekkel.¹

Nem találunk szavakat ennek az alig 180 oldalas munkának meleg ajánlására. Az ősegyház élete: hogy hogyan alakult, hogyan valósította meg mindjárt az első két században a krisztusi intézkedéseket, hogyan öntötte kezdetleges jogi formákba a Mester rendelkezéseit, oly érdekes kérdések egész sorozatát tartalmazza, amelyek mellett nem mehet el közönyösen, aki vallásának alapjait tudományos szemmel vizsgálni akarja. Mi több: ezek a kérdések voltaképpen perdöntők a katolicizmus igazolásában is a protestantizmus-sal s egyéb újkori áramlatokkal szemben.

Mert ha az ősegyház életében azt látjuk, hogy az már minden lényeges vonásában katolikus volt, hogy ott nyomban az apostolok korát követő évtizedekben megvolt a hierarkia, az abszolút dogmahűség, a világegyház egysége, az egyházszervezet, a tekintélyi elv, a pápaság, a szentségek, épúgy, mint ahogy megvan ma a katolikus Egyházban és csakis abban, akkor elfogulatlan, gondolkodó ember szemében egyszerre nevetséges félrebeszélésként tűnik fel, hogy a katolicizmus megromlott s eltért volna a krisztusi és apostoli korok kereszténységétől s ezért a reformáció értelmében meg kellett volna változtatni. A német protestantizmus hittudósai éppen ezért tesznek kétségbeesett erőfeszítéseket, hogy az őskereszténység történetéből az ott kétségtelenül mutatkozó őskatolikus jellegzetességeket eltüntessék, félredisputálják. Sajnos, ennek a célzatnak érdekében nagyon sokszor magát az evangéliumot is tagadják, hamisításnak jelentik ki s már nemcsak a katolicizmust, hanem minden kereszténységet, Krisztus-hitet, természetfelettséget kétségbevonnak. Ez a protestantizmus legnagyobb átka, hogyha következetesen alkalmazzuk, szükségszerűen a pogányságba, a teljes tagadásba, a hitetlenségbe torkollik.

¹ Dr. Petró József: *Az ősegyház élete*. Szent István-könyvek. 63. szám. Budapest, 1929.

Azonban Petró művének főértékét nem abban látom, hogy rendkívül időszerű s apologetikailag fontos tárgykört dolgozott fel, hanem hogy ezt a munkát valószínűleg bravúrral végezte el. Itt nem lehet zavaros, kusza eszméket szép szavak mázába burkolni, nem lehet logikai szalto-mortálékat ködös szószaporítással leplezni. Minden érv pörölycsapás a téves eszmékkel és az ősegyháztörténelemnek meghamisításával szemben; minden fejezete teljesen és tökéletesen meggyőzi a nem szavakra, hanem érvekre kíváncsi olvasót. Csak azt mondhatjuk: vedd és olvasd.

A katolicizmus legfőbb erőssége: híveinek vallási tanultsága. Legfőbb gyengéje: híveinek hittani tájékozatlansága. Ami a modernizmusnak, a tagadásnak és a protestantizmusnak használ, a felületesség: nekünk árt. Az újjáéledő katolikus értelmiségnek nincs sürgősebb feladata, minthogy tanuljon, vallásának tudományos igazságait megismerje.

A lambethi konferencia.

1867 óta az angol protestáns püspöki kar átlag 10 évenként konferenciára jön össze a londoni Lambeth-palotába s ott határozatokat (Resolutions) hoz s jelentést (Rapport) ad ki. Az 1930-iki konferencia hat pontot tűzött maga elé; ezek voltak: a keresztény tanítás Istenről, a keresztény közösség élete és tanuságtétele, az Egyház egysége, az anglikán közösség, az egyházi szolgálat, az ifjúság és hivatása. A felvetett kérdéseket az anglikán püspökök bizottságokban tárgyalják s aztán teljes gyűlésen szavazással, a többségi elv szerint döntenek el állásfoglalásukat. Bármily különös nekünk ez a zsinatot utánzó s tőle mégis lényegesen különböző konferenciázás, a lambethi gyűléssel foglalkoznunk érdemes, annyira tanulságos nem egy pontban.

Tudnunk kell, hogy az anglikánok s így az anglikán püspökök közt is régen elveszett a hit és tanítás egysége. Vannak püspökök, akik alig különböznek

másban a katolikus Egyháztól, mint abban, hogy nem ismerik el a pápát; de vannak olyanok is, akik csaknem teljesen balfelől állnak s a teljes racionalizmust képviselik. Így a birminghami liberális püspök, Barnes, aki kifejezetten darwinista. Ő elnökölt az „Istenről szóló tanítás” bizottságában s nyilván csak a többségi elv alapján ment keresztül, hogy a konferencia visszautasította a patheizmust és determinizmust.

Jézus kilétééről a konferencia már nem mert világosan nyilatkozni. A törekvés, hogy minden áron egyhangúságot vagy legalább többségi határozatokat mutathassanak ki, a konferencia vezetőit arra vitte, hogy lehetőleg elmosás a vitás pontokat, kerüljék az ellentétek kirobbanását.

Hasonlóképp nem beszél világosan a konferencia az anglikán egyházban mutatkozó katolizáló irányzatokról, nevezetesen azokról, amelyek az Oltáriszentséget illetik s amelyek, mint tudjuk, a hivatalos szertartáskönyv, a „Common Prayer Book” új kiadása körül oly nagy viharokat támasztottak. A kiadott Rapport szerint „bírálni voltunk kénytelenek az istentiszteletnek mai megnyilatkozási módjában bizonyos irányzatokat, amelyeket veszedelmeseknek tartunk. De távol áll tőlünk, hogy ellenezni láttassunk az igazi ájtatosságot a mi Urunk Jézus Krisztus iránt. Elismerjük, hogy az ő személye iránt való szenvedélyes lelkesedés mindig nagy hősiességnek volt titka” stb.

Nagy bizonytalanság mutatkozik azután a házasságról s erkölcsi életről szóló rezolúcióban. Ez a határozat visszatér az 1908-ban, sőt már 1898-ban hozott határozatra, amely akkor így szólt:

„A) Minthogy a mi Urunk szavai tiltják a válást, kivéve a paráznaság vagy házasságtörés esetén, a keresztény Egyház egyetlen más esetben sem ismerheti el s nem szentesítheti bármiképpen is, amíg a házastárs életben van, olyan ember házasságát, aki ennek a törvénynek megsértésével vált el.

B) A paráznaság vagy házasságtörés címén történt elválás esetében a vétkes fél addig, amíg az ártatlan

fél életben van, semmi esetben sem tekinthető érdekesnek arra, hogy az egyházi kötés áldásában részesüljön.

C) A konferencia kénytelen elismerni, hogy az Egyházban mindig különböző vélemények voltak arra a kérdésre nézve, vajjon a mi Urunk a házasságtörésből eredő elválás esetén az ártatlan félnek is megakarta-e tiltani az újrահázasodást. Azért a konferencia azt ajánlja, hogy ne adassék a papságnak oly értelmű utasítás, amely szerint az Egyház szentségeit s egyéb kiváltságait meg kellene tagadnia azoktól, akik a világi törvényekkel egyezően ilyen módon új házasságot kötnek”.

Az 1908-as konferencia ehhez a régebbi határozathoz még hozzáfűzte a következő mondatot:

„Valahányszor az ártatlan fél bírósági ítéletet szerez magának a házasságtörés címén való elválásra s új házasságot akar kötni, kívánatos, hogy ez a házasság ne részesüljön egyházi megáldásban”.

A nagyon is szabados szentírás-magyarázat, amely a fenti határozatban megnyilvánul s amelynek jogsultságát Szent Pál kategorikus nyilatkozatai kizárják, csakugyan nagy zavarba ejtette a konferenciát. Jézus sohasem mondta, hogy akár házasságtörés esetén is — amikor a különválást megengedi — új házasságnak lehetne helye, akárcsak az „ártatlan” fél részén is. A fenti határozatban a B) pontot annak idején mindössze 87-en szavazták meg 84-gyel szemben.

Az 1920-iki konferencia nem mert a kérdéssel nyíltan szembenézni; megelégedett azzal a plátói kijelentéssel, hogy a felbonthatatlan házasság „az a típus, amely megfelel az Úr elveinek” (67. határozat).

Az 1930-iki konferencia, sajnos, már határozott visszaesést mutat. A 11. határozat idézi az 1920-iki resolution szövegét, de mindjárt hozzá is teszi a következő gyakorlati szabályokat:

„A házassági elválás esetén:

A) A gyűlés nem mond ítéletet a mi közösségünk-höz tartozó nemzeti és tartományi egyházak gyakor-

latáról; ajánlja azonban (!), hogy oly személynek házassága, akinek első házastársa még él, ne részesüljön az Egyház szertartásaiban.

B) Ha ártatlan fél kötött új házasságot s részesülni akar a szentáldozásban, a gyűlés ajánlja, hogy az esetet terjesszék fel a püspökhöz, aki az esetet az illető vidék jogszokásai szerint meg fogja vizsgálni.

C) Végül a gyűlés felhívja a figyelmet arra, hogy az Egyház felelőssége minden tagjának lelki javát illetőleg nem szűnik meg azáltal, hogy valamely tag ebben vagy más dologban nem teljesíti azt, amit az Egyház kíván. Az Egyház célja az egyesekkel s a társadalommal szemben az, hogy Istennel megbékítsen és a bűntől megváltson. Ennek alapján a konferencia melegen buzdítja a püspököket és a papságot, hogy az Egyháznak ezt a célját ne tévesszék szem elől.

Ez bizony szomorú ingadozás, megalkuvás és tanácstalanság. Az A) pontban homályosan még elismerik, hogy a házastárs életében történt második esküvő nem méltó az Egyház áldására, a B) pontban már csak „ajánlja” a konferencia, hogy a püspök „vizsgálja ki” az esetet a helyi jogszokásoknak megfelelően! Miben fog állni ez a kivizsgálás? És mi lesz, ha az „ártatlan” fél bűnösnek bizonyul? Az anglikán püspököknek nincs hozzá elég bátorságuk, hogy világosan és kereken kimondják, amit Jézus mond s utána Szent Pál, hogy a házasságtörés esetén a házasközösséget megszakítani szabad ugyan, de új házasságot kötni nem lehet, mert az házasságtörés. Ezért aztán „ajánlják”, hogy az ilyen házasságtörő viszonyokat egyházi áldás ne kísérje, de még itt is hozzáteszik, hogy azért a papság csak minél engedékenyebb legyen, még azokkal szemben is, akik „nem teljesítik, amit az Egyház kíván”, magyarul mondva: akik nyílt házasságtörésben élnek.

Még nagyobb zavarban van a konferencia, amikor a születések meggátlásának kérdéséről beszél. Tudva-levő, hogy bár Malthus maga angol volt, régebben a malthuzianizmus Angolországot kímélte meg legtovább; de legújabbban már éppen Angolországban

csökkent le legjesztőbben a népszaporodás arányszáma. A lambethi konferencia érzi a bajt, de megint nincs ereje a határozott fellépésre. Látszik rajta, hogy egyenlőképp eleget szeretne tenni a szigorúbb s a leglazább erkölcsi felfogást követőknek is. Mindenekelőtt komoly szavakkal figyelmeztet a nemi erkölcs fontosságára. Megbélyegzi a magzatelhajtás bűnét s a törvénytelen viszonyokat (16—19. határozat). A 15. határozat ellenben nyílt utat vág az antikoncepcionista gyakorlatnak. Ez a szomorú nevezetességű határozat így hangzik:

„Ha világosan jelentkezik a paternitas korlátozásának vagy megakadályozásának erkölcsi kötelessége, a követendő módszer tekintetében a keresztény elvekhez kell igazodni. Az első módszer s a legtermészetesebb, a házasság jogok gyakorlásától való teljes tartózkodás addig, amíg szükséges, tehát az önfegyelmzés és önuralom a Szentlélek segítségével és kegyelmével. Vannak azonban esetek, amelyekben a fogamzás korlátozásának vagy megakadályozásának világosan felismert erkölcsi kötelessége komoly erkölcsi okokkal találkozik, amelyek a teljes megtartóztatás ellen szólnak. Ilyen esetekben a konferencia megengedi (agrees), hogy más módszerek is alkalmazhatók legyenek, feltéve, hogy ugyancsak a keresztény elvek világossága mellett alkalmazzák azokat (!). A konferencia erélyesen elveti bármily olyan módszer alkalmazását, amely önzésből, érzékiségből vagy merő egyéni kényelemből ered.”

Ezt a Jánus-arcú határozatot, mint a Rapport kiemeli, 193 szavazattal 67 ellenében fogadták el; 40-en tartózkodtak a szavazástól. Ugyancsak a Rapport adja meg ennek a határozatnak a még szomorúbb megokolását. Elmondja, hogy a „katolikus Egyházban” (mert az anglikánok az angol katolikusok folytonos tiltakozása ellenére csökönyösen katolikusoknak nevezik magukat, a branch-elmélet értelmében) ugyan nagyon erős tradíció tilt mindennemű mesterséges születéskorlátozást, de, úgymond, „bár el kell ismernünk ennek a

bizonyoságtételnek értékét, mégsem fogadhatjuk el ezt a tradíciót teljesnek és véglegesnek (!). Meg kell állapítani, hogy az újszövetségben erre vonatkozó utasítás nincsen. Hasonlóképp nem támaszkodhatik ez a felfogás semmiféle egyetemes zsinatra (!). Egyébként jellemző, hogy az a keresztény közösség, amely elvben a leg-szigorúbban kárhoztatja a prevenciós eljárásokat, a gyakorlatban mégis elismeri, hogy vannak alkalmak, amikor lehetetlen szigorúan az elvekhez ragaszkodni".

Ez utóbbi célzás nyilván a katolikus Egyházhoz van intézve s nagyon hasonlít a tettenért gyermek mentegőtödzésére, aki azzal védekezik, hogy „más is így tesz". Ebben a célozgatásban azonban a konferencia határozottan téved, mert a katolikus Egyház a születések korlátozása terén más „módszert", mint a teljes megtartóztatást, soha el nem ismert. Ennek tanui az ismételten kiadott pápai és püspöki utasítások. A westminsteri bíboros, Bourne érsek, azonnal tiltakozott is e beállítás ellen s október 5-iki híres swansea-i beszédében rátért a lambethi konferencia gyanúsítására:

„Külföldön voltam, amikor ezt az igazán végzetes határozatot közzétették. Tudom, milyen fájdalmas meglepetés s milyen megbotránkozás követte az angol-orosz s külföldi keresztény lelkiismeretekben az egyházi hagyományoknak ezt a megtagadását. Azok az egyházfők, akik ezt a határozatot hozták, ezzel végleg lemondtak minden jogról, amelyet eddig esetleg valaki tulajdoníthatott nekik arra nézve, hogy a keresztény erkölcsöt hivatalosan magyarázzák . . . Hogy senki tévedésbe ne essék és súlyos bűnveszélybe ne kerüljön, itt ismét hangsúlyozom a katolikus Egyháznak erre a kérdésre vonatkozó tanítását, amely minden férfit s minden nőt lelkiismeretben kötelez: Minden direkt beavatkozás, amelynek célja a házassági jog gyakorlásából természetszerűleg folyó gyermekáldás megakadályozása, akár a házasságban, akár azon kívül, természetellenes bűn, bűn az ellen a természet ellen, amelyet a Teremtő adott nekünk s ezért súlyos bűn a Teremtő ellen is".

Jellemző, hogy a jobbérzésű anglikánok közt is súlyos botrányozást okozott a 15 határozat. November 5-én a londoni sajtót bejárta egy nyilatkozat, amelyet a londoni Szent Pál-templom anglikán plébánosa s vele együtt 50 londoni s környéki plébános írt alá s amelyben nemcsak „kijelentik szigorú ragaszkodásukat a hagyományos katolikus tradícióhoz”, hanem mint követendő szabályt szóról-szóra megismétlik Bourne bíboros fent idézett szózatának teljes utolsó mondatát, egyetlen betűt nem változtatva rajta! Pedig ezek a „katolikusok” egy szálig protestánsok!

A lambethi konferencia azután mintha megbánta volna, hogy túlságosan engedékeny volt, vagy hogy egyenlőképp eleget tegyen a konzervatív és a liberális anglikán világnak, egyszerre megint komoly húrokat penget s azt mondja: „A nemiségnek minden kérdésében nagyon is könnyen önámításba esik az ember. Ne felejtsük, hogy itt és a családi élet egész területén Krisztus néha hősiességet követel, de hogy az ő szolgálata erre vállalkozhassanak, rendelkezésükre adja az ő saját erejét.” Ez egészen katolikus beszéd; csak hogy ha ezt tudják a lambethi gyűlésezők, miért kötnek akkor veszedelmes kompromisszumokat az emberi önzessel és nemi fékezetlenséggel?

A konferencia résztvevői közül többen utólag is tiltakoztak a határozat ellen, miután a gyűlésen magán hiába igyekeztek a kisebbségi felfogást érvényre juttatni. Matthews amerikai, new-jersey-i episzkopális püspök, alig hogy hazaérkezett, az „American Church Monthly”-ben nyíltan kijelentette, hogy nem szolidáris ebben a pontban a konferencia határozatával. Carey, a délafrikai Bloemfontein anglikán püspöke, a konferencia határozatainak a sajtóban való közlése előestéjén a következő nyilatkozatot küldte be a „Church Times”-be (aug. 14.): „Ha majd a lambethi gyűlés jegyzőkönyve megjelenik, súlyt helyezek annak kijelentésére lelkem megkönnyítése végett, hogy olyan tételek vannak benne, amelyeket nem vagyok hajlandó aláírni.” William Cecil, exeteri anglikán püspök

pedig a híveihez intézett nyilatkozatában jelentette ki, hogy a születés-korlátozás kérdésében a püspökök olyan kaput nyitottak meg, amelyet az emberi önzés meg fog rohanni s egészen tágra fog feltárni s hogy a gyűlés elhagyja a keresztény hagyományok útját. „A kompromisszum szeretete feláldozta a tiszta igazság szeretetét” (Church Times, augusztus 22.). A londoni püspök kevéssel utóbb szintén nyíltan csatlakozott bloemfonteini kollégájának nyilatkozatához.

Ez is érdekes látvány, mikor a „püspökök” ujságnyilatkozatokban foglalnak állást a püspöki konferencia elvi tanításai ellen, a „lelkük megkönnyítése végett”.

Hasonló csendes ellentmondásokat mutat a lamberthi konferencia az egyházi egység kérdésének tárgyalásában. Sok jóakarát, meg-megcsillanó őszinteség, de aztán a megrettenés a következetes továbbgondolkozástól, az egység helyreállításának komoly és őszinte akarásától! Mily fájdalmas pl. ezeknek az elszakadt egyházi embereknek a következő sorait olvasni (32. határozat):

„Abban a meggyőződésben, hogy a mi Urunk tervei egyházát illetőleg csak úgy teljesezhetnek, ha az ő (titokzatos) testének valamennyi elszakadt részei ismét egyesülnek s abban a meggyőződésben, hogy az egyházak csak alapos megbeszélések révén oszthatják el a tévedéseket és félreértéseket s valósíthatják meg a lelki egység teljességét, a konferencia mély nagyrabecsülését fejezi ki ama keresztény bátorság és szeretet irányában, amelyet Mercier bíboros fejtett ki a mechemni megbeszélések megszervezésével, bárha ezek a megbeszélések nem voltak is hivatalos jellegűek, sem nem képviselték az összes egyházakat.” Majd a Rapportban ez a meglepő szakasz áll (111. lap): „Mint az angolországi egyház tagjai megvalljuk az egység megszakításában való bűnösségünknek reánk eső részét s azt hisszük, csak akkor remélhetjük az újraegyesülést s a testvériség új helyreállítását, ha mindnyájan egyesülünk a bűnbánatban ama felelősség

mértéke szerint, amelyet mindannyian és elődjaink vontunk magunkra a kereszténység ama megosztásában, amely az egyház életképességére nézve oly végzetes volt." Ez a nyilatkozat mellesleg azt akarja elhíttetni, hogy a törvényes egyháznak ugyanúgy kell bűnbánatot tartania, mint a törvénytelennek, de nyíltan benne van már a belátás, hogy a szakadás nagy baj volt, amelyet mindenképpen helyre kell hozni. Hol vannak még a mi magyar protestánsaink ettől!

A lambethi konferenciában volt annyi őszinteség is, hogy nemcsak a katolikus Egyháztól való elszakadást vette észre és fájlalta, hanem a protestantizmus keblében dúló, valamint a keleti egyházak belső szakadásait is. Bár a római Szentszék visszautasítása dolgában ezek mind megegyeznek, viszont egymás közt a legmélyebb ellentéteket mutatják, még pedig a kereszténységet legbensőbb lényegében érdeklő kérdések körül is, pl. a Szentháromság, Krisztus istensége.

Hitvalló magyarság.

Tespedés vagy hitvallás.

A katolikus táborozás elé úgy néz az ország közönsége, mint az ország vallási többségének díszközgyűlése elé s azt hiszem, nemcsak a katolikusok, hanem a keresztény és nemzeti alapot vallók egész táborra sokat vár ezektől az „őszi hadgyakorlatoktól”. Várja a keresztény s ezzel a nemzeti gondolat megerősödését, a destrukcióval legszögesebb ellentétben álló szervezkedés kiizmosodását.

Legtöbb érdeklődéssel természetesen a katolikus Magyarország néz e nagygyűlési napok elé, mint amelyek keretében legjobbjait együtt láthatja-hallhatja, programot kap s új lelkesítést, beszámolhat önmagának eredményekről és balsikerekről, célpontokról és veszedelmekről. Amolyan seregszemlét és vezérkari tanácskozást várnak sokan a katolikus nagygyűléstől.

Sajnos, nagygyűléseink utóbbi időkben nem elégitettek ki mindenkit s nem érték el teljesen a célt, amelyet éppen vázoltunk. Magyaros betegségünk, hogy szeretünk szavalni és szónokolni, parádézni és kiöltözöködni; a komoly, intenzív cselekvés terén pedig szegényesebbnél szegényesebb eredményeket mutatunk fel. Voltakép egy óriási *Confiteor*-ba kellene a nagygyűlésünkbe beletorkolnia; abba a vallomásba, hogy nem tulságosan dolgoztunk eddig s talán a jövőben sem szándékozunk tulságosan dolgozni.

Valóban megdöbbenő a katolikus szervezkedés fogyatékosága annak ellenére, hogy rendkívül sok értékes erő áll rendelkezésünkre, hogy papságunk és közönségünk átlaga (ha nem is kivétel nélkül) magasan

a magyar átlagnívó fölött áll értelmiség s erkölcsiség terén (l. Pezenhoffer nagyszerű könyvét!). Mennyi karitás van kórházainkban, zárdáinkban, a Szociális Misszióban, a kongregációkban — s szervezett katolikus karitásunk mégsincs! Mennyi egyesületünk van — egyesületi élet nélkül! Mennyi plébániánk igazi egyházközségi élet nélkül! Mennyi iskolánk megfelelő katolikus pedagógiai eredmény nélkül! Mennyi tudó-sunk és tanárunk és íróink — igazi katolikus irodalom s tudományos érvényesülés nélkül! Mennyi hitbuzgalom — a katolikus önértetnek minden külső, impo-náló jelentkezése nélkül! Mennyi szociális erő és jó-akarat — s mily kevés látszatja éppen a szociális élet, főleg a munkásmozgalom terén! Hatalmas tőke va-gyunk, amely azonban nagy hányadában holttőkeként hever...

Még igazi eleven *középpontja* sincs katolikus moz-galmainknak. Nincs is szükségleteket áttekintő, hiá-nyok pótlására felhívó, a bajokat elhárító középponti szervünk, s ha az ország katolicizmusát bármily jog-sérelem éri — pl. mostanában is a Szent István óta adó-mentes vagyontalan szerzetházak megadóztatása a „ke-resztény” kormányzat részéről —, nincs senki, aki az összkatolicizmust meg tudná mozdítani s Magyar-ország lakosságának kétharmadrésze nevében bejelen-tené a tiltakozást.

Nagygyűléseinken ismételten elhangzott a panasz, hogy a szép szavak és szónoklatoknak nincs kellő gya-korlati hatásuk, a „határozatoknak” nincs semmi fog-ható értékük, mert *nincs végrehajtószerv*, mely eze-ket a határozatokat tetté is váltaná. A nagygyűlési nógatások és tapsolások szinte a komolyságukat vesz-tik el ezáltal; a beavatott már nem is tapsol, nem is lelkesedik: úgyis tudja, hogy a gyakorlatban megint nem történik s nem változik sok.

Ezen az ősi bajon segíteni kell, ha nagygyűléseinket üres levegőverdesessé vagy önámító lelkiismeret-altatássá lefokozni nem akarjuk; sőt segíteni kell ettől

eltekintve is, ha egyáltalán élni akarunk s katolikus nevünkre méltók akarunk lenni. Több agilitást, több lelket s több rendet kellene általuk egész katolikus életünkbe belevinni. Külföldi katolikusok sokszor érdeklődnek katolikus mozgalmaink, szervezeteink iránt s mily szégyenkezve kell bevallanunk, hogy voltaképp mindenre van szervünk és keretünk, de többnyire alvó szervek és üres keretek. Odakünn micsoda komoly munka folyik s mily örömdetes eredményekkel! A júniusi holland választások pl. mily hatalmas győzelmet és — előzetes munkát jelentenek, mily diadalmás leszorítását a destrukciónak, amikor pl. olvassuk, hogy a szenátusi választások így alakultak:

Az utolsó ülészekben 1922-ben		
<i>Jobb:</i> katolikusok	18	21
prot. forrad.-ellenesek.....	9	13
prot. konzervatívok	5	7
<i>Osszes jobboldal</i>	32	41
<i>Bal:</i> liberálisok	11	1
radikálisok	2	4
szoc.-demokraták	5	4
<i>Osszes baloldal</i>	18	9

Alig kétséges, hogy nálunk is ilyen, sőt még szebb eredményekre mutathatnánk rá s nemcsak politikai részen, ha kevesebbet beszélünk s többet tennénk, meglevő erőnket jobban felhasználnók.

Azzal a kívánsággal köszöntünk a megnyíló katolikus nagygyűlés elé, hogy emelkedjék ki végre a pusztán parádézó, holt szervezetek érdekszférájából s tehetetlenségéből s az a katolikus élni- és dolgozni-akarás vegye birtokba katolikus szervezkedésünk középponti irányítását, amely nem áll meg az ünnepségrendezésnél, hanem a katolikus erők és értékek komoly munkábaállítását, a szó helyett a cselekvést, a meddő határozathozatal helyett a végrehajtást írja zászlajára. Akkor a katolikus nagygyűlések értelme

mélyülni fog, haszna pedig kiszélesül a katolikus országész díszére s az egész országnak mérhetetlen javára.

Eredmények és hiányok.

A katolikus nagygyűlés, az ország kétharmad-résznének táborozása nem volt üres ünneplés. Örven-detes bemutatkozása volt azoknak az erőknek, amelyek Szent István király országformáló hitvallásában 900 év óta rejlenek s a nemzet fenntartásában, kulturális és erkölcsi nagyrafejlesztésében mai napig legelsőrendű tényezők.

A katolikus nagygyűléseknek már ezt a manifesztatív jelentőségét sem szabad lebecsülni, amikor a fel-forratók tábora mindent elkövet, hogy az ország igazi arculatát meghamisítsa.

A háborúban önmagát halálrasedzett liberalizmus végső és kétségbeesett erőfeszítéseket tesz, hogy az ország külszínén, sajtójának egy részén s főleg gazdasági életén a saját hazug maszkját még ideig-óráig rajtatarthassa s még mindig reméli azoknak az idő-knek feltámadását, amikor szinte magától értődő volt, hogy Magyarország keresztény és katolikus többsége az öt százalék született liberálisnak füttyszavai szerint igazodott. A katolikus nagygyűlések rá-rácáfolnak a liberális anakronizmus évhosszat terjesztett hazugsá-gaira: nem igaz, nem a tőzsde, nem a pesti aszfalt, nem a lipótvárosi kávéházak képviselik a magyarságot s még kevésbé az a „szervezett káromkodás és piszok”, aminek kissé keményen, de nagyon hüen nevezte Pro-hászka püspök a vörös haramiálkodást.

De nem is az a türelmetlen akarnok-kisebbség képviseli az ország igazi többségét s erkölcsi fajsúlyá-nak nagyobb részét, amely Nagyatádot tette meg a ke-resztény újjászületés Mekkájának, politikai bölcsesége s alkotmánytisztelete irányítójának. A katolikus töme-gek csendesebbek s mérsékeltőbbek, mint akár a libe-rális, akár a marxista téboly prófétái, vagy akár a fél-liberális-félforradalmár kisebbségi törtetők. A demagó-

gia semmitől sem áll távolabb, mint a katolicizmustól. Éppen ezért szorul is le könnyen a katolikus tábor a nyílt vagy rejtett demagógia előretöréseivel szemben. S épp ezért van szükség időnkint a saját erőink felvillanyozására, tömegeink bemutatására, nagyjaink iránytszabó, kiállásra készítő vezényszavára.

Sokat idézik most egy fiatal magyar statisztikusnak, Pézenhoffer Antalnak vallásstatisztikai művét. Valóban revelációs adatok tárulnak benne a gondolkozó elé. Meggyőzik a megátalkodott szkeptikust is a számok logikájával arról, micsoda elsőrendű és semmiféle más tényező által meg nem közelített nemzetfenntartó erő a magyar katolicizmus. Minden becsületes hazafinak merően nemzeti szempontból is a legmeszszebbmenően szeretnie s támogatnia kellene ezt a legértékesebb erkölcsi erőt s a valóság mégis az, hogyha itt-ott meg nem mozdulunk, egyszerűen semmibe sem vesznek s akadnak hivatalos tényezők is, amelyek csak azon mesterkednek, hogy minél inkább gyöngítsék a katolikus erőket.

Viszont ha azt nézzük, miért nem érvényesül a katolikus magyarok óriási tömegereje kellőképp, meg kell állapítanunk önmagunkon is, sőt nagygyűléseinken is a hibát.

Szép a felvonulás, az imádkozás és a szónoklatok, de ez még nem minden. A katolikus magyarok nagygyűlésétől sokkal többet lehetne várni. A díszgyűléseken nem láttunk egységesen kitűzött konkrét célpontokat; nem láttuk az egész táborozás megszervezése mögött azt az akaratot, hogy a magyar katolicizmus csakugyan előbbre jusson, megszerveztessék és munkára fogassék. Valami megalkuvásféle, valami tessék-lássék katolicizmus, a komoly munkától fázás látszata kísért még mindig köztünk; óvatos kerülése a bajok őszinte néven nevezésének, meddő elmulasztása az egészséges, határozott munkaprogramm megbeszélésének és kijelölésének. Bár a szónokok maguk sürgették a pusztá szó helyett a tetteket s bár a hallgatóság sorában ott epedezett száz és száz munkára kész, tetre

sóvárgó, erejét s önfeláldozását lelkesen felkínáló vidéki és fővárosi katolikus, a nagygyűlésre mégis mintha annak szunyókáló, félliberális katolocizmusnak árnya nehezedett volna, amely csak ünnepelni szeret, de a komoly cselekvés akaratától távol áll.

A katolikus nagygyűlés tehát megvolt. Sok szép szót hozott, de — szomorúan kérdezzük — tett-e valamit? Megszervezte-e a katolikus karitást? Résztvett-e a nagy kérdés megoldásában, amely elsősorban őt, mint a keresztény szeretet képviselőjét illeti: miként küzdünk meg a nyomorral, mit áldozzanak a tehetősebbek, mit áldozzon a boldog vidék a városi nyomor enyhítésére? Megerősítette-e, talpraállította-e a keresztény munkásmozgalmakat, amelyeknek névtelen hősei vérezve, mártírhűséggel, de elhagyatva, árván és észrevétlenül állják a pergőtűzet a nemzetközi vörös izgatás és terror támadásaiban? Tettek-e elhatározó lépést a katolikus tudományosság védelmére, egyetemünk visszaszerzésére, a katolikus ifjúság kimentésére a ma is jórészt liberális szellemű katedrai befolyásoltatások alól? Tettek-e valamit a katolikus főiskolai diákság anyagi összeroppanásának kivédésére? Tettek-e valamit a katolikus autonómiáért, a templomszegény főváros és tanyavilág lelki megmentésére? Kiküldtek-e valakit vagy valamiféle bizottságot a tizenöt év óta meddően hangoztatott határozati javaslatok komoly végrehajtására; egy eleven, mozgékony katolikus központ megteremtésére, amelyben semmiesetre sem volna szabad, még hozzá vezetőhelyen, párbajhősöknek szerepelniök...

Ha katolikus nagygyűléseink munkájuknak nemcsak külsőleges kisebb részét, hanem egészét akarják elvégezni, a jövőben mindezekre gondolniok kellene s talán nem teszünk rossz szolgálatot a katolikus és általában a keresztény nemzeti ügynek, ha ezekre a hiányokra még a lelkesedésnek könnyen önkábitásra alkalmas hevületében is rámutatunk.

A szegedi nagygyűlés.

Hovahamar a vidéki nagygyűlések viszik el a pálmát a fővárosiak felett. Valahogy több frissesség és lendület látszik bennük; a helybeli szónokok és rendezők több szerephez jutnak s így új értékes erők bontakoznak ki s ami fő: a vidéki nagygyűlések a nép szélesebb rétegeit érik el, azt a népet, amely legnagyobb részben ilyen katolikus nagygyűlésféléket soha még nem látott s ennyiben szűz talaj, míg a nagyvárosi nagygyűléseken hovatovább mindig csak ugyanaz a néhány ezer ember jelenik meg; inkább az előkelőségek, miní maga a nép.

A győri, soproni s több egyéb vidéki nagygyűlés után most Szeged állt ki a síkra s mindenkép eredményes és dicséretreméltó munkát végzett. A nagygyűlés külső kereteit a napilapok ismertették, a mi feladatunk pusztán az, hogy a szegedi nagygyűlés különleges tanulságait levonjuk.

Igen hálás és okos gondolat volt a szegedi nagygyűlésen a hitbuzgalmi jelleget is erősen kidomborítani. Az éjjeli szentségimádás a nagygyűlés első és második napja közben merész újítás volt, de talán legmélyebb nyomokat is hagyott a résztvevők lelkében. A Szent Rókus-templom, Szegednek ezidőszerint legnagyobb s legszebb temploma, egész éjjel zsúfoltig tele volt ájtatoskodókkal, egész éjjel szakadatlanul folyt a gyóntatás, reggel 3 órától kezdve az áldoztatás és a hívek lelki igényeit az aránylag kisszámú közreműködő papság csak alig tudta kielégíteni. Hasonlókép meleg és bensőséges volt a befejező napon este a szentségi körmenet, mely délután 5-től este 1/28-ig tartott s bár a körmenet külső hatásosságából sokat levont a közben beállt sötétség, maga a gondolat mély és őszinte hatást hagyott a résztvevők lelkében. A katolikusok mozgalmának nemcsak politizáló és tüntető, hanem elsősorban hitbuzgalmi jellege ezzel a két eucharisztikus mozzanattal a pápai nuncius vasárnap reggeli miséjén folyt közös áldozással hatalmasan ki-

emelkedett s e tekintetben az eddigi budapesti nagygyűlések közül egyik sem vetekedhetik vele.

Épöly impozáns és nagy gondolatokra keltő volt a pápai nuncius bevonulása, beszéde a nagygyűlésen s ünnepeltetése mindenütt, ahol megjelent. Szeged, a lelkipásztorilag soká elhanyagolt s liberális járom alá került Szeged ezúttal csakugyan megmutatta, hogy Magyarország legigazibb s legnagyobb katolikus városa; a pápai nunciusnak olyan fogadtatást rendezett, amely méltán megörvendezettette Krisztus helytartója küldöttének szívét. Az eléje utazó küldöttség a főispánnal élén, a feldíszített pályaudvar s a polgármester latin üdvözlő beszéde, a rengeteg néptömeg, mely Öszentsége nunciusát az utcákon várta s éljenezte, a hosszú, kivilágított ablaksorok mind az egész úton, amerre a tiszteletére rendelkezésre bocsátott négylovas díszhintó elhaladt, egészen a királyi tábla épületéig, ahol lakosztályt rendeztek be számára és kísérete számára, mind azt jelentette, hogy Szeged népe tudja még kötelességét a katolicizmussal szemben, amely nagyra tette s amelynek köszönheti elsősorban, hogy ma lakosságában is jóval felülmúlja Debrecent, amely pedig 80 évvel ezelőtt még csaknem kétszerakkora volt. Megragadó volt, amint a vonat a pályaudvarra beért s a hatalmas tömeg ajkán zúgó erővel hangzottak fel a pápai himnusz fenséges akkordjai. S a nuncius beszéde a díszgyűlésen maga is messze kiemelkedett a szokásos általános üdvözlő szavak színvonalára fölé. A pápa küldöttje, a világ legfőbb erkölcsi hatalmasságának képviselője hitet tett a mi sorsunk igazságtalansága mellett, hamisnak bélyegezte azt a békét, amely bennünket béklyókba vert s kijelentette, hogy ahol pápa van és ahol az ő szava felhangzik, ott igazság van és szeretet s ott az önzők és zsarnokok kényűri diktátumait visszautasítják.

Csaknem félezer éve, hogy utoljára járt a pápa küldötte Szeged falai között. A nunciusnak ez a bevonulása a pápai gondolat diadalmenete volt a nagy

alföldi metropolisban. S mikor a pápai nuncius áldástosztó keze előtt tízezernyi tömeg borult térdre, úgy éreztük, hogy ezzel az áldással a kálváriás magyar nemzet útja is egyszerre megfordult s a magasságok felé kanyarodott. Csak mi találjuk meg egymást újra, szentistváni lélekkel érző magyar katolikusok! Csak a pápa kezét sikerüljön újra megragadnunk nekünk, akiknek ezeréves történetében a pápai kéz mindig csak áldást és enyhületet hozott! Ha az erősen kálvinista Thaly Kálmán mindig csak a legnagyobb kegyelettel s hálával tudott emlékezni XI. Ince pápáról, ki nek szerint Magyarországot a török járom alól való felszabadulását köszöni, mennyivel inkább kell nekünk katolikusoknak bízunk annak a legfőbb pásztornak segítségével, aki Krisztust képviseli a földön, tehát a békét a békétlenségben, az igazságosságot az önkény és vandalizmus közepett, a szeretetet a gyűlölet tengerében!

A katolikus nagygyűlések, legalább ahol igazán szeretet és lángolás hozza őket létre s nem a pusztaszokás, csakugyan alkalmasak arra is, hogy a katolikus magyar népnek ezt az önmagáratalálását s Krisztus helytartójára találását jelentékenyen elősegítse. Ezek a tömeges felvonulások, beszédek, vallásos demonstrációk hatalmasan növelik az egyházas, katolikus öntudat erejét. A liberális világ úgyis mindent elkövet, hogy a nyilvánosságra a maga szintelen, kereszténytelen, eszménytelen jellegét reáerőszakolja; színház, sajtó, közgazdasági élet lehetőleg csak az ő anyagelvűségét hirdesse, mint egyedül lehetségest s mint egyedül létjogosultat. A katolikus nagygyűlések s hasonló tömegdemonstrációk széttépik azt a hazug látszatot, amelyet a liberalizmusnak ez a ráfekvése a nyilvánosságra sokakban kelthet; az ingadozók s félénkek egyszerre látják, hogy a katolikus ideálok nem pusztán a papság s a templomok ideáljai s nemcsak elszigetelt kivétel az a világi katolikus, aki lángolva lángol Egyházáért. A katolikus hitigazságokat ilyen alkalmakkal

nemcsak papok, hanem világiak ajkáról is hallja a nép s ez magában is leghatásosabb cáfolata az ellentábor azon mesterkedésének, amellyel a vallást csak mint a papok dolgát állítja az együgyűek elé.

Nagyon köszönjük a szegedieknek, hogy bátor és impozáns gyűlésükkel a magyar katolicizmus belső megerősödéséhez s külső erőbemutatásához ily méltó és nemes módon hozzájárultak.

Két nagygyűlés.

A szegedi s a budapesti katolikus nagygyűlés úgy aránylik egymáshoz, mint két testvér: az egyik még fiatal, léptei még kezdők, tapogatódzók, bizonytalanok, de tagjai már ruganyosak s szeméből a cselekvés vágyának szikrázó tüze lobban; a másik idősebb, tapasztalatokban gazdagabb, akinek sokkal több eszköz is áll rendelkezésére, de aki mintha már egy kissé elfáradt volna s nem visz elég energiát a megoldandó nagy feladatok elé. Az egyik virgonc és bátor, a másik már annyira tapasztalt hogy az óvatosságot már szinte a félnkségig és tehetetlenségig viszi.

Mindnyájan tudjuk, hogy a magyar katolicizmus ügye nem díszgyűléseken fog eldőlni, de azért ezek a gyűlések szintén szükségesek s mikéntjükből sokszor ki lehet olvasni a cselekvésrekésztség mértékét és akaratát is. E tekintetben a szegedi és alföldi nagygyűlés feltétlenül biztató jelenség. A határozatok már a megszövegezésükben bizonyos elszánt komolyságot tükröznek vissza. A hitbuzgalmi szakosztály határozatai például így hangzottak:

I. Kijelentjük, hogy a magyar katolicizmus mindenekelőtt az *istentelenség* ellen küzd és ebben fegyvertársa és segítője minden magyar, akiben Isten szeretete él — felekezetre és politikai pártállásra való tekintet nélkül.

De hitelveinket fel nem adjuk és szertartásainkat a másokéval össze nem keverjük.

II. Kívánjuk, hogy a távolabb eső telepek és más lakott helyek hitéletéről a központokból alkalmas módon gondoskodjanak, különösen kívánjuk, hogy a földbirtokreform végrehajtásával keletkező új községek és telepek hitéletének ápolása késedelem nélkül szerveztessék.

III. A nagygyűlés határozatainak végrehajtásáról a megfelelően kiegészített „Előkészítő Bizottság” mint „Végrehajtó Bizottság” gondoskodik.

IV. Kötelességévé tesszük a nagygyűlés „Végrehajtó Bizottságának” a vonatkozó tényállások megállapítását és a cél megvalósítása érdekében társadalmi mozgalmak megindítását, a hívek szervezését, indítványozást, kérelmezést, sürgetést az egyházi és világi hatóságoknál.

Épöly erőteljesek és határozottak a szociális szakosztály határozatai:

I. A szociális bajok alapjában való orvoslását a valláserkölc fejlesztésében látjuk és ami ebből sarjadzik: a hatóságoknak minden egyéni érdek feletti, félre nem vezethető, meg nem vesztegethető igazságszolgáltatásában.

E végből követeljük, hogy a hatóságok

1. hathatósan (törvény útján) biztosítsák, különösen a gyárakban észlelhető terrorral szemben a vallás és erkölcs szabadságát. (Hallatlan gazsággal üldözik a gyárakban a vallásos embert.)

2. Szüntessenek be minden haza- és vallásellenes szervezetet és helyette oltalmazták a vallásos és hazafias egyesületeket.

3. Szigorú rendszabályokat követelünk a népbolondító gonosz demagógia ellen.

4. Bérharc cégére alatt se legyen szabad a lelkiismeretlen önbíráskodás, amely gyökerében támadja meg állami életünket; de nyújtson hathatós védelmet a gyengének a szívtelen gazságok túlkapásai ellen.

5. Minden áron, kerüljön bármibe, munkát és jövedelmi forrást teremtsenek, hogy mindenki megkeres-

hesse kenyerét. Munka kell nekünk és nem koldus alamizna vagy pótlék.

II. A társadalom pedig kezdje meg a becsületes emberek megszervezését és vessen véget a szélhámosok uralmának.

III. Az Alföldön alkalmazott tisztviselők és munkások gazdasági helyzete az Alföld rendelkezésre álló eszközeivel azonnal javítandó.

A kulturális szakosztály határozatai szintén nagyon fontos teendőkre világítanak rá:

I. Az öntudatos életnek egyik alapja a kultúra.

A kultúránk nem nyughat a korok és az ember szülte változó elméleteken, hanem egyedül az Anyaszentegyház által kétezer éven keresztül változatlanul megőrzött igazságokon. Ez igazságok, hogy közkincsévé válhassanak a művelt keresztény társadalomnak és kereszténnyé tegyék a gondolkodást, követeljük valamennyi főiskolánkon a katolikus bölcséleti tan-szék felállítását.

II. Ezen igazságok szolgálhatnak egyedüli zsinórmértékül a kultúra minden megnyilatkozásában úgy a tudományban, mint a művészetben, valamint a mindennapi élet szellemi és anyagi javait előmozdító intézményekben: mint a sajtó, törvényhozás és szociális intézmények, főleg a nemzetnevelő intézményen, az iskolákban is.

III. Ezért nem közömbös nekünk, hogy az iskola mily világnézeti elvek hirdetője. Mi, tudva azt, hogy a katolikus világnézet az, amely változatlan örök igazságok hirdetője, kívánjuk, hogy iskoláinkban a katolikus világnézet uralkodjék. Kívánjuk tehát, hogy iskoláink, úgy államiak, mint községiak, legyenek hitvallásosak, de ne csak címben, hanem tanítóik meggyőzésében: miért is iskoláinkból a hitetlen, szabadkőműves elemek eltávolítandók. Kívánjuk, hogy katolikus keresztény meggyőzésünk ellen iskoláinkban egyetlen tanár, vagy tanító se dolgozhassék, se nyiltan, se titokban. Végül kívánjuk, hogy a nagy többségben katolikus városokban, községekben állami és

községi közép- és elemi iskoláinkban csakis katolikus tanárok és tanítók taníthassanak és csakis katolikus szellemben.

IV. A gyermeknevelés felett elsősorban az Egyháznak és a szülőknek van joguk diszponálni. Kívánjuk tehát, hogy az Egyháznak és a szülőknek a nevelési irány megszabásánál és annak betartásánál az őket megillető jogok biztosíttassanak. Ennek megfelelően az iskolaszékekben és a felügyelő-bizottságokban hithű katolikusoknak számarányuknak megfelelő hely biztosíttassék. E címen azonban azokba közismert szabadkőművesek, istentagadók, vallástalanok be nem választathatók.

Végül megfigyelésre méltók a szegedi katolikus nagygyűléssel kapcsolatban megtartott „első alföldi katolikus diáknagygyűlés” határozatai:

I. Kívánja a nagygyűlés közoktatásunk egész vonalán a katolikus bölcséleti ismeretek intenzív tanítását és valamennyi egyetemünkön a katolikus filozófiai tanszék sürgős felállítását.

II. Az 1920. évi XXV. t.-c. (numerus clausus) kiterjesztését az összes főiskolákra úgy a hallgatók, mint a gyakornokokra nézve, valamint a külföldi oklevelek nosztrifikálására.

III. A szegénysorsú katolikus, mindkét nembeli egyetemi ifjúság részére katolikus egyetemi internátusok felállítását sürgeti.

IV. A már meglévő és tevékeny munkásságot kifejtő szegedi Egyetemi Szent Imre-Kör anyagi támogatását kéri, úgy a kör felszerelését és könyvtárát illetőleg, mint szegénysorsú tagjainak anyagi támogatását.

A legbiztatóbb azonban valamennyi határozat között éppen az, hogy az alföldi nagygyűlés külön végrehajtó-bizottságot is küldött ki, amelynek feladata megakadályozni az országos nagygyűlések ama szépség-hibájának utánzását, hogy a nagygyűléseken elhangzott sok szép szó többnyire írott malaszt marad. Ha a végrehajtó-bizottság époly erélyesen lát munkához,

mint amily erőteljes hangon s gyakorlati élel a határozatok megszövegezése történt, a szegedi és alföldi katolikusoktól hamarosan példát vehet az egész ország katolicizmusa.

*

A budapesti országos katolikus nagygyűléseknek külső pompa, feldolgozandó anyag s szerzett tapasztalatok szempontjából sokkal szerencsésebb a helyzetük, mint a csak most kezdődő vidéki nagygyűléseké; manifesztatív jelentőségük is sokkal nagyobb, s földrajzi okokból is áll: ami Budapesten történik, azt az egész ország kénytelen többé-kevésbbé tudomásul venni. Mégis évről-évre jobban megérlelődik az a nézet, hogy ezek a nagygyűlések ma már csak kicsiny részben felelnek meg a kitűzött vagy kitűzhető s kitűzendő céloknak.

Ezekén a nagygyűléseken túlságosan előtérbe került a tett és tenniakarás helyett a szó, s a szóban is mintha valami túlzott, szinte betegesen egyoldalú óvatosság nyilatkoznék meg.

Hogy ez utóbbival kezdjük: a pillanatnyi hatású fervorinók s elméleti elvontságban forgó chriák mögött nagyonis háttérbe szorulnak az *aktuális kérdések, szükségletek, ieladatok* s az ezekre keresendő megoldási módok komoly, tette előkészítő megtárgyalása. Borzasztó sebei s hiányai vannak a mi magyar katolikus akcióinknak, amelyeknek megbeszélésére azonban a nagygyűlésen nem is kerül sor; úgy látszik, nem is szabad szóvátenni őket. Néhány gyenge célzatás a katolikusok jogaira s bizonyos sérelmekre, amelyek bennünket értek, néhány bátorító szónoklat arról, hogy ne engedjünk, mert nekünk van igazunk; néhány csillogó retorikai ömlengés, általános, jóformán minden országban s minden körben egyaránt időszerű elvontságokról. Beszéd- és értelemgyakorlatok, szónoki virtuozitások — de a sebes pontokra senki sem teszi rá a kezét, mert a szónokok készen kapják

előadásuk tárgyát, amelyből az aktualitások, a teendők kérdése jóformán ki van rekesztve.

Vagy 15 évvel ezelőtt Gerely beszéde a pécsi nagygyűlésen a sajtóról, néhány éve pedig Révész kecskeméti plébános beszéde a tanyai lelkipásztorkodás hiányairól voltak nagy, aktuális szükségleteket feltáró beszédek, s hasonló aktualitások most is volnának bőven, túlságosan bőven: nem tudjuk, mi oka, hogy azokat a rendezők nem veszik észre. Igaz, hogy a magyar katolicizmus bajai és sebei körül vannak kényes természetű kérdések is; olyanok, amelyeket nemcsak hogy nagyon óvatosan s diszkréten, hanem egyiket-másikat talán egyáltalán nem volna tanácsos a nagy nyilvánosság előtt szóvátetni. De nagyobb részük mégsem ilyen, s mégis mintha a rendezők és tárgymegjelölők nem is tudnának róluk. Itt vannak pl. a szociális és karitatív kérdések, itt van a diáknymor, általában a középosztály nyomora, itt van a vörös izgatás és vörös erőszak, amellyel szemben védekezni kell, itt van egyes keresztény sajtóvállalatok folytonos egymáselleni torzsalkodása, itt van a keresztény és katolikus ujságíró-nevelésnek problémája, itt van a hitbuzgalmi élet a maga nagyon fontos részletfeladataival (missziók, szentgyakorlatok, Mária-kongregációk, katolikus cserkészlet), tele ágas-bogas problémákkal, itt van a katolikus irodalom, művészet és tudományosság ügye, itt van az egyetemek, főleg a Pázmány-egyetem ügye, itt van a katolikusok politikai tömörülésének kérdése: a rendezőség túlszerénye hozzá, vagy más az oka, nem tudjuk, de mindezekkel a kérdésekkel szakszerűen nem igen foglalkoznak nagygyűléseink. Igaz, hogy a szakosztályokban hozzászólhatott ezekhez is bárki, de nem mondható, hogy a nagygyűlés maga, vagy akár csak a szakosztályi gyűlések is annak az elszánt törekvésnek a jegyében szerveztettek volna meg, hogy ezekre a kérdésekre szakszerű, tanulmányokon alapuló s döntő értékű válaszok kerestessenek s a homályos pontokat végérvényesen s minden oldalról megvilágosítsák.

Hiányzott a nagygyűlésből az *egységes vezérlő gondolat, a tervszerűség, a programkikiáltási vágy*. Enélkül pedig a legjobb szónokok s legszebb szónoklatok is csak arra jók, hogy akaratalanul is hamis biztonságérzetbe ringassák a hallgatókat: mintha a magyar katolicizmus megtette volna akárcsak a tanácskozás terén is a kötelességét mihelyt néhány szépen felépített beszédben gyönyörködött s aztán hazamegy s a voltaképpen problémákra, az égető, tovább már el sem odázható szükségletekre, a borzasztó sebekre és hiányokra még csak rá sem eszmélt.

Egyetlenegy pontra szeretnénk itt rámutatni, amiről legalább a nyilvános gyűléseken jóformán szó sem esett, hacsak Szabó József beszédének néhány részletét ide nem számítjuk: s ez a *keresztény munkásmozgalmak felkarolásának s teljesítőképessége fokozásának* hihetetlenül elhanyagolt, szégyenletesen lemaradt kérdése. Aki tudja, mit jelent a keresztény és katolikus világnézettel szemben a vörös agitáció s mily megszervezetten, mekkora pénzzel, mennyi erővel folytatják odatúl a munkásság vallásellenes befolyásolását, s aki amellet tudja azt is, mily inségesen kezdetleges, mennyire szinte minden hatalmi tényezőtől elhagyott, magáramaradt mártírmunkát végez a keresztény munkásmozgalom terén néhány szobrot érdemlő fanatikus, nagyon hamar ráébred annak tudatára, hogy ha valamiben, ebben a kérdésben kellett volna nagygyűlésünknek végre világosságot teremteni, irányt szabni, a hatalmi tényezőket s erkölcsi erőket ténykedésre indítani.

Főleg, ha arra is gondolunk, hogy — minden egyéhtől eltekintve — éppen a keresztény munkásság megszervezése volna az az archimedesi pont, az a biztos alap, amelyre az egész keresztény politika legbiztosabban s legkönnyebben számíthatna; hiszen ma egyetlen társadalmi osztály van, amelynél nagytömegek megszervezése szinte játszva megy, mert az osztálynak szüksége, s ez az osztály: a munkásság. És a munkásságnak nagy része, igen nagy része, szíve mé-

lyén ma is keresztény és katolikus és nemzeti; még azoknak túlnyomó része is, akiket a vörös terror és agitáció külsőleg magához bilincsel, és szinte csak a munkán, a felvilágosító és tervszerűen szervező munkán múlik, hogy hozzánk csatlakozzék-e vagy végleg a vörös táborhoz szítson, amely hiszen ígéreteiben s pillanatnyi segítségben nem fukar a munkásokkal szemben.

A jövő évben Budapest ismét választani fog s a városháza jövőendő többsége igen jelentékeny részben a legszervezhetőbb tábor: a munkásság magatartásától fog függni. Mit jelentene — ezúttal ismét csak politikai szempontból nézve — már a keresztény főváros jövője szempontjából is a keresztény munkásmozgalom felkarolása, hacsak a fővárosban is? De ki törődik ezekkel a kérdésekkel? Ki vet számot azzal, hogy mi is volna ehhez szükséges, hány ember, mennyi pénz és milyen munka, és hogyan lehetne ezt a munkát kézbevenni s aránylag csekély anyagi eszközzel is, a meglevő erők felhasználásával is nagyot, jelentékenyen elérni? Mit kellene tenni a szakszervezetek s a segélyegylet szétválasztása terén? De vajjon a nagygyűlésen ezekről a súlyos, borzalmasan égető problémákról folyt-e még csak behatóbb tanácskozás is? Megtörtént-e legalább a vészharang meghúzása? Sajnos, nem történt semmi, semmi.

Általában hiányos a nagygyűléseinken a szótól a tettehez vezető útnak keresése. Nagygyűléseinken valamikor a határozati javaslatok elfogadásának mégis legalább némi jelentőséget tulajdonítottak, még ha aztán irattárba is került a legtöbb elfogadott „határozat”. Ma már annyira vagyunk, hogy a határozatok nem is nagyon érdeklik a nagygyűlés résztvevőit; annyira köztudatba ment át, hogy a nagygyűlésben nem a tettek előkészítőjét, hanem csak szép szónoklatok parádézását kell látni. Ki érezte a nagygyűlés után magában azt a hivatást és elhatározást, hogy ezentúl többet és jobban fog tenni, mint eddig? Ki előtt nyíltak meg új lehetőségek és új kötelességek meglátásai? Ki

várja a nagygyűlés eredményei között azt, hogy most majd rendbe jön akár a katolikus egyetem ügye, akár a katolikus sajtóé, akár a tanyai lelkipásztorkodásé, akár a nagyvárosié, akár a katolikus nevelés ügye, akár a katolikus politikáé, akár a céltudatos védekezése a szociáldemokráciával szemben, akár a katolikus autonómiáé, akár a párbaj elleni következetes és általános állásfoglalásé? Meghallgattunk néhány lelkesítő szót s ennyiben maradt az egész.

De ha hazai katolikus szervezkedésünk természetrajzát megfigyeljük, szinte nem is csodálkozhatunk mindezeneken. Katolikus nagygyűlés vezető gondolat s tenniakaró, cselekvési vágytól izzó központ nélkül nem is lehet egyéb retorikai versenyfutásnál. Nálunk pedig hiányzanak azok a tényezők, amelyek nagygyűléseink számára kész anyagot halmozának fel s jelölnének ki. Egyes országokban a püspöki kar az, amely minden katolikus mozgalmat szorosan a kezében tart, sőt kezdeményez s legközvetlenebbül, szinte a legapróbb részletig ellenőriz; ilyen ország pl. Hollandia. Másutt a püspökök inkább csak a felügyelet s magasabb irányítás jogát tartják kezükben; aminek a helyi viszonyok s a történelmi alakulások az eldöntő okai s ez utóbbi országok közé tartozik Magyarország is. Ez ellen nem is lehet kritikával élni; mert annak is megvannak a nagy előnyei, ha a kezdeményezések nem mindig csak a püspöki kartól indulnak s indulhatnak ki.

Nálunk a szokás a püspöki kar hallgatólagos jóváhagyásával a katolikus nagygyűlések megszervezését is egy főleg világiakból álló testületre, az Országos Katolikus Szövetségre bízta; nyilvánvaló tehát, hogy a nagygyűlések szervezésére való jogát a püspöki kar nem kívánja maga közvetlenül érvényesíteni. Az Országos Katolikus Szövetség pedig, bár egyik legragyozóbb elméjű s legimponálóbb jellemű katolikus vezérégyéniségünk áll az élén, köztudomás szerint nem tartozik legtevékenyebb s legmozgékonyabb katolikus szervezeteink közé. Talán éppen azért, mert évhosszat

szerény visszavonultságban él s szinte csak a nagygyűlések s egyes más külső ünnepélyek megrendezésekor lép ki passzivitásából, természetszerűleg nem is tartja rajta kezét az ország katolicizmusának pulzusán, nem látja, nem érzi a lelkipásztorkodás, karitatív, szociális és kulturális szervezkedés, egyesületi s irodalmi munka egész mérhetetlen komplexumának ezernyi baját, szenvedését, elhanyagoltságát, hiányait. Hogyan szervezze az a katolikusok táborozását, aki a mindennapi munkában nem áll benne?

Nem jókedvünkből tesszük ezeket a szomorú megállapításokat; annál fájdalmasabb ez az eredmény, mert hamarosan nem is tudnánk más középponti szervezetet megnevezni, amely ma agilitás, rátermettség s egyelemesség szempontjából sokkal többet jelentene az Országos Katolikus Szövetségnél. Hiszen a Katolikus Népszövetség is, valamikor annyiunknak reménye, ma csak alig-alig él.

Nem savanyú bírálgatni-akarás mondatja el velünk ezeket a keserű panaszokat, hanem a fájdalmas meggyőződés, hogy mozdulatlanok, szervezetlenek vagyunk akkor, amikor munkánkra nagyobb szükség volna, mint valaha, s amikor minden ellenségünk s minden vetélytársunk egyebet sem tesz, mint szervezkedik s dolgozik. A keresztény fellendülést a maga teljességében csak az eleven katolicizmus tehetné állandóvá s belsőleg szilárdná, azonban éppen mi katolikusok vagyunk azok, akik még problémáink teljes felismeréséig, pusztá rendszeres felsorolásáig sem jutottunk el. Ha van még bennünk katolikus érzék, ebben a tespedésben, ebben a semmivel sem törődésben meg nem maradhatunk. Mi magunk hangoztatjuk, még a nagygyűlésen is hangoztattuk — elvben s általánosságban, hogy mindez nem maradhat úgy, ahogy van. A bíboroshercegprímás pedig már a katolikus nagygyűlés előtt a napilapokban szintén úgy nyilatkozott, hogy véget kell vetni a pusztá szavak katolicizmusának s jönniök kell a tetteknek. De hogyan jöjjön

a tett, mikor még a szavak dolgában is csak általános-
ságoknál tartunk?

Talán nem csalódunk, ha annak a nézetünknek adunk kifejezést, hogy a katolikus szervezkedés komoly és egyetemleges megindítására nem is a nagygyűlések vannak hivatva. A nagygyűlések elé majd csak akkor mehetünk konkrét eredmények reményével, ha van határozott mondanivalónk, ha vannak biztosan kitűzött célpontjaink, ha elérhető s megvalósítani szándékolt feladataink egész sorozatával szemben vannak *határozott s kiforrott indítványaink*. Nézetünk szerint ezeket a célpontokat s indítványokat először nem is nagygyűlésen, hanem szűkebb összejöveteleken kellene megbeszelnünk; nem szónoklatok, hanem értekezletek formájában, amelyeken mindazoknak részt kellene venniök, akik csakugyan akarják a katolikus Magyarország megerősödését s kivirágzását, és akikben megvan a parádézáson kívül az elszánt cselekvés komoly akarása is s a szükséges értelmiségi és gyakorlatiassági nívó.

Ezen a tanácskozásokon a vezetőszempontra csak a leghatározottabb egyháziasság lehet; aki maga nem él egyházas értelemben vett katolikus életet, aki az Egyház törvényeivel hadilábon áll, akinek a katolicizmus csak hatalmi s egyéni kérdés, az ezt az ügyet nem viheti komolyan előbbre. Vezető katolikus egyéniségeinknek, főleg Istentől rendelt felsőbbiségeinknek joga és feladata, hogy ez irányban, ha jónak látják, az elindító lépéseket megtegyék.

Seregszemle.

Katolikus nagygyűlésünk megint az volt, ami mindig: méltóságteljes, csendes, imponáló sorakozó. Megsértенők a nagygyűlés vezetőségét, szónokait, résztvevőit, ha nem hangsúlyoznók, hogy ettől a nagygyűléstől is, mint az előzőktől s mint minden katolikus gyűléstől, távol állt az a duhaj, civakodó és sértegető modor, az a merőben közjogi állásokért hadakozó s

állami pénzeket követelő hang, amely bizonyos más táborok gyűléseit jellemezni szokta. Hogy itt nem volt egyetlen disszonáns hang, egyetlen önlealacsonyító mondat, egyetlen demagóg kifakadás, zsörtölődés, izgatás, sunyi célzás vagy bármi más, ami az országnak ezt a legkomolyabb, legnemesebb s leghiggadtabb areopágját pillanatig is lesüllyesztette volna akár a politikai kortesgyűlések, akár a rejtett célokat síma szavakkal leplező felekezeti agitációk színvonalára. A mi nagygyűlésünket sokkal inkább lehet azzal vádolni, hogy a méltóságteljesség érdekében túlságosan színtelenek s passzívok, mint az ellenkezővel.

Nagygyűlésünk előkelő tónusának megállapításával tehát nem mondtunk semmi újat. De nem mondtunk újat azzal sem, hogy a merő díszszónoklásoknak meg lehetőszen tervszerűtlen hömpölygetésével a magyar katolicizmus javarésze nincs már túlságosan megelégedve. A disszonáns hang teljes elkerülése mellett is, azt hiszik sokan, több pozitív és konkrét célja lehetne nagygyűléseinknek.

Nem becsüljük alá a merő szónoklati hatás jelentőségét sem. Oly beszédek, aminők Apponyi Albert gróf megnyitója, a kultuszminiszter hitvallása az Egyház kulturális érdemei mellett, Láng János Kasszandra-szózata a polgári házasság s a válási törvény révén lábrakapó erkölcsi anarchia ellen, főleg pedig Glattfelder püspök férfias, előkelő, határozott s kivédhetetlenül logikus megállapításai a magyar katolikusok hazafias érdemeiről s a vallási béke igaz és hamis értelmezéséről magukban is események, amelyek nem vesznek el nyom nélkül az ország katolicizmusában. Azonban a magyar katolicizmus, hála Istennek, régóta túl van azon a ponton, ahol beérhetné az elvi megállapításokkal s ezeknek időnkint való, még oly szükséges és még oly előkelő megismétlésével. A magyar katolicizmusnak immár nagyszámú felébredt s cselekvésre vágyó tömegei ma már ezek mellett s ezeken felül mást is keresnek az évi összeülés tárgysorozatában: programot várnak, tervszerű cselekvésről kívánnak beszé-

molót hallani s újabb, konkrét célkitűzésben szeretnének irányítást venni. Nagygyűléseink ezidőszerinti elgondolása, rendezése s kerete ezeknek a feladatoknak már alig felelnek meg. Ezért évek óta bizonyos elégedetlenség mutatkozik nagygyűléseinkkel szemben, sőt bizonyos csalódottság is, a többet várók sóvár epekedése valami több, határozottabb, gyakorlatibb nagygyűlési program után.

Régezte az úgynevezett szakosztályi tanácskozások szolgáltak ilyen konkrétebb célokat; ezeket utóbb elhagyták, valószínűleg azért, mert kiderült, hogy a végrehajtás nem felelt meg a szépen kicirkalmazott határozatoknak s évről-évre újból ugyanazokat a határozatokat kellett megismételni. Ebben mutatkozik be egyébként nemcsak a katolikus nagygyűléseknek, hanem általában a magyar katolicizmusnak legnagyobb szervezeti gyengesége: a hierarchián s a papságon kívül alig van végrehajtó szerve. A katolikus nagygyűlésnek a világi katolikus erőket kellene elsősorban munkába állítani s a katolikus akció évi seregszemléjének lenni; azonban lehet-e nálunk katolikus akcióról, szervezett világi apostolkodásról szó? Egyesületi életünk sok tekintetben virágzik, de összefüggő, nagystílű szervezettel a magyar katolicizmus mindmáig nem rendelkezik. Legnagyobb katolikus szövetségeink csaknem teljes passzivitásba temetkeznek; a különben bravúros ünnepélyrendezés vagy a naptárarúsítás még nem lehet országos központi szervezetek teljes programja. Ha tehát a katolikus nagygyűlések is sok tekintetben meddők s programtalanok, ez ennek az általános tervszerűtlenségi és szervezetnélküli állapotnak eredménye s kifejezője, bár lehet, hogy bizonyos fókig egyúttal elleplezője és állandósítója is.

Ez az, ami ma sokakat nyugtalanít s új utak keresésére indít. A magyar katolicizmus, amelyben annyi ébredező érték bimbózik s amelynek szervezett működésére oly régóta szükség volna, még mindig várja azt a providenciális kezdeményezést, amely az erőket összefogná, a szükségleteket s a teendőket megállapítaná

s a cselekedni kész energiákat munkába állítaná. A parádé maga, bármily szép és szükséges, természetesen nem elég.

Hisszük, hogy a vágy előbb-utóbb tetté fog izmosulni s a legfelső, vezető tényezőknek ez irányban többször megnyilvánult szándékai a maguk idején konkrét eredményekben fognak a magyar katolicizmus színe előtt kibontakozni. Csak akkor lesznek nagygyűléseink teljes értékű életnek és akciónak kifejezői és egyben lendítőkerekei.

A kettős katolikus nagygyűlés.

Ezidén a katolikus nagygyűlés szokásos keretei megkettőződtek: valósággal kettős katolikus nagygyűlést ültünk, az eucharisztikust és a rendes nagygyűlést. Aki a nagygyűlések állandó fejlődését figyeli, igazat ad a nagygyűlésen elnöklő Zichy János grófnak, igazat ad az ősz Apponyi Albert gróf tavalyi megállapításának, hogy itt évről-évre nagyobb tömegek s ami talán ennél is fontosabb: a közéleti és tudományos életnek mind súlyosabb egyéniségei kapcsolódnak bele a katolikus gondolat ünneplésébe. Ebből a szempontból a katolikus nagygyűlések jelentőségét, bármennyire sablonosoknak látszanak, alábecsülni nem szabad.

Ezúttal a nagygyűlést harmadfél napos eucharisztikus kongresszus vezette be, amelyet a pápa Őszentsége annyira értékelt, még a rendes nagygyűlésen felül is, hogy az eucharisztikus kongresszusra külön legátusi megbízással küldte el az ország bíboros-hercegprimását. Ez a legfőbb helyről jött aláhúzása az eucharisztikus kongresszus jelentőségének kétségtelenül arra vall, hogy a világegyház az eucharisztia kultuszát minden egyéb katolikus szervezkedésnél és seregszemlénél fontosabbnak, a hitélet s a katolikus öntudat növelésére alkalmasabbnak tartja. Az idei eucharisztikus kongresszus csak próbálkozás volt, mint az eddigi, szűkebb keretek közt megtartott eucharisztikus kongresszusok is; hisszük, hogy a jövő évek eucha-

risztikus kongresszusa tartalmában és külső keretekben még nagyobb és jelentősebb lesz.

A kettős katolikus nagygyűlés lezajlása után természetesen felvetődik az a kérdés: bármi nagystílusú és szép volt a megrendezés, nem lehetne-e, nem kellene-e a jövőben még jobbra és többre törekedni? Mi erre a kérdésre habozás nélkül azzal felelünk, hogy igen. S itt nem gondolunk azokra a lényegtelen hibákra, amelyek minden nagyarányú ünnepélynél szinte elkerülhetetlenek: inkább programmatikus indítványokat tennénk.

Mindenekelőtt égetővé kezd lenni a *helyiségek* kérdése. Budapestnek nincs megfelelő terme, amely a mi nagygyűléseink arányához csak némileg is méltó lehetne. A Vigadó szűkméretű nemcsak egy katolikus nagygyűlés, de még parciális katolikus gyűlések lefolytatására is. A Vigadó termeiben a magyar katolikus világnak csak oly szűk, kicsiny számú képvisellete jelenhet meg, hogy évről-évre több a panasz s néha bizony az elkeseredett kifakadás is, amikor még magasrangú állami funkcionáriusoknak, katonatiszteknek, képviselőknek és előkelő úriasszonyoknak sem jut úgyszólván hely, a melléktermekbe szoruló közönség a megafónok ellenére alig hall valamit a szónoklatokból, a katolikus nép óriási tömegei pedig mégcsak nem is gondolhatnak arra, hogy a fényes gyűlésekre bejuthassanak. Az a százezernél jóval nagyobb számú tömeg, amely a szentségi körmeneten az Országháztéren tartott eucharisztikus ünnepélyen résztvett, mutatja a maholnap lehetetlen aránytalanságot, amely az érdeklődők tömegei s a Vigadó mult századi méretekhez szabott csekély befogadóképessége közt fennforog. Sürgősen oda kellene hatni, hogy vagy az a katolikus kultúrpalota épüljön meg mielőbb, amelyről a tavalyi nagygyűlésen szó volt s amelynek felépítéséhez a kultuszminiszter is formális ígéretben biztosította támogatását, vagy pedig építsen a főváros akármilyen egyszerű betonépületet, valami igazán nagyarányú stadiont vagy rotundát, akár némileg a városon kívül

állót is, de megfelelő villamos- és autóbuszjáratokkal, amelyben aztán hasonló arányú gyűlések s ünnepélyek megrendezése lehetségessé válhatik.

Ennél a nagygyűlések külső kereteire vonatkozó hiányosságnál is fontosabbnak tartjuk azonban nagygyűléseink belső, tartalmi megrendezésének tökéletesítését. Nagygyűléseinket s így az idei eucharisztikus kongresszust is eddig úgy rendeztük, hogy összevágottunk egy sereg jobb szónokot, akiknek kiosztottunk valami megfelelőnek látszó témát s aztán hagytuk őket beszélni, ahogy nekik jól esett. Retorikai bajvívásoknak, ékesszólástani teljesítményeknek szinte vészesen hömpölygő áradata minden egyes nagygyűlésünk. A szónokok nem egy értékes és időszerű gondolatot szóttek bele beszédeikbe, de nagyon sokszor lirizáltak, filozofáltak, szellemes elgondolkozásokban merültek ki s kevés volt szónoklataikban a gyakorlati irányítás, a cselekvés konkrét programjának megjelölése s ezzel együtt a gyakorlati eredmény. Különösen feltűnt ez az eucharisztikus kongresszuson. Bizony legtöbb szónok általános akadémikus fejtegetést adott az Eucharisziáról. Nem volt egységes, gyakorlati gondolat, amely az összes beszédeket átlengte volna, amire az eucharisztikus kongresszus mint konkrét célra és megvalósítandó munkatervre rámutatott volna. Ez a cél lehetett volna egészen részlegesen: hogyan gyarapítsuk a magyar eucharisztikus életet, annak apologetikus alátámasztását, szükségszerű kereteinek (a templomoknak, egyházközségeknek, lelkipásztorkodásnak) kiépítését, hogyan szaporítsuk a papi hivatásokat, hogyan könnyítsük meg a város, a falu s a tanyák lakosságának a misehellgatást, a gyakori áldozást stb. Lett volna itt nagyon gyakorlati s nagyon konkrét megbeszélnivaló bőven. Reméljük, hogy a következő eucharisztikus kongresszusok s talán a nagygyűlések is a jövőben gyakorlatibb alapra térnek át s akkor el fog némulni az a ma még jogosnak érzett oanasz, hogy nagygyűléseink szép manifesztációk, szép

szónokművészeti bravúrok sorozatai, de gyakorlati, aktív eredményük csekély.

Nevezetesen az eucharisztikus kongresszussal kapcsolatban merült fel az a kívánság, hogy máskor ez a kongresszus nagyobb missziós munkát is végezhetne. A közös áldozások s a férfiak és nők külön eucharisztikus gyűlései nem minden tekintetben feleltek meg a várakozásoknak. De nem is csoda. Az eucharisztikus élet mélységesen hitéleti és hitbuzgalmi probléma, azt falragasszal, újságközleménnyel s gyűléssel megindítani s lényegesen fokozni nem lehet. A teljesebb siker érdekében ezentúl az eucharisztikus kongresszust missziói hétnek kellene megelőznie Budapest összes templomaiban s lelkigyakorlatos szellemű szentbeszéd sorozatával s a gyónás elvégzésének nagyarányú megszervezésével kellene az eucharisztikus gondolatot hitéleti alapon felébresztetni. A kongresszuson magán aztán a további eucharisztikus fejlődés gyakorlati eszközeit s módozatait lehetne előre megállapított s összefüggő program alapján megbeszélni s nem volna szükséges, hogy úgyszólván minden szónok Ádám-tól kezdje az Eucharisztia mivoltának elméleti és egyéni beállítású fejtegetését. A körmenet időtartamát s feltétlenül egyharmadára kell lerövidíteni. Nem szabad az ifjúságot két-három óráig állani hagyni a téren, mert ezzel csak elrettentjük a körmenetektől.

Hasonlóképpen kívánatos volna, hogy maga a katolikus nagygyűlés is határozott célpontok és feladatok szolgálatában álljon. Ne csak sorrendje, műsora legyen, hanem programja is. Ne csak a külső megrendezése legyen bravúros, hanem a belső elgondolása is. Ne csak a szónak álljon a szolgálatában, hanem a cselekvésnek, a katolikus akciónak is. Viszont ennek a katolikus akció-programmnak a megállapítása nem lehet a nagygyűlés közvetlen rendezőségének feladata. Addig nem nyújthat a nagygyűlés sem programot, amíg a magyar katolikusságnak kidolgozott, részletes programja nincs.

A nagygyűlés nyilvános szónoklatainak már csak

az lehet a feladata, hogy az illetékes helyeken megbeszélte és megállapított program gondolatait népszerűsítsék s egyéni megvilágításban a nagyközönség elé vigyék. Igazán tartalmilag is értékes nagygyűléseink majd csak akkor lesznek, ha valóban cselekvési programot adnak a következő évre, ha hordozói lesznek a szervezett katolikus akciónak.

A katolikus nagygyűlés elé.

A magyar katolicizmus régóta nem állt oly súlyos feladatok előtt, mint ma. Egy világháború után, a liberális gazdasági rend belső kikorhadása által okozott világválság közepén, a végső nyomor mélypontjára siklott társadalom tőle vár mentő eszméket, megváltást, irányjelzést, szociális újjáéledést. Milliók szeme fordul felé, mintegy utolsó kísérletül: ha nem tud vagy nem akar segíteni, elkanyarodnak tőle, egyik a tompa kétségbeesés éjjelébe, másik a forradalmi álmok vérvörös káprázatába, harmadik a hitetlenség és isten-tagadás táborába. Sorsdöntő napok, történelmi pillanatok!

Ilyenkor a katolikus nagygyűlések elé, itthon s az egész világon, egészen más, sokkal sürgetőbb és komolyabb teendők sorakoznak fel, mint a béke és egyensúly nyugalmas, ma már szinte elfeledett esztendeiben. Ma vétek volna csak díszgyűléseket rendezni, köz-helyekkel orációzni, akadémikus elvontságokon próbálni ki a retorikánkat. Ma tenni kell a teendőket halálos komolysággal megbeszélni. Úgyis sokszor elhangzott régebben a panasz, hogy nagygyűléseink kissé mintha az elméletek légüres terében mozognának s közvetlen gyakorlati hasznuk nem állna arányban a fényes felvonulásokkal. Örvendetes, hogy a rendezőség is megérezte ezt és az idén, miként az előadások címeinek pusztá áttekintése is mutatja, egyenesen a teendőket, a konkrét feladatokat választotta a beszédek tárgyaül.

Örvendetes az is, hogy végre a katolikus nagy-

gyűlés kilép abból a szűk és merev keretből, melyet a pesti Vigadó alig néhány ezer embert befogadó termei jelentenek s a nép szélesebb rétegei számára a periferiákon is rendez párhuzamos gyűléseket. Hála Istennek, ma már a Vigadó csakugyan szűk keret a közel 6 milliós magyar katolicizmus reprezentáns gyűlése helyéül.

Vagyunk már annyira, hogy egy Vigadónyi termet nem az évi katolikus nagygyűléssel, de akár-melyik nagyobb egyesületünk közgyűlésével játszva betölthetünk. A Szent Imre-év kísérlete örvendetesen megmutatta, hogy nekünk nem 2—3 ezres, hanem 2—3 százezres tömegekkel illik és szabad operálnunk, amikor katolikus megmozdulásról van szó. A Vigadó fényes ülései talán még ezenfelül azt az érzést kelthették sokakban, mintha a mi nagygyűléseink csak az urak és nagyurak számára volnának méretezve; az egyszerű, külvárosi népnek ez a hely messze is van, meg nagyon is előkelő, nem érzi magát otthon benne. Az idén a hat párhuzamos gyűlés — a Golgota-utcai nagyteremtől az angyalföldi Népszállóig és az óbudai kultúrteremig —, már teret enged a székesfőváros egyszerűbb s távolabb lakó közönségének a bevonására a katolikus nagygyűlés érdekkörébe, ami mindenkép örvendetes, továbbfejlesztendő kezdeményezés.

Ne is féltse ezektől a népi gyűlésektől a Vigadói gyűléseket senki. Ha megtörténnék az a valószínűtlen eset, hogy a főgyűléseken kisebb lenne a tolongás, mint régente, ennek oka legfőleg talán szervezeti hibákban volna keresendő, semmi esetre sem abban, hogy akár egy tucatszor tízezer embert s bármikor a porondra vezényeljen.

Hogy az eucharisztikus körmenet ezúttal nem vásárnap délután, hanem délelőtt lesz, miként ez külföldön is bevett szokás, abban leli természetes magyarázatát, hogy így a katolikus kultusznak középpontja, a *mise* is beilleszthető lesz a nagygyűlés aktusai közé, még pedig tömegnyilvánulással s a legnagyobb ünnepélyességgel kapcsolatban. Igaz, hogy az időjárás itt

kegyetlenül és kellemetlenül belejátszhatik az ünnepség méltó lefolytatásába, de ennek elejét vehetnők máskor azzal, hogy nagygyűléseinket valamivel korábban, úgy szeptember közepe felé rendeznők.

Nagy kár és érthetetlen, hogy a nagygyűlést a rádió ezúttal sem közvetíti s a vasárnapi eucharisztikus felvonulásról és miséről sem ad helyszíni közvetítést. Nem hisszük, hogy ez a kérdés a Magyar Rádió igazgatóságának vonakodásán mult volna. Pedig a vidék, sőt az elszakított részek katolikus tömegei is, csak így, a rádión keresztül, érezték volna igazán a magukénak a budapesti katolikus nagygyűlést. Mert hiszen nemcsak Budapest az ország és nem mindenki, aki szeretné a nagygyűlés szónokait hallgatni, jöhet fel ez alkalommal a székesfővárosba. Hányan, hány száz-ezren hallanák szívesen, sőt repeső örömmel, hogy mást ne mondjunk: az ősz Apponyi Albert grófnak megnyitó beszédét, a magyar katolicizmus 86 éves pátriárkájának hitvalló szózatát! S itt a katolikus és emberi szempontokon túl nemzeti érdek is forog kockán. Hiszen a trianoni határokon túl, északon és délen szintén többnyire katolikusok laknak, akiket az ilyen katolikus megnyilatkozások tudvalevőleg sokkalta erősebben hoznak velünk lelki kapcsolatba, mint nagyon sok egyéb szónoklás.

Nem a kritizáló kedv, hanem nagygyűléseink teljes sikerének égő vágya mondatja ezeket a gondolatokat tollba. Nagygyűléseinket az ország katolikus tömegeinek közös szívügyévé kell tennünk s meg kell hallanunk a többet, hozzánk méltóbbat sürgetők óhaját. És ami a fő, a katolikus nagygyűlést külsőleg és belsőleg fel kell képesítenünk a fokozott feladatok teljesítésére, melyek ma mindenfelől élénk merednek.

Legyen a mi nagygyűlésünk seregszemle, legyen milliós tömegek szívének hangozó összedobbanásai! Legyen a Krisztust szerető lelkek tízezreinek nagytanácskozása az égető hitéleti, karitatív, szociális és kulturális feladatokról! Legyen nemes szándékok, nagytervek, megváltó eszmék kiforralója, szent tüzek fel-

gyűjtője, segíteni akarások, nagyvonalú cselekvések elindítója! Legyen legbecsesebb értékeink előhozója, nehéz napok nyomasztó terhének enyhítője! Legyen a magyar katolikusok, de egyben az egész magyar társadalom lelki életeterejének felvillanyozója, biztató remények keltegetője, jobb jövőnek előkészítője!

Milyen legyen a jövő katolikus nagygyűlés?

Évek óta él s ki-kitör az emberekből a szinte már türelmetlen követelés, hogy katolikus nagygyűléseink már egyszer lépjenek ki a szűk keretekből, a mindig ugyanazon stílusú, kissé egyhangúan ható beszédssorozatok sablonjából s főleg: hogy a katolikus nagygyűlés legyen már egyszer igazán a népé, az országé, a tömegké, anélkül persze, hogy megszűnjön egyúttal a nagyok, a vezetők, az iránytjelzők megnyilatkozása lenni. A mai rendszer, amely a fő gyűléseket a Vigadóban összpontosítja, sokak szerint régóta nem elégséges többé. A Vigadó háromnapos bérlete drága dolog; hogy a költségeket behozzák, igen magas helyárakat s tagsági díjakat szed a rendezőség, aminek természetes következménye viszont, hogy rendkívül sokan érzik magukat a nagygyűlésből kizárva, akik szívük szerint örömet ott volnának, főleg ha a díszgyűlések nem állanának szinte kizárólag többé-kevésbé akadémikus s ezért bizonyos fokig fárasztó fejtegetések sorozatából.

A Szent Imre-évben megmutatta a magyar katolicizmus, hogy mást is tud, mint ezt! S mivel a Szent Imre-ünnepségek tervét is először mimagunk vetettük fel, hadd kíséreljük meg s vázoljuk egy újszerűen alapozott jövő nagygyűlés szélesebb vonalozású képét!

Mindenekelőtt: ki kell mennünk a Vigadóból s át kell vonulnunk Budapest legnagyobb helyiségébe: a városligeti Iparcsarnokba, amely már elhelyezésénél, grandiózus méreteinél s befogadóképességénél fogva is mindenképpen egyedül méltó helye lehetne a magyar katolikusság hivatalos, ünnepi felvonulásának. Ne fél-

jen attól senki, hogy meg nem telik: csak érteni kell a módját, hogy megtöltsük! Erre több mód kínálkozik.

Mindenekelőtt a megfelelő reklám mellett az olcsóság! Ne legyen beléptidő, csak mindenkinek meg kelljen venni a nagygyűlés jelvényét, aminőt pl. nemrég a bécsi katolikus nagygyűlésen vagy nálunk a Szent Imre-évben láttunk. Ennek 50 fillér lenne az ára s aki ezt megszerzi, annak joga lesz belépni az Iparcsarnokba a nagygyűlés minden ünnepségére. A jelvények árából már a költségek nagy része megtérül. A vasárnapi napon sok filléres-gyors hozza a vidékieket Pestre: a vonatok reggel 9 és $1\frac{1}{2}$ 10 között érkezzenek meg és este 9 és $1\frac{1}{2}$ 10 közt induljanak vissza. A program pedig legyen oly változatos, hogy mindenki örömmel vágyódjék a nagygyűlés végigélvezésére. Éppen ezért a csupa beszéd helyett a művészi részt is nagy arányokban állítsuk be a nagygyűlés programjába. Eszerint a nagygyűlés lényeges, központi része körülbelül ilyképpen alakulhatna (a vidéknek főleg a vasárnapot szánva):

Vasárnap (pl. szeptember utolsó vasárnapján) a filléres gyorsvonatok meghozzák a vidék közönségét (az Iparcsarnokot a Keleti és Nyugati pályaudvarról nagyon könnyű megközelíteni). Főleg a vidékiek számára mindjárt 10 órakor az Iparcsarnokban csendes főpapi szentmisét mondanak a középén (a kupola alatt) felállítandó hatalmas, magas dobogón. Mise alatt a tömeg énekel; az éneket megafonokkal továbbított katonazene kíséri és vezeti. Mise után az oltár felszerelését eltávolítják, maga az oltár s felette a hatalmas kereszt megmarad. Az első díszgyűlés azonnal a csendes mise után kezdődik. A közönség a 20—30.000 embert magábafoglaló teremnek mind a négy hatalmas kapuján jön be s a helyiség mind a négy oldalán a kupola alatti dobogó felé fordulva padokon és székeken helyezkedik el; a Hermína-út felőli részen lenne a püspökök és más előkelőségek széksora.

Az első díszgyűlésen csak a hercegprímás, a nuncius és a nagygyűlés világi elnöke beszél. Délig mindennek be kell fejeződnie. A szentségi körmenet dél-

után korán kezdődnek és amit úgyis nagyon sokan sürgetnek: lényegesen rövidebb időn belül folynék le, vagyis az egész százezres tömeg nem vonulna végig ugyanazon az útvonalon, hanem egyszerre 4–5 útvonalon oszlnék meg; más szóval 4–5 felől egyszerre érkeznek meg az Országház-térre. Erre annál inkább szükség van, mert a rengeteg várakozás és ácsorgás pedagógiai és pasztorációs szempontból úgyis kerülendő hiba. Így az egész körmenet 3–5 óra közt teljesen lebonyolítható.

Hat órakor ismét az Iparcsarnokban művészi ünnepély lenne: hatalmas misztériumjáték 2–3000 szereplővel, hasonló a Szent Imre-évi Szent Imre-misztériumhoz, amelyre jól emlékezünk, oly tömeg jött el, hogy az emberek valósággal harcoltak az eléggé drága belépőjegyekért, pedig az akkor használt csarnokban 14.000 ülőhely volt s az előadást másnap még meg is kellett ismételni. A misztérium szintén a kupola alatti dobogón s ennek lépcsőin folynék, úgyhogy minden oldalról lehessen látni s élvezni; a zene- és énekkíséreteket megafónokkal erősítenék. A misztériumjátéknak sok egyében kívül az az előnye is megvan, hogy a benne szereplő gyermekek szülei s hozzátartozói magukban is igen jelentékeny számú közönséget biztosítanak az ünnepélynek. Innen a vidéki közönség még kényelmesen elérné a filléres gyorsokat, amelyek 9 és fél 10 közt indulnának vissza.

A másnapot és harmadnapot a szakosztályok és egyesületek gyűlései töltenék ki. Este 6-kor azonban e napokon is ismét az Iparcsarnok fogadná be, ezúttal már csak a budapesti közönséget. Ezen a két napon ismét a művészi elemnek kellene tarkítania a komoly részt. Elég volna mindkét esti alkalommal csak egy félórás, de komoly, gyakorlati tárgyú előadást iktatni be a programba s utána művészi tömegmanifesztáció következne. Hétfő a gyermekek napja lehetne, kedd a munkásoké. Az idén a Tattersallban tartott gyermekünnepély, bár bizonyos technikai és rendezési hibák miatt nem minden tekintetben sikerült, mint első

kísérlet nagyszerű lehetőségekre mutatott rá. A Tattersall 8—10.000 gyermeket fogadhat be s 14.000-en jöttek ell. Az Iparcsarnok roppant méretei megengedik, hogy akár 15.000 gyermek jöjjön össze s ugyanakkora számban felnőttek, hozzátartozók. A programmnak természetesen színesnek, vonzónak, rövidnek kell lennie. Kedden a munkásgyűlésen pl. 2000 énekesből álló munkásdalárda szerepelhetne; ugyanannyi résztvevőből álló szavalókórus, valami festői ifjúsági produkció és egy szociális tartalmú beszéd egészítené ki a programot.

Ezekre az összes ünnepélyekre s gyűlésekre semmiféle belépőjegyet nem kellene váltani (kivéve a legelső sorokat, amelyeknek díja 1—2 pengő lenne); mindenre jogosítana az 50 filléres nagygyűlési jelvény megvásárlása. Ez s a legelső helyek megvásárlási díja jobban megtérítené az aránylag nem nagy költséget, mint az eddigi gyakorlat mellett a Vigadó drága s épp azért nem igen kapós helyárai.

A lényeg az, hogy ki kell lépnünk azokból a szerény kereteből, amelyek a magyar katolicizmus országos megnyilatkozásaként már régóta elégtelenek s a merőben akadémikus beszédssorozatot fel kell váltania az értelmet és szívet, szellemet, szemet és fület egyszerre megragadó, tehát részben művészeti programnak.

Viszont, hogy a komoly program se rövidüljön meg, az idén szépen megindult szakosztályi tanácskozásoknak is valamivel bővebb területet is kellene nyitnunk s a szakosztályi ülések időrendjét úgy osztani be, hogy mindenki, akit érdekel, legalább két gyűlésen résztvehessen. Kíváncsok lennének tehát, ha a hétfő és kedd délelőttnek főprogrampontja a szakosztályi gyűlések lebonyolítása volna, mindkét nap 9-től félegyig. Az egyesületi ülések vagy már szombat délután és este (Kat. Népszövetség) volnának megtartandók, vagy hétfőn és kedden kora délután vagy akár szerdára átteendők, de semmiesetre sem úgy, hogy a fő dolgot: a szakosztályi és főüléseket háttérbe szorítsák vagy éppen párhuzamos nagygyűléssel vonják el az embe-

reket. Minden erőnek össze kell fogni, hogy nagygyűléseink a kettős célt, amelyet a katolikus közvélemény eléjük tűz, el is érjék: a katolicizmus impozáns, öntudatra nevelő megnyilatkozását és a tömegeknek mozgató katolikus gondolatokkal való eltöltését. Ehhez kellenek a megfelelő keretek és az elevenebb színek.

Ezeket a gondolatokat s elképzeléseket azt hisszük, sokak nevében ajánlhatjuk a nagygyűlés rendezőjének, az Actio Catholicának magas figyelmébe.

Mire jók a katolikus napok?

Az országos katolikus nagygyűlések mellett régtől fogva érezzük a vidéki (vagy Budapesten a kerületi) katolikus napok szükségességét. A budapesti katolikus nagygyűlések inkább országos bemutatkozók, amelyeknek jelentősége mindig meg is marad, azonban két nagy hátrányuk megmarad: a katolikus lakoságnak csak igen kicsiny százalékát tudják felölelni s ez a kis rész is természetsszerűleg majdnem mindig ugyanazon emberekből áll.

Ezzel szemben a katolikus napoknak több szempontból megvan a maguk haszna és jelentősége. Nagyobb a penetráló, szélesebb rétegeket átfogó erejük. A vidéki katolikus napon olyanok is könnyebben részt vehetnek, akik nem utazhatnak fel Budapestre az országos katolikus nagygyűlésre. Így a vidéki közönség szélesebb rétegeinek is alkalma nyílik katolikus öntudatában megerősödni, országos nevű szónokainkat, vezérembereinket hallhatni, a katolikus tömegerő imponáló megnyilatkozásában gyönyörködni s abból bátorságot meríteni a következő harcra és munkára. De áldásos jelentősége van ezeknek a napoknak az illető vidék gyengelelkű és elidegenített katolikusaira is, valamint a nemkatolikusokra; mert így ezek is látják, hogy a katolikus Egyház nem holt monda, hogy a vallás nem régmúlt időknek félig eltemetett maradványa, hanem eleven valóság, amely minden társadalmi réteget meg tud mozdtítani s amely

mellett a szellemi és társadalmi élet előkelői is hitet tesznek. Ezzel a hitélet mind szélesebb rétegekben éled fel újra s vele együtt a katolicizmus megbecsülése. A szónoklatok, ünnepélyek, felvonulások, főleg pedig az ünnepi szertartások és körmenetek bája és finomsága ellenállhatatlan erővel ragadja meg az elfogulatlan szemlélő lelkét, mégha addig nem tartozott is a hitéletet élő katolikusok sorába.

További előny, hogy a vidéki katolikus napokon az illető vidék jobb szónokai és előadói is tevékenységhez jutnak. Az országos katolikus mozgalom vezetői ilyenképpen már nem egy kiváló erőt ismertek meg s vontak be azután az országos munkába is.

Ezért is látjuk, hogy nemcsak nálunk, hanem külföldön is mindinkább nagyra értékeli a vidéki katolikus napokat. Vezet ma e téren Franciaország. A Castelnau tábornok vezetése alatt álló „Katolikus Nemzeti Szövetség” már évek óta minden vasárnap 4—5 vidéki központban is rendez hatalmas katolikus napokat, mégpedig főleg a férfiak bevonásával. Az egyház-üldöző szabadkőműves francia kormány mindent elkövet, hogy e vidéki katolikus napok sikerét lerontsa, így többször megtette, hogy a gyűlésre igyekvő katolikusok tízezrei számára sem engedélyezett különvonatot vagy a már megrendelt vonatot az utolsó percben lefújta. A gyűlések mégis nagyszerűen sikerültek, az emberek autón, kerékpáron, kocsin és gyalog tízezerszámra vonultak fel a gyűlés színhelyére. Egész vallástalannak hitt vidékeken néha 30—40, sőt egyes esetekben 70—100 ezer gyűlt össze a katolikus napra. A templomok, amelyek eddig kongtak az ürességtől, egyszerre túlságosan kicsinynek bizonyultak. Ez is jele, hogy a vidéki katolikus napok egészen meglepő mértékben alkalmasak arra, hogy a vallásos buzgóságot és öntudatot a népességben felfokozzák.

*

A katolikus nagygyűlés, mint komoly katolikus mozgalom elsősorban a *lelkekben* akarja felépíteni Krisztus Király országát. E természetfölötti feladat tel-

jesítésében nekünk katolikusoknak rengeteg teendőink vannak. Így elsősorban a katolikus hitéleti és hitbéli öntudat fejlesztésének kérdése. Ennek a hiánya a mi legnagyobb bajunk és valamennyiünknek elsősorban ezen a téren vannak a legnagyobb feladataink. A magukat katolikusoknak valló emberek óriási rétege közömbösen áll Krisztus országával, a katolikus hittel és a katolikus morális követelményekkel szemben. Szentegyházunk ellenségei ebben az országban nem vívtak volna diadalt a katolikus Egyház fölött és nem teperhette volna le a radikális vallásellenesség a keresztény házassági intézményt olyan szégyenletesen, ha a névleges katolikusok nem asszisztáltak volna Krisztus országa ellenségeinek.

Nekünk tehát az a feladatunk, hogy ezt a nagy lomha, érzéketlen és közömbös réteget felvilágosítsuk teendőire nézve a családi élet lerombolását illetőleg és jövő generációnevelés kérdésének óriási komplexumával szemben. A karitás jelentősége az óriási nyomorral küzködő munkanélküliekre hívja fel a figyelmet. Ez elsősorban szociális probléma ugyan, amelynek megoldása elsősorban a tehetősök, másodsorban pedig az állam feladatai közé tartoznék és ez utóbbi azonban anyagi lehetőségeinek hiányában megtorpan a feladat nagysága előtt. Itt is a krisztusi szeretetnek kell munkába lépnie, tehát ez is az Egyház feladatai közé tartozik, mint ahogy az is volt mindig. Tehát a karitás gyakorlása is a legelsőbbrendű feladataink egyike kell, hogy legyen.

A katolikus tudományosság, a katolikus kultúra, a katolikus iskolaügy, a katolikus irodalom és sajtó nagy kérdései, nemkülönben a hitterjesztés szükségletei, valamint a katolikusok nemzetközi kapcsolatainak kiépítése fontos létkérdések. Ezek megoldásához mindenekelőtt a Krisztus Király vezetését, a Krisztus Király inspirációját és buzdítását kell kérnünk.

A szellem bolsevizálódása.

Minden egyesületünk szerény, kevés vizet zavaró munkájával most megint különleges feladatok elé ért. A jó Isten kegyelméből a Nagyboldogasszony ünnepkörében kezdett komáromi tárgyalások után megadta azt, hogy Szent Imre napján bevonulhattunk az elszakított Felvidék egy részébe. Ez annyit jelent, hogy ezen a felvidéki részen a katolikus sajtót elejétől kell megszervezni. El lehet gondolni, hogy ez olyan országrész, ahol nem volt kommunizmus, nem voltak meg a kunbélai csatornaforradalomnak a tanulságai, amely még nem ment át a keresztény ébredésen, s idegen kormányzat alatt élt 20 esztendő óta. Közben ugyan részt vett a magyar keresztény ébredésben annyira, amennyire, mert hiszen, ha más nem, a rádió révén, meg azután némely sajtótermék révén értesült a keresztény nemzeti irányzatról, de az a felppezsdülés, amely átformálta az egész társadalmat, az voltaképpen náluk soha eddig be nem következett.

Emlékszem, hogy 8—10 évvel ezelőtt Erdélyben beszéltem s rögtön utána, minden ok nélkül, anélkül, hogy a legkisebb alkalmat adtam volna rá, vagy támadólag léptem volna fel beszédemben — amit különben sem tehettem —, a magyar lapok Brassóban és Nagyváradon a leggorombábbban nekem rohantak. Hogy ez megint a felekezeti békét veszélyezteti... Csak elámultam, nini, itt még nem volt keresztény ébredés, ezek úgy írnak, ahogy nálunk írtak 1920 előtt. A Felvidéken is úgy van. Sokan ott még ma is azt hiszik, hogy a sajtó más nem is lehet, mint vallásgyűlölő, papüldöző, felforgató. Itt a keresztény sajtónak nagy feladata lesz. Úgy értesülünk, hogy a katonai hatóságok — nagyon helyesen — a keresztény sajtót fogják elsősorban bebocsátani a felszabadult területekre. Sajnos, a liberális sajtó jobban ért a propagandához, mint mi. Ez az egyik, ami miatt egyesületünk munkájára szükség lesz. Szeretném, ha megtízszereződnék egyesületünk taglétszáma. Mert bizony, kissé

kimentünk a divatból! Tagdíjat is, sajnos, nagyon sokan nem fizetnek. Pedig nincs az az egyesület, amelynek nincs tagdíja. A sajtóegyesületnek költségei vannak, tehát pénzre is szüksége van.

De egy másik szempontból is nem felesleges a mi munkánk. Jaj édes Istenem, mennyire nem felesleges. Azt hittem, Magyarországon még egy bolsevizmust nem fogok megérni. Azt látom, hogy nagyon közel áll hozzánk egy *új pogányság*, amely egyre jobban megteveszti az embereket, amely anyagi téren, szociális reformok terén elismerésre méltó és dicséretes dolgokat produkál. Csakhogy ez a sok tekintetben egészséges példaadással összefűződik egy kifejezetten vallásellenes mozgalom. Vallásüldözés, amely nagyszerűen tudja játszani, hogy a vallást nem bántja. Csak elveszi a lehetőségét, hogy az ifjúságot vallásra neveljék, a templomi prédikációkba beleordít. Csak feltett kalappal és égő cigarettával a szájában a kápolnákat zúzza szét. Csak a katolikus mozgalmakat csírájukban elfojtja. Csak az ifjúságot eltölti gyűlölettel, hazugsággal a kereszténység ellen.

És emellett kereszténynek nevezi magát. Kereszténység kereszt nélkül, kereszténység Krisztus nélkül. Azzal a ravasz fogással él, hogy folyton Istenről beszél. A Mindenhatóról beszél, de máskor elárulja, hogy ezt hogy érti. Kijelenti: Wir kennen keinen Schöpfergott. — Ez az új pogány áramlat nálunk is fel-felüti a fejét. Politikával mi nem foglalkozunk, a politika engem is nagyon kevésbé érdekel. Tény azonban az, hogy az új pogány világnézet akár politikával, vagy attól függetlenül, veszedelmes agitációs munkát végez éppen a félművelt és műveletlen közönség körében, amely új utat nyit a pusztító, romboló, istentagadó elemeknek.

Vannak emberek, akik mindenhol ott vannak. Ha Kun Béla jön, akkor felteszik a mogen Dóvidot és úgy kiabálnak. És ha nem Kun Béla, hanem más jelszó mellett indul meg egy világnézeti felforgatás, akkor hajlandók egy új jelmezt magukra öltetni és adják az

Egyház védelmezőjét. S fel szeretnék az Egyházat szólítani arra, hogy ehhez a pogány irányzathoz csatlakozzék. Ahogy a kommunisták is megtették Franciaországban. Belgiumban is egy pár megtévedt katolikus pap felült annak, hogy lehetséges egy kommunizmus, amely nem vallásellenes, amely a kereszténységgel megfér. Magam láttam jelvényt, melyen a sarló és kalapács mellett a kereszt is rajta volt.

Önök valószínűleg szintén, jobban mint én, tapasztalták már ennek az új pogány áramlatnak szervező erejét és rettenetes kihatásait. Egy-egy rádióbeszédem után tömegével kapom a névtelen leveleket, s azokból kitűnően látom a szellem bolsevizálódását és az újdonság után való kapkodást. Nagyon érthető, hogy ez ma így van. Egy bizonyos láz van a félművelt emberek között és a történelem mutatja, hogy bizonyos túlfeszített izgalommal telt időkben mindig voltak Messiás-várók. Ezeket azután sokan felhasználják. Meg kell engedni, hogy sok mulasztás terheli a közélet vezetését, hogy sok szociális reform eddig késett. De semmiképpen sem igazolható az az igyekezet, amely jobb Magyarországot akar, s a kereszténységnek esik neki.

Máskor is volt papgyűlölet, de félek, hogy ez az egyház- és papgyűlölet különösen termékeny talajra talál a sok egyszerű és együgyű léleknél, akik a hazafias sallangok mellé tűzött Krisztus-gyalázást készpénznek veszik. Láttam Németországban, hogy jó katolikus családnak 14 éves gyermeke egyszer csak azzal állított haza, hogy ő többé nem fog áldozni, mert az ő árja vérének nem akarja egy zsidó vérével beszenyezni. Milyen nevetséges, hogy azután valaki ezeket a jelszavakat szajkómódra betanulja és utánozza. Mi magyarok, azon kezdem, nem is lehetünk „árják”, az igazi magyar lehet mongol, de nem árja. Gondoljuk csak el, hogy egy jobb sorsra érdemes szegény nép, egy ország, egy jobb sorsra érdemes fiatalság ezeknek az idegen pénzen megfizetett ostobaságoknak az áldozata lenne! Az Eucharisztikus Kongresszus után

maga a kormányzó, — aki tudvalevően protestáns valóságú — mondotta, hogy a nemzetközi életben is jobb csengése van a magyar névnek. És ugyanez a nép, amely őt világrészt csodálatba ejtett Krisztushűségével és áhitatával, most üljön fel ilyen ál Messiásoknak, akik Krisztust csak gyalázni és gyűlöletet szítani tudnak? Megérdemeljük a Felvidéket, ha nem gondolkunk arra, hogy a mi derék magyar népünket megvédjük a farkasok hada — nem jól mondom —, a patkányok hada ellen? A titkon mérgezők ellen? Azt hiszem, ez nem retorika, hanem a legkomolyabb kötelességre figyelmeztetés. Nem elég, ha magunk imádkozunk, ha csendben éljük vallásos életünket, amikor az ellenség a szentélyünkre tör, akkor minden ember a gátra, még az asszonyok is, még a sajtóhölgységek is.

Ezek a gondolatok inspiráljanak minket arra, hogy egyesületünkhöz hívek maradjunk, azt felvirágoztassuk, annak irodai munkájában is részt vegyünk és általában a katolikus eszme terjesztését, a katolikus igazság védelmét s legfőképpen a katolikus sajtót visszaszorítani ne engedjük.

Keresztény békemozgalmak.

Ezt a szót: „pacifizmus” rossz hírbe juttatták a radikálisok és szocialisták, akik a pacifizmusnak hazafiatlan jelentést adtak: benne a haza fogalmának etikai tartalmát tagadó elméletük és propagandájuk egyik eszközét látták. A „Nem akarunk több katonát látni”, „Nie wieder Krieg” s hasonló jelszavak mögött a háború jogos elítélésén túl rendesen az a gondolat rejtőzött, hogy a haza fogalma üres és elavult jelszó csupán s nincs értelme többé, hogy valaki az államért életét és vérért veszélyeztesse. Ugyanazok az emberek azonban, akik ezt a pacifizmust hangoztatják, ugyanazon lélekzetvételnél maguk is háborút hirdetnek: polgárháborút, osztályharcot, forradalmat. S ahol a hatalom a kezükbe kerül, nem egyszer meg is indítják az írtóháborút a nekik nem tetsző társadalmi osztá-

lyok vagy világnézetek ellen: így Oroszországban, Mexikóban, Spanyolországban s annak idején Kun Bélának Magyarországon.

Azonban helytelen dolog valamely fogalmat azért utasítani vissza, mert egyesek visszaélnek vele. Van pacifizmus, amely megfér a hazafias gondolattal s ebben a formájában kiválóan keresztény gondolat is. A kereszténység békét és szeretetet akar s a békének és szeretetnek nincs rettenetesebb ellentéte, mint a háború. A háború legtöbb esetben a gyűlölet, önzés, bírvágy, bosszúvágy műve s barbár, kegyetlen eszközökkel dolgozik. A világháború csakugyan minden inkább volt, mint gyakorlati kereszténység. Ártatlan emberek tízmilliói szenvedtek miatta éveken át a halálnál is rettenetesebb gyötrelmeket. Rengeteg érték pusztult el, anyagi és erkölcsi kincsek mentek veszendőbe, évtizedekig tartó nyomor és szenvedés maradt utána s a végén a győztesek és a legyőzöttek majdnem egyformán megsínylették az örült játék következményeit. Szerencsére nem is lehet józan ésszel mondani, hogy a világháborúnak az okozója a kereszténység lett volna; éppen ellenkezőleg: rúgója csupa keresztényellenes gondolat volt: liberalizmus, materializmus, imperializmus.

A kereszténység is megengedi bizonyos esetekben a háborút, ha tudniillik a megsértett nemzetközi jogrend helyreállítására, minden egyéb eszköz igénybevétele után, semmi más mód többé nem található. Elsősorban a védekező háborút kell megengedettnak mondanunk, a nyilvánvalóan igazságtalan támadással szemben. Bizonyos esetekben a megtorló háborút is, amikor nyilvánvalóan jogos és az egész népre nézve rendkívül fontos javak visszaszerzéséről van szó. Ezek az esetek azonban a világtörténelemben meglehetősen ritkák. A legtöbb háborút sértett önzés, nagyravágyás, hódítási szándék s hasonlók diktálták. Vagy, miként a világháborúban, a kölcsönös féltékenység a gondolatra, hogy a másik fél túlságosan megerősödik, túlságosan fegyverkezik s hogy ha támadását meg nem

előzzük, ő fog rajtunk ütni. Ebben az esetben is a békés megegyezés kísérleteinek, a döntőbírósnak s hasonló óvintézkedéseknek teljes elhanyagolása jellemezte a világháború megindítóinak a keresztény morállal keveset törődő lelkületét.

Mi az individuumok, az egyes alattvalók jogi s erkölcsi helyzete a háborúval szemben a keresztény morál szerint? Az egyesek, amennyiben nem közvetlen részesei a kormányhatalomnak, továbbá amennyiben nem tudják maguk világosan s kétségtől eldönteni, igazságos-e avagy igazságtalan az a háború, amelyet az államhatalom felelős tényezői indítanak, nem kötelesek s nem is jogosultak egyéni felfogásukat követni, hanem csatlakozniok kell az állam törvényes és felelős vezetőinek döntéseihez. Nyilvánvalóan igazságtalan háború esetén azonban a keresztény alattvalónak még élete veszélyeztetésével is meg kellene tagadnia a katonai szolgálatot. A világháborúban e tekintetben az volt a helyzet, hogy a hadviselő államok mindjárt kezdettől fogva a sajtó útján céltudatosan munkába vették a közvéleményt s a háborúban való cselekvő részvételt mint a súlyosan megsértett jogrend helyreállításának egyetlen, elkerülhetetlen, mindenképp erkölcsös eszközt állították népeik elé. A világháborút megelőző hosszú béke folyamán a keresztény népek nem készültek fel kellőleg a háború jogos vagy jogtalan voltáról, a részvétel kötelező vagy tilos voltáról szóló erkölcsi elvek megfelelő alkalmazására, s mit volt mit tenniök: jóhiszeműleg s öntudatlanul belevetették magukat teljes gőzzel a háborúba s engedték magukra hatni a háborús izgatás, a hivatalos félrevezetés egész erőkomplexumát. Igaz, hogy a háború jogos vagy jogtalan voltát megítélni az egyeseknek alig is állt volna módjukban.

Igy történt, hogy keresztények, katolikusok, mélyen vallásos emberek küzdöttek itt és ott, s mindkét félen abban a meggyőződésben, hogy szent ügyért harcolnak. Sokan ezt egyszerűen szent kötelességnek érezték, de voltak, akik a hazafiságot egyszerűen

összetévesztették a militarizmussal. Azt hitték, hogy a háború minden körülmények között a nemzeti virtus kérdése. Mi magyarok, hőiesen, önfeláldozóan verekedtünk; pedig igazán kevés okunk volt rá. Mindegy! Úgy tudtuk, hogy szükséges és köteles nemzetvédelemről van szó.

Hiba volt azonban, hogy még a béke idején nem tisztáztuk kellőleg a háborúra s a népek közt felmerülő viszályok helyes elintézésének módjaira vonatkozó keresztény erkölcsi elveket. Nem volt hazafias pacifizmus; a keresztény gondolat nem készült fel a háború fenyegető rémével s a velejáró gondatlakáosszal szemben. Annál inkább volna kötelességünk most, a világháború szörnyű tanulságai után, hogy a hazafias gondolattal szemben nem álló keresztény pacifikáció elveit legalább utólag tisztázzuk s az újabb háborúknak lehetőleg elejét vegyük. Igaz, hogy most viszont olyan igazságtalanságok történtek velünk s oly ádáz megrontó-vágy tobzódik ellenünk, hogy újabb megtámadás esetén valóban csak jogvédő háborút viselhetnénk.

A világháború óta világszerte mutatkozik a háborúiszony, de éppoly mértékben tobzódik tovább a háborús gyűlölködés s éppen ma talán legkevésbé van meg a kellő lélektani készség a békés megoldások keresésére. Ez kétségtelenül megnehezíti a kérdés erkölcsi megítélését is.

Lassankint azonban utat tör magának a béke gondolata. Az igazi békéé, amely igazán nem akar többé könnyelmű és nyomort hozó háborúkról tudni. Ez a békevágy kétféle irányban jelentkezett. Egyiket Locarnóval és a Kellog-szerződéssel jellemezhetjük. Elvben ezek a szerződések nagyon helyesek: kimondják, hogy ezentúl minden viszályt a nemzetek között elsősorban békés megegyezés és alkudozás, továbbá kötelező erejű döntőbírószági eljárás útján kell elintézni. Csakhogy ezeknek a béke-törekvéseknek igen nagy gyengéjük van: olyanoktól indultak ki, akiket a világháborúban a szerencse győztesekké tett s akik győz-

tesí helyzetüket a legönzőbb s legigazságtalanabb módon kizsákmányolták. Locarnónak s a Kellog-szerződésnek nagyszerű szerepe volna, ha olyan béke előzte volna meg, mint pl. a napoleoni harcokat befejező bécsi béke (1815); nem pedig, amikor közvetlenül olyan statusquo fenntartásának állanak szolgálatában, amelyet fél Európa elviselhetetlenül igazságtalannak tart. Mégis, bármilyen fájdalmas és időszerűtlen éppen ebben a pillanatban s ebben az európai helyzetben állanak elő a Kellog-féle elvekkel, nem lehet tagadni, hogy ezek az elvek magukban véve helyesek és szükségsek.

Van azonban más békemozgalom is s ez a legtisztább, legideálisabb krisztusi elvekből táplálkozik. Röviden így nevezhetnők: a katolikus pacifikáció. Öt-hat évvel a háború befejezése után mutatkoztak első fecskéi. Egy francia folyóirat: „Bulletin Catholique International” kezdte a mozgalmat a franciáknál s hamarosan Németországban is visszhangja támadt a „Friedenswarte” című folyóiratban. Mindkét folyóirat a pápai békenyilatkozatoknak, XV. Benedek és XI. Pius félre nem érthető utasításainak fenntartás nélkül való elfogadását s követését írta zászlájára s abból a teljesen helyes és keresztény elvből indult ki, hogy keresztény emberre nézve a béke és háború kérdéseiben is az evangélium a legelső irányadó, nem pedig az, amit újságírók s felületes politikusok hazafiságnak tartanak. Hangsúlyozták, hogy tudatosan szakítani kell a háborús pszichózis utóhatásaival s nem szabad örökösen az ellenfelet gyalázní és gyanúsítani, hanem őszinte lelkiismeretvizsgálatot kell tartani s mindenekelőtt önmagunkból irtani ki a háborús gyűlölködés miazmáit. Megható volt a francia folyóiratban német-védő s a német folyóiratban francia-védő cikkeket olvasni. A mozgalom mindkét félen előbb lassú, utóbb gyors előmenételeket tett. Kezdetben nehéz volt az előítéleteket s a fogalomzavart eltüntetni; természetesen nem hiányoztak rövidlátó emberek, akik mindkét mozgalmat, a németet is, a franciát is,

odahaza mint hazafiatlan, „defetista“ stb. áskálódást igyekeztek denunciálni. Maga a katolikus sajtó, amely nem mindig jutott el a fogalmak kellő tisztázásáig s a pacifizmust összecsérélte a hazafiatlansággal, sokáig útjában állt a mozgalom kiszélesedésének. A német katolikus békemozgalom azóta hatalmas egyesületté izmosodott, amelynek csaknem minden nagyobb helyen külön fiókja van már; nagygyűlésein francia, lengyel s német szónokok együtt lépnek fel s együtt hirdetik a katolikus pacifikáció el nem odázható szükségességét. Az egyesület (Friedensbund der deutschen Katholiken) lelke P. Stratmann dominikánus, aki egyik beszédében a következőket mondta:

„A háború utáni évek ideje lejárt s íme ismét új háború előszelét érezzük. Ha az államférfiak nem állják útját az eljövendő új háborúnak, az ujságírók bizonyára nem fogják azt megakadályozni. Ellenkezőleg, minden országban ők azok, akik hajlandók azonnal bizonyítani, hogy az ő hazájuk az, amelyik mindig igazságos háborút visel. A jóhiszemű emberek hiúni fognak nekik és újból neki fognak rontani egymásnak. Feltétlenül szükséges tehát, hogy alakuljon egy csoport, mégha nagyon kevesekből állana is, amely öntudatosan lerántja a leplet erről a politikai játékról s kijelenti, hogy nem hajlandó többé résztvenni benne... Mert az a nap, amikor a legközelebbi háború ki fog törni, Európa végpusztulását fogja jelenteni s mindezekelőtt Németországot, amely Európa középpontjában áll.“

A katolikus békemozgalom Németországban s Franciaországban egyaránt a következő elveket igyekszik a közfelfogásban elterjeszteni: 1. a háború nem mindig alkalmas eszköz arra, hogy az igazság győzedelmeskedjék, mert esetleg éppen a vétkes, a túlkövetelő fél talál győzni s akkor az igazságtalanság csak még erősebb lesz; 2. sokkal megfelelőbb, hogy a népek igyekezzenek egymást megérteni, egymással barátságos érintkezésbe lépni, egymás jogait és felfogásait megismerni s méltányolni; 3. ahol nézeteltérés

támad az egyes nemzetek között, mindenekelőtt a meggyőződéses, barátságos tárgyalás eszközeihez kell fordulni s amennyiben ez nem vezetne célhoz, 4. kötelező érvényű döntőbíróság elé kell terjesztani a viszályokat s ennek döntését az összes nemzeteknek tiszteletben kell tartani.

A katolikus békemozgalom nem meri remélni, hogy eszméinek mégoly nagyfokú elterjedése mellett is minden jövődő háború veszélye megszűnnék. Ennek ellene szól éppen az a lázas fegyverkezés, amely Locarno és a Kellog-szerződés után is, egyelőre legalább, ép olyan intenzitással folyik, mint eddig. Ellene szól az is, hogy az emberi önzés mindig könnyen áttör az erkölcsi szabályokon s a mégoly ünnepélyesen szentesített szerződéseken s hogy Európa legtöbb országában nem a kereszténység elvei irányítják a közéletet. Mégis reméli a katolikus békemozgalom, hogy eszméinek terjedésével lassankint új gondolkodás fog kialakulni s hogy már a közönség nagy részének határozott háborúellenes állásfoglalása is mérséklőleg fog hatni a kardcsörtetéshez s háborúskodáshoz szokott diplomáciára. Ebben az értelemben a katolikus békemozgalom követelni kívánja a hadüzenet jogának lényeges megszorítását is. Nem lehet ezentúl egy-egy kamarilla joga, hogy százezreket és milliókat kergessen a legborzalmasabb helyzetbe: oda, ahol ölni, gyújtogatni, kultúrát rombolni kell és egész népeket mérhetetlen s évtizedeken át ki nem heverhető nyomorúságba dönteni.

A katolikus békemozgalom mindemellett lényegesen különbözik a szocialista s forradalmi pacifizmustól, éppen azért, mert alapja s lényege: a hazafiság, a nemzet védelme. A nemzet védelmét másképp képzei, mint az imperializmus, de végeredményben mégis éppen a nemzet érdeke az, amelyet véd s biztosítani óhajt. Sőt a nemzetvédelem érdekében bizonyos fokú fegyverkezéstől sem riad vissza, mint amely a béke fenntartásának ezen a világon szintén eszköze s amelyre önvédelmi szempontból az államnak csak-

ugyan szüksége lehet. Viszont a hazafias kötelességteljesítésnek más, fontosabb tereit is látja, azokat is, amelyeket éppen azok szeretnek elhanyagolni, akik a hazafiságot a kardcsörtetésben s a militarizmusban látják. Ezek a kötelességek főleg a nemzet erkölcsi értékeinek növelésére, a lelki kultúra elmélyítésére, a közerkölcsiség, a házasság és a család megszilárdítására, az egészséges népszaporodásra s a józan szociálpolitikára vonatkoznak.

*

Helye van-e a keresztény békemozgalomnak Magyarországon is? Kétséggkívül. Igaz, hogy nincs egyetlen nemzet, amelyet úgy megcsonkítottak, annyira összetörték volna az úgynevezett békekötésben, mint minket. Ha valaki, mi tekintjük a reparációt nemcsak igénynek, hanem jognak is, a jelen helyzetet pedig meg nem érdemelt halálos ítéletnek, amelybe nem nyugodhatunk bele. Ez látszólag lehetetlenné teszi számunkra a békemozgalmat.

Sokan arra hajlanak, hogy azt mondják: előbb adják vissza a régi országhatárokat, majd akkor beszélünk keresztény békemozgalomról. A régi jogos országhatárok visszaszerzésére törekednünk csak-ugyan szabad és kell s az újabb igazságtalanságok megakadályozására a fegyveres készség fenntartása, sajnos, igazi hazafias kötelesség. Azonban az evangélium parancsa nekünk is parancs, akkor is, ha keménynek s kellemetlennek látszik, ha elevenen belevág az érdekeinkbe és vágyainkba. Azután meg nálunk is az a helyzet, hogy sohasem tudhatjuk, egy erőszakos revans-kísérlet nem döntené-e nemzetünket még a mainál is szomorúbb helyzetbe. Harmadszor: éppazért, mert velünk a legnagyobb igazságtalanság történt, van nekünk legtöbb reményünk arra, hogy egy pártatlan döntőbíró (mondjuk pl.: hollandusokból és portugálokból álló) a javunkra döntene, pl. Pozsony s a Csallóköz hovatarozandóságának kérdésében, mihelyt érveinket az ellenfél érveivel össze-

hasonlítani. Nekünk esetleg a keresztény pacifikáció békés útjai hamarabb hoznának nagy előnyöket, még hozzá vérontás és újabb katasztrófák felidézésének rizikója nélkül is, mint amit fegyveres irredenta-kísérletekkel elérhetnénk, amelyekre különben senki sem gondol. Végül ne feledjünk még egyet: XV. Benedek pápának az a békeprogramja, melyet még a háború folyamán, 1917 augusztus elején kibocsátott, nemcsak a békés tárgyalást, a döntőbírárságot, az erőszak helyett a jog szempontjainak érvényesítését tartalmazza, hanem még két pontot: minden elfoglalt terület visszaadását (a jogilag kétes természetű területek kivételével, amelyek felett döntőbírárság döntene) s a hadi kárpótlások eltörlését. Ha tehát a keresztény pacifikáció XV. Benedek békeprogramjának értelmében megvalósulna, Magyarország annyit kapna vissza, területet és hadi reparációt, hogy álomnak is túlságosan merész, csak elgondolni is! A keresztény békemozgalom tehát, eltekintve evangéliumi, kötelező jellegétől, amely minden előnytől vagy hátránytól független, nekünk magyaroknak külön is rendkívül hasznunkra lenne.

*

Az Egyháznak s a vallásnak ellenségei mai napig arra hivatkoznak, hogy a papok háborús uszítók voltak, megáldották a gyilkos fegyvereket és a harcra tüzelő zászlókat s imádkoztak, hogy az Isten pusztítsa el az ellenségeiket. Ez a mindenképpen igaztalan és dőre beszéd a fogalmak összezavarására hajlamos közönség körében, főleg a szocialista izgatás útján, hihetetlen mértékben rombolta s rombolja az Egyház tekintélyét. A valóság, tudjuk, nem ez. Az Egyház semmiféle gyilkolásra nem adott áldást. A hadbavezényelt embereket áldotta meg, mint ahogy a saját édesanyjuk megáldotta őket, anélkül, hogy ezzel a gyilkolás okozójának lehetne nevezni a katonák édesanyáit. Ha megáldotta a zászlókat, talán a fegyvereket is (erről ugyan nincs tudomásunk), ez akkor sem

jelentette szükségképen, hogy a támadás eszközeit áldotta meg, hanem jelenthette a jogos védelem eszközeinek vagy jelképeinek megáldását. Az Egyház azt mondta: én nem küldelek titeket, emberek, háborúba, de ha már az állam odaküld, imádkozom értetek, hogy a rettentő, kemény és véres kötelességet úgy teljesíthessétek, hogy minél kevesebb baj származzék belőle. Ha az Egyház ellenségeit nem a vak gyűlölet s a csak sebezni akaró, igazán háborús szenvedély vezetné, akkor fel kellene ismerniök, hogy ezen az alapon az orvosokat is meg lehetne támadni: miért nem tagadták meg szolgálatukat a hadba induló vagy a hadban megsebesült katonáktól? Hiszen bizonyos fokig ezzel is elősegítették a háború folytatását. Meg kellene támadni a hadseregszállítókat hasonló alapon és még nagyon sok más tényezőt. Meg kellene támadni s talán elsősorban, azt a liberális sajtót, amely nemcsak a legfőbb háborús uszító volt, hanem ezért az államok vezetőségétől nagyon sok pénzt is fogadott el; sőt előmozdította a háborút azzal, hogy évtizedeken át ránevelte a közönséget az állam istenítésére, amelynek aztán minden szabad volt. Az összes tényezők közül, amelyek a háború körül szerepet játszottak, az Egyházat érheti a legkevesebb gáncs, mert az igazán csak enyhíteni, vigasztalni, védeni akart azzal, amit tett. Hogy hadikölcsönt jegyzett s híveit a hadikölcsön jegyzésére buzdította, szintén érthető, hiszen a hadikölcsönjegyzést valósággal hazafias kötelességgé tették a hadviselés voltaképpeni intézői. Hogy a vallásellenes izgatás mégis csak az Egyházra igyekszik rákenni a háború ódiúmat, az ő lelki beirányozottságából érthető.

Azonkívül a katolikus Egyház hivatalos álláspontját nem ez vagy az a pap vagy püspök, hanem mindenekelőtt a pápa maga határozza meg. A pápa pedig — ezt minden némileg tárgyilagos szemlélő megállapította s elismeri — XV. Benedek személyében a legkövetkezetesebb háborúellenesség álláspontját képviselte elejétől végig. Egyetlen egy tényező

a világon nem juttatta oly rettenhetetlen bátorsággal, oly határozottan s oly állandóan kifejezésre a háborúval szemben az evangéliumi álláspontot, mint a pápa. Locarno és a Kellog-paktum csak gyenge és elkésett kópiái annak a békeprogramnak, amelyet XV. Benedek már a háború folyamán (1917 augusztus elején) felállított s amelynek elfogadása s követése mérhetetlen bajtól, felesleges vérontástól és nyomortól szabadította volna meg a világot. S hogy el nem fogadták s nem vált valóra, annak kifejezetten a német hadvezetőség (Ludendorff) elfogult, fanatikus pápagyűlölete volt az oka, mint ezt Fr. Ritter von Lama okmányszerűleg kimutatta.

Azonban valljuk meg, hogy az Egyház ellenségeinek vádaskodásában, ha nem is arra vonatkozólag, amit ők hánytorgatnak, valami csekély igazság mégis van. Nem ugyan a katolikus Egyházra mint ilyenre vonatkozólag, amelynek álláspontját XV. Benedek pápa viselkedése képviseli, hanem számos hívének s talán papjának viselkedésében, akik nem tettek mindig különbséget hazafiság és militarizmus között s nem vették észre, hogy öntudatlanul a háborús uszítók jel szavainak hatása alá kerültek. A keresztény világ, bár abban a téves hiszemben, hogy a háborúban csak a megsértett jogot védelmezi, nem ismerte fel elég gyorsan azt az evangéliumi kötelességét, hogy a háborúval bátran és határozottan szembehelyezkedjék. Akkoriban mentette őket a mesterségesen félrevezetett közfelfogás. Azonban ma már nem mentené semmi, ha tovább is a háborús bosszú gondolatköréhez ragaszkodnék. Nem szabad megengednünk hogy kiválóan krisztusi és evangéliumi gondolatokat az Egyház ellenségei sajátítsanak ki maguknak; nem szabad alapot adni arra a vádra, hogy az Egyház árkon-bokron keresztül a hatalommal tart. A keresztény gondolatnak legyen elég ereje és önállósága, hogy az uralkodó nézetekkel s a téves felfogással szemben is le tudja s le merje szögezni a maga evangéliumi álláspontját. Ha ezért a porosz junkerek s más

nemzetbeli követőik megint kígyót-békát fognak kiáltani az Egyházra s a nemzetietlenség és hazafiatlanság vádját fogják rásütni, ez a keresztény gondolat képviselője: az Egyház szemében nem ok arra, hogy krisztusi programjához hű ne maradjon s kötelességét, mint a béke és szeretet legfőbb őre, ne teljesítse. Annál inkább, mert midőn ezt teszi, a nemzetnek is nagyobb szolgálatot tesz, mint a hivatásos szájhőshazafiak.

Kultúránk világnézeti alapjai.

Maholnap már közhelynek számít, hogy a magyar kultúra csak keresztény kultúra lehet. Amilyen örvedetesnek látszik ez a megállapítás, bizonyos hátrányai is vannak. Mindenekelőtt, mint minden szólamnak, ennek is az a balsorsa, hogy többféleképpen lehet érteni. A keresztény kultúra felsőbbségéről beszélnek s magukat a keresztény kultúra alapján állónak hirdetik ma olyanok is, akik a kereszténységen aligha értenek mást, mint néhány elmosott és elszíntelenült evangéliumi gondolatot. Másik balvégzete minden szólamnak az, hogy könnyen divattá válik s akkor azok sem mernek elleneszołni, akik lelkükben éppen nem éreznek vele együtt, ami aztán a helyzet elhomályosulásához vezet. Az, hogy a keresztény kultúra felsőbbségének hangoztatásához sokan hallgatnak, még nem jelenti, hogy ezt a felsőbbiséget szívükben el is fogadják. Az elkereszténytelenedett s a kereszténységgel mereven szembenálló irányok a mai látszólagos nagy szélcsendben sem vesztették el híveiket és harcosaikat. Az oroszországi vagy a mexikói események élénken tanusítják, milyen pokoli gyűlölet lángol még mindig sokak szívében a kereszténységgel szemben s ami ma Németországban végbemegy, szintén sok tekintetben egyértelmű egy irtózatoss elszántságú háborúval a kereszténységgel szemben. Szabadkőművesellenes és kommunistaellenes jelszavak mögött gyakran teljesen szabadkőműves és kommunista szellemű vallásgyűlölet rakja le és robbantja föl aknáit. A szociáldemo-

krácia pedig a maga részéről szintén nem törölte ki programjából a harcos ateizmust s ezzel együtt természetesen a keresztényellenességet sem.

Ezért kell mindig újra rámutatnunk a keresztény művelődés abszolút fölényére minden más, vele ellentétben álló irányzat felett s kell tudatossá tennünk a tartalmát azok előtt, akik inkább homályos, ösztönszerű sejtésből, mint megállapodott meggyőződésből vallják magukat a keresztény kultúra híveinek.

*

A keresztény kultúra mindenekelőtt *értelmi eligazodást* jelent. Határozott válaszokat a nagy létkérdésekben. Biztos és helytálló tudó igenlését azoknak az egyértelmű tételeknek, amelyeket a kereszténység a lét célja, az ember eredete és rendeltetése, a teremtés, kinyilatkoztatás, megváltás és túlvilág szempontjaiból felállít.

Ezek a tételek és válaszok kétségtelenül és szükségképpen transzcendensek: evilágon túlra nyúlnak. Ebben van az erejük és a — gyengéjük. Gyengéjük annyiban, amennyiben szükségképpen ellenemondanak minden merőben evilági, immanens világmagyarázatnak. Azok, akik a lét alapkérdéseinek s így minden kultúra legfőbb eligazodópontjainak terén nem tudnak vagy nem akarnak földöntúli szempontokat figyelembe venni, azok a kereszténységben mindig ellenséget, a maguk világmagyarázatának ellenségét látják. Még hozzá egy a maga igazát türelmetlenül és engedékenységgel nélkül védő, világhódító igényeket bejelentő ellenséget. Viszont a keresztény világmagyarázatnak és a rajta épülő keresztény művelődésnek ez a természetfölötti gyökereződése egyúttal a legfőbb erőssége is. Mert ha a transzcendens világrend a mi hétköznapi látókörünket messze túlszárnyalja is, viszont eddig soha semminemű okfejtéssel és gondolati ügyeskedéssel bebizonyítani nem sikerült, hogy valami csak azért lenne észellenes, mert transzcendens és evilágfeletti. Sőt éppen az látszik eleve kicsinyes, mondhatnók

gyermekes világelgondolásnak, hogy a lét csodás univerzumában csupán az lehessen valóság, ami belefér a kicsiny ember hétköznapi és evilági korlátozottságaiba, ahogy ezt a felvilágosodás kora hitte.

Az életet és a világot csakugyan nem lehet pusztán belülről, immanens okokból megmagyarázni. Az okság elvét minden gondolkozó ember az ész elemi törvényei közé sorolja s annak egyetemleges érvényét elismeri a hétköznapi életben, valamint az összes tudományágakban. Már pedig az okságnak ez az elve, amelyet minden komoly gondolkozás megfellebbezhetetlen és nyilvánvaló alapelveként alkalmaz, szükségképpen kifelé mutat ebből a világból: odamutat a végső ok és a végső törvény felé, egy végső elrendező Gondolat és Erő felé, amely ezt az esendőségekből összerótt világot a maga fizikai és metafizikai rendjével együtt kigondolta és létesítette.

Nem is a naiv világmagyarázat az már, hanem játék a szavakkal, ha valaki a világegyetem elképesztően fenséges, milliárdszoros rendjét egyszerűen „a természet” vagy „természeti törvény” szóval akarja megmagyarázni. Mert a „természet” mint ilyen, csak elvont gyűjtőfogalom. A valóságban: maga a világ. A milliárdszoros fizikai, vegytani és élettani törvényekkel szabályozott molekula-óceánoknak minden képzeletet meghaladó tömege. Ez a világegyetem nem fizikai egység, hanem sok milliárdszoros fizikai sokaság és sokszerűség, és éppen az a nagy kérdés: miért engedelmeskedik itt egy sok milliárdszorosan sokszerű világnak minden parányi külön eleme ugyanazon egy akaratnak? Ugyanazon nagyszerű rendnek? Ugyanazoknak a természetükbe írt törvényeknek? Az emberi ész évezredes próbálkozások után sem talált erre a kérdésre logikusabb, megnyugtatóbb, egyszerűbb és kielégítőbb megoldást, mint a teremtes gondolatát. Vagyis azt a gondolatot, hogy az okság elve a végső fokon sem mondhat csődöt. Azt az egyszerű és mégis hatalmas gondolatot, hogy ahol rend van, ott rendezőnek is kell lenni; ahol észszerűség van, ott észnek is

kell lenni; ahol parancs és törvény van, ott parancsoló akaratnak is kell lenni. A monizmus, panteizmus és szélső evolúcionizmus nem egyéb, mint az okság elvének tagadása. Szembehelyezkedés a gondolkozási törvényekkel. Tehát a legnagyobb mértékben logikátlanság.

A keresztény gondolkozás az élet célját is az éle-
ten és evilágon kívül találja meg: ez a túlvilági rendeltetés gondolata. Kétségtelenül merész és minden merőben immanens életnézetet túlszárnyaló eszme. Nem csoda, hogy örök idegeskedésre, ellenzésre, sokszor gúnnyra és lekicsinylésre izgatja azokat, akik csak azt tekintik reálisnak, ami elfér az idelent látható és anyagiilag megfogható dolgok birodalmában. De semmi-
esetre sem irreális ez a világon túli rendeltetés azoknak a szemében, akik a világ és az élet eredetét magát is a fizikai földszférán kívül látják. Még kevésbé mondható ez a felfogás kicsinyesnek vagy megalázónak. Ellenkezőleg: ez a földöntúli rendeltetés a kicsiny embert messze az anyag és a tér fölé emeli, hihetetlen szellemi és erkölcsi távlatokat nyit fel előtte, csodálatosan megfelel annak az ős-ösztönnek, amely a halál után való nyomtalan elmúlást igaztalan, kegyetlen és lehetetlen gondolatnak érzi s az élethosszigan való küzdelmes vergődés fölé odaemeli a nagyszerű és egyedül méltó beteljesedés: az örök boldogság fenséges kupoláját.

Transzcendens, de megokoltan transzcendens a kereszténység természetfölöttisége is. Aki egyszer a Teremtőt, a személyes Istent elfogadja, az nem találhat többé nehézséget az Isten természetfölötti megnyilatkozásaiban sem, tehát a csodában, a kinyilatkoztatásban, a kegyelemtanban s a megváltás tanában.

Főleg ez utóbbiban nem. Mert hiszen szinte kézfelfogható, hogy az ember önmagát megváltani képtelen. A benne tagadhatatlanul s ősidők óta fel-feltörő rossznak a leküzdése messze túlhaladja az ember immanens erkölcsi erejét. Főlséges gondolat, hogy akkor tehát a magasból nyúl feléje egy irgalmazó akarat s

egy megváltói kéz. Fölséges gondolat, hogy ez a kéz nemcsak a maga természetes gyengeségéből és bűnös-ségéből gyógyítja ki az embert, hanem még önmaga fölé is emeli, egy természetfölötti és egy isteni világba polgárosítja bele. A kegyelmi élet nem jámbor álom csupán, hanem mélységes lélektani és történeti valóság. Az egyetlen, ami az embert és az emberiséget igazán megneemesíteni és megszentelni alkalmas. A szentek ennek az embernevelő isteni ráhatásnak legcsodálatosabb termékei, de a kegyelem mindennap is meghozza a maga erkölcsi csodáit a hívő keresztények életében.

A keresztény kultúrának ezeket az értelmi alapjait a vallásellenes filozófia mai napig nem tudta megdönteni. Amit helyébe állítani megkísérelt, az mindannyiszor annyira gyöngé és ingatag volt, hogy maga a vallástalanság sem bízott benne sokáig. Ezért az egyik megkerülési módozattal állandóan a másikhoz pártolt át. Kevéssé megfigyelt, pedig nagyon sokat mondó jelenség, hogy a keresztény hittel nem valami egységes vallástalan világmagyarázat áll szemben, hanem a hitetlen világmagyarázati kísérletek egész tarka tömege, amelyek egymással éppen olyan szöges ellentétben állnak, mint a kereszténységgel. Egységesített világmagyarázat, amelyben a vallástalan irányok megegyeztek és megállapodtak volna: nincsen. Minden század megtermi a maga kicsiny és nagyobb ateista kísérleteit, de ezen aztán egyik sem jut túl. És ezek a kísérletek éppen azért változnak annyiszor, mert ki nem elégitó voltak teljességgel szembeszökő.

Joggal mondták, hogy a hitetlenséghez több és merészebb hit kell, mint a kereszténységhez. Csakugyan igaz. Valóságos vakhit kell ahhoz, hogy valaki csak azért, hogy a keresztény gondolat útjából kitérhessen, felfüggeszse a gondolkozási törvények általános érvényét. Pontosan ezt teszi az agnoszticizmus. Vakhit kell ahhoz is, hogy valaki, csak hogy Istent tagadhassa, még a legnyilvánvalóbb tényeken is kételkedni próbáljon. Ezt teszi a szkepticizmus. Vagy hogy

valaki minden gondolkozást és észrevevést merőben alanyi érvényű szemléleti formának jelentsen ki. Ezt teszi a kanti szubjektivizmus. Vagy hogy a szellem egész birodalmát egyszerűen tagadja. Ezt teszi a materializmus. Vagy hogy a milliószorosan sokszerűt és egymástól függőt egyetlenegy, független lénynak nevezze ki. Ezt teszi a panteizmus és monizmus. Vagy hogy a világfejlődés egész grandiózus okozat-sorozatának végső magyarázatát a véletlenben keresse. Ezt teszi a szélső evolúcionizmus.

A kereszténység is merész fogalmakkal dolgozik s merész következtetésekre jut el, amikor a világon-túli Isten gondolatánál s a túlvilági rendeltetésnél köt ki; minden dogmatikai tétele egy-egy hallatlanul bátor lépés a láthatatlanok világába, az érzékfölötti és természetfölötti fogalmak birodalmába. Ez igaz. De époly igaz, hogy mindemellett a keresztény dogmatika soha észellenest, lehetetlent, bizonyítatlant nem állít, és főleg sohasem kockáztat meg olyan vakmerő és logikátlan tételeket, mint a különféle hitetlen világmagyarázatok.

Amiből az következik, hogy aki egyéni és nemzeti életének kultúráját a keresztény művelődés elveire alapozza, az nemcsak nem cselekszik észellenesen, hanem a logikus gondolkozás előtt egyedül helytálló, nagyszerű gondolatrendszer alapjára épít.

*

A keresztény kultúra az értelmin túl még *erkölcsi erőforrást* is tartalmaz.

Régen megdőltek azok az optimista elképzelések, amelyek szerint az ember már a természeténél fogva maradéktalanul jó s a rossz csak külső hatások lerakódása benne. Egy négyéves gyermek természetes megnyilatkozásai egyedül is megcáfolják ezt a rousseau-i optimizmust. Az ember igenis önző, szeszélyes, gyűlölködő, igazságtalan, sokkal hajlamosabb arra, hogy szenvedélyeinek, mintsem az észnek s a lelkiismeretnek szavára hallgasson. Az egyéni szenvedések, a családi válságok, a társadalmi együttélés ezernyi vissza-

sága, a nemzeti és nemzetközi katasztrófák kilencven százalékban az ember erkölcsi gyarlóságának folyamányai.

A társadalomnak tehát legfőbb érdeke, hogy erkölcsi erőforrásokra tegyen szert, amelyek az embert az önmagában szunnyadó vadállattal szemben erősítik és védelmezzék.

S itt ismét nem elég az emberi lélek immanens erőire, az úgynevezett laikus erkölcsre hagyatkoznunk. Kétségtelen, hogy a pusztán jó érzés, a becsület és az önmegbecsülés eszméje, a társadalmi megítélés szemmeltartása is jelentős emelője lehet az egyéni és társadalmi erkölcsnek. De hogy mennyire nem elegendő, ezer meg ezer példán mutatja a mindennapi élet. A legtöbb ember ezeknek a pusztán emberi erkölcsi indítóokoknak még a tudatosságáig sem jut el soha. Az ösztön, az érdek és a szenvedély rendszerint nagyobb indítóok az életében, mint az, amit becsületnek s emberi lelkiismeretességnek nevezünk.

A kereszténység éppen azzal bizonyult egyedülállóan értékes világtörténeti tényezőnek, hogy az emberiség erkölcsi erőit megszászorozta. Nem minden hívében fejti ki ereje teljességét, hiszen ennek útjában áll az a körülmény, hogy sokszorosan ellentmond az emberi ösztönösségnek, érdeknek, szenvedélynek. De ahol befogadják és komolyan veszik, ott felbecsülhetetlen erkölcsi energiákat támaszt életre. A jog és a tekintély tisztelete, a szeretet és méltányosság érzete, az igazságosság feltétlen kultusza, a nemi ösztön tudatos mérséklése és szilárd korlátok közé fogása, a szenvedőkkel szemben a testvériség és irgalmazó jóindulat törvénye, a békülékenység, az Isten előtti egyenlőség és a lovagiasság elve, a keresztény családi és társadalmi eszmény: mindez olyan erkölcsi gyarapodást jelent az emberiség életében, amihez képest sem az ó-kor pogány kultúráinak, sem a modern pogányság erkölcskódexeinek teljesítőképessége úgy szólván meg sem említhető.

Napjaink súlyos társadalmi válsága negatív irányban, de szinte kézzelfoghatóan igazolja a keresztény erkölcsi kultúrának ezt a felsőbbbbséges erejét. Egy gondolatrendszer nemcsak a pozitív eredményei igazolhatnak, hanem a tőle való elfordulás negatív következései is, amint pl. a higiéné törvényeit is nemcsak a belőlük folyó egészséges rend, hanem az egészségügyi rendszabályok elhanyagolásából származó bajok és betegségek is megerősítik. Azok a társadalmi bajok pedig, amelyek ma Európára nehezednek, kimutathatóan a keresztény etikától való elfordulás következményei. Az erkölcsi és társadalmi betegségek is a „természet vészjelei”, akár a higiéné terén a testi fájdalmak: azt jelzik, hogy az ember letért a helyes erkölcsi útról. Az erkölcsi kultúra legyengülését megsínyli minden egyes ember és minden társadalmi közösség. Nincs az emberiségnek nagyobb jótévője, mint aki az emberek erkölcsi értékét javítja.

Ezért nem pusztá egyházi érdek, hogy a kereszténység viruljon és a hitélet emelkedjék, hanem valóságos szociális és közjóléti követelmény is. Nem lehet ezt az agyonhallgatott és sokaktól elfeledett igazságot elégszer és elég nyomatékosan ismételni.

*

A szorosabb értelemben vett kultúra szintén sokat várhat és remélhet a kereszténységnek közvetlenül lelki természetű kultúrájától. Nem véletlen, hogy az életet megneemesítő tudományos és művészeti törekvések sokáig (s jelentékeny fokban a mai napig is) karöltve fejlődtek a vallásos gondolattal. A keresztény gondolat a tudományos, művészeti s általában a polgárosult élet fejlődésének mindig a legjobb ösztönzője és táplálója volt. Irányszabályokat jelölt meg számukra, eszmei célokat tűzött ki eléjük, az igazság és szépség kultuszára nevelt, a közjó eszméjét állította előtérbe, a tehetségeket fejlesztette s ugyanakkor fegyelmezte, az evilági értelemben is hasznosat és jót a természetfölöttiség nimbuszával aranyozta meg.

Ennek a meggyőződésnek jegyében fejlődött a keresztény középkor, amelyet ma már csak a tudatlanság neveznek egyszerűen sötétnek és kultúrátlanoknak. Az új-kor elején számos történeti ok közrehatása folytán a kereszténységnek ez a kultúratermelő értéke sokak szemében elhomályosult s lassan egy kultúra sarjadt ki, amely egyenesen akadálnak és ellenfélnek érezte a keresztény gondolatot. Ebben az elfejlődésben hibások voltak gyakran a vallási kultúra hivatott őrzői is; hibások voltak azok, akik szűk látókörű gondolkozással meg akarták merevíteni s el akarták sorvasztani a tudomány, művészet és polgárosulás jogos törekvéseit. De még sokkal hibásabbak voltak azok, akik az egyházi élet hibáinak észrevételében nem tudtak különbséget tenni a rendszer és képviselői között s akik a haladás alapelveiül és zsinórmértékéül minden tárgyi alapot nélkül a vallásellenességet kiáltották ki.

A politika, amelyben az ellentét kereszténység és keresztényellenesség között legélesebben csapott össze egymással, a maga uralma alá tiporta a szorosabb értelemben vett kulturális életet is és azóta a hivatalosan irányított kultúra sok helyen és sok tekintetben valószínűleg melegebb lett a keresztényellenességnek. Egész országok vannak pl., amelyekben még ma is mint valami avult és kártékony boszorkányhitet, mint babonát és haladásgátlót számúzik a keresztény s főleg a katolikus gondolatot a közoktatás és közművelődés minden mezejéről. Ennek az elferdült gondolkodásnak már csak egyik beteges tünete az, amikor pl. egyes szabadkőműves vezetés alatt álló országokban az iskolákban tilos még az Isten nevét kiejteni is és az állami intézetekben tanár vagy tanító csak az lehet, aki a harcossal ateizmus felesküdt katonája. S ugyancsak hasonló beteges tünet az, amikor a szocialista munkásmozgalom a hozzája csatlakozókat a művelődés és felvilágosodás nevében késhegyig menő harcra tüzeli minden vallásos gondolat ellen.

*

Mindennek ellenére Európa kultúrája még ma is nagyfokban a keresztény világnézet talaján áll. On tudatlanul ezen a talajon állnak sokszor a kereszténység ellenségei is. Az éppen említett szocialista munkásmozgalom sikereinek nagy részét eltorzított, de torzultságukban is elevenen ható keresztény gondolatok vonzóereje adja meg: a szegény és sokszor ugyancsak kiuzsorázott osztályok védelmének, a társadalmi igazságosság elvének varázsa. Az Egyesült Államok látszólag teljesen laikus alkotmánya, mint újabban kimutatták, Jeffersonon keresztül Aquinói Szent Tamás és Suarez Ferenc állambölcseleti elveinek tanulmányozásából fakadt. A kereszténység egész társadalmi szerkezetünknek és életünknek számos olyan pontján tevékenykedik, amely felületes szemléletre teljesen evilági és vallásmentes berendezkedésnek látszik. Számos olyan vívmánya van a kereszténységnek, amelyet, ha egyszer elfogadtak egy kultúrországban, nem lehet többé visszacsinálni vagy megsemmisíteni. Ilyen pl. az általános emberi egyenlőség elve, a közjónak a magánjó fölött való fölénye, a rabszolgaság eltörlése, a nő s a gyermek megkülönböztetett helyzete, a munka és a munkás becsülete, a gyöngébbek védelme, a szegényekről, elhagyatottakról, betegekről, árvákról, aggokról való gondoskodás kötelessége, az egynejű családi élet, a lovagiasság gondolata, a közerkölcsnek és közszeméremnek legalább bizonyos minimális követelményei, és hasonló.

Ennél is fontosabb azonban, hogy a kereszténységben rejlő kulturális erő megbecsülése, minden ellenkező törekvés dacára, egyre általánosabb lesz. Ha a XVII-ik és XVIII-ik század, az emberi képzelgés és öntúlbecsülés lázas álmában, a felvilágosodás önimádatában messze eltért is a kereszténységtől, ha a XIX-ik század a kereszténységellenes forradalomnak úgyszólván minden következményét maradéktalanul iparkodott a közélet intézményeibe is átvinni, viszont a XX-ik század a közvetlenül előtte letűnt korszakkal szemben határozott vallási magához-eszmélést

jelent. A spirituális értékek iránt megnövekedett általános érdeklődés s a kereszténységhez való tudatos visszatérés Chateaubriand kora óta egyre nagyobb méretekben mutatkozik, főleg pedig az utóbbi évtizedek során, hatalmas lépésekkel haladt előbbre, úgy-hogy ma joggal beszélünk egyenesen a zsenimegtérések századáról. A harc még hosszú és éles lesz, de minden jel arra mutat, hogy az emberiség komolyabb felé, a mélyebben és önállóbban gondolkozók tömege egyre növekedő számban tér vissza az elfeledett krisztusi ideálokhoz és talán roppant társadalmi meg-rázkódtatások után korunk ismét felismeri bennük a nemzetek gyógyulásának s a nyugati civilizáció meg-mentésének egyetlen biztosítékát.

A kor nem lehet már távol, amikor a keresztény világnézet újra az európai műveltség és művelődés elismert alapja lesz, kifejezettebben talán és elismer-tebben, mint valaha a középkor folyamán.

Magyar szempontból megnyugtató érzés, hogy kultúránk Szent István kora óta keresztény talajon nyugszik. Hazafias és emberi érdek, hogy ezt a törté-neti kapcsolatot keresztény kultúra és magyar kultúra között minél tudatosabban ápoljuk.

Megjegyzés.

Amikor P. Bangha az „Örök élet ígéi” című szentbeszéd-kötetét nyomdába adta, olyan kötetek útrabocsajtása volt a fő célja, amelyben eltűnik a szószék pátosza, de annál mélyebben s maradandóbban szól a betűn keresztül minden ember igazság-érzetéhez és keresztény öntudatához. Sokan sürgették, hogy a rádión közvetített beszédeit nyomtatásban is juttassa el a szomjas lelkekhez, mint tette ezt akkor már néhány éven át a másik nagy rádiószonek, Tóth Tihamér. Ezek a megtisztelő és sürgető kérések oly nagy számmal érkeztek P. Banghához, hogy az éppen kéznél levő kéziratait sajtó alá rendezte, néhány nemszószéki elmélkedéssel és iránycikkkel megővítette s 1933 karácsonyára megjelent az első kötet. Nemsokára (1934, 1937 és 1938-ban) következtek a többi kötetek is, oly nagy volt a kereslete az elsőnek. Ez a sürgetés hozta magával azután, hogy a kötetek tartalmi rendezése csak nagy átlagban mozgott, melyen mindenképpen segíteni első pillanatra kézenfekvőnek látszott.

Összegyűjtött munkái közt épp ezért bizonyos tartalmi rendezést kellett végrehajtani, ami az egyes köteteket nemcsak a főbb egyházi ünnepcsoportok, hanem bizonyos eszmei központ köré is csoportosítja. A bővebb tartalmi keret pedig azt hozta magával, hogy P. Banghának több más iránycikke és tanulmánya, elmélkedése is idekerülhetett, ami a kötetek lelki értékét csak még jobban növelhette. Innen van, hogy az első kiadás egyes köteteiből jóval előbbre vagy hátrább kerültek az egyes fejezetek, felcserélődtek, vagy más sorban következnek.

Az első kötet az egyház ünnepeinek van szentelve, ezért nyitja meg a kötetet az egyik leggyönyörűbb elmélkedése P. Banghának. Ide sorakoznak azután Krisztus királyságáról és a magyar szentekről szóló elmélkedések. Végül idejárulnak az Egyházba megtérők vágyaként az Egyházzal szóló iránycikkek s azután a katolicizmus ünnepi seregszemléjeként a katolikus nagygyűlésekről írt tanulmányai s öntudatot izmosító egyéb írásai.

A második kötet a karácsonyi ünnepcsoport eszmeikörét öleli föl. Miután minden kötet első íveit valami különösebb evangéliumi eszmét tárgyaló fejezetek töltenek meg s mintegy bevezetik az illető kötetet, azért a második kötetnél az egyéni megváltatlanságban, a szubjektív hitetlenségben irányt mutató tanulmá-

nyok kínálkoztak legmegfelelőbbnek. Azután a karácsonyi ünnepcsoport vasárnapjaira szóló fejezetek következnek és mintegy Jézus nyilvános működésének kezdetét jelentő Hegyi Beszéd tételeiről, a nyolc boldogságról szóló elmélkedések jönnek sorra. Ide kellett sorozni a farsang eszmekörébe jobban beillő házassági íráncikkeket és tanulmányokat, valamint a távolabbról idetartozó tanulmányokat, amelyek idegenbe szakadt magyarjaink érdekében íródtak.

A harmadik kötetben a húsvéti eszmekör van. Bevezető elmélkedésként a nagycsütörtök szellemével legjobban egyező eucharisztikus elmélkedés mutatkozott legmegfelelőbbnek. Ez után a húsvét előtti s utáni vasárnapok elmélkedései következnek, majd Krisztus Urunk kinszenvedéséről szóló elmélkedéssorozat. Ezt követik azok az elmélkedések, amelyek a nagyböjt idején szokásos lelkigyakorlatok tárgykörét ölelik fel.

A negyedik kötet a pünkösd utáni vasárnapok elmélkedéseit tartalmazza sorrendben egészen advent vasárnapjáig és így átvél az első kötet mondanivalóihoz. A pünkösd ünnepcsoport idején van Jézus Szívének ünnepe, azért kerültek ide az erről szóló elmélkedések és tanulmányok. Közel az adventhez van a halottak hónapja, a november, s ezért kellett idesorozni azokat a megrendítő elmélkedéseket, amelyek P. Banghának legbecsessebb írásai. Az egyéni élet túlvilági jövője természetesen egybe kapcsolja azután a kereszténység evilági jövőjére vonatkozó tanulmányait e kötetel s így lesz kerek egész egyrészt ez a kötet, másrészt az egész négykötetes sorozat.

Természetesen P. Bangha, ez a nagy magyar meditáló még sok más elmélkedést is írt, amelyeket azonban vagy mástárgyú íráncikkeké dolgozott ki, vagy másutt következő tanulmányai-ként találhatunk meg. Külön elmélkedéskötetet még „Eszmék és elmélkedések” címen P. Bangha Összegyűjtött Munkái XXII. kötetként állítottam össze.

Nyilvánvaló, hogy ha bármennyire pontosan volna is leírva P. Banghának bármelyik beszéde, abból mindig hiányoznék valami. Hiányoznék az a csillogó banghai retorika, amely vizuálisan már nem is hathat oly lenyűgözően. Hiányzik az a banghai csengő hang s az a messzelendülő gesztus, amelyet annyiszor csodáltak s amelyben annyiszor gyönyörködtek azok, akiknek megadatott egykor jelen lenni e kivételes szellem symposionján.

Kimondhatatlan veszteség, hogy P. Banghának, a világhírű rádióapostolnak csodásan csengő hangját, vagy akár csak egyetlen beszédének töredékét is elfelejtették hanglemezre rögzíteni. Sem magávaalsodró hanglejtése, sem száguldó retorikája, sem hangjának annyiszor csodált zenéje, amelyben pedig annyi éven át gyönyörködött az egész magyarság — nincs többé Jóvátehetetlenül elenyészett az emberi feledékenységben. Mi katolikusok nem gondoltunk erre, másoknak meg nem volt fontos.

Ennek az istenáldotta magyar szónoki tehetségnek beszédei hadd éljenek tovább így, betűbe öntve s hassanak a szomjas lelkek vigasztalására és iránymutatására.

Az Isten arca.

Az Isten arca, megjelent az „Örök élet igéi” c. szentbeszéd- és olvasmánykötet (Budapest, Magyar Kultúra kiadása, 1934) I. kötetének 9—41. lapjain. Ez a megrázó és megnyugtató elmélkedés P. Bangha egyik legkedvesebb elmélkedése volt, még halálos ágyán is sokszor olvassatta.

Ünnepek.

Karácsony, mint szentbeszéd elhangzott a budapesti Belvárosi templomban 1931 december 25-én, a magyar rádió Budapest I. hullámhosszán közvetítette. Nyomatásban először az Örök élet igéi I. kötetének 45—52. lapjain jelent meg.

Miért élnek az emberek a karácsonytól? szentbeszédként hangzott el a budapesti Belvárosi-templomban 1932 december 25-én, a magyar rádió közvetítette. Először az Örök élet igéi I. kötetének 53—62. lapjain jelent meg.

Hogyan lehetünk boldogok? elhangzott mint szentbeszéd 1936 január 1-én a budapesti rádió közvetítésével. A 70—76. lapon közölt részek megjelentek a Magyar Kultúra 1936. (XXIII.) évfolyam I. kötetének 3—5. lapjain.

Boldog újévvel megjelent a Magyar Kultúra 1932. (XIX.) évf. I. kötetének évnnyitó tanulmányaként az 1—5. lapokon.

Húsvét, megjelent az Örök élet igéi I. kötetének 63—68. lapjain.

Húsvéti harangok, megjelent a Magyar Kultúra 1931. (XVIII.) évf. I. kötetének 308—309. lapjain B. B. jelzéssel.

Aldozócsüdtörtők, mint szentbeszéd elhangzott a budapesti Jézus Szíve-templomban 1933 május 21-én; a magyar rádió Budapest I. hullámhosszán közvetítette. Nyomatásban megjelent az Örök élet igéi I. kötetének 78—79. lapjain.

Pünkösöd, szentbeszédként hangzott el a budapesti Belvárosi-templomban 1933 június 4-én, a magyar rádió közvetítette. Megjelent nyomatásban az Örök élet igéi I. kötetének 69—77. lapjain.

Pünkösöd titka, megjelent a Magyar Kultúra 1935. (XXII.) évf. I. kötetének 521—524. lapjain B. B. jelzéssel.

A Szent Szív ünnepén, mint szentbeszéd elhangzott a budapesti Jézus Szíve-templomban 1933 június 25-én, a budapesti rádió

közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi I. kötetének 91—102. lapjain.

Milyen az élő Isten Szíve? elhangzott mint szentbeszéd a budapesti Jézus Szíve-templomban 1936 június 21-én. Kéziratból először közölve. A kézirat gyorsírásos ceruzajegyzete szerint eredetileg „Az élő Isten Szívének aktivizmusa” lett e tanulmánnyá kidolgozott szentbeszéd címe; jegyzete szerint mottóul kínálkozott: „Allok az Úr őrhelyén egész nap szüntelen; Allok őrhelyemen egész éjjeleken” (Iz. 21, 8).

A Szeplőtelen Fogantatás, szentbeszédként elhangzott a magyar rádió közvetítésével a budapesti Belvárosi-templomban 1932 december 8-án. Megjelent az Örök élet igéi I. kötetének 103—112. lapjain.

Nagyboldogasszony, megjelent a Nemzeti Ujság 1936 augusztus 15-i számának 9. lapján. Az ott megjelent szöveget szinte csaknem teljesen maga P. Bangha dolgozta át az itt közölt szöveggé.

A halász sirja, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. I. kötetének 546—548. lapjain.

Szent Péter és a pápaság, mint szentbeszéd elhangzott a budapesti Jézus Szíve-templomban 1935 február 17-én, XI. Pius pápa koronázásának évfordulóján. E szentbeszédet a rádió is közvetítette Budapest I. hullámhosszán. Az itt olvasható szöveg a cím nélküli kéziratból először közölve.

Szent Pál, a budapesti Jézus Szíve-templomban elmondott szentbeszéd volt, melyet a budapesti rádió is közvetített 1930 június 29-én. Megjelent az Örök élet igéi I. kötetének 116—127. lapjain.

Krisztus királysága.

Krisztus királysága, Jézus az igazság királya, Jézus a tisztaság királya, Jézus a kegyelem királya, Jézus az örökkévalóság királya c. olvasmánysorozat megjelent az Örök élet igéi I. kötetének 131—169. lapjain.

Jézus királysága a XX. században, megjelent a Mária-kongregáció c. hitbuzgalmi folyóirat 1929. (XXIII) évf. októberi számában.

Az Eucharisztikus Király körmenetén, ezt a megrázó erejű szentbeszédet az Országház előtt mondotta el P. Bangha a XX. Katolikus Nagygyűlést befejező ünnepi körmeneten 1928 október 7-én, vasárnap este 6 órakor. E szentbeszéd némi részletét közölte a Nemzeti Ujság 1928 október 9-i számának nagygyűlési melléklete 3. oldalán. Teljes egészében először

leközölte a Katolikus Almanach 1929. (III.) évfolyamának lapjain, másodízben az Örök élet ígél I. kötetének 170—173. lapjain.

A magyarság ünnepei.

Magyarok Nagyasszonya, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. II. kötetének októberi lapjain. Különlenyomatban is megjelent a „Hit és világnézet” c. ismeretterjesztő füzetek 17. számaként 13 lapon.

Szent Erzsébet tanítása, mint szentbeszéd elhangzott 1934 november 25-én a budapesti Szent Erzsébet-plébániatemplomban a magyar rádió közvetítésével. Az itt olvasható szöveg kéziratból először közölve.

Szent István és a keresztény Magyarország, ez a szívbemarkoló szentbeszéd a magyarországi kommunizmus bukása után a legelső Szent Jobb-körméneten hangzott el a budavári Koronázó-főtemplomban 1920 augusztus 20-án. Kéziratból először közölve.

Szent István szelleme c. szentbeszédsorozat elhangzott a Szent Imre-évet előkészítő budapesti nagymissió szentbeszédeként a budapesti Szent István-bazilikában 1930 március 17—22. napjain. A beszédsorozat eredeti címe „Szent Imre szelleme” volt. Az itt közölt szöveg a szentbeszéd alatt gyorsírással készült.

Róma felé.

Róma felé, megjelent a Magyar Kultúra 1925. (XII.) évf. 281—292. lapjain.

Isten, Krisztus, Egyház, mint előadás elhangzott a „Notre Dame de Sion” szerzetesnőinek kápolnájában Budapesten. Ezekben az előadásokban a zsidókat tájékoztatta a katolicizmus felől s lett megannyi konverziónak felkeltőjévé. Az itt közölt tanulmány az Ujság című liberális-radikális baloldali budapesti napilap 1934 november 21-iki számából (7. oldal) való, amelynek a zsidó ujságrírás jellegzetes címet adott: „Bangha páter előadása a szeretetről”, amiről pedig szó sem volt.

Az ősegyház élete, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. I. kötetének 38—39. lapjain.

A lambethi konferencia, megjelent a Magyar Kultúra 1931. (XVIII.) évf. I. kötetének 139—141. lapjain „Incze István” álnéven.

Hitvalló magyarság.

Tespedés vagy hitvallás, megjelent „A katolikus nagygyűlés elé” címmel a Nemzeti Ujság 1922. (IV.) évf. október 8-i (229.) számának vezércikkéeként, melyből jól látszik a magyar katolicizmus nagy ziláltsága a forradalmak után.

Eredmények és hiányok, megjelent az Uj Nemzedék c. budapesti politikai napilap 1922. (IV.) évf. október 14-i (234.) számának vezércikkéeként név nélkül. Érdekes körkép e számban, hogy „a Ganz—Danubius-hajógyár szocialista terror miatt egy hétre megszüntette a munkát”. Mindez három évvel a kommunizmus bukása után s az ú. n. „fehér terror” delölőjén történt.

A szegedi nagygyűlés, megjelent a Magyar Kultúra 1922. (IX.) évf. 611—613. lapjain B. B. jelzéssel.

Két gyűlés, megjelent a Magyar Kultúra 1922. évf. 673—679. lapjain B. B. jelzéssel.

Seregszemle, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. II. kötetének 440—441. lapjain B. B. jelzéssel.

A kettős katolikus nagygyűlés, megjelent a Magyar Kultúra 1928. (XV.) évf. II. kötetének 348—350. lapjain B. B. jelzéssel.

A katolikus nagygyűlés elé, megjelent a Nemzeti Ujság 1932. (XIV.) évf. október 16-i (233.) számának vezércikkéeként.

Milyen legyen a jövő katolikus nagygyűlés? megjelent a Magyar Kultúra 1933. (XX.) évf. II. kötetének 396—398. lapjain. A mindenkor katolikus nagygyűlések tömegmanifesztációs és lelki programját nyújtja e tanulmány.

Mire jók a katolikus napok? első fele kéziratból közölve; második fele elhangzott a XXI. Katolikus Nagygyűlést befejező Krisztus-király ünnep szentmiséjén 1929 október utolsó vasárnapján a budapesti Szent István-bazilikában. Az itt közölt szöveg megjelent a Nemzeti Ujság 1929 október 29-i számában.

A szellem bolsevizálódása, elhangzott mint ünnepi beszéd a Katolikus Sajtóhölgybizottság díszgyűlésén 1939 áprilisában. Kéziratból először közöljük ezt az igen komoly figyelmeztetését P. Banghának, aki halála előtt egy esztendővel, a maga alapította Sajtóhölgybizottság ünnepi ülésén utoljára beszélt minden idők minden magyar katolikusához.

Keresztény békemozgalmak, megjelent a Magyar Kultúra 1931. (XVIII.) évf. II. kötetének 481—486. lapjain „Balogh György” álnéven.

Kultúránk világnézeti alapjai, megjelent a Magyar Kultúra 1935. (XXII.) évf. II. kötetének 505—510. lapjain.

Dr. Bíró Bertalan.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Bevezetől	1—3
Az Isten arca	4—42
Ünnepek.	
Karácsony. — Miért félnek az emberek a karácsonytól? — Hogyan lehetünk boldogok? — Boldog újévet! — Húsvét. — Húsvéti harangok. — Áldozócsütörtök. — Pünkösd. — Pünkösd titka. — A Szent Szív ünnepén. — Milyen az élő Isten szíve? — A Szeplőtelen Fogantatás. — Nagyboldogasszony. — A halász sírja. — Szent Péter és a pápaság. — Szent Pál	43—204
Krisztus királysága.	
Krisztus királysága. — Jézus, a szeretet Királya. — Jézus, az igazság királya. — Jézus, a tisztaság királya. — Jézus, a kegyelem királya. — Jézus, az örökkévalóság királya. — Krisztus királysága a XX. században. — Eucharisztikus Király körmenetén	205—257
A magyarság ünnepei.	
Magyarok Nagyasszonya. — Szent Erzsébet tanítása. — Szent István és a keresztény Magyarország.—Szent István szelleme: Mai magyarok vallása; A hit embere; Hit és tudatlanság; Az élet értelme; Az Oltáriszentség előtt; Magyar eleink Egyháza	258—388

Róma felé.

Róma felé. — Isten, Krisztus, Egyház. — Az
 Ösegyház élete. — A lambethi konferencia. ... 389—422

Hitvalló magyarság.

Tespedés vagy hitvallás. — Eredmények és
 hiányok. — A szegedi nagygyűlés. — Két nagy-
 gyűlés. — Seregszemle. — A kettős katolikus
 nagygyűlés. — A katolikus nagygyűlés elé. —
 Milyen legyen a jövő katolikus nagygyűlés? —
 Mire jók a katolikus napok? — A szellem bolse-
 vizálódása. — Keresztény békemozgalmak. — Kul-
 túránk világnézeti alapjai 423—483

Megjegyzés 484—489

Tartalomjegyzék 491—492

*Az összes köteteket összefoglaló tárgymutató a legutolsó kötet
 végén található.*

